H. THOMAS VAN AQUINO

HET LEVEN VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINO

DOOR P. MAG. J. V. DE GROOT, O. P.

HOOGLEERAAR BIJ DE GEMEENTELIJKE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

TWEEDE, GEHEEL HERZIENE DRUK

UTRECHT — WED. J. R. VAN ROSSUM — 1907

EVULGETUR.

Can. Dr. A. C. M. Schaepman.

Driebergen, d. 2 Septembris 1907.

Het leven van den H. Thomas van Aquino, door Pater Mag. Dr. J. V. de Groot, O. Pr., Hoogleeraar bij de gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, hebben wij met aandacht gelezen en wij oordeelen, dat het veel zal bijdragen om den Heilige, zijn tijd en zijn werken beter te leeren kennen en waardeeren en tot navolging van den Engelachtigen Leeraar op te wekken.

Fr. Th. van den Acker,
S. Theol. Magister.
Fr. Alph. Rijken,
S. Theol. Magister.

Huissen, 9 Sept. 1907.

INLEIDING.

Op alle redelijke wezens rust de dure plicht naar ware grootheid te streven, die in de werkzaamheid en ontwikkeling onzer edelste krachten en welgeregelde neigingen gelegen is.

Eene onmisbare levensvoorwaarde tot deze grootheid is de geestdrift voor waarheid en zedelijk schoon; immers vloeit deze geestdrift uit waarachtige kennis voort, en zullen wij zonder waarachtige kennis ons bezwaarlijk zoo duurzaam en offervaardig aan het onstoffelijk goed willen wijden, als voor de veredeling van een ieder in het bijzonder, en dus ook voor den vooruitgang der maatschappij, volstrekt noodzakelijk schijnt. Zoo ontstaat de grootheid der wereld uit het krachtig en eendrachtig streven van velen naar één waardig doel. Doch waar is het einde van dit streven? Waar komen al onze vermogens tot haar hoogste werking en rust? — In God, het Begin en het Einde van alle beweging en leven, die als de oneindig Ware en oneindig Volmaakte den volkomensten levensrijkdom en onuitsprekelijken vrede in zich zelven vindt, en naar de mate hunner vatbaarheid binnen eindige grenzen ook zijnen schepselen mededeelt. „Weest volmaakt, gelijk ook uw hemelsche Vader volmaakt is," — zegt de evangelische stem. En dit zal eeuwig de grondslag zijn aller waarachtige beschaving: zij wijst op eene beschaving en ontwikkeling uit, in en door God.

De geschiedenis bewaart de heugenis aan het streven der stervelingen naar God, het hun voorgestelde levensdoel.

De redelijke schepselen worden naar hunnen Schepper geroepen, deels door de stem der natuur, deels en op verhevener

wijze door de stem der genade. Roepen de natuur en de rede ons naar God, voor zooverre de Oppermajesteit door de gewone krachten kan worden bereikt; de genade trekt ons naar het hoogste Wezen op bovennatuurlijke wijze, tot de kennis van God niet in beeld en in raadsel van afgetrokken begrippen, maar van aanschijn tot aanschijn en in den vollen glans zijner heerlijkheid. En de slotsom der geheele beschavingsgeschiedenis is vervat in deze diepzinnige woorden: *Dit is het eeuwig leven, dat zij U kennen, den waren God en dien Gij hebt gezonden, Jezus Christus.* (Joan XVII, 3.) — Gelukkig zij, die dit wel verstaan!

Hoe rijzen hier uit vervlogen tijden terstond de gestalten der Heiligen voor onzen geest! De heilige apostelen Petrus en Paulus; de H. Ireneus, Athanasius, Augustinus, die lichten onder de roemrijke kerkvaderen; Leo de Groote en Gregorius VII op den pauselijken zetel; de H. Bernardus, Bonaventura, Thomas van Aquino, die waardige leermeesters der hemelsche wijsheid; Sint-Elisabeth en de H. Vincentius a Paulo, die onvermoeide helden van naastenliefde en barmhartigheid; heel het koor der grootste helden, die de wereld heeft voortgebracht! Groote zielen, die niet zelden een allerheilzaamsten invloed oefenden op de menschelijke maatschappij. Staat het dan in het algemeen vast, dat het een der beste vruchten van alle geschiedbeoefening is, voor den onbevangen blik der nakomelingschap het ware, goede, schoone van weleer klaarder aan het licht te brengen, met piëteit te leeren begrijpen en de geestdrift voor al het hoogere leven in de jongere geslachten te versterken, dan geldt dit zeer nadrukkelijk van de geschiedenis der rechtvaardigen en uitverkoren vrienden Gods, die wij Heiligen noemen: want zij gaan ons in dit dal van tranen voor, ons bemoedigend, om kinderlijk en standvastig het rijk Gods te zoeken en zijne gerechtigheid.

Leo XIII, toen hij, als een wijs en vroom Hoogepriester, waarheid, rechtvaardigheid en godsdienstig leven poogde te versterken in de moderne maatschappij, riep onder de groote geesten van den voortijd, die hem bij zulk een menschlievend werk van christelijke wedergeboorte konden steunen, ook den H. Thomas van Aquino te hulp, een heilig genie, een man naar Gods hart, die om zijne hellichtende wijsheid en deugd de engelachtige Leeraar genoemd wordt.

Thomas van Aquino, niet minder groot door zijne heiligheid

dan door zijne leer, was in den besten zin een man zijner eeuw. Hij kende hare kracht, hij kende hare zwakheid. Hij was geen blind bewonderaar, geen onvoorwaardelijk lofredenaar, maar met wijsheid nam hij het goede in zich op en zocht met rustelooze toewijding het kwade te verbeteren: ook bestudeert niemand Thomas' geschriften en leven zonder tevens diens tijd veel dieper te begrijpen, en van den anderen kant blijft zijn leven zonder behoorlijke kennis zijner eeuw een meer dan half gesloten boek. Op dit laatste stuk zijn wij door den arbeid der XIXe eeuw niet weinig verder gekomen. Tallooze geschiedkundige, wijsgeerige, godgeleerde en letterkundige geschriften verminderden onwetendheid en vooroordeelen. Schoone dagen van levensrijkdom, geestdrift en diep nadenken begonnen hunne plaats te hernemen in de rij der eeuwen. Onder anderen werd de beroemde bekeerling Hurter, door zijn *Innocenz III,* een apostel der historische rechtvaardigheid.

Ofschoon er nu talrijke punten van overeenkomst bestaan tusschen den tijd van den H. Thomas en dien, waaraan Paus Innocentius III den vollen luister gaf, draagt de halve eeuwkring (1125—1274), die het leven van den grooten kerkleeraar omsluit, toch zijn eigen stempel. In de hoofdzaak is het dezelfde geest, doch door den gang der dingen zijn de bijzonderheden gewijzigd. Alexander III († 1181), Innocentius III († 1216), Richard Leeuwenhart, Frederik Barbarossa, de H. Franciscus en Dominicus sluimeren in hun graf; de oude geestdrift der kruistochten verkoelt en de machtige stem van St. Bernard van Clairvaux is verstomd († 1153); de zanger begint de oorspronkelijkheid en bezieling, het epos zijn eenvoud en forschen toon te verleeren; het aantal veerkrachtige zielen vermindert; de ridderlijkheid zwicht voor meer verfijning en overleg. En niettemin blijft het een tijd van waarachtige grootheid; ja, die andere eeuwen onder meer dan een opzicht beschaamt. De H. Petrus handhaaft in zijne waardige opvolgers van Gregorius IX tot den H. Gregorius X (1227—1276) den hoogen luister van den apostolischen Stoel. De val van Frederik II en de treurige zelfvernietiging der Hohenstaufers, zoo tragisch naklinkend in de nederlaag van Manfred en den droeven dood van Conradijn, herinneren aan een ook voor den godsdienst noodlottigen, maar uit noodzakelijkheid en met waardige kracht gevoerden strijd voor de vrijheid en onafhankelijkheid der Kerk. De zesde en de zevende kruistocht

met de ridderlijke vroomheid van den H. Lodewijk en de zielegrootheid veler christenhelden bij den rampspoedigen uitslag der onderneming; — de volle heerlijkheid der kunst in wonderen als de keulsche Dom en *la Sainte-Chapelle*, in de kathedralen van Beauvais, Chartres, Reims, Amiens, York, Westminster, Burgos, Toledo, in vlaamsche hallen en allerlei schoonheidsuitingen van gemeenschapsleven; — zin en geestdrift voor het oude lied aan Rijn, Moezel, Rhône en Taag, en een nieuwe cyclus van zangen; de bloei der gewijde muziek, de geestdrift voor wetenschap te Parijs, te Bologna en aan zooveel nieuwopkomende universiteiten; honderden martelaren; de nog altijd frissche levenskracht der jonge kloosterorden; de kerkvergadering van Lyon: ziedaar teekenen van innerlijke, hoogstrevende kracht. Niemand beschouwe ons als een blind toejuicher van het middeleeuwsche; wij kennen ook het geweldige, de vaak tot woestheid overslaande hartstochtelijkheid en de maatschappelijke oneffenheden dier tijden; wij wenschen het harde strafrecht niet terug en verheugen ons, dat tal van oude instellingen nooit zullen herleven; wij roepen het luide: menschelijke zwakheid, ellende en zonde werden overvloedig openbaar. Doch de wereld was niet opgezweept, verlaagd of mat. Het bekende „somber" past geenszins bij dit tijdvak onzer beschaving. De troubadour gaat langs het bergpad op en de slotzaal weerklinkt van het machtige spel, dat moed, liefde, deugd op welluidende snaren verheerlijkt; jonkvrouwen en ridders rijden uit naar tournooi en ter jacht en de schrandere poorter geniet onafhankelijk de vrucht van zijnen fieren arbeid; de bloeiende ambachten, nauwer vereenigd met godsdienst en kunst, zijn een bron van tevredenheid en rustig zelfgevoel; het handwerk, hoewel winst niet versmadend, is rijk aan poëzie en liefde. Alle geestelijke krachten, waaruit vrijheid en billijker verdeeling van stoffelijke welvaart en hoogere levensvreugde zich geleidelijk ontwikkelen, werken dieper door in de wereld der zwakkeren en kleinen. Terwijl priesters en kloosterlingen de evangelische waarheid verbreiden, ook in groote ontberingen en voor den prijs van hun bloed, werkt het christelijk bewustzijn door in stille kunstenaarszielen en wekt leven uit marmer en metaal. Hoe herhalen boven den ingang der heiligdommen samenstemmende beelden het gewijde epos van Gods gerechtigheid en erbarming over de menschheid! Met heiligen en maagden op gouden grond streeft de schilderkunst naar

de idealen van Giotto en fra Giovanni. Zuivere beginselen en groote voorbeelden beletten den triomf van het kwaad. Daar is eerbied voor onschuld en waarheid, levendig begrip, en onderscheiding van kwaad en goed, nederige boete na groote misslagen; de eenheid en verhevenheid der beginselen zegeviert zelfs in den hevigsten kamp en bij felle burgerlijke tweespalt; er is medelijden en edelmoedige zorg voor armen, verlatenen en allerlei beproefden des levens, de menschheid slaat krachtig de hand aan het volbrengen der evangelische leer; Blanca van Kastilië met haar mannelijk verstand en kloekheid van karakter, Margaretha van Frankrijk met haar vorstelijke huwelijkstrouw, Joinville met zijn goedrondheid en eerlijk hart, Ferdinand († 1252), die den Kastiliaan het pad naar het mohammedaansche Zuiden toont, Sint-Lodewijk, de ridderlijke rechtvaardigheid zelve en het toonbeeld aller vorstelijke deugden, Sint-Bonaventura en Sint-Thomas, dit geniale vriendenpaar als twee engelen op aarde nedergedaald, — al deze feiten, al deze dichterlijke en degelijke figuren wijzen op een tijd, toen het betere in den mensch en de kracht van het christelijk geloof schoone triomfen vierden. Voor de groote meerderheid gold nog het gezond begrip eener samenwerking der geestelijke en tijdelijke macht tot hooger welzijn der maatschappij; alom werden offers gebracht voor geloof en deugd, voor wetenschap en kunst; burgerlijk leven, wetenschap, kunst, godsdienst waren één; de koningen dezer aarde bogen, schoon dikwijls noode, voor de wet der gerechtigheid; het volk leefde gelukkig onder den kromstaf, en de plaatsbekleeder van Christus, den goeden Herder, stortte in het hart van Europa dat hooge denken en gevoelen, die de grootheid en de band zijn onzer beschaving. Naast de rechten van den mensch dacht men ook ernstig aan het recht van God.

Allermeest trekken hier de bloeiende universiteiten en de hooge vlucht der wijsgeerige en godgeleerde studiën onze aandacht.

Zelden verhief de menschelijke geest zich tot zulk eene verhevenheid van gedachten, nooit wellicht wierp het genie zulk een diepen blik in de verborgenheden van het wezen en de laatste oorzaken der dingen. Duizenden stroomden naar de bronnen der wetenschap; in de leeraren schenen de oude kerkvaders uit hunne graven opgestaan. Keizers en koningen wedijverden met de Pausen in het begunstigen der edele beweging. Niemand echter vertegenwoordigt de middeleeuwsche wetenschap

zoo volkomen als de H. Thomas van Aquino met zijnen heiligen vriend Bonaventura. De laatste droeg het arme kleed van den Seraf van Assisi, de eerste het blank gewaad van den apostolischen Dominicus; beiden traden met schatten eener hooge wijsheid in de wereld door dezelfde kloosterpoorten, die voor den arme, den pelgrim, den kunstenaar zoo wijd geopend stonden; beiden waren in hooge mate mannen van overwegen en beminnen, beiden hebben rijken veroverd; Bonaventura werd de koning van de mystiek, St. Thomas de vorst der scholastiek, doch in beider diepste wezen waren de levensbronnen van mystiek en scholastiek maar één.

Hier is het de plaats Leo XIII te laten spreken.

„De leeraars der middeleeuwen, die men scholastieken noemt, „hebben een ontzaglijk werk aanvaard, namelijk den rijken en „vruchtbaren oogst, over de omvangrijke werken der heilige „vaders verspreid, zorgvuldig te verzamelen en wat zij dus „samengaarden, als op ééne plaats te bergen, ten dienste en ten „gerieve der nakomelingschap. Welke nu de oorsprong, de aard, „de voortreffelijkheid der scholastiek is, willen wij, Eerwaarde „Broeders, hier een weinig breeder uiteenzetten met de woorden „van een uitstekend wijs man, onzen Voorganger, Sixtus V: „„Door de goddelijke mildheid van Hem, die alleen den geest „„van wetenschap en wijsheid en verstand meedeelt, en die zijne „„Kerk in den loop der eeuwen, naarmate dit noodzakelijk is, „„met nieuwe weldaden overlaadt, met nieuwe kracht toerust, „„werd door onze zeer wijze voorvaderen de scholastieke God- „„geleerdheid uitgevonden, die vooral twee roemrijke Leeraren, „„de engelachtige H. Thomas en de serafynsche H. Bonaventura, „„doorluchtige professoren dezer faculteit, ... met uitstekend „„genie, gestadige studie, veel arbeids en nachtwaken beoefenden „„en verrijkten, en die zij in voortreffelijke rangschikking en met „„velerlei uitstekende verklaringen den nakomelingen achter- „„lieten. De kennis en beoefening dezer zoo heilzame wetenschap, „„die uit de rijke bronnen der H. Schrift, der Pausen, der heilige „„Vaders en der Kerkvergaderingen voortvloeit, was ongetwijfeld „„altijd in staat om de Kerk zeer grooten steun te schenken, „„hetzij tot waar en gezond begrip en verklaring der Schriftuur „„zelve, hetzij om de Vaders veiliger en met meer nut te door- „„lezen en te vertolken, hetzij tot het opsporen en wederleggen „„van verschillende dwalingen en ketterijen: maar in deze jongste

„„dagen, nu die gevaarvolle tijden zijn genaderd, door den Apostel „„beschreven, en nu lasterende, trotsche menschen en verleiders „„tot erger overslaan, dwalende en anderen in dwaling brengende, „„is zij tot bevestiging der leerstukken van het katholiek geloof „„en tot weerlegging der ketterijen door en door noodzakelijk."" „Ofschoon deze woorden alleen op de scholastieke Godgeleerd- „heid schijnen betrekking te hebben, blijkt het toch, dat zij ook „voor de wijsbegeerte en tot lof daarvan gelden. Immers, de „voortreffelijke eigenschappen, die de scholastieke Godgeleerdheid „voor de vijanden der waarheid zoo geducht maken, te weten, „gelijk dezelfde Paus voortgaat, „„die juiste en onderling ver- „„bonden samenhang van zaken en oorzaken, die orde en rang- „„schikking als de slagorde van krijgslieden, die klare bepalingen „„en onderscheidingen, die vastheid van bewijsgronden en aller- „„schranderste redetwisten, waardoor het licht van de duisternis, „„het ware van het valsche wordt onderscheiden, en waardoor „„de logenleer der ketters, in veel glimp en schijn gewikkeld, „„onthuld, aan het daglicht gebracht en ten toon gesteld wordt,"" „die voortreffelijke en wonderbare eigenschappen, zeggen wij, „kunnen alleen verwacht worden van het juist gebruik der wijs- „begeerte, die de scholastieke meesters zorgvuldig en met wijs „overleg ook bij hunne godgeleerde redetwisten plachten aan te „wenden. Bovendien, daar dit het kenmerk en eigenaardige der „scholastieke Godgeleerden is, dat zij de menschelijke en godde- „lijke wetenschap door den nauwsten band met elkander hebben „vereenigd, zou ongetwijfeld de Godgeleerdheid, waarin zij uit- „muntten niet zooveel roem en aanzien in de schatting der „menschen hebben verworven, zoo zij eene gebrekkige en on- „volmaakte of oppervlakkige wijsbegeerte hadden gebezigd."

„Welnu, onder de scholastieke Leeraren staat hoog verheven „hun aller vorst en meester Thomas van Aquino, die, zooals „Cajetanus opmerkt, juist omdat hij de oude gewijde leeraren „ten hoogste vereerde, eenigermate hun aller verstand heeft „overgeërfd. Hunne leeringen, als verspreide ledematen van een „lichaam, heeft Thomas tot een geheel bij elkander gebracht en „samengevoegd, in een wondervolle orde geregeld, en zóo ver- „rijkt, dat hij met volle recht als een bijzondere steun en een „glorie der katholieke Kerk beschouwd wordt. Begaafd met een „leerzamen en doordringenden geest, met een vlug en vast ge- „heugen, onberispelijk van wandel, geheel liefde voor de waarheid,

„overrijk aan goddelijke en menschelijke wetenschap, werd hij „vergeleken bij de zon, en koesterde de aarde met den gloed „zijner deugden en vervulde haar met den glans zijner leer. Geen „deel der wijsbegeerte, of hij heeft het scherpzinnig en tegelijk „degelijk behandeld: over de redeneerkunst, over God en over „den mensch en andere wezens, die onder de zinnen vallen, over „de menschelijke handelingen en haar beginselen heeft hij aldus „geschreven, dat het bij hem noch aan overvloed van vraag- „stukken ontbreekt, noch aan juistheid van rangschikking, noch „aan voortreffelijkheid van methode, noch aan vastheid van be- „ginselen of kracht van bewijsgronden, noch aan helderheid of „juistheid van taal, noch aan vaardigheid om de diepzinnigste „dingen te ontvouwen.

„Hierbij komt nog, dat de engelachtige Leeraar de wijsgeerige „gevolgtrekkingen doorschouwd heeft in het wezen der dingen „en in beginselen, die alleromvangrijkst zijn en van bijna ein- „delooze waarheden de kiem in zich bevatten, die door latere „leeraren, ten bekwamen tijde en met veel vrucht kan ontwik- „keld worden. Daar hij dezen wijsgeerigen trant ook tot weder- „legging der dwalingen heeft aangewend, vermocht hij door „eigen kracht zooveel, dat hij alleen alle dwalingen van vroeger „eeuwen overwonnen en tot het verslaan van andere, die bij „gestadige wisseling in de toekomst zullen verrijzen, onweer- „staanbare wapenen geleverd heeft." Encycliek *Aeterni Patris* van 4 Augustus 1879.

De nu regeerende Opperpriester wilde reeds in de eerste maanden van zijn hervormend bestuur het thomistische *réveil* versterken. Na den apostolischen brief van 13 Januari 1904 sprak Pius X, in zijn encycliek: *Sancto perciti metu* van 28 Juli 1906, en in de *Pascendi dominici gregis* van 8 September 1907 klemmend zijn wil uit, dat men, gelijk Leo XIII het herhaaldelijk had aanbevolen, tot gids zou nemen den H. Thomas.

Tot gids ook op den weg van het christelijk leven. Een stil verlangen om God ootmoedig, rein en met groote liefde te dienen heeft velen in bewondering en godsvrucht tot den engelachtigen Leeraar geleid. Zij hoopten, gelijk deze Heilige het was geweest, navolgers te worden van Christus. De H. Philippus Neri was een devoot vereerder van Thomas (1). In zijne arme cel had

---

(1) Frigerius, Vita S. Thom. lib. I, 7; Vita S. Phil. Ner. lib. I, 5.

de H. Aloysius van Gonzaga maar twee plaatjes; één was de beeltenis van den heiligen Aquiner (1): — op zich een schier onbeduidend feit, maar in verband met andere gegevens van Aloysius' leven een symbool van heilige verwantschap tusschen twee engelachtige zielen. Duizenden hebben die gevoelens jegens den maagdelijken wijze gedeeld. Levendig geloof aan de gemeenschap der heiligen heeft hen tot navolging en tot aanroeping bezield van den door God begenadigde, dien zij niet enkel als een lamp op den weg der wetenschap, maar ook als een trouw beschermer van eer en deugd beschouwden. Leo XIII verlangde niets vuriger dan in onze tijdgenooten dien ijver van een vroom voorgeslacht te ontvlammen. Door het *Motuproprio* van 4 Augustus 1880 verhief de Opperpriester den Heilige, in wien wetenschap en liefde zoo nauw verbonden waren, tot „Patroon der universiteiten, akademiën, lyceums en katholieke scholen."

Dit alles bewoog ons weleer om in onze moedertaal Thomas' leven te verhalen. Wat de voorgeslachten en zijn eigen tijd hem schonken; wat hij op zijne beurt voor zijne tijdgenooten werd; zijn inwendig en zijn bedrijvig leven; zijne deugden en zijne daden poogden wij, naar de meest vertrouwbare bronnen, te beschrijven en als uit te teekenen voor een kring van ernstige, welgezinde lezers. Toen wij na vele jaren eindelijk besloten tot deze nieuwe uitgave, verheugde ons, bij het bewerken daarvan, meer en meer de overtuiging, dat veel duisters kon worden opgehelderd en veel onzekers nader bij de waarheid gebracht; dank zij Denifle, Chatelain en andere geleerden, wier kritische uitgaven van oorkonden of monographieën over Thomas' tijdgenooten en hunne geschriften ons het veelbewogen wetenschappelijk bestaan der XIIIe eeuw, en tegelijkertijd St. Thomas' openbaar leven, nauwkeuriger deden kennen en veelzijdiger begrijpen. Den engelachtigen Leeraar zagen wij, als voor onze oogen, zich bewegen en handelen; wij zagen hem in zijn aardsche werkelijkheid, arbeidend om de zending te volbrengen, die God hem, tot voltooiing van het verledene en tot voorbereiding der toekomst, liefderijk had toevertrouwd. Veel minder heeft het onderzoek aangebracht tot kennis van Thomas' innerlijk leven. Dit veld scheen afgemaaid. Toch bleven op den akker enkele

(1) Meschler-Steger, Leven van den H. Aloysius van Gonzaga (1907) bl. 155—157; 168.

aren liggen. Wij hebben ze zorgvuldig gelezen en uitgedorscht.

Zoo vertrouwen wij, waarde landgenooten, U deze levensbeschrijving van den Aquiner als een vernieuwd werk te mogen aanbieden.

Wanneer ik nu rondzie en mijn oog hen zoekt, die dit geschrift in zijn eersten vorm met welwillendheid ontvingen, hoevelen, helaas! die mijnen dank niet meer kunnen vernemen.

Weemoedig herdenk ik hier vooral Mgr. Th. Borret, pastoor van Vogelenzang, en Mgr. H. J. Feye, hoogleeraar te Leuven, twee edele mannen. Hun bemoedigende woorden schonken mij de overtuiging, dat het gebied van studie, waartoe dit werk behoort, door mij niet moest vergeten worden.

En hiermede wordt onze arbeid met diepen eerbied toegehuldigd aan den Engel van Aquino. Ruste zijn blik uit de hemelsche glorie met welgevallen op deze bladen, die wij als een nederigen krans nederleggen bij zijn dierbaar graf.

AMSTERDAM, 15 September, 1907.

INHOUD

EERSTE BOEK.

DE H. THOMAS VAN AQUINO VAN ZIJNE GEBOORTE TOT ZIJN EERSTE VERTREK ALS LEERAAR NAAR ITALIË.

1225—1261.

TWEEDE BOEK.

DE H. THOMAS VAN ZIJN EERSTE VERTREK ALS LEERAAR NAAR ITALIË TOT ZIJN TWEEDE PROFESSORAAT TE PARIJS.

1261—1269.

DERDE BOEK.

DE H. THOMAS VAN AQUINO VAN ZIJN TWEEDE PROFESSORAAT TE PARIJS TOT ZIJN DOOD TE FOSSA NOVA.

1269—1274.

EERSTE BOEK.

DE H. THOMAS VAN AQUINO VAN ZIJNE GEBOORTE TOT ZIJN EERSTE VERTREK ALS LEERAAR NAAR ITALIE.

1225—1261.

EERSTE HOOFDSTUK.

GEBOORTEPLAATS EN AFKOMST VAN DEN H. THOMAS. — ENKELE BIJZONDERHEDEN UIT ZIJNE KINDERJAREN. — MONTE CASSINO. — VERHOUDING DER AQUINO'S TOT DEZE ABDIJ. — VERTREK VAN DEN HEILIGE NAAR DE KLOOSTERSCHOOL TE MONTE CASSINO.

In het oude *Terra di Lavoro,* tusschen Napels en Rome, ligt eene breede, vruchtbare vlakte, door woest gebergte begrensd. *Rocca Secca* — zoo heet een dier bergen — draagt eerbiedwaardige ruïnen, die met de levende rots schijnen samengegroeid. Voor eeuwen stond hier een feodale burcht. Eenige mijlen van daar rijst uit de bloeiende velden de kleine stad Aquino, het oude *Aquinum* der Volsken en de verblijfplaats van den hekeldichter *Juvenalis.* De landstreek, waarin Aquino ligt wordt veelal *Campagna Felice* — gelukkige landstreek — genoemd: wel waren het gelukkige bergen en vlakten, waaruit zulk een schitterende zon van wijsheid en deugd over de wereld zou opgaan.

In de laatste helft der IXde eeuw vestigde zich een adellijk geslacht tusschen den Volturno en den Garigliano; zij noemden zich naar de kleine stad van dien naam *d'Aquino.* De voorvaderen der Aquino's onder Karel den Grooten met oorlogslauweren gekroond, beroemden zich op hunne afstamming van de Frangipani, wier hoogste glorie Paus Gregorius de Groote was; ook zegt men, dat zij verwant waren met het oude longobardische vorstenhuis. Omstreeks het jaar 996 was Adenulf Summacula graaf van Aquino; Lando, Pandolf, een tweede Lando en Thomas leiden ons tot Landulf, die in 1225 te Rocca Secca het gebied voert. Deze Landulf was graaf van Aquino, heer van Loreto en Belcastro, en bezat onder andere te Monte San Giovanni en

te Capua familiegoederen (1). Hij was een machtig edelman.

Graaf Landulf had zijn geluk en zijne macht nog verhoogd door het sluiten van een huwelijk met eene dochter der *Caraccioli,* gravin Theodora van Teano. De voorzaten dezer edelvrouw waren machtige Noormannen (2); met hunne woeste stamgenooten dreven zij moedig Saracenen en Grieken uit Beneden-Italië, bogen later hun ongetemde kracht voor Christus' Stedehouder en sloten onder Robert Guiscard een verbond met Leo IX (1053). Van Landulf's leven valt weinig met zekerheid te melden; hij schijnt een dapper ridder en een man van geloof te zijn geweest, die bij het hartstochtelijk streven naar zijn doel bijwijlen de redelijkheid uit het oog verloor, maar tevens zooveel eerlijkheid en adeldom bezat, dat hij, tot beter inzicht geraakt, zijn verzuim van zelfbeheersching edelmoedig zocht te herstellen. Theodora paarde aan de hooghartigheid harer vaderen eene oprechte vroomheid, aan veel wilskracht een teederminnend moederhart. Door vasten en vurige gebeden deed zij den Hemel een heilig geweld aan (3).

Landulf en Theodora hielden veelal hun verblijf op het kasteel van Rocca Secca. Na het doorworstelen van groote lotsverwisselingen in den loop der eeuwen stond die schoongelegen burcht ten jare 1225 in volle kracht. Vier dochters en twee zonen, Reginald en Landulf, waren de trots en de vreugde der machtige bewoners van het kasteel; allen voerden als graven en gravinnen, naar de voornaamste bezitting hunner ouders (4), den geslachtsnaam *d'Aquino.*

God zou dezen gelukkigen ouders nog een zoon schenken, een kind, voorbestemd om de onsterfelijkheid te geven aan zijn geslacht. In het heiligverklaringsproces verzekerde Catha-

(1) Leo Ostiensis, Chron. Casin., L. II. C. 16; Camill. Peregr., Hist. princ. Longob., p. VII; Richardus de S. Germano, Chron. by Murat., Rer. Italic. Scriptores, t. IV, II, VII. — Boll. VII, p. 655.

(2) Boll. VII, p. 655; »genitorum claritate conspicua,« zegt De Tocco, Vita D. Thom. Aquin. I. n. 2.

(3) Domina Theodora tam morum quam genitorum claritate conspicua. — Quae etiam exemplis sanctitatis claruit. — Cujus Doctoris mater (ut hi, qui eam noverunt referunt) multae dicitur devotionis fuisse et abstinentiae, quae in manibus et genibus procumbens orationi callum induxerat quae terrae multiplicatis genuflexionibus allidebat. De Tocco, I, 2; I, 5; VII, 1.

(4) Over de geslachtsnamen van den middeleeuwschen adel, vgl. Natalis de Wailly, Eléments de paléographie, I, p. 189.

rina, eene adellijke bloedverwante der Aquino's, dat gravin Theodora zelve haar de volgende hoogere voorbeduiding omtrent de geboorte van dit zegenrijke kind had mêegedeeld.

Het gebeurde, dat een vreemdeling den burcht te Rocca Secca bezocht: in ruw gewaad, met over de schouders golvend hoofdhaar, en een afbeelding der Moedermaagd en van Sint-Dominicus op de borst. Het was de kluizenaar Bonus, een bewoner der naburige bergen en om zijn deugden geacht. De heilige man, een der burchtzalen binnengeleid, deed de volgende voorspelling aan gravin Theodora: *edele gravin, verblijd u; gij zult een zoon baren en hem Thomas heeten; gij en de graaf zult er naar streven, dat hij monnik worde in de abdij van Monte Cassino, waar het gebeente van den H. Benedictus rust; gij zult u vleien met het uitzicht op de rijke kloosterinkomsten, God echter zal het anders leiden; uw kind zal in de Predikheerenorde treden en door wetenschap en heiligheid boven al zijne tijdgenooten schitteren.* — Theodora hernam: *zulk een kind ben ik niet waardig; God handele naar zijn welbehagen* (1).

Dit uitverkoren kind werd in 1225 (2), op het kasteel van Rocca Secca geboren (3), en bij den heiligen doop Thomas genoemd (4). Honorius III bekleedde toen den Stoel van den H.

---

(1) De Tocco, Vita B. Thom., I, n. 2; Proc. Canon. Boll. VII, p. 705.

(2) De sterfdag des Heiligen is zonder twijfel 7 Maart 1274. Als zijn geboortejaar wordt 1225, 1226 of 1227 genoemd: dit verschil ontspruit uit de afwijkende berichten der oude schrijvers, die den H. Thomas 47, 48 of 49 levensjaren toeschrijven. Het jaartal 1225 steunt op de beste getuigen, namelijk op De Tocco, Vita D. Thom.., n. 66: obiit.. ut... quadragesimum nonum annum suae vitae perficiens, quinquagesimo inchoaret aeternae gloriae jubilaeum; op Ptol. Luc., Hist. Eccles., XXIII, 10: Obiit autem 50mo vitae anno, alii dicunt XLIV habens in Magisterio annos XX; — en op Boll. VII, p. 655. — Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I. p. 279 meent, dat het begin van 1227 een waarschijnlijker getal is. Henricus de Hervordia († 1370), Liber de Rebus Memorabilibus Sive Chronicon (edit. Aug. Potthast, Gottingae, 1859) schrijft: 1221 Sanctus Thomas de Aquino nascitur. Galvagnus de la Flamma (1283—1340), Chronica (edit. Reichert) verhaalt: 1224 beatus Thomas nascitur.

(3) Vgl. Fr. Sandone, Documenti e congetture sulla famiglia e sulla patria di S. Tommaso d'Aquino (1901). De schrijver bevestigt uit de staatsarchieven van Napels wat De Tocco aangaande S. Thomas' afkomst en familie zegt en toont nogmaals de onhoudbaarheid der hypothese, dat de Heilige te Belcastro zou geboren zijn.

(4) Ptol. Luc., H. E., XXII, 20; Ger. de Frachet, Vitae Fatrum, L. IV, c. 17; De Tocco, 1, n. 2.

Petrus; Frederik II droeg sedert tien jaren de duitsche keizerskroon; Wildebrand was bisschop van Utrecht, Floris IV graaf van Holland, de gelukzalige Jordanus van Saxen generaal der Predikheeren; de H. Dominicus rustte vier jaren in zijn graf te Bologna. De H. Franciscus van Assisi stierf in 1226, het jaar, waarin ook de twaalfjarige H. Lodewijk door den bisschop van Soissons te Reims tot koning van Frankrijk gezalfd werd. Doch wijden wij liever geheel onze aandacht aan den uitverkoren knaap, op wiens hoofd zulk een overvloed van rijke hemelgaven zou nederdalen.

Aardsche luister omgaf de wieg van den Heilige. Niet alleen was hij door zijne beide ouders met den machtigsten italiaanschen adel verwant, doch, naar men beweert, was hij tevens met de vorstelijke huizen van Arragon en Castilië verbonden en daardoor met den H. Lodewijk, wiens moeder, de fiere Blanca, eene Castiliaansche was. Zeker stonden de Aquino's met de keizerlijke Hohenstaufers in nauwe betrekking (1). Paus Honorius III liet zich als Thomas' doophouder vertegenwoordigen door den bisschop vau Aquino.

Thomas had twee broeders, Landulf en Reginald, en drie zusters, van wie er eene zeer jong stierf; de tweede, Marosia, werd later abdis der Benedictinessen te Capua, terwijl de derde, gelijk hare moeder Theodora geheeten, huwde met Rogier, graaf van Marsico, uit de napolitaansche familie San-Severino.

Aangaande den eersten levenstijd van onzen Heilige werd weinig geboekt; maar dat weinige zullen wij hier toch melden met denzelfden eerbied, waarmee de oudheid het ons heeft overgeleverd.

Gravin Theodora bezocht met andere adellijke vrouwen de napolitaansche baden; de kleine Thomas en diens voedster vergezelden haar. Eenmaal greep het kind naar een papierstrookje, klemde het bij het baden met zorg in zijne kleine handen en weigerde onder luid geween het af te staan. Theodora wilde, ondanks Thomas' kinderlijke tranen, het voorwerp dezer angstige gehechtheid onderzoeken; zij vond alleen deze twee woorden: *Ave Maria, Gegroet Maria!* Door het terugschenken van deze

(1) Vgl. echter Malvenda Annal., p. 596 en over het ongegronde van een huwelijk tusschen S. Thomas' grootvader en eene zuster van Keizer Barbarossa, Werner, der H. Thomas, p. 3.

woorden — de groetenis van Gabriël aan de Moedermaagd — werd de groote smart van den toekomstigen dienaar der Moeder Gods gestild. Het kind verslond gretig zijn kleinen schat; waarin sommigen eene overeenkomst zagen met de geheimzinnige daad van den profeet Ezechiël (1). De Tocco ziet er in verzinnebeeld, dat de Heilige later als een nijvere bij zoeten honig zou garen uit de keur van Schriftuurbloemen (2).

Een ander feit, door schrijvers van de XIIIde eeuw medegedeeld, schijnt in verband te staan met de aarbeving, die geheel de Junimaand tusschen Rome en Capua niet tot rust kwam.

Thomas sliep in een der slottorens van Rocca Secca en in dezelfde torenkamer zijne zuster. Bij het losbarsten eener hevige bui sloeg de bliksem in het kasteel en doodde Thomas' kleine zuster. Theodora vloog naar de rustplaats harer kinderen en het eerst naar haren zoon, het voorwerp harer bijzondere moederliefde; de vijfjarige knaap sliep ongedeerd den rustigen sluimer der onschuld.

Van Bonus' voorspelling gewaagden wij reeds. Sommigen verhalen nog, dat boeken het zekere middel waren om het kind te bevredigen; anderen dat er meermalen een lichtkrans om het hoofd van den kleine blonk. — In dit alles zag men eene voorspelling van Thomas' latere grootheid en eene bijzondere hoede der Voorzienigheid over de kinderjaren van den engelachtigen Leeraar.

De eerste gemoedsindrukken van den Heilige kennen wij alleen bij gissing. De diepe hemel van Italië, het helder licht, waarin zijn oog dagelijks baadde, het uitzicht van Rocca Secca op de kleine stad Aquino en de groenende vlakte, de rust en stilte, die menig uur over het ouderlijk kasteel en het omliggend gebergte heerschte, de vroomheid en innige liefde zijner moeder, dit alles moet zijnen geest tot zachtheid, kalmte en blijden vrede gestemd hebben. Niet minder had de zeer trouwe zorg zijner ouders voor zijne eerste opvoeding (3) een weldadigen invloed op het voor indrukken zoo ontvankelijk kinderhart. Gelukkige ouders, wien het geschonken was te waken over deze schoone, met Gods genadegaven verrijkte ziel!

Terwijl nu de knaap opwies, rees eerlang de vraag, waar de

(1) Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Ezech. III, 2.

(2) De Tocco, cap. I.

(3) .... Parentes ejus puerum faciunt *cum omni diligentia* enutriri. Quem sic enutritum .... quinquennem etc. De Tocco, I, 5.

jeugdige graaf zijne eerste wetenschappelijke vorming zou ontvangen. Het was niet noodig zich lang op het antwoord te bezinnen.

Uit een ruime vlakte, half door vooruitspringende, schilderachtige hoogten omsloten, verheft zich, ettelijke mijlen van Aquino, een steile berg. Om die kruin stroomt een zuivere, heldere lucht; beneden ruischt de Liris, nauwelijks hare bron ontweld; in het zuiden golft de vlakte naar de middellandsche Zee, ten noorden, ten oosten, ten westen golven de nauwe dalen tusschen het gebergte, dat den blauwen gezichteinder afsluit. Hier rijst een andere Sinaï, waarvan deugd, beschaving en wetenschap over Europa zijn uitgegaan — Monte Cassino (1). Eenmaal stond hier een Apollo-tempel een heilig woud met heel den afgodischen offerdienst, maar bij den aanvang der VIde eeuw vluchtten de heidensche goden van het *Castrum Casinum* voor het zegenvierende Christendom; de beroemde abdij, door den H. Benedictus in dit oord van zeldzame majesteit gesticht [520], werd een lichtbaak voor Barbaren en Romeinen. Koningszonen: Carloman, Rathis, Adelard, Gisulf zochten hier vrede; kunstenaars, geleerden, geloofsverkondigers, kerkvoogden, heiligen zijn binnen deze kloostermuren gevormd. De levenskracht der onvolprezen Benedictijnerorde scheen op den Monte Cassino vastgeworteld; de Longobarden [583] de Saracenen [857], de Noormannen [1046], verwoestten de abdij; driemaal stortte zij door eene aardbeving tot puin; doch telkens herrees zij met verjeugdigden luister. Toen Thomas hier binnentrad, leefden de patriarch van Mursia en diens scheppende geest nog altijd voort in wijze wetten en uitmuntende monniken, zoodat Monte Cassino als een sieraad gold der italiaansche scholen.

De nabijheid van zulk eene vermaarde kloosterschool was genoeg om de keuze van het grafelijk echtpaar te bepalen. Er waren echter nog andere drijfveeren.

Familieherinneringen vlochten een nauwen band tusschen de adellijke bewoners van Rocca Secca en de Benedictijnen van Monte Cassino. Oudtijds hadden familieleden der Aquino's de abdij gewapende bescherming verleend; Sint-Thomas' voorvaderen verdedigden haar tegen de Noormannen en den vorst van

---

(1) De Montalembert, Les Moines d'Occident, t. II, p. 17—19; Mabillon. Iter Italic., p. 117—120; Tosti, Storia della badia di M-C.. t. I.

Capua; in 1135 verweerde graaf Landulf haar nogmaals tegen den Noorman (1). Ook partijzucht en staatkunde waren in het spel. Sedert 1228 was Sinnebald, graaf Landulf's broeder en dus de oom van onzen Heilige, abt van het machtige klooster met zijne wijduitgestrekte bezittingen: als nu die schrandere, tot vroomheid gestemde knaap eenmaal den staf van Sinnebald overnam! als de rijkdom en de macht van Monte Cassino daardoor één werd met de macht der Aquino's! — Dit droombeeld zweefde Landulf voor den geest en hij juichte het te meer toe, omdat de keizersgezinden, slaagde het plan, in deze streek veel kracht wonnen. Al te menschelijke berekeningen, die later niets dan leed zouden brengen over het hoofd van den Heilige.

Aan den anderen kant schenen de staatkundige gebeurtenissen van de eerste helft der XIIIde eeuw voor graaf Landulf, bij het overwegen van Thomas' toekomst, nieuwe vergezichten te openen.

Wat was er geschied? Den 25 Juli 1215 werd Frederik II de Hohenstaufer, de een-en-twintig-jarige beschermeling van Paus Innocentius III, in den akenschen dom door Siegfried, den aartsbisschop van Mainz, plechtig tot Keizer gekroond (2). De jonge Keizer beloofde veel. Doch de valsche staatzucht dreef den godsdienst uit zijn hart en den vrede uit Europa. Bemoedigde zijn schitterende geest sommige uitingen des Christendoms in de wetenschap, in de kunst, in het burgerlijk leven, hij wilde deze vruchten der christelijke beschaving zonder den godsdienst zelven, den stam, waaruit zij hun levenssappen putten. Hij dwong Paus Gregorius IX [1227—1241], een tachtigjarigen grijsaard vol lichaamskracht en ongebogen zielegrootheid, tot strenge maatregelen voor het heil der Christenheid. Ten jare 1228 toog de Keizer, met den pauselijken ban beladen, na veel dralens ter kruisvaart. Den 17den Maart 1229 hield hij zijn intocht te Jeruzalem. Ware de egyptische Sultan Malek-al-Kamel door zijn eigen broeders min hevig bestookt geweest, de keizerlijke banier zou niet zoo spoedig van de tinne der heilige Stad hebben geblonken. Want geen edele geestdrift bezielde den Hohenstaufer. Terwijl hij zonder over-overtuiging Christus' aangeschonden graf in het Oosten vrijstreed,

(1) Baronius, Annales ad ann. 1188.

(2) Raumer, Gesch. der Hohenstaufen, B. III, p. 149 en 329; B. IV, p. 350 enz. — Deze protestantsche en duitsche geschiedschrijver is echter bij zijn oprecht *streven* naar billijkheid vaak zeer partijdig. Men vergelijke daarom Hurter, Innocenz III; Huillard-Bréholles, Friderici II Hist. Diplomatica, enz.

vielen zijne troepen in Sint-Petrus' erfgoed en woedde hertog Raynald van Spoleto, het werktuig zijner anti-christelijke plannen, in het Westen.

Monte Cassino — om welke redenen is onbekend — opende destijds voor de keizerlijke benden zijne poorten. Hierop keerde Pandulf d'Alagna, de pauselijke legaat, zijne troepen met de Sint-Petrus-sleutelen in hun vaan (1) tegen de abdij [3 Maart, 1229], door de keizerlijken onder Hendrik van Morra verdedigd. Ondanks hun leeuwenmoed deed Pandulf d'Alagna de verdedigers in 't gebergte verstuiven, dwong den abt tot het ontsluiten der kloosterpoorten, schonk Morra en diens soldaten de vrijheid, en snelde met achterlating van bezetting naar nieuwe zegepralen. Eensklaps klonk de mare, dat de Staufer bij Brundisi was geland; niet veel later, dat de keizerlijke Saracenen en Turken oprukten naar de abdij. Te vuur en te zwaard viel dit woest geweld in het geteisterde Terra di Lavoro; alles vlood in doodsangst naar de bergen of zwichtte, tot de vaart door Pandulf d'Alagna voor de muren van Monte Cassino werd gestuit (2). Eene overeenkomst bedaarde voorshands dien storm, en de vrede van San Germano, den 1sten September 1230 tusschen den Paus en den Keizer gesloten, bracht de oude kalmte over den berg en haar abdij (3). — Doch Monte Cassino bleef een brandpunt van den strijd en voor de staatkunde van beteekenis. —

Graaf Landulf moest dit inzien. Voor den waren toestand van Europa was hij echter nog blind; duizenden beseften kwalijk, dat de godsdienst op den bodem lag van het groote vraagstuk, dat den Paus en den Keizer verdeelde. Monte Cassino was — gelijk wij zagen — ook uit staatkundig oogpunt allerbelangrijkst voor den katholiek-ghibellijn. Eerst later zullen droeve feiten den vollen zin der machtspreuken verhelderen; dan zullen wij de bloedverwanten van den Heilige hunne dwaling ridderlijk zien herroepen; doch in 1230 streelde hen nog het uitzicht dat Thomas eenmaal abt zou zijn, de kloosterschatten

---

(1) Van hier hun naam: Clavissignati.

(2) Vgl. Tosti, Stora della badia di M. C., t. II, p. 255—273.

(3) Rich. van San Germano, Chron. ad ann 1230. Hij verhaalt: fr. Guala in hora serotina allocutus est ipsum (Fredericum II) et ad verbum illius satisfacere Ecclesiae annuit Imperator, propter quod in signum laetitiae, in Sancto Germano sunt per omnes Ecclesias signa pulsata.

ten dienste der Aquino's (1), en de abdij een nieuwe steun voor de Ghibellijnen. —

De Voorzienigheid beschikte het anders.

De menschelijke bedoelingen der Aquino's sloten intusschen den godsdienst niet geheel buiten. De ouders van den toekomstigen Kerkleeraar waren met een levendig geloof bezield, dat later over veel menschelijke zwakheid den eindtriomf zou behalen. Het denkbeeld, dat zij hun kind aan God ten offer mochten brengen en dat hun zoon voor een deugdzaam leven werd gevormd, verheugde hun christelijk hart met eene blijdschap, die niet beschaamd werd (2).

Tegen den herfst van 1230 verliet de H. Thomas het voorvaderlijk slot. Het was zijn eerste vaarwel aan het ouderlijk huis. Zeker zag Theodora niet zonder smart den inniggeliefden zoon van hare moederlijke teederheid scheiden. Een aanzienlijk gevolg vergezelde den knaap. Spoedig naderde men San Germano en den voet van den berg; langs het moeielijke pad steeg de stoet op en dra sloeg de zware poort der abdij voor de reizigers open.

Sommige latere schrijvers hebben beweerd, dat de kleine Aquiner eerst door opdracht en daarná door kloostergeloften te Monte Cassino tot de orde van den H. Benedictus overging (3). Ongetwijfeld waren de Heilige en de groote kloosterorde elkander volkomen wáardig; doch dit geeft geen genoegzamen grond tot het aannemen eener vooronderstelling, die veeleer door de beste oorkonden weerlegd wordt (4).

---

(1) .... pater dicti fr. Thomae, origine nobilis atque potens, monachavit dictum fr. Thoman puerum, *disponens eum Abbatiae praeficere Casinensi.* Barth. van Capua, in proc. canon., Boll. VII, p. 713. Et tu et vir tuus cogitabitis eum facere monachum in monasterio Montis Casini .... habentes spem ad magnos ipsius monasterii redditus pervenire *per ipsius filii vestri apicem et praelaturam.* De Tocco, Vita S. Thom, I, n. 2.

(2) .... quem (puerum) libenter Deo offerunt. De Tocco, I, n. 5.; .... in quo (monte) instrueretur sanctis moribus, divinis illuminationibus praeparandus. De Tocco, ibid.

(3) Dit beweren o.a. vele Benedictijnen en onder hen de uitgevers der *Epistola D. Thomae ad Bernardum abb. Casin.* (Typis Montis Casini, 1875.) — Onder de Dominikanen streed Hiac. Serry voor deze meening in zijn »de Monachatu Bened. D. Thom. Aquin.« Hij werd wederlegd door zijn ordebroeder Jo. Franc. Bern. de Rubeis in diens »De Fabula Monachatus Bened. D. Th. Aquinatis.«

(4) Zie hierover de bondige dissertatie van J. Bern. Mar. de Rubeis; Thom.

Thomas werd nu onder de kloosterlingen opgenomen. Een zekere toewijding van den jeugdigen leerling aan Hem, die zeide, *laat de kleinen tot mij komen* en die *de weg, de waarheid en het leven* is, schijnt met de wenschen van Thomas' ouders en met de oude kloosterzeden geheel in overeenstemming: wel zal er iets hemelsch geklopt hebben in zulk een onschuldig hart, toen het zich aan den Schepper opdroeg. Zoo trad dit engelachtig kind het heiligdom van wetenschap en der allerschoonste deugden binnen, „als een andere Samuel" zegt de H. Antoninus terecht (1).

Die komst was een heuglijke gebeurtenis voor de abdij, reeds zoo rijk aan treffende herinneringen. Hier had de hemelsche ontmoeting plaats tusschen den H. Benedictus en zijne heilige zuster Scholastica; hier boog Totila's woestheid voor den man Gods; hier bracht Robert Guiscard, de geduchte Noorman, schatting; hier herademde de H. Gregorius VII van zijn reuzenstrijd tegen Hendrik IV; hier stierf Paus Victor III en zegende stervend het oord van vrede, dat hij met de zorgen van het Opperpriesterschap had moeten verwisselen (2). Hier — zegt de geschiedenis met niet minder ontroering — opende zich de ziel van Thomas Aquinas voor de hemelsche wijsheid.

Aquin. Opp. t. XII, p. 464. Editio Parm. — De *Epistola ad Bernardum Abbatem Casin.*, waarvan de authenticiteit vrij gegrond schijnt, heeft De Rubeis' pleidooi niet verzwakt. De H. Thomas noemt zich tegenover den abt *devotum filium semper et ubique promptum ad obediendum*, maar de benedictijner uitgevers zelven weten er geen sterker bewijs uit te smeden dan dit: Licet haec verba *cuique* ... bene quadrent; nobis tamen aliquid monastici redolent. — Het »*sanctissimi patris*« (nostri), waarmee Thomas Sint-Benedictus aanwijst vindt èn in de eerste opvoeding èn in de persoonlijke vriendschap èn in eene niet ongewone spreekwijze tusschen bevriende kloosterorden overvloedige verklaring. Vgl. Epistola, VIII.

(1) S. Antonin, Chron. III, tit. XXIII, c. VII, § 1.

(2) Vgl. Tosti. Storia della Badia di Monte Cassino, t. I en II.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De studien van den H. Thomas te Monte Cassino. — „Wat is God?" — Verblijf van den Heilige te Loreto. — Zijne studien en deugden aan de universiteit te Napels. — Een tafereel van Taddeo Gaddi.

Met de grondvesting zijner kloosterorde had de H. Benedictus tegen de barbaarschheid der alverstorende volksverhuizing een vast bolwerk gebouwd. Onder het nederschrijven zijner wijze tuchtregelen schetste de zachtmoedige man Gods een ongeëvenaard beschavingsplan. Akkerbouw, kunst, wetenschap, godsdienst ontkiemden en bloeiden allerwegen, waar de staf van den H. Benedictus in den bodem geplant werd. Reeds vroeg leidden Maurus, de stichter der abdij van Glaufeuil aan de Loire, en Cassiodorus de jeugdige orde de wetenschappelijke baan op (539). Weldra verrees naast de welvaartbrengende abdij in alle landen de kloosterschool.

Voor den zuid-italiaanschen adel was Monte Cassino sedert onheugelijke tijden een kweekschool van goede zeden en kennis. De kloostertucht en de studiën, in de XII^de^ eeuw eenigszins verslapt en aan 't sluimeren, hernamen onder Innocentius III en diens opvolgers haar ouden bloei. Al weerklonken de eenzame rotsen vaak van het woeste wapengekletter, de monniken — vredelievende verschijning in de geteisterde landstreek — zonden er niet minder hun vromen koorzang om ten hemel en bleven aan de kloosterwetten bij alle verwarring trouw. De geleerde Erasmus, schoon overschaduwd door zijn lateren naamgenoot, zette de groote wetenschappelijke overleveringen der abdij voort; taalstudie, geschiedenis, natuurkunde, toonkunst

werden vlijtig beoefend. Hier ging gebed met studie gepaard.

Onder toezicht van een magister, die geheel en alleen aan zijnen dienst verbonden was, begon de H. Thomas in deze bloeiende abdij zijne studiën (1). Reeds de eerste beginselen der wetenschap boeiden zijn voor wijsheid en kennis geschapen geest. Dikwerf ontweek hij het gezelschap zijner makkers om door stille aandacht de geschreven taalregelen in zijn geheugen te prenten. Een studieplan uit de XIIde eeuw gunt ons een naderen blik in de eerste leerschool van den Heilige.

Wij zien den kleinen graaf van Aquino en een aantal andere jeugdige baronnen op eikenhouten banken neergezeten en om hunnen leermeester geschaard. Deze waardige man draagt de zwarte benedictijner pij en geeft zijn onderwijs voor een gedeelte uit een keurig perkamenten handschrift der kloosterboekerij. Het levendig oog der edelknapen volgt aandachtig de lessen, want door gestadig herhalen wordt hun het eerste latijn ingescherpt. Donatus, Priscianus of Didymus strekken tot leiddraad. Doch een welopgevoed edelman behoort de liturgische gebeden te verstaan en bij sommige godsdienstige plechtigheden zijne stem in den gewijden koorzang te mengen; hierom worden reeds spoedig David's psalmen verklaard. Aesopus' fabelen, de gedichten van den christelijken Theodulus, Cato's zinspreuken zijn eene voorbereiding om behoedzaam gekozen uittreksels van Ovidius, Horatius en Persius met goed gevolg te kunnen vertalen; dan volgen Lucanus, Statius en Virgilius, schrijvers, die om de grootere verwandschap hunner denkbeelden met de leer des Christendoms grooter ontzag genieten (2). De geheele studie der regels en der schrijvers nu heet spraakkunst (3); zij vormt met de welsprekenkheid en de redekunst het oude Trivium (4).

---

(1) Habens secum semper Magistrum specialem more Nobilium regionis. Ptol. Luc. H. E. XXII, 20.

(2) Ook Dante deelt deze zienswijze; hij spreekt Virgilius aan: poeta, i'ti richieggo per quello Iddio che tu conoscesti. Inf. C. I. — Statius legt hij deze woorden aan den Dichter in den mond:

E prima apresso Dio m'alluminasti.

. . . .

Per te poeta fui, per te christiano. (Purg. C. XXII).

(3) Rhab. Maurus zegt: Grammatica est scientia interpretandi poetas et historicos et recta loquendi scribendique ratio.

(4) De verdeeling der oude leervakken in *Trivium* — grammatica, rhetorica, dialectica, — en *Quadrivium* — arithmetica, musica, geometria, astronomia —

Meldden de oude oorkonden (1) het niet, dan zouden wij alleen reeds uit zijn vlijt en aanleg tot de groote vorderingen van den H. Thomas mogen besluiten; wiens schranderheid daarenboven door geen enkelen kloosterling van Monte Cassino geëvenaard werd. Of deze in de abdij naast het latijn ook grieksch heeft aangeleerd, schijnt niet te beslissen. Het feit, dat de grieksche taal in de XIIIde eeuw op enkele plaatsen van Beneden-Italië bijna uitsluitend de spreektaal was (2) en duidelijke sporen van grieksche spraakkennis in Thomas' geschriften wettigen min of meer het vermoeden, dat deze reeds hier — of wellicht aan de napolitaansche universiteit onder Petrus Martinus — zich met de grondbeginselen der grieksche taal heeft vertrouwd gemaakt. Doch dit ter zijde latende, herdenken wij dankbaar het klooster, waar bekwame leermeesters en kostbare handschriften den grondslag legden voor het thomistisch latijn, dat op geen ciceroniaansche sierlijkheid boogt, maar door de korte, klare zinrijkheid zijner woorden en wendingen eene nieuwe openbaring is der geheimzinnige, verheven macht, die wij taal noemen.

In de meeste opzichten was de methode der middeleeuwsche Benedictijnen zeer verstandig. Allerlei geleerdheid binnen de kleinst mogelijke tijdruimte in de hoofden te persen scheen hun de beste leerwijze niet. Hun onderricht had een geregelden, vasten, kalmen gang; geleidelijkheid scheen hun een wet der natuur; het goede denken en de levendigheid eener naar de rede luisterende verbeelding brachten zij nimmer aan de overlading van het geheugen ten offer. Monniken van veel open zin voor de vreedzame majesteit der schoone natuur — getuige de ligging en de naam hunner meeste abdijen; — kloek van verstand in het opvoeden der volkeren; even warm in hunne vriendschap als in hunne waardeering der kunst, streefden zij, bijwijlen onbewust misschien, maar krachtdadig, naar eene harmonische ontwikkeling aller vermogens en krachten van den mensch. En bovenaan stond de dienst van God. Deze opleiding droeg voor duizende kloosterlingen, die later in kerk

---

is bekend. Vgl. voor de oude studieplannen J. E. Sandys, A history of classical scholarship (1903) en Meyer, Die 7 freien Künste.

(1) Ptol. Luc., H. E. XXII, 20; De Tocco, I, 6.

(2) V. Raumer, Hohenst. III. 442; VI, 353; Vgl. ook Hefele, Beitrage zur Kirchengeschichte, Archäologie und Liturgik, B. I, 289—298.

of staat gewichtige ambten waarnamen, weldadige vruchten, doch voor niemand meer dan voor hun leerling van Aquino.

Thomas was een stille, denkende knaap; zacht, welwillend voor een ieder en tevens nauwgezet, ingetogen, ernstig ver boven zijn leeftijd. Zijne liefde voor stilte, studie, gebed was de liefelijke morgenschemering van zijn naar verheven beschouwing opgaand genie (1). Monte Cassino met zijn plechtig zwijgen; de diepe vrede van het bergland met heldere vergezichten; de waardige ernst en opgeruimde levenswijsheid der verstandige mannen, in wier midden hij leefde; de op werkzaamheid, gezag en godsdienst gegronde leiding, die den scholieren ten deel viel, leerden hem vroomheid, zelfbeheersching, geregelden arbeid, rustigheid van gemoed, liefde voor het hemelsche. Grootsche denkbeelden en gevoelens ontwaakten in hem; zijn engelachtige ziel nam rechtstreeks haar vlucht naar haren Schepper. Hij verlangde naar meer kennis van zijnen God. Ernstig sloeg hij bijwijlen zijn oprecht oog naar zijnen leermeester op en vroeg hem: „Wat is God?" (2) Zacht werd hij getrokken door de oneindige Wijsheid!

Naar ziel en lichaam was de H. Thomas te Monte Cassino in een zuivere en gezonde sfeer opgegroeid. Voor de volledige ontwikkeling zooveler talenten oordeelde abt Sinnebald zijne kloosterschool nu niet meer de beste; waarom hij Landulf ontbood en dezen voor zijnen zoon de napolitaansche universiteit aanbeval (3). Daar dit plan bijval vond, nam de Heilige afscheid van zijnen oom Sinnebald en van de abdij, waar hij vijf of zes jaren den blijden vrede der onschuld en hemelsche gunsten smaakte. Naast God bleef hij zijn ouden leermeesters voor dit heil tot op zijn sterfbed dankbaar.

De reis ging niet terstond op Napels, doch naar Loreto, waar de Aquino's destijds hun erfelijk slot bewoonden. Voor het moederhart van gravin Theodora moet de komst van haren

(1) Erat autem praedictus puer non verbis garrulus, sed meditari intra se jam incipiens taciturnus: non dissolutus et vagus discursibus, sed ab omni puerili levitate quietus, et ut ostendere adhuc poterat, in oratione devotus. De Tocco. I, n. 5.

(2) . . ad futuri profectus indicium in aetate tam tenera et scibilium nescia, qui necdum se scire poterat, miro modo Deum adhuc nesciens, divino ductus instinctu scire quaerebat. De Tocco, I, n. 5. — Puer coepit sollicite quaerere a magistro, quid esset Deus. Malvenda, ann. Ord. Praed, p. 599.

(3) De Tocco, I, n. 6.

inniggeliefden zoon een overmaat van vreugde geweest zijn; zij zag hem weder in den glans zijner kinderlijke onschuld en innemende goedheid, door aangeboren waardigheid, door ernst en ontluikende wijsheid verhoogd: haar dierbaar kind scheen in hooger licht te leven. Thomas' zusters waren toen jonkvrouwen in den eersten bloei der jeugd; zijne broeders, opwassende krijgslieden, verdienden hun riddersporen in de keizerlijke legers. Maar hij vervulde meer dan allen het moederhart met hoop en edele fierheid.

Latere schrijvers hebben aan dit verblijf te Loreto eene bijzonderheid vastgeknoopt, die, zoo geen gewaarmerkt feit, toch zeker eene schoone legende is.

Er heerschte gebrek en ellende in de omstreken van Loreto. Vele landlieden en herders kwamen naar het kasteel, waar milde aalmoezen hun toevloeiden. De jonge graaf van Aquino vond het grootst geluk in het lenigen van den nood der armen, doch het bedroefde hem, dat zijn voorraad niet nog grooter was om het lot van meer noodlijdenden te verzachten. Dus zon hij op nieuwe middelen. Heimelijk sloop hij keuken en spijskamer binnen, alles buit makende, wat onder zijn bereik lag, en snelde dan zegevierend naar zijne armen. Dezen beschouwden den knaap als een engel uit den hemel. Maar graaf Landulf vernam dagelijks nieuwe klachten van den keldermeester over het spoorloos verdwijnen van allerlei spijzen. Ongelukkig wordt Thomas bij het wegvluchten met zijn buit eenmaal door zijnen vader verrast. „Wat voert gij weg?" vroeg Landulf streng. Verschrikt door deze ontmoeting laat de Heilige zijn kostelijken buit glippen. Louter rozen regenen aan zijne voeten neder. Toen sprak graaf Landulf: „Nooit stel ik Thomas' liefde nog perken."(1)

Kort was het verblijf te Loreto. God wilde dat deze apostel der wijsheid geheel de wereld zou toebehooren en leidde hem met onzichtbare hand naar het aangewezen levensdoel.

Het is zeker, dat de Heilige in het jaar 1237 zich te Napels bevond (2).

Onder alle middeleeuwsche steden is Napels het paradijs. In den vollen lichtgloed, die van den zuiveren hemel nederstroomt

---

(1) Vgl. Touron, Vie de S.-Thomas, p. 15; Bareille, idem, p. 20; Vaughan, The Life and Labours of S.-Thom., ch. III.

(2) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed., t. I, p. 271; de Rubeis, Diss. II, c. IV.

als vloeiend goud, rijst het uit den blauwen waterspiegel tegen een liefelijken achtergrond van oranjebloesem en welig groen. Op de azuren golven der middellandsche zee wiegelen de schepen en naar het oosten duiken heerlijke lustverblijven tusschen breedgetakte pijnen en welriekende boschages. In hare nauwe, bochtige straten bergt de stad eene drukke bevolking en door het menigvuldig verblijf van Frederik II en zijn hof heerscht er een fijner toon.

Hier stichtte Frederik II een *studium generale* of universiteit. In Juli 1224 verscheen de Keizerlijke stichtingsbrief (1). Alle faculteiten moesten te Napels vertegenwoordigd zijn: Letteren en Wijsbegeerte of de zoogenaamde *Artes*; burgerlijk en kerkelijk Recht; ook de Godgeleerdheid. Maar de Geneeskunde wilde er weinig tieren; haar bodem was veel meer Salerno. En over het geheel had de nieuwe universiteit door de zuid-italiaansche beroerten een onrustig bestaan. Van 1229 tot September 1234 bleef zij opgeheven. In een en hetzelfde jaar 1239 verordende Frederik II haar oplossing en haar behoud. Toen Thomas in 1243 de universiteit met het klooster verwisselde, schijnt het, dat te Napels de wetenschap rust en vrede genoot. De Keizer wilde volstrekt zijne universiteit hebben, naar hij voorgaf, louter uit liefde voor den bloei der wetenschappen, doch grootendeels uit afkeer van de noord-italiaansche steden en om Bologna te knakken, de bewonderde universiteitsstad met hare duizenden studenten, die hem wegens hare aansluiting aan het lombardijsch Guelfenverbond een doorn in het oog was. Vandaar ruime bezoldiging der napelsche professoren; vrijheid en zorg voor goedkoop leven der studenten; zekere dwang om te Napels en aan geen andere universiteit te studeeren; aanwerving van gevierde mannen als Pier delle Vigne, Thaddeus van Sessa, Roffred van Benevento, Pietro d'Ibernia, Bartolomeo Pignatello voor de leerstoelen. Zoo maakte de nieuwe universiteit, bij alle troebelen, toch naam. Maar nooit werd de keizerlijke droom, dat zij de eerste zou worden, verwezenlijkt.

Onder de voortreffelijke leiding van Petrus Martinus, den beroemden taalmeester, en van Pietro d'Ibernia, door zijne

---

(1) Petri de Vinea, Epp. L. III, 10; vgl. E. Coppi, Le univers. ital. edizione 2a, p. 101—104; Denifle, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400, B. I, S. 452—461; Hastings Rashdall, The Universities of Europe in the middle Ages, vol. II, P. I, 22—25.

physicomathematische lessen befaamd, verwierf Thomas eene diepere kennis der *artes liberales* (1).

Het onderwijs, toen veel minder dan later aan leerboeken verbonden, werd door de drievoudige oefening van *lectiones, disputationes* en *repetitiones* gesteund. Bij den aanvang der *lectio* (les) las de leeraar eenige bladzijden uit een gevierd schrijver; daarna droeg de magister zijne kantteekeningen en kommentaren voor. Bij de *disputatio* (redetwist) werden, — in verband met de lessen, — nieuwe vraagstukken gesteld en, na nauwkeurige beoordeeling van het vóór en tegen, beantwoord; de *repetitio* was eene herhaling van hetgeen in de beide vorige wetenschappelijke oefeningen was verhandeld: de lessen verlichtten den geest, de redetwisten scherpten door het openen van nieuwe gezichtspunten het oordeel, de herhalingen kwamen het geheugen te hulp (2).

Bij de wetenschappelijke oefeningen kwam Thomas' rijke geest even natuurlijk als het licht te voorschijn. Wat hem was geleeraard, droeg hij op zijn beurt verhevener, dieper en toch duidelijker voor.

Men bewonderde het ontluikend genie en velen roemden de hooge gaven van den jongeling. (3) Doch Thomas bleef gering in zijn eigen oog. Boven allen aardschen roem stelde hij Gods gebod en liefde. Zijn lot berustte in de handen zijns hemelschen Vaders. Hoe talrijke gevaren immers bedreigden hem. Tusschen de schit-

---

(1) ... Sub Magistri Martini in grammaticalibus et logicalibus, et Magistri Petri de Hibernia studiis in naturalibus edocetur. De Tocco, I, n. 6, ... et missus ad Neapolitanum studium in Grammaticalibus et Logicalibus etc. Barth. de Capua, ap. Boll. VII, p. 710. — Volgens Ptol. van Lucca zou de Heilige te Monte Cassino de beginselen dezer wetenschappen hebben aangeleerd: ibidem (in Abbatia M. Cas.) in sua pueritia in Logicalibus et naturalibus optime profecit. H. E. XXII, 20. Waarschijnlijk trekt deze schrijver, die geheel van Thomas' studie te Napels zwijgt, hier het onderricht dezer stad met dat van Monte Cassino samen.

(2) E. Coppi, Le univ. ital., c. VII.

(3) ... omnes antecedebat, conferendo et disputando. Barth. de Capua, ap. Boll. VII, p. 710. — In quorum scholis tam luculenti cœpit esse ingenii, et perspicacis intelligentiae ut altius, profundius et clarius aliis audita repeteret, quam a suis Doctoribus audivisset. De Tocco, I, n. 6. — Cumque mirabilis juvenis tam festinus profectus scientiae, qui divinae potius, quam humanae videbatur esse virtutis, Magistros et alios in admirationem adduceret, et per scholas celebris ejus fama volaret etc. De Tocco, I, n. 7; S. Anton., Chron. tit. XXVII, 7, § 2.

tering van fijner leven en lachende vermaken verspreidden geestverwanten van Frederik II, door spot en weelderige zangen, te Napels de halfheidensche wereldbeschouwing huns meesters, zoodat zinnelijkheid en onverschilligheid voor den godsdienst de harten bedierven. Doch de zielen der rechtvaardigen zijn in Gods machtige hand: het bederf nadert hen niet. De Hemel waakte over den rechtschapen jongeling, die aan de hoogere roeping getrouw, zooals voorheen de heilige Gregorius en Basilius te Athene, door gebed en behoedzaamheid het gevaar ontkwam. Te diep hadden in zijn onbedorven gevoelig hart de kiemen eener goede opvoeding wortel geschoten, om zoo spoedig te worden uitgerukt. Ook ontbrak hem de raad en het voorbeeld van wijze, vrome mannen niet. Waarschijnlijk vergezelde hem naar de universiteit een van zijns vaders trouwe dienaren of vrienden; zeker vond hij in de kloosters van *Sint-Severinus* en van *Sint-Demetrius* de ordebroeders zijner oude leermeesters op Monte Cassino. Woonde Thomas in een dezer kloosters? Was de geleerde Benedictijn Erasmus, die hij te Monte Cassino moet gekend hebben te Napels een zijner leeraren, en wellicht ook in de Theologie? Wij vonden hieromtrent geen nadere opheldering (1). Met de jaren gevoelde de jongeling zich klaarblijkelijk sterk getrokken tot de zonen van den H. Dominicus. Gaarne bezocht hij het heiligdom, waar zij met eene navonkeling van het apostolisch vuur huns heiligen stichters de waarheid predikten.

Geene zorgen waren den jongen Aquiner te veel voor het behoud zijner onschuld, en door de goddelijke genade bewaarde hij onbesmet het kleed des H. Doopsels. En wanneer *de wijsheid niet komt tot een bedorven gemoed* (2), maar de *zuiveren van hart God zullen zien,* dan stond geen hart meer voor de hemelsche lichtstralen open, dan Thomas' leliereine ziel. Daarom riep Gods liefde hem uit het wereldsch gewoel naar de eenzaamheid, om op dien Thabor zijn grenzelooze heerlijkheid aan zijnen dienaar te openbaren.

Taddeo Gaddi († 1352) vereeuwigde Sint Thomas' eerste studiejaren door een zinrijk kunstgewrocht.

Tusschen gewijde leeraren is de Angelicus ten troon gezeten;

---

(1) Over Erasmus vgl. Tosti, Hist. di Monte Cassino.

(2) Wijsheid, 1, 4. — Vgl. de breve van Leo XIII »De S. Th. Aq. patrono caelesti studiorum optimorum coaptando.«

een weinig hooger dragen zeven hemelgeesten de zinnebeelden der goddelijke en der kardinale deugden. Aan de voeten van den Heilige prijken veertien zetels; op de zeven ter rechterzijde tronen Geloof, Hoop en Liefde, de dogmatische en de practische Theologie, het kerkelijk en het burgerlijk Recht; op de zeven ter linkerzijde de *Artes Liberales*. Met den wereldbol ter hand onderwijst de spraakkunst een knaap, die aan hare voeten nederknielt; de fijnberekende Redeneerkunst draagt den zinnebeeldigen schorpioen en den bloeienden olijftak. Terwijl hare linkerhand in de zijde rust strekt de Welsprekendheid de rechter uit met een ontvouwde banderol; de Meetkunst is met den winkelhaak toegerust; de Rekenkunst met haar cijfertafel toont door opgeheven hoofd en hand haar nadenken; de Sterrenkunde draagt de koningskroon, den hemelbol ter linkerhand, het hoofd en de rechterhand ten hemel richtend geeft zij haar onderwijs; de Koningin der Harmonie begeleidt haar orgelspel met lofliederen ter eere van God en van Gods heiligen leeraar. Priscianus, Aristoteles, Cicero, Euklides, Pythagoras en Ptolomeus vertegenwoordigen naast deze allegorische figuren de wetenschap, waarin zij uitblonken, terwijl Tubalkaïn den klank van het ijzer op het aanbeeld beluistert en de geheimnissen der harmonie ontdekt. De Angelicus zetelt te midden dezer edele wetenschappen als het beeld van rustige wijsheid (1).

---

(1) Grimouard de S. Laurent, Guide de l'Art. Chrét. t. III, p. 484—487; Rio l'Art. Chrét. t. II. p. 265. — Vgl. J. J. Berthier, Le triomphe de Saint Thomas peint par Taddeo Gaddi (1897).

DERDE HOOFDSTUK.

Gevaren voor de H. Kerk omtrent het jaar 1240. — Frederik II. — De nieuwe kloosterorden, een groote steun voor den Godsdienst. — Toestand der dominikaner orde in het bijzonder. — De Dominikanen te Napels. — De H. Thomas ontvangt het kleed van den H. Dominicus.

Bij het voltooien zijner academische studiën naderde voor den H. Thomas de tijd, om zich een loopbaan te kiezen. Zijne verlangens helden naar het kloosterleven, waar hij den dienst van God, den vrede zijns harten en allernuttigste werkzaamheid hoopte te vinden: zoowel de kerkelijke en maatschappelijke toestanden zijner eeuw als het krachtig geestesleven veler kloosterorden moeten dit grootmoedig besluit hebben aangewakkerd, om het ongestadig beloop der wereldsche beslommeringen met eene volstrekte toewijding aan Gods heiligen dienst te verwisselen.

In de eerste helft der XIIIe eeuw waren alle beschaafde staten van Europa den katholieken godsdienst ernstig toegedaan. Toch was het geen vrede voor Christus' Kerk. Van vele zijden dreigden gevaren: uit het Noorden nog onbekeerde, wilde volksstammen; uit het Oosten en uit Spanje het nooit geheel bezworen onweder der Moslim, waarbij de christenrijken zoo dikwerf op hunne grondvesten daverden; in Frankrijk en geheel Zuid-Europa het heimelijk voortwoekeren van dweepzieke ketterijen en het averroïstisch ongeloof; in het hart van Duitschland en Italië de staufensche staatzucht en haar machtigste drijver, Frederik II.

Keizer Frederik II was een schitterend monarch. Zijn beschaafde geest uitte zich ongedwongen in de zes hoofdtalen der middel-

eeuwsche wereld (1). Een schrander wetgever, was hij tevens geleerde, schrijver en een beschermer van kunst en wetenschap; met zijn rijk verstand en zijn open zin voor veelzijdig leven scheen hij voor het grootste en edelste geschapen en tot een zegen der volkeren bestemd. Doch zijn hart was ontchristelijkt. Met vier kronen niet tevreden, zocht hij zich Cesar te maken en, naar heidensche zede, Cesar's wil tot wereldwet. Zijn trots ontzag geen heilige rechten; uit eerzucht zette hij de keizerskroon op het spel. Aan zijne neigingen geen strenger toom stellend dan eene oostersch-mohammedaansche zedelijkheidsleer, bezweek zijn betere aanleg voor de zinnelijkheid en de heerschzucht. Zijne zeldzame talenten en schitterende daden schonken hem een overwicht, dat voor Europa somtijds heilzaam, maar in het geheel noodlottig was. De edelmoedigheid, de weldaden en wijze raadgevingen van Innocentius III, den weldoener en schutsheer zijner jeugd, geheel ongedachtig, speelde hij een dubbelzinnige rol tegen den H. Stoel. Het katholiek zedelijkheidsgevoel werd getergd door een Keizer, die, te Lucera een harem en harem-wachters onderhoudend, zonder blozen zijn „garciae" en „ancillae" in de voor- of achterhoede zijns legers op palanquin-dragende kemels met zich voerde (2). Na het kerkbanvonnis van 20 Maart 1239 wist de Hohenstaufer van geen breidels meer. Wie zich niet slaafs kromde, wekte den wraaklust van den dwingeland (3).

Rijksgrooten noch kloosterlingen ontkwamen aan zijnen toorn. Allereerst werd Monte Cassino, waar Stefano abt Sinnebald was opgevolgd, aan losgelaten duivels ten prooi; de keizerlijke benden richtten er een allerjammerlijkste vernieling aan (4). In Januari van 1240 drong de Keizer met troepen dieper den kerkelijken Staat binnen; Civita Castellana, Montefiascone, Foligno, Spoleto, Tivoli, Albano, Faenza bezweken voor zijn zegevierende wapenen (5). De vloot van Genua, die de prelaten, ter romeinsche kerkvergadering samengeroepen, overbracht, werd door de keizer-

---

(1) Duitsch, fransch, italiaansch, latijn, grieksch, arabisch.

(2) Huillard-Bréholles, Frederici II Hist. Diplom. Pref. et Introd. p. CXC—CXCI. Vgl. Luchaire, Innocent III (1904).

(3) Rich. de S. Germano, Chron.; Murat. VII, p. 1041—1042.

(4) Card. de Aragonia, Vitae nonnullorum Pont. Rom: Murat. III, p. 583; Baronius, Ann. Eccl. ad annum 1239.

(5) v. Raumer, Gesch. der Hohenst. B. IV, S. 44 et seqq.

lijken bij Meloria geslagen en de kerkvoogden deels gevangen genomen, deels gedood (3 Mei 1241) (1).

Veel andere zware rampen troffen omtrent dienzelfden tijd het hart der Christenen. Uit de woestijn Kobi dreef Batu, Tuschi's zoon, zijn vreeselijke Mongolen en Tartaren als een orkaan over het verwonnen Moskau, Kiew, Krakau naar de velden van Liegnitz, waar hertog Hendrik van Silezië, bij het dapper weerstand bieden aan den mongoolschen veldheer Peta, den heldendood vond. Den 21sten Augustus 1241 ontsliep de bijna honderdjarige Gregorius IX, vol vertrouwen op de toekomst der Kerk, wier rechten hij tot zijn laatsten snik met ongebogen moed had voorgestaan. Zijn opvolger Celestinus IV droeg Petrus' herdersstaf maar enkele dagen; eene nieuwe Pauskeuze werd gedwarsboomd; de Hohenstaufer stond voor Rome en het stoffelijk geweld schijnbaar op het punt te triomfeeren. Maar God verliet zijn volk niet.

Onder de vele uitmuntende krachten, bij dien voorbijgaanden triomf van het kwaad aan de goede zaak geschonken, bekleedden vele kloosterorden eene eereplaats. Uit het woud van Gandelu snelden Johan van Matha en Felix van Valois hun medemenschen in turksche slavernij liefderijk te hulp, en schiepen een heldenschaar, die zonder anderen wapendos dan het rood-blauwe borstkruis op hun wit gewaad zich tot de saraceensche kerkers den weg baande (1197). Na hen verbond zich een edelman van Languedoc, Petrus Nolasquez, bij eede tot opoffering van have, goed en leven voor de vrijmaking der slaven (1223). Wat al vroomheid en naastenliefde de ziel van Petrus' spaansche volgelingen vervulden, bewees Sint-Raymundus Nonnatus, die na hevige martelingen, voor zijne verdrukte broeders zonder klagen doorstaan, de hem aangeboden vrijheid afwees en slaaf wilde blijven, om geboeid ter liefde van Christus een trooster en leeraar der slaven te zijn (2). De H. Franciscus en de H. Dominicus hadden een andere krijgsmacht geschapen, die met het zwaard der prediking en de onweerstaanbare kracht van het goede voorbeeld de geteisterde wereld kwam bevrijden. Deze twee kruishelden lieten duizenden volgelingen, vele heiligen en bloedgetuigen der waarheid op hun graf. Als twee paarlen in de

(1) v. Raumer, Gesch. der Hohenst. IV, 61.
(2) Boll.

gouden liefdekroon van den armen Franciscus straalden Sint-Antonius van Padua en de hongaarsche koningsdochter Sint-Elisabeth, door den glans hunner deugden. In Italië volgde Petrus van Verona, in Spanje Raymundus van Pennafort, in het Noorden Hyacinthus uit het gravenhuis van Oldrovan, aan den Rijn en den Donau meester Albertus het apostolisch voetspoor van hun heiligen patriarch Dominicus. Alleredelste gaven van hart en geest rijpten in de stille kloostereenzaamheid. Hier ontwikkelde zich eene vredelievende beweging, die niet guelfsch, niet ghibellijnsch, maar uitsluitend godsdienstig was en katholiek. Honderden, die het leven ernstig opnamen, die gekweld werden door den edelen dorst naar het eeuwige, die hun kracht en hunne talenten wenschten te wijden aan den bloei van den godsdienst en het geluk hunner medeburgers vonden hier, wat zij elders vruchteloos zochten. Oude abdijen, na de groote volksverhuizingen als een lichtbaak tusschen de woeste Hunnen en Gothen verrezen, en sedert eeuwen kweekscholen van beschaving voor Franken en Germanen, wierpen nog in de XIIIde eeuw een stralenglans, waarbij men aan geen avondschemering kon denken (1). Naast de abdijen der oude stichtingen verrezen de kloosters der jongere orden en onderscheidden zich door nieuwe deelneming aan het godsdienstig en wetenschappelijk leven der eeuw. Edelen en poorters, mannen en vrouwen uit alle standen, duizenden voor de nieuwe levenswijze in geestdrift ontvlamd, vroegen het kleed van den serafijnschen Franciscus en, om tot onze levensgeschiedenis weder te keeren, van den H. Dominicus (2).

Bij zijn sterven, den 5den Augustus 1221, liet de H. Dominicus acht provinciën zijner orde met veertig kloosters na. Vier jaren vroeger de verbreiding zijner instelling met zestien trouwe volgelingen begonnen, zag hij vóór zijn heiligen dood Spanje, Provence, Frankrijk, Lombardije, Rome, Hongarije, Duitschland en Engeland, door den apostolischen ijver zijner zonen tot nieuw godsdienstig leven gewekt. Zijn geest, zoo zacht en energiek, zoo stout en behoedzaam, zoo ruim en open in de wereld ziende, zoo liefderijk en vervuld van de kracht Gods, leefde voort in mannen, die hij met heilige geestdrift voor zijn werk had bezield.

---

(1) Vgl. Hurter, Innoc. III, B. III, S. 427—616.

(2) Danzas, Etudes sur les temps primitifs de l'ordre de Saint-Dominique, t. I; Mortier, Hist. des Maîtres généraux de l'ordre des Frères Prêcheurs (1903), t. I.

Onder gunstige teekenen opende zich, na het heldentijdvak der stichting, de roemrijke verbreidingsperiode der orde (1225—1275). Het heiligverklaringsfeest van den gelukzaligen Dominicus geleek een Pinksterdag. Onbeschrijfelijke levenskracht stroomde door de aderen der jeugdige orde; „heel de wereld stond verbaasd", zegt een tijdgenoot. Jordanus van Saksen, Dominicus' opvolger in het algemeen bestuur der orde en een man naar Gods hart, vond voor zijn doel, de verbreiding der Predikheeren over Europa, geen krachtiger middel dan zijne bewonderenswaardige welsprekendheid. Leeraren en studenten der universiteiten, rijkdom, adel, geleerdheid, heiligheid, alles werd meegesleept door zijn onweerstaanbaar woord (1); zelfs verhaalde men, hoe ouders hunne zonen en dochteren, leermeesters hunne leerlingen bij Jordanus' aankomst verborgen, uit vrees dat zij zich door de prediking van dien gevaarlijken vijand zouden laten „verleiden". Sedert wies de orde in leden, kloosters, provinciën.

Wat bedoelde deze bloeiende bedelorde?

„Welken regel volgt gij", vroeg men eenmaal den zaligen Jordanus. Hij hernam: „de predikheerenregel is: *rechtschapen leven, aanleeren en onderwijzen* (2). Zoo had hij het van zijnen meester den heiligen Dominicus zelven vernomen.

Rechtschapen leven. — Onder het jeugdig geslacht dier godgewijde mannen nam met het aantal ook de geestelijke vreugde toe. Een volk van uitverkorenen was aan de zijde van den beroemden ordestichter opgestaan. Nu deze eerste paladijnen van Christus elkander naar het graf en den hemel volgden, verrees een nieuw geslacht van voorbeeldige mannen, aan de overleveringen hunner vaderen getrouw. Een sterrenhemel van dominikaner Heiligen schittert boven het hoofd van den H. Thomas (1225—1274). Reeds noemden wij Petrus van Verona, Hyacinthus, Raymundus, Albertus den Grooten, Jordanus van

---

(1) Plerique diversarum scientiarum magistri et doctores, aliique innumerati delicati juvenes et litterati scholares, ad sermonem ejus et mellifluum eloquium compuncti, omnia propter Christum et Evangelium relinquentes, Praedicatorum ordinem assumpserunt. Theod. de Apolda, Acta S. Domin., XXII. — Multoties vero et ex insperato tot intrabant, quod Fratres non poterant tantas, et tam facile vestes habere. Ger. de Frach. Vitae Fratrum, p. III, c. 12. — Vgl. Mortier, Hist. des Maîtres gén. I, 137—152.

(2) ... respondit: Regula Fratrum Praedicatorum haec est: honeste vivere, discere et docere. Ger. de Frachet, Vitae Fratrum, p. III, p. 109.

Saksen. Naast hen blonken Guala, Bartholomeus van Braganza, Ceslaus, broeder van den noordschen apostel Hyacinthus, Petrus Gonzalez, Ambrosius van Sienna, Reginaldus en tal van andere dienaren Gods door heldhaftige deugden en verwierven zelfs de eer der altaren. *Hebt de liefde, bewaart den ootmoed, houdt u aan de vrijwillige armoede*, zoo luidt de dierbare erfmaking van den H. Dominicus (1). Trouwe naleving dezer wilsbeschikking uit liefde tot God, schonk aan dit tijdvak der dominikaner geschiedenis eene benijdenswaardige schoonheid: „de Geest des levens voer door het raderwerk", schreef Gerard de Frachet ten jare 1260 (2).

De *studie* was een tweede plicht. — Gebed, versterving, een nederig en arm leven, nachtwaken en gewijde koorzang, zelfverloochening, gehoorzaamheid en onderlinge liefde waren geen genoegzame voorbereiding om als man met moed en kracht tegen de dwalende en booze wereld in te gaan: daartoe werd studie gevraagd en veel studie, beoefend in verband met de toestanden der eeuw. Katholieken, ketters, Mohammedanen, allen streden met het wapen eener ware of gewaande geleerdheid; de scholen en universiteiten stonden in aanzien; er was een overgroote geestdrift voor wetenschap; dus betaamde het, dat de lippen des priesters meer dan ooit de wijsheid bewaarden. Ook was in de dominikaner kloosters der XIIIde eeuw niemand van de studie ontslagen; de oudste kloosterlingen, de prioren zelfs kwamen met de jongelingschap ter les. Men kwam uit plichtgevoel, met verlangen naar kennis der waarheid, vaak met geestdrift. Het toetreden van vermaarde universiteitsprofessoren tot de orde gaf aan deze wetenschappelijke beweging een snelle vaart. In de prediking van den H. Dominicus, den gelukzaligen Reginaldus en Jordanus van Saksen legde God eene geheime kracht, die het sterkst groote geesten trof. Zoo wonnen de Predikheeren Paulus den Hongaar, Moneta, Clarus, Roland van Cremona, Koenraad den Duitscher, Raymund van Pennafort,

(1) Caritatem habete, humilitatem servate, paupertatem volontariam possidete Theod. de Apolda, Acta, c. XX.

(2) Spiritus vitae erat in rotis, cujus virtute animalia ibant, et revertebantur movebantur et elevabantur secundum voluntatem spiritus dirigentis. Ger. de Frachet, Vitae Fratrum, p. IV, p. 118. — Creverunt tunc filii Dei, et quasi germinantes multiplicati sunt, et roborati nimis impleverunt terram. Theod. de Apolda, Acta, c. XXII.

Jakob Bancambio, Guerric van de universiteit van Bologna; — te Parijs Hugo van Saint-Cher, Humbert van Romans, Vincent van Beauvais, lector en bibliothecaris van den H. Lodewijk, Johan van St. Gilles, den eersten dominikaner *doctor* aan de fransche hoofduniversiteit; te Oxford Robert Baco en Fitzacre. Deze kring van geleerden bracht de kloosterlessen op eenmaal tot groote volmaaktheid. Het groot aantal nieuwelingen, onder zulke talenten gevormd, verzekerde welhaast de wetenschappelijke toekomst der orde (1).

Het *onderwijzen* — de derde plicht der Predikheeren, kwam aldus in vollen gang. „Gaat en onderwijst" sprak Jezus Christus en in ruimen zin viel alle werkzaamheid voor de handhaving en uitbreiding der christelijke waarheid en goede zeden onder dit levenbrengend gebod. Zoo verstond het de H. Dominicus in zijnen regel. Het leergestoelte van Albertus den Grooten werd als belegerd; Johan van Vicenza zag zich om de tallooze menigte zijner toegestroomde hoorderen tot het prediken in open velden genoopt; den grenzeloozen invloed der welsprekendheid van Petrus van Verona, Ambrosius van Sienna, Jordanus van Saksen zou men, verbood het de onwraakbaarste geschiedenis niet, tot de fabelen brengen (2). Welk een schoone uiting des apostolischen levens! Door het prediken van den kruistocht, door het onderwijs der wijsbegeerte, godgeleerdheid en der H. Schrift; als gezanten van den H. Stoel, als hervormers van verslapte kloosters; onder de heidenen en in de groote steden van Europa; straks ook door onvergankelijke geschriften en wonderschoone kunstgewrochten, in honger, dorst, vermoeienis en duizend opofferingen, ten koste van bloed en leven wijdden die heilige kloosterlingen zich eenparig aan het alleredelste doel: den triomf van Jezus Christus over alle geesten en harten (3).

Zoo bekleedde de Predikheerenorde eene waardige plaats onder de trouwe banierdragers van Christus. Vervuld van de blijde uitzichten, hun door den stervenden patriarch geopend, ver-

---

(1) Danzas, Les temps primit., t. I. p. 40—192; Mortier, Hist. des Maitres généraux, I, 127—287.

(2) Danzas, O. c., t. II, p. 352—363.

(3) Danzas, O. c., t. III, p. 139—198; 363—393; t. I, 206; — v. Raumer, III. 470 etc. — Quétif et Echard, Script. Ord. Praed., t. I; — Marchese, Memorie dei piu insigni pittori, scultori e architetti Domenicani, t. I. (Bologna, Gaetano Romagnoli, 1878).

loochenden zij als oprechte leerlingen van Christus zich zelven, namen dagelijks hun kruis op en volgden hunnen goddelijken Meester na. Moesten ook zij vaak zaaien in tranen, zij getroostten zich het aardsche lot en hoopten in vreugde te maaien.

Dit was de levensstaat, waartoe Thomas van Aquino zich getrokken gevoelde.

Bij zijne komst te Napels vond hij er de Dominikanen sedert 1231 gevestigd. Hun klooster was een vroom toonbeeld van oorspronkelijken ijver in den dienst Gods door gebed en apostolischen arbeid. Het is zeer waarschijnlijk, dat hun sedert 1234 het theologisch onderwijs was toevertrouwd. Doch na 1239, toen Frederik II de kloosterorden begon te verdrijven uit zijn gebied, werd de leerstoel der godgeleerdheid den geleerden Benedictijn Erasmus van Monte Cassino aangeboden (1). Intusschen rijpte in Thomas' hart het plan in de orde van den H. Dominicus te treden. Lang droeg hij dit verlangen in zijn ziel; zijn geweten zeide hem, dat hij de door God geschonken talenten niet begraven mocht (2).

Van hunnen kant schijnen de kloosterlingen, door zulke veelbelovende gaven getroffen, Thomas met vurige gebeden van God voor hunne orde te hebben afgemeekt; althans verhaalt *De Tocco*, dat een hunner in een droomgezicht tot driemaal toe den heiligen jongeling aanschouwde als een stralende zon, die wijd en zijd haar glansen schoot (3).

Wij hebben boven het karakter van Keizer Frederik II geschetst. Straks zullen wij verhalen, dat de verhoudingen, waarin de vorst eenerzijds tot het huis van Aquino en andererzijds tot de Dominikanen stond, Thomas den weg naar het kloosterleven niet vergemakkelijkten. Maar hij volgde wat hij als een hemelsche roepstem beschouwde, en vond daarbij steun in Johannes de S. Juliano,

(1) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed., t. I, p. 358; Denifle, Die Universitäten, I, 455—458. Daar bleven bij de verdrijving maar twee Dominikanen te Napels.

(2) Malvenda, ad ann. 1237. — .... Cogitans praedictus juvenis quod .... poterat sibi esse damnabile, si commissum ei talentum naturalis ingenii, dono gratiae spiritus augmentatum, sub terra velut sudario *neglectioris vitae* absconderet, quod poterat per transitum ad aliquem ordinem augmentare; ductus est ad Fratrum Praedicatorum Ordinem, *diu* cordis desiderio affectatum. De Tocco, I, 7.

(3) De Tocco, I, 6.

een dominikaner priester van beproefde deugd en een wijs raadsman (1). Na veel overwegens en nederige gebeden omhelsde de Heilige ten jare 1243 (2) den kloosterlijken staat, en ontving uit de hand van Thomas Agni de Lentino in het Sint-Dominicusklooster te Napels het ordekleed (3).

Nu droeg de achttienjarige het nederig gewaad der evangelische armoede, van vrijwillige gehoorzaamheid en zuiverheid. Daarnaar had hij gehaakt: arm te worden met Hem, die geen steen bezat, om er zijn hoofd op te doen rusten, gehoorzaam ter wille van Hem, die gehoorzaam is geweest tot den dood, ja, tot den dood des kruises, en geheel zijne liefde te schenken aan den Koning der Engelen. Zijn leven zou zijn een leven van arbeid en van goeden strijd tot verheerlijking van God en het heil der zielen. Hij aanvaardde alles met de sterke bereidvaardigheid, die de vrucht is der goddelijke genade. In eene stemming van evangelische vroomheid trad hij in de geestelijke ridderschap van den H. Dominicus; hij nam er het kleed van aan, om getrouw te strijden en om het nimmer af te leggen dan voor het kleed der zalige onsterfelijkheid.

---

(1) .... homo magnae vitae et humilitatis. — Barth. de Capua, ap. Boll. VII, p. 710; .... fama et opinione praeclarus ...., De Tocco, I, n. 7.

(2) Galvagnus de la Flamma, Chronicon, p. 91 plaatst Thomas' intrede in de Predikheerenorde omtrent 1236 »ante annos pubertatis«; Thomas van Chantimpré, Bonum univ. de apibus, I, cap. 20, § 20 zegt: intravit (Thomas) ordinem Fratrum Praedicatorum Bononiae. Wij houden ons naar de beste bronnen aan 1243 en Napels. Vgl. ook M. Dom. Chapotin, Hist. des Dominicains de la Province de France (1898), p. 425; Mortier, Hist. des Maîtres gén. I, 316; Denifle, Die Universitäten, I, 456.

(3) Bern. Guidonis; cfr. Quétif et Echard, Ord. Praed. t. I, p. 274; S. Anton. tit. XXIII, c. VII, § 2. — Barth. de Capua zegt, dat de aanneming van Sint-Thomas in de dominikaner orde door Johannes de S. Juliano geschiedde, (Boll. VII, 710); dit zal nochtans alleen kunnen verstaan worden, in zooverre fr. J. de S. Juliano Thomas' *leidsman* was, immers ontving deze volgens vaste berichten het ordekleed van fr. Th. Agni de Lentino, den prior. Thomas Agni uit de stad Lentinum of Leontinum wordt voor den stichter gehouden van *S. Domenico maggiore* te Napels. Hij schreef een leven van den H. Petrus Martelaar, dat door de Bollandisten is uitgegeven. Vgl. Masetti, Monumenta et Antiquitates veteris disciplinae Ord. Praed. t. I, 221—222.

VIERDE HOOFDSTUK.

Wenschen van gravin Theodora. — Vlucht en gevangenneming van den H. Thomas. — Zegepraal der zuiverheid. — Keizer Frederik II en de Dominikanen. — De bevrijding.

De tijding van Thomas' vaarwel aan de aardsche goederen ging snel rond. Zijne persoonlijkheid, de zoo verschillende verstandhouding des Keizers tot het huis van Aquino en tot de Predikheerenorde, de nederige, boetvaardige levenswijze der kloosterlingen, de oprechte waardeering dier geloovige tijden voor daden van offervaardigheid, de levendigheid van het napolitaansche volk, alles liep samen om het feit hooge beteekenis en aan het gerucht nog sneller wieken dan gewoonlijk te geven. De Dominikanen verheugde het uitzicht op eene groote versterking hunner studiën (1); anderen vonden hier reden om eene edelmoedige daad van godsdienstige toewijding te bewonderen; maar sommigen, die minder naar de evangelische beginselen dan naar eene wereldsche zienswijze oordeelden, waren verbaasd en vroegen zich af, hoe men aldus den adel zijner afkomst en een roemrijken naam kon begraven. Met tranen en jammerend brachten eenigen de tijding naar Rocca Secca (2).

Gravin Theodora vernam het bericht met de gevoelens eener

---

(1) Fratres ergo praedicti Ordinis exultaverunt in Domino, tam nobilem juvenem eis esse divinitus destinatum, quem jam sperarent certis indiciis ad magnum scientiae apicem perventurum. De Tocco, II, 8.

(2) . . . . admirati sunt nobiles civitatis, quod tam nobilis juvenis, parentum domum desereret et tam clarum principium, quod prognosticum erat futurae promotionis indicium, sub habitu pauperis Ordinis occultaret etc. De Tocco, l. c.

christenvrouw. Blijdschap vervulde haar moederhart. Herdacht zij ook de voorspelling van den kluizenaar? Nu wilde zij naar Napels, zij wilde haren zoon zien, zijn ijver door moederlijke raadgevingen versterken. Omstuwd door een achtbaar geleide naderde zij weldra de stad. Doch deze haastige reis joeg den Predikheeren schrik aan. Kwam de treurende moederliefde met alle mogelijke middelen den verloren zoon terugvoeren? Rocca Secca was innig verknocht aan Frederik II, en deze verfoeide de kloosterlingen om hunne trouw aan Rome. Zelf beducht, dat hij geweldadig tot het verlaten zijner vrij gekozene levenswijze zou gedwongen worden, vlood de H. Thomas het gevaar en kwam over Anagni en Terracina naar het dominikaner Sint-Sabina-klooster te Rome (1).

Voor gravin Theodora was deze vlucht eene zeer pijnlijke teleurstelling. Zij volgde haren vluchtenden zoon naar Rome, en besteeg er den Aventijn, op wiens hoogste punt, nabij het paleis der Savelli, het door de deugden en gebeden van den H. Dominicus geheiligde klooster Sint Sabina ligt. De gravin klopt aan, verzoekt, bidt, verklaart plechtig de oprechtheid harer bedoelingen; dat zij alleen wenscht haar kind te zien, dat zij er niet aan denkt Gods wil te weerstreven. Vruchteloos. Men sloeg aan hare herhaalde beweringen geen geloof, men dacht aan geheel andere plannen. De kloosterlingen waren beducht voor de macht van Thomas' vader, doch tevens wilden zij den zoon, die vrije keuze gedaan en zich op hunne trouwe bescherming verlaten had, tot het laatste toe verdedigen (2). Heimelijk verliet Thomas den Aventijn, en daar men zijne gevangenneming vreesde, werd de verdere vlucht met de meeste behoedzaamheid geregeld. Doorslaande redenen — dit zal blijken ook uit het vervolg dezer geschiedenis — bewogen de Predikheeren tot hun onverzettelijken argwaan. Gravin Theodora echter was — zeer begrijpelijk — over dien hardnekkigen tegenstand in hare teederste neigingen diep gekwetst. Het griefde deze fiere, somtijds bijna onstuimige edelvrouw, zoozeer in hare edelste bedoelingen te worden mis-

(1) . . . . illa (mater) cum gaudio venit Neapolim, volens eum in praeviso sibi divinitus Ordine maternis monitis confirmare. Fratres autem ignorantes bonae matris tam ordinatum affectum etc. De Tocco, II, 8.

(2) De Tocco, II, 9. — Fratres Praedicatores *timentes genitoris dicti fr. Thomae potentiam*, procurarunt ipsum fr. Thomam de Regno extrahi — zegt Barth. de Capua, ap. Boll. VII, p. 710.

kend, en dat zij, geheel bereid om aan God een offer te brengen, nu tot een overmaat van zelfverloochening gedwongen, dien teergeliefden zoon zelfs niet spreken kon. In hare beleedigde liefde, in hare verbittering nam zij een besluit, dat tot onwaardige tafereelen leidde.

Theodora's zonen, Reginald en Landulf, bevonden zich in het keizerlijk legerkamp niet verre van Acqua-pendente; zij bad hen door een renbode om bijstand; *dat de Dominikanen Thomas met hun ordegewaad bekleed hadden; dat zij hem thans het land uitdreven; Reginald en Landulf zouden zich toch van háar kind, húnnen broeder, meester maken en hem in hare handen leveren* (1).

De beide broeders toonden Fr derik II den lastbrief hunner moeder. Den Keizer was de nieuwe gelegenheid om de Predikheeren te vervolgen niet onwelkom. Door strenge plakkaten had hij reeds vroeger (1240) alle franciskaner en dominikaner kloosterlingen, twee voor elk klooster uitgezonderd, over de siciliaansche rijksgrens gedreven (2). De opneming van een telg der Aquino's in een dier orden, hoopte hij licht te kunnen verijdelen. De Hohenstaufer gebood den jongen ridders zich van den gewenschten buit meester te maken, en Pier delle Vigne, verhaalt Ptolomeus van Lucca, toog mede. De voortvluchtige zocht intusschen met vier zijner medekloosterlingen langs Noord-Italië den franschen bodem te bereiken. Tevergeefs. Zijne broeders wisten te goed welke wegen uit den kerkelijken Staat naar toskaansch grondgebied voerden en hunne soldaten sliepen niet. Toen de Heilige nabij Acqua-pendente, tusschen Siena en het meer Bolsena, een weinig rust nam, en met zijne vermoeide tochtgenooten, bij een zuivere, koele bron nederzat, zag hij zich op 't onvoorzienst met de netten zijner belagers omspannen (3). Drie der gezellen bleven ongedeerd; de vierde, Johannes de S. Juliano, Thomas' raadsman te Napels, schijnt in de gevankelijke

(1) .... coram Imperatore exposito jussu matris et accepta licentia, per vias et stratas miserunt custodias. De Tocco, II, n. 6. — .... consanguinei ejus ipsum rapuerunt in via, confidentes de Domino Frederico .... Ger. de Frachet, p. IV, 17. — Frederico dissimulante .... Reginaldus cum Petro de Vincis .... germanum suum subtraxit. Ptol Luc. H. E. Lib. XXII, 20.

(2) Rich. de S. Germano, Chronicon; Muratori, Script. Ital. III, 999.

(3) Ptol. Luc. H. E., XXII, c. 20; Ger. de Frachet, Vitae Fratrum p. IV, c. 27; De Tocco, II, 9; Barth. de Capua, ap. Boll. VII, 710.

wegvoering gedeeld te hebben (1). Woest wierpen de krijgslieden zich op den zachtmoedigen jongeling; zij poogden hem het blanke kleed zijner orde af te rukken; maar deze klemde zich vast aan het hem overdierbaar gewaad. Hij had het gekozen als de uiterlijke belijdenis zijner innerlijke verlangens; het was geheiligd door vele voortreffelijke dienaren Gods, hij had het, meer dan een ridder zijn geslachtswapen, lief: er bleef geen twijfel meer; onder geene voorwaarde zou hij het verlaten. Door deze vastberadenheid en licht ook door de vermanende stem der ontwaakte broederliefde bewogen, dreven de aanvallers hun geweld niet verder. Hun gevangen broeder op een hunner paarden plaatsend, vertrouwden zij hem toe aan een sterk geleide. En men hield zuidwaarts aan naar Rocca di S. Giovanni, een burcht der Aquino's (2). Getroost op 's Hemels hulp ging de Heilige zijn duister lot te gemoet.

Te Rocca di Monte S. Giovanni, aan den rechteroever der Liri verbeidde gravin Theodora met angstig ongeduld haren zoon. Zij zag hem van verre naderen in zijn kloosterkleed tusschen den bontkleurigen ruiterstoet. Zij had gezegepraald, zij wilde zegepralen ten einde toe: zij drong aan, dat de Heilige het dominikaner ordekleed zou afleggen en voor immer. Hoezeer de moederlijke wensch Thomas steeds een wet was, thans riep hem een hoogere stem. Ernstig stond hij in zijn waardig plichtbesef tusschen het ongestatig getij van hartstocht en al te baatzuchtige verlangens. Die vastheid kwetste Theodora's hooghartigheid; en hieruit ontstond voor den Heilige een harde strijd. Het ouderlijk kasteel werd een kerker. Alles werd beproefd om den standvastige te doen wankelen (3).

Graaf Landulf wilde zijnen zoon volstrekt tot een ander levensplan brengen. Thomas mocht het benedictijner gewaad dragen; wereldlijke kleederen werden hem aangeboden; maar het kloosterkleed van den H. Dominicus moest en zou hij af-

---

(1) Barth. de Capua, I. c. — Gérard de Frachet, l. c. en Ptol. Luc. XXII, 20, verhalen, dat ook Johannes Teutonicus, generaal der Predikheeren, den H. Thomas vergezelde.

(2) Ptol. Luc. l. c; De Tocco II. 9.

(3) Quem cum vidisset (mater) cum gaudio nec posset ipsum inducere ad habitum deponendum, fecit ipsum custodiri sub bona custodia.... usque ad reditum filiorum. Interim tamen per diversa fecit moveri eum etc. De Tocco, II, 9.

leggen (1). De jongeling wees ieder aanbod eerbiedig van de hand. Dit bracht over hem den toorn zijns vaders en nieuwe smartelijke beproevingen.

Wat de ouders zelven niet vermochten, hoopten zij door hunne kinderen te bereiken. Steeds naar krachtiger overredingsmiddelen uitziende, beproefden zij daarom eerst door de zachte verleiding der zusterlijke liefde het trouwe broederhart te vermurwen. Maar jonkvrouwen, zoo edel, zoo welgeboren, waren niet in staat om een grootmoedig plan krachtdadig te bestrijden; was haar verstand door schijnredenen het spoor een oogenblik bijster geworden, het rechtschapen en godsdienstig hart bracht de twee zusters weldra op den goeden weg. De samenspraken met den Heilige leidden tot eenen anderen uitslag dan aanvankelijk werd beoogd. Want Thomas' gedragingen ademden zulk een hemelschen geest; uit de volheid van zijn engelachtig gemoed en met de waardigheid van zijn helder verstand sprak hij zóó treffend over het onvergankelijk geluk en den heiligen dienst van den Gekruiste, dat een zijner zusters zich geheel aan de aardsche ijdelheden onthechtte en in de kloostereenzaamheid ging leven alleen voor den goddelijken Bruidegom (2).

Landulf en Reginald begrepen de hoogere bedoelingen huns broeders zoo licht niet. Hunne zusters hadden met den landelijken vrede, die over het oude *Terra di Lavoro* ligt uitgespreid, zachte deugden ingeademd, en de godsdienst had die edele gewaarwordingen met hare heiligende kracht aangekweekt en nog veredeld; zij daarentegen, reeds vroeg naar de keizerlijke legers gezonden, verloren onder de hohenstaufensche banieren veel van den zielenadel, die den Aquino's aangeboren scheen. Hun erfelijke stoutheid van karakter, tusschen de wapenen in overmoed ontaard, zou, door weerstand getergd, zelfs daden van onbesuisde woestheid wagen. Zij zouden dien onbuigzamen broeder wel nederslaan. Zij kwelden hem op alle wijzen; zijn kleed scheurden zij aan flarden; fellen honger, koude, ellende schonken zij hem voor liefde (3). Doch de Heilige bleef bij zijne

(1) .... et licet idem suus genitor sibi monachales vel laicales vestes offerret eas numquam recipere voluit, quin potius, patris corde durato, et filii constantia permanente, Religionis vestes quas portabat ipse vir Dei quasi totaliter sunt confractae. Barth. de Capua, ap Bol. VII, 710.

(2) De Tocco, II, n. 10; Boll. VII, 660, aant. f.

(3) Ptol. Luc. zegt dat Thomas gekweld werd »quibuscumque modis«, H. E.

onverstoorbare zachtzinnigheid. Hij behield om zich te kleeden de vaneengescheurde overblijfselen van het arme kloostergewaad (1). Voor de zedelijke grootheid huns broeders blind, sloegen deze ridders nu tot dolle woestheid over; want alleen door matelooze gramschap verwilderd en in goddelooze kringen ontadeld, beraamt men een droevig plan gelijk zij.

Een deerne, jong, schitterend, volleerd in de slangenlisten der verleiding, voerden zij naar een der slotkamers, waar hun broeder in gebed, studie en onbezweken vertrouwen op God, zijne gevangenschap doorleefde. De bezoldigde verleidster werd alleen gelaten met den Heilige. Deze zag spoedig, wat spel men dreef. Hij gevoelde zich beschaamd en vernederd door zulk een schelmstuk; edele verontwaardiging en toorn grepen hem aan, heilige geestdrift voor de deugd der Engelen. Hij greep een vlammend hout van het haardvuur en dreef met dit goede wapen de verleidster op de vlucht. Nu verhief zich het hart van den engelachtigen Heilige tot den Beschermer zijner deugd. In verheven bezieling trok hij met het doovende hout op den muur een kruisteeken; in dit teeken had hij overwonnen. Een onuitsprekelijk gevoel overstelpte Thomas' gemoed. Aanbiddend viel hij ter aarde, dankbaarheid doorstroomde zijne ziel; een vloed van tranen vloeide hem langs de wangen en vurig smeekte hij zijnen God eeuwig met kracht uit den Hemel omgord te blijven. Zoo bad hij in zijne tranen, tot de talrijke gemoedsaandoeningen hem afgemat in een diepen slaap deden zinken. En ziet, twee Engelen, dacht hem, daalden uit het verblijf der gezaligden neder en verzekerden hem van de verhooring zijner bede. Onder het uitspreken van een verheven gebed, waarin de belofte eener goddelijke bescherming en van een smetteloos leven besloten lag, omgordden de hemelgeesten zijne lendenen met immerdurende reinheid. Smartelijk gevoelde hij de aanraking der Engelen, en onder het slaken van een luiden kreet ontwaakte

---

Lib. XXII, c. 21; — Gérard de Frachet spreekt van »modis, quibus potuerunt«, Vitae Fratrum, p. IV, c. 17; — Thomas Cantimpratanus »ubi cum gravi inedia, frigore, et penuria afflgeretur«. De apibus Lib. I, c. 20, § 10, — Quem cum fratres sui post reditum gravius impugnarent, tentaverunt per *injurias* perturbare, quem per terrores non poterant frangere, nec persuasionibus emollire, De Tocco, II, 10.

(1).... quasi Christum (fr Thomas) induisset in dicto habitu, illius semicinctiis se involvit. De Tocco, l. c.

hij uit zijne verrukking. De toegesnelde bloedverwanten aanschouwden hem in dien toestand van schijnbare bezwijming en vroegen naar de oorzaak zijner luide kreten. De Heilige zweeg. Eerst vele jaren later openbaarde hij deze hemelsche gunsten aan zijnen trouwhartigen vriend, Reginald van Piperno (1).

Gods heilige dienaar was door het vuur der beproeving gegaan. Inmiddels baden velen ootmoedig, dat de almachtige Beschermer der aangestreden onschuld redding mocht zenden in den kerker van hunnen dierbaren broeder Joseph. De Voorzienigheid, die velerlei doel met één middel bereikt en alles regelt tot geluk der uitverkorenen, bracht uit de verwarring van gelijktijdige staatsgebeurtenissen die afgesmeekte bevrijding nabij.

Een blik op de tijdsomstandigheden zal ons hier de feiten toonen in hun geschiedkundig verband.

De voorzorgsmaatregelen en schijnbaar aan argwaan grenzende behoedzaamheid der napolitaansche en romeinsche Dominikanen tegenover gravin Theodora, waren — dit toonen de verhaalde feiten — geen hersenschimmige schuchterheid. Was de gravin ook de keuze haars zoons toegedaan, graaf Landulf en diens zonen allerminst. Bartholomeus van Capua verhaalt ons, hoe den H. Thomas te Rocca S. Giovanni monnikskleederen aangeboden werden in ruil voor zijn gekozen ordekleed. Deze monnikspij was ongetwijfeld het gewaad der Benedictijnen. Monte Cassino, met den abbatialen staf voor Thomas en zijne rijkdommen en machtig gebied voor het grafelijke huis van Aquino, was een lievelingsdenkbeeld der bloedverwanten van den Heilige. Wanneer nog meer dan dit alles de tusschenkomst des Keizers zelven den Dominikanen een hachelijk gevaar scheen, bedrogen zij zich niet. Frederik II kantte zich niet tégen, maar werkte méde tot de gevangenneming van den H. Thomas: hierover hebben de oudste geschiedschrijvers maar één stem (2). En niet louter toegeeflijkheid voor zijne vazallen in Terra di Lavoro, noch alleen onverschillige koelheid en verzwakt rechtsbegrip jegens den katholieken godsdienst en hare bedienaren, heeft het keizerlijk

(1) De Tocco, II, 11, — Quod tamen socio Raynaldo revelavit, qui ad laudem Dei revelationem sancti pluribus revelavit ad exemplum. — Met het boven verhaalde feit staat het godvruchtig genootschap der *Militia Angelica* in verband.

(2) Vgl. de bl. 33 aangehaalde woorden van Ger. de Frach., Ptol. Luc., en Guill. de Tocco, drie tijdgenooten van den H. Thomas.

„mandatum" voor den broederroof bij Aqua-pendente uitgelokt. Frederik II droeg de bedelorde, waarbij Thomas zich had aangesloten, een kwaad hart toe; een afkeer, niet in de persoonlijkheid dier kloosterlingen gegrond, maar in hunne verhouding tot de steeds bandeloozer partij des Staufers; een haat, die dagelijks in het heerschzuchtig hart des Keizers en dus als bij weerslag onder de ghibelijnschgezinde Aquiners dreigde uit te slaan. Het is noodzakelijk over deze verhouding der Predikheerenorde tot den Keizer eenige bijzonderheden te melden.

De Dominikanen waren Guelf noch Ghibelijn, voor zooverre deze beide benamingen uitsluitend *staatkundige partijen* aanwijzen. Was de Guelf republikein en de Ghibellijn keizersgezind, dan stond de zoon van den H. Dominicus, gelijk ieder katholiek priester en kloosterling, als zoodanig, geheel buiten of boven de partijen en rekende zich aan de voorstanders van beide regeeringsvormen de prediking van het heilig Evangelie schuldig. Aanvankelijk konden er aldus vriendschapsbetrekkingen bestaan tusschen sommige der uitmuntendste leden dezer kloosterorde, Guala en Johan van Wildeshausen b. v., en den Keizer (1). Nog ten jare 1241 zond de Keizer aan de groote ordesvergadering te Parijs een dringend schrijven, dat de paters toch geen partijmannen zijn, noch de eerlijke bedoelingen des Keizers zouden weerstreven (2). Dat hij zelf die vredelievende houding onmogelijk maakte, behoort tot de tegenstrijdigheden, waarin alle dubbelhartige staatkunde vervalt.

Het absolutisme bracht den Keizer tot snoode dwingelandij tegen allen die, voor recht en oude handvesten strijdend, op den bodem van ware vrijheid begeerden te staan; en in de eerste plaats zocht zijn heerschzucht Rome's heiligen schepter te breken. Daardoor werd Frederik II een tyran en halsstarrige kerkvervolger. De leuze zijner vervolging klonk reeds uit zijn manifest van 1227: *de Kerk was oudtijds arm.* Tot die armoede moest zij worden teruggevoerd, om heiligen te kweeken en mirakelen te werken: de Keizer zelf zou Gods Kerk naar dit

(1) De kroniek van Arezzo: Fuit Guala vir prudens, honestus, curialis, religiosus, optimus praedicator et *in utraque curia valde formosus et potentissimus.* — Over Johan van Wildeshausen zie de kroniek van Humb. Rom. — Vgl. Mortier, Hist. des Maîtres gén. I, 287—302; 356—372.

(2) Huillard-Bréholles, Friderici II Hist. Diplom.. t. V.

schoon verleden van den martelaarstijd terugvoeren (1). Deze machtspreuk bleek weldra neder te komen op den roof en de plundering der pauselijke staten, — op een nieuwe steenrots der Kerk in Pier delle Vigne, — op een hervorming van den katholieken Paus in een *Staats*paus — op eene vernieling dus van den katholieken godsdienst (2). „Ghibellijn" werd de dekmantel (3) voor vele dwalingen en vervolgzieke vijanden van Rome. Toen werd onzijdigheid verraad. Sint-Petrus' heilige rechten, de handhaving der waarheid, de bloei van het godsdienstig leven, al deze hooge belangen stonden op het spel: mochten de zonen van den apostolischen Dominicus ongedachtig zijn, wat deze ordestichter hun zoo gestreng ter verdediging had aanbevolen?

De orde kende hare plichten. Mannen van aanzien en invloed, Jordanus van Saksen en Johan van Wildeshausen, vermaanden den Keizer met vrijmoedigheid tot inkeer; de zalige Guala nam, door Gregorius IX met deze schoone zending belast, aan het keizerlijk hof de rechtvaardige zaak der Kerk tegen lasterende hovelingen in bescherming. De kloosterlingen waren Christus' Plaatsbekleeder trouw en bezaten machtigen invloed ten goede op het volk. De Keizer zag de onderhandelingen tusschen de italiaansche steden en staten door hen onderteekend; hij wist, hoe vaak zij bij het prangen des gevaars moed en volhardingsgeest in het hart der belegerde steden stortten; hij had hen als pauselijke legaten bij den griekschen Keizer en door hen de instellingen van sommige steden met kloek verstand gewijzigd gezien. Allerwegen hadden zij ten jare 1228 den pauselijken ban tegen hem afgekondigd; de engelsche predikheer Walter had hem te Jeruzalem om zijn wangedrag openlijk weerstaan. Telkens werd het onrecht door die moedige kloosterlingen gedwarsboomd. De Hohenstaufer zag, hoe zij vrede deden bloeien, waar hij haat en tweespalt poogde te zaaien; hoe Guala den lombardijschen bond tegen de Ghibellijnen onder de wapenen bracht; hoe Johan van Vicenza in de vlakte van Paquata honderdduizenden tot

---

(1) In paupertate quidem et simplicitate fundata parturiret. — Huillard-Bréholles, Friderici II, Hist. Diplom., t. III, p. 50 — In 1246 herhaalden dit eenige misnoegde fransche baronnen. Matth. Paris, Hist. maj. Anglor. p. 483.

(2) Vgl. Huill.-Bréholles, Frid. II, H. Dipl., Pref. et Introd. p. CDLXXXV etc.

(3) .... sub Gibellinatis pallio. — Vgl. Mortier, Hist. des Maîtres gén. I, 206—221.

liefde en vrede bewoog. Vandaar de haat des Keizers. Reeds in 1226 werd de scherpzinnige Jordanus van Saksen den keizerlijken wrevel gewaar. „Een somber voorteeken" — schrijft hij aan Diana. Te Jeruzalem liet de Hohenstaufer op Palmzondag de Dominikanen van den predikstoel sleuren; in 1239 en 1240 dreef hij hen Beneden-Italië uit (1). In 1246 kwam het tot een verklaarde vijandschap. Thans (1243—1244) bewerkte Pier delle Vigne de openbare meening naar den geest zijner *Rithmi* (2). Dit verklaart den keizerlijken wrevel, toen juist nú een zoon zijner machtige bondgenooten, een graaf van Aquino, bij de wakkere mannen zich aansloot, wier vastberaden strijd voor den christelijken godsdienst hem, den halfmohammedaanschen kerkvervolger, snoode muiterij scheen.

Deze samenloop van omstandigheden was den H. Thomas niet gunstig, en bijzonder voor zijne broeders eene aanwakkering bij hun onverantwoordelijk bedrijf (3).

Daar was echter een machtige verdediger tegen het onrecht der grooten: de Paus, wiens macht door den levendigen eerbied des geloofs, door de diepgevestigde volksmeening en ook door vele bepalingen der landswetten gesteund, in de middeleeuwen vele daden van geweld en dwingelandij voorkwam of onderdrukte. Thomas' ordebroeders, met geen werkeloos gejammer tevreden, wendden zich rechtstreeks tot Innocentius IV.

Juist stond de kans van slagen gunstig. Eerst kortelings (25 Juni 1243) was Sinibald Fiesco, kardinaal-priester en graaf van Lavagna te Anagni tot opvolger van den H. Petrus gekozen. „Ik zal een bevrienden kardinaal voor een vijandigen Paus hebben verloren", sprak Keizer Frederik II, toen hij de keuze vernam (4). Hoe kon een Paus de meest roekelooze plannen tegen Europa's vrijheid en het recht van den godsdienst bezegelen? Doch Rome blijft immer de Vredevorstin. Tusschen den Paus en den Keizer kwam het tot nieuwe onderhandelingen, die in vollen gang waren, toen de Dominikanen, door hun in 1241 gekozen generaal Johannes Teutonicus, het gepleegde geweld voor

---

(1) Vgl. Gér. de Frachet en Thom. Cantimpr. enz., Danzas, Temps prim. t. III, p. 341—408.

(2) De *Rithmi* zijn een uitval tegen de Franciskanen en de Dominikanen ...: praedicatores, Quos deberem dicere praevaricatores.

(3) Mortier, Hist. des Maîtres généraux, I, 98.

(4) Manipulus Florum, c. 276: Ptol. Luc. XXII, 1; Raumer, IV, 98.

de roomsche vierschaar brachten. De H. Vader vroeg herstel van deze nieuwe ongerechtigheid, gestapeld op de reeds overvolle maat der staufensche willekeur (1), en de Keizer had zijne goede redenen om redelijk te wezen. Want de 12de van Oktober 1243 was den keizerlijken wapenen zeer noodlottig geweest. Als één man rukte dien dag het keizerlijk leger met onverwinbare torens, geraderde stormladders, krijgswagens, brandfakkels, slingertuig, grieksch vuur op Viterbo los; maar de belegerden, wakker pal staande bij dit gevaar, joegen den aanvallers de vlammen in het aangezicht, doken langs een geheimen weg naar de diepste rijsthoutlagen hunner gedempte en met vijanden overdekte grachten en ontketenden als uit den afgrond een zee van vuur, die de vleugelen van den keizerlijken arend zengde.

Gelijk veelal was ook nu de nederlaag besmettelijk.

Lang reeds was het bloedvergieten en godsdiensttergen velen aanzienlijken en steden tegen de borst. Alom verzwaarden doffe klanken van misnoegen onder de volken.

De geweldige Hohenstaufer ging bijwijlen met den stroom mee, om de sterkte daarvan te breken. Daarom wilde hij thans Innocentius IV te midden der vredesonderhandelingen door eene weigering niet noodeloos verbitteren. Hierbij kwam wellicht eene zekere welwillendheid jegens den generaal der Dominikanen, Johannes Teutonicus, die een vertrouwd vriend van den keizer was geweest, en wiens verkiezing tot hoofd der orde ook als een daad van verzoening der Dominikanen jegens Frederik II mocht gelden (3). De jonge graven van Aquino zouden zich dus verantwoorden, en de Predikheeren hun aanklacht voorstellen. Het dreigde een geruchtmakend proces te worden; maar de kloosterlingen, beducht voor de ergernis, die hieruit ontstaan moest, besloten de vaak tot wreedheid overslaande rechtsoefening van Cesar te ontwijken en den loop der zaken af te wachten, doch

(1) Coram quo (Innocentio IV) querela proposita, quod de *mandato* Imperatoris tantus excessus contra Ordinem esset permissus.... Summus Pontifex perturbatus, quod quasi in ejus provincia tantus excessus fuisset commissus mandavit praedicto Imperatori, qui erat in regione propinquus, quod faceret de raptoribus dignam pro convenienti satisfactione vindictam. De Tocco, II, 9.

(2) Raumer, Gesch. der Hohenstaufen, B. IV, 103—113.

(3) Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. I, p. 287—302; 364—366, waar ook de brief van Frederik II aan het generaal kapittel der Dominikanen in 1241.

niet zonder te peinzen op een weg van vrede naar hun doel. Thomas' standvastigheid bevestigde hen in dit besluit (1).

De aanklacht bij Innocentius IV was geschied in Juni 1244, toen de Paus zich te Cività Castellana bevond (2). Nog eenigen tijd bleef Thomas te Rocca di Monte S. Giovanni gevangen; doch allengskens werden de harten vermurwd. Eerst was den Dominikanen alle toegang tot hunnen trouwen ordebroeder streng afgesloten, geen brief zelfs drong tot zijnen kerker door (3); later zien wij den oprechten vriend van den Heilige aan de napolitaansche universiteit, Johannes de S. Juliano, den gevangene meermalen bezoeken en hem steelswijze een nieuw kloostergewaad verschaffen (4). Reeds vroeg had Thomas stille bondgenooten in zijne beide edelhartige zusters; de moederliefde van gravin Theodora kon de geestdrift niet weerstaan, die haren zoon voor eene hoogere levenswijding bezielde. Over het algemeen begon een geest van welwillendheid, die in rechtschapen harten bij het bekoelen eener onbillijke gramschap sterker terugkeert, te ontwaken.

Thomas aanbad in alles Gods heiligen wil. Te midden der beproevingen behield hij nauwgezet de strenge levenswijze en de vastenwetten zijner orde (5); het brevier, de H. Schrift en de *Sententiarum Libri* van Petrus Lombardus schonken voedsel aan zijnen geest; het gebed en de overweging der goddelijke

---

(1) De Tocco, II, 9, Thom. Cantimpr., De apibus, I, 20, § 10 zegt, wel niet zonder eenige overdrijving: »Nec ullo modo mortis sententiam evasissent (fratres) si dictus Magister in querimonia perstitisset; sed veritus est judicium sanguinis et Imperatoris animum mitigavit. Graviter enim audita tanta inhumanitate fratrum Caesar commotus est.«

(2) Deze tijdsbepaling steunt op de Tocco, II, 9, die meldt, dat Innocentius IV, toen de aanklacht geschiedde, zich bevond »in Tuscia« en de Keizer »in regione propinquus.« Nu weten wij door Berger, Les Registres d' Innocent IV, t. II, p. XV, dat de Paus 7 Juni 1244 uit Rome naar Cività Castellana vertrok, waar wij hem 9 Juni aantreffen, doch reeds 28 Juni week Innocentius IV naar Sutri en Cività Vecchia, om volgens Berger, O. c. p. XVI op de vloot zijner medeburgers naar Genua te vertrekken, waar hij 7 Juli 1244 aankwam. Van Genua vluchtte de Paus 5 October van dit jaar, over land, naar Lyon, waar hij van 2 December 1244 tot Woensdag 19 April 1251 verbleef. Zie Berger o. c. p. XXI—XXII en CCLVII. — Vgl. Potthast, Regesta Pont. Romanorum, vol. II, p. 969—970.

(3) Ptol. Luc., H. E. XXII, 21; Gér. de Frachet, Vitae Fratrum, IV, 17.

(4) De Tocco, II, n. 12.

(5) Thom. Cantimpr., De apibus, I, 20, § 10.

waarheden sterkten hem ten einde toe met vroom geduld (1).

In het begin van 1245, of iets vroeger, herkreeg de gevangene zijne vrijheid (2). Naast de zusters van den Heilige was ook zijne moeder tot de hoogere stemming gekomen, waarin de ziel, voorgelicht door het geloof, groote offers ter liefde van Christus begrijpt en bereid is te brengen. De tranen der moeder veredelden ook het hart van den vader. Openlijk nochtans wilde graaf Landulf, naar het schijnt, niet van zijn verzet afzien. Verdroot hem te zeer het verloren uitzicht op Monte Cassino? of het denkbeeld, dat een Aquiner tot een orde zou behooren, die ten onrechte als een vereeniging van *staatkundige* Guelfen beschouwd werd? Hoe dit zij, goede geesten noopten de Predikheeren om des nachts onder de slotmuren te verschijnen. Zij kwamen, wel vertrouwende, dat het grafelijk slot dien nacht geen ooren zou hebben. Op eenigen afstand lieten zij de paarden ter vlucht gereed. Het kasteelvenster sloeg open en Thomas met een koord langs den muur gedaald, herademde na zoovele bekommernissen onder den stillen, vrijen hemel (3).

Weldra was de Heilige wedergekeerd in het klooster te Napels. Legde hij nu voor het altaar, waar hem ettelijke maanden geleden het ordekleed van S. Dominicus was geschonken, zijne kloosterbeloften af? Of was dit reeds vroeger geschied? Wij kunnen hier den juisten tijd niet aanwijzen (4).

De Tocco besluit zijn verhaal over geheel deze gebeurtenis der gevangenschap en bevrijding met deze woorden: „De klooster-

(1) De Tocco, II, n. 10; Barth. de Capua, ap. Boll. VII, 710.

(2) In de tijdsopgave der gevangenschap van den H. Thomas zijn de schrijvers der XIIIde eeuw niet volkomen eenstemmig. Fere per duos annos custoditus in cacere, De Tocco, II, n. 12. — .... tenentes eum quasi per annum. Gér. de Frachet. IV, 17. — .... in quo (carcere) plus quam per annum extitit arcte detrusus. Barth. de Capua, ap. Boll. VII, 710. — .... annis duobus vel tribus in carcere perduravit, Cantimpr. I, 20, § 10. — .... longo temporo vexatus est. Ptol. Luc. XXII, 21.

(3) Barth. de Capua, in Proc. Can., Boll. VII, p. 710. — De Tocco, II, 12. — Ptol. Luc. XXII, 21. — Gér. de Frachet, Vitae Fratrum, IV, 17.

(4) Vgl. de canonizatie-bulla § 1; De Tocco, II, 12.

— Een akte van Innocentius IV, 17 Juni 1244, tot de Predikheerenorde gericht, verbood. »ne ante annum probationis elapsum quemquam ad professionem sui ordinis seu renunciationem sacculi faciendam praesumant«. — In een akte van 24 Juni 1244 desgelijk uit Cività Castellana wordt nogmaals verboden, »ne ante annum probationis elapsum quemquam ad professionem ordinis recipiant.«

broeders ontvingen hem uit den kerker even goed onderwezen, als had hij langen tijd geleefd in een geregeld studiehuis" (1). Thomas had die wijsheid verzameld uit drie boeken: de H. Schrift, de theologie van Petrus Lombardus en Aristoteles' geschrift over de drogredenen (2).

Na de beproeving was thans voor dezen met hart en ziel aan het kloosterleven gehechten jongeling de wereld zijner wenschen geopend. Overwegingen, gebed, studie en verkondiging der waarheid werden zijn uitverkoren deel. Hij zal gaan waar God hem roept. Weldra zien wij hem naar Keulen vertrekken, om eerst een verblijf te vinden in het land zijner jeugd, als het avond wordt voor den pelgrim.

Wij gewagen hier in het voorbijgaan van de reis naar Keulen, dewijl daarmee een feit samenvalt, dat met Thomas' roeping in verband staat.

Paus Innocentius IV, om zich nog meer te vergewissen, door welken geest Thomas gedreven werd, zou verlangd hebben, dat deze zich aan het pauselijk hof kwam verantwoorden omtrent zijne roeping. De Heilige verscheen in de plechtige vergadering. Hij sprak met de wijsheid van een grijsaard en den argeloozen eenvoud van een kind zóó treffend over den gekozen kloosterstaat; er blonk zóó veel nederigheid en oprechte liefde tot God uit al zijne woorden, dat den Paus en den aanwezigen kardinalen bij dit pleidooi tranen in de oogen welden. Men zegt ook, dat den Heilige de staf van Monte Cassino werd aangeboden, doch dat hij zich aan deze hooge waardigheid wist te onttrekken (3). Alle weerstand was nu, met Gods bijstand, gebroken. De hemelsche genade zou haar werk, bij nieuwen arbeid en strijd, voltooien.

---

(1) De Tocco, II, 12.

(2) De Tocco, II, 10.

(3) Thom. Cantimp. De apibus, I, 20 § 10; vgl. Touron, La Vie de S. Thomas, L. I, ch. 16—17. — J. Didiot, S. Thomas d' Aquin (1894), p. 34—35, en Mortier, Hist. des Maîtres généraux, p. 408 stellen dit feit in 1848, vóór Thomas' terugkeer uit Parijs naar Keulen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VERTREK VAN DEN H. THOMAS NAAR KEULEN. — JOHAN VAN WILDESHAUSEN. — PARIJS. — KEULEN. — DE DOMINIKANEN TE KEULEN. — ALBERTUS DE GROOTE.

Waar onderlinge liefde is en toegenegenheid, daar is de vergadering der heiligen; daar is verbittering noch wrevel, maar hechte liefde in eeuwigheid. Zoodanig waren de kloosterlingen in wier midden de H. Thomas als een inniggeliefde broeder was wedergekeerd. Onder hen vond hij waarlijk getrouwe dienaren en vrienden Gods, mannen uit God herboren, en men moet de verheven geestdrift dier apostolische dagen eenigszins begrijpen om zich een denkbeeld te vormen van de hartelijke vreugde, waarmee Thomas' terugkeer door deze kloosterlingen werd begroet (1).

Twee denkbeelden en verlangens moesten thans door de leidslieden der orde verwezenlijkt worden. Thomas had een zwaren strijd gestreden en intusschen had zijn wetenschappelijke aanleg zich bewonderingswaardig ontwikkeld (2). Redelijkheid en plicht eischten, dat de getrouwe, na zijn terugkeer uit de vervolging, nu buiten den kring, waar de vrede zijner ziel altijd min of meer

---

(1) De Tocco, II, 12; III, 13. Vóór den H. Thomas had een zoon der doorluchtige Colonna's om zijn overgang tot de Predikheerenorde eene hevige vervolging moeten doorstaan; later werd deze Johannes Colonna metropolitaan van Messina. Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I, p. 418. Over meer gevallen van jonge edellieden, bij het aanvaarden van den kloosterstaat door bloedverwanten bedreigd, zie Rule, S. Anselm, p. 39—64 en E. Michael, S. J. Der Chronist Salimbene, in het Zeitschrift für kath. Theol. 1899, S. 229—231.

(2) Zie blz. 43.

bedreigd scheen, het zoo oprecht verlangde innerlijke leven kon leiden (1), en dat zijne groote gaven, tot hooge ontwikkeling gebracht, dienstbaar werden aan het door den apostolischen vader Dominicus uitgesproken doel: *Gods glorie en het heil der zielen.* Te Keulen of te Parijs zou de twintigjarige Napolitaan veiligen vrede, bloeiende kloosterzeden, uitmuntende leeraren der wijsgeerige en godgeleerde wetenschap vinden. Nu moest Johannes Teutonicus, de vrome en wijze ordegeneraal, dit jaar 1245, hetzij over Parijs hetzij meer rechtstreeks, te Keulen het algemeen kapittel der Dominikanen gaan bijwonen, dat daar omtrent Pinksteren vergaderen zou. Zoo kreeg onze jeugdige Heilige bevel uit Napels naar de eeuwige Stad te vertrekken, om over Rome, en verder wellicht over Parijs, de reis mede te maken naar de beroemde stad aan den Rijn (2).

In het voorjaar van 1245 verlieten Johannes Teutonicus en

---

(1) .... cogitantes non esse tutum tam nobilem juvenem retinere in suorum natalium regione. De Tocco, III, 13.

(2) De oudste oorkonden zijn, wat de tijdsorde betreft, niet geheel afdoende. Ptolomeus van Lucca, Gerard van Frachet, Heinrich van Herford en Triveth zwijgen aangaande de reis naar Keulen in 1245. Wij hebben echter de twee volgende berichten. De Tocco III, 13 meldt: ipsum (Thomam) ad capitulum generale miserunt, in quo provideretur ei propter spem futuri profectus in proximo de studio generali .... duxit ipsum (Joannes Teutonicus) Parisios et deinde Coloniam ubi sub fratre Alberto, magistro in theologia, ejusdem Ordinis florebat studium generale«. — Cantimpr. I, 20 § 20 schrijft: Coloniam Agrippinam venit, studuitque in loco illo quousque praeclarus Lector Fratrum ibidem Frater Albertus Parisios translatus est.

Tot vergelijking dezer teksten het volgende.

1° Daar er te Rome geen generaal kapittel gehouden is vóór 1292 en dit de Tocco niet onbekend kon wezen, schijnt de opvatting van diens woorden »Romam ad capitulum generale« als beteekenend *over Rome* naar het generaal kapittel, overeenkomstig Quétif et Echard. t. I, 275 wel aannemelijk. — 2° De Tocco zegt, dat frater Thomas naar een »studium generale« ging, en wel over Parijs naar zulk een »studium generale« te *Keulen* en onder leiding van frater Albertus als *magister in de theologie.* Nu staat het uit de geschiedenis der dominikaner studieverordening en uit officieele documenten vast, dat Keulen eerst zijn *studium generale* en de zalige Albertus eerst den magisterstitel kregen in 1248. De Tocco schijnt dan Thomas' eerste verblijf te Keulen in 1245, dat van korten duur was, voorbij te zien en onder het schrijven alleen aan het tweede verblijf, dat eenige jaren duurde, nadrukkelijk te denken. — 3° Toch schijnt het duidelijke bericht bij Cantimpratanus en geheel de opzet bij de Tocco, dat de generaal den jongen Aquiner naar Keulen en het kapittel aldaar medenam (duxit), het feit der eerste reis naar genoemde stad in 1245 vrij zeker te maken. Vgl. Bern. Guidonis en Proc. de vita, n°. 62.

zijn heilige leerling het Sint-Sabinaklooster van Rome. Het waren wel verheven pelgrims. Johannes (1), van Wildeshausen in het bisdom Osnabrück, was een heilig priester en een groot redenaar, die veel voor God had gearbeid, niet het minst door zijne prediking, waarbij hij zich met de grootste gemakkelijkheid van de duitsche, fransche, italiaansche en latijnsche taal bediende. Koenraad van Zähringen, den pauselijken legaat, steunde hij onder de regeering van Honorius III krachtdadig in het prediken van den kruistocht; aan het pauselijk en aan het keizerlijk hof verwierf hij aanzien. Een achtbaar man, wien geen arbeid te veel was, op wiens levenswandel niet de kleinste smet kleefde, streed hij met geestdrift voor het goede en onverschrokken tegen het kwaad. Tot zijn vurigste wenschen behoorde het bloeien des kloosterlevens; langs de Rijnoevers van Keulen tot Bazel ondernam hij reis op reis, om de jeugdige kloosters in hun ijverigen geest te bevestigen. Toegerust met rijke gaven voor de gewichtigste bedieningen werd hij achtereenvolgens provinciaal van Hongarije, bisschop van Bosnië en generaal zijner Orde (2). De bisschoppelijke waardigheid legde hij vrijwillig af; zijn inkomen schonk hij, zonder een enkelen penning voor zich te behouden, den armen. Bezield met ijver van een nieuw apostolaat, aanvaardt hij thans zonder eenig onderscheidingsteeken en in het arm kloostergewaad, te voet eene reis van honderden uren, om met zijn gezag en grooten geest de algemeene ordevergadering te leiden en te sterken met den ijver dier gelukkige jaren, toen de grondslagen van tucht en studie zóo diep gelegd werden, dat zij de werking van zes eeuwen doorstonden. Is er iets treffenders dan den Engel der School te aanschouwen naast dien gewijden opvolger der Apostelen? Met den oprechten eerbied, dien onbedorven harten aan het gezag en de heiligheid van wandel toedragen, volgde Thomas zijn hoogbejaarden leidsman; met vaderlijke genegenheid blikte de grijsaard op den jongeling neder, wiens ziel een geliefkoosde woonstede was van den H. Geest. Ongelijk in jaren, nationali-

(1) Johannes Teutonicus verwissele men niet met *Henricus* Teutonicus, om zijne reizen naar Palestina bekend als »Van Overzee«; déze Teutonicus was kruisvaarder voor hij kloosterling werd. — Vgl. Quétif et Echard, t. I. 148.

(2) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed., t. I, p. 111—113, en over geheel het leven van den generaal, Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. I, 287—415.

teit en gezag, waren zij één door den geest van nederigheid, boetvaardigheid en gebed; in de hoogschatting der hemelsche dingen en de verloochening van zich zelven; in het zoeken van God alleen.

Zoo togen deze pelgrims langs bergen en dalen en door landstreken, rijk aan afwisselende schoonheid, uit Italië naar het toen zoo gelukkige land, waar de H. Lodewijk regeerde. Zij gingen te voet, want tot in het laatst der XIIIde eeuw gold in hun orde een gestrenge wet, die het reizen op lastdieren of in wagens alleen om volstrekte onmogelijkheid of dringende noodzakelijkheid toeliet (1). Ook als bisschop onderhield Johannes Teutonicus ter liefde Gods dit vroom gebruik (2). Zonder anderen schat dan hun brevier en eenige studieboeken, waarin aanleiding was tot eigen nadenken, trokken de reizigers van dorp tot dorp, van stad tot stad; vermoeid vonden zij des avonds gastvrijheid in een dominikaner klooster langs hunnen weg, of bij de gulle zonen van den H. Franciscus. Ook elders ontbreekt het hun aan vrienden en beschermers niet, maar worden zij hartelijk welkom geheeten in abdij en priesterhuis, in burcht en poorterswoning. Zijn er vrienden noch magen in het land van hunnen doortocht, dan bedelen zij ootmoedig van huis tot huis om een schamel nachtverblijf en het dagelijksch brood; dan smaken zij bij de grootste armoede des te grooter inwendigen vrede. Een gewezen kerkvorst, die vrijwillig zijn achtduizend mark inkomen aan de armen liet (3), en een jeugdige graaf, wien het rijke Monte Cassino en een deel der vaderlijke macht was bestemd, aan elkanders zijde bedelend om brood — het was sommigen wellicht een ergernis, doch anderen een stichtende les tegen wereldschgezindheid en weelde: maar verguisd of verwelkomd, herdachten deze vrienden Gods, dat er Eén was, wiens maagdelijke Moeder geen plaats voor haren Eeniggeborene vond dan Bethlehem's arme kribbe.

De middeleeuwsche reizen gaven bij mindere snelheid meer gelegenheid tot diep overleg dan de onze; het is derhalve geen ongegrond vermoeden, dat de langdurige, vaak stilzwijgende tocht vooral Thomas' geest deed rijpen. Zulk een voortgezet

---

(1) Zie b.v. juist het generaal kapittel van Keulen, 1245, bij Reichert, Acta Cap. gen. I, 32.

(2) Op zijne reizen door het bisdom Bosnië en elders bediende hij zich van een ezel voor het dragen zijner boeken, enz. Danzas, o. c. t. III, 391.

(3) Cantimprat. bij Danzas, Temps prim. t. III, 391.

verblijf in Gods schoone schepping verhief en verruimde zijnen geest. Het allerwegen bloeiende leven van wetenschap en kunst leerde hem grootheid, eenheid, orde; gebed en studie der H. Schrift en der Kerkvaderen — oefeningen, die op reis niet werden gestaakt, — voerden hem het verheven heiligdom der katholieke geloofsleer al dieper binnen. Het godsdienstige hart van den H. Dominicus sprak tot zijn ziel in kloosters waar hij zijn intrek nam; de armoede en de reine zeden der bewoners ademden een liefelijken geur van heiligheid. Zoo naderde men Parijs (1).

Door de stadspoort, *van Narbonne* genaamd, volgden zij het oude pelgrimspad naar het vroegere vreemdelingshuis van Sint-Jacob. Dit *hospitium*, den apostel Jacobus gewijd, was eene ruïne geworden, toen *Jean de Barastre*, koninklijk kapelaan, het wegschonk aan zeven apostolische mannen, die sedert tien maanden in Parijs de grootste ellende verduurden. Deze zeven armen waren zonen van den H. Dominicus; zij werden de stichters van het vermaarde parijsche klooster *Saint-Jacques*.

Hier vonden de reizigers een gastvrij verblijf en wat rust na dagen van groote vermoeienis. Doch het doel van den tocht ligt nog verre. Weldra grijpen Johannes en Thomas weder den reisstaf. Zij richten hunne schreden naar het „heilige Keulen" (2).

Keulen, de oude stad der Ubiërs, het tooneel van zoovele zegepralen, nederlagen en allerlei gebeurtenissen in de duitsche, noord-frankische en spaansche heldenpoëzie, was voorlang door haar eerste belijders van Christus in het romeinsche keizerstijdvak verheerlijkt, en geheiligd door dierbaar martelaarsbloed. Onder de Saliërs werd het eene belangrijke handelsplaats. Met zijn sterken ringmuur, heerlijke kerken, talrijke torens en versterkte poorten bood de stad in 1245, schoon de dom nog ontbrak, een weinig minder trotschen aanblik dan thans; zijn de 150.000 inwoners, aan de middeleeuwsche Rijnstad toegekend, ook al naar een te ruimen maatstaf berekend, door rijkdom, gebouwenpracht, omvang en schoonheid, door adel en macht prijkte zij als de keurbloem van Frankrijk's en

---

(1) De Tocco, III, 13; — Ger. de Frachet. IV, 17. — Thomas Cantimpr. I, 20, § 19.

(2) Ook in den titel van het keulsche stadszegel luidt het: *Sancta Colonia* Romanae Ecclesiae fidelis filia. Ennen, Gesch. der Stadt Köln, II, 699.

Germanje's steden. De zetel van een aanzienlijken duitschen kerkvorst, meermalen de verblijfplaats des Keizers en het schouwtooneel van schitterende feesten, de schutsvrouw van een wereldvermaarden reliquieënschat, waartoe het Sint-Ursulagebeente en de hoofden der heilige drie Koningen behoorden, bovendien een handelsplaats van den eersten rang — was Keulen de kroon der rijnlandsche bisschopssteden (1). Oude patricische geslachten met hun „Richerzeche" of rijkengenootschap; het aanzien der min of meer bemiddelde poorters, in broederschappen nauwer samengestrengeld; het kloeke streven der bewoners onderling en met hunne naburige mededingers naar luister, welvaart en recht; de onverschrokken persoonlijkheid van aartsbisschop Koenraad van Hochstaden (1238—1261), die sedert zeven jaren met kracht den kromstaf voerde; de strijd der Hohenstaufers tegen den H. Stoel (2) — dit alles schonk aan het duitsche Rome geest en krachtdadig leven, dat, pleit het niet immer voor het *heilige* Keulen, toch zeker geen plaats liet voor den doodelijken sluimer der traagheid. Na lag den trouwhartigen Rijnlanders de godsdienst aan 't hart. Uit de gemeenschap, door warmen godsdienstzin en kunstgevoel bezield, bloeide schoonheid op, en Colonia, „de getrouwe dochter der Kerk van Rome", week voor geen harer zustersteden in verheerlijking van het huis des Heeren. Zij zou weldra door haren Dom (3) ver buiten Duitschland schitteren. In zuidwestelijk Duitschland en met name aan den beneden-Rijn, was de wetenschap in eere. Keulen, dat zelf vele scholen bezat, zocht bovendien sedert jaren, evenals Bonn, eene beschaafde vorming in de cistercienser abdij van Heisterbach, wier prior *Cesarius* langen tijd de gevierde leeraar was. Thans echter (1245) begon de grootere naam van Keulen's eerlijken burger en onvermoeiden geleerde — Meester Albertus tot de zielen

---

(1) Vgl. Dr. Cardauns, Konrad van Hochstaden, p. 87—88; Kaufmann, Cesarius van Heisterbach, Absch. II; Ennen, Gesch. der Stadt Köln, I en A. Mooren, Die Erzdiöcese Köln (1892).

(2) In 1245 was het keulsche volk nog staufensch; Koenraad van Hochstaden verklaarde zich reeds in 1241 voor den Paus. Het volk, den katholieken godsdienst trouw, verliet den Keizer in 1247, toen diens ware bedoelingen ook voor den eenvoudigste zichtbaar werden.

(3) Reeds onder bisschop Engelbert den Heiligen en diens opvolger Hendrik van Molenark († 1238) was er spraak van den dombouw, gelijk men weet.

te spreken. Dat deze uitmuntende man, zoo terecht *Magnus*, *de Groote*, genoemd, zijn leermeester werd, was voor den Aquiner een troost en zegen.

In Mei 1245 (1) bereikten de pelgrims het doel hunner reis. Niet verre van den keulschen dom, waar het nieuwe postkantoor Albertus' beeld, aan de zijde der *Stolkgasse*, in den gevel toont, stond weleer het dominikaner klooster van *het H. Kruis*, en daarnaast eene gothieke kerk van edele schoonheid. Het klooster was ten jare 1221 zeer klein begonnen met het hospitaal en de Maria-Magdalenakapel, weleer door kanunnik Petrus van de nabijliggende Sint-Andreaskerk gesticht. Maar reeds het volgende jaar kon de eerbiedwaarde Henricus, de eerste prior een ruimer aangelegd klooster bouwen, dat naar den eisch van een talrijke gemeenschap en een hooger studiehuis omtrent 1250 nog werd uitgebreid. Eene kleine protestbeweging tegen de nieuwe arbeiders voor het zielenheil verliep spoedig door de rustige onverzettelijkheid van aartsbisschop Engelbert, die tot de ontevredenen zeide: „Laat hen ongedeerd, zoolang wij niets van hen dan goed zien." Een poging bij den pauselijken legaat Koenraad van Zähringen om de openbare werkzaamheid der kloosterlingen te belemmeren vond ternauwernood gehoor. Het klooster was er en bleef er tot het jaar 1802, toen de omwenteling de paters verjoeg. In 1806 werd de kerk tot den grond geslecht; 't klooster, dat na den brand van 1659, waarbij ook de cellen van Thomas en Albertus door de vlammen vernield werden, opnieuw was opgebouwd, diende als artillerie-kazerne, tot alles werd afgebroken om plaats te ma ken voor het tegenwoordige „Postambt".

In de XIIIde eeuw rustte 's Hemels bijzondere zegen op het klooster van het H. Kruis. Heilige zeden en ijverig apostolaat, een diepe geest van onthechting aan het aardsche en een onverdroten toewijding aan de geestelijke belangen des tijds waren het hoogste sieraad van dit aan God gewijde huis.

Meer en meer werd het eene verzamelplaats van edele mannen en een brandpunt voor de christelijke beschaving in het Rijn-

---

(1) De Tocco III, 13; Ptol. Luc., H. E. XX, 21; Thom. Cantimpr., De apibus I, c. 20 § 10; S. Anton., tit. XXIII, c. VII, § 5. Het generaal kapittel der Dominikanen te Keulen werd geopend 5 Juni, 1245.

(2) Zie Cesarius van Heisterbach, Dial. IX, 56; Malvenda, Annal. ad annum 1222; Analecta Fratrum Praedic. t. I, 448 et seqq.

land (1). Verdienstelijke persoonlijkheden en mannen van schranderen geest brachten rijke vruchten van deugd, wetenschap en vrede over de stad en geheel de landstreek. Van velen onder hen gewagen de oude jaarboeken met lof. De prioren Koenraad en Edmund traden op als bemiddelaren tusschen de Stad en den H. Stoel (2); meester Salomo, een der meest gevierde Duitschers zijner eeuw, vroeg en verwierf op hoogen ouderdom het ordekleed; aan het einde zijner roemrijke loopbaan leefde hij te midden der kloosterlingen „zacht en ootmoedig als een kind en stierf na eenige jaren als een heilige" (3). Hendrik van Keulen, die zijne jeugd onder de bescherming van een stichtschen kanunnik doorbracht, en de eerste dominikaner prior werd in zijn duitsche geboortestad, schreef godsdienstige overdenkingen en gebeden in zijne moedertaal. Deze prior was een zeer gevierd volksredenaar. Geheel Keulen gewaagde van de vruchten zijner prediking: *hoe hij onder de maagden, weduwen en boetvaardige zondaren een rijken oogst van zielen won; hoe hij in vele harten het vuur ontstak en onderhield, dat de Heer op aarde kwam brengen.* Den heiligen naam Jezus grifte hij zoo diep in de zielen zijner hoorderen, dat velen hunner nog jaren later daarvan heugde, en het levendig ontzag, in de harten geprent, zeer lang daarna door den uiterlijken eerbied zichtbaar bleef (4). Onder allen echter, die het klooster tot een leerschool van deugd en wetenschap maakten, blonk te midden zijner talrijke leerlingen, Albertus de Groote, wiens naam met dien van zijnen heiligen leerling voor altijd in één eerbied en liefde zal verbonden blijven.

Albertus, later de Groote genaamd, was een Zwaab uit het grafelijk huis van Bollstädt (5). Zijne kinderjaren bracht hij te

---

(1) Ennen, Gesch. der Stadt Köln, I, 679; Thomas Cantimpr. I, 9.

(2) Ennen, Gesch. d. S. Köln, II, 186 en 207.

(3) Thomas Cantimp. Proöem.

(4) Mamachi, Annal. Ord. Praed. t. I, p. 621 et seqq.; Ces. van Heisterbach, dial. VI, c. 37. Vgl. ook Greith, die deutsche Mystik im Prediger-Orden, p. 58, en Danzas, Temps prim. t. II, 330.

(5) Albertus' geboortejaar is waarschijnlijk 1193; doch P. Mandonnet, in de Rev. Thom. V, p. 105, en anderen houden 1206 of 1207 voor zeker. — Vgl. voor Albertus' leven en chronologie von Hertling, Albertus Magnus (1880); von Loë, De vita et scriptis B. Alberti Magni, in Anal. Bolland. XIX en XX;

Lauingen aan den Donau door. Bij het volop van overvloed en weelde, dat hem omringde, behield hij als jongeling het hoogere leven zijner ziel. Gaarne ging hij ter jacht, en het was hem, terwijl hij en zijne dienaren met honden het gevogelte opjoegen, een lust de valken om zich heen te zien vliegen, en dan gelijk in zooveel andere vormen en levensuitingen den aard der dieren gade te slaan. Blijkbaar vergezelde hem, ook bij zijne vermaken en reizen, een opgewekte waarnemingszin en een verlangen om de natuur te doorvorschen. Geheel zijn aanleg dreef hem naar de wetenschap. Zoo liet hij den wapenhandel aan anderen over en trok naar Padua, waar hij onder leiding van een broeder zijns vaders ernstig naar wijsheid streefde, terwijl hij tevens te midden eener levenslustige, somtijds uitspattende jongelingschap zijne waardigheid als Christen in eere hield. Machtiger greep het eeuwige en de liefde van Christus hem aan, toen Jordanus van Saksen, die na den dood van S. Dominicus (1221) tot generaal der Predikheerenorde was gekozen, ten jare 1223 met zijne verleidelijke welsprekendheid de studentenwereld van Padua in geestdrift ontstak. Albertus besloot de wereld vaarwel te zeggen, en verre van allen pronk en praal den Heiland met het kruis te volgen. Te Bologna nam hij dat jaar het ordekleed van den H. Dominicus aan, en diende God in den kloosterlijken en priesterlijken staat vroom en trouw tot zijnen dood (15 Nov. 1280). Het leven moest hem, overeenkomstig den geest en de wet van zijnen kloosterstaat, gestadig streven naar innerlijke volkomenheid wezen en ernstige arbeidzaamheid voor den medemensch. Ootmoedig en liefderijk van hart heeft hij dien schoonen plicht, in de lange reeks zijner jaren, vervuld met eene zoo ware bezieling, dat zijne oogen voor de wereld geheel gesloten schenen om niets dan den doorwonden Heiland te schouwen, en geheel gesloten voor den dood om alleen te zien de eischen van werkzaamheid voor dit aardsche leven.

Velerlei en zwaren arbeid heeft Albertus op zijne sterke en gewillige schouders getorst; het meest evenwel heeft hij zijn tijd gediend door rusteloos wetenschappelijk streven. Zijn aanleg dreef hem reeds vroeg tot het onderzoeken der natuur. Geologie en aardrijkskunde, werktuigkunde en scheikunde, plantkunde

---

— E. Michael, Gesch. des deutschen Volkes, B. III (1903), S. 69—124 en Sighart, Albertus Magnus (1857).

en natuurlijke historie, — alle natuurkundige wetenschap had hij lief; hij legde er zich op toe, niet zonder inzicht van het zoo vruchtbare beginsel: *natuuronderzoek en natuurverklaring;* met klaar besef der groote waarde van feiten, van het experimenteele; met een voorgevoel van ruimere toepassing der wetenschappelijke inductieve logica. Vele naïeve beschouwingen en dwalingen omtrent de zichtbare natuur toonen hem ons als een kind van zijnen tijd; maar hij had het levendig bewustzijn, dat nieuwe eeuwen nieuw licht zouden brengen. Zelf heeft hij het gebied der *waarneming* naar alle zijden uitgebreid, het *beschrijven* der natuurdingen in hun onderling verband beproefd, en meermalen is hij op empirisch terrein zijnen tijd zóó ver vooruitgestreefd, dat zijne ontdekkingen eerst zeshonderd jaren later door beroemde natuurwerkers behoorlijk werden gewaardeerd. Aan de wijsbegeerte en de godgeleerdheid heeft deze stoere en vooruitstrevende werker groote diensten bewezen: hij heeft de aristotelische leer verklaard en ontward uit het gevaarlijk net van arabische kommentatoren; hij heeft de eerlijke vergelijking aangedurfd en diepzinnig doorgezet dezer gezuiverde grieksche wijsheid met grondwaarheden van het Christendom; hij heeft de liefde voor het oude en het nieuwe tot eene levende kracht gemaakt door eerbied voor de waarheid. Zijne wetenschap, met machtigen geest in stilte verzameld, deelde hij met kwistige hand zijn tijdgenooten mede, allermeest te Keulen en te Parijs. Zijne talrijke geschriften vormen op zich zelf een reuzenarbeid, en blijven een sprekend getuigenis van die veelomvattende kennis, waarom Albertus *doctor universalis* genoemd werd (1).

Dit bespiegelend genie was tevens een zeer praktische geest. Wijs beraad en hooge wetenschap waren in den grooten leeraar wonderschoon vereenigd.

Als hoofd en leider der kloosterstudiën, als provinciaal zijner orde, als bisschop van Regensburg, bij pauselijke zendingen, bij al zijn overige bedieningen bracht hij ieder in twijfel, wat

(1) Ptol. Luc. XXII, 18; De Tocco, III, 13. — Uitgaven van Albertus' werken zijn die van Jammy, Alberti Opera, 1651, 21 deelen in folio; de nieuwe uitgave in 4⁰ van Borgnet, bij Vivès te Parijs, 1890, 36 deelen, is zonder eenige verbetering van kritischen aard. — Eene geleerde uitgave van één afzonderlijk werk is: Alberti Magni de vegetabilibus libri VII. Edd. E. Meyer et C. Jessen. Berol. 1867. — Vele geschriften, valschelijk aan Albertus toegeschreven, zijn meermalen herdrukt; volgens de *Hist. littéraire de la France*, XIX, p. 369 liet Jammy 112 grootere of kleinere verhandelingen van Albertus ongedrukt.

men allereerst te loven had, zijn gouden rechtvaardigheid, zijne fijne scherpzinnigheid of zijn bondig overleg. In een wijd-uiteenloopenden kring heeft hij de meest ongelijksoortige werkzaamheden waardig verricht. In Polen roeide hij, wat anderen vruchteloos beproefden, diepgewortelde heidensche gewoonten uit; te Donauwürth bewerkte hij een vredesverdrag tusschen bisschop Hartmann van Augsburg en graaf Lodewijk van Oettingen, te Würzburg tusschen het Sint-Jans-kapittel en den graaf van Hohenlohe; te Rome pleitte hij tegen de verleidelijke schijnredenen van Willem van Saint-Amour, den rusteloozen kloosterbestrijder. Hij is middelaar tusschen Keulen en den H. Stoel; tusschen Keulen en Utrecht; tusschen den gekerkerden aartsbisschop Engelbert en den graaf van Gulik; tusschen den machtigen Koenraad van Hochstaden en de burgerij. Dit laatste geschil wist hij zóó te beslechten, dat noch het rechtmatig gezag van den kerkvoogd noch het burgerleven in zijn kracht werd gekrenkt. Hij oordeelde naar het recht; met wijsheid, eerlijken moed en liefde tot eendracht en vrede: dit gaf zijn uitspraken zoo groot gezag (1). En zeer juist noemt Cardauns het een welsprekend bewijs voor Albertus' karakter, dat bij het verbitterd kampen tusschen 1252 en 1271 het vertrouwen van beide partijen altijd opnieuw zich wendde tot denzelfden man (2).

Albertus' glorie bij God is, dat hij niet enkel een verdediger en baanbreker van waarheid en recht, maar tevens een innig vroom en rein gemoed was.

Gelijk alle vrienden Gods beminde hij het gebed.

Zijne ziel haakte naar den Heiland. Hij had het altaar lief en sprak er tot zijnen Heer met de vertrouwelijkheid van een kind. Door ootmoedig gebed en versterving, door eenvoud en armoede, door trouw en ernst bij al zijne plichten onderhield hij het heilig vuur der goddelijke liefde in zijn hart. Hij was een kinderlijk vereerder der H. Moeder Gods. De wereld heeft hem *de Groote* genoemd om zijne geleerdheid en maatschappe-

(1) Meer dan eens komt Albertus' naam in verscheidene Keulsche oorkonden van eenzelfde jaar voor, zooals in die van 1252, 1258, 1259, 1271. Zie Enner, Gesch. der S. K. II, S. 114, 134, 140, 205. — Voor Keulen en Utrecht zie de stukken van 1259, 22 en 23 Maart, in de Mittheilungen a. d. Kölner Stadtarchiv, n. 237; Codex diplomaticus Neerlandicus, I, 21. — Vgl. de Loë, De vita et scriptis b. Alb. Magni.

(2) Dr. Cordauns, C. von Hochstade, S. 139.

lijke daden; in het rijk der Hemelen verdient hij dien naam, omdat hij nog beter dan de menschelijke wetenschap en het beleid de wijsheid der kinderen Gods heeft verstaan. Op hoogen ouderdom schreef hij nog een gulden boekje over de aanhankelijkheid aan God: *de adhaerendo Deo.* 't Was de zwanenzang zijner ascetische ziel; scholastiek en mystiek hebben er een stem van diepere levenseenheid, wélluidend in het woord: *mij is het goed God aan te kleven* Ps. 72, 28. — Hij stierf den dood der rechtvaardigen. De Kerk heeft hem onder hare zaligen opgenomen en op de altaren geplaatst.

In de *Stolkgasse* is nu van het huis, waar de uitverkorene bad en arbeidde, elk spoor verdwenen, maar niet verre van het voormalig klooster van *het H. Kruis* bewaart eene zijkapel der Sint-Andreaskerk Albertus' eerbiedwaard gebeente. Daar zenden zij, die uit allerlei landen de stad zooveler herinneringen aan het aloud geloof bezoeken, nog menig stil gebed ten hemel om de voorspraak van dien trouwen kruisvriend (1).

Deze man van hoogen geest en vroom gemoed werd de leidsman van den engelachtigen Leeraar. Albertus en Thomas zouden naast elkander schitteren als twee lichten, die nimmer verduisteren. En vielen den H. Vader Dominicus bij zijn leven op aarde veel uitgelezen zonen ten deel „als halmen des zomers den maaier", dit heilig tweetal schijnt hij na den dood zijnen broeders te hebben verworven als een onderpand zijner hemelsche voorspraak (2).

Gelijk een vader zijn eenigen zoon, zoo beminde Albertus zijnen leerling. Niemand gevoelde zich gelukkiger dan hij, toen de Aquiner vermaard werd meer dan zijn meester. Thomas' dood was de groote smart van Albertus' ouderdom. Telkens als men den dierbaren doode herdacht, weende de grijsaard over hem, die zoo vroeg heenging, en zeide, dat Thomas „de bloem en het sieraad der wereld" geweest was (3). Bitter griefde het hem, dat de leer van zijn geliefden leerling kort na diens dood hevig werd aangevallen, en niemand kon den tachtigjarigen bisschop weerhouden, dat hij de reis van Keulen naar Parijs ondernam om daar den ontslapen Heilige te verdedigen. Hij

---

(1) De Predikheeren, sedert enkele jaren te Keulen wedergekeerd, hebben thans een klooster en kerk in de Lindenstrasse 47.

(2) Ptol. Luc. XXII, 17; Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 162 et seqq.

(3) Processus de vita S. Thom. Aquin. n°. 82.

beklom inderdaad den openbaren leerstoel in het klooster van S. Jacques, en verheerlijkte er de thomistische leer als eene wijsheid, die tegen den tijd bestand zou blijken (1).

En hier, nu wij den jongen Siciliaan, na zooveel doorgestane gevaren, zien aangekomen, waar hij zulk een man van genie en toewijding vond, worden wij gestemd tot stille aanbidding der goddelijke Voorzienigheid, die de uitverkorenen tot hunne bestemming leidt met wijsheid en ontfermende liefde.

---

(1) Processus, l. c. — Vgl. n°. 67.

Het klooster *Saint-Jacques*, dat zoo dikwerf ter sprake komt in het leven van den H. Thomas, bestaat niet meer. De plaats, waar het stond, is sedert eenige jaren kenbaar door het gevelopschrift rue Soufflot, no. 14:

Emplacement du couvent
Des Dominicains ou Jacobins
1217—1790
célèbre par l'enseignement
d'Albert le Grand
et de Saint Thomas d'Aquin
par ses sépultures royales
et par celle du Dauphin Humbert II
qui en se faisant Dominicain
donna le Dauphiné à la France.

Vgl. Rohault de Fleury, Les Couvents de Saint-Dominique au moyen âge (1903).

ZESDE HOOFDSTUK.

De verborgen weg der wijsheid. — God begint zijnen dienaar te verheerlijken. — Eerste plechtige redetwist van den Heilige in het klooster te Keulen. — Meester Albertus voorspelt de toekomstige grootheid van zijnen leerling. — Studie en Gebed.

Het leven was voor onzen Heilige bijna twee jaren een moeitevolle strijd en pelgrimstocht geweest. Zijne nieuwe woonstede was hem een welkome rustplaats. Nochtans welk een verandering! Rocca Secca met zijn zee van gouden stralen, met de vreugd en den levensbloei van het omliggende Terra di Lavoro; Monte Cassino, waar zulk een zuivere dampkring het hart verkwikt, waar over berg en groen, en over den stroom, die gelukkige dalen te gemoet snelt, een heldere lichtglans is uitgespreid; Napels, zich badend in de middellandsche Zee; kortom, de lustwarande, waarin hij twintig jaren zijns levens had geademd, nu verwisseld met de Stolkgasse en enge straten van Keulen! Vooral zuidelijken bewoners van ons werelddeel pleegt zulk een verlies van het schoone vaderland een groot offer te zijn. De Heilige bracht ook dit offer met liefde. Wat ter wereld verstoorde zijn zielsgeluk? Stille berusting in den aanbiddelijken wil zijns hemelschen Vaders was zijne vreugd en dagelijksch levensbrood. De kloostercel schonk hem vrede.

Bood Keulen daarbij geen overgroote vertroostingen? „Hij (Thomas) kwam naar Keulen, gelijk het dorstend hert naar frissche waterbronnen", zegt de oude kroniekschrijver, Rudolf van Nijmegen. *Wat is God?* had hij als knaap zijn leermeesters van Monte Cassino in heilig ongeduld afgevraagd. Met de

jaren was zijne liefde voor de hoogste wijsheid en schoonheid toegenomen. Wat verlangde hij in hemel en op aarde dan zijnen God te kennen en te beminnen met hart en ziel? Die heilige stemming sterkte nog en louterde zijn aangeboren zucht naar ware wijsheid. Daarom werd hij, zooals de oude geschiedschrijver verhaalt, zoodra hij Albertus' lessen, die in alle studievakken zoo diep en geleerd waren, eenigen tijd had bijgewoond, *met blijdschap vervuld, dewijl hij zoo spoedig mocht vinden wat hij zocht, en zijnen dorst naar wijsheid stillen* (1).

In die dagen zong zijne ziel de zachte hymne van het jonge, gewijde weten. Het was een bruiloftslied voor heel zijn leven, en waarvan een flauwe weerklank tot ons kwam in deze blijde, hoewel afgepaste, woorden der wijsgeerige *Summa*: „Onder alle menschelijk streven is dat naar de wijsheid bovenal volmaakt, verheven en heilzaam en vreugderijk. — Volmaakt; want naarmate de mensch zich aan het oefenen der wijsheid overgeeft, wordt hij reeds eenigermate aan de ware gelukzaligheid deelachtig. Hierom zegt de Wijze: *Gelukkig de man, die in de wijsheid verblijft.* Eccl. 14, 22. — Verheven; dewijl de mensch door de wijsheid bijzonder het goddelijk toonbeeld nadert, dat alles in wijsheid gemaakt heeft. Daar nu gelijkheid liefde kweekt, verbindt de studie der wijsheid door vriendschap met God, waarom er van de wijsheid geschreven staat: *een onuitputtelijke schat is zij voor de menschen; en die gebruik daarvan maakten, werden deelachtig aan de vriendschap Gods.* Wijsh. 7, 14. — Heilzaam is zij, omdat wij door de wijsheid tot het rijk der onsterfelijkheid geraken: *het verlangen naar wijsheid voert tot het eeuwig koninkrijk.* Wijsh. 6, 21. — Vreugderijk; immers *in den omgang met haar is niets bitters, noch in haar gezelschap verveling, maar blijdschap en vreugde.* Wijsh. 8, 16" (2).

In stilte leidde Thomas zijn leven van studie. Elken nieuwen dag poogde hij 's meesters diepe woorden te vatten, en wat hij helder had begrepen, vast in zijn geheugen te prenten. Maar zijn licht, dat inwendig scheen, schitterde niet naar buiten. Hij leefde in zich zelf gekeerd en was een groot zwijger. Sommigen verdroot dit; hunne spraakzaamheid schertste met dien sprakeloozen os. Anderen waren door medelijden jegens hun hard-

(1) De Tocco, III, 13.
(2) S. Thom. Summa contra Gent. I, 2.

leerschen studiemakker bewogen, en hun goedhartigheid was bereid hem bij te staan. Onverstoord, aan lof noch blaam denkend, bleef de schijnbaar zoo middelmatige Italiaan in diepzinnige overweging verslonden. Het scheppende woord zweefde over zijnen geest; het woord, dat licht en klaarheid uit de duisterste diepten der kenbare dingen deed opgaan, en de chaotische veelheid samenbracht in schoone harmonie van eenheid en orde. De Tocco beschrijft het gedrag van den Heilige omtrent dezen tijd met de volgende woorden: „Hij was bewon„derenswaardig in zijn stadig zwijgen, vol studievlijt, vroom „in 't gebed. Wat hij later aan de wereld mededeelen zou, „stapelde hij thans in zijn geheugen op. En daar hij al zijne „wijsheid en de goddelijke verlichtingen door ongehoorden „eenvoud en stilte hield omsluierd, vingen de kloosterbroeders „aan, hem den zwijgenden os te noemen, onbewust als zij er „van waren, hoe groot een leeraar hij eenmaal zou zijn. Van „dit uiterlijk zwijgen echter kwam hem en anderen groote bate; „immers sprak hij te meer de innerlijke zieletaal en verwierf zich, „door geen uiterlijkheden verstrooid, te vroeger de wijsheid" (1).

Eenige weken, of maanden wellicht, bleef Thomas te Keulen een onbegrepen talent. God, die wonderbaar in zijne heiligen is, stelt eenige zijner trouwe dienaren tot een treffend toonbeeld van lijdzaamheid bij verguizing, andere tot een spiegel van nederigheid bij den hoogsten roem: Thomas van Aquino leert ons, dat ware deugd naar het laatste doel gaat langs beide wegen.

Schijnbaar een toeval plaatste het verborgen licht op den kandelaar. Meester Albertus verklaarde destijds het bekende geschrift: *Over de namen Gods*, een werk, meende men toenmaals algemeen, van Sint-Paulus' doorluchtigen bekeerling, Dionysius den Areopagiet (2). Deze lessen handelden over Gods volkomenheden, en Thomas, voor wien geen boeiender onderwerp denkbaar was, verdubbelde, zoo mogelijk, zijnen ijver. „Wat die arme Siciliaan zich moet afmartelen!", schijnt een der medescholieren te hebben gedacht. Althans hij bood den Heilige voor 't herhalen van Albertus' diepzinnige lessen zijn steun. Thomas aanvaardde met ongekunstelden eenvoud en met de onnavolgbare wellevendheid van waren ootmoed het goedhartige voorstel. Denkbeelden

---

(1) De Tocco, III, 13.
(2) De divinis Nominibus.

samenstellen en vergelijken werd nu de taak van den vriendelijken hulpleeraar; hij hoopte voor zijnen medebroeder eenig licht te verspreiden over de duistere vraagstukken. Tot zijn teleurstelling geraakte de nieuwe leermeester bij het nastudeeren van Albertus' scherpzinnige ontleding in het net zijner eigene redeneeringen verward, waardoor het woord aan frater Thomas kwam. Toen schitterde eensklaps het volle licht van diens helderen geest over het behandelde vraagstuk; eene menigte geheel oorspronkelijke denkbeelden, als natuurlijke stralen uit zijn vernuft geschoten, stelden alles in een klaren dag. De hulpvaardige broeder was schrander genoeg, om deze meesterlijke proeve te waardeeren en sprak gulhartig: „Broeder Thomas, toon mij een wederdienst; weiger mij voor onze gemeenschappelijke studiën uwen steun niet." — De Heilige verbond zich bescheiden tot dit liefdewerk, „maar" — voegde hij er bij — „spreek niemand over deze zaak". — Hij verlangde niets vuriger dan in zijn eenvoudigen staat en verborgen te leven (1).

In het duitsche klooster, waar dit stil onderhoud tusschen de twee jeugdige studenten plaats greep, heerschte een levendige bezieling voor de wetenschap. Die jonge geestdrift liet Thomas' goedhartigen vriend geen rust meer, nu hij het geheim móest en bijna niet kón bewaren, welk een parel van wijsheid in het klooster verborgen lag. Ten laatste meende hij zijn wenschen en trouw aan het gegeven woord met elkander te verzoenen, door zijne ontdekking aan één kloosterling te openbaren. Hij verhaalde aan den priester, die meer bijzonder voor den ascetischen voortgang en den ijver der jongelieden moest waken, dat Thomas geen „siciliaansche os", maar een groot geleerde was. Dit verblijdende nieuws eischte bevestiging. Daar nu de kloosterlingen na de lessen gewoonlijk bijeenkwamen, om het voorgedragene te herhalen en te bespreken, schaarde genoemde priester, gebruik makende van zijn toezichtrecht, zich eenmaal onder de redetwistende jongelieden en sloeg scherp acht op ieder woord des Heiligen. Wat een droom scheen, bleek toen werkelijkheid: Thomas overtrof allen. Een bijna nietswaardig toeval schonk nieuwe bewijzen, hoe zeer de Italiaan zich op de hooge wetenschappen verstond. Een der studenten vond in den kloostergang een kleine perkamentstrook, die eenige kantteekeningen van Thomas' hand

(1) De Tocco, III, 13.

bij een zeer ingewikkeld vraagstuk bevatte; men achtte die weinige regelen belangrijk genoeg om ze meester Albertus zelven voor te leggen. Deze beschouwde dit kleine blad, de eersteling der duizenden, waarop zooveel uitmuntende vernuften met welgevallen en stillen eerbied hun blikken zouden laten rusten. Blijdschap doorstroomde het gemoed van den scherpzinnigen man, wiens adelaarsoog met één blik de diepte van het jeugdig genie peilde. Hij wilde de waarheid in een schitterenden wedstrijd onthullen, en begon met den uitverkoren leerling eene zeer ingewikkeide stelling ter verdediging aan te wijzen. Binnen één dag moest deze voor het wetenschappelijk tornooi strijdvaardig zijn. Thomas zocht de eer te ontwijken. De gehoorzaamheid echter liet hem geen uitweg open. Toen richtte hij zijne schreden naar de kloosterkerk, om daar, gelijk hij bij grootere gebeurtenissen placht, licht en kracht te putten uit het gebed. Voor het altaar nedergeknield, bad hij met kinderlijk geloof, en beval God den uitslag zijner onderneming vertrouwvol aan. Aldus gesterkt zette hij zich rustig in zijne studeercel neder, om door ernstige voorbereiding van den opgelegden plicht zich waardig te kunnen kwijten (1).

Het uur sloeg en de jeugd kwam samen.

Door de geruchten, omtrent de gedaanteverwisseling van hun „siciliaanschen os" in omloop, waren ook de spotters aan het twijfelen gebracht: met middeleeuwsche belangstelling verbeidden allen den uitslag. In het midden der levendige toeschouwers was waardig en kalm meester Albertus gezeten. Nu ontsloot zich de gulden mond der christelijke wijsbegeerte. Het latijn herinnerde niet zeer aan Latium's gouden eeuw, doch men hoorde een zinrijke, kernige taal, voor juiste, schoone denkbeelden geschapen. Uit Thomas' woord klonk geen muziek, maar fonkelde licht. Helder en afdoend was zijn betoog; met zijn geniale denkkracht scheidde hij waarheid en schijn, licht van duisternis. Zonneklaar stelt hij bedenkingen voor: beantwoordt ze tegelijk; de geestdrift voor de doorschouwde waarheid bezielt hem; in zijn ijver overschrijdt hij zelfs de grenzen, den leerling bij zulke wetenschappelijke schermutselingen gesteld. Bewonderend, gelijk zij, die kennen, sloeg meester Albertus dit alles gade, maar zijne gewaarwordingen hield hij nog verborgen. Hetzij tot handhaving

---

(1) De Tocco, III, 13.

der bestaande wetten, hetzij om Thomas' bescheidenheid te beproeven, zeide hij: „Frater Thomas, gij handelt niet als leerling, doch als magister." — Eerbiedig hernam de Heilige: „Magister, ik wist niet, hoe het vraagstuk anders te behandelen" (1). — „Nu dan — sprak Albertus — antwoord mij." En hij stelde nieuwe, moeielijke tegenwerpingen voor. De verdediger nochtans liet zich niet overrompelen, weerde zich wakker en sloot zegevierend zijn betoog. Toen, zegt men, richtte de zalige Albertus tot de vergaderde leerlingen de woorden: „dezen frater noemen wij een sprakeloozen os; welnu, geheel de wereld zal van de stem zijner geleerdheid weergalmen" (2).

Albertus de Groote schonk Thomas zijn vertrouwen en zijne vriendschap. De jeugdige geleerde bleef bij zijn ootmoed en eenvoud, hij wapende zich tegen trots en ijdele glorie, die zooveel talentrijke mannen klein en een plaag, in stede van een zegen, der geestelijke en der burgerlijke maatschappij heeft gemaakt (3).

Voor de ontwikkelingsgeschiedenis van den Aquiner zou het zeer belangrijk zijn, bepaalde en zekere gegevens te bezitten omtrent den leerinhoud van dit eerste onderwijs te Keulen. Te Napels had hij wijsbegeerte gestudeerd; in den kerker vermeerderde hij zijne kennis van de H. Schriften, prentte den tekst van Petrus Lombardus, over wien wij nog zullen spreken, bijna geheel in zijn geheugen en las of herlas Aristoteles' bekend werk *Over de sophismen* (4). Aangaande Albertus' lessen te Keulen in 1245 kunnen wij alleen bevestigen, dat zij voor Thomas eene inleiding waren tot de studie van Dionysius den Areopagiet, wiens boek *Over de goddelijke Namen* werd gelezen en toegelicht (5). Wellicht is in denzelfden tijd ook een gedeelte behandeld van Aristoteles' *Nicomachische Ethica*, een edelschoone zede-

(1) De Tocco, III, 13.

(2) Nos vocamus istum bovem mutum, sed ipse adhuc talem dabit in doctrina mugitum, quod in toto mundo sonabit. De Tocco, l. c.

(3) Juvenis autem .... non erexit in superbiam animum, nec mutavit solitae simplicitatis exemplum etc. De Tocco, l. c.

(4) De Tocco, II, 10: ibi (in carcere) Bibliam perlegit, et textum sententiarum didicit, et tractatum falliciarum Aristotelis, ut dicitur, copulavit; atque sorores suas sacras litteras pro praesagio sui magistratus instruxit.

(5) De Tocco, III, 13: coepit Magister Albertus librum de Divinis nominibus B. Dionysii legere.

kundig werk, door den schrijver vermoedelijk aan zijnen vader, den arts Nicomachus gericht (1). Hoe dit zij, met zekerheid kunnen wij beweren, dat twee heiligdommen der middeleeuwsche wetenschap den naar wijsheid hakenden leerling waren ontsloten: Aristoteles en Dionysius.

Eene wijze vereeniging der aristotelische wijsbegeerte met de studie der christelijke geloofswaarheid schonk aan de scholastiek, die reeds tot hoogen bloei was gestegen, nog meer innerlijke kracht, en versterkte Thomas' scherpzinnigheid van denken, helderheid van betoogen en macht van ordenen. Door de dionysiaansche mystiek verwierf hij rijkdom en verhevenheid van beschouwing. En deze gewichtige diensten werden later ruim vergolden, toen de engelachtige Leeraar den atheenschen Wijsgeer ophief uit de vernedering van Neoplatonisme en Averroïsme, en aan Dionysius, vaak zoo duister en gewaagd in zijne leer, een zeer geëerbiedigd vrijgeleide verleende en een goeden naam van rechtzinnigheid onder de christenvolken.

Wie kan overigens achterhalen, hoe genieën het voortreffelijkste van alle zijden aantrekken en herscheppen tot bewonderenswaardige eenheid? God alleen volgt die begenadigden op hunnen geheimzinnigen weg; maar wanneer het doel bereikt is en de arbeid voltooid, dan openbaren onvergankelijke werken den geest huns makers.

De geschiedenis teekent den eersten kloostertijd des Heiligen met twee woorden: „hij studeerde vlijtig en was in het gebed godvruchtig" (2); maar dit laconisch bericht roept ons een benijdenswaardig levenslot en tallooze uren van innige zielevreugde voor den geest. Thomas' persoonlijkheid in haar geheel laat niet toe, dat wij bij zijn „studeeren" aan doffe boekengeleerdheid denken. Kostte het verwerven zijner uitgebreide wetenschap ook hem veel arbeids en zwoegens, hij zocht de geleerdheid niet om de geleerdheid, maar om de waarheid, en de waarheid niet als een afgetrokken begrip, doch als een weerspiegeling van het Licht, dat de levende Waarheid is, — God. Hij zocht de weten-

---

(1) Albertus heeft de Ethica meer dan eens behandeld. Het is geheel onbekend, of van de keulsche lessen, waarover wij hier spreken, in de nagelaten geschriften van den leeraar iets zou terug te vinden zijn. Vgl. P. Mandonnet in de *Rev. Thomiste*, V, 95—104.

(2) De Tocco, III, 13.

schap naar streng wetenschappelijke eischen, vast vertrouwende, dat hij langs dezen weg zijnen God en Schepper volkomener zou leeren kennen en diensten kunnen bewijzen aan zijnen tijd.

De weg van wetenschap was hem ook een weg van liefde.

Zijn oog werd door het zien der geschapen dingen niet verzadigd. De wereld der denkbeelden en een afgetrokken kennis der waarheid schonken hem niet het dagelijksch brood, waarom hij bad. Al zijne zielskrachten werden door het geloof omhooggevoerd naar de éene bron der zichtbare en der onzichtbare dingen. Wanneer wij later bij hem lezen: *de waarheid is noodzakelijk het laatste doel des heelals* (1), treft ons de uitspraak door hare metaphysische schoonheid. Doch hoeveel rijker leefde dit woord: *waarheid*, uitgesproken in het binnenste zijner ziel! Daar is het die goddelijke Wijsheid, waarvan Christus verklaart: *Daartoe ben ik geboren, en daartoe in de wereld gekomen, om der waarheid getuigenis te geven* (2).

Het bericht: *hij was godvruchtig in het gebed,* — van de Tocco — gaat snel voorbij in zijn historische kortheid. Wie het verstaan wil, stelle zich den tot God gekeerden kloosterling voor den geest, door hemelsche genade tot maagdelijkreine aanbidding bewogen, bij devoot psalmodieeren des nachts; bij de onuitsprekelijke offerande iederen dageraad en een gestadigen wandel in de tegenwoordigheid des Heeren.

Thomas was een rechtvaardige, levende uit het geloof.

---

(1) C. Gent. I, 1: Oportet igitur veritatem esse ultimum finem totius universi.
(2) Joan. XVIII, 37.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas van Aquino vertrekt van Keulen naar Parijs. — Het klooster „Saint-Jacques". — Ontstaan der parijsche universiteit. — Wat eene universiteit was. — Dominikanen als leeraren aan de universiteit van Parijs. — Studieregeling in Saint-Jacques. — Schriftuurlessen. — Petrus Lombardus. — Geloof en rede. — Sint-Thomas' zieleleven. — Lotgevallen zijner bloedverwanten. — Priesterwijding.

Daar overleg de rechterhand is van ijver en talent, hielden de vaders van het algemeene kapittel, in 1245 te Keulen vergaderd, eene zeer ernstige gedachtenwisseling over de beste wijze, om de studie tot nog hoogeren bloei en daardoor de dwaling tot inkeer te brengen. Onder vele doeltreffende maatregelen werd ook beslist, dat meester Albertus en frater Thomas van Aquino zich naar Parijs en Europa's hoofduniversiteit zouden begeven.

In Wijnmaand 1245, volgens anderen in de eerste maanden van 1246, (1) verlieten de twee geniale mannen hunne medebroeders te Keulen. Vermoedelijk ging de reis langs de bevallige Moezel en het oude Trier, waar bijna gelijktijdig met dat van Keulen een dominikaner klooster was gesticht. De pelgrims bezaten geen penning; reisden te voet; leefden van aalmoezen. Met boeken beladen muildieren hielden naast de reizigers hun vreedzamen tred. Uit gehoorzaamheid aan hun ordewetten en niet minder uit neiging „lazen en overwogen" (2) de twee

(1) Cantimprat. De apibus, I, 20 § 10. — Echard, Script. Ord. Pr. t. I, p. 166.

(2) Overeenkomstig de oude Constitutiones Ord. Praed. Zie Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. I, p. 567—632: Un couvent dominicain au XIIIe siècle.

kloosterlingen gedurende hun stillen tocht, zoodat zij, door kalm en gestadig nadenken met nieuwe wijsheid toegerust, de fransche academiestad bereikten, waar zij door de kloosterlingen van het ons reeds bekende Saint-Jacques met evangelische liefde werden ontvangen.

Saint-Jacques was een zeer bloeiend studiehuis. Den 12 September 1217 was de gelukzalige Mannes, S. Dominicus' eigen broeder, met twee gezellen te Parijs aangekomen, om er een klooster te stichten. Na eenige maanden van groote ontberingen en inmiddels in tal gegroeid door eenige nieuwaangekomen ordebroeders vonden zij een onverwachten steun in Jan van Barastre, deken van Saint-Quentin en bekend universiteitsleeraar der hoofdstad, die hun het op den Sint-Genovevaberg gelegen Sint-Jacobspelgrimshuis met bijbehoorende kapel en een stuk gronds ten geschenke gaf. Willem van Auxerre, de vermaarde parijsche kerkvorst, de koningin-moeder Blanca, de regeerende koningin zelve Margaretha van Provence vereerden het klooster met hun machtige bescherming. Koning Lodewijk IX, wiens rechtschapen gemoed geen plaats schonk aan den kloosterhaat van Frederik II, deelde met zijne vorstelijke gade en zijne edele moeder deze grootmoedige gezindheid. Joinville, Jordanus van Saksen en Geoffroy van Beaulieu melden ons deze treffelijke gunst, die aan de dominikaner studiën niet weinig ten goede kwam (1). Saint-Jacques geraakte in het bezit van een uitgestrekt klooster, een waardig kerkgebouw, ruime leszalen, eene schoone gaarde; belangrijke hulpmiddelen voor sterkbevolkte stichtingen. Niettemin bleven de zorgen groot genoeg en men leefde waarlijk in armoede. Wanneer iemand de eetzaal van Saint-Jacques binnentrad, bewonderde hij dit smaakvol bouwwerk, een geschenk van den H. Lodewijk. Tien kolommen verdeelden de tachtig meter lange zaal in twee schepen; er was plaats voor driehonderd kloosterlingen en de bouw — wat betaamt — met behoud der armoede in goeden stijl. De toevloed naar Parijs was, wegens de uitmuntende studiegelegenheid, buitengewoon. Volgens de bepalingen der Predikheerenorde mocht iedere provincie niet meer dan drie studenten zenden; doch in de praktijk hield men begaafde jongelieden niet licht terug van de beste bronnen der wetenschap, zoodat de twee parijsche kloosterscholen, een voor

(1) Vgl. Annal. Ord. Praed. t. I, 66 et seqq.; Boll. XXXIX, 541 et seqq.

de fransche provincie en een tweede voor de vreemdelingen, samen vier tot vijfhonderd Dominikanen telden. Saint-Jacques bleef aldus een paradijs van geestelijk leven, maar wat het stoffelijke aangaat, zwaar belast (1).

Voor den H. Thomas was Parijs de eigenlijke bodem om te rijpen. Hij leefde er buiten en in de wereld. Hij vond er de schaduwen des Tabernakels voor het verkeer met God, en de volkomenste voorbereiding tot de zending, hem uit den Hemel toegedacht, in het rijk der wetenschap en onder de menschen.

Eene schets van de studieregeling der Predikheeren en van het verband tusschen hun klooster Saint-Jacques en de parijsche universiteit zal ons verduidelijken, in welk wetenschappelijk *milieu* de H. Thomas zich thans bevond.

Bij de Dominikanen begon het onderwijs met een lagere kloosterschool, die door eene meer algemeene ontwikkeling de jonge kloosterlingen tot de studie der godgeleerdheid moest voorbereiden. In deze school werden onderwezen taalkunde, rhetorica en logica, die een *studium artium* vormden; verder natuurleer, metaphysica en ethica, samen *studium naturalium* geheeten. Dit onderwijs was uitsluitend voor ordeleden bestemd. De hoogere school, waar godgeleerdheid onderwezen werd, liet ook anderen, geestelijken of ook leeken, toe. Bovendien bezat iedere ordeprovincie eene provinciale school, dikwerf *studium solemne* genoemd; men zond er de bekwaamste kloosterlingen heen om hun studiën te volmaken of hen te vormen tot het leeraarsambt. Eindelijk was er te Parijs eene internationale school, die den naam droeg van *studium generale*. Bekwaamheid van leeraren en bijzondere aanleg van studenten, hooge wetenschappelijkheid en duur van het onderwijs schonken aan deze studie-inrichting, in het klooster Saint-Jacques gevestigd, eene zeer hooge waarde, en om allen deelachtig te maken aan zulk een groot geestelijk goed was het iedere provincie, gelijk wij reeds verhaalden, toe-

---

(1) Het generaal kapittel der Dominikanen, 1246 te Parijs, doet een beroep op geheel de orde tot leniging van Saint Jacques: Cum domus Parisiensis sit multum gravata, rogamus Fratres affectuose de omnibus provinciis, ut ipsi de testamentis et aliis eleemosynis sint solliciti quantum poterunt aliquod auxilium predictae domui procurare. Acta Capit. I, p. 39. — Vgl. Mortier, Hist. des Maîtres généraux, p. 405—406 en 632—646; M. D. Chapotin, Hist. des Dominicains de la province de France, 421—430.

gestaan naar de parijsche school drie harer leerlingen te zenden (1).

Een samenloop van gunstige omstandigheden had aan Saint-Jacques twee leeraarszetels geschonken, die deel uitmaakten van de parijsche universiteit.

Uit de bisschoppelijke scholen der hoofdstad, dat is uit de scholen van Notre Dame, had zich geleidelijk een scholengroep ontwikkeld, die eene *algemeene school* was, eene namelijk voor leerlingen niet van een bepaalde stad of streek, maar voor studeerenden van alom, van alle landen. Deze algemeene school, een *studium generale*, was goeddeels ontstaan door de hoogere onderwijswaarde, die van heinde en verre weetgierigen aantrok, en na haar ontstaan bevestigd door nieuwe pogingen om het onderwijs hoog te houden, alsmede door van overheidswege toegekende voorrechten, die zulk een onderwijsinrichting tot een *studium privilegiatum* verhieven. Naar verschillende studievakken konden verschillende *algemeene scholen* zich vormen, welke wij in een bijkans onmerkbaar groeiend spraakgebruik als *faculteiten* zien aangeduid. Parijs had vier faculteiten: Godgeleerdheid; Kerkelijk Recht of Dekreten; Geneeskunde; Vrije Kunsten of de bekende *Artes* van trivium en quadrivium. Over het algemeen werd de studie dezer laatste faculteit, als eene voorbereiding beschouwd voor de drie andere. In iedere faculteit kon men zijn *graden* of den doktorstitel behalen. Naast *doctor* was ook *professor* en *magister* als titel gangbaar, en te Parijs in de faculteiten van Godgeleerdheid, Geneeskunde en Vrije Kunsten werd meestal het woord *Magister* of *meester* gebezigd (2). Gedurende de XIIIde eeuw verwierven de *algemeene Studiën*, eerst die van Parijs, Bologna en Salerno alleen reeds door haar buitengewoon aanzien, later ook andere door pauselijk of keizerlijk gezag, voor den doctorstitel het *jus ubique docendi*, een internationaal recht dus om te leeraren. Zonder ons hier bezig te houden met afwijkingen van dit recht, in leer of in praktijk, herinneren wij hier alleen het feit, dat wie eenmaal te Parijs had onderwezen en onder de magisters was opgenomen, zonder eenige nieuwe proef van bekwaamheid in alle andere *Studiën*

---

(1) Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. I, 224—246; 544—547; Reichert, Acta capit. generalium (1898), vol. I.

(2) Hastings Rashdall, The Universities of Europe in the middle Ages, vol. I, p. 21: the three titles, Master, Doctor, Professor, were in the Middle Ages absolutely synonymous.

— Studia generalia — den leerstoel kon beklimmen. Over het aldus wassende wetenschapsleven voer de toen zoo machtige geest van vereeniging. Leeraren vormden een college; studenten een gilde: kortom, bij de groote studieinrichtingen kwam de corporatie, oudtijds *universitas* genoemd. Vandaar de naam van universiteit in de XIIIde eeuw. Te Parijs waren vier faculteiten, doch niet wegens deze vereeniging of ruime vertegenwoordiging van het geheel der wetenschappen droeg haar *Studium generale* den naam van *universiteit.* De naam had zijn grond in de aaneensluiting der magisters tot eene corporatie, en deze corporatie, uit gemeenschapsbegrip en gemeenschapsgevoel, men weet niet juist op welk tijdstip, te voorschijn getreden, vond hooge bescherming en bevestiging in Pausen, als Innocentius III, Honorius III en Gregorius IX. Minder deftig maar meer populair en door den jongeren leeftijd harer studenten en leeraren, ook woeliger dan de vereeniging der magisters aller faculteiten was in de artistenfaculteit het genootschap der vier nationaliteiten, Franschen, Normandiërs, Picardiërs en Engelschen. Dit alles wordt veelal samengevat onder den naam van parijsche universiteit, wier grootste roem echter was eene voortreffelijke school van godgeleerdheid te zijn (1).

De Dominikanen, hoewel velen hunner studenten of leeraars der artistenfaculteit waren geweest, stonden met de Universiteit van Parijs toch hoofdzakelijk in verband door de theologische studie. Reeds spoedig na hun komst in de stad waren zij begonnen de lessen in de theologische faculteit te volgen. Later kwam meester Jan van Barastre, hun vriend en weldoener, daartoe genoopt door Paus Honorius III, lessen geven in het klooster Saint-Jacques zelf (2). Een feit van hooge beteekenis greep plaats in 1230. Roelant van Cremona, die als baccalaureus onder meester Jan van Saint-Gilles te Parijs geleeraard en aan alle eischen tot de hoogste bevoegdheid voldaan had, beklom met toestemming van bisschop en kanselier den eersten magisterialen leerstoel van Saint-Jacques (3). Eene zeer buitengewone ge-

(1) Denifle, Die Universitäten des Mittelalters, I, 1—40; 674 enz.; Hastings Rashdall, The Universities of Europe, I, 7—22; 293—322. — Vgl. M. Fournier, Les statuts et privilèges des Universités françaises depuis leur fondation jusqu'en 1789 en G. Brom, De Universiteiten in de M. E. — De Kath. 1900.

(2) Chartul. Univ. Par. I, 253.

(3) Denifle, Archiv, II, 173—174; Chartul. Univ. Paris. I, 253; Mortier, Hist.

beurtenis werd de aanleiding, dat dit klooster spoedig daarna een tweeden leerstoel of „school" bezat. Meester Jan van Saint-Gilles hield voor eene groote vergadering van universiteitsleden, leeken en geestelijken, in de bij Saint-Jacques behoorende kerk eene predikatie. Zijn woord was als een lofzang op de evangelische armoede. Eensklaps stijgt hij van den preekstoel en vraagt het kleed van den H. Dominicus. De prior bekleedde hem met het ordegewaad. Toen de redenaar in het habijt zijne rede had voltooid, begon hij in de stilte des kloosters God met nieuwen ijver te dienen. Dit mishaagde aan de parijsche studenten. Meester Jan van Saint-Gilles, van engelsche afkomst, was een gevierd man. Eerst arts van Philips-August, vervolgens professor der geneeskunde te Montpellier, was hij daarna eerst student en ten slotte een bemind leeraar in de godgeleerdheid te Parijs geworden. Zijne studenten lieten hem niet in zijne verborgenheid, maar vroegen met klem, dat hij als Dominikaan zijne lessen zou hervatten. Het opperste gezag bij de stichting eener „school" was de bisschop van Parijs, en daar deze zijne toestemming schonk, waren er in Saint-Jacques sedert dien tijd twee scholen of openbare leerstoelen, gelijkmachtig deel uitmakende van het groot *Studium generale,* dat het middelpunt vormde der theologische wetenschap (1). Reeds had Saint-Jacques kracht ontvouwd door geleerden als Michael van Fabra, Reginaldus van Orleans en Jordanus van Saksen; doch thans ging de studie in het klooster, doordien God met de gunstige omstandigheden buitengewone mannen schonk, dagen van zooveel zegening tegemoet, dat geheel de universiteit van Parijs en alle christenlanden er wel bij zouden varen (2).

Parijs bezat nu twaalf theologische leerstoelen. Bij het achttal, dat sedert 1207 bestond, had Paus Honorius in 1218 een negenden gevoegd; die der Franciskanen werd omtrent 1231 opgericht.

---

des Maîtres généraux, t. I, p. 234—240; Thurot, De l'organisation de l'enseignement dans l'Université de Paris (1850), p. 114.

(1) In 1256, bij den strijd over de *twee* dominikaansche leerstoelen, verzekerde men wel, dat de tweede verkregen was »*praeter* — Duboulay schrijft ten onrechte *per* — voluntatem cancelarii«; doch niemand kon beweren, dat de instemming van den bisschop had ontbroken. Zie Denifle, Chartul. Univ. Paris. no. 230; Mandonnet, Rev. Thom. 1896, 162—165; Quétif et Echard, I, 92—100.

(2) Vgl. Denifle-Chatelain, Chartul. I, 65, 85, 135; Denifle, Archiv, II, 174; Mandonnet, Rev. Thom. IV, 156—158.

De twee der Dominikanen maken het twaalftal volledig. Onder de verdienstelijke geleerden, die de parijsche zetels gedurende de jaren 1245—1248 bekleedden, waren Jean Pointlasne, Stephanus van Auxerre en Albertus de Groote de voornaamste mannen, wier wijsheid en onderricht den H. Thomas van Aquino zouden voorbereiden tot zijne wonderbare zending (1).

Theologische leerboeken waren de H. Schriftuur en de *Sententies* van Petrus Lombardus. Hij, die tot het onderwijzen der godgeleerdheid was uitverkoren, begon met den *tekst,* dat is met uitsluitend den letterlijken zin te verklaren, zonder eenige verhandeling over welk leerstuk ook en zonder kommentaren. Later werd hem het verklaren der bovengenoemde *Sententies* en daarbij de behandeling van moeilijke godgeleerde vraagstukken toevertrouwd. Verwierf hij ten laatste den doctoralen graad, dan werd hem opnieuw de H. Schrift toevertrouwd, maar nu niet om den tekst alleen naar den letterlijken zin te verklaren, doch om den inhoud na te vorschen en den toehoorders wegen te banen tot dieper overdenking der door Gods Geest bezielde schrijvers. Sint-Bonaventura's kommentaar op het vierde Evangelie en die van den H. Thomas op de paulinische Brieven zijn uit zulke parijsche universiteitsvoordrachten ontstaan (2). Openbare redetwisten — *disputationes* — tusschen de hoogste leeraren, over moeilijke wijsgeerige en godgeleerde vraagstukken, en in tegenwoordigheid ook hunner leerlingen, dienden tot aanvulling van het onderricht. (3) Zij vormden op zich geen volledigen

---

(1) Denifle, Archiv, II, 165—206, waar ook blijkt, dat Pointlasne of Poinlane (Pungensasinum) een familienaam is, niet een bijnaam, gegeven om heftig redetwisten.

(2) Zie Denifle, Rev. Thom. II, 159—161 en Chartularium. Volgens den schrijver waren de niet altijd zoo scherp uit elkander gehouden titels van bovengenoemde leeraren: *lector biblicus*, wiens werk werd aangeduid als: *Bibliam biblice seu textualiter legere*; — *bachalarius*; — *magister sacrae paginae* of *magister s. scripturae*, welke laatste titel dezelfde was als *magister theologiae*. — Het theologisch studiejaar duurde gewoonlijk van half September tot het laatst van Juni; zie Mortier, Hist. des Maîtres généraux, I, 550—551.

(3) Deze leeraren waren behalve magisters ook zoogenaamde *baccalarii formati*, omtrent wie Denifle, Rev. Thom. II, p. 156 deze meening uitspreekt: »les *baccalarii formati* n'enseignaient pas dans les écoles, ils ne faisaient que disputer«. Dezelfde schrijver zegt in het Chartul. II, 1, dat men dien titel ontving na Petrus Lombardus *Sententies* onderwezen te hebben, en dat men eerst zes of acht jaren later den doctoralen titel verwerven kon. Vgl. Acta Capit. gen. Ord. Praed. 1246—1248.

leerkring, en werden alleen gedurende enkele gedeelten van het studiejaar, — in Saint-Jacques kort vóór den Advent en den Vastentijd — gehouden (1). Hierbij kwamen als niet openbare wetenschappelijke oefeningen redetwisten der kloosterleerlingen zelven, onder leiding van een hunner leeraren, en herhalingen of *repetitiones*. Deze meer eenvoudige redetwisten en de herhalingen geschiedden vaak onder toezicht van den *magister studentium*, dien men niet onjuist heeft genoemd de levende onderwijswet, en wiens ambt hoewel er meermalen ook dat van leeraar mede verbonden was, hoofdzakelijk bestond in toe te zien, dat de jeugdige kloosterlingen vlijtig en naar de bestaande ordewetten studeerden, en dat hun ook lichamelijk en stoffelijk het noodige niet ontbrak (2).

Voor Thomas was de eerste vrucht dezer studieregeling, dat hij dieper tot de zegenrijke kennis der H. Schriftuur werd binnengeleid. Later zou hij als leeraar van de gewijde Boeken openbaar dit getuigenis afleggen: *zij heiligen den mensch*, en daarbij — misschien met eene dankbare herinnering aan zijn vroegeren kerker, waar hij zoo trouw Gods heilige bladen las, — het woord herhalen uit den Machabeëntijd: *daar wij tot troost de heilige boeken hebben* (3). Hij zou de H. Schrift verheerlijken, omdat zij de waarheid leert, de dwaling weerlegt, van het kwade losrukt, tot het goede geleidt, en ten slotte de menschen tot volkomenheid opvoert (4). Thans, te Parijs, begint deze leer hem dagelijks klaarder en als eene geleefde waarheid te worden. Hier herdenken wij ook hen, die voor den genialen Heilige de Schriftuurstudie hebben vergemakkelijkt. Daar zijn de bescheiden werkers, die onder het oppertoezicht van Hugo van Saint-Cher, sedert 1244 met het romeinsche purper bekleed, in Saint-Jacques een zoogenaamd Bijbel-correctorium hielpen voltooien, — den naar latijnsche handschriften, hebreeuwsche en grieksche lezingen en varianten van oude kerkleeraren vervaardigden parijschen

(1) Douais, Essai sur l'organisation des Etudes dans l'Ordre des Frères Prêcheurs au XIIIe et XIVe siècles (1884), p. 78.

(2) Mortier, Hist. des Maîtres généraux, I, p. 246—247; 548—549. — Het streven was, dat het klooster elken student verschafte een *Bijbel;* Lombardus' *Sententies;* een bepaald aantal *Quaestiones*, dat is bij de openbare leeraarsdisputen behandelde wijsgeerige en theologische vraagstukken; *Postillen*, dat is kommentaren op de H. Schrift en op de *Sententies*.

(3) S. Thom. In Ep. ad Rom. I, lect. 2.

(4) S. Thom. In Tim. II, 3, lect. 3.

model-codex, die, hoewel zelf nog onvolmaakt, voor ieders schriftuurexemplaar belangrijke vergelijkingspunten aanbood (1). Verdienstelijk maakten zich ook Hugo van Saint-Cher en zijne geduldige medearbeiders door het moeitevol werk der *concordantiae majores*, dat in 1242 zijn eersten vorm kreeg en een tiental jaren daarna verbeterd en vermeerderd werd door Hugo van Croydon, Richard Stavenesby en Johan van Derlington, kloosterlingen van Saint-Jacques, Britten van afkomst (2). Op zijne beurt moest Thomas met een wondervolle kennis van de gewijde Boeken de gemeenschap dienen, nog eeuwen lang: hij namelijk zou ons den dogmatischen zin van 's Heeren Woord diepzinniger ontvouwen, en bovendien zelfs de bespiegelende wetenschap vervullen met die unctie, waaraan het vroom gemoed zich verkwikt en de stem der liefde erkent, volgens deze thomistische uitspraak: *de H. Schrift wordt genoemd het hart van Christus, omdat zij Christus' hart openbaart* (3). Gods heilig Woord bij het koorgebed; in de overwegingen der voor het Tabernakel neergebogen ziel; in alle geestelijke onderrichting en prediking; in de leerzaal: zóo werd het geloofsleven versterkt en het klooster een omgang Gods met de menschen.

Christus' geschreven en mondeling overgeleverd woord blijft, onder bijstand en leiding des H Geestes, in de Kerk als een vruchtbaar zaad van godsdienstig leven en zich ontwikkelende wijsheid der goddelijke dingen. Oprechten van hart en door de gave van wetenschap begenadigden arbeiden van eeuw tot eeuw aan den groei en bloei der geopenbaarde waarheid, die, éen en onveranderlijk in haar wortel en wezen, overrijk is aan antwoorden en toepassingen, door het nadenken van den menschelijken geest en de nieuwopkomende vormen van innerlijk en uitwendig leven gevraagd.

Een arme knaap van Lumello bij Novara werd de uitverkoren man, die het samenvoegen dezer over alle christelijke tijden

(1) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed., I, 197—138; Denifle, Archiv für Lit. und Kirchengesch. des M. A. IV, 263—311; 471—601; R. Cornely, Introductionis in U. T. libros sacros compendium, edit. 5 (1905), p. 111—112.

(2) Ptol. Luc. H. E., XXII, 2; S. Anton. tit. XIX, c. 5, § 2. — Deze Bijbelconcordanties gaven het gezochte woord eenmaal aan, en rangschikten hieronder, op bladen met vier of vijf kolommen, het boek, hoofdstuk en deel van een hoofdstuk der schriftuurplaatsen, waarin dit woord voorkomt. Tot onderscheiding van de latere *concordiantiae Anglicanae* worden deze *majores* genoemd.

(3) S. Thom. In Ps. XXI, 11.

verstrooide denkbeelden aangaande goddelijke dingen krachtig zou voorbereiden. Het beroemde werk, de *Sententies*, van dezen rijkbegaafden geleerde zagen wij reeds in Thomas' handen, toen hij in een familieslot werd gevangen gehouden. Te Parijs vormde dit geschrift van Petrus Lombardus een der hoofdbestanddeelen van het theologisch onderwijs.

Petrus Lombardus studeerde aanvankelijk, door een edelen weldoener hiertoe in staat gesteld, aan de hoogeschool van Bologna; vervolgens, bemoedigd en gesteund door den H. Bernardus van Clairvaux, te Rheims; ten laatste te Parijs, waar hij eerst een theologischen leerstoel, daarna (1159) om zijne groote verdiensten den bisschopsstaf verwierf, en ten jare 1164 met roem overladen als een waarachtig christen deze wereld verliet (1). Behalve zijne verklaringen op vele schriftuurboeken en een vijfentwintigtal leerredenen, liet Petrus een uitmuntend hoofdwerk na: *Vier Boeken Kernspreuken* of *Sententiae*. Naar dit meesterstuk wordt de schrijver veelal *Magister Sententiarum*, ook wel alleen *Magister, de* Meester, genoemd. Bescheiden verklaart de vervaardiger het ontstaan zijner *Sententies* door het verlangen „om met de arme weduwe des Evangelie's een penningsken in 's Heeren schatkist te storten" (2). Zijn boek bleef menschenleeftijden lang voor Frankrijk, Italië, Duitschland en Spanje klassiek.

Versterkt en aangevuld door meeester Albertus' kommentaren schonken de *Sententies* aan Thomas alles, wat er tot heden nog aan zijne wetenschappelijke vorming ontbroken had. Petrus Lombardus gaf een zeer volledig overzicht der katholieke geloofsleer, geput uit de heilige kerkvaders, met name uit den heiligen bisschop van Hippo; Albertus lichtte deze toe met zijne wijsgeerige beschouwingen en uitgebreide geleerdheid.

Een overzicht van de *Sententies* moge aanwijzen, langs welke lijn de lombardische meester den Aquiner is voorgegaan.

„Met veel arbeids en zwoegens hebben wij dit werk samengesteld", — schrijft de Magister in de Voorafspraak zijner *Sententies*, — „opdat allen niet zouden genoodzaakt zijn bij hunne

---

(1) Vgl. Protois, Pierre Lombard, chap. II.

(2) Libri Sent. Prol. — Dante zinspeelt hierop in den tienden zang van zijn Paradijs:

Quel Pietro fu che con la poverella
Offerse a santa chiesa il suo tesoro.

godgeleerde studiën zoovele boekwerken te doorbladeren". Inderdaad moet een man, van de litterarische hulpmiddelen onzer eeuw verstoken, tegen geen moeielijkheden hebben opgezien, om een volledig leerboek der katholieke theologie, hoofdzakelijk uit aanhalingen — *Sententies* — der oude kerkleeraren te vervaardigen. En dit deed Petrus Lombardus. Wie zijn hoofdwerk leest, leest Cyprianus, Eusebius, Hilarius, Prudentius, Athanasius, Ephrem, Ambrosius, Chrysostomus, Hieronymus, Paus Leo, Gregorius den Grooten, Isidorus van Sevilla, Beda en bovenal Augustinus, dien grooten getuige der katholieke waarheid.

In deze schoone synthese en geordende verbinding zooveler rijke bouwstoffen erkent men reeds omtrekken der groote scheppingen van de XIIIde eeuw.

De *Sententies* zijn gesplitst in vier boeken, die te zamen honderd twee-en-negentig *distinctiones* of hoofdstukken tellen. Het eerste boek beantwoordt de eerste levensvraag van den wijze: wat is God? Het leerstuk der aanbiddelijke Drievuldigheid, en de eigenschappen der goddelijke natuur worden er in een schoone volgorde behandeld. — Het tweede boek behelst de scheppingsleer, waarbij in de eerste plaats ter sprake komen de met verstand begaafde werken Gods: de engelen en de menschen; de eersten met hun trouw gebleven koren, verheerlijkt in het gezaligde hemellicht, of met hun trotsche rijen nedergestort in diepe vernedering; de tweeden, gedost in de schoonheid van hun oorspronkelijken genadestaat, doch vervallen tot den staat van erfschuld en droeve ballingschap, waar de bestemming en het vermogen tot deugd de schaduw dragen eener treurige neiging tot de zonde. — Gods eenige Zoon kwam den gevallen mensch herstellen; het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond. Allen zouden wij van de volheid Zijner genadeschatten deelen. En terwijl zijne zegeningen overvloedig waren als een machtige stroom, schonk Hij de wereld, vrijgekocht door zijnen grievenden dood, een treffend voorbeeld der hoogste volmaaktheid, opdat de verloste mensch naar dit uitgedrukte beeld der goddelijke wet in de zedelijke orde zijne schreden zou richten: Christus' Menschwording, verlossingswerk en deugden vormen aldus den inhoud van het derde boek. — Het vierde boek spreekt over de vrucht der menschwording, over de H.H. Sacramenten, de opstanding, en de vergelding der uitverkorenen. Zijn uitgangspunt voor het geheele werk neemt

Petrus in deze praktische hoofdgedachte: alleen God is waar geluk en blijdschap; het overige slechts middel, dat wél gebezigd deugd wordt. De volmaaktheid der deugd is de liefde, die leidt tot het waarachtig geluk — God (1).

Bij het verschijnen der *Sententies* omstreeks 1152 was de scholastiek nog in haar jongelingsjaren. Hier en daar gaf zij schitterende blijken van ontwaakte levenskracht; doch elders namen alle gebreken van het ontwikkelingstijdvak de overhand: zij was overmoedig, zonder eerbied voor de nagelaten wijsheid van vroegere geslachten, brak over alles den schepter, wilde geheel de wetenschap, als hadde nooit een denker onze aarde betreden, van meet aan beginnen, en dit alles terloops, zonder orde, methode, gestadigheid en rust van geest, zonder een enkele dier deugden, wier gebrek niets vergoeden kan. Stribbelingen, verwarring, opgeblazen roekeloosheid voerden vele scholen dagelijks den rand des ongeloofs nader (2). Toen schreef Petrus Lombardus het ware boek op de ware plaats. De schrijver was zelf zeer veel verschuldigd aan Abelard en Hugo van Sint-Victor, maar hij werd de verkoren schrijver zijner tijdgenooten, en daardoor een hunner grootste leermeesters in het rangschikken eener menigte gedachten tot een systematisch geheel. De *Sententies* zijn volledig zonder overlading; er heerscht een rustige majesteit, heldere doordachtheid. Zij bekoren het gemoed door eene oprechte zalving. De schrijver bracht de scholastiek, voor zooverre het ordelijk behandelen van de aloude leer der kerkvaderen haar oogmerk is, op de goede baan.

In zijn kerker, als leerling van meester Albertus en als leeraar hield Thomas vele jaren een geestelijk verkeer met Petrus

---

(1) Deze leer steunt op de woorden van den H. Augustinus: Utendum est hoc mundo, non fruendum, ut invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciantur, id est ut de temporalibus aeterna capiantur. — In omnibus rebus illae tantum sunt quibus est fruendum, quae aeternae et incommutabiles sunt; ceteris autem utendum est, ut ad illarum perfruitionem perveniatur. — Fruimur cognitis, in quibus ipsis propter se voluntas delectata conquiescit: utimur vero eis quae ad aliud referimus, quo fruendum est. Sent. L. 1, Dict. 1.

(2) In zijn Prologus spreekt de Magister van hen, qui non rationi voluntatem subjiciunt, nec doctrinae studium impendunt, sed his quae somniarunt sapientiae verba coaptare nituntur, non veri sed placiti rationem sectantes ..... falsae doctrinae institutis fidei sanctitatem corrumpere molientes, auriumque pruriginem sub novello sui desiderii dogmate aliis ingerentes, qui contentioni studentes contra veritatem sine foedere bellant.

Lombardus, wien ook ongetwijfeld de benijdbare lof toekomt, dat zijn arbeid vruchtbaar geweest is voor de vorming van den engelachtigen Leeraar.

Doch Thomas' meester bij uitnemendheid was Albertus de Groote. Diens lombardische voorganger had wel is waar boven vele oudere Sententiën-schrijvers door ordenende kracht uitgeblonken, maar in het streven naar eene vereeniging tusschen wijsbegeerte en openbaring, in het verdedigen der harmonie tusschen geloof en rede is Albertus de Groote kloekmoediger den weg opgegaan en hooger opgestegen (1).

Toen de nieuwe leeraar zijne lessen over de *Sententies* aanving (2), scheen de eerbiedwaardigheid van het oude met de bekoorlijkheid van het nieuwe de parijsche universiteit met ongeëvenaarde bewondering te vervullen. Albertus' lessen waren geheel naar zijn degelijk en ruim begrip der wetenschap geregeld. Jezus Christus lag aan zijn onderwijs ten grondslag, wat geenszins belette, dat de H. Schrift, de leer der grieksche en latijnsche vaderen, de oude wijsgeeren van Griekenland en de beroemdste joodsche en arabische geleerden met elkander werden in vergelijking gebracht, niet tot verwarring of geweldige samenkoppeling van het tegenstrijdige, maar door een oordeelkundige schifting van waarheid en dwaalleer; met nauwgezette waardeering van ieders recht, en het vaste doel om tegen heidensche, mohammedaansche, joodsche spitsvondigheid en schijnschoone drogredenen Gods woord standvastig te verdedigen; daarbij het ware en goede der wijsgeerige scholen onbewimpeld te huldigen, en zonder rechtvaardig wikken en wegen der bewijsgronden niets als dwaling te verwerpen.

Onder den titel van Sententiën-kommentaar zijn deze akademielessen als boek verschenen. Uitgebreide kennis, een vast oordeel, fijne scherpzinnigheid, een zeer ruime blik in het rijk der gods-

---

(1) Over Petrus Lombardus als wijsgeer zie J. N. Espenberger, Die Philos. des Petrus Lombardus und ihre Stellung im zwölften Jahrhundert (1901).

(2) Oudtijds werd ook de beroemde Franciskaan, Alexander van Hales in het graafschap Gloucester, de *doctor irrefragabilis* als Sint-Thomas' leeraar genoemd. Doch deze geleerde stierf reeds in September 1245. Alexander's grafschrift luidt: Hic jacet frater Alexander de Hales, qui obiit anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo quinto, duodecimo Kalendas Septembris. Gloria doctorum decus et philosophorum. — Vgl. Quétif et Echard, t. I, p. 276—277; Du Boulay, H. U. Par. t. III, p. 674; Boll. XXX, 781 en 811.

dienstige waarheid geven na zes eeuwen nog leven aan deze zwijgende bladen: doch waar is de bezieling, de geestdrift, eenmaal opgewekt door het gesproken woord? Want hoe Frankrijk's hoofdstad ook schitterde door den naam harer uitmuntende professoren, de grootste aantrekkingskracht school in den naam van Albertus den Grooten. De studentenwereld stroomde naar zijnen leerstoel. Niet verre van de *Notre Dame* wijst het plein *Maubert* de plaats aan, waar meester Albert, zegt men, zijn leerlingen onderwees, die, te talrijk voor de bestemde leszalen, op stroo gezeten en onder den blooten hemel, hier een ongewoon schouwspel van akademischen ijver toonden. Volgens vele vertrouwbare geschiedvorschers echter onderwees Albertus alleen in een der ruime kloosterzalen van *Saint-Jacques*, waar talrijke toehoorders, uit bijna alle beschaafde streken van Europa zich om zijn leerstoel schaarden (1). Eerbiedwaarde prelaten, edellieden in hun schilderachtige kleederendos, kloosterlingen in hun zwarte, bruine of blanke pij, zijn hier samengestroomd, éen door hun ernstige liefde tot de wijsheid. Velen zijn op zitbanken, anderen op uitgespreid stroo nedergezeten: het stroo vervangen op feestgetijden bloemen en welriekende kruiden (2).

Wij zijn in den zomer van 1248. Albertus nadert het einde van zijn akademischen *cursus*.

Heden behandelt hij het negen-en-veertigste vraagstuk (distinctio) van het vierde boek. Als naar gewoonte wordt de les geopend met het voorlezen van een vervolg op die plaats van Petrus Lombardus, waartoe meester Albertus den vorigen dag met zijne kommentaren genaderd was. Er is sprake van de zalige vreugde der uitverkoren vrienden Gods in de hemelsche woonsteden. Dit geeft aanleiding tot eene beschouwing *over het verlangen van den mensch naar geluk*. Eene ditmaal vrij subtiele bladzijde uit Sint-Augustinus opent deze beschouwing. De *Sententiën*, die men Albertus' handleiding zou kunnen noemen, bepalen zich bij dit vraagstuk ongeveer tot dit citaat uit den heiligen bisschop van Hippo. Doch de duitsche meester knoopt er een tweevoudig betoog aan vast over deze twee vragen: wat

---

(1) Du Boulay, Hist. Univ. Par., t. III, p. 672; Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 165.

(2) Vgl. Alwin Schultz, Das Höfische Leben zur Zeit der Minnesinger, B. I, (1879).

is geluk? in hoeverre streeft ieder mensch naar geluk? Nauwgezet wordt bewijs op bewijs der verschillende meeningen voorgesteld; daarna beslist de Meester en deelt zijn beredeneerd gevoelen over het vraagstuk mede: hij besluit met een bondig antwoord de bij den aanvang reeds uiteengezette bedenkingen. Men had de wijsbegeerte van het oude Griekenland, de geleerdheid der middeleeuwsche Saracenen, de kerkvaderen en de H. Schrift tot één bewijsvoering harmonisch vereenigd gezien. Kon dien dag de groote geleerdheid wellicht nog meer verwerkt en de kostbare kern iets meer ontbolsterd zijn; de meesten verlieten *Saint-Jacques* met een veel dieper inzicht van de voorgedragen stelling.

Zoo geschiedde het bij elke voordracht.

De dichtaaneengesloten reeks van bestudeerde betoogen, hier breedvoeriger daar beknopter, nu eens vernuftiger dan eens diepzinniger, werd niet onderbroken. Maar niemand, die Albertus' edel werk, de vereeniging van geloof en rede, tot meerdere glorie van God, beter doorzag dan de geliefkoosde leerling, die weldra weder in zijne eenzaamheid verdwenen, zoo rijpelijk overwoog wat hij gehoord had.

Op deze wijze voedde God zijnen dienaar met het manna van zijn heilig woord. Niet op eenmaal, wij herhalen het, verrees de engelachtige Leeraar als een alleenstaande persoonlijkheid te midden zijner tijdgenooten, maar, onder den invloed der katholieke waarheid, is hij uit het godsdienstig-wetenschappelijk leven eener geloovige eeuw tot zulk een bewonderenswaardige volmaaktheid van zijnen edelen aanleg opgegroeid.

Petrus Lombardus en Albertus deelden Thomas niet enkel veel geleerdheid, maar vooral gezonde theologische *studiebeginselen* mede. Sommige middeleeuwsche geleerden, wier geslacht helaas! nooit uitsterft, zochten de grootheid in eene hardnekkige verdediging van zienswijzen, niet als de wáre maar als de húnne; zij koesterden het verlangen om niet zich zelven naar de waarheid, doch de waarheid naar zich zelven te regelen. Om het menschdom telkenmale eene fonkelnieuwe wijsheid te schenken, braken zij roekeloos met de katholieke overlevering. Sint-Thomas' leermeesters daarentegen wilden ook opbouwen en streven naar vooruitgang, doch niet met verwerping aller bruikbare krachten en bouwstoffen van het voorgeslacht. De waarheid beminden zij meer dan zich zelven.

Deze mannen, sterk door den geest van het Katholicisme hebben de wijsgeerig-theologische studiën tot een kracht van nadenken en eene hoogte van bespiegeling opgevoerd, waardoor de schoone bloeitijd van den H. Thomas en den H. Bonaventura werd mogelijk gemaakt.

Het waren groote dagen van christelijk leven voor Parijs. Willem van Auvergne, die in de Lijdensweek van 1249 vol kinderlijk geloof en nederig als een bisschop naar Gods hart ontsliep, was door zijne wijsheid, voorzichtigheid, vroomheid, werkzaamheid en geleerdheid de ziel der parijsche geestelijkheid (1). Naast onderwijs en wetenschap was in de stad een schoonheid van edele daden en zuivere kunst. Den 26 April 1248 werd *la sainte Chapelle*, de koninklijke huiskapel, plechtig ingewijd. Jezus' heilige doornenkroon en marteltuigen werden bij de voltooiïng van dit heiligdom, dat de dierbare gedachtenissen aan 's Heeren groote liefde bewaarde, bij vernieuwing het voorwerp eener allergodvruchtigste vereering. De hofstad weende tranen van dankbaarheid en medelijden. Met teedere liefde vereerde het christenvolk de hartverscheurende overblijfselen van het grievende lijden des goddelijken Meesters (2). Tegelijkertijd en in hetzelfde jaar ontwaakte Frankrijk's oude krijgsmoed en offervaardigheid voor het kruis. Joinville verklaarde den dag van 's Heeren glorierijke opstanding aan zijne vazallen, dat hij „over zee" ging. Met den pelgrimsstaf toog hij heen „zonder een enkele maal om te zien, uit angst voor zijn hart en het schoon kasteel en de twee kinderen, die hij achterliet (3)." Aller ziel en voorbeeld, koning Lodewijk de Heilige ontving den 12 Juni 1248 te Saint-Denis den ouden koningsstanderd; hij bezocht, te Parijs wedergekeerd, blootsvoets de Notre Dame om er een laatst gebed tot God te richten, zeide vaarwel aan zijn volk en steeg te paard voor den heiligen oorlog. Vele dierbare ordebroeders van frater Thomas, die met hun dapperen, vromen vorst het krijgsgevaar gingen deelen, brachten een laatst vaarwel aan Saint-Jacques en van harte moet de Heilige hun grootmoedig plan hebben toegejuicht. Van hem

---

(1) Noël Valois, Guillaume d'Auvergne (1880).

(2) Gaufr. de Beaulieu, c. XXIV; Anonym. Conf. Reginae Magar. c. IV; Boll. t. XXXIX.

(3) Joinville, c. II; Boll. t. XXXIX, 688.

vroeg God andere offers en een anderen strijd. Hij leefde nu nog verborgen, en met hem een schaar van jonge kloosterlingen, allen bereid om eenmaal te gaan, waar God hen zou roepen. Naast de herinnering aan Odericus Francigenus en Dionysius van Viterbo verbindt zich hier het herdenken van een derden Italiaan, Ambrosius van Siena, nauwer aan dat van den heiligen Aquiner.

Als twee leliën waren Thomas en Ambrosius in de schaduw van 's Heeren huis. Beiden uit een roemrijk geslacht gesproten (1), paarden deze twee jongelingen uitstekenden aanleg voor de hoogste wetenschappen, een vast geheugen en een diep verstand aan uitmuntende hoedanigheden van hart en eene bewonderenswaardige neiging tot de hemelsche dingen. Vurig in 't gebed, verstorven van zinnen, beminnaars der armoede, blakend voor de wijsheid, oprecht en eenvoudig van omgang, voor God en de menschen van liefde brandend, waren zij een spiegel van deugden.

Thomas' kinderlijke goedheid deed de schoone legende van het bloemenwonder ontstaan; Ambrosius' hart schiep evenzeer vermaak in het weldoen. Zijn rijke vader veroorloofde hem wekelijks vijf arme pelgrims te huisvesten. Nu zag men elken zaterdag den jeugdigen weldoener bij zonsondergang aan Siena's stadspoorten op wacht en weldra met zijn vijftal gasten op weg naar het ouderlijk paleis. Daar verrichtte hij hun de voetwassching, diende hen zelf aan den disch, bezorgde hun een behoorlijk nachtverblijf, vergezelde hen den daarop volgenden zondagmorgen ter Mis, onthaalde hen weder op een goeden maaltijd, schonk hun een aalmoes en beval zich bij hun vertrek deemoedig in hunne gebeden aan (2). Dit groote medelijden was ontsprongen aan den voet des Kruises, waarvan niets den jeugdigen heilige kon scheiden. Noch door Napels' aanlokkelijkheden, noch door vervolging, noch door schitterende uitzichten werd Thomas bewogen om zijne volkomen toewijding aan het hoogste Goed te verzaken; Ambrosius kon bij den glans aller

(1) Ambrosius behoorde tot het bekend geslacht der krijgshaftige Sansedoni, vermaard om hun heldenmoed tegen de Halve Maan.

(2) Zie over Ambrosius van Siena het Leven zijner vier leerlingen, fr. Gisbertus, enz.; het afzonderlijk *Compendium* van Recuperus Aretinus; Boll. t. IX. — Ook Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I, p. 401—403. Voor de bovenstaande feiten fr. Gisb. in *Vita*, c. II, n. 9.

voorgespiegelde vermaken, in het gezelschap van levenslustige vrienden, om de aangeboden hand van Siena's schoonste jonkvrouw zijn hart niet losrukken van de liefde tot den armen Menschenzoon (1). Uit nederigheid liet Thomas zich door een zijner keulsche medescholieren onderwijzen; Ambrosius wierp zich, bij zijn opneming in het klooster, met zulk een overtuiging van onwaardigheid aan de voeten der vergaderde broeders, dat allen door zijne vervoering van ongeveinsden ootmoed tot weenens toe werden bewogen. Beiden bracht één geest tot dezelfde levenswijze, naar de fransche hoofduniversiteit, en eindelijk op den leeraarszetel van Parijs, Keulen, Rome; beiden schonk de Hemel een alondernemende werkkracht voor God en het heil der zielen. Doch onder andere opzichten liepen hunne wegen uit elkander. Ambrosius bezat een aangeboren geestigheid; zijne gesprekken waren met gullen humor gekruid en gaarne zeide hij lachend de waarheid. Als priester arbeidde hij vooral in het volle maatschappelijke leven, was pauselijk legaat in Italië en Duitschland; kruistochtprediker in Frankrijk; vredestichter in de levensrijke maar woelige republieken en steden van Italië, te Pisa, Genua, Venetië, Florence. Hij was volksredenaar en dichter; hij was een man, die alle diepten van het menschelijk hart wist te peilen, balsem te gieten in de smartelijkste zielewonden en doodelijke slagen toe te brengen aan het leven der ongerechtigheid. Thomas daarentegen gevoelde zich sterker getrokken naar die rustige sferen, waar hij zijn onvergankelijke meesterstukken schiep. Zijn omgang, hoewel innemend, was gestrenger; zijn verstand, schoon zeer juist in het beoordeelen van praktische vraagstukken, met meer kracht tot bespiegeling gekeerd. Hij arbeidde minder voor het rijk Gods als gewijd redenaar dan als leeraar en schrijver, en geheel zijn leven was nog meer een strijd tegen de dwaling, dan tegen hare rouw aanbrengende gezellin, de zonde. Beiden stierven als een waardig slachtoffer van goddelijke liefde. Daarom heeft de godsdienst beiden op de altaren geplaatst (2).

Wij vernemen van Thomas' oude geschiedschrijvers weinig

---

(1) Fr. Gisb. l. c. III, 18.

(2) Thomas van Aquino werd heilig verklaard; voor Ambrosius stelde Gregorius XV in de Predikheerenorde een kerkelijken vierdag vast. Weinig is ons van Ambrosius' geschriften bekend: van zijne gedichten weten wij slechts, dat een zijner volksliederen begon: Jesu, Jesu, nostro Signore.

omtrent zijne parijsche studiejaren. Wanneer de innerlijke gezindheid des harten ook uit schijnbaar onbeduidende dingen spreekt, mogen wij wellicht den volgenden trek herdenken, door Bareille verhaald. Het gebeurde, dat de beurt aan den Heilige kwam, om gedurende den maaltijd, naar het gebruik zijner orde, voor te lezen. Hij las, doch de leesmeester onderbrak hem ten onrechte wegens een vermeende feil. Terstond herhaalde Thomas het woord naar de aangewezen uitspraak. Eenige jeugdige kloosterlingen vermaakten zich hierover en vroegen, waarom Thomas aldus had gehandeld. Deze hernam met eenvoud, dat er immers niet zooveel aan de uitspraak van een woord als aan de nederigheid en den eerbied voor het gezag was gelegen (1). Uit de Tocco weten wij, dat er van eigenwaan of trots in den Heilige geen zweem was. Nooit overviel hem bij de schoolsche oefeningen, die zoovele gewonnen lauweren waren, de minste beweging van ijdele glorie; zelfs prijst de canonizatie-bul van Paus Clemens VIII boven al zijn andere deugden Thomas' nederigheid (2).

Met den ootmoed en den geest des gebeds ontloken in Thomas' ziel alle christelijke deugden. Geen beminnelijker beeld van eenvoud en onschuld dan hij, dien de wereld, zoowel om zijne heiligheid als om zijn bewonderenswaardig genie, *den Engelachtige* noemde. Maagdelijk rein was Thomas' ziel en smetteloos als een kind na de heiligende besproeiing des Doopsels. Kinderlijke onschuld zou het kort begrip van dit benijdenswaardig leven mogen heeten; zóó volkomen was het de vervulling van 's Heeren gebod, dat wij den *kleinen moeten gelijken om het hemelrijk binnen te gaan* (3).

Zijn de geschiedschrijvers zeer spaarzaam met hunne mededeelingen over Thomas' voorbereidingsjaren tot het H. Priesterschap, de harmonische ontwikkeling van zijnen geheelen levensloop, wettigt ons, om uit nauwkeuriger berichten over latere levensjaren des Heiligen te besluiten, dat deze als jongeling een toonbeeld was van gehoorzaamheid en eenvoud, van zachtzinnigheid, goedaardigheid en kalmte, van onschuld en versterving,

(1) Bareille, Histoire de Saint Thomas d'Aquin, p. 87.

(2) De Tocco, V, n. 25. — Summa praesertim, qua semper excelluit (B. Thomas), humilitas. Boll. VII, 741.

(3) De Tocco, V, 28; Proc. can. Boll. t. VII, 686 et seqq.

van liefde tot God en de menschen. De bovennatuurlijke harmonie van zijn leven glansde in zijnen welwillenden, minzamen omgang. Toen reeds moet men gevoeld hebben, wat later aan Eufranon van Salerno wedervoer, die nimmer met den Heilige sprak, of zijn hart, met blijdschap vervuld, gevoelde zich meer naar God getogen (1). In vrede snelde aldus voor den uitverkorene van 's Heeren genade de tijd voort. Elken opkomenden dag stond hij met psalmgebed voor de altaren, biddende: *Komt, laat ons juichen voor den Heer, laten wij jubelen voor God ons heil!* Elken avond trok hij, naar Jordanus' aandoenlijke instelling, met de kloosterschaar in stichtelijken omgang uit, *Salve Regina* zingend, het lied van den pelgrim tot de Moeder des Heeren: *Wees gegroet, Koningin, Moeder van barmhartigheid. Tot u roepen wij, ballingen, kinderen van Eva. Gij, onze voorspraak, toon ons na deze ballingschap de gezegende vrucht uws lichaams, Jezus.*

Voor zijne bloedverwanten heeft de Aquiner in deze jaren ongetwijfeld zijne gebeden verdubbeld. Want zijns vaders huis werd getroffen door felle rampen, die wij hier niet kunnen verzwijgen.

Al meer en meer hadden de Aquiners door Keizer Frederik's voorwendselen van hoog recht en door zijne fraaie spreuken het ware wezen der staufensche dwingelandij ontdekt. De stem des gewetens verbood hun met zulk een onredelijken geweldenaar, hoe schitterend en machtig ook, langer aan te spannen tegen de gerechtigheid, de Kerk en haren goddelijken Stichter. Grootmoedig en met zware offers schaarden zij zich aan den kant der rechtvaardigheid: zedelijke grootheid kwam als een goddelijke gunst over het oude gravenhuis. Graaf Landulf overwon de eerzucht, die halve verblindheid; Theodora bleef vroom, rechtschapen en aan Gods wet getrouw; haar beide zonen verlieten met het keizerlijk legerkamp hun woesten geest; de jonge gravinnen waren door hunne schoone deugden een sieraad van den apulischen adel. In zware beproevingen, met adeldom van ziel en christelijken moed doorstaan, werden alle oude smetten uitgewischt, de liefde voor het onvergankelijk goed aangewakkerd en ontvlamd. Keizer Frederik, door vleiers, hofjuristen, trots en zinnelijkheid verblind, voortwoedend tot zijn eigen ondergang, louter gal en alsem voor hen, die meer hun plicht dan zijn be-

(1) De Tocco, V, 25; VI, 37.

langen dienden, dreef de Aquiners uit hun erfgoed en in ballingschap. Sint-Thomas' broeder, Reginald, doodde hij met het staal (1). Graaf Landulf zelf schijnt in de ballingschap gestorven, als een man van plicht en deugd, die zijne ziel meer dan zijn adellijke burchten liefhad. Na een leven, zoo vol lotsverwisselingen en zoo rijk aan deugden stierf Theodora, de fiere edelvrouw en moeder van den engelachtigen Leeraar, een heiligen dood. Thomas' oudere zuster zeide vaarwel aan de wereld en bestuurde als abdis het benedictijner Sint-Maria-klooster te Capua. Zijne jongere zuster, met den graaf van Sanseverino gehuwd, werd een toonbeeld der christelijke gaden en moeders, een dier fijnbewerkte, van Christus' geest doordrongen zielen, waaraan de XIIIde eeuw zoo rijk en waarvan de H. Elisabeth van Hongarije een der schoonste typen was (2). En om tot Thomas weder te keeren, wie zegt ons, wat al geestelijke zegeningen God om zijnentwille aan de beproefde bloedverwanten bewezen heeft. Het ootmoedig gebed van dien getrouwen dienaar zal den hemel een heilig geweld hebben aangedaan (3).

Een plechtige levensdag wachtte den Heilige nog, de dag van genade zijner priesterwijding.

Naar wij vermoeden, ontving Thomas dit heilig Sacrament te Parijs van den beroemden bisschop Willem van Auvergne,

---

(1) De Tocco, VII, n. 38; VIII, n. 45. — Ptol. Luc. XXII, 20.

(2) De Tocco, I, 5, VII, 38. — Mich. Monach. Boll. t, VII, 660.

Daar was nog eene andere Thomas van Aquino, over wien de Hist. pol. Blätter, 1885, breedvoeriger handelen. Dr. Schaepman, St. Thomas van Aquino, bl. 15—16 zegt van hem: »Op dat oogenblik zelve (1245) vervulde een andere Thomas van Aquino, graaf van Acerro, het Westen en het Oosten met zijn naam. Hij was, deze graaf Thomas, de vertrouwde vriend en raadsman van Keizer Frederik II van Hohenstaufen, 's keizers bewindvoerder in Jeruzalem en in menig deel van Italië. Een geweldig man deze graaf Thomas, een geboren staatsman hij, aan wien men, hoe men 't misbruik ook lake geen erkenning van groote gaven weigeren kan. Om zijnentwil was het geheele huis van Aquino Gibellijn.«

Bijzonderheden aangaande eene veranderde stemming van dezen graaf van Aquino kunnen wij niet melden.

(3) Sommigen meenen, dat de aanbieding en weigering der abdij van Monte Cassino, waarover wij bl. 44 spraken, in het jaar 1248 geschiedde. Vgl. Ptol. Luc. H. E. XXII, 20; Tosti, Storia della Badia di M. Cass. t. III, 6. — Cantimpratanus, De apibus, I, 29, § 10 wijst ons voor genoemde gebeurtenis het jaar 1244 aan.

of korten tijd daarna te Keulen uit de handen van aartsbisschop Koenrad.

Het was een nieuw verbond zijner ziel met God. Nog liefelijker dan ooit werden hem de heilige Tabernakelen. De schoonste altaarzangen zongen in zijn binnenste, vóor hij er een zwakken weerklank van deed hooren onder het katholieke volk, aanbiddend neergebogen op het vredeteest van den hoogheerlijken Sacramentsdag. Zoo dikwijls hij den kelk des Heeren dronk, leefde hij met Christus en Christus in hem (1). Gedwongen tot terugkeer naar de aarde, bleef hem geen andere troost dan te volbrengen wat hij dagelijks bad: *Verleen mij, bid ik u, barmhartige God, wat u welgevallig is, vurig te begeeren, behoedzaam te zoeken, waarachtig te erkennen en volmaakt te vervullen, tot lof en glorie van uwen naam* (2).

(1) De Tocco, V, 28; VI, 30, 34, 35.

(2) Boll. t. VII, 684: Concede mihi, quaeso, misericors Deus, quae tibi placita sunt, ardenter concupiscere, prudenter investigare, veraciter agnoscere et perfecte implere, ad laudem et gloriam nominis tui.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Eene verordening van het generaal kapittel der Predikheeren, 1248. — De H. Thomas vertrekt naar Keulen. Rust te Leuven. — Koning Willem II bij de Dominikanen te Keulen. — Legenden. — Thomas' eerstelingsgeschrift: *De ente et essentia*, tegen Avencebrol. — Benoeming tot Baccalaureus aan de Universiteit van Parijs. — Tweede bezoek te Leuven.

Het generaal kapittel der Predikheeren, in Juni 1248 te Parijs vergaderd, wijzigde belangrijk de voorschriften der orde aangaande hoogere studie. Eene te groote samentrekking dezer studie in Saint-Jacques werd voor dit klooster zeer bezwaarlijk. Voortaan moest er in vier provincies der orde een hooger studiehuis zijn, namelijk in Provence, Lombardije, Duitschland en Engeland. Montpellier, Bologna, Keulen en Oxford werden voor zulk een *studium generale et sollempne* uitverkoren (2). Albertus, die te Parijs den magisterstitel verworven had (3), kwam als *Regens* aan het hoofd der keulsche school en Thomas volgde

(1) B. M. Reichert, Acta capitulorum generalium, vol. I, p. 41: IIII autem provincie scilicet Provincia. Lombardia. Theutonica. Anglia provideant ut semper in aliquo conventu ydoneo sit generale studium et sollempne et ad illum locum quilibet prior provincialis potestatem habeat mittendi duos fratres ydoneos ad studium.

(2) Zie over den aard van zulk een generaal studiehuis, boven bl. 68—69.

(3) In een parijsche akte van 15 Mei 1248 komt *frater Albertus Theutonicus* de eerste maal met den titel van *magister* voor. Zie Denifle, Chartul. Univ. Paris. I, n⁰. 178.

in het najaar van 1248 zijnen leermeester op den terugweg naar den Rijn (1).

Waarschijnlijk vertoefden de twee reizigers eenigen tijd te Leuven, waar de Predikheeren sedert 1228 een klooster bezaten. Eene oude overlevering althans zegt, dat de H. Thomas van Aquino er als diaken het evangelie zong onder eene plechtige H. Mis, door Albertus opgedragen. Molanus, in zijne *Geschiedenis van Leuven*, verhaalt, hoe te zijnen tijde (1580) de Dominikanen in hunne kerk een zeer eenvoudigen en ouden lessenaar bewaarden, die volgens eene voorvaderlijke meening bij genoemde plechtigheid had dienst gedaan. Wij laten dit bericht in zijne waarde, en getuigen alleen, dat de tegenwoordige lessenaar der dominikaansche boekerij te Leuven, noch in het houten noch in het lederen gedeelte een spoor van hoogen ouderdom toont (2). De

(1) Denifle, Chartul. U. P. p. 211 in een noot zegt: »Coloniense (studium generale) ab Alberto Magno post ejus regressum a Parisiis post 15 Maii an. 1248 est institutum.« Deze in hoofdzaak door ons gevolgde tijdsbepaling, waarmee die van Thomas samenhangt, heeft goede gronden. 1°. Het lag voor de hand, dat Albertus om zijne zeer nauwe betrekkingen tot het klooster van Keulen en tot de stad zelve de leiding kreeg van het groote studiehuis voor de duitsche provincie. 2°. Johannes van Beka, een clericus van het utrechtsche bisdom (± 1350), verhaalt, dat Albertus den 6 Januari 1249 koning Willem II te Keulen als gast in het dominikaner klooster ontving. — 3°. In zijn boek *De causis proprietatum elementorum*, lib. I, tract. 2, 3 spreekt Albertus over oudheden, die hij op den uitgegraven bodem voor den keulschen dom had bewonderd. De eerste steen nu voor den dom werd gelegd den 15 Aug. 1248 door den aartsbisschop Koenrad van Hostaden. Vgl. G. von Hertling, Alb. Magnus, p. 8—10. — 4°. Keulsche akten, de kroniek van Herford en de Tocco, IV, 15 toonen, dat Albert en Thomas in 1252 beiden te Keulen waren en tegelijk vernemen wij van Ptol. Luc. H. E. XXII, 13, dat onze Heilige *multo tempore* te Keulen verbleef; nu, dit *langdurig* verblijf viel zeker niet vóór 1248 en niet na 1252, toen hij als leeraar te Parijs optrad. — Verder teekenen wij hier nog aan, dat Petrus de Prussia, Vita Alb. M. cap. VII het als een *algemeen gevoelen* meedeelt, dat de H. Thomas *negen jaar* onder Albertus' wetenschappelijke leiding stond. Volgens de *Nekrologie* van het klooster te Siena is Sint Thomas te Keulen *leeraar* geweest, wat zeker noch vóór 1248 noch ná 1252 kan geschied zijn.

(2) Vgl. Nicolai Vernulaei Academia Lovaniensis (edit. Langendonck 1667), p. 130; — E. van Even, Louvain dans le passé et dans le présent (1895), 414, waar Molanus, Hist. Lovan. t. I, 248 wordt aangehaald.

Dr. Schaepman, St. Thomas van Aquino (1898), bl. 34 schreef terecht, dat de overlevering, volgens welke Thomas en Albertus de Groote *samen* te Leuven waren, wel bij 1248, maar niet bij 1252 past. Waarschijnlijk was de Heilige in 1248 nog geen priester, maar diaken.

bewering, als zou de Aquiner te Leuven het *ambt* van leeraar in de godgeleerdheid hebben waargenomen (1), schijnt zonder grond, hoewel het niet onmogelijk is, dat de Heilige op zijn tweede reis van Keulen naar Frankrijk (1252), of omstreeks den tijd van het algemeen ordekapittel te Valenciennes, waarbij hij tegenwoordig was, te Leuven enkele godgeleerde of wijsgeerige voordrachten gehouden heeft. Reeds het eerste bezoek in 1248 kan het begin geweest zijn der gevoelens van vertrouwen, die later de verweduwde hertogin Adelheid bewogen, Thomas schriftelijk te raadplegen in zaken van regeerbeleid. Thomas zond toen zijn antwoord als een blijk van dank. En waarlijk, hertog Hendrik en zijne gade waren voor de Predikheeren te Leuven edelmoedige weldoeners. „Het huis van Brabant — zegt Schaepman — had de jonge orde van S. Dominicus lief en heette de Hertogin „totius ordinis Praedicatorum benigna amatrix"; Hendrik de IIIde, edel vorst, krachtig regeerder, beleidvol staatsman en sierlijk dichter was voor de zonen van Sint Dominicus een van die edelmoedige helpers, die in geestelijken zin uit den stam van Pudens den Senator, den gastheer van Petrus, gesproten zijn" (2). Vóór 1250 woonden de Dominikanen op het eiland der Dyle, in de nabijheid van het hertogelijk paleis; na dien tijd bouwde Hendrik III hun een klooster (3) op het tot zijn paleis be-

---

(1) Nic. Vernul. Acad. Lovan. l. c. schrijft: Hic (in het leuvensch Dominikanenklooster) magnus ille theologorum princeps D. Thomas Aquinas lectoris officio functus est. Neque ea fama tantum est: fidem facit scriptum quoddam, quod in archivis hujus coenobii asservatur, in quo ita subscriptum est Frater Thomas de Aquino S. Th. Lector. Eum hic olim Evangelium Alberto Magno rem divinam faciente cecinisse, certum est. Ideo et pulpitum, ex quo cecinit, et suggestum ex quo docuit, ad perpetuam memoriam etiamnum servant.« — Thans is noch handschrift, noch lessenaar, noch leerstoel te Leuven.

De H. Thomas heeft zijn kommentaar op Aristoteles' *Peri Hermeneias* geschreven voor een »praepositus« van Leuven; wie deze was, mocht mij niet blijken.

(2) H. J. A. M. Schaepman St. Thomas van Aquino, bl. 14. — Hendrik III regeerde van 1248 tot 28 Februari 1261.

(3) E. van Even in zijn bovenaangehaald: Louvain dans le passé, zegt: Henri III fit commencer en 1250 sur le terrain de son palais des constructions pour les Dominicains. En 1256 il leur donna son palais avec toutes ses dépendances et y ajouta en 1258 le terrain enfermé entre la Dyle et le bras de cette rivière qu'on appelle l'Aa, terrain qui formait la partie la plus considérable de l'île ducale ou 's Hertogeneiland et qu'on désignait sous le nom d'Ossenens-veld.« — Vgl. De Jonghe, Belgium Dominicanum (1719), 126—137.

hoorend terrein zelf, en hij overlaadde hen met weldaden. Zijne laatste rustplaats wenschte hij in hunne kerk te hebben, en nog bewaart het graf in Onze-Lieve-Vrouwekerk ter Predikheeren zijne assche.

Over de verhouding tusschen het hof van Brabant en den heiligen Aquiner spreekt de geschiedenis eerst enkele jaren later.

Niet lang na den terugkeer te Keulen had Thomas gelegenheid de liefde van meester Albertus voor de natuur te bewonderen. Koning Willem II van Holland bracht op Driekoningendag 1249 een bezoek aan het dominikaner klooster, en had daar bij zijn bezoek der stad, dat met geen openbare feestviering gepaard ging, vermoedelijk zijn verblijf gekozen. In eene schoone kloosterruimte, waar Albertus bij aangename warmte zijn vruchtboomen en bloeiende gewassen kweekte, werd den koninklijken bezoeker een feestmaal aangeboden. Het was als had de wonderbare geleerde den winter in lente of zomer omgetooverd. Het door de annalen van Sint Pantaleon voor dit jaar vermelde zachte winterweder (1) kwam den schepper van dien schoonen zomertuin zeer te stade. De geheimzinnige monnik — zoo dichtte later de legende — deed eensklaps naar alle zijden boomen bloeien, bloemen geuren, het gevogelte zingen; na den maaltijd verdween alles eensklaps en de koning stond midden in den winter. Maar deze versiering weerhield A. von Humboldt niet, het feit in den grond als behoorlijk gestaafd te beschouwen (2).

Nog een voorbeeld, hoe de volksverbeelding hare vondsten heeft. Met veel vernuft en arbeids zou Albertus een automaat vervaardigd hebben, die duidelijk het woord „Salve" sprak. Nu had de groote Meester behalve zijne studeercel een soort van *laboratorium*, waar hij gansche dagen sleet, timmerend en hamerend, dat menige kloosterbroeder huiverig was van de geheimzinnige werkplaats. Hier bevond zich de automaat. Thomas, die weten wilde, wat die raadselachtige arbeid beduidde, sloop

(1) G. Waitz, Chronica regia, colon. (1880), p. 296.

(2) A. v. Humboldt, Kosmos, II, 130. — Het als legende ingekleede bericht is van Johannes de Beka in zijn Kroniek der utrechtsche bisschoppen. Een oorspronkelijk stuk, waarbij Willem II aan het klooster Himmenrade, 7 Jan. 1249, een privilege schenkt, en gedagteekend uit Keulen, berust in het staatsarchief te Coblentz; zie Böhmer, Acta imperii selecta, p. 296, n°. 353. — Vgl. O. Hintze, Das Königtum Wilhelms von Holland (1885), p. 28; E. Michael, Culturzustände des deutschen Volkes während des dreizehnten Jahrhunderts, I, 22—23.

eenmaal, toen de meester niet daar was, in het wondervertrek. Hij ziet er vreemdsoortige dieren, kunstige werktuigen, vreemde toestellen en glazen, en achter een scharlaken gordijn bespeurt hij een wondere verschijning, die zijne blikken boeit met sterke tooverkracht en eensklaps tot driemaal roept: „*Salve!*". In zijn schrik slaat hij den onverklaarbaren spreker, en de automaat stort uiteen. Albertus snelt aan; hij ziet de verwoesting. „Thomas! Thomas! — roept hij — wat zijt gij begonnen! dertig jaren arbeids hebt gij mij in een omzien vernield" (1).

De legende past geheel bij het historische feit, dat de leider van het keulsche studiehuis allerlei onderzoek en proefnemingen liefhad.

Hoedanig Thomas' werkzaamheid in deze jaren (1248—1252) te Keulen geweest is, laten de oude schrijvers in het onzekere. Was hij al dien tijd nog student of werd hem een deel van het onderwijs opgedragen? Wanneer men zijne wijsgeerige studie aan de napolitaansche universiteit laat beginnen en de lange maanden der gevangenschap bovendien als eenige winst voor Thomas' wijsgeerig-theologische vorming beschouwt, schijnen de parijsche leerjaren grootendeels aan de toenmalige dominikaansche wetten op het leeraarsambt te voldoen (2). Echard schrijft, dat Thomas volgens de ordevoorschriften omtrent hen, die van de *generale studie* terugkeerden, vier of vijf jaren wijsbegeerte, Schriftuur en Lombardus' *Sententies* onderwees. Het was verder eene overlevering, dat Ambrosius van Siena met zijnen landgenoot, onder Albertus als regent, de nieuwopgerichte hoogere studie te Keulen op gang bracht en volgens de *Nekrologie* van het klooster te Siena is de Aquiner te Keulen leeraar geweest (3). Ptolomeus van Lucca zegt zeer algemeen, dat de Aquiner, tot zijn vertrek als leeraar naar Parijs, te Keulen

(1) Sighart, Albertus der Gr., H. XI.

(2) Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. I, p. 406—407 betoogt, dat de H. Thomas te Keulen tot 1252 zonder eenig leerambt en *student* bleef. Anders vindt men, naar zijne meening, geen tijd voor degelijke wijsgeerige studie en voor theologie, waarvoor de wet gold: Nullus fiat publicus doctor nisi per IV annos ad minus theologiam studuerit, audierit. Zoo luidde de Constitutie van Jordanus van Saksen. Zie Anal. Ord. 1896, p. 644. — Daarbij zegt Petrus de Prussia in zijn Leven van *Albertus den Grooten*, dat Thomas »onder Albertus negen jaar heeft gestudeerd«. — Men zou nog Henricus van Herford (± 1370) in diens Chronicon als getuige kunnen aanhalen.

(3) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I, p. 278 en 401.

„veel van anderen leerde, maar ook veel uit eigen geest te voorschijn bracht, vermits hij alle menschen in *vinding* en *oordeelskracht* overtrof" (1).

Een meer bepaald getuigenis van Thomas' ontwikkelingsgang geeft ons dien eerstelingswerk: de verhandeling *De ente et essentia*, dat is *Over bestaan en wezenheid*. Dit geschriftje, hetzij te Keulen zelf of, als vrucht der studiën in die stad niet lang na de komst te Parijs vervaardigd (2), draagt een hoog wijsgeerig karakter, waaraan vooral kardinaal Cajetanus kommentaar recht liet wedervaren. Als feit heeft het een hooge beteekenis.

Het behoorde toen, in vele kringen, tot de vragen van den dag, of ware kloosterlijke zin kon samengaan met studie der heidensche wijsgeeren, van Aristoteles vooral; en de meening was sterk verspreid, dat de aristotelische wijsbegeerte, niet de logica, maar de metaphysica en de natuurkunde van den Stagiriet, een gevaar was voor het christelijk geloof. Eenige van Thomas' ordebroeders wier geest duidelijk blijkt uit de *Vitae Fratrum*, de bekende stichtelijke verhalen van Gerard de Frachet, konden zich de vereeniging van ware vroomheid en zulke wereldsche wijsheid moeilijk voorstellen. In hun oog waren die syllogismen van aristotelische of arabische geleerden zwarte vlekken op de smetteloze bladen der H. Schriftuur en der wijsheid Gods. Zelfs was de dominikaansche wetgeving van 1228 tegen een gezette studie van „heidensche en (arabische) wijsgeeren" ingegaan, doch blijkens de zeer gezagrijke verklaringen van den streng-ascetischen ordegeneraal Humbert van Romans kwam de praktijk dezer wet niet op een miskenning maar op eene leiding der nieuwe wijsgeerige studiebeweging neer (3). Geheel past in deze praktijk Albertus' en Thomas' reuzenarbeid voor de aristotelische wijsbegeerte. En juist onder dit opzicht was het geschrift: — eene brochure — *Over bestaan en wezenheid*, uiterst belangrijk. Een nog jeugdig kloosterling van een door en door oprecht en streng-ascetisch geloofsleven, een ootmoedig geleerde, gevormd door een meester van heiligen levenswandel en vaste trouw aan de Kerk, treedt uit zijne eenzaamheid en als uit de

(1) Ptol. Luc. H. E. XXII, 21: ibidem multa hausit, quamvis ex suo ingenio multa invenerit, quia in inventiva, et judicativa omnem hominem transcendit.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 13; De Rubeis, Dissert. crit. XXIII, 3.

(3) Denifle, Archiv für Litt. und Kirchengesch. I, 184—191; Humb. de Romanis, Opera de Vita Regulari, t. I (ed. Berthier, 1888), 435.

schaduwen der Tabernakelen te voorschijn met een werk zonder een enkelen Bijbeltekst en vol aanhalingen uit Avicenna en Aristoteles' Metaphysica, terwijl reeds de eerste zinsnede een spreuk is uit een der aristotelische boeken over natuurwetenschap. Die tekst — als ware hij voor het geval opzettelijk gekozen — luidt: *een kleine dwaling in het begin wordt eene groote aan het einde* (1). Het begin echter van Thomas als schrijver was geen afdwaling. In de orde van den H. Dominicus vormde het studeeren van den oorsprong af een wezensbestanddeel (2). Bij zijn studie stond den Dominikaan ook het zielenheil voor den geest. Wanneer nu dit edele doel meebrengt, dat de evenmensch omtrent eene nieuwe wijsgeerige strooming wordt voorgelicht, dan kan daaruit alleen reeds eene wijding over bepaalde studiën komen. Zoo behoefde onze Heilige, later op zijn sterfbed, zijne geschriften over wijsbegeerte en aristotelische wetenschap niet buiten te sluiten, toen hij tot den Heiland bad: *o Gij, voor wien ik heb gearbeid!* En nog meer dan velen onzer vermoeden, toont de Aquinaat zich met zijn eerstelingsgeschrift op de hoogte niet alleen, maar ook in den dienst zijner eeuw. Het was een ernstig strijdschrift tegen het boek: *Levensbron*, van den joodsch-moorschen dichter en wijsgeer Avencebrol (Ibn Gebirol, 1020—1070), wiens dwalingen aangaande het wezen van engelen en menschen ook bij menigen katholieken geleerde doordrongen (3).

Een ander klein geschrift: *De principiis naturae*, handelt over eenige grondbegrippen der wijsbegeerte. Het is gericht aan Thomas' ordebroeder Sylvester en draagt, gelijk het vorige, een aristotelisch karakter. Naast eene wonderbare vertrouwdheid met de H. Schriftuur had de groote leeraar onder Albertus' leiding eene uitgebreide kennis van toen gevierde wijsgeeren verzameld. Zijne wetenschap gaf hem gelegenheid om de deugd van broederlijke dienstvaardigheid te oefenen.

---

(1) Arist. De caelo et mundo, I, 5.

(2) Zie Archiv für Litt. und Kirchengesch. I, 184, waar Denifle betoogt, dat de studien in de Predikheerenorde »ein wesentliches Element im ursprünglichen Plane bildeten.« — Vgl. S. Thomas theol. II, II, 188, 5, waar hij de vraag bevestigend beantwoordt, *of eenige kloosterorde voor de studie behoort te worden ingesteld.*

(3) Dit karakter van *De ente et essentia* werd in het licht gesteld door M. Wittmann, Die Stellung des H. Thomas von Aquin zu Avencebrol (Ibn Gebirol) (1900). — Bij de scholastieken heet deze wijsgeer veelal Avicebron.

Intusschen kwam de tijd, dat hij de hitte van den dag zou moeten dragen.

Johannes Teutonicus, generaal der Predikheeren, schreef in 1252 aan meester Albertus, dat deze hem een geschikt man zou noemen voor den leeraarszetel te Parijs. Albertus noemde Thomas en zond een getuigenis op omtrent de groote geestesgaven en de vertrouwbare deugd van zijnen leerling. De generaal, nog aarzelend in zijn besluit, ging daarna bij kardinaal Hugo van Saint-Cher te rade. Toen ook deze volhield, dat de jonge lector van Keulen de man was, dien men als baccalaureus naar de parijsche universiteit behoorde te zenden, was de keuze beslist, en onze Heilige, hoe gelukkig hij in zijn ootmoed ook zou geweest zijn op de lagere plaats, moest aan het opperste gezag gehoorzamen (1). Vrijwillig was hij immers een pelgrim geworden, zonder vaste haardstede naar zijne wenschen. Aldus scheidden Albertus en Thomas van elkander.

Het is waarschijnlijk, dat de reis over Aken, Maastricht en Leuven ging. In de brabantsche hoofdstad wekte hij bij vele aanzienlijken groot vertrouwen; men verhaalt verder, dat hij een geschil onder de kapittelheeren vereffende en eene vredelievende regeling met zijne handteekening bezegelde. Hij bezocht ook het hof van Brabant, en versterkte hertog Hendrik III en Adelheid van Bourgondië in hunne goede gezindheid jegens zijne kloosterorde. Zijn genie en zijne deugden schijnen bijzonder de hertogin getroffen te hebben, die bij haar volk als eene verstandige en zachtaardige gebiedster bemind was (2).

In Oktober 1252 was de heilige pelgrim te Parijs.

---

(1) De Tocco , III, 15. — De schrijver spreekt niet uitdrukkelijk over Thomas als lector. Hij zegt alleen: »cum Frater Thomas sic mirabiliter in scientia et vita proficeret«; en dat Albertus hem aanbeval »sui discipuli praevidens velocem in doctrina profectum«, en »describens ejus sufficientiam in scientia et vita.«

(2) Touron, Vie de St. Thomas, p. 111; Namèche, Cours d'Hist. nationale. t. IV, 570.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Strijd te Parijs tegen de scholen van Saint-Jacques. — Aanval op geheel de dominikaner orde. — De bul „Quasi lignum vitae" en Thomas' licentiaat. — Het boek „Over de gevaren der laatste tijden" van Willem van Saint-Amour en het geschrift „Inleiding tot het eeuwig Evangelie" van Gerard van San Donnino. — De pauselijke rechtbank van Anagni. — Pleidooi van den H. Thomas in tegenwoordigheid van den Paus en de kardinalen. — Schets van dit pleidooi, ons bewaard in het geschrift „Tegen de bestrijders". — Uitspraak van Paus Alexander IV. — Storm op zee. — Terugkeer te Parijs.

De H. Thomas begon zijn onderwijs, als baccalaureus, te midden van geweldige woelingen. Niet vóor Oktober 1257, en na vijf jaren harden kamp, verwierf hij zijn titel van magister in de godgeleerdheid, ofschoon de wet, althans wat de eischen van bekwaamheid betreft, eene veel vroegere bevordering toeliet (1).

De strijd ging toevallig tegen Thomas' persoon, maar wezenlijk tegen zijne orde in het algemeen. Men moet dezen strijd niet beoordeelen naar du Boulay, den bekenden geschiedschrijver der parijsche universiteit, die hartstochtelijke vervalschingen van sommige oudere schrijvers overneemt, en op zijne beurt de voorstelling der feiten en ook den zin der pauselijke bullen verwringt. Nog rijper oordeel wordt bij het lezen van Mattheus Paris (± 1259) vereischt, wiens zedelijke ernst door een harts-

(1) Zie Denifle-Chatelain, *Chartul.* I, 283—284.

tocht voor kleineeren wordt ontsierd (1). De rechtschapenheid vraagt, dat men hier de oorkonden raadplege, die bijzonder door Denifle-Chatelain in hun onschatbaar *Chartularium* der parijsche universiteit verzameld zijn (2).

De strijd was deze. Twintig jaren ongeveer bezaten de Dominikanen in de theologische faculteit van Parijs twee leeraarszetels of *scholen*. Beide zetels waren met toestemming van den bisschop der stad gesticht. Openlijk had de universiteit het goed recht der beide leerstoelen bij velerlei plechtige gelegenheden erkend; want jaar op jaar hadden dominikaner baccalaurei Petrus Lombardus onder eenen magister verklaard en waren zij na dit vereischte onderwijs met den doctoralen lauwer gekroond (3). Omstreeks 1250 kwam er onrust. En in Februari 1252, ruim een halfjaar dus vóor Thomas' komst, hielden de niet tot eenige kloosterorde behoorende professoren der godgeleerdheid eene geheime vergadering, waaruit zij te voorschijn traden met een dekreet, waarin deze twee punten den strijd aankondigen: in de eerste plaats, geen kloosterorde mag meer dan één zetel bezitten; iedere baccalaureus, die weigert deze bepaling te aanvaarden, blijft van de gemeenschap der magisters uitgesloten (4). Daar de parijsche magisters noch tot het stichten noch tot het opheffen van leeraarszetels recht hadden (5), stelden de twee regenten en magisters der scholen van Saint-Jacques — Elias Brunet en Bonhomme — tegenover het dekreet een volstrekte weigering.

Een nachtelijk straatschandaal bracht den strijd in een tweeden, scherperen toestand. Studenten waren met de nachtwacht in een

(1) Lecoy de la Marche, La société au XIIIe siècle, p. 12 beschuldigt Paris van »dénigrement systématique de son siècle«. — Téret, La Faculté de Théologie de Paris, en M. Perraud, Maître Guillaume de Saint-Amour, zouden door gezette studie der nieuwere bronnen onpartijdiger geworden zijn. — De oude de Tocco is in zijn verhaal van den universiteitsstrijd onnauwkeurig en dwaalt in zijn tijdrekening.

(2) Vgl. ook S. Bonaventurae Opera, edit. Quaracchi, t. V, p. VI etc.

(3) Zie boven bl. 70. — Ook Hastings Rashdall, The Universities of Europe, vol. I, 373 bekent: there is not sufficient evidence of any official resistance of the University to the Mendicant claims before 1250.

(4) Denifle, Chartul. Univ. Paris. I, 226—227.

(5) Dit recht berustte bij den bisschop en den kanselier, en in hoogste beroep bij den Paus. Nooit werd eenig document voor een tegenovergestelde meening aangewezen. Ook kenschetst Humbert van Romans, die 1254—1263 generaal der Dominikanen was, het dekreet der magisters aldus: cum tamen nihil possunt de *jure* statuere. — Zie Denifle, Chartul. I, 310.

worsteling geraakt, die velen op gevangenneming en verwonding en één hunner op den dood te staan kwam. De universiteit, haar recht en privilegiën geschonden achtend, eischte voldoening. Doch de H. Lodewijk was van zijn egyptischen kruistocht nog niet wedergekeerd en Blanca, de fiere rijksregentes, intusschen gestorven. Daarom beriep men zich op 's konings broeder Alphonsus, graaf van Poitiers, en toen deze niet zoo spoedig aan den gestelden eisch gehoor gaf, staakten de professoren, maar de Franciskanen en Dominikanen staakten niet. Vandaar, toen de graaf van Poitiers eerlang de schuldigen had gestraft en de colleges weder waren geopend, nieuwe eischen, dat allen zich aan *alle* dekreten der magisters zouden onderwerpen en dan in het bijzonder ook aan stakingsdekreten. Nieuwe weigering van de Franciskanen en Dominikanen, gevolgd door dwangmaatregelen van hunne tegenpartij, en gelijk het gaat, wanneer woorden van wrevel en haat onder de menigte worden geworpen, door groote opgewondenheid en ruwheid tegen de kloosterlingen, wanneer zij zich vertoonden in het openbaar. De gardiaan der Franciskanen en de prior van Saint-Jacques beriepen zich nu op den H. Stoel (1). Zoo stonden de zaken in April 1253.

De strijd ontwikkelt zich thans in eene nieuwe gedaante. Onder opperleiding van Willem van Saint-Amour, een der seculiere professoren der godgeleerdheid te Parijs, richtten de tegenstanders een aanval tegen de geheele werkzaamheid der Dominikanen, ook als predikers en biechtvaders. De diepere grond van den twist werd nu zichtbaar.

De aanvallers wonnen veld.

Innocentius IV, die eerst door zijne bullen van 1 Juli en 26 Augustus 1253 de Predikheeren met kracht had gehandhaafd, toonde zich in openbare akten van 4 Juni, 15 Juli en 31 Augustus tegenover hen ongunstig gestemd, en haalde in de bul *Etsi animarum* van 21 November 1254, een streep door hunne gansche vrijheid van apostolaat. Nochtans liet hij hun parijsche leeraarsstoelen nog onaangetast. Een schotschrift, den 4 Februari 1254 door de parijsche magisters uitgegeven, en de reis van Willem van Saint-Amour naar het pauselijk hof hadden bewerkt, dat het er met de Dominikanen zoo duister uitzag. Toen echter de hoogbejaarde Paus Innocentius IV den 7 December te Napels

(1) Denifle, Chartul. I, 232—252; Bullarium Ord. Praed. I, 276.

ontslapen was en de kort daarna gekozen Alexander IV reeds den 22 December door de bul *Nec insolitum* de beslissing van zijnen voorganger, tot den afloop van een nieuw onderzoek, geschorst had, mochten de kloosterlingen het Kerstfeest met blijder geest vieren en begon het nieuwe jaar 1255 naar alle zijden op te klaren. De bul *Quasi lignum vitae* van 14 April 1255 eischte, dat de Predikheeren van Saint-Jacques op hun twee leeraarszetels werden hersteld. In het volgende jaar drong Alexander meermalen aan, dat deze bul ten uitvoer zou worden gelegd, en niettegenstaande fel verzet liet Eméric, de parijsche kanselier, in de eerste weken van 1256 Thomas van Aquino tot de *licentia* (1) toe, de laatste schrede vóór de plechtige aanvaarding van het magisterschap. Over deze daad van rechtvaardigheid gaf de Paus in een schrijven uit het lateraansch paleis den 3 Maart zijne blijdschap te kennen. Hij noemde den Aquiner zijnen „geliefden zoon Thomas van Aquino, een man, uitmuntende door adel van geslacht en onbesprokenheid van zeden, en door God met wetenschap verrijkt" (1). De Paus drukte daarbij het verlangen uit, dat de kanselier nu weldra den Aquiner het *regiminis principium* zou doen vieren, dat is de plechtige aanvaarding van zijn recht en ambt als magister en leeraar in de faculteit der godgeleerdheid. Daar echter de tweedracht nog geruimen tijd aanhield, bleef deze zaak sleuren tot in den herfst van 1257 (3).

Twee geschriften, inmiddels voor de openbare meening gebracht, gaven den strijd eene nieuwe wending en leidden tot eene oplossing. Willem van Saint-Amour deed, anoniem, in 1255 een boek verschijnen, met den titel: *Verhandeling over de*

---

(1) Dit is de licentia »om te onderwijzen in de theologische faculteit«. Ptol. Luc. H. E. XXII, 21 zegt, dat Thomas te Parijs »infra trigesimum annum sententias legit, et conventum in Theologia, sive licentiam recepit«. Volgens de door ons aangenomen tijdrekening is de Heilige in 1225 geboren. Maar Ptolomeus is op deze plaats blijkbaar niet nauwkeurig, dewijl hij er ook zegt: »annorum XXV erat, cum *primum* venit Parisios«.

(2) Bullar. Ord. Praed. t. I, p. 288—299.

(3) Hastings Rashdall, The Universities of Europe in the Middle Ages, Vol. I, (1895) kiest geheel partij voor wat hij »de Universiteit« noemt, maar zegt p. 382 toch met waardeering: Such were the circumstances under which the Prince of the Schoolmen, Thomas Aquinas, was admitted to his degree in the University of which he was for ever afterwards regarded by Dominican and Secular alike as the most distinguished ornament.

gevaren der laatste tijden (1). De schrijver, een man, die een ongelukkig namaaksel van groote hoedanigheden en daarom grooten aanleg als onruststoker bezat, verzuimde niet de werkelijke gebreken, die in een talrijk, zeer werkzaam genootschap als de Dominikanen vormden, menschelijkerwijze bijkans onvermijdbaar zijn, breed uit te meten, maar behandelde overigens de vraagstukken van het kloosterleven en der bevoegdheden, door Rome aan kloosterorden toegekend of nog toekenbaar, volgens theologische beginselen, zoodat het boek niet op rekening der professoren van andere faculteiten, doch alleen der godgeleerden en meesters van het kerkelijk recht kwam (2). Het boek behoorde weldra tot de vragen van den dag. De Paus, die het ook leerde kennen, benoemde vier kardinalen, Eudes van Châtauroux, Johannes Franciosi, Hugo van Saint-Cher en Johannes Gaetani om het te onderzoeken.

Daar was een ander boek in omloop. Het heette: *Inleiding tot het eeuwig Evangelie*, en was eene proeve van toelichting bij drie min of meer visionaire geschriften van den vromen abt Joachim, ten jare 1202 in een cisterciënser abdij van Calabrië overleden (3). De *Inleiding* beweerde, dat de leer van abt Joachim volmaakter was dan die van Christus; dat de Paus alleen over de letter der gewijde Boeken oordeelen kan, en andere, meer droomerige dan door kwaadwilligheid ingegeven dingen. Met verlangen zagen sommigen uit naar de veroordeeling van dit werk; men verwachtte dat dit vonnis een slag voor de bedelorden wezen zou. Inderdaad teekenden Mattheus Paris, Richer van Senones en de Meung, berucht om zijn *Roman der Roze*, deze veroordeeling, toen zij een feit was geworden, als een zware nederlaag voor Franciskanen en Dominikanen. De schrijver Gerard (4) van Borgo San Donnino behoorde tot de orde

(1) Denifle, Chartul. I, 296—297. — De latijnsche titel luidt: *De periculis novissimorum temporum.*

(2) Willem van Saint-Amour, Opera, p. 109 getuigt dit zelf.

(3) De titels dezer werken luidden: *Overeenstemming van het Oude en het Nieuwe Testament;* — *Nieuwe Apocalypse* en *Psalterium der tien snaren.* — Vgl. over abt Joachim, de Rev. d. quest. hist. 1900, Avril, p. 467—506.

(4) De oude kroniek van Limoges schreef over broeder Gerard: »auctor magis videtur ex melancolia sompniasse quam ex malitia scripsisse. — Zie de Tocco, IV, 21.

Aan de Franciskanen gaf het geval aanleiding tot het voorschrijven van

van den H. Franciscus. Men verspreidde het gerucht, dat hij tot die van den H. Dominicus behoorde. In elk geval waren de dwalingen en dwaasheden van het gewraakte geschrift door een kloosterling verkondigd. Dus werd het boek met bijna moderne reclame in de zoogenaamde Voorpleinscholen der Notre Dame uitgestald; het groote publiek moest door één lid der bedelorden tot het besluit komen: zoo zijn zij! Inmiddels zocht men Rome tot een veroordeeling te bewegen.

De feiten drongen al sterker naar eene oplossing.

Beide partijen werden opgeroepen voor de rechtbank der kardinalen te Anagni. Van de parijsche magisters zouden verschijnen Willem van Saint Amour, Eudes van Douai, Christiaan van Beauvais, Nicolaas van Bar-sur-Aube, en behalve deze vier hoofdleiders der partij Jan Belin en Jan van Grecteville. De Franciskanen waren vertegenwoordigd door hun generaal Johannes van Parma en den H. Bonaventura; van de Dominikanen verschenen de generaal Humbert van Romans, Albertus de Groote en Thomas van Aquino (1).

Anagni en het pauselijke gerechtshof waren niet een en dezelfde wereld als die, waar haat en nijd (2) en allerlei ophitsende gesprekken het oordeel hadden verduisterd, dat weldra het goede niet meer zag, het kwade overdreef en de vernietiging eischte van wat alleen gelouterd moet worden. Broeder Gerard's *Inleiding* werd veroordeeld, doch Rome, dat vonniste, en het eenvoudigste gezond verstand beseften licht, dat de dwaasheid van enkelen zoovelen godgetrouwen en wijzen mannen niet dan met openbare rechtsverkrachting kon worden ten laste gelegd. Niemand kon het onverstandige boek strenger veroordeelen dan de beide wijze leeraren Bonaventura en Thomas zelven. Pater Bonaventura strafte Gerard van San-Donnino met den kerker. De H. Thomas, begeerig om het valsch mysticisme met wortel en tak uit te roeien, onderzocht gedurende zijn italiaansche reis

---

boekenkeur door bekwame ordeleden, een maatregel, waartoe de Dominikanen reeds in 1254 waren overgegaan. Vgl. Denifle, Chartularium, p. 298 en Reichert, Act. cap. gen. p. 69.

(1) De Tocco, IV, 20; Cantimprat. De apibus, 175; Denifle, Chartul. 332, en aldaar over den H. Bonaventura, die te Anagni was, maar niet als generaal zijner orde, daar hij eerst den 2 Februari 1257 tot die waardigheid verkozen werd.

(2) Zie het oordeel van Paus Alexander IV in de bul *Verae fidei*, Bull. Ord. Praed. t. I, 311; Cantimpr. De apibus, p. 181; Denifle, Chartul. I, p. 279 et seqq.

Joachim's werken en onderschrapte de verdachte plaatsen, opdat de lezers en handschriftenvervaardigers zich voor de min gegronde bespiegelingen van den calabrischen abt zouden hoeden. De latere theologische *Summa* gispt nogmaals de hier gewraakte droomerij (1).

Het boeiendste tafereel uit den strijd, die thans op het punt stond beslist te worden, was Thomas' verweer tegen het hartstochtelijk boek van meester Willem *Over de gevaren der laatste tijden.* Zijn vlugge, diepe geest en zijn krachtig rechtsgevoel werkten samen.

Toen de Heilige te Anagni aankwam, vond hij vele zijner beminde broeders in diepen rouw. De laster is een grievend zwaard, wanneer een heilig levensdoel tegelijk met den goeden naam bedreigd wordt. Weenend nu sprak de ordegeneraal tot de samengeroepen broederschaar over de dreigende gevaren en den lasterenden nijd der vervolging; hij schonk het boek van den Bourgondiër ter weerlegging aan pater Thomas. Deze doorlas het met verdubbelde aandacht. Iedere bladzijde sterkte zijn overtuiging, dat meester Willem's door haat en niet door waarheidsliefde bezield pamflet een ondermijning des geloofs en een misvorming was der gewijde schrijvers. Gelijk meestendeels één schakel van dwaling vele schakels en een lange keten nasleept, geschiedde het met den onverzoenbaren Willem van Saint-Amour: het gold niet meer de twee parijsche katheders, maar het bestaan zelf der beide bedelorden en de vereeniging van arbeid voor het zielenheil met de evangelische raden. De Heilige zag weldra, dat de waarheid niet was aan de zijde der onbarmhartige aanvallers. Nogmaals kwam het klooster in de kapittelzaal bijeen. En de groote leeraar sprak aldus: „Broeders, vertrouwt op God, die U tot zijnen dienst verkoor; mij is bij het doorlezen van dit boek onzer snoode bestrijders gebleken, dat het weinig met de geloofsleer en de Heilige Vaderen strookt. Bidden wij om den H. Geest, die de valschheid ontmaskert; en ik zal een tegenschrift vervaardigen" (2). Het geschrift, binnen weinig tijds voltooid en bekend onder den titel: „*Tegen de bestrijders van*

---

(1) S. Theol. I. II, q. CVI, 4.

(2) De Tocco, IV, 20, stelt deze feiten ten onrechte in den tijd van Paus Clemens IV (1265—1268).

den Kloosterstaat (1), brengt idealen en feiten met elkander in verband. Wij erkennen een hoog beginsel, reeds door de kloosterstormers der IVde eeuw aangerand; wij begrijpen, waarom na vijftien eeuwen dit beginsel nog immer met groote offers verdedigd wordt.

Het verweer kwam bij den Aquiner uit den grond zijns harten. Hier, langs Anagni, was hij twaalf jaren geleden weggevlucht om te mogen leven naar de evangelische raden. Al dien tijd had hij in zijn levensstaat eene bescherming en bezieling voor zijn beste streven en de navolging van Christus gevonden. Hij had in het klooster genademiddelen voor deugd, arbeid en vrede leeren beminnen. Tal van welgeordende gemeenschappen hadden hem stichtende voorbeelden, vele godvreezende en geleerde broeders geschonken. Het eerlijke recht, een christelijk ideaal, eene heiligen arbeid voor het heil der zielen zag hij eensklaps door ruwe geesten bedreigd: is het wonder, dat zijn aanhef klonk als een krijgsbazuin?

Zie uwe vijanden zijn aan 't woeden, en die u haten steken het hoofd omhoog. Zij ontwerpen listige plannen tegen uw volk, en beraadslagen tegen uwe geheiligden. Zij zeggen: Komt, laten wij hen uitroeien, dat zij geen volk meer zijn; en dat men Israëls naam niet langer gedenke. — Uit deze schriftuurplaats ontwikkelt de heilige Leeraar in een schoone voorafspraak geheel zijn plan en voert ons, op eenmaal aan den engen kring van blinden partijhaat ontrukt, naar de ruimte zijner christelijke gedachten. Hooren wij verder.

„De almogende God en Beminnaar der waarheid maakt ons „uit liefde aan zijne volmaaktheid tot ons eigen heil dienstbaar, „zooals de H. Augustinus leert. Aan zijne volmaaktheid, opdat „de menschen Gode glorie geven, want Isaias zegt: „al wie mijnen „„naam aanroept, heb ik tot mijne glorie geschapen." Tot ons „eigen heil, opdat hij allen de zaligheid schenke, „die", gelijk

(1) Ptol. Luc. Hist. Eccl. XXII, c. 21; De Tocco, IV, 21. — S. Thom. Opp. t. XV, p. 1. Edit. Parm. — Petrus de Prussia en anderen maken, uit overgrooten ijver voor Albertus Magnus, Sint Thomas' werk hier louter tot een verslag van meester Albertus' bewijsvoering. Vgl. over deze dwaling: De Rubeis, Diss. criticae, XX, 1. — Na den terugkeer te Parijs legde de Heilige de laatste hand aan zijne verhandeling, die in 1257 werd uitgegeven en later onder de *Opuscula* gerangschikt met den titel: *Contra impugnantes Dei cultum.*« Vgl. Denifle, Chartul. I, 297 en Mandonnet, Siger de Brabant (1899), p. LXXXIII.

„de H. Paulus spreekt, „verlangt, dat allen zalig worden.” En „deze eendrachtigheid tusschen de menschen en God verkondigde „bij 's Heeren geboorte de Engel: „Glorie aan God in den hooge „„en op aarde vrede den menschen van goeden wil.” Al kan hij nu „alleen, immers is hij almachtig, zijne heerlijkheid en der menschen „heil bewerken, wilde hij nochtans, om alles zijne orde te laten „behouden, bedienaren kiezen, en door hunne bemiddeling zijn „tweevoudig doel bereiken; zoodanigen nu heeten medearbeiders „van God. 1 Kor. 3. Maar de helsche vijand, op de goddelijke „glorie en het menschelijk geluk naijverig, poogt door zijne be- „dienaren, die hij tot vervolging dezer dienaren Gods prikkelt, „beide dingen te voorkomen: en daarom zijn deze werktuigen „van den duivel *vijanden Gods,* wiens glorie zij verhinderen; „*van de menschheid* in het algemeen, wier zaligheid zij weer- „streven, en *van Gods bedienaren* in het bijzonder, die zij ver- „volgen. „Zij hebben ons vervolgd, en zijn Gode niet welgevallig, „„en zijn tegen alle menschen” zegt de H. Paulus.” — Ook is met het behoud der kloosterorden veler heil verbonden. Dit slaan zij in den wind, die door eerroof de bedelorden zoeken uit te delgen. Dwingelanden streefden oudtijds naar zulk een doel als deze sluwe kloostervervolgers, die den toestand van lieden, wier woord en voorbeeld zooveel heilrijke vruchten draagt, door het stellen van onmogelijke eischen, pogen verachtelijk te maken. Immers tracht men de kloosterlingen van de studie te verwijderen, een maatregel van Juliaan den Apostaat en naar den trant der Philistijnen, die Israël het smeden van lans en zwaard verboden; — men drijft hen buiten de studiewereld, opdat zij van hun aanzien vervallen; — men belemmert hunne prediking en het toedienen der Sacramenten; — eischt van hen handenarbeid; — hekelt hun armen levensstaat; — rooft hun naar vermogen aalmoezen en lijftocht; — schendt hun goeden naam, daar de tegenstanders het voorwerp van hunnen haat voor geheel de wereld zoeken te schandvlekken.

Hierna splitst de Heilige zijn betoog in drie deelen. Hij zal bewijzen, 1⁰. waarin het wezen van den kloosterstaat gelegen is; 2⁰. dat de bewijzen der tegenpartij beuzelachtig zijn en niet doorslaan; 3⁰. dat de beschuldigingen onrechtvaardig zijn.

Meester Willem verarmde door zijn machtspreuken de rijke levensidee van den kloosterstaat.

Wat is een kloosterling?

De kloosterling is een vroom Christen, die vreemd aan kerkelijke en maatschappelijke bedrijvigheid, vreemd vooral aan wetenschappelijk leven te Parijs, zijne gebeden zegt en met handenarbeid zijn levensonderhoud wint: ziedaar het denkbeeld, onder allerlei verbloemde termen allerwegen verkondigd. Een kloosterling was dus een heremiet. Wenschte hij meer dan een heremiet te zijn, dan was hij volgens de redekaveling van meester Willem een wegbereider van den antichrist (1). Nu was ontegenzeggelijk b. v. het leven van Sint-Antonius den kluizenaar eene waardige wijze om God te dienen, maar niet de eenige. Want evenals iedere Christen in het algemeen eene keuze doet tusschen het leven in de volle maatschappij en het leven in een klooster, zoo zijn deze beide levenswijzen op zich voor eene duizendvoudige verscheidenheid vatbaar. Hoe wil men dan het rijke Christendom afmeten naar zulk een bekrompen maatstaf? Tegenover het enghartig ascetisme van den Bourgondiër omschrijft de Heilige nu het waarachtig wezen van den kloosterstaat: *dat deze gelegen is in de drievoudige gelofte van armoede, zuiverheid, gehoorzaamheid, en steeds een vaarwelzeggen aan de wereld en eene bijzondere toewijding aan werken van liefde veronderstelt; dat alle orden hierin één zijn, maar dat er overigens plaats voor de grootste verscheidenheid is; dat sommigen zich wijden aan het beschouwende leven, om bezig te zijn met God, gelijk de monniken en heremieten, anderen aan het bedrijvige leven om God door daden van naastenliefde in Zijne ledematen te dienen, gelijk zij die zich aan God toeheiligen tot het verplegen van kranken of het loskoopen van slaven en andere werken van barmhartigheid* (2). — Geen werk dus van barmhartigheid, zegt de Aquiner, of er kan eene orde voor worden ingesteld! Deze beginselen, die de nooit veranderde katholieke leer en de zedelijkheid zelve zijn, bewijzen de ruime levensbeschouwing, waardoor een waarachtig kloosterling zich steeds zeer gunstig van

(1) Du Boulay, H. U. P., t. III, p. 640 et seqq. — S. Thom. Aquin. Contra impugnantes etc. capp. II—XX en cap. XXV.

(2) ... sunt aliquae religiones institutae ad vacandum Deo per contemplationem, sicut religio monastica et eremitica; aliquae autem ad serviendum Deo in membris suis per actionem, sicut illorum qui ad hoc Deo se dedicant, ut infirmos suscipiant, captivos redimant, et alia misericordiae opera exequantur. Nec est aliquod opus misericordiae ad cujus executionem religio institui non possit, etsi non sit hactenus instituta etc. S. Thom. Aquin. Contra Impugnantes, c. II.

zijne vervolgers onderscheidt. Ze loochenen in hunne algemeenheid kon Willem van Saint-Amour niet; de strijd begint met de bijzonderheden.

De bedelorden, — zeide men — geven onderwijs; — willen tot het college der universiteitsleeraren behooren, die geen kloosterlingen zijn; — zij willen prediken en biechthooren en zielzorg oefenen; — zij houden zich niet met handenarbeid onledig; — zeggen vaarwel aan al hunne goederen en bezitten geenerlei eigendom; — eindelijk zij leven van aalmoezen. Met vele schriftuurplaatsen en kerkvaders en wijsgeerige grondstellingen had Thomas' belezen tegenstander deze zes bezwaren zoeken te staven. Zijne bewijzen echter hadden geen klem naar gelang van hun aantal. Reeds op den eersten blik bespeurt men, dat onderwijzen een der edelste werken van naastenliefde kan zijn en dat Jezus niet den *titel* van magister (1), wel het *eerzuchtig* verlangen daarnaar had veroordeeld; — dat de wetenschap vereenigingspunten in overvloed aanbiedt tusschen geleerden, die géen kloosterkleed en andere geleerden, die dit wél dragen, en vooral waar het geldt de jongelingschap in te leiden tot den tempel der katholieke theologie; — dat een kloosterpriester, mits de Paus hem zending geve, niet minder dan ieder andere, wien de handen zijn opgelegd, de priesterlijke bediening uitoefenen kan; — dat er evenzeer kloosterlingen als mannen in de wereld op andere wijze dan met handenarbeid God en den medemensch kunnen dienen; — dat een katholiek universiteitsleeraar zonder zich te onteeren de evangelische armoede niet kon aanklagen bij den Plaatsbekleeder van Christus; — dat het leven van aalmoezen den bedienaren des altaars volgens de H. Schrift en de volksovertuiging der katholieke middeleeuwen nooit ten schande gerekend werd. — Lees intusschen Sint-Thomas' betoog zoo rijk aan schriftuurkennis, zoo breed van omvang, zooveel blijken gevend van gerijpte studie, zoo redelijk en billijk vooral; hoe klein is dan de Bourgondiër met zijne spitsvondigheden tegenover deze bezadigde wijsheid en rechtvaardigheid van oordeel!

Willem van Saint-Amour waant zich sterk in de derde plaats door het hekelen van sommige misbruiken.

Ziet hier het antwoord.

---

(1) Matth. XXIII, 8.

De Heilige brengt de gelaakte misbruiken tot drie hoofdsoorten. De eerste bestaat geheel uit loffelijke daden. De zonen van den H. Franciscus en den H. Dominicus dragen een arm en onaanzienlijk gewaad; zij genieten veler vriendschap en staan velen met liefdewerken ter zijde. Niet gelijk de vroegere klooster-orden aan een abdij verbonden, verschijnen zij én in Europa's groote steden én in de hut van den armen landman; voor het geloof en de goede zeden kampen zij allerwegen, waar het Opperhoofd der Christenheid hen zendt of nood en oorbaarheid hen roepen; zij beoefenen de wetenschap hartstochtelijk en met zeldzame geestdrift; zij zoeken zich in de kanselwelsprekendheid zooveel mogelijk te volmaken: ziedaar aantijgingen, door den Heilige te recht „nietswaardig" genoemd. Hier bestempelt de tegenpartij klaarblijkelijk *goede dingen* met den naam van kwaad (1). — Al deze feiten, uit hunnen aard onverschillig en zoowel een goede als eene kwade verklaring toelatende, gelden in het schimpschrift, alleen aangelegd om haat en booze wangunst te wekken, als nieuwe gruwelstukken en „gevaren der laatste tijden". De bovengenoemde kloosterlingen verdedigen hunne orde; bieden den lasteraars weerstand; voeren pleidooien tegen hen; zij berokkenen hunnen vervolgers straffen; dragen zorg om aan het volk welgevallig te zijn; verheugen zich, wanneer God groote dingen door hen uitwerkt; houden hun verblijf aan de hoven: dit zijn altegader grove feilen in het oog van den wreveligen schrijver, wiens betoog steeds het hoofdgebrek aankleeft, dat het losse vermoedens voor bondige redenen, en voor verstand hartstocht schenkt. Zeven hoofdstukken van Thomas' weder-legging bewijzen zóo zonneklaar, wat er al goeds kon schuilen in alles wat de tegenstanders, willekeurig en liefdeloos, als anti-christelijke daden brandmerkten, dat men zich afvraagt, hoe schrandere mannen aan den leiband liepen van den even onredelijken als behendigen Willem van Saint-Amour. Doch stelt de nakomelingschap zich deze vraag niet bij iedere dwaling, die heeft uitgewoed?

Intusschen gaat de beschuldiging van de beginselen tot de personen over.

---

(1) S. Thom. Aquin. Contra impugnantes, VIII—XIII. De Heilige past op de lasteringen zijner tegenpartij Eccli. XI, 33 toe: Arglistig maakt hij goed tot kwaad, en op de besten werpt hij blaam.

Moeten de aangeklaagden hier zwijgen en alles aan God alleen overlaten?

Het antwoord luidt: men biede manmoedig weerstand.

De Heilige is niet onbekend met de geschiedenis van menschelijke ellende. Misbruiken sluipen ook kloosters binnen. Dit feit geeft echter niemand recht om feilen van kloosterlingen te overdrijven of fantastisch te vermenigvuldigen. Thomas bewijst dan in bijzonderheden, hoe de lasterzucht vier oneerlijke middelen te hulp roept (1).

Men overdrijft. Wat eenigen in hun vroegeren levensstaat misdreven, meet men breed uit en maakt het den kloosterlingen tot verwijt; wat een of twee misdoen, brengen de vervolgers op rekening van allen; en terwijl zij elders zonder schroom kemels doorhalen, laten zij, nu het de bedelorden geldt, zelfs geen mug door. Daarbij dicht men den kloosterlingen hoogst twijfelachtige vergrijpen als zekere toe. Niets onzekerder immers dan de toekomst en de verborgenheden des harten; welnu, men voorspelt, dat zij bij de voleinding der eeuwen bedorven van zeden en ontrouw aan het geloof zullen zijn en verfoeit hen reeds bij voorbaat om zulke voorspelde zonden; men verwerpt al hunne daden, dewijl deze niet om Christus, maar uit roemzucht geschieden. Welnu, is het geen nijd en trots en meer het werk van schandaalzoekers dan van waarachtigen ijver (2), over zielsgeheimenissen aldus den staf te breken? Bovendien legt de tegenpartij den religieuzen openbaar valsche overtredingen ten laste. De Bourgondiër zag namelijk in de werkzaamheid der bedelorden een groot gevaar en een bode van het jongste Gericht; doch het viel den H. Thomas niet zwaar het dwaze van dien alarmkreet te bewijzen. Ten slotte toont de trouwe verdediger zijner broeders, wat onrechtvaardigheid het is de gebeden, het vasten en andere goede werken der kloosterlingen als misdaden te beschimpen, en lieden, aan Gods dienst verknocht, als huichelaars aan den schandpaal te brengen, omdat ook zij bijwijlen aan menschelijke zwakheden schuldig zijn. En Thomas besluit: „Zoo hebben wij

---

(1) Sed interius considerantibus apparet hujusmodi detrahentium linguas esse *efficaciter reprimendas* propter tria .... Unde eorum temeritati *viriliter resistendum* etc. S Thom. Aquin. Contra impugn. XXI.

(2) .... quod maxime faciunt, qui magis amant clamare et vituperare quam corrigere et emendare. S. Thom. Aquin. Contra impugn. XXI.

„met Gods bijstand den laster van kwaadwilligen wederlegd „en blijkt het openlijk, dat zij geen reden tot veroordeeling „geven, die, in Christus Jezus zijnde, niet wandelen naar „het vleesch, maar met 's Heeren kruis beladen en de zinne-„lijke verlangens versmadend, de werken des geestes zoeken" (1).

Ziedaar een schets van Sint-Thomas' pleidooi, gelijk het geschreven tot ons is gekomen. Het werd den H. Vader overhandigd. In eene talrijke vergadering, met den Paus tot voorzitter en bijgewoond door de vier kardinalen-rechters, werd het betoog gelezen en in behandeling genomen. Het einde was een overwinning voor de rechtvaardige zaak.

Den 5den Oktober 1256 werd te Anagni door de vier kardinalen-rechters vonnis geveld. Het boek: *Over de gevaren der laatste tijden*, werd als „ongerechtig, misdadig, verfoeielijk" veroordeeld en naar middeleeuwsch rechtsgebruik ten vure gedoemd. De samengestroomde menigte zag de vlammen omhoogstijgen op het plein van Anagni. Ten aanschouwe van honderden universiteitsleden werd het geschrift, dat zooveel eerlijke mannen had onteerd, eenigen tijd later op dezelfde wijze te Parijs aan de afkeuring des volks prijsgegeven (2). Eudes van Douai, Christiaan van Beauvais en eene menigte hunner partijgangers, met name meester Laurens, onderwierpen zich oprecht. Met de kalmte daalde levendig schuldbewustzijn in vele gemoederen. Laurens en Eudes van Douai verzochten later zelfs een graf in het klooster der Dominikanen: „niets kan ik u schenken," zeide de laatste, „om mijn onrecht te vergoeden; doch ten blijke van mijnen rouw, neemt mijn lichaam en schenkt het een graf" (3). Doch het stug gemoed van den hoofdleider der bittere vervolging, die te laat en eerst na zijn veroordeeling te Anagni aankwam, boog niet. Uit de fransche hoofdstad verbannen (4), trok meester Willem zich terug op zijn landgoed Saint-Amour in Bourgondië, waar hij den 13 September 1272 stierf. Voor de beide bedelorden was de bulla *Romanus Pontifex*, gedagteekend

---

(1) S. Thom. Aquin. Contra impugnantes, Epilogus.

(2) Vgl. de bulla »Romanus Pontifex" van 5 October, 1256; »Veri solis" van 17 October, 1256; Bull. Ord. Praed. t. I, p. 317. — Du Boulay, H. U. P. t. III, p. 310.

(3) Cantimpr. De apibus, p. 178.

(4) Waarschijnlijk sedert 24 September 1259. Zie Denifle, Chartul. p. 402.

Oktober 1256, eene schoone zegepraal. Paus Alexander IV, die naar geheel de levenswijze der aangerande kloosterlingen een scherp onderzoek had ingesteld, hield in deze bul eene zeer bemoedigende lofspraak op de vervolgden.

Een groot werk was gered.

Het snoeimes zou te wilde loten moeten wegsnijden en dor hout moest met zorg worden uitgebroken, maar de boom, door den serafijnschen Franciscus en diens apostolischen vriend Dominicus geplant, bleef behouden om vruchten te dragen, zoolang het God zal behagen, die den wasdom schenkt.

Over zee maakte Thomas de terugreis, naar de kust van Provence.

Het schip werd overvallen door een noodweer, dat zelfs de schepelingen met angst sloeg. De Heilige alleen bleef kalm. Zijn kinderlijk vertrouwen wankelde geen oogenblik. Hij maakte het kruisteeken, dit was zijn schild; en zeide: God is mensch geworden; God is voor ons gestorven (1).

Gelijk hij daar stond, onverschrokken tusschen de woedende elementen, als een zuivere geest, wien geen aardsche krachten zullen schaden, zoo was hij bij alle wisselingen des levens onwankelbaar en getroost in het uitzicht op God.

Behouden keerde Thomas te Parijs weder.

---

(1) De Tocco, VII, n. 39. De schrijver verhaalt het feit zonder jaartal. Onze vooronderstelling, dat de meegedeelde bijzonderheid bij Sint-Thomas' terugkeer van Anagni plaats greep, steunt op het vrij algemeen gevoelen der levensbeschrijvers van den Heilige.

TIENDE HOOFDSTUK.

De vrede herleeft tot algemeen welzijn. — De H. Thomas houdt zijne inwijdingsrede als magister der universiteit van Parijs. — Welken indruk zijn onderwijs op tijdgenooten maakte. — Algemeene hoedanigheden van den Heilige als Leeraar. — De „engelachtige Leeraar".

Een der vredesvoorwaarden, door kardinaal Hugo en diens mederechters te Anagni den aanhangers van meester Willem bij het afzweren der verworpen dwaalleer vastgesteld, behelsde mede, dat de partij van den Bourgondiër door woord noch daad Thomas' verheffing tot het magisteriaat zou tegenwerken. De bul *Quasi lignum vitae* moest worden gevolgd. Twee der partijleiders, Eudes van Douais en Christiaan van Beauvais, hadden reeds den 23 Oktober 1256 onder eede beloofd, dat zij het zouden doen (1). Toch ging er nog wel een jaar voorbij en waren er nog een paar dozijn bullen van den krachtigen en zachten Paus Alexander IV noodig, alvorens de vrede aan de parijsche universiteit geheel was hersteld.

Die vrede was een zeer gewenscht goed. De geregelde voortgang der wetenschappen in de hoofdstad zou, volgens aller overtuiging, bevorderlijk wezen voor het algemeen welzijn.

Paus Alexander IV, die noch het recht noch de studiën schipbreuk wilde zien lijden, bracht in zijn bul „Parisius" van 15 November 1256 ruimschoots hulde aan de beroemde, maar door zooveel onlusten verstoorde universiteit. *Parijs is de moeder der wetenschappen; de voortreffelijke stad der letteren; de schoone*

(1) Denifle, Chartularium I, 338.

woonstede der wetenschap. Hier rijpen overvloedige vruchten van kennis, die, hoe meer gesmaakt, des te vuriger begeerd worden. „Om dit alles — vervolgt de Opperpriester — „slijt gij lange „jaren met waken en arbeiden in deze stad en geeft er uwe „bezittingen ten beste. Hierom schenken ouders en verwanten „u vlijtig geldelijken steun, somtijds zich zelven om uwentwil „ontberingen getroostend, dewijl gij hier, als in een welriekenden „lusthof gretig te gast gaande, heerlijk u aan den uitgelezen „disch der wijsheid verkwikt, in het goede toeneemt en opwast „tot mannen van deugd en kennis, opdat eindelijk uw arbeid en „moeite tot lof van God, tot uw eigen roem en voordeel en tot „blijdschap uwer verwanten zich openbare." De Paus besluit deze bulla met de toezegging, dat de apostolische Stoel in alles wat den luister en den bloei der universiteit belangt, zich mild zal betoonen in ondersteuning en gunsten (1). Door eene gelukkige mengeling van wijze vastberadenheid en oprechte goedheid, twee hoofdeigenschappen voor regeerders, won Alexander IV welhaast vele gemoederen. „Als de levensboom des Paradijzes, als een „glansrijk licht in 's Heeren huis" (2) stond wederom de beroemde universiteit in Gods Kerk.

Het behoud der eenheid tusschen twee zoo bloeiende, zoo machtige levensuitingen, als in de XIIIde eeuw de universiteiten en de bedelorden waren, rekent vriend en vijand tot een overgroote weldaad voor den godsdienst en de beschaving. Schonk de akademie velen kloosterlingen eene zeer wenschelijke gelegenheid om tot algemeen welzijn hunne talenten volkomen te ontvouwen, de kloosterlingen op hunne beurt schonken uitmuntende leeraren en genieën, als Albertus den Grooten, den H. Bonaventura, den H. Thomas van Aquino; mannen, wier beteekenis als wijsgeeren en diepzinnige godgeleerden hare wedergade niet vond.

In Oktober 1257 werd de blijde vrede bezegeld door Thomas' plechtige opneming onder de magisters van Parijs. Na veel doorgestaan leed kon Humbertus van Romans, bij de sluiting van het generale ordekapittel te Toulouse (1258), een rondgaanden brief aan zijne kloosterlingen richten, die als een juichlied klinkt (3).

De kanselier dan, hoewel andere baccalaurei Thomas naar

---

(1) Bull. Ord. Praed. t. I, p. 322; Du Boulay, H. U. P. t. III, p. 332.

(2) Bull. »Quasi lignum". Quasi lignum vitae in paradiso Dei, et quasi lucerna fulgoris in domo Domini est in sancta ecclesia Parisiensis studii disciplina.

(3) Zie Reichert, Litt. Encycl. magistrorum generalium, p. 46.

leeftijd en rangorde moesten voorgaan, deelde den prior van Saint-Jacques mede, dat pater Thomas zich tot zijn plechtige inwijding zou toerusten. Deze verzocht, wegens zijnen nog te jeugdigen leeftijd (1) en omdat het hem aan wetenschap ontbrak, van den last ontslagen te worden. Toen de prior nochtans zijn vast verlangen uitsprak, gehoorzaamde onze Heilige ootmoedig. Zijn eerste toevlucht was het heilig Tabernakel. Daar wierp hij zich neder en bad onder tranen zijnen God, die hem, hoe onwaardig ook, reeds met zoovele genade was voorgekomen, om wijsheid en kracht voor zijn werk. Hij bad den psalm: *Red mij, Heer, want de waarheid is weggeslonken uit de kinderen der menschen,* (2) en langen tijd bleef hij in het gebed. Toen viel hij in een diepen slaap, en hem overkwam, naar zijn eigen verhaal aan Jacob de Florentino, prior van Fossa-nuova, een droomgezicht. Hem verscheen een zeer eerbiedwaardig grijsaard, in het gewaad der Predikheeren, die hem vroeg: Thomas waar peinst gij op? — Deze hernam: mij is het aanvaarden van het magisterschap opgelegd; nu overdenk ik, wat te behandelen zij. — De grijsaard sprak: kies dezen tekst: *Uit zijne opperzalen besproeit Hij de bergen. Van de vrucht uwer werken wordt het aardrijk verzadigd.* — Hierop ontwaakt, dankte de Heilige God en begon naar de aangeduide schriftuurplaats zijne voordracht te bewerken (3).

De 23e Oktober (4) was een plechtige dag. Thomas verscheen in de statige, ruime promotie-zaal of *aula* van het bisschoppelijk paleis en hield er voor eene talrijke schare zijne openingsrede. Zeker konden toen zelfs de scherpste tegenstanders niet denken aan een dier „valsche profeten, die het Christendom met een nabijzijnden ondergang bedreigden", en tegen wie Willem van Saint-Amour's *Over de gevaren der jongste tijden* nog zooveel andere hartstochtelijke ongerijmdheden had doen toejuichen. Men dacht niet meer aan die schoone bewijsvoering van meester Willem uit de dagen zijner prediking, dat „een kloosterling klaar-

---

(1) De regel van Robert de Courçon, die tot in het begin der XIVe eeuw gold, luidde voor de godgeleerden: nullus Parisius legat citra tricesimum quintum aetatis suae annum, et nisi studuerit per octo annos ad minus.... et quinque annis audiat theologiam antequam privatas lectiones legat publice. — Denifle, Chartul. I, 79.

(2) Ps. XI.

(3) De Tocco, III, 17; Processus de vita, VI, 49 en 60.

(4) Zie voor deze dagteekening, Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I, 280.

blijkelijk een Farizeër is, wanneer hij met den doctorstitel de godgeleerdheid onderwijst aan de hoogeschool te Parijs (1). Gelijk het ook onder ons gaat, wanneer na den hartstocht de redelijkheid weder aan het woord komt, tal van hoogwijze vermaningen schenen in beschonkenheid uitgesproken, en bijzonder die donkere voorspelling, door den hevigen partijleider aan het slot van zijn vlugschrift verkondigd: wanneer Paus Alexander IV de kloosterlingen niet in het ongelijk stelde, zou „Parijs' vermaarde Universiteit vallen, daarna de wetenschap uit den priesterstand verdwijnen, de ketterij wijngaard en olijven der Kerk verwoesten, ja, het einde van Petrus' rijk te duchten zijn" (2). — Al deze verschrikkingen waren voorbijgegaan. In het licht, waarmee God zijne heiligen kleedt, scheen Thomas de engel van den vrede. Met schoone wijsheid ontwikkelde hij, die reeds als kind zijn meesters de vraag: *Wat is God?* gesteld had, een zijner groote denkbeelden, en sprak over den *Actus purus*, over het onuitsprekelijke en ongeschapen Leven. dat de eindelooze verscheidenheid der geschapen orde doet deelen in den overvloed van zijn onverminderd en onvergankelijk bestaan. De Tocco, de oude levensbeschrijver, geraakte bij het herdenken van dien dag in geestdrift. Hij vergelijkt den H. Thomas bij Isaäc, Jacob, Joseph, Mozes, Salomon, Thomas den Apostel. De wijsheid was den Aquiner eene andere Rebecca, de bruid, die hem het frissche, levendmakende water aanbood tot verkwikking van Gods volk; eene andere Rachel, wie hij zijn trouw verpandde (3). — In de *aula* werden den nieuwen leeraar onder blijde deelneming de zinnebeelden zijner waardigheid geschonken: de *ring*, ten blijk van het verbond met de wetenschap; de opengeslagen Schriftuur, overhandigd met de woorden: „aanvaard de macht om te onderwijzen op alle plaatsen der aarde"; een *zetel* te midden der universiteitsleeraren, hem aangewezen met de formuul: „neem onder de leeraren plaats"; de *baret*, die, den nieuwen magister op het hoofd geplaatst en weder afgenomen, herinnerde aan de gehoorzaamheid, waartoe ook de leeraren verplicht zijn jegens Gods Kerk, de door Christus gestelde bewaakster der geopenbaarde leer (4).

(1) Du Boulay, Hist. Univ. Par. t. III, 251.

(2) Du Boulay, Hist. Univ. Paris. t. III, 291: Tunc etiam, quod absit finiendum Petri timeri potest imperium.

(3) De Tocco, III, 16.

(4) Dr. Werner, Der h. Thomas von Aquino, B. I, 213.

Voortaan behoort de Aquiner tot de corporatie (universitas) der parijsche magisters (1). Gelijk hij zelf onder toezicht van zijn ordebroeder Bonhomme voorlezingen had gehouden, zoo werden nu andere baccalaurei, als Sententiën-uitleggers, onder hem *voorbereid tot het verkrijgen van den titel,* die het recht om overal in de christelijke wereld te leeraren medebracht (2). De tijd deed vele opgewonden gemoederen der tegenpartij tot rust en hiermee menig verstand tot zijn natuurlijke helderheid komen. En het is zeer treffend, bij Thomas' dood de hartelijkste sympathie te zien betuigen, ook door de zoo woelige faculteit der artisten. De brief van hun rector en magister aan het generaal kapittel der Dominikanen in 1274 bewijst ons, dat er vrede op aarde kan zijn voor menschen van goeden wil (3).

Thomas, die in verborgenheid en gespannen arbeid zoo buitengewone schatten van wijsheid had verzameld, ontvouwde voor zijne leerlingen te Parijs den rijkdom van zijn genie. Het scheen, dat God hem de wetenschap instortte. Als baccalaureus overtrof hij reeds alle magisters en was hij welhaast erkend als een man, die door uitmuntende leering zijnen toehoorders den geest van liefde voor de wetenschap inblies. De Tocco, dien wij hier op den voet volgen, teekent vervolgens het onderwijs van onzen Heilige met twee trekken, die duidelijk den indruk hergeven van den bewonderden leeraar op tijdgenooten. Eerst trof hen het *nieuwe* in hem. „Hij stelde — zegt de geschiedschrijver — nieuwe vragen aan de orde; vond een nieuwe en klare wijze van oplossing en voerde daarbij nieuwe bewijsgronden aan, zoodat niemand, die hem nieuwe dingen hoorde leeren en hem wat onzeker was met nieuwe bewijzen hoorde staven, het in twijfel trok, of God deed nieuw licht nederdalen over den man, die al bij den aanvang zóo vast van oordeel was, dat hij niet aarzelde nieuwe dingen te onderwijzen en te boek te stellen, waarover God zich had gewaardigd hem nieuwe ingevingen te schenken". Dit op naïeve manier achtmaal herhaald *nieuw* heeft zijn waarde. — De tweede karaktertrek in Thomas' leer is de vereeniging van menschelijke wetenschappen met de kennis van Gods Woord. En deze ver-

(1) Zie boven bl. 68—70.

(2) Als opvolger van Thomas in het baccalaureaat worden genoemd Hannibald, Romanus de Ursini en Petrus van Tarantaise. — Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 350.

(3) Denifle, Chartul. Univ. Paris. I, 504—505.

eeniging — zegt de Tocco — moge niemand als ongerijmd beschouwen. In hetzelfde goddelijke verstand immers, dat de heilige bron der geloofswaarheden is, hebben de voorwerpen aller wetenschappen hunnen oorsprong. Terecht dient derhalve alle wetenschap de goddelijke Wijsheid, die ook van de natuurlijk verworven kennis de bron is (1).

De groote gaven van den baccalaureus maakten de parijsche studenten begeerig naar de leering van den magister. Thomas had hun hart gewonnen (2). Na de plechtigheid en bruiloftsdag zijner inwijdingsrede begon hij weldra, als regent der studie, in een der ruime lokalen van Saint-Jacques te onderwijzen (3). De geschiedenis verhaalt ons uit dien gulden tijd het volgende. „Toen de leeraar den magisterstitel had verworven en zijne lessen begon, stroomde zulk een menigte studenten, door zijn verheven leer getrokken, naar de leeszaal, dat men er nauwelijks een plaats vond. Voorgelicht door zijne beknopte, heldere, gemakkelijke leering werden vele regulieren en seculieren tot verdienstelijke magisters gevormd. Op het veld der *menschelijke wetenschappen* plukte hij bloemen, terwijl hij van de rijpe akkers der *Schriftuur* een overvloedigen oogst inzamelde" (4).

De eeuwen hebben de verheven ziel van den Aquiner nog beter doen begrijpen. Wij leerden hem kennen als een voorbeeld der allerschoonste leeraarsgaven naar geest en hart.

Thomas bezat een stalen geheugen, dat met de grootste gemakkelijkheid en veelal na ze slechts een enkele maal vernomen of gelezen te hebben, tallooze denkbeelden zonder verwarring bewaarde. Zijn verstand kwam in fijnheid, kracht en bliksemsnelle vaart de onstoffelijke geesten nabij. Wie bezat als hij de gave om zoo diep, zoo verre, zoo naar alle zijden en zoo snel door te dringen met een nimmer moeden geest? Ons, gewonen menschenkinderen, duizelt het hoofd bij de gedachte, hoe zóoveel denkbeelden, waarheden, gevolgtrekkingen in zich gevat, in hunne aaneenschakeling gevolgd werden; hoe alle tegenovergestelde dwalingen

---

(1) De Tocco, III, 15.

(2) De Tocco, III, 16.

(3) Daar waren in Saint-Jacques twee door Lodewijk IX geschonken collegezalen, één voor de magisters der fransche dominikaner provincie, de tweede voor de vreemdelingen, dat is de magisters, die niet tot deze provincie behoorden.

(4) De Tocco, IV, 18.

gezien, wederlegd en bijna het geheele rijk der waarheid binnen zoo weinig levensjaren kon overschouwd worden. Welk een wijsheid, uit de H. Schrift en de kerkvaderen, uit de heidensche en christelijke, uit de oude en nieuwere wijzen vergaderd! Te Parijs werd daarom Thomas *communis Doctor*, de *algemeene Leeraar* genoemd (1).

Pierre Dubois, die omstreeks 1270 Thomas' leerling was, heeft zijnen leermeester genoemd *dien zeer voorzichtigen frater Thomas* (2).

Dit: *Ille prudentissimus*, is scherpzinnig gezien. Want de voorzichtigheid leert den mensch ware en waardige middelen kiezen voor het gestelde doel. Zij is de besturende, de wetgevende wijsheid; de architectonische, die opbouwt; de regeerende, die heerscht naar heilige wetten van orde.

Zoodanig was de Aquiner in zijne wijsheid.

Ordenend zwaaide hij den schepter van zijn genie. Hij tooverde een levensbeginsel in het vormelooze wetenschappelijke materiaal. Hij schiep eenheid en schoonheid.

En hij behield de heerschappij over zichzelven.

Aan al deze voortreffelijkheden paarde zich een maagdelijke geestdrift voor de goddelijke Waarheid. Thomas noemde haar *den troost zijns levens*; op hare beschouwing en verheerlijking had hij geheel zijn hart gesteld. Geen oogenblik van 's levens korten tijd ging daarom voor den Heilige verloren. Te midden zijner geliefde kloosterbroeders, in het gezelschap en aan den disch van prelaat en koning, werd zijn rusteloos werkzame geest bijwijlen eensklaps aan de zinnen ontvoerd; de ziel alléén scheen te leven. Door eene bewonderenswaardige werking verwierf zelfs het lichaam een zweem van onstoffelijkheid, van onlijdelijkheid, zoodat het dan gevoelloos voor de smart en onder dit opzicht als onkwetsbaar was. Deze opgetogenheid der edelste zielsvermogens wekte een waren schroom voor nuttelooze samenspraken. De Heilige zeide niet te kunnen begrijpen, hoe een man, tot de beschouwing der goddelijke waarheden ingeleid, zijnen tijd met nietswaardigheden kon verkwisten. Goedaardig, liefderijk, minzaam voor den evenmensch meed hij de samenleving niet,

(1) Ptol. Luc. H. E. XXII.

(2) P. Dubois, De recuperatione Terrae Sanctae: Ille prudentissimus frater Thomas de Aquino.

noch weigerde in de spreekzaal te verschijnen, wanneer de wellevendheid, de naastenliefde of andere billijke redenen zulks vroegen; doch onweerstaanbaar trok zijn groote roeping tot een leven, aan de verdediging van Christus' leer gewijd, hem terug naar daad en beschouwing. Nimmer mengde hij zich in louter wereldsche beslommeringen. Hij was *in* de wereld, maar had niets *van* de wereld (1).

Er zijn nog andere hoedanigheden, wier gemis zelfs grooten geesten en ijveraars den diepsten val heeft bereid, maar wier bezit den Heilige tot een spiegel der geleerden maakt. Als naar het leven zijne deze hoedanigheden van den engelachtigen Leeraar getroffen door deze schoone woorden van den H. Geest: *De wijsheid die van boven is, zij is rein, vredelievend, bescheiden, overtuigbaar, instemmend met de goeden, vol barmhartigheid en goede vruchten, niet oordeelende, zonder geveinsdheid* (2). Nooit gaf hij eenig blijk van aanmatiging, geen opgeblazen of grievend woord vloeide er ooit van zijne tong. In het vuur van den redetwist kwetste hij nimmer de liefde (3).

Zijne ziel bleef verre van den trots, een kwaad, allermeest te schuwen door hem, die de heilige wetenschap nastreeft van Jezus Christus, het toonbeeld der zachtzinnige, nederige harten. Thomas zocht nooit zich zelven. Hij was meer dan een geleerde; hij was een wijze, hij was een Heilige. Als de meest gevierde professor der wereld en overladen met roem, blijft hij, wat hij in zijn stille novice-jaren was, en wat later Dante's dichterlijken geest niet ontging: *il buon fra Tomaso* (4). Hij was de goedaardigheid zelve. Vandaar ook zijne groote gemoedelijkheid in den omgang. Bij zekere gelegenheid, waarschijnlijk ten jare 1260, toog hij met een aantal zijner leerlingen naar St. Dénis, om in de vermaarde abdij van koning Dagobert de dierbare overblijfselen der Heiligen

---

(1) De Tocco, II, n. 11; VII, n. 40 en 44; VIII, n. 48—49. — .... videbant ipsum .... nullis de negotiis secularibus implicantem, zegt Barth. de Capua, in Proc. de vita, IX, n. 77. — Ptol. Luc. H. E. XXII, 22. zegt van de jaren na het magisteriaat: Eo vero tempore sic habuit mentem elevatam in activa et contemplativa, ut tradunt qui cum ipso tunc erant Parisiis, ut quasi insensibilis videretur. Sicque suos actus in divino mancipabat obsequio, ut nihil jam *in* hoc mundo haberet *de* mundo.

(2) Ep. cath. B. Jac. III, 17.

(3) Petrus de S. Felice, en Barth. de Capua in Proc. de vita, V, 45; IX, 77.

(4) Convit. IV, 30.

te vereeren. Bij den terugtocht zetten zich de pelgrims een weinig ter ruste. Het was een hooggelegen plaats met een schoon uitzicht op de nabijgelegen hoofdstad. Hier opende een der jeugdige kloosterlingen het volgende gesprek: Pater, wat is deze stad Parijs toch schoon! — Ja, zij is schoon, antwoordde de Heilige. — De eerste hernam: ik wenschte wel, dat zij ú toebehoorde. — Wat zoude ik met deze stad doen? — sprak de Heilige. — Haar verkoopen aan den koning en voor het geld dominikaner kloosters bouwen. — Op mijn woord — hernam de Heilige — liever bezat ik Chrysostomus' verklaring op Sint-Mattheus (1). — Zoo spraken met hem naïeve scholieren.

Persoonlijke beleedigingen verdroeg de Heilige met onverstoorde kalmte.

Eenmaal verweet een onbeschaamde vijand hem, dat hij van een groot leeraar niets had behalve den schijn. „Ik zal trachten „aan den goeden dunk omtrent mij zooveel mogelijk te beant-„woorden" zeide Thomas met diepe overtuiging. — Een al te roekeloos leerling nam den dag der plechtige inwijdingsrede te baat, om den genialen meester openlijk te bestrijden. Ofschoon de vergadering door de opkomst aller universiteitsleeraren zeer plechtig en de smaad onder de gegeven omstandigheden groot was, liet de Heilige zich alles zonder eenige tegenspraak welgevallen. Bij het wederkeeren uit de bisschoppelijke *aula* naar hun klooster, toonden Thomas' gezellen zich zeer verwonderd, hoe hij dezen hoon, die allen trof, gedoogd had. „Mij dacht", hernam de nederige dienaar Gods, „dat men dien magister sparen en niet „in de volle vergadering beschamen moest." Echter toonde hij zich bereid, wenschten dit zijne broeders, weldra zijne tekortkomingen aan te vullen. Dit geschiedde reeds den volgenden dag, toen de redetwist over dezelfde vraagstukken in de bisschoppelijke *aula* werd voortgezet. De jeugdige kampioen, voor de bondige redenen zijner gisteren zoo zwijgende wederpartij zwenkend, zocht eerst in het wisselen van termen zijn heil; maar rusteloos door Thomas' betoog vervolgd, streek hij welhaast de vlag. Dit nu verbaasde niemand; wel bewonderden allen de goedige bescheidenheid, waarmee de Heilige zijn overmoedigen beleediger tot zwijgen bracht.

Later zullen wij hem bij een openbaren redetwist tegenover

(1) Barth de Capua, Proc. de vita IX, 76. — De Tocco, VII, 43. — Ibid. V, 27.

een fellen bestrijder ontmoeten, zonder dat hij ook maar met één woord van den ootmoed afwijkt, altijd zacht en humaan in zijne verdediging (1).

Een levendig geloof gaf kracht en innerlijk verband aan al deze eigenschappen van den Heilige als leeraar. Diep van de waarheid doordrongen dat God de Heer der wetenschap is, ondernam hij niets, dan na eerst in stilte te hebben gesmeekt om licht van Boven (2).

Steeds waren zijne ooren geneigd naar de stem Gods, naar de geopenbaarde Wijsheid, die wij ook vernemen in de uitspraak der H. Kerk. Het leeraarsambt beschouwde hij als een door den Hemel opgelegden plicht voor iederen dag en wat hij met onvermoeiden ijver vóor zijne tijdgenooten verrichtte, deed hij met het levendigst en nooit bezweken bewustzijn, dat hij in den dienst stond der hoogste Volmaaktheid, die hij met geheel zijne ziel beminde. Naarmate wij langer staren op zijne verhevene werkzaamheid, kan onze bewondering minder den uitroep bedwingen: „Gij zijt wijs als een Engel des Heeren!"

Het schouwspel eener wereld vol dwaling en zonde en onze eigen ellende overstelpt ons bijwijlen met een somber gevoel. Maar onze moed herleeft bij het zien van dezen heiligen leeraar, zoo verrijkt met de kennis der Godheid, zoo vlekkeloos van onschuld. Dan smeeken wij om zijne tusschenkomst voor den troon der reddende Genade; wij vertrouwen op de bede van den engelachtigen Leeraar als op het gebed van een broeder (3).

---

(1) Processus de vita S. Thom. Aq. IX, 77: nunquam tamen ipse frater Thomas restrinxit verbum humilitatis, sed semper cum dulcedine et humanitate respondit.

(2) .... quotiens studere voluit, disputare, legere, scribere vel dictare, prius ad orationis secretum accedens, profusis lacrymis, pro divinis inveniendis in veritate secretis. De Tocco, VI, 31.

(3) Ziehier het liturgisch gebed voor den feestdag van den Heilige: Deus qui Ecclesiam tuam beati Thomae, Confessoris tui atque Doctoris, mira eruditione clarificas et sancta operatione fœcundas, da nobis, quaesumus, et quae docuit, intellectu conspicere, et quae egit, imitatione complere. Per Christum Dominum nostrum. — Off. S. Thom. Aquin. die 7ma Martii.

ELFDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas en Parijs. — Scholastieke Godgeleerdheid in het midden der XIIIe eeuw. — Sint Thomas' kommentaar op de *Sententies* van Petrus Lombardus. — Zijn verhandeling *Over de Waarheid*. — Zijn uitlegging van het Sint-Mattheus-Evangelie. — In de praktijk.

In de XIIIe eeuw was Parijs eene stad van groote bekoorlijkheid voor hen, die het aangename zochten, en wellicht nog van machtiger aantrekkelijkheid voor geestdriftige beminnaars der wijsheid. Oude dichters vieren met overdreven lof de stad als „roze der wereld" en „balsem der aarde" (1). Wij overdrijven nochtans niet, wanneer wij Parijs als de zeer gunstige omgeving beschouwen, zonder welke Thomas' groote geest wellicht nooit, of langzamer, tot volle rijpte zou gekomen zijn. Want hoewel stoute verwachtingen mochten worden gebouwd op het genie van den Aquiner, op zijn door geen arbeid te breken veerkracht en vroom verantwoordelijkheidsgevoel, zullen wij toch ook voor hem eene wet van invloed der omgeving moeten erkennen. De negenjarige leeraarsarbeid, vijf jaren vóor (1252—1257) en vier jaren (1257—1261) ná het magisteriaat, bleef niet zouder ernstigen strijd; doch bij Thomas' buitengewone veerkracht was de strijd hem een gezonde prikkel. Wij rekenen daarom de parijzer jaren tot de zegeningen zijns levens.

In het midden der XIIIe eeuw was de scholastieke Godgeleerdheid de bloei en de kroon van Parijs. Nieuwe bronnen van wetenschap en de aanraking van het grieksch-mohammedaansche

(1) Jean De Hauteville, Architrenius, II, 17.

denken hadden nieuwe verlangens naar kennen, nieuwe vraagstukken, groote liefde voor dieper inzicht van velerlei waarheid gebracht. Met dit nieuwe leven ontstonden ook gevaren voor waan of ontkerstening van het innerlijkste wezen der hoogere beschaving. En hiertegen hadden ernstige mannen hunne stem verheven. Absalon van Saint-Victor, de smaakvolle, welsprekende redenaar († 1203), kastijdt de van God vervreemde wetenschap met deze woorden: „De scholieren zijn opgeblazen van eene „ijdele wijsbegeerte. Wat zij juichen, wanneer zij door allerlei „spitsvondigheden iets nieuws op het spoor zijn! Zij wentelen „zich in raadsels en stekelige syllogismen; zij doorvorschen de „vorming van den aardbol, de kracht der elementen, het begin „en het einde der jaargetijden, den stand der sterren, den aard „der dieren, de woede der beesten, het geweld der stormen, struik „en wortel en duizend dingen meer: dit is het doel hunner stu„diën, dáár denken zij der dingen oorzaak te achterhalen. *Voor „der oorzaken oorzaak, den oorsprong en het einde van alles, „zijn zij als bijzichtigen, om niet te zeggen als blinden!* . . . O, „gij, die kennis zoekt, niet met het uitspansel, met u zelven be„taamt het aan te vangen! Ziet, wie gij zijt, zijn moet en zult „zijn. Immers geen onbeduidende wetenschap is het, zich zelven „te kennen. Wat baten redetwisten over Plato's denkbeelden, het „lezen en herlezen van Scipio's droom? Waartoe dienen zooveel „jammerlijke drogredenen, thans in zwang; de verwoede jacht „op spitsvondigheden, waarbij velen ten gronde gaan? Kranken „schijnt het bittere zoet. Aanzienlijke gelden, een rijk huwelijk, „levensgevaar zelfs heeft men er voor veil, om deze kennissen „te verzamelen! O Grieken, o Grieken, gij blijft kinderen; de „wetenschap maakt u geen grijsaards. Weet gij dan niet, dat de „wijsheid dezer wereld dwaasheid is (1)?"

Reeds vroeger legde Pierre Comestor († 1179) in een zijner leerredenen de H. Monica deze woorden tot den H. Augustinus in den mond: „Mijn zoon, gij hebt Cicero's machtige welsprekend„heid bewonderd en den gladden stijl van Isocrates en Demos„thenes' wegsleepende taal; met Aristoteles hebt gij uwe nachten „doorwaakt . . . *zonder twijfel schuilt in deze mannen veel „wijsheid, maar hun overvloed is onvruchtbaar, daar zij geen geest*

---

(1) Bibliothèque Nationale, ms. lat. 14936, f. 35, 45, bij Bourgain, La chaire Française au XIIe siècle d'après les manuscrits, p. 291—292.

en leven zijn" (1). Toch lag, al had het den schijn, geen miskenning der overige wetenschappen in de bedoeling dier strafpredikers. Hun ijver bestreed het dreigende misbruik eener wetenschap zonder God: niet aan vruchten van louter aardsche wijsheid moest de mensch zich zoeken te verzadigen, maar het woord herdenken van den grooten Apostel, dat „hij alles niets rekende naast de verheven wetenschap van onzen Heer Jezus Christus" (2). Deze leer aangaande het einddoel en de kroon aller menschelijke wetenschap drong al dieper en dieper in de middeleeuwsche studiën door. Een bewonderenswaardig verlangen naar degelijke, diepzinnige kennis van God en de goddelijke dingen maakte zich van duizenden meester; de godgeleerdheid, dat is, de wetenschap van alles, wat God en 's menschen heiligmaking betreft (3), werd de dagelijksche vreugde eener menigte nadenkende mannen; bereikte door het onderwijs van rijkbegaafde leeraren eene hooge volkomenheid; schonk eenheid aan de overige wetenschappen en bevredigde het hart eener geloovige eeuw, wier stelregel was: *Niets dan door Christus.*

Bij dezen algemeenen vooruitgang nam het aanzien der theologische faculteit van Parijs dagelijks toe. Ons, zonen eener vindingrijke eeuw, wien verkleefdheid aan hooger beginselen en vurige ijver voor de christelijke waarheid dikwerf zoo vreemd blijven, kan het licht verbazen, dat er een tijd was, waarin zoovelen acht, twaalf, tot vijftien jaren zich rusteloos bezighielden met de studiën der verhevenste vraagstukken des levens; een tijd, waarin geen offer te zwaar viel, als het bijdroeg tot diepzinniger begrip der geopenbaarde leer, der heilige Boeken en van de overgeleverde wijsheid der Vaderen; tot het opsporen der treffende harmonieën tusschen de christelijke waarheden onderling en van deze met de natuurlijke rede; een tijd, dat de waarheid in de hoogste

(1) Bourgain, o. c. p. 290.

(2) Philip. III, 8. In dien zin zeide een middeleeuwsch redenaar: Escripture qui est apelée escripture de philosophie ne parole rien de Dieu, ne de ses angles, ne de ses sainz, ne de ses saintes, ne de la gloire dou celestiel raigne, ne des tormenz d'enfer, forstant seulement de cest siècle .... la science dou siècle est mout bele, mais ce n'est que sotie a entendre. Bibl. Sainte-Geneviève, ms. fr. Dl. 21, p. 124; Bourgain l. c. p. 238. — Omnis scientia debet referri ad cognitionem Christi, zegt Jacques de Vitry († 1240).

(3) Theologia est scientia de his quae ad salutem pertinent; pietas enim conducit ad salutem — zegt Albertus Magnus, Summ. Theol. I, tr. I, 9, 2, ed. Jammy, t. XVII, p. 7.

schoonheid werd gezocht en de schoonheid in de hoogste waarheid; dat Christus als Leeraar en Koning gehuldigd werd in eene levensrijke maatschappij, ook door de wetenschappen; dat eene veerkrachtige bedrijvigheid voor deze aarde samenging met een diep gewortelden eerbied voor de eeuwigheid. Het waren kloeke mannen, die deze machtige beweging der geesten leidden, arbeidzaam, geleerd, scherp van blik, hoog van opvatting, geoefend om door de oppervlakte heen in het wezen der zaken te schouwen, gevormd in de leerschool van Christus en diens heilige Kerk.

Onder deze edelen van geest nam Thomas, zoodra hij openlijk was opgetreden, eene eereplaats in.

Een groot gedenkstuk uit de eerste parijsche levensjaren getuigt het ons. Wie zijn proeftijd had voor het magisteriaat, begon gelijk wij reeds vroeger zagen, met den tekst van een of meer gewijde Boeken letterlijk te verklaren; maar het eigenlijke baccalaureuswerk was de *Sententies* toe te lichten van Petrus Lombardus. Een gave vrucht van dien arbeid bezitten wij in Thomas' kommentaar op dit wijdverspreide handboek, een werk van grooten theologischen stijl, diep, klaar, met nieuwe gezichtspunten (1). De Heilige zelf beschrijft het plan van zijn geschrift in eene voorafspraak, die bij het overzetten veel van de schoonheid harer toespelingen op talrijke schriftuurplaatsen verliest, doch ons in dien vorm Thomas' opvattingen en stijl niettemin eenigermate kan veraanschouwelijken. Naar XIIIe-eeuwsch gebruik is geheel die voorafspraak uit één tekst ontwikkeld, namelijk uit Eccl. XXIV, 40: *Ik de wijsheid heb stroomen uitgestort: ik vloei neder gelijk de zijtak van een onmetelijk water; ik ben als de bedding eener rivier, en als eene waterleiding ben ik uitgegaan van het Paradijs. Ik heb gezegd: ik zal den plantentuin besproeien en de vrucht van mijn geboomte verzadigen.*"

„Onder velerlei gevoelens" — aldus ontvouwt de Aquiner zijn tekstwoorden — „onder velerlei gevoelens, omtrent de wijsheid „voorgedragen, wat wel de ware wijsheid was, heeft de Apostel een „bijzonder hechte en ware uitspraak geschonken, toen hij zeide, dat *Christus, de kracht Gods en de wijsheid Gods, van Godswege „ook voor ons de wijsheid werd*.... De H. Mattheus zegt: *Nie-*

(1) De Tocco, III, 15: Scripsit (fr. Thomas) in Bacellaria et *in principio sui Magisterii* super quatuor libros Sententiarum, opus stylo disertum, intellectu profundum, apertum intelligentia, et novis articulis dilatatum. — Ptol. Luc. H. E. XXII, 20: *Infra* autem magisterium quatuor Libros fecit super Sententias.

„*mand kent den Vader, tenzij de Zoon en wien het de Zoon wil* „*openbaren;* en Johannes: *niemand heeft ooit God gezien, tenzij* „*de Eeniggeborene, die in den schoot des Vaders is.* Terecht „dus wordt de Zoon ingevoerd (met deze woorden): *Ik, de Wijs-* „*heid, heb vloeden uitgegoten.* In deze vloeden zie ik de strooming „der eeuwige voortkomst, waardoor de Zoon van den Vader, en „de H. Geest van beiden op onuitsprekelijke wijze voortkomt. „Eertijds waren deze vloeden verscholen en eenigermate, deels „in de gelijkenissen der schepselen, deels in de verborgenheden „der gewijde Schrift gehuld, zoodat ternauwernood enkele wijze „mannen het geloof aan de geheimenis der Drieëenheid bezaten. „Gods Zoon kwam en deed de gekluisterde vloeden als het ware „uitschieten door den naam der Drieëenheid kenbaar te maken: „*Onderwijst alle volkeren, hen doopende in den naam des Vaders* „*en des Zoons en des H. Geestes.* En Job zegt: *Hij heeft de* „*diepe vloeden doorvorscht en de verborgene dingen aan het licht* „*gebracht.*"

„In de tweede plaats behoort tot de Wijsheid Gods de voort- „brenging der schepselen .... Ook dit wordt den Zoon bijzonder „toegeschreven, voor zooverre Hij het beeld is van den onzicht- „baren God, naar wien alle dingen gemaakt zijn, volgens de „apostolische woorden: *Die het beeld is van den onzichtbaren* „*God, de eerstgeborene aller schepselen, omdat in hem alle dingen* „*gegrondvest zijn;* en Johannes zegt: *Door Hem zijn alle dingen* „*gemaakt.* Te recht dan wordt de Zoon aldus ingeleid: *Ik vloei* „*neder gelijk een zijtak van een onmetelijk water.* De *wijze* dezer „voortkomst wordt onder twee opzichten aangegeven: van den „kant des Scheppers, die alles vervult en toch door niets is te „meten, wat door „*onmetelijk*" is aangeduid; vervolgens van den „kant der schepselen, daar evenals de zijtak buiten de hoofdbed- „ding van den vloed aldus het schepsel buiten de eenheid van „Gods Wezen voortkomt, waarin de strooming der Personen als „binnen een bedding besloten blijft.

„In de derde plaats behoort tot Gods Wijsheid het herstel der „werken. Wie eene zaak maakt, herstelle haar; wat dan door de „wijsheid geschapen is, behoort door de wijsheid te worden her- „steld: hierom staat er geschreven: *Door de wijsheid zijn ze* „*genezen, die U sedert den aanvang behaagden* (1). Nu is dit

(1) Sapient. IX, 19.

„herstel op bijzondere wijze geschied door den Zoon, in zooverre „hij mensch werd, waarop de Apostel doelt: *Door hem alles ver-„zoenende, hetzij wat op de aarde, hetzij wat in den hemel is* (1). „Het Paradijs is de glorie van God den Vader, van waar hij „nedergedaald is in het dal onzer ellende; niet als verloor hij die „glorie, maar hij verborg haar, gelijk er geschreven staat: *Ik „ben van den Vader uitgegaan en in de wereld gekomen* (2). Van „dien uitgang komen twee dingen ter sprake: de *wijze* en de „*vrucht.* Dioryx heet een zeer snel stroomende vloed en duidt „de *wijze* aan, waarop Christus als voortgestuwd door de kracht „zijner liefde het geheim onzer verlossing volbracht; daarom zegt „Isaias: *Wanneer hij gekomen zal zijn als een geweldige vloed*, „dien de geest des Heeren drijft (3). De vrucht wordt aangeduid „met de woorden *sicut aquaeductus,* als een kanaal; want ge-„lijk de kanalen uit één bron in verspreide stralen worden afge-„leid tot bevruchtiging der aarde, zoo stroomden uit Christus „velerlei genaden om de kerk te doen bloeien, naar het apostolische „woord: *Hij heeft gegeven sommigen apostelen, en sommigen „profeten, en sommigen evangelisten, en sommigen herders en „leeraars, ter volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, „tot opbouwing van het lichaam van Christus* (4). Dit is de stof „van 't *Derde Boek*, dat eerst over de geheimenissen onzer ver-„lossing en daarna over de genade handelt, ons door Christus „geschonken.

„In de *vierde* plaats behoort tot Gods Wijsheid de volkomenheid, „waardoor de dingen worden gehandhaafd in hun doel. Vervalt „het doel dan blijft de ijdelheid over, en deze gedoogt de wijsheid „niet nevens zich: immers staat er geschreven van de wijsheid, „*zij beheerscht alles van het begin tot het einde en beschikt alles „met zachtheid* (5), Met zachtheid nu is ieder wezen geleid, wan-„neer het zich in het doel bevindt, waarnaar het uit kracht zijner „natuur streeft. Ook dit staat bijzonder met den Zoon in betrek-„king, die als de ware en natuurlijke Zoon Gods ons tot de „glorie van het vaderlijk erfdeel heeft binnengeleid; hierom zegt „de Apostel: *Want het betaamde hem, om wien alles en door wien*

(1) Coloss. I, 20.
(2) Joan. XVI, 28.
(3) Isaias, LIX, 19.
(4) Ephes. IV, 11.
(5) Sap. VIII, 1.

„*alles is, die vele zonen ter heerlijkheid heeft gevoerd* (1). Te „recht dus staat er geschreven: *Ik heb gezegd, ik zal mijnen „plantentuin besproeien.* Immers, om het doel te bereiken is eene „voorbereiding noodzakelijk, waardoor alles wat met dit doel niet „overeenkomt worde verwijderd; en aldus bereidde Christus, om „ons tot het doel der eeuwige glorie te leiden, de sacramenten „als heelmiddelen, waardoor de wond der ongerechtigheid wordt „gedelgd. Twee punten derhalve liggen in de woorden, hierboven „aangehaald; de *voorbereiding*, die door de sacramenten geschiedt, „en de *inleiding* ter heerlijkheid. De *voorbereiding* door: *Ik zal „mijn plantentuin besproeien.* Want de hof is de kerk, van welke het „Hooglied zegt: *een gesloten hof is mijne zuster, mijne bruid* (2). „In dien hof zijn velerlei gewassen naar de verschillende heiligen-„koren, allen door de handen des Almachtigen geplant. Dezen „hof besproeit Christus met de beken der sacramenten, uit zijne „zijde voortgevloeid. Deze schoonheid der kerk wordt verheerlijkt „in de H. Schrift: *Hoe schoon zijn uwe tenten, o Jacob!* waarop „volgt: *als waterrijke lusthoven aan de stroomen* (3). En hierom „worden de bedienaren der kerk, die uitdeelers der sacramen-„ten zijn, besproeiers geheeten: *Ik heb geplant, Apollo heeft „besproeid* (4). Het *binnenleiden* tot de glorie zien wij in deze „woorden: *En ik zal de vrucht* van mijn geboomte verzadigen. „Christus' kroost zijn de geloovigen der kerk, die Hij door zijne „smarten als een moeder gebaard heeft, naar er geschreven staat: „*zou ik, die anderen doe baren, zelf niet baren? zegt de Heer* (5). „En hiervan zijn de verheerlijkte heiligen de vrucht, waarop het „Hooglied wijst: *Mijn welbeminde kome in zijnen hof en ete „de vrucht van zijn geboomte* (6). Hen maakt hij dronken door „zijnen overvloed, volgens den psalmist: *Zij worden dronken van „den overvloed uws huizes* (7). Dronken, omdat dit alle maat van „ons begrip en onze wenschen overschrijdt, want: *geen oog „heeft gezien, buiten u, o God, wat gij bereid hebt voor die u „verbeden"* (8).

(1) Hebr. II, 10.
(2) Cant. IV, 12.
(3) Num. XXIV, 5—6.
(4) 1 Corinth. III, 6.
(5) Isaias, LXVI, 9.
(6) Cant. V, 1.
(7) Psalm XXXV, 9.
(8) Isaias, LXIV, 4.

Gezwegen van de eigenaardige verdiensten dezer Voorafspraak of *Prologus,* ziet men er geheel het plan van Thomas' kommentaar genoegzaam in doorschemeren. De hoofdgedachte der middeleeuwsche wetenschap: *alles door Christus*, treedt nog duidelijker dan bij Petrus Lombardus op den voorgrond; geheel de Theologie vindt hare sterke eenheid in de ongeschapen Wijsheid, Christus.

Wat de methode belangt, toonen deze kommentaren groote overeenkomst met alle wijsgeerig-theologische werken des Heiligen: bewijzen tégen, bewijzen vóor, wederlegging der eersten (1). Uit den inhoud spreekt overal eene zeldzame gave om oorspronkelijkheid te verbinden met een oordeelkundig en dankbaar gebruik van het ware en schoone der ouden. Petrus Lombardus blijft getrouw de leiddraad; maar al schijnt Thomas nog als leerling aan 's Meesters voeten gezeten, zijn onbetwistbare meerderheid schittert reeds in het scheppen van nieuwe gezichtspunten, in de grootere diepzinnigheid, de allerduidelijkste voorstelling en den zoo helderen stijl, die den klaren dag werpt op zeer donkere vraagstukken en de onverzettelijke syllogismen bezielt. Enkele vraagstukken, door Petrus Lombardus in een te duister of zelfs in een valsch licht gesteld, worden door Thomas opgehelderd en gewijzigd (2). Kenmerkend voor dezen kommentaar is meer dan iets anders de grootere plaats, aan de wijsbegeerte ingeruimd (3). Dit streven naar vereeniging, of veeleer naar het aantoonen der overeenstemming tusschen geloof en rede, verkondigt het naderen der *Summa Theologica.* Vergeleken met de voortreffelijkste theologische geschriften der XIIe en XIIIe eeuw, wint Thomas' kommentaar, volgens veler oordeel, den palm. Zonder den geves-

---

(1) De indeeling van dezen kommentaar op de *Sententies* verschilt eenigszins van die der *Summa* en der andere werken van den Aquiner. De volgorde is namelijk deze: 1°. De *Distinctio* (Hoofdstuk) van Petrus Lombardus; 2°. een resumé der *Distinctio* of de *Divisio Textus;* 3°. quaestiones, die weder in artikelen zijn gesplitst; waarbij 4°. somtijds komen enkele *Quaestiunculae.*

(2) B. v. over het wezen van »persona« in het leerstuk der H. Drievuldigheid en der Menschwording; over de voortplanting der erfzonde; over enkele punten der Sacramentenleer. — Overigens bleef Petrus Lombardus altijd in aanzien als een rechtzinnig katholiek leeraar en dit ondanks de beschuldigingen zijner twee tijdgenooten, Jean de Cornouailles en Gautier de Saint-Victor. Vgl. Protois, Pierre Lombard, Ch. IV.

(3) Hierom zeide reeds De Tocco van den Heilige als schrijver van dezen kommentaar: Visus est humanas funditus intellexisse scientias, et summum gradum sui studii fixisse in sapientia divinorum. L. c. IV, n. 15.

tigden roem van Alexander van Hales, Albertus den Grooten of den H. Bonaventura te verkleinen, kan men naar waarheid zeggen, dat ieder dezer geniale denkers in enkele opzichten voor den *Angelicus* wijken moet; Alexander in orde, soberheid en volledigheid; Albertus in kernige voordracht; Bonaventura in dialectische gestrengheid van uitvoering. Onwederspreekbaar dient de Sententiën-verklaring te allen tijde een vraagbaak te zijn voor de thomistische leer in haar geheel.

Omstreeks 1258 bracht de groote leeraar te Parijs een nieuw geschrift in den handel.

Het werk, getiteld: *Over de Waarheid*, behoort tot de zoogenaamde *Quaestiones disputatae* of *Wetenschappelijke onderzoekingen*, een zevental verhandelingen over wijsgeerige-theologische onderwerpen, en waarin de schrijver zich niet, gelijk in de *theologische Summa* op soberheid heeft toegelegd, maar aan de geleerdheid vrij spel laat, zoodat de bewijzen tégen en vóor er somtijds tot tientallen klimmen. Al deze verhandelingen zijn ontstaan uit voordrachten, die niet tot den gewonen leercursus behoorden; zij waren bestemd voor geleerden en men zou ze tornooien willen noemen, indien het er niet zoo ernstig om triomfeeren der waarheid ging. Van de zeven ontstonden er vijf in Italië, 1261—1268; twee te Parijs 1269—1272 (1). De methode is deze: bewijzen tegen de stelling; bewijzen vóor; beantwoording der eerst ontwikkelde bezwaren. Elke verhandeling op zich vormt eene eenheid, voor zooverre immers één leidende gedachte door alle détailonderzoekingen loopt.

Het boek *Over de Waarheid*, in negen-en-twintig *quaestiones* of hoofdstukken gesplist bevat tweehonderd artikelen, die bijzonder voor de geschiedenis der wijsgeerige gedachte en voor de leer van het kennen uiterst waardeerbare dingen bevatten. Thomas' rijkdom van geest en ordenende denkkracht leven in dit werk. Zeer juist, al is de beeldspraak niet nieuw, zijn de tweehonderd artikelen van dit geschrift kunstig geslepen diamanten genoemd, wier rijke facetten het zonnelicht van Thomas' verstand naar alle zijden weerkaatsen. Het boek, voor de XIIIde eeuw berekend, heeft de blijvende waarde van een diepzinnig

(1) De titels zijn: De veritate. — De Malo. — De anima. — De virtutibus. — De unione Verbi Incarnati. — De spiritualibus Creaturis. — De Potentia Dei. — Zie de Rubeis, Diss. crit. XI.

werk. Abailard en de dwalingen van het arabisch Aristotelisme worden er grondig in bestreden en de christelijke hoofdwaarheden tevens zo degelijk behandeld, dat onze tijdgenooten hier met vrucht kunnen ter schole gaan. Op de doorwrochte betoogen „Over de Waarheid" past onder ieder opzicht het getuigenis van Xantes Mariales, den tachtigjarigen commentator der *Quaestiones disputatae*: „Ik ben een tachtigjarig man en in de studiën „grijs geworden. Oprecht beken ik in de drie op vier jaren der „uitgave van deze kommentaren meer gevorderd te zijn dan „geheel mijn vroeger leven" (1).

De *uitlegging van het Sint-Mattheus-Evangelie* valt ook in den tijd van Thomas' eerste parijzer regentschap. Dogmatische schriftuurverklaring was magisters en hoofden der studie voorbehouden. Zoo ontstond de Mattheus-kommentaar dien wij evenwel niet naar aanteekeningen van den leeraar zelven, doch alleen naar die van Petrus de Andria en een tweeden, ongenoemden parijschen toehoorder bezitten. Volgens den kommentaar verhaalt de Evangelist ons Christus' komst, voortgang en heengaan uit deze wereld. Door vergelijking met andere schriftuurteksten en uitspraken van kerkleeraren wordt de diepere zin van het Evangelie toegelicht. Schijnbare tegenspraak van sommige plaatsen tracht de Heilige op te lossen; de katholieke dogmen verklaart, dwaalleeringen wederlegt hij: alles naar eene kritisch-dogmatische methode en naar systematischen, klassificeerenden trant. Het geschrift bevat een schat van leering. Uit de marmeren vaas der koele bespiegeling verspreidt zich overal een welriekende geur van godsvrucht en zachte zalving voor vrome gemoederen en naar God verzuchtende harten. Men leze b.v. den kommentaar op de Bergrede. Maar de leerlingen hergaven toch het werk des meesters niet volkomen (2).

Nog enkele andere geschriften van den Heilige werden in deze jaren voltooid of ontworpen. Pater Nicolaus de Marsiliaco, die omtrent dezen tijd met hem in het klooster S. Jacques verbleef, verhaalde als zeker, dat hij daar Thomas aan de *Summa tegen de Ongeloovigen* had zien werken (3). Wij komen weldra op deze werkzaamheid van den genialen schrijver terug.

---

(1) Vgl. De Rubeis, Diss. crit. XI, 1—2.

(2) Door Barth. Logoth. en Bern. Guidonis wordt de *lectura* van de twee leerlingen genoemd »defectiva«.

(3) Vgl. De Rubeis, Dissert. crit. XII, 1.

Naar verschillende zijden trad de Aquiner ook in de praktijk des levens. Ten jare 1259 bewerkte hij op het generaal dominikaner kapittel te Valenciennes in Henegouwen, met vier andere magisters, Bonhomme, Florentius, Albertus den Grooten en Petrus van Tarantaise, den lateren Paus Innocentius V (1276), eene wijze studieregeling, niet als een nieuw studieplan, doch als een reeks van praktische voorschriften, om het bestaande plan niet tot een doode letter te doen worden, maar het te vervullen van een een geest, die levend maakt (1).

Koning Lodewijk de Heilige, die zich uit alle standen mannen koos, die hem met raad en daad konden steunen om aan geheel zijn volk, aan alle steden en vlekken, billijkheid en recht te doen weervaren, riep meermalen ook den Aquiner aan het hof en schonk hem steeds meer zijn vorstelijk vertrouwen. Hij ontdekte, dat deze bespiegelende geest een zeer juisten blik wierp op het praktische leven en de tijdelijke zaken. In hachelijke uren was Thomas de vaste raadsman (2). Het gebeurde, dat onvoorziens een moeilijk vraagstuk rees, een geval voor snel beraad. Laat in den avond kwam vanwege den koning het verzoek, dat de Heilige de zaak dien nacht overwegen en 's anderen daags zijne zienswijze verklaren zou. Gaarne volbracht deze den last van den rechtlievenden vorst (3).

Intusschen was Thomas' leven ook aan de nederigen en kleinen gewijd, en naar het voorbeeld zijns goddelijken Meesters heeft hij, waar de gelegenheid zich aanbood, den armen het Evangelie verkondigd. Bij een zijner preeken versterkte hij het stichtende van zijn woord door de nog grootere stichting eener zeer zachtmoedige daad.

Partijgenooten van Willem van Saint-Amour waren begonnen Parijs opnieuw tegen de Predikheeren op te jagen. Men hoorde sedert eenigen tijd langs de straten *La complainte maistre Guillaume* en andere spotliederen zingen. Een onbeschaamdheid echter als de stokers op Palmzondag 1259 zich onderwonden, was

---

(1) Zie deze statuten bij Denifle, Chartul. I, 385—386 en Reichert, Acta Capit. generalium I, 99—100. Een der bepalingen luidt: ordinetur in provinciis, quae indiguerint, aliquod *studium artium* vel aliqua, ubi juvenes instruantur.

(2) De Tocco, VII, 36: Unde de illustri Rege Franciae dicitur, quod semper in rebus arduis dicti Doctoris requirebat consilium, quod frequenter expertus fuerat esse certum.

(3) De Tocco, l. c.

nog niet vertoond. Terwijl de Heilige voor geestelijkheid en volk predikte, onderbrak de pedel van de studentengroep der Picardiërs, Guillot genaamd, den gewijden redenaar met het oplezen van een berucht pamflet. Rustig en zachtmoedig leed Thomas den smaad, en met kalmte zette hij, na het vijandige vertoon, zijne rede voort.

Zoo straalde nu naar alle zijden dit schoone licht, dat God op den kandelaar had geplaatst.

Schooner nog was die wijsheid der heiligen, waarin de genade Thomas van de jeugd af onderwezen had, en waardoor de engelachtige leeraar, zoo genadig losgemaakt van alle ijdelheden dezer wereld, de verlangende oogen zijner groote liefde opgeslagen hield naar den Allerhoogste.

Hij schreef in zijne kloostercel: „God zelf is het loon en doel-„wit van al onzen arbeid: *ik ben uw beschermer en overgroot „loon*, zegt de Heer: *Nu zien wij door een spiegel in een raadsel: „dan echter van aanschijn tot aanschijn.* — In het eeuwig leven „zullen onze verlangens volkomen worden bevredigd; want iedere „gelukzalige zal daar meer bezitten dan hij wenschen of ver-„wachten kon. In dit leven ziet niemand zijne verlangens be-„vredigd; nimmer wordt 's menschen begeerte verzadigd door „geschapen goed. God alleen kan onze wenschen verzadigen en „overtreft ze oneindig en daarom is er voor ons geen rust buiten „God. *Gij hebt ons naar U geschapen, Heer, en ons hart is on-„gerust tot het ruste in U,* zegt Augustinus" (2).

---

(1) Denifle, Chartul. I, 391.

(2) In Symbolum, art. 12; S. Thom. Opp. t. XVI, p. 150.

TWEEDE BOEK.

DE H. THOMAS VAN ZIJN EERSTE VERTREK ALS LEERAAR NAAR ITALIË TOT ZIJN TWEEDE PROFESSORAAT TE PARIJS.

1261—1269.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

VRIENDSCHAP VAN PAUS URBANUS IV EN CLEMENS IV VOOR DEN H. THOMAS VAN AQUINO. — THOMAS' KORTE VERHANDELING TEGEN DE DWALINGEN DER GRIEKEN. — ZIJNE CATENA AUREA. — HIJ SCHRIJFT HET OFFICIE VAN HET ALLERHEILIGSTE SACRAMENT.

Kort na de verheffing van Urbanus IV op den pauselijken Stoel — of wellicht nog in 1260 — kwam de H. Thomas van Aquino, door de gehoorzaamheid geroepen, naar Italië (1). Hij verbleef in zijn vaderland gedurende het Pausschap en onder de bijzondere bescherming van Urbanus IV, die van 29 Augustus 1261 tot 2 Oktober 1264 en van Clemens IV, die van 5 Februari 1265 tot 29 November 1268 de sleutelen droeg. Keizer Frederik II, die zooveel wee over de Christenheid en over het huis van Aquino bracht, was niet meer. Toen de geniale Hohenstaufer op de algemeene kerkvergadering van Lyon (1245) met den grooten kerkban was geslagen en alle vergaderde bisschoppen bij het uitspreken van dit ernstige vonnis hun naar den grond gekeerde fakkels doofden, had Thaddeus van Suessa, 's Keizers pleitbezorger, terwijl Paus Innocentius IV het *Te Deum* aanhief, gejammerd: *Dies irae*. Het was de *dag van gramschap*. De keizerlijke ster verbleekte in Italië en in Duitschland. Den 13den December 1250 stierf de zeven-en-vijftigjarige heerscher te

(1) Bij Quétif et Echard, I, 272 wordt de tijd aldus aangeduid: Anno MCCLX vivente adhuc Alexandro IV, vel MCCLXI Urbano IV ei suffecto. Denifle, Chartul. 505 zegt: an. 1260—1261. Meer bepaald schrijft Ptol. Luc. H. E. XXII, 21: Post tres annos sui magisterii venit in Italiam, tempore videlicet Urbani IV.

Fiorentino in Apulië. Manfred, die den strijd overnam, werd een bang dreigement voor het Pausdom, maar liet bij Benevento, in Februari 1266, kroon en leven, en de jonge Conradijn, bij wiens zegepralende intrede te Rome de hohenstaufensche macht opnieuw begon op te rijzen in oude heerlijkheid, werd den 29sten Oktober 1268, kort na zijn nederlaag bij Tagliacozzo, te Napels jammerlijk onthoofd (1). Wat al krachten verspild door een vorstelijk geslacht, geschapen om grootsche dingen te doen tot een zegen der christelijke beschaving!

De Pausen Urbanus en Clemens getroostten zich die acht jaren van hun opperherderlijk ambt het oude lot: lijden en strijden. Rome zagen zij in 't geheel niet. De eerste verbleef tot Juli 1262 te Viterbo en vestigde zich daarna te Orvieto: de tweede bracht geheel zijn regeeringstijd te Viterbo door. Maar beiden bewaarden in die gedwongen vreemdelingschap en bij veel zware beproevingen der Kerk een onverzwakten ijver voor de uitbreiding van het rijk Gods; liefde voor het heilige; geestdrift voor de wetenschap. Die edele stemming trok hen tot den engelachtigen Leeraar. Urbanus IV, zegt men, verhief hem tot *magister S. Palatii,* waardoor Thomas de theologant werd van het pauselijk hof, en ook om die reden te Orvieto en te Viterbo meermalen en geruimen tijd in de naaste omgeving van den H. Vader verkeerde (2). Deze droeg den man van zijn vertrouwen velerlei arbeid en ook het vervaardigen veler geschriften op, en dit, gelijk wij zullen zien, tot innerlijke sterking en uiterlijken luister van den godsdienst (3). Nog dieper was de vriendschap van Clemens IV voor Thomas (4). Te Viterbo beval hij dezen voor eene talrijke volksmenigte te preeken. Op vriendschappelijken toon vertrouwde hij hem later, in een bul van 9 Juni 1267, de keuze toe van twee ordebroeders, die den bisschop van

(1) De laster, dat Clemens IV Karel van Anjou tot Conradijn's dood zou hebben aangezet door de woorden: *Vita Conradini est mors Caroli, et mors Conradini est vita Caroli,* »ist nicht allein unwahr — zegt de protestantsche geschiedschrijver der Hohenstaufers — sondern man kann auch auf den Grund seiner frühern Ermahnungsschreiben und anderer Zeugnisse annehmen, dass er des Könings verfahren durchaus misbilligte.« V. Raumer, Hohenst. IV, 497—498.

(2) Quétif et Echard, I, 271.

(3) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24: Ad petitionem Urbani multa *fecit* et *scripsit.*

(4) De Tocco, VII, 43: qui (Clemens IV) dictum Doctorem nimis carum habuit.

Narenza zouden ter zijde staan (1). Rijke gaven en verscheidene waardigheden bood hij den Heilige aan; zelfs zond hij hem de bul zijner verheffing tot aartsbisschop van Napels, met toewijzing der kloosterinkomsten van het oude Sint-Petrus ad Aram. Maar toen de goede en getrouwe dienaar al deze dingen weigerde, wist de Opperpriester dit verlangen naar armoede en een nederigen staat te eerbiedigen (2). De Heilige van zijnen kant verslapte niet op zijn loopbaan. Veel schoons hebben wij van zijne werkzaamheden in Italië te verhalen. In dit hoofdstuk wenschten wij echter alleen te beschouwen de *Korte verhandeling tegen de dwalingen der Grieken*, de *Catena Aurea* en het *Officie van het H. Sacrament*: drie belangrijke werken, rechtstreeks ingegeven door het pauselijk gezag, waaraan niet het geloof en de goede zeden alleen, maar ook kunsten en wetenschappen zooveel verschuldigd zijn.

Een droevig feit was sedert de elfde eeuw de grieksche scheuring. Het godsdienstig en maatschappelijk leven leed daardoor groote schade, en niets lag Christus' Stedehouders nader aan 't hart dan het herstel der heilige eenheid in geloof en liefde. Daarom was het een troost, toen Michael Paleologus omstreeks 1263 nieuwe onderhandelingen met den apostolischen Stoel wilde openen. In het uitzicht eener mogelijke toenadering der dwalenden legde Paus Urbanus IV den H. Thomas van Aquino eene verzameling kerkvaderteksten voor, om een oordeelkundige uitspraak over den zin daarvan te vernemen (3). Met diepen eerbied voor een zoo hoog gezag kweet zich de vrome kloosterling van den opgedragen last. Een reeks van getuigenissen der grieksche Kerkvaders was hem voorgelegd; de vraag was, hoe er krachtig den katholieken godsdienst mee te verdedigen tegen het schisma. De Heilige bracht al deze teksten tot twee hoofdsoorten, naar gelang dat zij een duisteren of een helderen zin schenen te hebben (4). De duistere teksten schaden zeer bij het

---

(1) Boll. XIII, 54**; Bull. Ord. Praed. I, 485.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXII, 29; De Tocco, VII, 43.

(3) Ptol. Luc. XXIII, 12; De Tocco, IV, 22. Ook het *Prooemium* bewijst, dat dit geschrift op pauselijk bevel is vervaardigd: Libellum ab excellentia vestra mihi exhibitum, Sanctissime Pater Urbane papa, diligenter perlegi, etc. S. Thom. Opp. t. XV, p. 239.

(4) Over onechte vaderteksten in Thomas' geschrift, bijzonder uit Cyrillus van Alexandrië, zie tegenover Reusch en Turmel de mededeelingen van A. Gardeil in de Rev. Thomiste, 1904, Mai, Déc.; 1905, Mai.

redetwisten tegen de dwaling, die zich achter de dubbelzinnige beteekenis ervan schuilhoudt, of den spot drijft met de katholieke leeraren, wanneer dezen aan onzekere woorden meer waarde geven, dan zij uit hun aard verdienen. Het duistere behoort men toe te lichten. Dit geschiedt door algemeene en bijzondere verklaringen. Om twee redenen is de schijnbare onnauwkeurigheid van enkele zegswijzen der Vaderen zeer verklaarbaar: immers schreven zij niet allen in tijdsomstandigheden, toen de verwoestingen der dwaling hen noopten ieder woord te wikken en te wegen; in de tweede plaats veroorzaakte het onderscheid tusschen het grieksche en het latijnsche taaleigen, bij sommige overzettingen, menig misverstand (1). Twee-en-dertig hoofdstukken zijn aan de verklaring van patristische plaatsen in het bijzonder gewijd; deze verklaring geldt meestal de verhevene Drievuldigheidsleer, die alleen door de nauwkeurigheid eener diepzinnige wijsbegeerte en de kinderlijke bede des geloofs naar waarheid schijnt beleden te worden. — Met het twee-en-dertigste hoofdstuk begint de Heilige het schisma door de nu geschifte getuigenissen der grieksche vaderen te bestrijden. Het schisma loochent de voortkomst van den H. Geest uit den Vader en den Zoon, de roomsche oppermacht, de wettigheid der Offerviering met ongedeesemde brooden en de louteringsplaats. Al deze dwalingen vinden volgens den schrijver hierin haar éénheid, dat zij Christus aanranden. Er is een altijddurende kamp der helsche machten tegen Christus; door de dwingelanden hebben zij lichamelijk, door de ketterijen te allen tijde geestelijkerwijze Christus' ledematen gedood. „In den grond beschouwd komen alle kettersche „dwalingen neer op een streven naar schennis van Christus' waardigheid (2)." — Meer dan veertig hoofdstukken schenken ons een aaneengeschakelde wederlegging van de schismatieke dwaalleer door aanhalingen uit de grieksche kerkvaderen. Merkwaardig zijn de gezichtspunten, waaruit het roomsche Primaat beschouwd wordt: de Paus is de eerste en grootste der

(1) Contra errores Graecorum, Prooemium, S. Thom. Opp. t. XV, p. 239, waar deze regel voor vertalen wordt gesteld: Unde ad officium boni translatoris pertinet ut ea quae sunt catholicae fidei transferens, servet sententiam, mutet autem modum loquendi secundum proprietatem linguae in quam transfert.

(2) Contra errores Graec. CXXXII; S. Thom. Opp. t. XV, p. 248. Unde si quis diligenter inspiciat haereticorum errores, ad hoc principaliter videntur tendere, ut Christi derogent dignitati.

bisschoppen; hij bezit de algemeene oppermacht over Christus' Kerk, en bezit in de Kerk de volheid der macht; deze macht is dezelfde als Christus Petrus schonk; den Paus komt de beslissing in geloofszaken toe (1). Wie het éene hoofd der Kerk verloochent weerstreeft Christus' wet: *Één schaapstal en één Herder* (2). Eene kritiek op de latijnsche vertolking der grieksche teksten besluit het werk (3).

Tien jaren later werd de lyonneesche kerkvergadering geopend. Vooralsnog brachten alle pogingen van den H. Stoel weinig vruchten van eenheid voort. Oprechtheid en grootsche bedoelingen behoorden niet tot de hoofdeigenschappen van den keizerlijken onderhandelaar. Michael Paleologus was langs het pad der misdaad ten troon geklommen; zijn eed van trouw aan het keizerskind Johannes IV had hij snood verbroken en den tienjarigen knaap van 't licht der oogen beroofd. Vrees voor een nieuwen kruistocht der Latijnen dreef hem thans naar Rome. Een man als hij was, zelfs wanneer hij geschenken aanbood, te duchten (4).

Er is overigens wel nimmer een groot man opgestaan, wiens edele bedoelingen niet somtijds schipbreuk leden door het valsche spel der alledaagsche baatzuchtigheid. Allen die ijveren voor recht, waarheid en deugd, moeten op hunne beurt den bitteren kelk veler teleurstellingen drinken. Gelukkig daarom de dienaren van Hem, die het werk naar de zuivere meening, niet naar den uitslag loont. —

Alle genieën hebben onder hunne meesterstukken eenige werken geleverd, waarvoor geheel de wereld eerbiedig het hoofd boog als voor een beslissend bewijs van meerderheid. Tot deze werken behoort Thomas' *Catena aurea* of *Gulden keten*.

---

(1) O. c. p. 256—257. Ofschoon de H. Thomas hier eenige teksten van later betwiste authenticiteit voor zijne stellingen bezigt, is zijne zienswijze over de pauselijke macht geenszins van deze teksten afhankelijk. Het Opusculum neemt de teksten, zooals zij werden voorgelegd en oordeelt over den zin, niet over de authenticiteit. Elders worden dezelfde stellingen met geheel andere bewijzen gestaafd. Cfr. Summ. Theol. II. II, 1, 10; 11, 2 ad 3; — Cat. aur. in Luc. XXII, 32; Q. Disp. de Pot. X, 4 ad 13, etc. Zie Bianchi, De Constitutione monarchica Ecclesiae etc. juxta D. Thom. Aquin.

(2) O. c. Prooemium.

(3) S. Thom. Opp. t. XV, 258.

(4) Vgl. L. Bréhier, L'Eglise et l'Orient au moyen âge, 229—243.

Paus Urbanus IV zocht de uitvoering van een waarlijk pauselijk plan.

Geen heiliger pand is aan Gods Kerk toevertrouwd dan de *Blijde Boodschap*, door de vier evangelisten geboekt.

Sedert de oudste tijden hadden verlichte, uitverkoren mannen, dit geschreven woord des Heeren voor Gods volk verklaard en, niets onbeproefd gelaten om er den heiligen zin van te ontvouwen en de verborgen rijkdommen van Christus' leering open te stellen voor alle waarheidminnende zielen: dit was de stem der kerkelijke overlevering. Welk een schoon werk zou het dus wezen: deze vier Evangeliën door de Vaderen en de katholieke overlevering verklaard! Om zulk een werk te stichten wierp het roomsche Hof den blik op de twee geniale heiligen, Bonaventura en Thomas van Aquino: zij zouden den arbeid onder elkander verdeelen. Bonaventura echter verontschuldigde zich wegens zijn generalaat en het opperbestuur zijner zoo uitgebreide kloosterorde, zoodat de dierbare maar zware last van dit geschrift geheel op Thomas' schouders nederkwam (1).

Oorspronkelijk was de titel van het geschrift: *Expositio continua,* waarmee te kennen werd gegeven, hoe deze evangelieverklaring een dogmatisch geheel vormde en niet enkel uit naast elkander geplaatste patristische teksten bestond. *Catena, keten,* is het genoemd, omdat alle getuigenissen der Vaderen als zoovele schakels vast aaneen zijn geklonken; terwijl door de nakomelingschap, die het wonderschoon kunstwerk bewonderde, deze keten, als uit het edelst metaal gesmeed, *aurea, gouden* keten genoemd werd (2).

Isidorus van Sevilla, de eerwaardige Beda, Alcuinus, Rhabanus Maurus, Walafried Strabo onder de latijnsche, Johannes van Damascus, Theophylactus, Titus van Bostra onder de grieksche schrijvers, verwierven zich reeds vroeger een naam door 't verzamelen van teksten, in talrijke schriftverklaringen der kerkvaderen verspreid: zoo ontstonden de *Catenae* (3).

Die arbeid van vroegere tijden zal Thomas zijn te baat gekomen; wij weten b.v., dat hij voor zijne grieksche teksten uit

---

(1) Huic (fr. Bonaventurae) Urbanus duo Evangelia glossanda commiserat, sed excusans se propter officium, quod habebat, idem Doctor Sanctus Frater Thomas supplevit. Ptol. Luc. H. E. XXII, 24.

(2) Quétif et Echard, Script. Ord. t. I, p. 326 et seqq.

(3) Vgl. Lietzmann, Catenen: Mitteilungen über ihre Geschichte und handschriftliche Ueberlieferung (1897); Hablitzel, Rhabanus Maurus (1906).

de overrijke bron putte der *Lucas-catena* van Nicetas, metropoliet van Heraklea in Thracië (1): hij echter streefde hen allen verre voorbij. Niemand deed in den schat der kerkvaderen zulk een rijken greep; niemand heeft den zin der latijnsche en grieksche oudheid zoo volmaakt doorzien en zoo zuiver bewaard; niemand zulk een diepzinnige wijsheid met zulk een verbazende geleerdheid vereenigd; niemand vooral aldus het geheim verstaan, om duizenden teksten, uit tachtig leeraren vergaard, in zulk een ongedwongen en tevens zulk een nauwe eenheid samen te brengen, dat den zin der verzamelde schrijvers nergens geweld wordt aangedaan en het geheele werk nochtans maar door één theologisch denker, niet als een mechanisme doch als leven van zijn eigen leven, schijnt voortgebracht.

Niets weerhield den Heilige bij dezen arbeid.

Op één plaats zoovele handschriften bijeen te brengen, als voor het samenstellen der *Catena aurea* onmisbaar scheen, was kwalijk mogelijk. Hierom reisde Thomas door zijn geboorteland, van stad tot stad zorgvuldig de kloosterboekerijen ondervragende. Zijn ongeloofelijk geheugen bewees hem op deze wetenschappelijke reizen goede diensten. Wat in de gevonden handschriften zijn werk kon verrijken, bewaarde hij voor een groot deel alleen door de kracht van zijn geheugen. De Tocco, die dit feit verhaalt, scheen het bijna een mirakel (2). Zoo bezocht onze Heilige Rome, Civita-Vecchia, Orvieto, Anagni, Viterbo, Perugia; tevens liet hij zich eene latijnsche overzetting van eenige grieksche handschriften vervaardigen (3). Hij spaarde niets en wel mocht hij van zich zelven getuigen: „in veel arbeids en vlijtig heb ik „gestudeerd, om 't werk te voltooien" (4).

---

(1) Nicetas stierf tusschen 1070—1100; vgl. Röm. Quartalschrift, 1898, p. 55—84.

(2) In quo opere (Cat. aur.) *mirandum* creditur Deus ostendisse *miraculum*: quia discurrens per diversa monasteria, et diversorum Sanctorum legens volumina, pro majori parte ipsorum auctoritates mente retinuit, quas in exponendo notavit. De Tocco, IV, n. 18. — Ook Ptol. Luc. H. E. XXII, 24, kon de *Catena aurea* bijna niet als een menschenwerk beschouwen, daar hij zegt: quod non fit, sine magna tradentis subtilitate, et omnino sancti Spiritus inspiratione cujus organum (fr. Th.) fuit.

(3) Et ut magis integra et continua praedicta sanctorum expositio redderetur quasdam expositiones Doctorum Graecorum in latinum feci transferre, etc. S. Thom. Aquin. Epist. Dedicatoria Hannibaldo, Cardinali, Opp. t. XI, p. 334.

(4) Cum multo labore diligens adhibui studium, ut quatuor Evangeliorum expositionem complerem. L. c.

Vóor den herfst des jaars 1264 werd het Evangelie van den H. Mattheus met een waardigen toewijdingsbrief aan Paus Urbanus' voeten nedergelegd. In Oktober van ditzelfde jaar stierf de opperpriesterlijke beschermheer van den heiligen schrijver, die het tweede deel van zijnen arbeid, dat is, de Evangeliën van Marcus, Lucas en Johannes, na 1264 voltooid, aan zijnen boezemvriend en ordebroeder kardinaal Hannibald opdroeg.

Elk der vier Evangeliën wordt met eene korte voorafspraak ingevoerd. Een schoongekozen schriftuurtekst opent iedere inleiding. Het verheven en genaderijk karakter der *Blijde Boodschap* wordt bij het begin aangegeven met deze woorden van den profeet Isaïas: *Klimt op den hoogen berg, gij Sions heilherauten! verheft uwe stem met macht, gij heilboden van Jeruzalem: verheft ze, wilt niet schromen, zegt tot Juda's steden: ziet hier uw God; ziet, de Heere God zal komen met macht, en zijn arm zal heerschen: ziet zijn loon is met hem* (1). — De Heilige stelt zich ten doel „zoowel den mystieken als den letter„lijken zin der Evangeliën te verklaren; somtijds ook dwalingen „te weerleggen en de katholieke leer te staven" (2).

God als ingever der gewijde Schrijvers legde rijken zin en heilzame leering niet alleen in de woorden, maar bovendien in de zaken, met die woorden uitgebeeld: de woorden behelzen den geschiedkundigen of letterlijken zin, de uitgebeelde zaken den geestelijken of mystieken. Deze regel geldt bij de vroegere en latere schriftuurvertolkers en wordt ook door den Aquiner vastgesteld (3). Naarmate zij meer de platonische beschouwing of de aristotelische ontleding toegedaan waren, hadden onder de vroegste kerkelijke schrijvers sommige den letterlijken zin met voorliefde bestudeerd andere den mystieken. Reeds in de eerste eeuwen des Christendoms stond aldus de mystieke alexandrijnsche naast de historische antiocheensche school en werkten deze twee samen tot stichting van het geloovige volk. Er viel tusschen deze twee geen klove te dempen, dan toen uitspattende Origenisten, niets dan geheimenis en beeld in Gods gewijde Bladen zoekend, de verlichte mystiek tot droomerij deden overslaan. De Aquiner

---

(1) Isaias, XL, 9.

(2) Fuit autem mea intentio in hoc opere non solum prosequi sensum litteralem, sed etiam mysticum ponere; interdum etiam errores destruere, nec non confirmare catholicam veritatem. Cat. Aur. S. Thom. Opp. t. XI, p. 2.

(3) Summa Theol. I, 7, 10.

bespreekt den dubbelen zin van Gods diepzinnig en heilig woord. Als ware hij alleen de schrijver, zoo gaan historische en mystieke verklaringen harmonisch in één doorgaande rede bij hem hand aan hand. Origenes, Chrysostomus (1), Augustinus, Hieronymus, Hilarius, Gregorius de Groote, Rhabanus en Remigius zijn de voornaamste bronnen, waaruit de breede gedachtenstroom dezer Evangelieverklaring voortvloeit. Getrouw zijn alle bronnen aangegeven, de teksten van iederen schrijver, somtijds beknoptheidshalve eenigszins verkort, gewoonlijk letterlijk overgenomen. Om het taalverband zijn enkele woorden nu eens geschrapt, dan eens ingelascht en waar dit kwalijk te mijden scheen, onvolledige plaatsen door de glossen van Anselmus van Laon en van Walafried Strabo aangevuld.

Een voorbeeld toone de wijze van behandeling. Wij lezen in het tweede hoofdstuk van den H. Lucas: *omdat er voor hen geene plaats was in de herberg.* Bij deze zinsnede voegt de *Catena* dezen kommentaar: BEDA. *Die zetelt aan 's Vaders rechterhand vindt in de herberg geen plaats, om ons in zijn 's Vaders huis vele woonsteden te bereiden: en zoo vervolgt de Evangelist: „omdat er voor hen geene plaats was in de herberg." Hij wordt geboren niet in het ouderlijk huis, maar in een herberg, ja op den weg; daar hij door het geheim der menschwording de weg is geworden, waarlangs Hij ons naar 't land, waar wij het genot der waarheid en het leven zullen smaken, wilde leiden.* GREGORIUS *(in hom.* 8 *in Evang.) En om te toonen, dat Hij door zijne aangenomen menschheid, niet naar zijne macht, doch naar zijne natuur als in den vreemde geboren werd.* AMBROSIUS *(Lib. II in Luc. de nativ. Christi). Om u derhalve is Hij zwakheid, in zich zelven macht; om u armoede, in zich zelven rijkdom; blijf niet staan bij wat gij ziet, maar erken dat gij wordt vrijgekocht. Meer, o Heer Jezus, ben ik aan Uwe smaadheid schuldig, dewijl ik ben vrijgekocht, dan aan Uwe macht, dat ik ben geschapen. Weinig baatte de geboorte, ware het heil der verlossing ons niet geworden* (2). —

Ziedaar de *methode.* Uit den aard der zaak is het onmogelijk

(1) Het *Opus imperfectum in Mattheum,* door de latere kritiek aan Sint-Chrysostomus ontzegd, wekte reeds het wantrouwen van den H. Thomas, die het nochtans alleen voor een in ariaanschen geest vervalscht, niet voor een geheel ondergeschoven werk hield. Vgl. hierover de geleerde Diss. van De Rubeis.

(2) S. Thom. Aquin. Cat. aurea, Opp. XII, 23—24.

van den inhoud der *Catena* een overzicht te geven. Het geheel is een grootsch werk, dat nu eens lager dan eens hooger zwevend, van de kinderlijkste vroomheid tot de verhevenste vlucht van geest overgaat, zonder schade voor de éénheid des geheels. De stemmen van twaalf christeneeuwen zijn hier samengesmolten tot één heilig koor; het is een ontzaglijk en heerlijk loflied der overlevering op de *Blijde Boodschap* des heils; Christus rijst hier ten troon tusschen de aanbiddend neergebogen Wijzen en heilig ruischt de stroom der traditie om den troon des Lams. —

De drie Evangeliën van Marcus, Lucas en Johannes, die na Urbanus' dood, gelijk wij zagen, nog te verklaren overbleven, werden, zoo mogelijk, nog met meer zorg dan het eerste van Mattheus bewerkt. Thomas liet nu, dank zij waarschijnlijk de hulp van Willem van Moerbeke, eenige verklaringen van grieksche Vaderen in het latijn overzetten (1). In den toehuldigingsbrief aan zijn ordebroeder Hannibald de Hannibaldis († 1272), in Mei 1262 tot kardinaal-priester verheven, luidt het: „Daar het betaamt, dat van de vruchten offers worden gebracht aan de priesters, meende ik deze Evangelieverklaring, een vrucht van mijnen arbeid, den Priester der Apostelen (2) te moeten wijden. Uw gezag aanvaarde dan een verplichte hulde, om als geleerde te oordeelen. Uw aloude vriendschap moge het hart herkennen in de gave."

„God de Schepper — zegt hij — prentte, toen Hij alles alleen „met het oog op zijne goedheid tot het bestaan riep, een natuur„lijke liefde tot het goed in alle schepselen, opdat ieder wezen, „door van natuurswege het hem passend goed te beminnen en „te begeeren, zou blijken door een bewonderenswaardige wending „terug te keeren tot zijnen Maker. Maar hierin munt de redelijke „natuur boven allen uit, dat zij de algemeene bron zelve van het „goede door de wijsheid kan aanschouwen en door de liefde met „zoete vreugde smaken; en daarom verdient de wijsheid, waar„door wij tot de bron zelve der goedheid naderen, bij het gezond „oordeel de voorkeur boven alle menschelijk goed. Want de „wijsheid kent geen walging: die haar eet, hongert nog; die „haar drinkt, houdt niet op te dorsten. Zij is zoo tegenstrijdig

(1) Catena Aurea Super Marci Evang. Epist. Dedicat. S. Thom. Opp. t. XI, p. 334.

(2) Het »Priester der Apostelen« is een zinspeling op den kardinaalstitel: Basilicae duodecim Apostolorum.

„aan de zonde, dat zij, die zich naar hare lessen regelen, niet „zondigen. Zij schenkt haren dienaren een altijd blijvende „vrucht, en wie haar zoeken bezitten het eeuwig leven. Zij gaat „alle genoegens in zoetheid, alle zetels en koninkrijken in veilig„heid, alle rijkdommen in heilrijkheid te boven" (1).

Ten jare 1264 schreef Thomas, daartoe aangewakkerd door Urbanus IV het *Officie van het H. Sacrament*, een werk, waarin zijne ziel het uitjubelde van aanbidding, dankbaarheid en liefde. Hier toont de Heilige zich dichter, gelijk immers alle Gods lieve heiligen dichterlijk zijn, indien althans grootsche denkbeelden, zuiver en diep gevoel, opstijgend tot machtige geestdrift, voldoende zijn om plaats te nemen in dat eerbiedwaardige koor, aan welks spits Gods gewijde profeten staan. Bij 's levens wenteling van opkomst en ondergang bewaart het hart der heiligen steeds edele spranken van dat vuur, waarin de liefde als wierook op het autaar brandt; van die verhevene liefde, waardoor Petrus weende, Paulus jubelde, Agnes als bruid van Christus stierf, Ignatius, de grijze bloedgetuige des Heeren, zich een nieuwe taal voor de energie zijner vlammende geestdrift schiep. Deze inwendige muziek en hemelsche poëzie weerklonk uit Sint-Thomas' bewogen gemoed, — en doet nog na eeuwen alle innerlijke stemmen zingen. Aan den engelachtigen Leeraar schonk God bij die liefde wondere woordkunst om het groote Hallel der katholiciteit aan te heffen op het jubelfeest van het Allerheiligst Lichaam des Heeren.

Het plechtig feest werd den 2den Augustus 1264 voor geheel de katholieke wereld ingesteld door een te Orvieto uitgevaardigd bevel van Z. H. Paus Urbanus IV (2). De verheven dag van eerherstel, aanbidding en dank was een treffende ontboezeming van den onvergelijkelijken troost, waarmee de verborgen God der altaren oprechte harten vervult. Het vroom verlangen naar zulk een plechtigen vreugdedag ontlook het eerst in de ziel van Juliana (3) en Eva, twee nederige dochters der zuidelijke Nederlanden. Twee doorluchtige, door wijsheid en deugd uitmuntende mannen, Hugo van Saint-Cher, kardinaal van Sint-

---

(1) Cat. aurea, Epist. Dedicatoria.

(2) Volgens het Archiv. Secret. Bibl. Vatic.

(3) Over de gelukzalige Juliana van Cornillon, Augustines, zie Boll. 1 April 463. Vgl. Mortier, Hist. des Maîtres généraux, I, 650—651.

Sabina, en een aartsdiaken van Luik — thans Paus Urbanus IV — schonken steun aan de stille, bescheidene vroomheid der twee verborgen dienaressen Gods: de H. Sacramentsdag, sedert 1246 in het luiksche bisdom gevierd, door kardinaal Hugo reeds in 1252 door geheel zijn duitsch legaatsgebied verspreid, was nu de dag van zegening voor geheel de katholieke wereld. Omstuwd door aartsbisschoppen, bisschoppen, priesters, het volk van Orvieto en van verscheidene steden en dorpen, ging de H. Vader allen voor in de vrome viering van het hooge feestgetij. „Bij dit heilig „gedachtenisfeest jubelen en weenen wij tevens van vreugde;... „het hart stroomt over van matelooze blijdschap en brengt tranen „van vertroosting in ons oog" — zegt Paus Urbanus' instellingsbulla (1); en wel moet het hoogepriesterlijk hart hooger hebben geklopt, toen dit vredefeest bij uitnemendheid voor de eerste maal werd gevierd, toen het middeleeuwsche volk, zoo krachtig in zijn geloof, aanbiddend en dankzeggend jubelde om de Geheimenis der groote ontferming. Gelukkige kracht des geloofs, dat met hemelsche vreugdefeesten het aardsche lijden verzoet en de harten vereent in de liefde tot Christus!

Toen vond de geheele christenwereld een stem in den engelachtigen Leeraar. Want hem was geheel de samenstelling van het kerkelijk Officie voor den hoogheiligen vierdag toevertrouwd: hij vervaardigde alle gebeden en hymnen, die op den vreugderijken Sacramentsdag in de H. Mis en de Getijden sedert zes eeuwen door de gansche priesterschap worden herhaald en door het katholieke volk begeleid met geloof en blij vertrouwen, wanneer de Kerk jaar op jaar met David lofzingend uitgaat voor de Arke des nieuwen Verbonds (2).

Volgens eene legende zou Thomas' heilige vriend Bonaventura, door den Paus tot het vervaardigen van hetzelfde Officie uit-

---

(1) Vgl. de bulla »Transitorius«.

(2) Officium etiam de corpore Christi fecit ex mandato Urbani. Hoc autem fuit completum et quantum ad Lectiones, et quantum ad totum officium, tam diurnum quam nocturnum, quam etiam ad Missam, et *quicquid illa die cantatur*. Ptol. Luc. H. E. XXII, 24; De Tocco, IV, n. 18 etc. — De Bollandisten Godefr. Henschen en Daniel Papebroch., die Sint-Thomas' Officie aanvankelijk als de omwerking van een ouder luiksch Officie beschouwden, herriepen later deze meening. Zie Boll. Propyl. Maji. — De eertijds wel eens gewaagde gissing, dat de H. Bonaventura de *Lauda Sion* zou geschreven hebben, is als ongegrond en met de oudste oorkonden in strijd geheel verlaten.

genoodigd, zijn eigen werk hebben verscheurd, toen hij den engelachtigen Leeraar eenige regelen van diens voltooiden arbeid hoorde lezen. Inderdaad is het *Officie van het Allerheiligste* (1), een overschoon werk waarin strenge nauwkeurigheid der Theologie zich paart aan de zachtste teederheid van het kinderlijk gebed, de opgetogenheid der eenvoudigste blijdschap aan de majesteit der liturgie. De Misgebeden en de zeven Kooruren zijn één geheel, door diepzinnige wijsheid en innige vroomheid geschapen, als eene treffende uiting der geloofsleer aangaande de H. Eucharistie en van de verheven plaats, die het ontzaglijk Geheim inneemt tusschen de schaduwen des ouden Verbonds en het zuivere licht der toekomstige Glorie. De oude typen, naast de plechtige leer der nieuwe Wet geplaatst, geven stof tot overwegen; de volle levensstroom verblijdt de stad Gods op aarde, terwijl de liefde met onuitsprekelijk verlangen en blij vertrouwen het hemelsche Sion tegemoet ziet. Gebeden, lessen, verzen, antiphonen, hymnen vloeien in de gewonde ziel als olie en wijn. De flauwhartige herleeft ervan en begint met een vertrouwenden blik den goddelijken Samaritaan te danken. Wijsheid, vreugde, vrede; geloof, hoop en liefde; Paulus, David en de leerling, dien Jezus liefhad, leven in dit godgewijd gedicht. Geheel het Officie is een waarachtig liturgisch gebed. Niet de Heilige alleen zucht hier voor het aanschijn des Heeren; geheel de geloovige gemeenschap, de katholieke Eenheid, die hier in het stof gebogen Gods Wonderwerk aanbidt.

Toen onze Heilige ten jare 1264 zijne hymnen zong, stond de italiaansche poëzie tusschen den *Lofzang aan de Zon* van den serafijnschen Franciscus en Dante's *Divina Commedia* (2). Maar niets dichterlijkers hebben deze tijden voortgebracht dan de latijnsche hymnen der Kerk. Hoewel belemmerd door de haar

(1) S. Thom. Opp. t. XV, p. 233—239. — De *Adoro Te*, zoo deemoedig smeekend, werd ook door Thomas gedicht, doch behoort niet bij het Officie.

(2) Ook elders werd in de toenmalige dominikaner kloosters de poëzie beoefend. Het is b.v. bekend, dat *Eberhard van Sax* en *Conrad van Würzburg* († 1287) aan den Rijn hun zachte, gevoelvolle, mystieke liederen zongen; dat *Stefanardo Vimercato* in het milaneesche klooster van Sint-Eustorgius zijn rijmkroniek bewerkte: *De Gestis in civitate Mediolani;* dat de gel. Ambrosius van Siena *Laudese*, godsdienstige volksliederen, dichtte in zijne moedertaal. (Vgl. Quétif et Echard, Script. O. P., t. I, p. 460; Greith, Die deutsche Mystik im Prediger-Orden, B. III, p. 203; Marchese, Scritti, II, p. 133; fr. Gisbert, VII, n. 52, bij Boll. t. IX). Dit alles werpt nochtans weinig of geen licht op de gedichten van den H. Thomas.

vreemde banden van het rijm, nam Virgilius' taal toch vrijer en hooger vlucht door de verhevenheid van denkbeelden en door de diepte van gevoel, waarmee het christelijk geloof de zangers bezielde. Immer bekoort ons de geheel nieuwe schoonheid van *Dies irae, Stabat Mater* en *Jesu benigne.* Naar dien toon zong de *Angelicus* zijn onsterfelijke hymnen; „wellicht minder ziel- „roerend dan de *Dies irae* — zegt Marchese — en minder hart- „stochtelijk dan de *Stabat Mater*, overtreft hij in de *Pange lingua* „deze twee gedichten èn door verhevenheid van gedachten èn „door zuiverheid van taal, die het midden houdt tusschen de weel- „derige sierlijkheid van Prudentius, Sint-Paulinus van Nola, „Gregorius van Nazianze, en den ruweren, maar gevoelvollen „Jacopone da Todi (1)." Gelijk Thomas alom wordt geëerd als de verhevenste leeraar en een der godvruchtigste aanbidders van het H. Altaarsacrament, zoo zal hij voortleven in zijne lofliederen, met hun leerstellig gehalte en heilig verlangen naar zieleloutering en samenzijn met God in het hemelsch vaderland.

De vier hymnen van het Officie zijn: de *Pange lingua* voor het vesperuur, de *Sacris solemniis* en de *Verbum Supernum* voor de nachtgetijden, de *Lauda Sion* voor de H. Mis. Iedere hymne draagt haar eigen stempel, doch altegader bezitten zij eene groote poëtische schoonheid niet door schitterende stijlsieraden, maar door den adel der denkbeelden en het diep godsdienstige der gevoelens, in het stemmig gewaad van juistgekozen woorden en spraakwendingen vol eenvoud en natuurlijkheid. Het latijn dezer lofzangen bezwijkt naast Horatius' klassieke keurigheid; het vergeet de regelmatigheid van het oude *metrum*, maar het is kort, zinrijk, welluidend (2), eenvoudig, hartelijk en zóo kernig, dat de kunst bij het overzetten, in welke taal ook, te kort schiet. Bekend zijn onder dit laatste opzicht de vier treffende versregelen uit de *Verbum Supernum:*

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium;
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in praemium.

Dit Officie is tevens een werk van hooge vinding. Onze dichter Schaepman heeft er met gloed aan herinnerd: „Wat men ook bij

---

(1) Marchese, l. c.

(2) Vgl. Schaepman, St. Thomas van Aquino, bl. 99 en 80—92.

de poëzie van St. Thomas te zeer uit het oog verliest is de *vinding*. Met verzinselen heeft men hier niets te doen, maar het *vinden* van een zoo volkomen oorspronkelijk samenstel als het officium in festo Corporis Christi is een koninklijke daad, evenzeer als het ontwerpen van den Keulschen Dom of de Notre Dame van Parijs. De uiterlijke vormen, de getijden waren gegeven. Uit dat gegevene, in dat aanwezige wordt nu een heldenlied geschapen van onwaardeerbare waardij" (1).

Dit lied klinkt uit het geloof tot het geloof. Uit de ziel van den heiligen zanger tot de stad Gods, samengestroomd om het Altaar. Heel Sion moet het hooren en juichen. Hoe feestelijk wordt het opgeroepen om den Heiland te loven:

Lauda, Sion, Salvatorem,
Lauda Ducem et Pastorem,
In hymnis et canticis.
Quantum potes, tantum aude;
Quia major omni laude,
Nec laudare sufficis.

Zes eeuwen reeds heft Christus' Kerk deze zielroerende lofzangen aan, om de goedertierenheden haars goddelijken Stichters dankbaar te prijzen. In deze geheiligde taal zal de gewijde kerkmuziek voortjubelen van eeuwen tot eeuwen en de godsvrucht begeleiden, overal waar de Heer zijn autaar kiest. Zoolang het van den hemel neergedaalde Manna 's menschen omzwerving en aardsche vreemdelingschap zal verlichten, zullen de zuivere harten den goeden Herder en het Levensbrood der zielen begroeten met het treffende smeeklied:

Bone Pastor, panis vere,
Jesu nostri miserere,
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre,
In terra viventium.

---

(1) Schaepman, St. Thomas van Aquino, bl. 99. — Zie eene proeve van vertaling der thomistische hymnen bij T. Stokvis, Kerkgezangen.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

De *Summa contra Gentiles* of wijsgeerige Summa. — De H. Raymundus van Penafort ijvert met groote liefde voor de bekeering der Mohammedanen. — Wetenschappelijke tegenstanders van den katholieken godsdienst in Spanje; arabische Aristotelisten; mohammedaansche Theologen; geleerde Israëlieten. — De waarheid ook in tegenstanders gehuldigd, bijzonder in Maimonides. — Het vraagstuk van geloof en rede bij de Muzelmannen en in Thomas' wijsgeerige Summa. — Dwalingen van saraceensche wijzen aangaande God en den mensch. — Valsche meeningen omtrent katholieke dogmen. — Beknopt overzicht en waardeering van Thomas' geschrift. — S. Augustinus' *Stad Gods* en de wijsgeerige Summa. — Nog eene korte Verhandeling tegen de ongeloovigen.

Nog te Parijs en vóor 1262 begon de H. Thomas een meesterstuk, dat vóor het einde van 1264 te Rome werd voltooid (1). Het diepzinnige werk draagt thans den titel: *Summa contra Gentiles* of *Handboek tegen de Ongeloovigen*; het oudere opschrift luidde: *Summa over de waarheid van het katholiek Geloof* (2). Dit boek verdedigt het geloof tegen alle bestrijders der christelijke Openbaring, bijzonder tegen Israëlieten en Mohammedanen.

---

(1) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24.

(2) De Tocco, IV, n. 18. Vgl. De Rubeis, Dissert. crit. XII; Uccelli, S. c. Gent, ex codice autographo, Praefatio. — De *Summa contra Gentiles* wordt ook *philosophica*, wijsgeerige Summa, genoemd in tegenstelling der nog meer beroemde *Summa theologica*, waarover later.

De stoot tot het groote werk kwam uit Spanje, waar eenige jaren na het verschijnen der Summa van Thomas de in de hebreeuwsche letterkunde zoo ervaren Dominikaan Raymundus Martin zijn Weerschrift tegen Moren en Joden, *Pugio fidei adversus Mauros et Judaeos*, voltooien zou (1278) (1), en waar zooveel andere door apostolische liefde bewogen priesters hun beste gaven en leven veil hadden voor eene zachtmoedige overwinning van het Evangelie op den Koran. Eerbied vervult ons, wanneer wij den eeuwenlangen heldenstrijd voor godsdienst en de vrijheid des vaderlands met het zwaard zien voeren; doch hoeveel troostrijker is het, edelmoedige mannen te zien uitgaan met de wapens van overtuiging en offervaardigheid! Onder hen begroeten wij den leeraar van Aquino.

Spanje was de klassieke bodem van den christelijken heldenkamp tegen de vijanden van het Kruis.

Van Asturië tot Andalusië was trouw de goede strijd gestreden, hetzij met het zwaard in de mannelijke vuist, gelijk de trouwe helden, die met den goeden *Cid* te Xativa verwonnen; hetzij met de kracht van het apostolaat en het martelaarschap, gelijk Eulogius van Cordova viel in den bangen tijd, toen „de kerkers weerklonken van gewijde zangen en de spin haar webbe spon in het verlaten heiligdom" (2). Zoo geschiedde het eeuwen lang. In de tweede helft der XIIIde eeuw stond aan het hoofd der geestelijke strijders tegen de vijanden van den christennaam de H. Raymundus van Penafort. Niet tevreden met het groote voorrecht, dat Spanje eindelijk het moorsche juk van zijnen fieren nek mocht schuiven, ijverde deze godvreezende zoon van den H. Dominicus door studie, prediking, gebed en voorbeeld aan de vereeniging van verwinnaars en verwonnenen in dezelfde aanbidding en liefde onder het heilaanbrengende Kruis. Tienduizend Saracenen won hij voor zijnen goddelijken Meester (3).

Raymundus, zelf „een vader" in 't onderwijzen der Mohamme-

---

(1) Anton. de Brixia, bij Boll. VII, 707. In hoeverre Martin, b.v. door vertalingen naar den arabischen tekst van mohammedaansche wijsgeeren, zijnen ordebroeder Thomas den zwaren arbeid verlicht heeft, waag ik niet te beslissen. Op menige bladzijde toonen de *Summa contra Gentiles* en de *Pugio fidei* van Raymund Martin eene volkomen gelijkenis.

(2) Boll. t. VIII, p. 87.

(3) Boll. t. I, p. 404, 412; Gérard de Frach. Vitae Fratrum, p. 241.

danen, gaf in zijn apostolischen zielenijver blijk van veel beleid en wilskracht. Een waar apostel moet van ziel tot ziel gaan. Daarom behoort hij tot de volkeren te spreken in hun eigen ware taal en overeenkomstig den gang hunner gedachten en de stemming van hun gemoed. De Pausen, sedert tweehonderd jaren moedig strijdend tegen de Halve Maan, verlangden niets vuriger dan het wapengeweld in het spaansch gebergte en op de syrische vlakten te veranderen in zulk een vreedzamen strijd van prediking en wetenschap: die vredelievende wensch bewoog in Thomas' tijd Innocentius IV, Alexander IV en Clemens IV om met klem de studie aan te wakkeren der arabische taal. De H. Raymundus, de lijdende, zwakke grijsaard van het klooster te Barcelona, stuwde deze taalbeweging met jonge geestdrift. Te Murcia en te Tunis werden scholen opgericht voor de arabische en de hebreeuwsche taal. De machtige gebieders van Arragon en Kastilië schonken hem goud; de dominikaner ordegeneraal Humbert van Romans trouwe deelgenooten aan het wetenschappelijk apostolaat, mannen van aanleg, naar de arabische school ter studie uitgezonden „in den naam des Vaders, des Zoons en des H. Geestes", en vol priesterlijke offervaardigheid om kortstondige wijfelingen, ontstaan door de moeielijkheid der taal of de gehechtheid aan eigen land en verwanten, grootmoedig uit liefde voor God en de zielen te overwinnen (1).

Nu had Raymundus zijn mannen, die tot de ongeloovigen konden spreken. Het ontbrak alleen nog aan eene wetenschap, geëvenredigd aan de eischen door dezen gesteld. De groote apostel der Saracenen richtte eene deemoedige bede tot zijn ordebroeder Thomas van Aquino. Hij vroeg een handleiding bij redetwisten met geleerde Mahommedanen of Joden. De Heilige van Aquino, wien nooit iets te veel was, beantwoordde het verzoek met zijne *Summa tegen de Ongeloovigen* (2). Hierin werd de strijd aanvaard tegen de voornaamste onchristelijke partijen, niet uitsluitend van Spanje, maar van de voornaamste landen in de XIIIe eeuw.

De machtige antichristelijke partijen, overigens in de spaansche rijken het sterkst en bijna met alle schakeeringen vertegenwoor-

---

(1) Zie Reichert, Litterae encycl. magistrorum Ordinis, p. 17—40; Analecta Ordinis Praed. 1898, p. 413; Raymundiana (Roth, Stuttgardiae, 1898), fasc. 1.
(2) Diagus, ap. Boll. I, 412.

digd, waren destijds de *arabisch-aristotelische wijsgeeren*, de *mohamedaansche leeraren* en verscheidene *joodsche richtingen*.

Mohammed's eerste volgelingen waren als een ontketende storm, met verwoesting aller wetenschap, over de verbaasde wereld losgebarsten. Doch in de tweede eeuw der Hedschra bloeiden reeds de scholen van Basra en Koefa; de mohammedaansche beschaving ontplooide straks haar schitterenden bloesem. Onder kalief Al-Mamoem (813—833) stichtte Alkindi, „de gunsteling der hoven, de wijsgeer en de fenix zijner eeuw," een arabisch-aristotelische school (1). Alkindi's roem werd verduisterd door de nog grootere bewondering der geleerden voor *Alfarabi* († 954), dien vele aziatische vorsten, schoon vruchteloos, door de verleidelijkste voorspiegelingen naar hun hof zochten te troonen. Op hem volgde *Avicenna* (Ibn Sina), een wijsgeer, die, uit een edel verlangen naar kennis onverpoosd in de studie verslonden, des nachts door wijn den slaap trotseerde, bij dag in overpeinzingen nederzat of in de moskee God licht kwam smeeken. Hij stierf ten jare 1037, ten gevolge zijner ongeregelde hartstochten, zegt men. Dit driemanschap grondvestte de wijsbegeerte onder de Mohammedanen van het Oosten (2). Eerlang begon het mohammedaansche Westen met de oostersche scholen een geduchten wedkamp. De Omajaden vlochten de bloemen van kunst en wetenschap om hun spaanschen schepter; reeds in de X^de^ eeuw was de hoogeschool van Cordova een europeesch Bagdad. Het arabisch Aristotelisme rekent zijn bloeitijdvak van Ibn Badscheh, den beroemden arts, dichter en wijsgeer, te Saragossa geboren en door de scholastieken als Avempace vaak vermeld. Ten jare 1138, door den nijd vervolgd en aan vergift, zegt men, bezweken, kon Avempace nog den opkomenden luister aanschouwen van Ibn Roschd of *Averroës*. Meer dan een zijner voorgangers heeft deze wijsgeer van Cordova op de XII^de^ eeuw, die hij bijna geheel doorleefde (1105—1198), den stempel van zijn machtigen geest achtergelaten. Alkindi, Alfarabi, Avicenna, Avempace, Averroës — ziedaar de ziel en de kracht van het arabisch Aristotelisme.

---

(1) Wüstenfeld, die Academiën der Araber, S. 4; vgl. Stöckl, Gesch. der Phil. des Mittelalters, B. II, S. 13—18; Carra de Vaux, Le Mahométisme (1898), en Avicenne (1900).

(2) Stöckl, Gesch. der Phil. des Mittelalters, B. II, S. 16—58.

Naast deze wijsgeeren, die zich, althans in hun wetenschappelijk leven, luttel om de muzelmansche godsdienstleer bekreunden, stond eene school, die volksgeloof en Koran vasthield. Haar stichter was Wâsil Ibn Attâ. Deze school was versplinterd in partijen en sekten, onder wie de Mutazilieten met een naar rationalisme hellend karakter, de Motakallimun en de mystieke Soefis tot de voornaamste worden gerekend (1). Onder de leiders der elkander niet zelden felvijandige sekten waren Algazel († 1111) uit de aziatische handelsstad Tus en Ibn Tofeil († 1190) beroemd.

Uit de Joden verrezen als machtige sekten tegen het Christendom de Talmudjoden, die Mozes niet verwierpen, maar door onredelijke verklaringen, een spitsvondige casuïstiek en rabbijnsche overleveringen ontzenuwden; de Karaïeten, die eene rationalistische schriftverklaring volgden en de Cabbalisten, met een eindeloos beroep op hun *„verborgen* overlevering" in Gods gewijde Bladen lezend wat hun ongeloof of ongeregelde verbeelding goeddacht. Hoog in aanzien onder de joodsche Aristotelisten stond Ibn Gebirol of Avencebrol van Malaga († 1050 of 1070), de Avicebron der scholastieken (2). Vermaarder nog was Maimonides, dien de Aquiner Rabbi Mozes noemt. Deze geleerde, in 1135 te Cordova geboren en 1204 buiten de muren van Tiberias begraven, was wel uiterlijk tot den Islam overgegaan, doch bleef tot zijn dood Israëliet in zijn hart (3).

Met deze hoofdtrekken zijn de *Gentiles,* wien Christus eene ergernis of eene dwaasheid was en voor wier bekeering de wijsgeerige Summa geschreven werd, eenigszins aangeduid. Belangrijker dan eene opsomming van richtingen is het de gemeenschappelijke of de kenmerkende dwalingen dierzelfde richtingen

---

(1) Zie Stöckl, l. c. p. 138—227; Carra de Vaux, Avicenne (1900), p. 15—36. De Mutazilieten of afgescheidenen verwierpen het mohammedaansch fatalisme; de Motakallimun of leeraren des geopenbaarden geloofs hielden zich aan dit leerstuk: de H. Thomas noemt hen »loquentes in lege Maurorum«. Vgl. Contra Gent. III, 65 en 69.

(2) Stöckl, l. c. 133 enz.; M. Wittmann, Zur Stellung Avencebrol's (Ibn Gebirol's) im Entwicklungsgang der arabischen Philosophie (1905). Avencebrol werd vroeger, het schijnt ten onrechte, tot de arabische wijsgeeren gerekend.

(3) Stöckl, l. c. 227—299. Over den ouderen joodschen wijsgeer Saadya, den schrijver onder andere eener Verhandeling over geloof en rede, zie Engelkemper, Theol. Quartalschrift, 1901, p. 529 et seqq. — Avencebrol schreef: *Fons vitae*; Maimonides: *Doctor perplexorum.*

te vergelijken met het thomistisch geschrift, waarin de katholieke waarheid met kracht wordt verdedigd.

De wijsgeerige Summa bestaat uit vier boeken, ieder onderverdeeld in hoofdstukken en door eene voorafspraak toegelicht. De voorafspraak van het eerste boek handelt in negen hoofdstukken over *geloof en rede,* een onoplosbare strijdvraag en een eeuwig struikelblok voor den Islam en voor het gevallen Israël met hunne godsdiensttwisten en wijsgeerige geschillen.

Alle reeds vermelde onchristelijke scholen vereenigden zich bij den strijd over geloof en rede in twee groote legerkampen. Strenge voorstanders van wat men als goddelijke openbaring en heilige boeken aanmerkte, verwierpen al wat de wijsbegeerte tegen hunne geloofsleer aanvoerde, beslist als gevaarlijk en valsch. Vurige beoefenaren der wijsbegeerte daarentegen, geenerlei redelijken grond ziende om voor Koranfabelen, Talmudsprookjes en cabbalistisch schriftgegoochel eerbiedig het hoofd te buigen, en vervreemd van het oude Verbond, dat van het nieuwe losgescheurd en ontheiligd was, leefden in onverzoenlijke vijandschap met de mohammedaansche en pseudo-joodsche voorgewende of welgemeende rechtzinnigheid. Blinden Koranvereerders was de wijsgeer een gruwel. En de wijsgeeren zonnen te vergeefs op eene waardige verzoening tusschen geloof en rede: zij brachten het niet verder dan tot *uitvluchten.* Om hun wijsgeerigen trots te breken vervaardigde Algazel (Ghazali), de wijsgeer van zoo edele, zedelijke verheffingen, zijn „Vernietiging der Wijsgeeren." Doch de rede wordt er vaak aan de orthodoxie opgeofferd, en Averroës trok tegen hem uit met zijn „Vernietiging der Vernietiging" (1). Het rationalisme van dezen laatsten wijsgeer is wetenschappelijk omhuld, bijzonder in zijn werkje *Over de verbinding van godsdienst en wijsbegeerte* (2). Aan Aristoteles aansluitend erkent hij drie wijzen van kennis der waarheid: de rhetorische op gezag; de dialectische op waarschijnlijkheids-

---

(1) Tjitze de Boer, Die Widersprüche der Philos. nach Algazzali (1894); Asin y Palacios, Algazel, dogmatica, moral, ascetica (1901); Carra de Vaux, Gazali (1902).

(2) De titel van dit werkje: *Quitab falsafa*, wordt door Asin (zie volgende noot) aldus aangeduid: Doctrina decisiva sobra la armonia entre la ciencia y la revelacion. Marcus Joseph Müller in zijn: Philosophie und Theologie von Averroes, Aus dem arabischen übersetzt, vertaalt aldus: Unterscheidende Rede und Feststellung der Verbindung, welche zwischen der Religion und der Philosophie abwaltet.

gronden; de demonstratieve of eigenlijk wijsgeerige. Nu, de eerste spreekt in beelden en tot het volk: dit is de methode van den Koran, het boek van Gods openbaring. De tweede ontsluiert den zin, doch maar eenigermate en door waarschijnlijkheidsredenen, en richt zich tot de ontwikkelden. De derde schenkt de volle waarheid door klaarblijkelijke redenen en behoort alleen bij de kleine schare der wijzen; maar dezen, hoewel den verborgen zin van den Koran kennend, mogen dien evenmin aan het volk openbaren als een arts aan zijne zieken het waarom hunner ziekte en de geneesmiddelen openbaart (1).

Hier treffen wij de leuzen, die, hoe veelvormig ook, één gedachte verbergen.

De vraag was deze: welke plaats neemt de wijsbegeerte in tegenover de openbaring, tegenover den Islam of Mozes. Het antwoord luidde:

De geopenbaarde leer spreekt in beelden, zij bevat de omwikkelde vrucht, zij is de gesloten parelschelp. Die ruwere schijn voldoet het volk, de wijsgeer onthult de beelden, ontbolstert de vrucht, rooft de parel uit de geopende schelp. Zoo geraakte men tot allerlei anti-mohammedaansche en anti-mozaïsche leeringen en noemde dit in officieele taal den dieperen of hoogeren of verholen zin van den Islam of van het oude Verbond. Alfarabi, Avicenna en Averroës herhaalden, dat zij de diepe wetenschap der aanschouwelijke beeldspraak uitvorschten; Gazali, dat hij zich boven de duistere zinnebeelden tot de helderheid der *beschouwing* verhief; Maimonides, dat hij door den cabbalistischen vorm tot den rijken inhoud doordrong. Zonneklaar redt zich het arabisch Aristotelisme met zijn *beelden* en *diepere wetenschap*, het Soefisme met zijn *duistere voorstellingen* en *de heldere beschouwing* zijner mystiek, het aristotelisch Jodendom met zijn *Cabbala* en *verholen schriftuurzin* door een kunstgreep uit de ongelegenheid. Want meer dan een *kunstgreep* was deze oplossing van het vraagstuk over de verhouding tusschen geloof en rede onder geen enkel opzicht, daar alles, in gewone spreektaal weergegeven, deze éénige stelling bevat: de wijs-

(1) Ten onrechte ontkent Miguel Asin y Palacios in zijn *El Averroismo teológico de Santo Tomás de Aquino* dit rationalisme van Averroës en ziet hij aangaande de leer over de verhouding van geloof en rede zelfs belangrijke overeenkomst tusschen Averroës en den Aquiner. Vgl. P. Getino, El Averroismo teológico di S. Tomas de Aquino (1906).

begeerte staat boven de geloofsleer (1). Van *harmonie* tusschen geloof en rede toont het oostersch Islamisme nergens een zweem. Deze harmonie was onmogelijk in een openbaring, wier *alpha* en *omega* het kromzwaard en een paradijsharem zijn. Te vergeefs prijkte Mohammed's zegevierende standerd op rijke moskeeën; machtige gebieders herschiepen de moorsche heerschappij door de weelderigste beschaving en door verblindende kunstpracht te vergeefs in een tooverrijk van geuren en rozen; Sevilla, Granada, Toledo, Xativa, Valencia, Murcia, Almeira, Malaga, Velez steken met hun akademiën en boekerijen te vergeefs de vermaarde scholen van Egypte, Syrië, Persië, van Bagdad en Khorasan naar de kroon. Heel de oceaan van andalusisch zonnelicht om Granada's Alhambra kon nimmer de diepe smet wegwisschen, die sedert den aanvang aan het Islamisme vastkleeft, dat het zich namelijk geheel zonder grond als eene *Openbaring uit God* aan de wereld heeft opgedrongen.

Aboel-'l-Hasan al-Asjarî († 941), al wordt hij de orthodoxe wijsgeer genoemd, kon noch de Koranfabelen op eenige wijze, rechtstreeks of zijdelings, met de rede rijmen, noch voor de mohammedaansche pseudo-openbaring als *goddelijk feit* een enkelen houdbaren grond aanvoeren. En heeft de *Kalam*, of arabische orthodoxie, in het algemeen hare krachten aan het afweren der tegenbedenkingen van het Aristotelisme gewijd, wat schoons viel er te stichten bij de verdediging van Mohammed's quasi-supranaturalisme? Mohammed's *geloof* is innerlijk onwaar; daarom kan geen wijsbegeerte zich er ooit mee verzoenen en zal heel de godsdienstgeschiedenis van het Mohammedanendom vervat blijven in deze woorden van den arabischen dichter Aboe-'l-alâ: „De eene heeft verstand, maar geen geloof, de andere geloof, maar geen verstand." — Een mohammedaansche Augustinus of Thomas van Aquino is ondenkbaar.

De Aquiner, hoewel hij gevaarlijke dwalingen dier antichristelijke geleerden te bestrijden had, zocht zijne kracht niet in die bestrijding zonder hooger doel: veeleer is het zijn groot streven den tegenstanders zooveel mogelijk deelgenoot te maken van de waarheid.

In de heilige onbewustheid zijner menschenliefde en christelijke geestdrift des geloofs werkte onuitgesproken de wensch, dien

---

(1) Stöckl, Gesch. der Phil. des Mittelalters, B. II, S. 25, 70, 122, 226 etc. Maimonides zeide: intellectualia in lege sunt tradita per modum *Cabbalae*.

Paulus voor Agrippa uitsprak, toen deze hem toevoegde: *In kort overreedt gij mij, een Christen te worden!* Waarop de apostel zeide: *Ik wensch tot God, zij het in kort of in lang, dat niet gij alleen, maar ook allen, die mij heden hooren, zoo worden, als ook ik ben, uitgenomen deze banden!* (1)

Onbevangen in zijne waardeering van wijze leering, door wien deze ook was verkondigd, aarzelde hij niet zich meermalen door hen zelven, die hij bestreed, te laten onderwijzen. Hij hield, bijzonder in de *Summa tegen de Ongeloovigen* den dwalenden betere denkbeelden, en somtijds uitgewerkte bewijzen, hunner leidslieden voor, en paste zonder schroom zijne goede beginselen toe over samenwerking der elkander opvolgende geslachten tot opbouw der waarheid (2). Aldus vinden wij in godsdienstig-wijsgeerige vraagstukken bij Thomas gedachten en leeringen van Maimonides — Rabbi Moyses — terug, en door Maimonides van den veel ouderen Saadia (3).

Thomas zelf zou de eerste geweest zijn om te erkennen, dat de gedachtenwereld zijner wijsgeerige Summa gedeeltelijk die zijner voorgangers en tijdgenooten was. Doch alleen bij hem is die groote rijkdom, de eenheid van oud en nieuw.

Wij wagen het enkele lijnen van het groote werk aan te duiden.

De waarheid is het laatste doel des heelals. De wijsheid vermijdt zich in hare beschouwing. Om onthulling der waarheid kwam de goddelijke Wijsheid, met ons stof omkleed, in de wereld en sprak: *daartoe ben ik geboren en in de wereld gekomen, om getuigenis af te leggen van de waarheid.* Onder alles waarmede 's menschen geest zich bezighoudt is niets volmaakter, verhevener nuttiger, zoeter dan de studie der waarheid (4). Met betrekking tot onze natuurlijke rede nu is de waarheid tweeërlei, daar sommige waarheden niet, andere zonder twijfel wel ons menschelijk begrip te boven gaan. De rede zelve, geen willekeur, vraagt dit onderscheid: begrijpen geleerden, wat ruweren verstanden een

---

(1) Hand. XXVI, 29.

(2) Summa theol. II, 167, 1 ad 3 en In Librum Boetii de Trin. II, 3. Meer bijzonderheden volgen in dit levensverhaal.

(3) Vgl. Stöckl, Gesch. der Phil. des Mittelalters, II; J. Gutmann, Das Verhältniss des Thomas von Aquino zum Judenthum und zur jüdischen Litteratur (1891); Idem, Die Scholastik des dreizehnten Jahrhunderts in ihren Beziehungen zum Judenthum und zur jüdischen Literatur (1902).

(4) C. Gent. I, 132.

raadsel toeschijnt, en zwicht een aardsch geleerde, hoe schrander ook, voor het fijn vernuft der onstoffelijke geesten, welnu, God overtreft het peil van alle denkvermogen, omdat hij God en dus oneindig is. Het is daarom *tegen de rede,* wat men niet begrijpt, onwaar te noemen, òmdat men 't niet begrijpt (1). — Er bestaat dan een tweevoudige orde van godsdienstwaarheden, tweevoudig namelijk, niet met betrekking tot de waarheden zelven, die één zijn in God, maar met betrekking tot ons kenvermogen, waartoe deze waarheden op verschillende wijze in verhouding staan (2).

Hier rijst een tweede vraag: is het wenschelijk en heilzaam, dat eenige dier waarheden ons van Godswege door de Openbaring worden voorgesteld? Op deze vraag geeft Thomas zeer helder en bevestigend antwoord. Heilzaam is de openbaring van waarheden, die het natuurlijk licht der rede ook door eigen nadenken vermag te achterhalen, naardien zonder deze goddelijke tegemoetkoming, slechts weinigen en dezen maar ternauwernood en na groote tijdruimte, en dan nog velen hunner niet zonder eene vermenging van twijfel of van dwaling, tot deze soort van waarheden zouden opklimmen (3). Heilzaam in de tweede plaats is de openbaring van waarheden, tot wier kennis onze geest uit zich zelven volstrekt niet, en zelfs door de openbaring niet meer dan onvolkomen geraakt; want, zij het hier beneden nog duister, als in een spiegel en in een raadsel, iets hoogers toch leeren wij van Gods volmaaktheden kennen. De hooge verborgenheden matigen verder menschelijken eigenwaan, die als stichter veler dwalingen vaak in de scholen voorzit en het rijk der waarheid binnen de grenzen van eindige denkkracht wil afperken. Wel schenkt deze Openbaring niet het volle licht der geheimenissen, maar iedere kennis, hoe onvolmaakt ook, dezer alleredelste waarheden draagt reeds veel bij tot de volkomenheid onzer ziel (4). Het is daarom *tegen de rede* het nut eener openbaring te loochenen. In het zesde hoofdstuk wordt over het *feit* zelf der Openbaring gesproken. Is het een wijsgeer waardig geopenbaarde waarheden

(1) C. Gent. I, 3.

(2) Dico autem duplicem veritatem divinorum, non ex parte ipsius Dei, qui est una et simplex Veritas, sed ex parte cognitionis nostrae, quae ad divina cognoscenda diversimode se habet. C. Gent. I, 9.

(3) L. c. c. 4.

(4) L. c. c. 5. Ex quibus omnibus apparet, quod de rebus nobilissimis quantumcumque imperfecta cognitio maximam perfectionem animae confert.

te gelooven? Ja en neen; ja, wanneer het *feit der openbaring* als een *werk Gods* uit behoorlijke redenen blijkt; neen, wanneer men op fabelen bouwt. „Wij volgen geen geleerde fabelen," zegt Thomas en wijst met eenige trekken de teekenen van goddelijke waarheid in het Christendom, daarna de teekenen des bedrogs in het werk van Mohammed aan. Streng klinkt het oordeel over den Islam: „Mohammed misleidde de volkeren door toezegging „van zingenot, waarnaar de vleeschelijke begeerlijkheid het ver- „langen ontsteekt. Wetten gevend naar zijne beloften, vierde hij „aan den wellust den teugel. Geen andere waarheden heeft hij „geleeraard, dan een middelmatige geest met het natuurlijk ver- „stand licht kan weten; nog meer, zijne ware stellingen heeft „hij met een menigte verdichtselen en zeer valsche leeringen „vermengd. Bij hem geen bovennatuurlijke teekenen, die toch „alleen het doorslaand blijk eener goddelijke ingeving zijn, daar „zulk een zichtbare en slechts door God mogelijke werking voor „de onzichtbare ingeving van den godsdienstleeraar ten waarborg „strekt: Mohammed echter noemde zich gezonden met kracht „van wapenen, teekenen, ook roovers en tyrannen gemeen. Zoo „volgden hem aanvankelijk geen mannen, volleerd in de weten- „schap Gods, in goddelijke en menschelijke zaken bedreven, maar „verdierlijkte wildernisbewoners, van alle godsdienstkennis ten „eenemale verstoken; door deze benden gestijfd drong hij anderen „met het staal tot zijn wet. Van hem getuigen geen voorzeggingen „der oude Profeten, maar bij het naslaan zijner wet bespeurt gij, „dat hij het oude en het nieuwe Verbond met zijne sprookjes „misvormt. Om niet van bedrog te worden overtuigd, verbood „hij zijnen volgelingen op sluwe wijze onze H. Schrift te lezen. „Dus wie hem gelooft gelooft lichtvaardig". Nemen wij daarentegen Christus' geopenbaarde waarheid om de welbewezen goddelijke teekenen eerbiedig aan, dan is dit overeenkomstig de wijze wetten der rede zelve (1). — Ontstak de liefderijke God aldus het tweevoudig licht voor onzen geest, het licht der natuurlijke rede en dat des geloofs, dan is tusschen de gezonde wijsbegeerte en de christelijke geloofsleer werkelijke tegenspraak iets ondenkbaars, tenzij men het er voor houde, dat God in zich zelven tegenspraak of in ons de stichter van elkander weersprekende

---

(1) C. Gent. I, 6. Quod assentire his quae sunt fidei non est levitatis, quamvis supra rationem sint.

kenmiddelen zijn kan. Dat de wetenschap, waartoe wij door een *juist* gebruik der van den Schepper ons ingestorte rede langs wijsgeerigen weg geraken, en de kennis, waartoe *niet alle* openbaring, maar eene waarachtig uit God voortgekomene, eene door goddelijke teekenen gestaafde Openbaring ons leidt, dat deze twee hemelgaven, zeg ik, met elkander in harmonie moeten zijn, dit blijkt *a priori* en uit den aard der dingen zelven (1). — Geheel anders klinkt de vraag: kan de menschelijke geest deze harmonie ook omtrent iedere *bijzondere* waarheid opsporen en bewijzen? Hier hoede men zich wederom voor verwarring. Er zijn leeringen, die èn van Godswege geopenbaard èn onder het bereik der natuurlijke rede gesteld zijn, gelijk b. v. het bestaan van één God; zulke waarheden kan de rede *demonstrative* bewijzen, zoodat zij niet louter op Gods onfeilbaar woord en leergezag, maar om hun innerlijke klaarblijkelijkheid worden aangenomen. Niet aldus de waarheden, die tot de bovennatuurlijke orde behooren en daarom voor ons menschelijk begrip te verheven zijn. Het hoofdbewijs voor zulke leeringen is Gods *gezag*. In de tweede plaats ontdekt de rede ook eenige gelijkenissen en waarschijnlijkheidsgronden ter overreding der ongeloovigen; eindelijk verwijdert zij bedenkingen, waarmee de dwaling Gods geopenbaarde leer komt ondermijnen (2).

Zeer duidelijk toonen ons de negen eerste hoofdstukken der wijsgeerige *Summa*, dat de Aquiner noch rede- en geloofswaarheid vereenzelvigd, noch met de saraceensche en joodsche Aristotelisten eene verzoening tusschen geloof en rede door middel van kunstgrepen of uitvluchten gezocht heeft. De Heilige plaatst zich op het standpunt, waar alle groote katholieke leeraren hebben gestaan en dat de redelijkheid zelve is. Zijne leer over geloof en rede komt hierop neder: in God is alle waarheid één en geen onderscheid tusschen bovennatuurlijke en natuurlijke waarheden, want Gods oneindige wijsheid besluit alle waarheid in haren ongemeten en onmeetbaren kring; het onderscheid tusschen waarheden, die wij door de natuurlijke redekracht kunnen achterhalen en hoogere waarheden, die wij alleen op Gods gezag leeren kennen, werd aan de mate van 's menschen begripsvermogen ontleend. Noch de *mogelijkheid* noch het *feit*

(1) L. c., c. 7. Quod veritati fidei christianae non contrariatur veritas rationis.
(2) L. c., c. 8 et 9

eener goddelijke Openbaring, noch de *innerlijke harmonie* dezer hoogere waarheden of geloofsgeheimenissen met de rede wordt zonder beleediging voor het gezond verstand geloochend; overmits die *mogelijkheid* op den afstand tusschen den oneindigen God en ons eindig begrip, — het *feit* dier Openbaring op de historische zekerheid der goddelijke teekenen, — de *innerlijke harmonie* op de ondenkbaarheid steunt, dat God, als Schepper der natuurlijke rede, zich zelven, als oorsprong der Openbaring, zou weerspreken.

De arabische wijsgeeren en theologen verschilden bovendien vaak in belangrijke punten van de katholieke leer omtrent God en den mensch.

Oppervlakkig gezien had het oud-mohammedaansche Monotheïsme den schijn van een onbetwist leerstuk. Dagelijks klonk van de minaretten, wanneer de doordringende stem des moedzins tot bidden riep: *God is God; daar is geen God dan God.* En de scholen herhaalden officieel de heilige woorden. Intusschen bleef de zuiverheid van het Godsbegrip geenszins onbesmet. Wij zullen zwijgen van den strijd tusschen de Motazelieten, die de eigenschappen Gods als een *bijvoegsel* der goddelijke zelfstandigheid beschouwden, en de Motakhallim, voor wie die eigenschappen als een *uitvloeisel* dezer zelfstandigheid en enkel als daarbuiten bestaande schenen te gelden (1). De twist bevatte kiemen van ernstige dwalingen omtrent de Godheid, maar feitelijk werd er niet zooveel kwaads door gesticht. Andere leeringen grepen tot grooter schade om zich heen. Wij herinneren allereerst, dat het verheven leerstuk van God den Schepper van hemel en aarde, een waarheid zoo heilig voor het Christendom, door de arabische wijsgeeren bijna algemeen werd verworpen. In strijd met de rechtzinnige mohammedaansche godgeleerden, onder wie Algazel de invloedrijkste geleerde was, namen zij naast de eeuwige Godheid een eeuwige, ongeschapen stof aan (2). Bij deze dwaling kwam de neo-platonische emanatie-theorie. Daar bestond geen vrije werking Gods. Eene onmiddellijke, rechtstreeksche werking van den Oneindige op de stoffelijke wereld, die immers zoo laag en nietig en verre van het opperste Wezen neerlag, scheen

(1) Stöckl, Gesch. der Phil. des Mittelalters B. II, 178.

(2) Vgl. M. Worms, Die Lehre von der Anfanglosigkeit der Welt bei den mittelalterlichen arabischen Philosophen des Orients und ihre Bekämpfung durch die arabischen Theologen (Mutakallimūn) (1900).

onaanneembaar. Alfarabi en Avicenna dachten zich om die reden een afdalende reeks van tusschenwezens, die, van lager tot lager stijgend en zoo de eerste stof bereikend, God en de eeuwige *materia* met elkander in verbinding brachten; zoo slechts meenden zij, konden veelheid en stof uit den éénen onstoffelijken God ontstaan (1). Averroës, op wiens persoon en hoofddwaling — *de eenheid des verstands* — wij later terugkomen, ontzegt Gods alwetendheid de kennis en hiermede de leiding der individuën, der afzonderlijke wezens: troostelooze leer, die, 's Heeren wijsheid en almacht aanrandend, den mensch bij het aardsche lijden „den Vader in de Hemelen" rooft (2). — Evenmin bleven de schepselen in hun waardij. Algazel en de Motakhallim erkenden geenerlei beweeg- of werkkracht in de schepselen, maar alleen een onmiddellijk werken Gods. Geenerlei oorzakelijk verband in de natuur: wanneer het vuur b. v. het brandende voorwerp verteert, werken niet de vlammen krachtens eene noodzakelijke natuurwet, doch alleen en onmiddelijk God zelf dit uit (3). Deze doodsche leer, die de wonderrijk werkende natuur ontzielt en tot een onmetelijk graf maakt, trof weder onder andere vormen den mensch. Avicenna, Avempace en Averroës verdedigden, schoon naar tweederlei opvatting, het één en algemeen intellekt (4); eene leer, die van het materialisme of van het pantheïsme nog slechts ééne schrede verwijderd bleef. Anderen ontkenden of misduidden den vrijen wil. Avicenna wankelt op dit stuk in zijn uitspraken; Algazel en de Motakhallim sloten met alle werkzaamheid ook den vrijen wil noodzakelijk buiten. Indien wij hier ook van de groote meerderheid der mohammedaansche godsdienstleeraren en sekten gewag maakten, zou men het saraceensch fatalisme in al zijn omvang tegen de leer van 's menschen vrijen wil zien gekant. Zelfs de persoonlijke onsterfelijkheid — en wat is onsterfelijkheid meer dan een woord, wanneer zij niet persoonlijk is? — werd somtijds aangetast. Avicenna is over dat allerbelangrijkst vraagstuk beslister dan Alfarabi; Averroës

---

(1) L. c., S. 31 etc. S. Thom. Aquin. C. Gent. II, 42 — Over Maimonides vgl. Stöckl, l. c., S. 291.

(2) L. c., S. 109.

(3) L. c., S. 151—171.

(4) L. c., S. 42—60 en 112—126. Avicenna en Avempace leerden, dat het *intellectus agens* één en hetzelfde in alle menschen was; Averroës leert deze eenheid ook omtrent het *intellectus passivus*.

loochent het toekomende leven geheel met zijne bewering, dat de enkele mensch vergaat en alleen de soort blijft (1).

Zijdelings bestreden deze wijsgeeren ook wel de christelijke dogmen; doch de hoofdtegenstanders waren op dit gebied der bovennatuurlijke waarheid de mohammedaansche en joodsche sekten, de Koran- en Talmudleeraars. Hunne bedenkingen worden afgewezen in het vierde boek der wijsgeerige *Summa*, dat over de H. Drievuldigheid, de Menschwording des Woords, de zeven H. Sacramenten en de christelijke leer van 's menschen eindbestemming handelt. Al namen de tegenstanders Gods geopenbaard woord niet aan, men kon hunne vooroordeelen pogen te genezen alleen reeds door eene klare uiteenzetting der katholieke leer. Dit valt nog minder te betwijfelen, wanneer men ziet, hoe zelfs de geleerdste Muzelmannen averechtsche voorstellingen omtrent de heilige geloofswaarheden deelden (2).

Tegen deze dwalingen is de *Summa contra Gentiles* geschreven.

De katholieke verdedigers des geloofs tegenover ongeloovigen, plachten van één standpunt uit te gaan, maar kozen, volgens hun aanleg en den eisch der steeds wisselende omstandigheden, twee verschillende wegen. Sommigen stelden het goddelijk feit der Openbaring in het licht, anderen beschouwden de geopenbaarde waarheden zelven. De H. Thomas volgt in zijne wijsgeerige *Summa* dezen tweeden weg. Op den vasten grondslag zijner met kracht van redenen gesteunde beginselen over geloof en rede, beginselen, waarbij geenerlei recht miskend wordt en niets verward, bouwt de Heilige zijne wijsgeerige *Summa*, in twee groote verhandelingen gesplitst. De eerste dezer verhandelingen, de drie eerste boeken omvattend, betreft waarheden, die de natuurlijke denkkracht door aandachtig overwegen uit de geschapen orde kan ontdekken, en stelt zich daarbij deze drie vragen: wat leert de rede van God in zich zelven? — wat van den oorsprong der dingen uit God? — wat van de bestemming

---

(1) Stöckl, Phil. der Gesch. des Mitt. B. II, 57 en 123. Averroës zegt: Sollicitudo divina quum non potuerit facere ipsum permanere *secundum individuum*, miserta est ejus dando ei virtutem qua potest permanere in specie. De anima, f. 133.

(2) Averroës b.v. in zijn Destructio Destructionis zegt van de leer der H. Drievuldigheid: ipsi (Christiani) putant eas (tres personas) esse denominationes additas super substantiam; — dicunt (Christiani) quod sunt tres et unum, scilicet unum in actu, et tres in potentia. — Vgl. Stöckl, Gesch. der Phil. I, 89.

der wezens voor God (1)? In de tweede verhandeling, besloten in het vierde boek, worden dezelfde stellingen onderzocht, doch nu in het licht der Openbaring (2), zoodat dit verheven meesterstuk tot dit allereenvoudigst plan wordt teruggebracht: wat leert de rede en wat het geloof *over God in zich zelven*, — *over God in zijn werken*, — *over het doel van Gods werken?* Weinig minder dan vijfhonderd hoofdstukken vormen de volledige, rijke, diepzinnige, schoone ontwikkeling van dit eenvoudig en vruchtbaar plan (3). De titel: *Contra Gentiles, Tegen de Ongeloovigen*, belooft niets, dat het werk niet ten volle geeft. Zoowel de oudheidensche wijsbegeerte en vele ketterijen der vijf eerste eeuwen des Christendoms, als de nieuwe mohammedaansche en joodsche dwalingen worden hier bestreden. En eerlijk. De tegenstanders blijven in hun ware gedaante en oorspronkelijke kracht. Geen enkele is er vervangen door zijn verzwakt en weerloos namaaksel. Wanneer men uit de geschiedenis der wijsbegeerte heeft geleerd, hoedanig de toenmalige geestesstroomingen waren, zal men eerst goed gaan begrijpen, met hoeveel inzicht en hoe wakker de schrijver medeleefde in het leven zijner eeuw.

Overbodig ware het de verbazende geleerdheid, de diepzinnigheid en den voortreffelijken inhoud der *Summa Contra Gentiles* te prijzen. Wie lust gevoelt deze hoogten van wijsheid te bestijgen, hij kome en zie. Franciscus de Silvestris, de beroemde commentator dezer Summa en wien geen enkele der vele schoonheden van dit werk was ontgaan, riep eenmaal in de geestdrift

---

(1) C. Gent. I, 9.

(2) C. Gent. IV, 1.

(3) Ziehier een overzicht van de Summa C. Gent L. I (capita 102): Deum esse. De Dei aeternitate. De Dei simplicitate. De Dei essentia. De Dei perfectione. De Dei bonitate. De Dei unitate. De Dei infinitate. De Dei intelligentia. De Dei veritate. De Dei voluntate. De Dei vita. De Dei beatitudine. — L. II (cc. 101): — De Dei potentia. De Dei relationibus ad creaturas. De creatione in genere. De aeternitate mundi. De distinctione rerum. De substantiis intellectualibus. De unione animae et corporis. De intellectu. De anima. De substantiis separatis. — L. III (cc. 163): — De intentione agentis. De bono et malo. De fine rerum. De fine et felicitate hominis. De contemplatione Dei. De providentia Dei. De miraculis et mirabilibus. De lege divina. De gratia divina. — L. IV (cc. 97): — De Sancta Trinitate. De Incarnatione Dei. De Sacramentis. De vita aeterna. — Over de lezing *non* in *C. Gent.* I, 13, zie S. Weber, Der Gottesbeweis aus der Bewegung bei Thomas von Aquin (1902) en Rev. Néoscol. 1902, p. 415—416.

zijner groote bewondering uit: *Ik mag sterven, wanneer ik ooit zonder bewondering, was het ook maar eene door Thomas bijna niet medegerekende bladzij doorlas. Nimmer heb ik mij tot Thomas van Aquino begeven, of ik verliet hem met nieuwe wetenschap en warmer sympathie. Maar al heeft hij boven alle geleerden in vele werken zich op wijsgeerig gebied een meester getoond, in de* Summa Contra Gentiles *schijnt hij eenigermate zich zelven overtroffen te hebben. Mijn God, wat kon men de H. Kerk, ons geloof, de wijsbegeerte glansrijker, leerrijker, heilrijker schenken? Dit geschrift is geleerd, allerdiepzinnigst bewerkt en zóó goddelijk, dat wie het met ernst bestudeert, stadig mag vertrouwen, tot weerlegging aller wijsgeerige en kettersche dwalingen bekwaam te zijn* (1). Bij zijn rijkdom munt het geschrift uit door onberispelijke eenheid. Na zes eeuwen blijft het nog altijd nieuw: eenige kastiliaansch-arabische namen van wijsgeeren, enkele nu gansch vergeten dwalingen, sommige thans verwaarloosde of min belangrijk gerekende bewijzen vóór en tégen, herinneren ons aan de XIIIde eeuw en den strijd tusschen Koran en Evangelie; voor het overige behoort de wijsgeerige *Summa* tot alle eeuwen.

De oorzaak dezer blijvende waarde ligt, dunkt ons, zoowel in de opvatting als in de uitvoering van het plan. „Het valt moeielijk" — schrijft Thomas zelf — „tegen iedere dwaling in het bijzonder op te treden; — wij zullen daarom de waarheid aantoonen en telkens wijzen op de dwalingen, die er door worden buitengesloten" (2). Daarom bezitten wij nu niet een middeleeuwsch strijdschrift, maar veeleer een handboek van rijken inhoud der christelijke wijsbegeerte. De Heilige volgt niet iedere dwaling in het bijzonder op den voet, hij schenkt meer: hij plaatst tegenover de veelheid der vijandige scholen zijn één wijsgeerig stelsel over God en den mensch. Zulk een plan, geniaal uitgevoerd, kon den tijd trotseeren. En geniaal uitgevoerd is deze *Summa* vooral om hare diepzinnigheid bij groote helderheid van voordracht. De dwaling spreekt door Thomas' woord bondiger, scherpzinniger dan met haar eigen mond. En bij de stelling én bij de tegenstelling dringt hij in het hart der zaken door; en juist omdat hij vóor en tégen de waarheid diepe dingen zegt,

(1) Fr. Franc. de Silv., Epist. nunc. ad Clementem VII.
(2) C. Gent. I, 1.

keerden in latere tijden de dwaalleeraren en de verdedigers der waarheid, naarmate hun onderzoek diepzinniger werd, tot zijne bedenkingen en bewijsvoering weder. Wie het wezen der dingen navorscht, vindt het blijvende; wat op nevenzaken en den schijn der wisselende tijdsomstandigheden steunt, vergaat: de diepzinnigste verdediging der waarheid blijft onveranderlijk in eere, zoolang het rijk der godsdienstige waarheid zelf, op Christus gebouwd als een rots zal staan in de stroomen der tijden.

De albeheerschende gedachte der *Summa tegen de ongeloovigen* is: God. God met het licht der rede en der Openbaring beschouwd — in zijn een en eeuwig Wezen, — in zijn werken, — in de bestemming, door zijne aanbiddelijke Voorzienigheid den schepselen voorgeschreven: dit vormt, gelijk wij zagen, het plan van dit geschrift.

Bij dit verheven loflied voor Gods oppermajesteit en eene aandachtige bespiegeling der geleerde bewijsvoering en diepzinnige gedachten, voelt de menschelijke geest al meer en meer zijn eigen nietigheid en legt den eigenwaan af. En toch wordt het recht en de grootheid der geschapen wezens hier niet verkleind; veeleer in allen mogelijken luister hersteld en uit de bewonderenswaardige schoonheid der geschapen dingen een nieuw bewijs genomen voor de oneindige volkomenheid der eerste oorzaak (1). Het verstand verliest zich te midden dier onafzienbare schepping met haar rijke wezensverscheidenheid, die van den groven stofklomp tot de wonderbare mengeling van stof en geest, den mensch, nog hooger zelfs en tot een onstoffelijke geestenwereld opklimt; heilig ontzag grijpt ons aan bij de beschouwing der geheimzinnige krachten en nimmerrustende werkzaamheid, aan alle rangen en alle werelden van dit onbegrijpelijk afwisselend bestaan toegedeeld (2): maar wat zijn die myriaden „tweede oorzaken" bij Hem, die het wezen is en uit zich zelven bestaat; die alle verspreide volmaaktheden zonder

(1) Vgl. C. Gent. II, 2, waar de H. Thomas zijne *beginselen* hierover opzettelijk bespreekt; de toepassing dier beginselen geschiedt door geheel de wijsgeerige Summa.

(2) C. Gent. II, 39—101; III, 69 en 70. Non igitur auferimus proprias actiones rebus creatis, quamvis omnes effectus rerum creatarum Deo attribuamus, quasi in omnibus operanti .... non sic idem effectus causae naturali et divinae virtuti attribuitur quasi partim a Deo et partim a naturali agente fiat, sed totus ab utroque secundum alium modum. III, 70.

schaduw of vermenging van bijkomende onvolmaaktheid en tallooze, nog oneindig verhevener en onmededeelbare voortreffelijkheden in de zuiverste éénheid bezit; die, de bron en algemeene oorzaak van al wat het aanzijn geniet, en genieten kan, en boven alles, gelijk de zon boven de schaduw, de hemel boven de aarde, hoog verheven is (1)? De Hemel schonk den menschen het vermogen om langs den geheimzinnigen weg, waar de denkbeelden ontstaan, van kring tot lichtkring tot eene onschatbare kennis der waarheid op te stijgen (2): maar wat is alle vernuft en wetenschap bij Hem, die de Waarheid is, de allerzuiverste Waarheid, de eerste en opperste Waarheid, *het Licht, waarin geen duisternis is* (3)? — Over stoffelijke wezens zweeft de ademtocht eener hoogere Goedheid, en onsterfelijk heil is den mensch aan het einde zijner welvolbrachte baan beschoren (4): maar hoe overweldigt ons, kinderen des stofs, de van geen schepsel gemaakte noch begrepen invloed van Gods geluk! „Gods geluk, „gaat alle menschelijk heil, oneindig ver te boven. Het valsch „en aardsch geluk heeft niets dan een schaduw van dit aller„hoogste heil. God smaakt de hoogste vreugde in zich zelven, „en algemeene onvermengde blijdschap over alle goed; zijn „rijkdom is de algeheele genoegzaamheid van alle goed, met „zijn wezen vereenzelvigd; zijn macht eindelooze sterkte; zijn „waardigheid de heerschappij en het bestuur aller wezens; zijn „faam de bewondering van alle verstand, dat Hem ook maar „eenigermate kent. Hem dan, die onuitsprekelijk gelukkig is, zij „eer en glorie in alle eeuwen der eeuwen" (5).

Ziedaar het laatste doel van Thomas' werken.

Bij 't arbeiden aan zijne wijsgeerige Summa was de Heilige, naar de Tocco verhaalt, dikwerf van de wereld als losgerukt en in den geest verslonden. En wat hij erkende van de waarheid, bracht hij te voorschijn met geweten. Het oorspronkelijk handschrift der *Summa* getuigt van zeer nauwlettende zorg; woorden zijn door juister woorden, zinsneden door scherper omlijnde

(1) C. Gent. I. 28, 29; II, 1—6, 64—68 etc. Vgl. ook de schoone bladzijden over de vrij door God gestelde wereldorde en het wonder. L. II, 23, 26, 27; III 64, 72, 98—101.

(2) C. Gent. II, 46—56; 91—101, etc.

(3) C. Gent. I, 44—63.

(4) C. Gent. III, 25—64.

(5) C. Gent, I, 52.

zinsneden vervangen; aanzienlijke gedeelten, om wille der ordelijke rangschikking verplaatst, tot versterking des betoogs somtijds geschrapt en overgesteld. Gelijk hij immer placht, en nu meer wellicht dan ooit, bad deze wijze leeraar ootmoedig om goddelijken bijstand. Van de wijsgeerige Summa bleef het oorspronkelijk handschrift bewaard. Het blijft een open vraag, of deze autograaf onmiddelijk aan de bestaande afschriften ten grondslag ligt, dan wel of er een officieel afschrift, met bijwerking misschien, van werd vervaardigd, dat verder als authentiek voorbeeld is overgeschreven en in thans bestaande *codices* tot ons kwam; vast staat het inmiddels, dat de autograaf (1), die Uccelli uitgaf, niet onder Thomas' dictaat door diens schrijvers, maar eigenhandig door hem geschreven werd. Meermalen nu zien wij in dit handschrift tusschen het geleerd betoog de woorden: *Ave, Ave, Ave, Maria.* Vroom steeg die vertrouwvolle groetenis tot haar omhoog, uit wie het *Licht* der wereld is opgegaan. Daar is geen twijfel over, in veel gebed en studie heeft Thomas zijn meesterwerk voor zijnen heiligen broeder Raymundus voltooid, in edele spanning zijner beste kracht en met heilig verlangen om de waarheid te verbreiden, zielen te verlichten, God te dienen.

Hier plaatsen wij onwillekeurig Thomas' *wijsgeerige Summa* naast de *Stad Gods* van S. Augustinus..

De twee schoonste geschriften, door de aanvallen des ongeloofs tegen het Christendom uitgelokt, zijn de XXII Boeken van den Bisschop van Hippo *Over de Stad Gods* en de *Summa tegen de Ongeloovigen.* De oude kerkvader weerlegt de aanklacht, dat het instorten van het oude Rome onder de mokerslagen van Alaric aan den christelijken godsdienst viel te wijten; de H. Thomas van Aquino logenstraft de meening, als ware het Christendom met de rede in strijd: Augustinus werpt een genialen blik op de wereldgeschiedenis en rechtvaardigt Gods aanbiddelijke Voorzienigheid door ontzaglijke, zielverheffende feiten; Thomas overschouwt de leeringen, sedert Plato en Aristoteles tot Averroës en de XIIIde eeuw beurtelings vóor en tégen de godsdienstige waarheid verspreid, en handhaaft de christenleer door zijn diep

(1) De Tocco IV, 18; Uccelli, C. Gent. Praef. XXVII en XXXII. — De *schedulae minutae*, waarop volgens Antonius de Brixia Thomas zijne wijsgeerige Summa schreef, — zie Proc. vitae, n. 66 — zijn in de bestaande autograaf niet te hervinden.

wijsgeerige betoogen. De eerste dringt zoo ver mogelijk binnen tot de heilige verborgenheden van Gods wereldbestuur, maar blijft er steeds van doordrongen, dat Gods wegen, ten deele zichtbaar of geopenbaard, hoog boven de wegen der menschen, als de hemel boven de aarde, verheven zijn: de tweede, woekerend met het talent der natuurlijke rede, doorvorscht alles met dit licht des verstands — van de vraag, of Gods bestaan bewijsbaar is, tot de geheimenissen der H. Drievuldigheid en der Menschwording; maar bij het naderen tot deze heiligdommen der bovennatuurlijke waarheid belijdt hij eveneens, hoe beperkt ons weten is en herhaalt: *ziet, dit zijn slechts de uiterste einden zijner wegen; en welk gefluister hebben wij van Hem gehoord? Den donder zijner heerlijkheid, wie bevat dien* (1)? Beider werk verbaast ons door de ruimte van opvatting, den zeldzamen geest van rangschikking en orde, de degelijkheid en oorspronkelijkheid der behandeling. Beider werk openbaart ons eene heerlijke zijde des Christendoms: de *Stad Gods* het diepzinnige, waardige, troostrijke der christelijke wereldbeschouwing, de *Summa* tegen de Ongeloovigen, de uitmuntendheid der christelijke godsdienstleer. Maar terwijl de H. Thomas van Aquino zich beweegt in de kalmer wereld der gedachten, die nochtans de wereld der daden beheerscht, schetst de leeraar van Hippo, het gebied der feiten betredend, ons met zijn tragische stift de rampen van het neerstortende romeinsch-grieksche rijk, en maalt met profetischen gloed de verheven Openbaringsgeschiedenis van den beginne tot Christus' laatste triomfen. Augustinus, bij den ondergang van het oude Rome, en Thomas, bij den val der Hohenstaufers, verheerlijkten Hem, die blijft in alle heerlijkheid. De slotsom voor beiden, van de wereldgeschiedenis voor den schrijver der *Stad Gods* en van het menschelijk weten voor den schrijver der wijsgeerige *Summa*, is het eeuwig geluk en de nimmereindigende Sabbat, wanneer God alles in allen zal zijn en het einddoel onzer verlangens, wanneer bij een algeheele vernieuwing het woord zal in vervulling gaan: *Ik schep een nieuwen hemel en een nieuwe aarde en aan de vorige dingen zal niet meer gedacht worden en zij zullen niet meer opkomen in het hart; maar gij zult vroolijk zijn en u verheugen tot in eeuwigheid* (2).

---

(1) Job, XXV, 14; S. Thom. Aquin. C. Gent. IV, 1.

(2) S. Aug. De civitate Dei, XXII, 30; S. Thom. Aquin. Contra Gent. IV, 97.

Tot verdediging des geloofs en bekeering der zielen schreef de Aquiner — wanneer is niet nauwkeurig te bepalen — ook een zoogenaamd *Opusculum* of *Korte verhandeling*, met dezen titel: *Verklaring* — Declaratio — *eeniger leerstukken tegen Grieken, Armeniërs en Saracenen*. Wat Raymundus van Peñafort voor Spanje en Tunis gevraagd had, vroeg een Cantor van Antiochië, in meer beperkten vorm, voor het Oosten. Deze verder onbekende ijveraar bad den heiligen leeraar om eene schriftelijke weerlegging van eenige zeer verspreide tegenwerpingen, waarom de Mohammedanen van den katholieken godsdienst verwijderd bleven en er ook anderen van terughielden. Christus, als Zoon Gods, de H. Drievuldigheid, Christus' kruisdood en de Altaargeheimenis werden bespot als dwaasheden. Een vijfde bezwaar ontstond door de saraceensche loochening der zedelijke vrijheid, terwijl de afgescheiden grieksche Christenen werden weerhouden door hunne leer, dat de overledenen loon noch straf ontvangen vóór den dag van het jongste Gericht.

Met zijne trouwhartige bereidvaardigheid aarzelt de Dienaar Gods niet het verzoek van zijnen medepriester in te willigen. Deze had zijn verlangen uitgesproken naar „ethische en wijsgeerige redenen, die ook de Saracenen aannamen (1)." De Heilige noemt dit verlangen *vroom*, als overeenstemmend met de vermaningen van den apostel Petrus. Nieuwere rechters hebben Thomas' in dien geest geschreven antwoord als een profaan bedrijf gelaakt: het christelijk geloof, beweerden zij, steunt op de openbaring Gods en is door het licht der natuurlijke rede niet te ontsluieren. Twee aanhalingen uit de hier behandelde *Declaratio* zullen ons leeren, hoe de man van diep geloof en wijze naastenliefde de heilige verborgenheden van Gods wijsheid aanbidt en tevens rationalisten toespreekt in de taal der rede, de eenige waarvoor zij aanvankelijk genaakbaar zijn.

Reeds de eerste regels van het *Opusculum* spreken van de gewijde stemming, waarin het werd samengesteld. Wij lezen daar: „*De heilige Apostel Petrus, die van den Heer de belofte ontving, dat op zijne belijdenis de Kerk zou worden gebouwd, waartegen de poorten der hel niet zouden vermogen, richt tot Christus' geloovigen, opdat het geloof der hem toevertrouwde Kerk tegen die hellepoorten ongerept zou standhouden, deze*

(1) S. Thom. Opera, t. XVI, p. 86: petis rationes morales et philosophicas, quas Saraceni accipiunt.

woorden: Heiligt Christus den Heer in uwe harten (1 Petr. 3, 15), *namelijk door de vastigheid des geloofs. Wanneer deze grondslag in het hart is gelegd, zijn wij tegen alle aanvallen of bespottingen van ongeloovigen veilig; waarom hij voortgaat:* altijd bereid tot verantwoording aan een ieder, die u rekenschap eischt van de hoop, die in u is." — De geloofswaarheden — lezen wij verder — in zich zelven klaarblijkelijk te willen bewijzen *ware schennis van de majesteit des geloofs, dat niet het menschelijk verstand alleen maar ook het Engelenvernuft te boven gaat; dat wij echter aannemen op gezag van God, die 't geopenbaard heeft. Daar nochtans, wat uit de opperste Waarheid voortkomt, geene onwaarheid kan zijn, en wat geen onwaarheid is door geen onweerlegbare bewijsvoering kan worden aangerand, zoo kan ons geloof om zijne waarheid niet klaarblijkelijk bestreden, en, om zijne verhevenheid boven 's menschen vernuft, niet klaarblijkelijk uit de rede bewezen worden. Derhalve is in geloofsgeheimenissen de taak van den christengeleerde deze, niet het geloof te bewijzen, maar het te verdedigen. Daarom zegt de H. Petrus niet:* altijd bereid „om te bewijzen", *doch* „om te voldoen"; *immers door redelijk te toonen, dat het katholiek geloof niet onwaar is* (1).

Vergeleken met de *Summa tegen de Ongeloovigen* is het boekje tegen de Saracenen eene populaire behandeling. Het wil alleen *enkele eenvoudige* denkbeelden ontvouwen: elders is alles — heet het — breedvoeriger uiteengezet (2). Als een voorbeeld, hoe de Heilige eene ethische reden ontwikkelt, is de volgende bladzijde over Jezus' lijden teekenend. Zonder twijfel — zegt hij — was God vrij om de menschheid op deze wijze en niet op eene andere te verlossen, gelijk hij b.v. ook vrij was om zóovele sterren en niet een grooter of kleiner aantal te scheppen. Hoe aanbiddenswaardig zijn ook in Jezus' lijden de wegen Gods!

„Zoo iemand met een heilige meening de redenen overweegt,

---

(1) S. Thom. Declaratio, etc. c. II. Opp. t. XVI, p. 86. Ad hoc igitur debet tendere christiani disputatoris intentio in articulis fidei, non ut fidem probet, sed ut fidem defendat unde et beatus Petrus non dixit: *parati semper* ad probationem sed *ad satisfactionem* ut scilicet rationabiliter ostendatur non esse falsum quod fides catholica confitetur.

(2) S. Thom. Aq. Declaratio, etc. cap. I: aliqua facilia secundum quod materia patietur, super praemissis tibi exponam, quae tamen alibi diffusius pertractavi.

„waarom Christus leed en stierf, zal hij zulk eene diepte van „wetenschap vinden, dat steeds meerdere en grootere dingen „zich voor zijnen geest zullen opdoen en hij het apostolisch „woord zal waar bevinden: *wij prediken Christus den Gekruiste, „den Joden wel ergernis en den Heidenen dwaasheid, maar den „geroepenen, beide Joden en Grieken, Christus Gods kracht en „Gods wijsheid:* en wederom *het dwaze Gods is wijzer dan alle „menschen* (1). In de eerste plaats is hier te overwegen, dat „Christus de menschelijke natuur heeft aangenomen, om 's men-„schen val te herstellen. Naar de menschelijke natuur moest „Christus daarom een lijden doorstaan, dat een middel schonk „tegen de zonde. Nu bestaat 's menschen zonde hierin, dat hij, „de stoffelijke dingend aanklevend, de geestelijke goederen ver-„waarloost. Zoo was het oorbaar, dat de Zoon Gods door zijn „daden en lijden in de aangenomen menschelijke natuur het „menschdom leerde, tijdelijk goed of kwaad voor niets te rekenen, „om door ongeregelde aandoening over deze dingen niet belemmerd „te worden in de toewijding aan het geestelijke. Vandaar ver-„koos Christus arme en tevens door deugd volmaakte ouders, „opdat niemand alleen op den adel des bloeds en de rijkdommen „zijner ouders zou roemen. Een arm leven heeft Hij geleid, om „ons rijkdommen te leeren verachten. Ambteloos leefde Hij en „zonder eenige waardigheid, om de menschen van hun ongere-„gelde roemzucht te bekeeren. Arbeid, dorst, honger en lichaams-„kwellingen doorstond Hij, ten einde wij menschen, op genoegens „en genietingen bedacht, door de ongemakken dezes levens niet „afgetrokken zouden worden van het goed der deugd. Ten laatste „onderging Hij den dood, opdat niemand uit vrees voor den „dood de waarheid zou verlaten. En opdat niemand voor de „waarheid een smadelijken dood zou duchten, koos Hij den „allerschandelijksten dood, d. i. den dood des kruises. Aldus was „het ook dienstig, dat de menschgeworden Zoon Gods den dood „stierf, om door zijn voorbeeld de menschen aan te wakkeren „tot de deugd, gelijk het woord van den H. Petrus luidt: *„Christus heeft voor ons geleden, U een voorbeeld nalatende, „om zijne schreden te volgen* (2).

---

(1) 1 Cor. I, 23.
(1) I Petr. II, 21.

„Overmits de menschen voor hunne zaligheid niet louter een „goeden levenswandel behoeven, die de zonden vermijdt, maar „tegelijkertijd kennis der waarheid, om de dwaling te ontwijken, „was het verder tot herstel van het menschelijk geslacht nood- „zakelijk, dat het eeniggeboren Woord Gods de menschelijke „natuur aannam en de waarheid op een vaste kennis der „waarheid grondvestte. Nu, men hecht aan de waarheid, door „een mensch geleeraard, geen vast en onbepaald geloof, daar „de mensch zich bedriegen kan; door God alleen wordt de kennis „der waarheid zonder eenigen twijfel gegrondvest. Den mensch- „geworden Zoon Gods voegde het dus de leer der goddelijke „waarheid aan de menschen zóó voor te stellen, dat zij uit God en „en niet van de menschen bleek te zijn: en dit heeft Hij in „menigvuldige wonderen getoond. Men moet toch gelooven, dat „hij, die dingen werkt, welke God alleen vermag, als dooden „verwekken, 't hergeven van 't gezicht aan blinden enz., — door „God spreekt. Opdat echter deze wonderen, voor ooggetuigen „zichtbaar, den nakomelingen niet verdicht zouden schijnen, „schonk de goddelijke Wijsheid hiertegen een redmiddel in „Christus zwakheid. Want ware Hij rijk en machtig geweest „en hoog in waardigheid gesteld, men hadde kunnen gelooven, „dat zijne leer en wonderen door menschengunst en menschelijke „macht waren aangenomen. En daarom, opdat het werk der „kracht Gods openbaar zou worden, verkoos Hij al het geringste „en nietigste in deze wereld: een arme moeder, een schamel „leven, onwetende leerlingen en apostelen, verworpenheid en „een doodvonnis bij de grooten dezer wereld, opdat het klaar „zou blijken, hoe de aanneming zijner wonderen en leer niet „door menschelijke maar door goddelijke kracht is uitgewerkt. „Vandaar was ook in alles wat Christus deed of leed, mensche- „lijke zwakheid aan goddelijke kracht gepaard. Bij zijne geboorte „wordt Hij, in doeken gewikkeld, in een kribbe neergelegd, „maar de Engelen prijzen en de Wijzen, door een ster geleid, „aanbidden Hem. Hij wordt bekoord door den duivel, maar door „de Engelen gediend. Hij leeft in gebrek en arm, maar schenkt „dooden het leven, blinden het gezicht. Hij sterft aan het „schandhout geslagen en wordt onder de boosdoeners geteld, „maar bij zijnen dood verduistert de zon, beeft de aarde, splijten „de rotsen, openen zich de graven en de lichamen der gestor- „venen verrijzen.

„Wanneer iemand nu ziet, dat uit zulk een begin zulk een „vrucht is gevolgd, als de bekeering der wereld tot Christus, „en hij hierna nog andere teekenen vraagt om te gelooven, zoo „is zijn hart harder dan steen, daar bij Christus' dood zelfs „rotsen gespleten zijn. Hierom zegt de Apostel: *Het woord des „kruises is wel voor die verloren gaan eene dwaasheid, maar „voor die behouden worden, dat is voor ons, eene kracht Gods* (1)."

Vervolgens worden de wijsheid en kracht Gods in den arbeid der arme, zwakke apostelen geprezen, en in de bekeering van wijzen en eenvoudigen de triomf van stille, algeheele overgeving des harten aan God over menschelijken trots en zelfverheerlijking, en diervolgens ook nauwer vereeniging der ziel met haren Schepper, in dieper opvatting van zedelijk leven bewonderd.

Ten slotte toont ook deze *Verhandeling tegen de Saracenen,* hoe de Aquiner schroomde, dat het heilige des geloofs door redeneeringen tegenover lieden zonder gepaste stemming zou worden ontwijd. Daarom wilde hij, dat men met Muzelmannen niet meer dan noodzakelijk was over de H. Eucharistie zoude spreken.

Thomas behield hier eene zekere *disciplina arcani* (2).

---

(1) S. Thom. Aquin. Contra Graecos et Saracenos, cap. VII.

(2) Contra Graecos et Saracenos, cap. VIII.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas en zijn leeraarsarbeid in Italië. — De hoogeschool der Curie en Sint-Sabina. — Kommentaar op Job. — Nieuwe kommentaar op het eerste Boek van Lombardus' Sententies. — Quaestiones disputatae over de Ziel; over het Kwaad; over de Deugden; over de Vereeniging van het vleeschgeworden Woord; over de geestelijke Schepselen. — Kommentaren op Aristoteles: Physica; Metaphysica; Ethica. — Willem van Moerbeke en zijne vertalingen. — Waarom Aristoteles? — De aristotelische wijsbegeerte en het katholiek geloof.

Had Paus Urbanus IV of Humbert van Romans het eerst aan Thomas' oproeping uit Parijs naar Italië gedacht? Wij weten het niet. Ontegenzeggelijk is de meening zeer verspreid, dat de Heilige, hetzij als *magister sacri Palatii* hetzij met een anderen titel, aan de pauselijke *generale Studie* verbonden werd (1).

Te Rome waren in de Middeleeuwen twee zulke Studies of, naar onze spreekwijze, Universiteiten: de *romeinsche hoogeschool*, wier bestaan met den stichtingsbrief (6 Juni 1303) van Bonifacius VIII begon en als *Studium Urbis* wordt aangeduid, en de *hooge school der Curie* — Studium Curiae —, die reeds tusschen 1243 en 1244 door Paus Innocentius IV gesticht werd.

---

(1) Zie over de magisters sacri Palatii, Masetti, Monumenta et Antiquitates, t. I, 151—153. — Aan het pauselijk hof waren scholen met vele professoren verbonden, en niet ongegrond zijn de woorden der *Année Dominicaine ou Vie des Saints*, Mars I, p. 220: Mais ces professeurs n'étaient pas par cela Maîtres du Sacré Palais; Saint Thomas, en particulier, ne paraît pas avoir été *revêtu* de cette dignité.

Het doel der stichting was, dat Romeinen en talrijke vreemdelingen, die naar de eeuwige Stad kwamen, voedsel mochten vinden voor hun wetenschappelijken geest. Zij vonden er naast kanoniek en burgerlijk recht de godgeleerde faculteit met verschillende professoren, die hunne lessen echter niet aan de Curie of in een pauselijk paleis gaven, maar elders in Rome, desnoods ook in gehuurde gehoorzalen. Veranderden de Pausen, gedwongen door onrust der tijden of wegens andere redenen, van verblijfplaats, dan verhuisde ook de universiteit der Curie, gelijk in Engeland en in andere landen de oude *Law-courts* (1). Aldus kan het zijn, dat de H. Thomas ook te Orvieto, Viterbo en Perugia, toenmalige verblijfplaatsen der Pausen (2), voorlezingen heeft gehouden, en dan, naar onze meening, in de leszalen der kloosters zijner orde, gelijk hij te Parijs zijne akademische lessen gaf in Saint-Jacques. Verder laten verschillende schrijvers hem nog den leerstoel beklimmen te Pisa, Florence, Bologna, Anagni: goede gronden nochtans voor deze beweringen hebben wij nog nergens aangetroffen (3).

Alleen Rome staat duidelijk in de geschiedenis als de stad van Thomas' leeraarsarbeid gedurende dit tijdvak zijns levens. Ptolomeus van Lucca meldt ons: „In dien tijde (onder de regeering van Urbanus IV) stond hij (de Aquiner) *aan het hoofd der school te Rome* (4). Iets later, in 1265, stelt het kapittel, onder Aldobrandino Cavalcanti, provinciaal der romeinsche dominikaner provincie te Anagni gehouden, den Heilige als regent over de studie te Rome, met volmacht over zijne ordebroeders, die uit allerlei kloosters deze hoogere studie kwamen volgen, om alle tragen naar hun eigen kloosters terug te zenden (5). Sint-Sabina

(1) Denifle, Die Universitäten des Mittelalters, B. I, 301—307; Hastings Rashdall, The Universities of Europe, t. II, p. 17—30.

(2) Zie boven bl. 136. — Conradus de Suessa leefde met Thomas in het dominikaner klooster van Orvieto, toen Thomas daar op last van Urbanus IV »fecit expositiones super quatuor Evangeliis«. Proc. de Vita, 47.

(3) Masetti, Monumenta et Antiquitates, I, 237: nullo solido fundamento.

(4) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24; evenzoo XXIII, 15.

(5) Denifle, Chartul. 505. — Andere aanduidingen zijn De Tocco, IV, 23 en IX, 54. Echard, Script. Ord. Praed. I, schrijft echter van dit tijdvak: »primum Romae docuit.... deinceps autem in illis in quibus Summi Pontifices pro libito agebant civitatibus. Urbeveteri, Anagniae, Viterbii, Perusii, et ipse eos secutus commoratus est, scholam theologicam ubique regens apud Nostros«. — De Rubeis, Diss. XI, 4 spreekt in denzelfden geest, doch zwijgt van Anagni.

op den Aventijn roept aldus, naast de dierbare herinnering aan den H. Patriarch Dominicus, voor onzen geest het treffend beeld terug van den engelachtigen Leeraar, die zoo vaak deze hoogte besteeg en er zoovele dagen van zwaren wetenschappelijken arbeid besloot met aanbidding en smeekgebeden in de oude eerbiedwaardige baziliek. Want wat *Sancta Maria supra Minervam* betreft, dit klooster van groote historische beteekenis was toen nog geen studiehuis (1), doch alleen een door enkele paters bewoond onderdak voor ordebroeders en pelgrims.

Verschillende geschriften, van welke wij hier de voornaamste vermelden en beknopt schetsen, zijn de vrucht van Thomas' onderwijs, hetzij in Sint-Sabina te Rome hetzij in andere kloosters van Italië. De Summa tegen de ongeloovigen en tal van werken zijn onafhankelijk van de openbare lessen des Heiligen ontstaan. Zijn grootsche priesterlijke arbeid naar den breedsten omvang was een apostolaat door geschriften.

Een vrucht der ons reeds bekende *lectiones Biblicae* of Schriftuurlessen, in de dagen van Paus Urbanus IV, is een kommentaar op het boek Job (2). Tijdgenooten bewonderden in die verklaring bijzonder hare oorspronkelijkheid. Zij kenden de scherpzinnige, mystieke uitlegging van Job door Paus Gregorius den Grooten. De Aquiner schonk hun thans eene letterlijke (3). Streng systematisch gaat de kommentaar als van woord tot woord; en de lezing eischt meer dan gewone inspanning. Waar en schoon is de teekening van den mensch met zijne neigingen, zwaren inwendigen strijd en kamp voor de waarheid en het goede. Schier geen enkel hoofdstuk, of het bevat een kleine bloemlezing van allerlei vruchtbare denkbeelden. Gelijk immer valt op den dogmatischen inhoud nieuw licht (4).

Ptolomeus van Lucca verhaalt, dat de Heilige, als regent der studie te Rome, een nieuwen kommentaar schreef op het eerste boek der *Sententies* van Petrus Lombardus. Ook dit geschrift zal uit een leercursus ontstaan zijn. Doch zeer spoedig schijnt het werk, hoe dan ook, verloren geraakt; Ptolomeus, die het te

(1) Masetti, Monumenta et Antiquitates, I, 178—179.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24.

(3) De Tocco IV, 18; Joannes de Columna, Elogium Thom. Aquin.

(4) Over het bestaan van Job en den schrijver van het naar dezen genoemde Boek en het waar begrip van menschelijke voorstellingen der bovenmenschelijke wereld zie Thomas' kommentaar, Proloog; lect. 1—2 en 38.

Lucca gezien had, kon het later nergens wedervinden (1). Tot heden toe heeft niemand met beteren uitslag naar den verloren kommentaar gezocht.

Waarschijnlijk in de collegezaal te Rome ontstond de uitmuntende verhandeling *Over de Ziel* (2). Zij behoort tot de vroeger vermelde groep der *Quaestiones disputatae*, die men als wetenschappelijk geordende verslagen mag aanzien van openbare redetwisten, die magisters verplicht waren van tijd tot tijd te houden (3).

Scheeben zegt van Thomas' beroemde *Quaestiones disputatae*, dat zij de sleutel zijn tot dieper inzicht van diens werken. Bijzonder voor de wijsbegeerte noemen wij de verhandeling *Over de Ziel* een schat. Zij gunt ons diepere kennis van het betere deel onzer menschelijke natuur. Zij leidt ons, door waarneming der uiterlijke en stoffelijke verschijningen te eenzijdig geboeid, nader tot het in ons wonende licht; dat edele licht, waarvan het *wezen* zelfs den schrandersten een nooit geheel ontsluierde geheimenis blijft, maar toch niet minder, ja, nog zekerder dan de zintuiglijk kenbare wereld, zijn *bestaan* verraadt, doordien het naar buiten dringt in elke daad, die des geestes is; in 's menschen redelijke kennis, die zich tot het universeele en noodzakelijke verheft; in het leven van wetenschap, godsdienst en deugd en in een kunst van geestelijke schoonheid.

Ziehier een schaduwing van wat Thomas' helder oog aanschouwde. De ziel is de *forma,* het levensbeginsel des lichaams, en daarmee, niet gelijk de stuurman met het vaartuig en toevallig (accidentaliter), maar zelfstandig, door zich zelve, onmiddellijk verbonden; in deze vereeniging den mensch uitmakende en *in haar bestaan toch niet noodwendig afhankelijk van het lichaam.* Aan de grensscheiding geplaatst tusschen de lichamelijke schepselen en de zuivere geesten (5), is de menschelijke ziel niet zóo met het lichaam vereenigd, dat zij er geheel in opgaat en er als in neergedompeld ligt, maar zij gaat de lichamelijke omvatbaarheid te boven. Aan het lichaam schenkt zij, door hare vereeniging daarmee, het handelen en de vermogens, voedings-

(1) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 15.
(2) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24.
(3) Zie boven bl. 129.
(4) Scheeben, Dogmatik, B. I. 433.
(5) S. Thom. Aquin., Q. disp. de Anima, 1; 6; 9.

en gevoelskracht; onder een ander opzicht wezenlijk boven het lichaam en de stoffelijkheid verheven, bezit zij denkvermogen (1). Dit vermogen om te denken (intellectus possibilis) is niet éen voor alle menschen tegader, — wat de Mohammedaan Averroës leerde — doch éen in ieder afzonderlijk (2). Een kracht (intellectus agens) woont in de ziel, waardoor de dingen, losgemaakt van hare stoffelijkheid en beperking, ons kenvermogen aandoen en er inderdaad door gekend worden; eene edele kracht, die de algemeene begrippen niet — gelijk de Platonisten leeren — buiten zich bestaande vindt, maar ze (door abstractie) vormt (3); ons langs dien weg ook tot de kennis der eerste waarheden — *principia indemonstrabilia* — leidt en een meegedeelde kracht is uit de hoogere zelfstandigheid Gods; een *licht*, gelijk Aristoteles zegt, en waarvan wij met David moeten uitroepen: *Het licht van uw gelaat is over ons opgeheven, o Heer* (4)! Onvolmaakter in wezenssoort dan de zuivere geestenreien, is de ziel door eene daad van zeer verheven wijsheid des Scheppers, die *zag, dat alles goed was in Zijne werken,* samengestrengeld met het stof des lichaams, dat in de richting van het ten hemel geheven hoofd en in geheel zijn bouw tot den dienst des geestes blijkt geschapen (5). Als *forma* en levensbeginsel van het geheele lichaam is de ziel in geheel het lichaam en in elk deel daarvan, ja, als zelfstandig beginsel der menschelijkheid geheel in elk deel. Beschouwen wij echter de ziel naar hare krachten en vermogens, dan is zij, wat het verstand en den wil betreft, niet geheel in elk deel noch geheel in het geheele lichaam; in hare organische krachten echter is zij geheel in het geheele lichaam, en in de verschillende deelen des lichaams, voor zooverre ieder dezer deelen met de daar uitgeoefende werking van eenig organisch vermogen in verband staat (6).

(1) De Anima, II, p. 471.

(2) L. c. art. III, p. 474.

(3) L. c. art. IV, p. 477.

(4) L. c. art. V, p. 479—480.

(5) L. c. art. VII—VIII, p. 489. De H. Thomas voegt hierbij: quod hoc corpus sit corruptibile, fatigabile, et hujusmodi defectus habeat, consequitur ex necessitate materiae.... sciendum tamen est, quod in remedium horum defectuum Deus homini in sua institutione contulit auxilium justitiae originalis, per quam corpus esset omnino subditum animae quamdiu anima Deo subderetur; ita quod nec mors nec aliqua passio vel defectus homini accideret, nisi prius anima separaretur a Deo.

(6) L. c. art. X, p. 496—497.

Eén is 's menschen ziel, schoon drievoudig in haar werking; wat de plantenziel de plant schenkt, de dierenziel het dier, dit alles schenkt de menschelijke ziel en daarbij schenkt zij de redelijkheid (1). Niet onmiddelijk door hare wezenheid (essentia) is zij werkzaam, maar door verschillende vermogens, naar het voorwerp hunner handeling onderscheiden (2); zij is onsterfelijk; gescheiden van het lichaam wordt zij bestraald door het licht van hooger geesten en behoud een klare kennis der beneden vergaarde wetenschap. Omtrent de Engelen kan zij in dit aardsche stof wel weten wat zij niet zijn, doch tot de kennis van wat zij zijn, is 't haar niet geschonken tijdens haar verblijf op deze wereld te geraken (3). Gescheiden van dit lichaam behoudt de ziel alleen in beginsel en als den wortel harer vroegere vatbaarheid voor zinnelijke gewaarwordingen (4); toch kan zij voor hare zonden door God gekastijd worden door het stoffelijk vuur. Hoe? Niet door *alteratio*, maar door *alligatio*. Het vuur zal namelijk als werktuig der goddelijke rechtvaardigheid op de ziel werken door haar te boeien. Gods macht zal den geest aan deze stof binden en daardoor de ziel en hare werkzaamheid als vastgeketend houden. Geroepen tot de gelukkige vereeniging met God zal de ziel met diepe smart vervuld worden door deze gedwongen onderwerping van haar onstoffelijk bestaan aan de stof. Afhankelijk te worden gemaakt van lagere wezens zal de straf der ziel zijn; het zalig bezit van het hoogste Wezen haar loon (5).

Niet lang na dit geschrift, in de dagen van Paus Clemens IV, te Rome of wellicht te Bologna, gaf de Heilige voorlezingen over een vraagstuk, dat den mensch steeds zoo geheimzinnig en onoplosbaar voorkomt, het kwaad. In vele zijner werken liet Thomas ons diepdoordachte bladzijden na over natuur, oorzaak en werking des kwaads. Hij koos het tot uitsluitende beschouwing in een nieuwe groep *Quaestiones disputatae*, ons bewaard onder den titel: *Over het Kwaad* (6).

---

(1) L. c. art. XI, p. 500.

(2) L. c. art. XII, p. 502; art. XIII, p. 506.

(3) L. c. art. XIV—XVI, p. 507—516.

(4) L. c. art. XX, p. 529.

(5) L. c. XXI, 532.

(6) Voor deze tijdsopgave volgen wij het gevoelen van De Rubeis, aan wiens *Dissertationes* over Sint-Thomas' werken met recht groot gezag wordt toe-

Deze breedopgevatte behandeling is gesplitst in zestien Hoofdstukken (*Quaestiones*), die te zamen ruim honderd artikelen bevatten. Het eerste hoofdstuk behelst het scherpzinnigste wat de grootste denkers over het wezen des kwaads hebben voorgedragen, de zes volgende hoofdstukken handelen over *de zonde; de oorzaak der zonde; de erfzonde; hare gevolgen; den vrijen wil en de dagelijksche zonde.* Aan de zeven hoofdzonden wijdt de Heilige acht hoofdstukken, daar hij na de hoovaardigheid de ijdelheid — *inanis gloria* — afzonderlijk bespreekt. „Daar „het ware doel der ijdelheid in de openbaring van eigen voor„treffelijkheid bestaat, noemt men de ondeugden, waardoor de „mensch, naar de bekendmaking zijner uitmuntendheid streeft, „de dochters der ijdelheid. Nu kan de mensch zijne uitmuntend„heid op twee wijzen openbaren: rechtstreeks en zijdelings. „Rechtstreeks door woorden en dit heet pralerij; of door sommige „daden, die eenigszins de verbazing wekken en dit is *aanmatigende „zucht naar nieuwigheden;* of door geveinsde daden en dit is „*huichelarij.* Zijdelings poogt men zijne voortreffelijkheid te doen „blijken door voor niemand te zwichten. In de eerste plaats met „het verstand en dit is *hardnekkigheid*, wanneer de mensch „zich aan zijn gevoelen vastklemt, zonder voor wijzer meening „te willen wijken. Daarna met den wil, en dit heet *tweedracht,* „wanneer de mensch weigert zijnen wil naar beteren te richten; „vervolgens met de taal, en dit is *twist*, wanneer iemand in het „spreken voor geen ander wil onderdoen. Eindelijk door daden, „wanneer iemand zijne handelingen niet naar de wet zijner „oversten wil regelen, en dit is ongehoorzaamheid (1)." Het zestiende hoofdstuk handelt over de gevallen engelen en tracht

---

gekend. Niettemin schijnt de Rubeis' zienswijze althans wat de *Quaestiones* »De Malo, De Virt., De Spir. Creat.« betreft, geenszins boven allen twijfel verheven. Zonder tegenspraak weegt het getuigenis van Ptol. Luc., Sint Thomas' leerling, zeer zwaar; doch deze geschiedschrijver, op wien de Rubeis zich verlaat, heeft tegen zich de uitspraak van andere vertrouwbare bronnen, van Barth. Logoth. en Triveth. (Vgl. hunne woorden bij Quétif et Echard, Script Ord. Praed. t. I, p. 288.) — Voor het bericht dezer twee schrijvers, dat de *Quaestiones Disputatae* »Over de geestelijke schepselen« niet in Italië vóor 1269, maar te Parijs na dit jaar zouden geschreven zijn, pleit wellicht, dat in het 9de artikel dezer *Quaestiones* eene vergelijking aan de Seine (fluvius Sequana) wordt ontleend. S. Thom. Opp. t. VIII, p. 456. — Onzekerder nog is de tijdsbepaling der Quaestiones: »De Unione Verbi Incarnati«.

(1) De Malo IX, 3; S. Thom. Opera t. VIII, 352.

te ontdekken, hoever hun invloed zich uitstrekt over de menschelijke vermogens.

Tot Thomas' werkzaamheid in deze jaren van zijn italiaansch en voornamelijk romeinsch leeraarsambt brengen wij nog de twee groepen *Quaestiones disputatae*, waarvan de eene als opschrift draagt: *Over de Deugden*, de andere *Over de vereeniging van het vleeschgeworden Woord*.

Binnen enger bestek, zijn deze verhandelingen meesterlijke proeven, de eerste van ethica, de tweede van Christologie. Het betoog „Over de Deugden" behandelt in dertien artikelen de deugd: haar wezen; hare betrekking tot de ziel en dezer vermogens; op welke wijze zij door hooger instorting en door oefening uit de natuur gevormd wordt (1). In de verhandeling „Over de vereeniging van het vleeschgeworden Woord" bezitten wij een volledig antwoord op het allerdiepzinnigst christologisch vraagstuk, hoe God de menschelijke natuur heeft aangenomen en hoe Christus' éenheid van Persoon bij deze wondervolle vereeniging geheel ongerept bleef (2).

Eén *Quaestio disputata*, getiteld *Over de geestelijke Schepselen*, wier geschiedkundige belangrijkheid allermeest in eene krachtige bestrijding van het Averroïsme bestaat, zullen wij later beschouwen, in verband met de thomistische wederlegging van Averroës te Parijs. Tot dien lateren tijd brengen wij met zekerheid de verhandeling *Over de macht Gods*, in de lange reeks der middeleeuwsche *Quaestiones disputatae* onovertroffen. Bijeengevoegd vormen Thomas' hier vermelde groote verhandelingen met die *Over de Waarheid* (3) een grootsch gedenkstuk van oude denkkracht. Zij toont zich niet als in de beroemde theologische *Summa* met strenge beperking, maar met lange bewijzenreeksen vóór en tégen, zoodat de vraagstukken, naar alle zijden worden uitgewerkt.

Wanneer iemand een klaar en volledig inzicht wenscht van hoogst belangrijke wijsgeerige en godgeleerde waarheden of meeningen, hij zette zich neder en bestudeere ernstig deze edele wetenschap, uit openbare gedachtenwisseling en eenzame overpeinzingen geboren (4).

---

(1) S. Thom. Opera, t. VIII, 545—577.

(2) S. Thom. Opera, t. VIII, 533—545.

(3) Zie boven bl. 129.

(4) Dr. Werner beschrijft de *Quaestiones disputatae*, beschouwd als afgewerkte

Overstroomende rijkdom van geest en ontembare werkkracht dreven den heiligen Aquiner van daad tot daad. Te Rome ontwierp hij nu het plan om Aristoteles te verklaren. Een arbeid van langen duur en bij de onvolkomenheid der toenmalige hulpmiddelen wel in staat om een man, dien zulk een ontzettende last van ander werk drukte, vroeg of laat af te matten. Doch, het feit heeft velen getroffen, „overal ontwaart men er den energieken levensgeest, die alle werken van den *Angelicus* bezielde" (1).

Thomas van Aquino, te Rome van den leeraarszetel Aristoteles verklarend, blijft voor den geloovigen katholiek, die den eenzamen Aventijn bezocht, eene vrome herinnering en voor iederen minnaar der wetenschap een heuglijk feit.

Aristoteles werd, dewijl men zijne geschriften misbruikte, een dreigement voor het Christendom. Hij was ontluisterd. Toen heeft de Aquiner de hooge wijsheid van den griekschen meester een edele kroon opgezet, dewijl hij haar *zijdelings* deed samenwerken met de maagden en martelaren tot trouw der verloste menschheid aan Christus. Aristoteles' leer scheen eenerzijds de wijsbegeerte te zullen verwarren, indien haar voortgang beantwoordde aan haar door arabische en andere scholen verontreinigd begin; anderzijds bestond er gevaar, dat de grieksche philosophie, omdat kerkelijke gezagvoerders meenden het begin te moeten weerstaan, niet weinig zou worden belemmerd in haren voortgang. Nog den 19 Januari 1263 had immers Urbanus IV oude verordeningen tegen het onderwijzen van Aristoteles' Physica en Metaphysica

---

redetwisten, met deze woorden: »Die scholastische Thätigkeit war ihrem ganzen Wesen nach constructiv und architektonisch: auf volkommenste Durchbildung dieser architektonischen Kunst zweckte denn auch letzlich die Bearbeitung aller Einzelnheiten des Baumateriales ab. Demnach muste denn auch jedes einzelne Object und Problem zur Gesammtheit der übrigen in die vielseitigste Relation gesetzt werden und dadurch eine dem Sinne des Ganzen entsprechende Gestalt bekommen, damit es sich dem Ganzen harmonisch einfugte und den Sinn des Ganzen auf die vielseitigste Weise spiegelte, dem geschliffenen Krystalle ähnlich, der in seinen vielen Flachen das eine und selbe Bild vielfach wiedergibt. Für solche kunstreich gearbeitete, und das in sie geleitete Licht einer tiefsinnigen Weisheit, in hundertfaltigem, vielfarbigem Reflexe wiederstrahlende krystallinische Gebilde sind die einzelne *articuli* der *Quaestiones Disputatae* zu nennen.« — Der h. Thomas von Aquino, B. I, 362.

(1) Pierron et Zévort, La Métaphysique d'Aristote, Introd. p. CXXXXI; vgl. Talamo, L'Aristotelismo della scolastica, p. 290 et seqq.

vernieuwd (1). In dit tijdstip van spanning en overdrijving kwam Thomas uit Sint-Sabina de waarheid en den vrede brengen. Dat er een gezond aristotelisch element in het europeesch wetenschappelijk leven bewaard bleef, danken wij goeddeels aan zijn moed in 't ondernemen en degelijkheid in het volvoeren van plannen. *Goeddeels*, zeiden wij, omdat Albertus de Groote reeds was voorgegaan (2); en omdat Urbanus IV en Clemens IV zeker de begunstigers zijn geweest van openbare lessen, die hun geliefde en aan de pauselijke scholen verbonden leeraar buiten hunnen wil en wensch noch had willen noch had kunnen openen.

De werken van Aristoteles, tusschen 1261 en 1269 in de romeinsche school verklaard en naar deze lessen in schrift gegeven zijn de *Physica, de Metaphysica*, behalve Boek XIII en XIV en *de Ethica* (3).

Allereerst was hier een vertrouwbare en voor het latijnsche Westen bruikbare tekst onmisbaar. De Heilige bezigde daarom niet, gelijk vroeger beweerd werd, een syrisch-arabisch-latijnsche of welke afgeleide vertaling ook; hij zocht voor alle werken van den Stagyriet geheel nieuwe latijnsche overzettingen naar den griekschen en oorspronkelijken tekst, en wist Willem van Moerbeke zijnen ordebroeder tot dezen belangrijken arbeid te bewegen. De beste oorkonden staven algemeen het feit, dat deze zeer werkzame kloosterling den Aquiner niet alleen voor Physica, Metaphysica en Ethica, maar voor tal van andere aristotelische geschriften de gewenschte vertalingen geleverd heeft (4).

Willem van Moerbeke, door Rogier Baco Willielmus Flemingus en door Bernard Guidonis Fr. Wilhelmus Brabantinus genoemd, werd omstreeks 1215 te Moerbeke-les-Grammont in Oost-Vlaanderen en het tegenwoordige bisdom Gent geboren. In de orde van den H. Dominicus getreden, arbeidde hij, na zijne priester-

---

(1) Denifle, Chartul. n⁰. 384; vgl. n⁰. 79 en 11; vgl. Mandonnet, Siger de Brabant, 29—32.

(2) Hoewel de chronologische gegevens omtrent Albertus' werken uiterst arm zijn, is het toch genoegzaam zeker, dat de keulsche meester vóór zijn leerling kommentaren op aristotelische werken geschreven heeft.

(3) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24: Isto autem tempore (Urbani IV) *tenens studium Romae*, quasi totam Philosophiam sive Moralem, sive Naturalem *exposuit* et in scriptum seu commentum redegit«. De Rubeis, Diss. XXIII, 2 voegt hierbij, dat die arbeid *zeker* nog in den tijd van Clemens IV doorliep. Vgl. De Tocco, IV, 18.

(4) De Rubeis, Dissert. XXIII; A. Jourdain, Recherches critiques sur l'âge et l'origine des traductions latines d'Aristote; Denifle, Archiv, II, 226—227.

wijding, geruimen tijd in Griekenland. Paus Gregorius X nam hem met zich naar de algemeene Kerkvergadering van Lyon (1274); Johannes XXI benoemde hem drie jaren daarna (1277) tot aartsbisschop van Korinthe, welke benoeming hij ontving, toen hij in zijn klooster te Viterbo bezig was Galenus over te zetten in 't latijn. Ook toen hij den herdersstaf droeg, zag hij niet geheel af van zijn oud en geliefkoosd werk als vertaler. Hij ontsliep in het jaar 1281 (1). Dezen man, in de latijnsche, grieksche en arabische taal en daarbij in de wijsbegeerte bedreven, vond de Aquiner tot trouwe en bezielde medewerking bereid. Hoewel wij niet nauwkeurig weten, wanneer pater Willem van Moerbeke uit Griekenland naar Italië kwam, en ook niet, in welke kloosters hij bleef, getuigen toch de oude oorkonden vrij duidelijk, dat hij reeds onder Urbanus IV († 1264) zich in een der kloosters der romeinsche dominikaner provincie bevond, en leert ons de aard zijner verhouding tot Thomas, dat hij met dezen vaak moet zijn samen geweest. Over de vertalingen van den geleerden Vlaming wordt verschillend geoordeeld. Zij beantwoordden niet aan den door Thomas voor andere gevallen aangeduiden regel (2). Maar nu men onzeker stond tusschen de *codices* en vertalingen uit het syrisch en het grieksch in het arabisch of uit het arabisch in het latijn, wenschte men van Willem Moerbeke wel bij voorkeur eene zeer *woordelijke* vertaling. De Tocco prijst de nieuwe overzetting, omdat zij „de ware gedachte van Aristoteles duidelijker weergeeft" (3); eene juiste uitspraak, als men bedoelt, dat tal van graecismen en streng vasthouden aan eene vertolking van woord voor woord den oorspronkelijken tekst door den latijnschen doen heenschijnen (4). Ongetwijfeld was de nieuwe overzetting, hoe weinig sierlijk ook,

---

(1) Zie M. de Wulf, Hist. de la phil. scol. dans les Pays-Bas (1895), p. 279—280, en Hist. de la phil. médiévale (2e édit. 1905).

(2) Zie de door ons bl. 138 aangehaalde woorden uit het geschrift: Contra errores Graecorum.

(3) De Tocco IV, 18: quae sententiae Aristotelis continet clarius veritatem.

(4) In de Editio Leonina van S. Thomas' kommentaar op Aristoteles' *Physica* wordt W. v. Moerbeke's vertaling van dit aristotelisch werk aldus geschat: Indoles antiquae nostrae versionis satis nota est. Verba Aristotelis, ineleganter quidem, fidelissime tamen reddit Lectori multum juvabit familiares habere *graecismos* quibus abundat, et modos stabiles quibus diversae expressiones graecae latine redduntur; his enim semel intellectis, facilis evadit dictio alioquin peregrina, obscura et complexa. Praefatio, p. VIII.

een vooruitgang en voor den H. Thomas, die de uit Toledo komende vertalingen minder vertrouwde, van groot nut. De Heilige zocht intusschen ook elders licht. Hij raadpleegde twee, drie en, naar het schijnt, somtijds zelfs vier grieksch-latijnsche vertalingen; vergeleek ze met andere, naar het arabisch vervaardigd, en nam voor meer zekerheid zijn toevlucht tot den griekschen tekst (1). Zijne drie kommentaren zelven — en dit geldt ook van de andere, die wij later zullen vermelden, — droegen wederom het karakter van oorspronkelijkheid. Een *nieuwe* manier — schrijft de tijdgenoot Ptolomeus van Lucca (2).

Nieuw was zijn weg, zelfs vergeleken met dien van Albertus Magnus. Deze had, toen Thomas zijn kommentaren begon, een groot werk volbracht; een werk, waarvan de twee bekende uitgaven zijner geschriften, omdat er nog zooveel onuitgegeven bleef, ons maar een onvolledig begrip schenken. Physica, mathematische vakken, dat is het oude *quadrivium* van rekenkunde, wiskunde, muziek en sterrenkunde; metaphysica; ethica en logica en geheel het weten zijner eeuw had hij tot een encyclopedisch *geheel*, niet louter, gelijk Vincent van Beauvais, tot eene encyclopedie verbonden. Aristoteles' werken waren daarbij geparaphraseerd; doch Albertus volgde den Stagyriet niet op den voet. Lezers, die bij de drukbesproken strijdvragen klaar en scherp inzicht verlangden van de ware aristotelische lezing, bleven min of meer onvoldaan (3). Buitendien bezigde de Meester gedeeltelijk arabisch-latijnsche vertalingen. Wij ontkennen niet, dat hij eenige aristotelische geschriften, de Ethiek b.v. en de Politiek en *omschrijvend* en *verklarend* (4) heeft behandeld; alleen komt het ons voor, dat die verklarende wijze en kommentaren na 1264 behooren gesteld te worden. (5) In de katholieke wereld brak Albertus de baan voor aristotelische studie; de eigenlijke commentator was Thomas.

Wat is de ware zin van den waren aristotelischen tekst? Dit te begrijpen en te doen begrijpen was het doel van den Aquiner. Hij wil den griekschen wijsgeer geenszins beoordeelen naar

(1) Talamo, l'Aristotelismo della scolastica (edit. 2), p. 276.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXII, 24: quodam singulari et novo modo tradendi.

(3) Mandonnet, Siger de Brabant, p. 51—53.

(4) De ouden zeiden: *per modum scripti* en *per modum commenti*.

(5) Voor de moeielijke tijdrekening omtrent Albertus' werken over Aristoteles zie Mandonnet in de Rev. Thom. 1896, p. 689—711 en 1897, p. 95—110.

alleenstaande uitspraken. Hij tracht het zinsverband te doorgronden van het verklaarde werk in zijn geheel; voor ieder afzonderlijk werk in vergelijking met de gezamenlijke geschriften, en dit alles na het ondervragen der beste grieksche, latijnsche, arabische en joodsche commentatoren, die in de boekerijen te ontdekken waren. Boëthus, Alexander, Porphyrius, Johannes Philoponus, Averroës, Avempace en Avicenna spreken mee. Eene strenge kritiek treft somtijds arabische Aristotelisten, eene kritiek, die nochtans nooit zonder goede bewijzen blijft. De stijl heeft niets van het bevallige grieksch, dat te Athene op het Lyceum en in de Academia te bewonderen viel; doch vriend en vijand hebben Thomas' diep begrip van den ouden wijze gehuldigd, en het is, als hield de waarheidsliefde zelve hier de weegschaal. Overvloediger hulpmiddelen en schrandere tekstkritiek brachten in nieuwere tijden menige verbetering onder philologisch opzicht; als *wijsgeerige* toelichting behooren Thomas' kommentaren tot het voortreffelijkste. (1) Bovenal geldt dit van de twaalf boeken der Metaphysica: hier is alles kort, bondig, scherpzinnig; overal het heldere woord en de juiste maat, de leeraar, die zoekt te verlichten, niets minder en niets meer.

Dat de Aquiner, als een man zijner eeuw de door Christenen en Saracenen om strijd gevierde aristotelische wijsbegeerte tot het voorwerp eener bijzonder ernstige studie koos, begrijpen wij zonder moeite; men vraagt zich echter af, vanwaar die voorliefde en een zekere piëteit jegens den wijze van Stagira? De eerbied steunde op de waarachtige grootheid van Aristoteles zelven. De Heilige, die zoo innig uit het geloof leefde en wiens hart in den Hemel was, zag tevens Gods zon schijnen in de orde der natuur, in een nederige plant en in een genie. Hij zocht de verstrooide stralen van waarheid overal (2). Diep besefte hij de kleinheid van den enkelen mensch tegenover het rijk der kennis in zijn geheel, maar groote dingen verwachtte hij van eene samenwerking der onderzoekende geesten (3). In hem was

(1) Zie E. Rolfes, Die Textauslegung des Aristoteles bei Thomas von Aquino und bei den neueren, in Jahrb. für Phil. und spec. Theol. IX, 1—33. De schrijver in zijn duitsche vertaling *Aristoteles' Metaphysik* erkent ook de groote philologische waarde voor aristotelische studie van geleerden als Bonitz, Schwegler, Bekker, Christ.

(2) S. Thom. De anima I, 2.

(3) S. Thom. Metaphysica II, 1.

het levendige bewustzijn der zich langzaam ontwikkelende wetenschap (1). Zijne ziel had de groote gemeenschap lief der arbeiders van de waarheid, waar de eene den anderen moet bijstaan; den nood van groote geesten bij het rondtasten naar het hoogste licht gevoelde hij mede en hij wilde, dat men dankbaar zou wezen jegens allen, die hielpen tot het verkrijgen van zulk een verheven goed als de kennis der waarheid (2). Een man van deze stemming moest wel dien wijze bijzonder vereeren, in wien hij vaster steun der waarheid zag. En zoo dacht de Aquiner zich Aristoteles. Hij heeft zelf geschreven waarom.

In de eerste plaats komt deze uitspraak van S. Augustinus: „Hoe onberispelijker de leer der oude scholen over God is, des te hooger staan zij bij ons in aanzien" (3). Met recht. De leer immers over God was bij de oude Grieken en Romeinen de slotsom eener reeks van wijsgeerige stellingen, zoodat, wie omtrent deze hoofdzaak dwaalt, onvermijdelijk bij tal van andere leerpunten het doolpad heeft ingeslagen; terwijl hij, die langs verschillende trappen van betoog tot deze waarheid allengskens opsteeg, langs een veilig pad moet zijn voortgegaan. Aldus voelde het Christendom zich sterk getrokken naar de attische school. Niet de ionische natuurphilosophie, noch de school van Pythagoras, noch die van Xenophanes en het italiaansche Elea, maar de attische wijsbegeerte met haar geniaal tweemanschap, Aristoteles en Plato, won het vertrouwen der christenwereld. Tusschen Plato en Aristoteles wankelt de evenaar. De H. Augustinus schenkt de kroon aan Plato en vereert Aristoteles; de *Angelicus* sluit zich nauwer bij Aristoteles aan en koestert diep ontzag voor Plato (4).

In de tweede plaats was de Stagiriet tot steun van streng wetenschappelijk werk met de zeldzaamste hoedanigheden toege-

---

(1) S. Thom. De substantiis separatis, cap. VII.

(2) S. Thom. C. Gent. III, 48: apparet quantam angustiam patiebantur eorum praeclara ingenia (Alexander, Averroës et Aristoteles); — Metaphys. II, 1: Est autem justum, ut his, quibus adjuti sumus in tanto bono, scilicet cognitione veritatis, gratias agamus.« En hij spreekt hier van de voorgeslachten.

(3) .... de uno Deo, qui fecit coelum et terram, quanto melius senserunt, tanto caeteris glosiosiores illustrioresque habentur. S. Aug., De Civitate Dei, I, VIII, 12. — Vgl. A. Otten, Die Gottesidee die leitende Idee in der Entwickelung der griechischen Philosophie (1895).

(4) Aristoteles Platonis discipulus vir excellentis ingenii, et eloquio Platoni quidem impar, sed multos facile superans. S. Aug. l. c.

rust. Hoe hoog de dichterlijke Plato zweeft, wat keur van stijl zijn schoone theorieën nieuwe schoonheid geve, hoe stout hij de wieken reppe naar de wereld der idealen, Aristoteles sticht met zijn rustig en bondig betoog de waarheid op hechter grondslagen: de eerste, te geneigd om uit de *idee* het bestaan te scheppen, schenkt voor bewijzen somtijds gouden droomen; de andere, steunend op stellige gegevens en feiten, en voortgaande langs de zekere paden van een geregeld betoog, boeit u niet door zijn dichterlijke vlucht, maar overtuigt als een voortreffelijk wijsgeer (1). — De leeraar der atheensche Akademie hult bovendien zijne denkbeelden opzettelijk, naar den trant veler oude wijsgeeren, in mythen en verbloemde taal; zijne schoonste leerstellingen zijn vaak in deze duisternis en raadselachtige nevelen gewikkeld; daarentegen is de beroemde meester van het Lyceum een vijand dezer methode; alom verkiest hij een heldere, onbewimpelde voorstelling der waarheid boven de vernuftigste, sierlijkste verbloeming: is de platonische wijsbegeerte een hemelsche jonkvrouw, zij draagt den half-oosterschen sluier over het schoone gelaat, terwijl de aristotelische haar edel voorhoofd slechts hult in helder licht der waarheid (2). — Wat eindelijk den stijl betreft, onbetwistbaar heeft de wijsgeer van Athene „goddelijk" grieksch geschreven; zóó — zeide men — zou Jupiter spreken, indien hij grieksch sprak; tot heden is Plato in zijne soort een onovertroffen kunstenaar. Hoezeer men echter die schoone taalvormen en de beroemde dialogen prijst, de grootere bruikbaarheid der platonische werken voor de

---

(1) S. Thom. Aquin. Q. Disp. De spir. Creaturis, a. 3; Metaph. I lect. 5; De Coelo et Mundo, II, 12. — De Generatione et Corruptione, I, 3, n⁰. 8 wordt de minderheid, in enkele deelen der wijsbegeerte, van Plato tegenover Demokriet toegeschreven aan Plato's *inexperientia*, »qua scilicet, circa intelligibilia intentus, sensibilibus non intendebat, circa quae est experientia«.

(2) De heilige Augustinus zegt: Cum enim magistri sui Socratis ... notissimum morem dissimulandae scientiae vel opinionis suae servare affectat (Plato), quia et illi ipse mos placuit, factum est ut etiam ipsius Platonis de rebus magnis sententiae non facile perspici possent. De civit. Dei, VIII, 4. Vgl. ook Albertus M. De Anima, L. III, L. III, tr. II, — S. Thom. Aquin., Metaph. L. I, 15; L. VIII, 10. lect. 1. — Metaph. L. III, lect. 1. — Metaph. L. III, lect. 11 gispt de Heilige Plato »et alios hujusmodi, qui tradiderunt suam doctrinam sub quibusdam aliis rebus« en zegt: »si quis contra dicta eorum disputaret secundum quod exterius sonant, ridiculosa sunt. Si vero aliquis velit de his inquirere secundum veritatem immanifesta est.«

wijsgeerige wetenschap is hiermee niet buiten kijf. Meer dan in dien bevalligen, verheven, welsprekenden stijl vindt de denkkracht voedsel in de nauwkeurige, duidelijke, bondige, kernige taal van Aristoteles (1), die overigens attische keurigheid niet versmaadt en door Tullius een bevallig prozaschrijver genoemd wordt. Deze drievoudige meerderheid van den *peripateticus* in de *grondslagen*, in de *voorstelling* en in den *stijl* zijner wijsgeerige denkbeelden, rechtvaardigt Thomas' levendige waardeering van den grooten denker, dien Dante als den Prins der oude Wijzen begroet (2).

Thomas eerde Aristoteles oprecht, maar redelijk. Daarom verzaakte hij nooit de zelfstandigheid en de onbevangenheid van een waarachtig wijsgeerigen geest. Aristoteles was hem een wijze, dien men hooren moest; doch hij was de eenige niet. De thomistische werken vloeien over van wijsgeerige denkbeelden en bewijsvoeringen, die uitgebreide kennis en juiste schatting van allerlei oude en nieuwe schrijvers verraden. Van het boek *De Causis*, door hem aan den neoplatonist Proclus († 485) toegeschreven, vervaardigde de Aquiner een kommentaar; zijn plan om van Plato's *Timeus* eene verklaring te schrijven werd alleen door den dood verijdeld (3). Verder kennen wij allen zijne toeeigening van Plato's spreuk: *Socrates is wel mijn vriend, maar dierbaarder is mij de waarheid* (4); elders leert hij, dat de uitspraken der wijsgeeren *niet worden aanvaard op gezag, maar om den geleverden bewijsgrond* (5); verder, dat iemand geen wijsbegeerte bestudeert, om *te weten welke meeningen er bestaan hebben, maar om inzicht der waarheid* (6). Recht in de lijn van den grooten leermeester Albertus, die aristotelischen dwepers

---

(1) Phys. L. VII, 6; De Coelo et Mundo, lect. 17. Vgl. Talamo, l'Aristotelismo etc. P. II, c. 6—7.

(2) Inf. c. IV.

Poi che innalzai un poco piu le ciglia,
Vidi il maestro di color che sanno
Seder tra filosofica famiglia.
Tutti l'ammiran, tutti onor gli fanno.

(3) Vgl. S. Thom. In I de Anima, lect. 2; Opusc. De substantiis separatis, Proöemium en cap. 2; Metaph. I, 10; De potentia IV, 1; Summa theol. II. II, 152, 2 etc. Quétif et Echard, I, 287.

(4) S. Thom. Ethic. I, 6.

(5) Super Boet., De Trinit. II, 3.

(6) In I de Caelo, lect. 22. — Vgl. in Phys. VIII, 3; Summa theol. I. II, 97, 1.

toevoegde: „zoo iemand meent, dat Aristoteles een god was, dan moet hij houden dat deze nimmer dwaalde. Beschouwt men hem echter als een mensch, dan kon hij dwalen gelijk ook wij" (1). S. Thomas' doorluchtige leerling Aegidius Colonna herhaalde kort en goed den ouden regel: *Wijsgeeren schenken wij geen geloof dan om hunne bewijzen* (2). Wat den Aquiner, bij eigen nadenken, door het voorgeslacht goed gedaan bleek, liet hij gedaan; hoever hij wijders in het wijsgeerige aan ontwikkeling en leven geloofde, toonen de vele verbeteringen, door hem aan het aristotelisch stelsel geschonken, in den vorm van welwillende tekstverklaringen, als opzettelijke wederleggingen en bijzonder in veel verder doorgevoerde en rijker uitgewerkte beginselen. Vooral geldt dit op metaphysisch en ethisch gebied. De waarneming der natuur ontbrak het nog aan werktuigen en strenge proefondervindelijke methode; doch de diepe beoefenaars der geesteswetenschappen zagen aan den verren gezichteinder het schemerend naderen van den nieuwen tijd. Hij heeft het uitgesproken, dat de natuurkundige *hypothesen* zijner eeuw konden verouderen en dat studiën op waarnemingen gegrond heil mochten verwachten van den tijd, mits verbonden met onderzoek (3).

Nergens heeft Thomas een enkel *beginsel* als een balk dwars over den weg van vooruitgang gelegd.

Zij, die het leven van dezen leeraar en de XIIIe eeuw bestudeeren, vragen niet: wat was er gemeens tusschen dien Heilige en een heiden? Niet het heidensche van Aristoteles moest gemeengoed der beschaafde wereld worden of blijven; wel de waarheden, die de goddelijke Voorzienigheid, in wier dienst alle geesten staan, langs den weg der natuurlijke rede kenbaar maakt. De thomistische uitspraak luidt: *De genade verwoest niet de natuur, doch veredelt haar; het bovennatuurlijk licht des geloofs verijdelt niet het natuurlijk licht der rede* (4). De groote geloovigen van den kerkvaderlijken tijd hadden het reeds geprezen,

---

(1) Alb. M. Phys. VIII, tract. 1, 14.

(2) Aegidius Colonna, In II Sent. I, 1, art. 2: Non credimus philosophis nisi quatenus rationabiliter locuti sunt.

(3) Ethic. I, 11; vgl. De Coelo et Mundo II, 4 et 17; De Causis, lect. 1; Ethic. I, 1; Polit. III, 8; Summa theol. I, 32, 1 ad 2; I. II, 3, 8. — Vgl. de Leonina, t. III, p. X—XI en Talamo, l'Aristotelismo della scolastica, 145—159; 311—317.

(4) S. Thom. Super Boët. De Trin. II, 3; Summa theol. I, 1, 7.

dat de schat van ware leering, in de werken van onchristelijke wijsgeeren verscholen, tot opluistering strekte der christelijke wetenschap, gelijk Israël den tempel met gouden egyptische sieraden had getooid (1). Nooit taande in den engelachtigen Leeraar het christelijk bewustzijn: daar was voor hem maar één waarachtig Licht der wereld. Zijn licht was de Christus.

Aan den hemelschen Koning wijdde hij alle gaven, allen arbeid, en daarom ook het wijs gebruik der kostelijke gave zijner rede.

Instee der pantheïstisch-fatalistische leering der invloedrijke commentatoren, die den diepzinnigsten denker van Griekenland tot een leeraar van neoplatonisch-arabische dwalingen misduidden, schonk Thomas aan de christelijke wereld klare wetenschap van den waren Aristoteles en zuiverde diens wijsbegeerte door objectieve kritiek. Zoo woekerde hij als een trouw dienaar met het talent der natuurlijke rede.

Terwijl het heiligdom geweld leed van den inval eener dwalende wetenschap, zeggen wij, op den Aquiner wijzende: *hij was het, die in zijn leven het huis stutte en in zijne dagen den tempel versterkte* (2).

(1) Leo XIII, Encycl. *Aeterni Patris.*
(2) Ecclesiast. L, 1.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

De theologische Summa. — Eenige beroemde voorbereiders van dit meesterstuk der scholastiek. — Eene kleine Voorafspraak van groote beteekenis. — Samenstel der Summa en beknopte schets van den inhoud. — Waardeering van het werk als scholastiek geschrift. — De Summa een boek van vrede in waarheid. — Een licht voor christelijke zedenleer, ascesis en mystiek. — Plaats der *Summa* in het katholieke leven.

De scheppingskracht van den H. Thomas heeft het hoogste bereikt in de *Summa theologica.* Dit werk is *zijn* daad, de grootste wetenschappelijke daad zijns levens. Deze machtige synthese, draagt níet enkel in alle deelen het merk van éenen geest, maar op zich schijnt zij gelijk een organisme te leven door haar eigen innerlijk beginsel en een ziel van eenheid, verscheidenheid, schoonheid en kracht.

Tegelijkertijd hebben aan het grootsche werk de voorgeslachten hun aandeel. Hiermee bedoelen wij niet, wat overigens klaarblijkelijk is, dat ernstige arbeid van oudere geleerden bouwstof leverde, wat b.v. Aristoteles heeft gedaan voor de algemeene redewaarheden, Maimonides voor den gemeenschappelijken belijdenisinhoud van Israëlieten en Christenen (1), de H. Augustinus voor katholieke dogmen in het bijzonder: wij denken veeleer aan hen, die de scholastiek hielpen vormen tot eene school van strenge methode en systematische behandeling; van doorgezet streven naar toetsing der tegenstrijdige meeningen; van samen-

(1) Zie boven bl. 158.

stemming tusschen geloof en rede. Wanneer wij in dit opzicht ons tot de meer onmiddellijke voorbereiding bepalen, herdenken wij met eere, — zonder nochtans alle meeningen te huldigen — den H. Anselmus (1033—1109); Petrus Abailard (1079—1142); Gilbert de la Porrée (1076—1154); Hugo van Sint-Victor (1096—1141) en Alexander van Hales (†1245), een der beroemdste zonen van den H. Franciscus van Assisi (1). Petrus Lombardus, wiens geschrift reeds bij de opsluiting in Rocca di S. Giovanni Thomas bezighield, en de groote leermeester Albertus zijn ons als wegbereiders van den Aquiner reeds genoegzaam bekend.

Wat de engelachtige Leeraar overvloedig had ontvangen, werd door zijn genie nog tot een hoogeren vorm van wijsheid omgeschapen en uit den overvloed zijner liefde voor de waarheid en de medemenschen uitgedeeld aan de gemeenschap.

De *theologische Summa* is ontworpen als eene tegemoetkoming der studeerende jongelieden, met wie de Heilige reeds jaren als leeraar had omgegaan. Hun wilde hij bij hun geestelijken arbeid weerzin en verwarring besparen. Op deze uiterst eenvoudige wijze is het werk ontstaan, dat de grootste hervorming en triomf zou zijn en blijven der godgeleerde wetenschap.

Leest de Voorafspraak.

„*Vermits een leeraar der katholieke waarheid niet alleen* „*ontwikkelden heeft te onderwijzen, maar ook eerstbeginnenden* „*te vormen, naar het woord des Apostels* 1 Korinth. III : 1, „„*als aan kinderkens in Christus heb ik melk te drinken, geen* „„*vaste spijze gegeven", pogen wij in dit geschrift op eene eerst-* „*beginnenden passende wijze over den christelijken godsdienst* „*te handelen. Het bleek ons namelijk dat in de werken, die hier-* „*over reeds bestaan, jonge studenten op menige hindernis stuiten;* „*deels wegens de vermenigvuldiging van nuttelooze vraag-* „*stukken, deels omdat er de vereischte leerstof niet naar een* „*vasten onderwijsregel en ordelijk wordt behandeld, maar zooals* „*de verklaring van schrijvers of voorkomende redekavelingen* „*het meebrachten; deels ook omdat het voortdurend herhalen* „*den toehoorders verveling baart en het hoofd verwart. Voor*

---

(2) Zie Domet de Vorges, S. Anselme (1901); Kaiser, Pierre Abélard critique (1901); de Wulf, Hist. de la phil. médiév. (2e edit. 1905), 175—217; A. Mignon, Les origines de la Scolastique et Hugues de Saint-Victor (1895); Felder, Gesch. der wissenschaftl. Studien im Franciskanerorden (1904).

„deze en soortgelijke feilen hopen wij ons te hoeden; steunend „op Gods bijstand, zullen wij ons beijveren, om de heilige waar- „heden, zooverre het de stoffe toelaat, beknopt en klaar te behandelen (1). — Dit is alles. Dan volgt de *Summa theologica.*

Wij wagen hier een zeer bescheiden schets van het werk in zijn samenstel.

De theologische Summa (2) is eene wetenschappelijke verhandeling over geheel de katholieke geloofsleer. Het steunpunt van dit uitgebreid betoog is de goddelijke Openbaring; doch aan de wijsbegeerte wordt eene breede plaats ingeruimd en het doorgaande streven van den heiligen leeraar is, de harmonie tusschen geloof en rede met alle beschikbare middelen zijner eeuw te staven. Onder de theologische Summaschrijvers, — want men telde er ook voor andere studievakken — zouden Johannes Damascenus, Scot Erigena, Hugo van Saint-Victor, Petrus Lombardus, Alexander van Hales en Vincentius van Beauvais in verschillende opzichten naar den hoogsten prijs kunnen dingen, ware door de onbetwiste meerderheid van Thomas' *Summa theologica* (3) niet alle twijfel omtrent den uitslag van dien edelen

---

(1) S. Theol. Prologus.... Consideravimus namque hujus doctrinae novitios, in iis quae a diversis conscripta sunt, plurimum impediri: partim quidem propter multiplicationem inutilium quaestionum, articulorum et argumentorum; partim etiam quia ea quae sunt necessaria talibus ad sciendum, non traduntur secundum ordinem disciplinae, sed secundum quod requirebat librorum expositio, vel secundum quod se praebebat occasio disputandi; partim quidem quia eorundem frequens repetitio et fastidium et confusionem generabat in animis auditorum.

(2) Over de middeleeuwsche beteekenis van het woord *Summa* schrijft Simler: Ce titre était mis en tête des ouvrages les plus divers; il indiquait ou un simple abrégé ou un recueil complet; il répondait à ce que nous appelons de nos jours avec une grande variété: cours, traité, précis, manuel, abrégé, recueil, dictionnaire, etc. — Des Sommes de Théologie, Introduction.

(3) Vgl. Simler, Des Sommes de Théologie, p. 63—158. — Voor de authenticiteit der Summa van den H. Thomas vergelijke men Ptol. Luc. H. E. XXII, 39; Barth. de Capua in proc. Canon. n. 79; De Tocco, IV en alle verslagen van Thomas' geschriften uit de XIIIde en XIVde eeuw. — Wien het lust, kan de geheel verouderde en grillige bedenkingen van Launoy tegen de authenticiteit der Summa weerlegd vinden bij Quétif et Echard, Script. O. Praed. t. I, p. 300. — Niet de authenticiteit maar de oorspronkelijkheid van het tweede deel der Summa heeft Petrus de Alva betwist in zijne werkjes: *Nodus indissolubilis; Sol Veritatis; Judicium Salomonis.* Dit deel der Summa zou namelijk zijn overgenomen uit het *Speculum Morale* van Vincent van Beauvais, hofbibliothecaris van Lodewijk IX en ordebroeder van den H. Thomas. Daar

wedstrijd onmogelijk gemaakt. Ook kan men zijne verwachtingen niet licht te hoog stemmen, daar zulk een genie hier zijn voortreffelijkste krachten ten beste schonk.

Meer dan acht jaren arbeids lieten het grootsch gedenkstuk der geloovige wetenschap onvoltooid. Weinig later dan 1265, onder Paus Clemens IV, schreef de Heilige de eerste bladzijden van zijn hoofdwerk. Een groot gedeelte, — het *Pars prima* en de *Prima Secundae*, — schreef hij vóor 1269 in verschillende studiehuizen van Italië, vooral in de beminde kloostercel van Sint-Sabina te Rome (1). Het handschrift vergezelde den heiligen leeraar op al zijne reizen. Tusschen 1269 en 1271 zien wij hem in het klooster Saint-Jacques te Parijs zóo verslonden in het afwerken zijner *Summa*, dat hij op dien titel eene uitnoodiging aan den koninklijken disch van den H. Lodewijk afslaat (2). Gedurende dit tweejarig verblijf in de fransche hoofdstad zal wel de zoogenaamde *Secunda Secundae* vervaardigd zijn. Na 1271 verbleef hij achtereenvolgens in de dominikaner kloosters van Bologna, Rome en eindelijk van Napels, waar hij tot de verhandeling over het Sacrament van Boetvaardigheid en het negentigste vraagstuk van de *Pars tertia* was genaderd, toen hij, door een geheim voorgevoel van zijn naderend einde getroffen en plotseling den arbeid stakend, de neergelegde veder niet meer opnam, daar de onverbiddelijke dood binnen weinige weken de hand, die zooveel wonderen schiep, had verstijfd (3).

Het uiterlijk samenstel der Summa is zeer eenvoudig. De schrijver heeft zijn werk in drie hoofddeelen en het tweede daarvan wederom in twee groote afdeelingen gesplitst (4). Ieder deel bestaat uit een aanzienlijk getal vraagstukken, *quaestiones;* ieder vraagstuk wordt zeer veelzijdig beschouwd en behelst, op een enkele uitzondering na, minstens twee, doch zelden meer dan tien *artikelen.* Elk *artikel* wordt geopend met eenige bedenkingen,

---

het nu bleek, dat genoemd werk eerst vele jaren na den dood èn van Thomas èn van Vincentius vervaardigd werd, staat het buiten allen twijfel, dat niet het *Speculum*, maar de *Summa* oorspronkelijk is. Vgl. De Rubeis, Dissert. XIII—XVI.

(1) Ptol. Luc. H. E. XXII, 29.

(2) De Tocco, VII, 44.

(3) Ptol. Luc. XXIII, 11.

(4) Vandaar de gewone aanwijzing: Pars prima; — Prima Secundae en Secunda Secundae; — Pars tertia.

waarop de bewijsvoering voor de verdedigde stelling volgt, terwijl het antwoord op de eerst gemaakte bedenkingen het artikel sluit. Drie deelen, vijfhonderdachttien *quaestiones*, meer dan zes-en-twintig-honderd artikelen, waarin omstreeks tienduizend tegenwerpingen ter sprake komen, vormen de *Summa theologica* zooverre zij door den genialen kerkleeraar voltooid is. Een aanhangsel van negen-en-negentig *quaestiones* heeft onze landgenoot, de gorcumsche Dominikaan Henricus, vice-kanselier der keulsche universiteit, vervaardigd, of liever uit Thomas' kommentaar op Petrus Lombardus' vierde Sententiënboek naar het derde deel der Summa overgebracht, zoodat deze laatste *quaestiones* tot een veel vroeger (1257) levenstijdvak des Heiligen behooren (1).

Wie het zelf niet, voor een gedeelte althans, mocht gadeslaan, vormt zich zelfs geen zwak begrip van de wonderschoone orde, waarin deze groote verscheidenheid van bouwstoffen tot één geheel is samengevoegd Toch kunnen wij ons niet ontslagen achten van eene poging om den inhoud der overrijke Summa iets nader te ontvouwen.

De Theologie is de wetenschap van God; God is er het begin en het einde van; al wat niet God is, trekt zij alleen binnen den kring harer bespiegelingen om eenige betrekking tot Gods Oppermajesteit (2). Hier rijst dus voor den geest des Aquiners de oude vraag: „Wat is God?" — Sedert het antwoord, door de verstandige Benedictijnen van Monte Cassino hunnen kleinen

---

(1) Vgl. Quétif et Ech., Script. O. P. I, 291—292. — De Benedictijnen van Monte Cassino meenen een tot hiertoe verborgen *artikel* der Summa in hunne kostbare boekerij te hebben ontdekt. Dit artikel zou zijne plaats vinden in P. I, q. XLVII. De bekende *codices* geven voor deze *quaestio*, handelend »*de Distinctione rerum*", de volgende verdeeling aan. Art. 1. De ipsa rerum multitudine, seu distinctione. — 2. De earum inaequalitate. — 3. De unitate mundi. Volgens het handschrift van Monte Cassino behoort tusschen het tweede en derde dezer *artikelen* een vierde te worden ingelascht: De earum (rerum) ordine. — Vgl. H. Guillermin, Un article inédit de la Somme Théologique de S. Thom. d'Aquin. De Leonina geeft het artikel in een noot, met deze niet weinig zeggende bemerking: novus iste articulus, a codice Casinensi exhibitus, non solum non invenitur in exemplari Summae Parisiensis, sed et in omnibus aliis codicibus hucusque exploratis desideratur.

(2) Sed in hac scientia principaliter fit sermo de Deo.... Omnia autem pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum ut ad principium et finem. Summa theol. I, q. 1, 7.

leerling op deze zeer treffende vraag geschonken, was Thomas al meer en meer een licht opgegaan. Werd de heiligste aller dichters, de Serafijn van Assisi, de arme Franciscus, in zachte geestvervoering gebracht bij het aanschouwen van Gods schoone schepping; werden door die kinderlijke, reine ziel de welriekende bloemen en de zangerige vogelen, omdat ze zijne medeschepselen en het werk van éenen, goeden hemelschen Vader waren, met teederheid als broeders en zusters begroet; ook aan Thomas ontbrak de opgewektheid niet, wanneer hij in de verheffende harmonieën van geloof en rede telkens nieuwe weerglansen ontdekte van het hoogste Wezen en de ongeschapen Wijsheid. God is de grondtoon der Summa theologica. De drie deelen daarvan zijn als één breede gedachtenstroom en het statig druischen dezer onafzienbare zee van denkbeelden herhaalt altijd en altijd weder met nieuwe kracht den heiligen naam van God.

Het eerste deel der Summa handelt over God in zich zelven; het tweede over het beeld Gods in den mensch; het derde over de vereeniging van den mensch met God door Jezus Christus.

De leer van *God in zich zelven* wordt ontwikkeld in eene drieledige verhandeling; immers men kan het oneindig Wezen beschouwen in de éénheid en grenzenlooze volkomenheid zijner *Natuur*, in het onderscheid der drie goddelijke *Personen,* en in zijne scheppende, onderhoudende en albesturende *Werkzaamheid.* De mensch, gelijk hij uit de hand des liefderijken Scheppers met zijne voortreffelijke lichaamshoedanigheden en hoogere zielsvermogens voortkwam, valt mede binnen de bespiegelingenreeks van het eerste deel. — Doch de mensch behoort ook als zedelijk wezen beschouwd te worden. Door zijn vrijen wil is hij het beginsel zijner daden (1). Deze daden staan onder een hoogere wet, — de wet der zedelijkheid; en deze wet kan of in het algemeen of in hare bijzonderheden de stof eener wetenschappelijke verhandeling zijn. Dit nu vormt de allereenvoudigste splitsing van het tweede deel der Summa in een zoogenaamde *Prima Secundae*, waar de algemeene, en in een *Secunda Secundae*,

---

(1) .... postquam praedictum est de Deo, et de his quae processerunt ex divina potestate secundum ejus voluntatem, restat ut consideremus de ejus imagine; idest de homine, secundum quod et ipse est suorum operum principium, quasi liberum arbitrium habens, et suorum operum potestatem. Summa theol. I. II^{ae}, Prologus.

waar de bijzondere stellingen der christelijke *zedenleer* ter sprake komen. — Het laatste doel van 's menschen vrije daden is God. Hoe geraken wij tot God? Door Jezus Christus, die ons vrijkocht voor den duren prijs van zijn heilig Bloed, die ons de zeven genadeschatten der heilige Sacramenten bij zijn Hemelvaart achterliet; die ons daarboven eene plaats ging bereiden: ziedaar de drie hoofdgedachten van het derde deel der theologische Summa. Dit beroemde geschrift schenkt ons dus eene Leer van God, eene Ethica en eene Christologie, en dit alles tot zulk eene hoogte van wetenschappelijke volkomenheid opgevoerd, dat ons nergens meer dan hier de woorden toepasselijk schijnen van Thomas' oudsten verdediger, den parijschen universiteitskanselier Godfried van Fontaines, die den Heilige het zout der aarde noemt, en een leeraar, door wien alle andere leeraren verbeterd en tegen bederf worden gevrijwaard.

Als een levensboom van edele wijsheid spreidt deze Summa naar alle zijden hare bloeiende takken uit.

Een vraagstuk (*quaestio*) over het bestaan van God opent het eigenlijk gezegd betoog. Verheven zijn de volgende *quaestiones* over Gods eigenschappen: over Zijne eenvoudigheid (simplicitas), volmaaktheid, goedheid, oneindigheid, alomtegenwoordigheid, onveranderlijkheid, eeuwigheid, eenheid, kennis, wetenschap, waarheid, leven, wil, liefde, gerechtigheid, barmhartigheid en almacht, en eene zeer schoone bladzijde over het geluk van het oneindig en eeuwig Wezen. Zelfs over het aanbiddelijk Geheim der goddelijke Drievuldigheid — de Voortkoming, de Voortkomingsbetrekkingen en de Personen — ontsteekt de Heilige een te allen tijde zeer bewonderd licht van diepzinnige denkbeelden en redeneeringen (1). Uit overvloedige wellen stroomt de theologisch-wijsgeerige ader bij het betoog der goddelijke Werkzaamheid. Zes-en-zeventig vraagstukken handelen over Gods scheppingskracht; over de hemelgeesten, hun onstoffelijkheid, hun kenvermogen, hun willen en lieven, hun leven naar de krachten hunner natuur en der genade; over de stoffelijke wereld en het werk der zes dagen; over den mensch vooral, zijn ziel, de vereeniging der ziel met het lichaam; de vermogens der ziel in het algemeen en in het bijzonder; over het ontstaan en den toestand van den eersten mensch en den staat der erfrecht-

---

(1) De origine, sive de processione; de relationibus originis; de personis.

vaardigheid; eindelijk over de werken van onderscheiden wezens en wezensorden op elkander, onder het algemeen en opperst wereldbestuur van aller eerste oorzaak, God.

Geeft deze schets eenigen dunk van de tallooze theologische, ontologische, psychologische, ideologische gedachten en bewijsvoeringen en ophelderingen, die als kostbare parelen kwistig over dit eerste deel der Summa zijn uitgestrooid? Geenszins. — Evenmin vermogen wij het tweede deel en die hooge Ethica te veraanschouwelijken, waar Thomas' genie zich weder van eene geheel nieuwe zijde vertoont.

Wat is ons einddoel? — Het beantwoorden dezer vraag leidt ruim driehonderd vraagstukken in, waarvan nu het eerst aan de orde zijn de zedenkundige verhandelingen over het geluk; den vrijen wil; het goed en het kwaad; de hartstochten, waarbij liefde en haat aan de spits gaan; de gewoonten; de deugden; de gaven des H. Geestes; de zaligheden; de vruchten van den H. Geest; de zonde en hare oorzaak; de gevolgen en uitwerkselen der zonde; de wet in het algemeen; de eeuwige wet; de natuurwet; de menschelijke wet; de oude wet en hare plechtigheden; de evangelische wet; de genade, haar wezen en werkingen. Hier verlaat de Leeraar het gebied der algemeene ethica en treedt op het veld der bijzondere. In de eerste plaats verschijnt de goddelijke deugd van geloof. Zestien *quaestiones* ontwikkelen de katholieke leer over het geloof; over de daarmee in verband staande gaven des H. Geestes: verstand en wetenschap; over de tegenovergestelde zonden: ongeloof, ketterij, apostasie, godslastering. De beide andere goddelijke deugden: de hoop en de liefde; vervolgens de vier kardinale deugden: de voorzichtigheid, de rechtvaardigheid, de sterkte, de matigheid, zijn naar dezelfde methode als het geloof behandeld: eerst de deugd zelve, daarna de hiermee verwante gaven des H. Geestes, verder de tegenovergestelde ondeugden, eindelijk de respectieve, gebiedende en verbiedende, wetten. Eenige *quaestiones* over enkele zieletoestanden en levensstaten, over het aktieve en contemplatieve leven, over de bisschoppelijke waardigheid en den kloosterstaat voltooien deze onvergelijkbare Ethica.

Het derde deel van de Summa bevat in negen-en-vijftig *quaestiones* de leer over Jezus' menschwording, leven, lijden en verheerlijking. Veertig andere stellen het wezen en de kracht der heilige Sacramenten in een helder licht; de tien *quaestiones*

over de H. Eucharistie zijn pronkjuweelen, zelfs in Thomas' kroon. Bij de zevende quaestie over het Sacrament van boetvaardigheid zwijgt de Meester voor den naderenden dood. Onvoltooid scheen zijne schepping nog ontzaglijker (1).

Als het voortreffelijkste werk der scholastieke Godgeleerdheid vertoont de theologische Summa van deze meer dan eens verbasterde, doch veel vaker door eenzijdigen gelasterde wetenschap alle wezenlijke karaktertrekken en die voortreffelijke eigenschappen, waardoor het leven, al komen er tijden van dorheid en al verzwakken woekerplanten somtijds den bloei, zich onuitputtelijk toont.

De scholastieke Godgeleerdheid past geheel bij de christelijke beschaving, opgevat ook als een rijk van waarheid.

Jezus Christus schonk het menschdom eene leer, die den eenvoudigste tot een gelukkige kennis der waarheid verheft en daarna den geleerde nog onuitputtelijke stof tot studie en overpeinzing laat. Christus' komst opende niet louter het uitzicht op de hemelsche blijdschap, maar bracht ook nieuw leven in alle vermogens onzer ziel. Het geloof en de liefde; het verheffend bewustzijn onzer aanneming tot kinderen Gods en de stoutste bespiegelingen des verstands; zoo wel de kleinen, over wier schuldelooze hoofden Hij zijne zegenende handen heeft uitgestrekt, als Johannes, de adelaar der evangeliegeschiedenis, en Paulus, de schrijver der verheven Brieven — alles en allen deelden van Christus' overvloed. De Godgeleerdheid en de wijsbegeerte vonden een vruchtbaren bodem in de verchristelijkte wereld, en het zaad dezer veredelde wijsheid werd al spoedig uitgestrooid door de moedige leeraren van den eersten vervolgingstijd.

Een overvloedige oogst ontkiemde en begon te rijpen. Dien gezegenden oogst te verzamelen, de wijsheid van Athanasius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus en aller kerkvaderen uit tallooze werken bijeen te garen, was de eerste arbeid der scholastiek. Deze geleerdheid te rangschikken, anderen mede te deelen, en dit naar een strenge logische volgorde en methode, kwam in de tweede plaats. Eindelijk verbonden de scholastieken de menschelijke en de goddelijke wetenschap door een allernauwsten band; en dit is het derde, het hoofdkenmerk dezer school. Gods gewijde Bladen en de kerkvaderen

---

(1) Vgl. Berthier, L'étude de la Somme théologique (2e éd. 1905).

te ondervragen; de keur van wetenschap, uit de grootste christen-genieën verzameld, naar eene strenge methode tot een systematisch geheel te vormen; de harmonie te toonen tusschen rede en geloof — ziedaar het wezen der scholastiek (1).

Gods Woord, hetzij geschreven hetzij overgeleverd en onder bijstand des H. Geestes ongeschonden bewaard, vormt den grondslag der theologische Summa. De Aquiner verklaart het met diepe bewustheid en reeds bij den aanvang: *de beginselen dezer wetenschap bezitten wij door de openbaring; en hoewel een gezagsbewijs op de menschelijke rede steunend zeer zwak is, is zulk een bewijs, wanneer het op de goddelijke openbaring steunt, allersterkst* (2). Christus en de gewijde schrijvers leeraren. Hunne stem klinkt voort in de leer der Kerk, die de ware verklaring der heilige Boeken bezit (3). Vandaar ook de eerbiedwaardigheid der leeraren, die groote getuigen zijn in Gods Kerk (4). Aan deze beginselen blijft Thomas trouw. Toch weder anders dan hedendaagsche meesters van positieve Godgeleerdheid. *Letterlijke* aanhalingen uit de Schriftuur en de christelijke oudheid ontmoeten wij ook in de Summa bij honderdtallen, en gewoonlijk is de keuze zeer degelijk en gelukkig. Eene betoogwijze door *reeksen* van teksten en citaten en een kritisch ondervraagd getuigenkoor vinden wij echter niet. In dit opzicht zouden andere geleerden onzen dank verdienen. De Aquiner blijft voor de wetenschap onsterfelijk door die geniale denkkracht, waarmee de oude geschriften verwerkt en opgenomen zijn in een stelsel, levend geheel van wijsheid en licht. Bij uitstek geldt dit van de schoone verhandelingen over den éenen God, de H. Drievuldigheid, de Genade, de Menschwording, de H. Eucharistie: de waardig beredeneerde ontvouwing dezer heilige waarheden, de diepzinnige verdediging en de ontwarrende woordenkeus vloeiden uit patristische werken en conciliehandelingen in deze

(1) Vgl. Melchior Canus, De Loc. Theol. VIII, 2.

(2) Summa theol. I, 8: principia hujus doctrinae per revelationem habentur; — licet locus ab auctoritate quae fundatur super ratione humana, sit infirmissimus; locus tamen ab auctoritate quae fundatur super revelatione divina, est efficacissimus.

(3) II. II. 5, 3 ad 2: Omnibus articulis fidei inhaeret fides propter unum medium, scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiae intelligentis sane.

(4) II. II. 10, 12: Ipsa doctrina catholicorum doctorum ab Ecclesia catholica auctoritatem habet.

betoogen. In de middeleeuwen zeide men van Thomas, wegens diens vertrouwdheid met S. Augustinus' geschriften, dat de ziel van dezen kerkvader in hem was overgegaan. En in de Encycliek *Aeterni Patris* heeft Leo XIII zich kardinaal Cajetanus' uitspraak toegeëigend, dat de Aquiner juist om zijne groote vereering der oude heilige leeraren hun aller verstand eenigermate had overgeërfd. Eene uitspraak, die allermeest door de Summa wordt bezegeld.

De scholastiek hechtte zich aan eene strenge methode en systematische behandeling der leerstof. In welken geest de schrijver der Summa dit doel nastreefde, toont de bovenvertaalde *Voorafspraak* (1). Een boek zou er te schrijven zijn over het karakter van oudere godgeleerde werken en over den onmetelijken vooruitgang, dien Thomas bracht door de nooit afwijkende uitvoering van zijn zoo eenvoudig in die *Voorafspraak* neergelegd program. Paus Leo XIII herhaalde de hulde van zes eeuwen, toen hij in de *Aeterni Patris* schreef: „Hunne leerlingen, — d. i. de leerlingen der oude heilige Leeraren, heeft Thomas tot een geheel verzameld en samengevoegd, in *wondervolle orde* gebracht en zoo verrijkt, dat hij met volle recht als een bijzondere steun en glorie der katholieke kerk beschouwd wordt." Nog altijd slaan de geleerden, vooral in Thomas' kunstgewrocht die juiste maat gade, dat niet-te-veel en niet-te-weinig, die onverbroken orde; hoe voorts het eene vraagstuk aan het andere, artikel zich aan artikel schakelt; hoe de juiste evenredigheid en het evenwicht overal, en bijna in ieder woord eene wijze soberheid uitschijnt, die van schraalte, dorheid en armoede even ver als van overtolligheid en breedsprakigheid verwijderd blijft. Voor deze streng wetenschappelijke methode schiep de Heilige zich een eigen stijl, juist, zinrijk, beknopt, helder; woorden, waarin de denkbeelden zijn gekristalliseerd; iets, waarvoor men geen naam weet, — eene volmaaktheid, door studie noch inspanning te bereiken, maar als tintelend licht uit de schoonste scheppingen van genieën ons in de oogen stralend. Hieraan schrijft men het toe, dat de Summa, schoon niet rijk aan afwisselende vormen geenerlei verveling veroorzaakt (2).

---

(1) Zie bl. 195.

(2) Thomas de Vio (kardinaal Cajetanus) zegt in de *Voorrede* van zijn Kommentaar op de theologische Summa: Ea namque styli (Thomae) puritas

Een derde kenmerk der Summa is de ruime plaats, die rede en wijsbegeerte innemen bij het uiteenzetten der Christelijke geloofsleer. Wat Leo XIII van den Angelicus in het algemeen zegt, teekent volkomen den schrijver in diens hoofdwerk. „Hij wist, — lezen wij in de encycliek *Aeterni Patris* — zooals het betaamt, de rede zeer juist te onderscheiden van het geloof, maar tevens deed hij beide vriendschappelijk samen gaan, behield beider recht en handhaafde beider waarheid, en dit zoo, dat de rede, op de wieken van Thomas tot het hoogste voor een mensch bereikbare toppunt opgevoerd, bijna niet hooger stijgen kan, noch het geloof aan de rede meerder of krachtiger steun ontleenen, dan het reeds verwierf door Thomas."

Noch Paus Leo noch de Aquiner verzaakten, terwijl zij zooveel aan de rede toevertrouwden, de hoogheid des geloofs; van het christelijk geloof, dat niet door menschelijke overreding, maar door de kracht Gods zielen wint. Hun doel was 's Heeren paden te effenen en de hindernissen te verwijderen van schijnredenen en vooroordeel; zij huldigden de waarheid, dat de wijsheid, op gebied van Godsdienst en zedenleer door het natuurlijk licht der rede verkregen, als Gods gave is opgenomen in de verheven algemeenheid der christelijke leer; zij veroordeelden het verlangen niet, om van het geloof eenigermate tot begrip te komen en voor de rede eenig licht te doen opgaan omtrent de heilige waarheden, wier wezen wij niet kunnen zien dan *door een spiegel in een raadsel* (1).

In dien geest en met heilig ontzag voor Gods woord trachtte Thomas de rede hare beste krachten te doen wijden aan de Openbaring (2). Leert het geloof eenige waarheden, die tevens door de natuurlijke rede te erkennen zijn, het bestaan van éénen God b. v., dan steune de wijsbegeerte, met haar aan Christus' Openbaring ondergeschikte kracht, de heilige leer. Overschrijden andere waarheden, de Menschwording b. v., het perk van ons aardsch vermogen, dan ontvouwe de rede hare *convenientiae*,

---

est, ut superfluat si quid addideris, arescat vero si quid exemeris. Ea in verbis formalitas ac proprietas, ut nihil insit extraneum, nihil accidens. — Vóor hem zeide Paus Innocentius VI († 1362): Hujus (Thomae) doctrina prae ceteris, excepta canonica, habet proprietatem verborum, modum dicendorum.

(1) I Kor. XII, 13; vgl. boven bl. 158 en v.v.

(2) S. Theol. I, q. I, 1—5.

de min of meer treffende sporen van overeenkomst tusschen de natuurlijke en de bovennatuurlijke orde, of zij wederlegge de nimmer vaststaande bedenkingen der dwaling. Sluit de rede zulk een verbond met Gods geopenbaarde leer, dan komt de voortreffelijke theologische wetenschap tot stand, waardoor het geloof voortgebracht, aangekweekt, verdedigd en gesterkt wordt (1).

Welsprekender bewijs voor deze waarheid bestaat er niet dan Thomas in zijn theologische Summa. Geen deel bijna der wijsbegeerte, of hij behandelt het scherpzinnig, degelijk en zoo zakelijk, dat hij tegen de talrijke dwalingen, die bij gestadige wisseling in de toekomst zouden verrijzen, onweerstaanbare wapenen geleverd heeft. Men zou zeggen, dat Thomas de moeitevolle behandeling aller meest ingewikkelde ontologische, ideologische, kosmologische en psychologische vraagstukken van de verschillende middeleeuwsche leeraren alléen op zijne schouders overnam. Tusschen de theologische vraagstukken vlecht hij b. v. uitmuntende wijsgeerige beschouwingen over het ware en goede. De *quaestiones* over den eenen God, zijn een schoone reeks van wijsgeerige denkbeelden en bewijsvoeringen; bij de scheppingsleer, reeds op zich zelf grootendeels een wijsgeerige verhandeling, voegde hij een zeer belangrijk kosmologisch tractaat; de *quaestiones* over de goddelijke eigenschappen, over de menschelijke ziel, over de hartstochten, over de persoonlijkheid van Jezus Christus, bevatten eene degelijk gegronde en diepdoordachte psychologie. De zedenkundige wijsbegeerte, gelijk zij in het tweede deel der Summa voorkomt, is zoo afdoend en edel, dat men haar bijna als den laatsten wensch dezer wetenschap zou willen beschouwen (2). Anderen (3), vooral in onzen tijd van beroemde proefondervinding en geschiedkundige geleerdheid, lieten de beginselen van den grooten wijsgeer-theologant over een veel

---

(1) S. Theol. l, q. 1. 5—9; II. II. q. I, 1—5.

(2) Vgl. S. Theol. I, q. V en XV—XVII; ibid. q. II—IV, VI—XV, LXXIX—LXXXII; I. IIae q. XXII—XLIX; III, q. II—VIII etc.

(3) Ch. Jourdain zegt in zijn »Philosophie de Saint-Thomas«: Non seulement la théodicée et la morale de Saint-Thomas soutiennent la comparaison avec les plus grands systèmes que les temps modernes aient produits; mais combien pourrait-on en citer qui les aient égalés en exactitude, et même en profondeur! Ni Descartes, ni Leibnitz, ni l'Allemagne n'ont mieux vu; pourquoi ne dirai-je pas tout mon sentiment? n'ont vu aussi loin .... Il peut en coûter à l'orgueil de notre âge de faire l'aveu que, dans l'ordre philosophique, les siècles précédents nous ont laissé peu d'horizons nouveaux à explorer.

grooter breedte van feiten en over eene ontzaglijke menigte bijzonderheden heldere stralen werpen; de helderheid der beginselen zelven werd op psychologisch en ethisch gebied niet overtroffen. En de thomistische metaphysica schijnt de beloften te hebben eener eeuwige jeugd. Zeer harmonisch zijn wijsbegeerte en godgeleerdheid in de éénheid der *Summa theologica* verbonden. Daar heerscht een zoo treffende samenwerking van geloof en rede, dat niemand kan nalaten hier te bewonderen, hoe nauw godsdienstwetenschap en wijsbegeerte zijn vermaagschapt aan het waar geloof, en welk eene verheffing onze natuurlijke denkkracht verwierf, door den zegen van Hem, die zich zelven *den Weg, de Waarheid en het Leven* noemt.

Was het mogelijk zonder schennis van het heilige Mysterie, de rede toe te laten tot de studie van het geloof en der onuitsprekelijke Geheimen?

Oppervlakkig schijnt het streven rationalistisch en overmoed. Zij, die de *Summa theologica* van nabij zien, vinden haar geheel doordrongen van den levensadem des geloofs. Staart ons oog in den oceaan, dan dringt dit aan het strand wel tot den bodem door, doch de volle zee verbergt ons hare geheimen: toch bestaat ook daar een grond der breede wateren, maar onze blik is te zwak om deze diepten te peilen. Aldus heeft, volgens Dante's schoone vergelijking, alle geloofsleer een vasten bodem in Gods wijsheid en waarheid, al blijft deze heilige diepte voor den beperkten blik onzer aardsche denkkracht verholen. Geen enkele bladzijde der Summa, die niet geheel door dit hoofdbeginsel aller geloovige wetenschap werd ingegeven. Niets kon den heiligen Leeraar verwerpelijker toeschijnen dan het geloof door onderschatting van 's Heeren majesteit in valsche wetenschap te misvormen. Zijne uitspraken hierover zijn zeer duidelijk. Bewijzen — zegt hij — kan men wel de *geloofwaardigheid* der bovennatuurlijke geheimen, maar de bovennatuurlijke waarheden in zich zelven te doen begrijpen vermag niemand (1). Dit ware

(1) Dicendum quod ea quae subsunt fidei, dupliciter considerari possunt. Uno modo, in speciali: et sic non possunt esse simul visa et credita. Alio modo, in generali, scilicet sub communi ratione credibilis. Et sic sunt visa ab eo, qui credit; non enim crederet nisi videret ea essa credenda, vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid hujusmodi. S. Theol. II. II. q. I, 4 ad 2. Utitur sacra doctrina etiam ratione humana: non quidem ad probandum fidem, quia per hoc tolleretur meritum fidei. Ibid. I, q. I, 8, ad 2.

tegen het wezen zelf des geloofs; immers juist het ootmoedig aannemen van voor ons ontoegankelijke verborgenheden op het welbewezen gezag van God alleen, die ze de wereld kenbaar maakte, juist dit schenkt de goddelijke deugd van geloof hare verdienstelijkheid ten eeuwigen leven. Gods woord waarborgt ons de waarheid onzer geloofsleer (1). De rede vermag enkel het onvoldoende der bedenkingen van dwaalleeraren aan te wijzen; waarschijnlijkheidsgronden — *convenientiae* — voor afzonderlijke dogmen te ontdekken en harmonieën te doen zien hetzij tusschen de dogmen onderling hetzij tusschen verschillende dogmen en de beste strevingen der menschelijke natuur, gelijk zij feitelijk is.

Eene overschatting echter dezer redenen kon men den Aquiner zoo weinig ten laste leggen, dat hij het streven om de geloofsgeheimenissen in zich zelven en klaarblijkelijk te bewijzen een oneer, aan het geloof gepleegd, en een aanleiding tot spot voor ongeloovigen noemt (2). Nog vollediger is het volgende: „Deze „wetenschap (de Godgeleerdheid) kan eenige dingen van de „wijsbegeerte overnemen, niet als onmisbaar, doch tot opheldering „harer eigen leer. Want *hare beginselen ontleent zij niet aan* „*de overige wetenschappen, maar onmiddellijk aan de Openbaring* „*Gods.* Zij ontvangt dus niets van deze andere wetenschappen „als van hare meerderen, zij maakt ze aan zich dienstbaar als „onderhoorigen en dienaressen; gelijk de bouwkunde andere „werkvakken en de Staat het krijgswezen bezigt (3)."

Naar deze beginselen is de Summa geschreven.

---

(1) Quae fidei sunt, non sunt tentanda probare nisi per auctoritates his, qui auctoritates suscipiunt. Apud alios vero sufficit defendere, non esse impossibile quod praedicat fides. S. Theol. I, q. XXXII, 1.

(2) Qui autem probare nititur Trinitatem Personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. Primo quidem, quantum ad dignitatem ipsius fidei, quae est ut sit de rebus invisibilibus, quae rationem humanam excedunt. Unde Apostolus dicit ad Hebr. quod fides *est de non apparentibus*.... Secundo, quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandum fidem inducit rationes quae non sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium. Credunt enim quod hujusmodi rationibus innitamur, et propter eas credamus. I, q. XXXII, 1.

(3) .... haec scientia accipere potest aliquid a philosophicis disciplinis, non quod ex necessitate eis indigeat, sed ad majorem manifestationem eorum quae in hac scientia traduntur. Non enim accipit sua principia ab aliis scientiis, sed immediate a Deo per revelationem. Et ideo non accipit ab aliis scientiis tanquam a superioribus, sed utitur eis tanquam inferioribus et ancillis; sicut architectonicae utuntur subministrantibus, et civilis militari. I, q. I, 5 ad 2.

Het werk was de vruchtbare oplossing van een raadsel, waarom de geesten lang tegen elkander, en menigwerf ook in eigen binnenste, strijd hadden gevoerd. In de elfde eeuw was de vreedzame verhouding tusschen godgeleerdheid en vrije kunsten verbroken en gevolgd door een strijd tusschen de koningin der wetenschappen en de wijsbegeerte, hoofdzakelijk naar hetgeen toen dialektiek heette, maar veel omvattender was.

Bij leeken en geestelijken in het stadgewoel; in stille abdijen van Italië's hoogten en vlakten en de duitsche gouwen; wijd en zijd drong zich de vraag op: vóor of tégen de dialektiek. Geloofswaarheid en redewaarheid werden door sommigen tegen elkander gesteld, door anderen onvoldoende met elkander vereenigd. Wijsgeeren werden spitsvondige syllogismenmakers, godgeleerden miskenden den menschelijken drang naar weten. Rationalisme begon ware wijsheid te heeten, en voor de geopenbaarde leer poogde men het steunpunt van Gods geschreven en overgeleverd woord naar louter natuurlijke redeneerkracht te verplaatsen (1). De groote meerderheid bleef door den invloed van het levend Katholicisme tegen deze uitspattingen beschut. Door hare geniale zonen, Anselmus, Bernardus, Petrus Lombardus, Willem van Auvergne, Alexander van Hales, Albertus den Grooten, S. Bonaventura kwam de oude Moederkerk de theologisch-wijsgeerige wetenschap te hulp en schonk haar door het verhevenst kunnen van Thomas' genie eene monumentale kracht en hoogverheven harmonie, die als een huis op den berg over verre eeuwen zouden zichtbaar zijn.

De Summa is een boek van verzoening en vrede.

Bij elk vraagstuk, zonder uitzondering, stelt de schrijver strijdige meeningen en bewijzen tegenover de zijne; streng wordt deze dialektiek der twijfeling van Aristoteles of het *ja* en *neen* van Abailard doorgezet (2). Op deze wijze ontwikkelt zich een even ernstig en kalm als veelzijdig onderzoek; alle meeningen worden onderworpen aan zakelijke kritiek, en gaandeweg baant de waarheid zich toegang.

Gelijk de katholieke waarheid niet in de eerste plaats polemiek of strijd is, maar stellige leering van rijken en edelen inhoud,

(1) Vgl. J. A. Endres, Die Dialektiker und ihre Gegner im 11 Jahrhundert (1905); M. de Wulf. Hist. de la philos. médiévale (2e édit. 1905), p. 160—231.

(2) Vgl. over het ἀπορεῖν Arist. Metaph. III, 1 en daarbij S. Thomas' kommentaar, lect. 1; voor Abailard diens werk: Sic et non.

zoo wil de theologische Summa eene volledige behandeling dier waarheid zijn voor de jonge geroepenen tot de heilige bediening. Weldra had het kostelijke boek als zoodanig het grootste vertrouwen gewonnen. Thomas' geleidelijk aanvaarde Summa werd de eindzegepraal der goede, theologische beginselen, waarvoor Petrus Lombardus reeds een eereplaats in de wetenschappelijke wereld had veroverd. Ontegenzeglijk is onder de handen van latere bastaardscholastieken het zuiver goud der thomistische methode in onedel lood verkeerd; doch waar ter wereld bestond ooit een uitmuntend gebruik, waartegen men niet een uit moedwil of dwaling gerezen misbruik overstellen kan? De engelachtige Leeraar hield de godgeleerde studiën binnen de oevers der *katholieke overlevering;* hij belette, dat de wetenschap, door zich af te sluiten van vroeger christeneeuwen, bij gebrek aan levenssappen uitteerde en bezweek. Door de *strenge vormen*, waarin deze groote rijkdom van leering werd voorgedragen, verwierven zij, die eenige hunner beste levensjaren het beroemde theologische leerboek volgden, eene ordelijke, nauwkeurige, bondige, heldere logica, die toch wel niet overbodig werd, toen de forsche tonen van het Roelantslied verstomden en het volk, dat Karel- en Arthurromans had toegejuicht, zich had ter ruste gelegd in het graf (1). Eindelijk werd door het opnemen der wijsbegeerte in de theologische Summa een edel verlangen bevredigd, — de hooge begeerte, waarvan de H. Augustinus en de H. Anselmus vóór Thomas brandende waren, toen zij zoo deemoedig en vertrouwend van het geloof poogden te geraken tot wetenschap. Met zijne heilige voorgangers leert de engelachtige Leeraar alom, gelijk wij zagen, dat er een reeks van waarheden bestaat, die eerst in het licht der goddelijke aan-

(1) Terecht zegt Mgr. Perraud: En nous exerçant à l'art de raisonner serré, la méthode scolastique nous permet de ne laisser passer aucune majeure arbitraire, aucune conclusion forcée, et d'arrêter le sophisme au moment précis où il se glisse dans la discussion, en prenant le faux masque du raisonnement. Que de controverses philosophiques et religieuses seraient réduites à néant si, au lieu de laisser l'adversaire se permettre ces développements captieux où l'art de la rhétorique peut déployer à l'aise tous ses artifices, on l'obligeait à mettre ses objections en forme et à démontrer ensuite rigoureusement chaque partie de ses syllogismes. — Lettre pastorale sur l'étude de la théologie, p. 17, bij Protois, Pierre Lombard, p. 21. — Leibniz in zijn brief aan Wagner zegt van den strengeren redeneervorm: On pourrait par là très souvent en venir au fonds des choses et se défaire de beaucoup d'imaginations et de rêves.

schouwing hiernamaals worden ontsluierd; doch tegelijk poogt hij reeds op aarde eene flauwe schemering der hemelsche zon te aanschouwen in de harmonie dier bovennatuurlijke waarheden onderling; in de waarschijnlijkheidsgronden, die het natuurlijk begrip er voor aangeeft; in de bewijsvoering, hoe onvoldoende alle tegenwerpingen zijn, waarmee de menschelijke rede zich tegen Gods geopenbaarde Leer poogt te kanten. Aristoteles met zijn machtigen invloed op de middeleeuwsche wetenschap wordt door de *Summa* een dienaar van Christus, niet in schijn door eene misvorming der christelijke leer, maar in waarheid: en het was geen geringe triomf van Thomas' genie en van het Christendom tevens, dat de scherpzinnige Stagyriet, waar zijne wijsgeerige stellingen vaststaan, een bondgenoot blijkt der evangelische leering, wier bovenaardsch licht de grieksche grondstellingen zuivert, ze rijker ontwikkelt en als wijsheid eener hoogere orde zoo verre overtreft.

Voor de christelijke zedenleer was de Summa een zout der aarde. Rijn en Donau, Opper-Italië, Zuid-Frankrijk, Spanje, Engeland en Nederland werden aangetast door valsche leeringen, die hier door overdrijving daar door verslapping het reine ideaal van een waarachtig christelijke levenswijze verduisterden. Tanchelm, Petrus van Bruis, Petrus Waldus, Gerard Segarelli, Arnold van Brescia; Albigenzen, Waldenzen, Katharen, Petrobrusianen, Apostolieken, Broeders en Zusters van den vrijen Geest en nog anderen verbreidden het kwaad. Naast en deels uit de nieuwe sekten ontstond eene ascesis, die eisch en recht des levens voorbijzag; eene mystiek, die op ongeregelde verbeelding dreef; een piëtisme, dat overspannen was tot het waanzinnige. Met een schijn van vrijheid gemaskerde bandeloosheid trok de menschen naar tegenovergestelde dwalingen. Los leven maakte ook de beginselen los; oostersche weelderigheid; dartelende liederen van rondtrekkende broodzangers; kwade voorbeelden ook van bedienaren des heiligdoms en haat tegen kloosterlingen gaven beurtelings aan eene te strenge zedenleer en aan eene verslapte voedsel. Tusschen deze dwalingen verrijst de *Ethica* der Summa als een lelie tusschen de doornen. Niet als zou zij, met hare nauwkeurige rangschikking en louter wetenschappelijk wikken en wegen, onmiddellijk in de volksziel gaan; met dit doel werd de *Summa theologica* niet geschreven. Doch geleerden, priesters en allen, die den medemensch ten goede zochten te leiden,

vonden er de edelste begrippen van Plato, Aristoteles en de waardigsten onder de oude wijzen in verband gebracht met de zuivere wet van Sinaï; zij vonden er de heilige zedenleer der evangelische liefde vervuld met den hemelschen geest der bergprediking en van Jezus' hoogepriesterlijk gebed. Deze zuivere springbron zou langs ontelbare kanalen het rijk der zielen besproeien. Thomas' hoogopgevatte moraal zou telkens de geesten weerhouden op het somtijds zoo hellende vlak eener door de onnoembaar vele broosheden der arme menschheid gevorderde casuïstiek. De Summa zal ten eeuwige dage de ascesis leeren tegelijk sterk en voorzichtig te zijn.

In de verheven school der contemplatie en beschouwing waren Bernard van Clairvaux (1091—1150), Hugo en Victor van het bij Parijs gelegen beroemde Sint-Victorklooster en de H. Bonaventura, de serafijnsche leeraar, voor godminnende harten de geestelijke vaders. Evenwel toont de geschiedenis der mystiek, hoe weldadig de thomistische scholastiek der Summa, voornamelijk der tweede helft van het tweede deel, minnaars en minnaressen der eeuwige Wijsheid in hun leven van boete en extase, van reiniging des harten en biddende liefde heeft aangedaan. De engelachtige Leeraar was een gids ook voor Heinrich Seuse, Tauler en Dionysius den Karthuizer. Daar is nauwe verwantschap tusschen den Aquiner, Dante en Fra Angelico. Denifle, die deze samenwerking van scholastiek en mystiek voor de oudduitsche meesters der beschouwing heeft aangetoond (1), deed ons begrijpen, hoe ook vele vrouwenkloosters, waar de mystiek heilig opbloeide, zonnig werden door de Summa; de maagdelijke zielen vonden bij thomistische predikers, die naar de ijverige communiteiten werden gezonden, degelijk voedsel voor hare geloofsinnigheid en wijze leiding op somtijds zoo kronkelende paden der geestelijke volmaaktheid. Aldus zien wij Mechtilde, de heilige Benedictines te Helfta in het Nahedal, meester Albertus en den H. Thomas met grooten eerbied verheerlijken (2). En waarlijk, hoe streng

(1) Zie b.v. Denifle, Die Schriften des seligen Heinrich Seuse, B. I (1880). — Vgl. M. Grabmann, P. Heinrich Denifle O. P. Eine Würdigung seiner Forschungsarbeit (1905), S. 10—14.

(2) Revelationes Gertrudianae ac Mechtildianae, t. II, 332—333: Venerabilis memoriae Domni Alberti et Fratris Thomae, de Ordine Praedicatorum, animas, velut duos praenobiles principes, hoc modo vidit coelestia penetrasse. Etc. Vgl. K. J. Greith, Die deutsche Mystik im Predigerorden (1861).

hij zich aan den didactischen vorm hield, de man dezer strenge geleerdheid was niet onbekend met de hemelsche dingen en het wegzinken der ziel in Gods onmetelijken glans: hij begeleidt de pelgrims der mystiek naar het beloofde Land, als een wolk bij dag tegen te fellen gloed, die opgetogenheid tot opgewondenheid doet laaien; als een lichtzuil in den nacht der zielen om de begoochelingen te vermijden der geestelijke verlatenheid.

Op den gezegenden berg Cassino ontstak de Heer het geheimzinnig verlangen, dat het onschuldig knaapje deed vragen: *Wat is God?* In gebed en arbeid en vlekkeloos leven waren de jaren voorbijgegaan. Toen gaf de theologische Summa op de verheven vraag een zoo verheven antwoord, dat het eene rijke vervulling scheen van de evangelische belofte: *Zalig zijn de zuiveren van hart, want zij zullen God zien.*

Die rijpste vrucht der wijsheid eens Heiligen zou eene vreugde blijven voor immer (1).

Het volkomenste werk der katholieke godgeleerdheid beschouwe men echter niet als de volkomen uiting van het katholieke *leven.* Geloof, hoop en liefde kennen nog geheel andere wijzen om de heilige Geheimenissen te verheerlijken, om den terugkeer tot God en het blijven in zijne liefde te prediken. De ascese en de mystiek behielden haar eigen taal, en de katholieke liturgie zingt voor de verborgen Godheid gewijde zangen, waarbij wij meejuichen of medesmeeken om verlossing en reinheid, zooals het eenmaal juichte en smeekte in Thomas' bewogen gemoed. De *Summa theologica* moest een helder licht van waarheid zijn. Dit was de vurigste wensch van den engelachtigen Leeraar. Met maagdelijke hand heeft hij de heilige lamp ontstoken. Stil brandt zij nog voor het heilig Tabernakel.

Zij brandt om de plaats te toonen waar in geest en in waarheid aanbeden wordt.

---

(1) In het dominikaansch Officium S. Thom. Aquin. die VII Martii, ad Vesp. zingt de Kerk van S. Thomas:

Fulgens doctrinae radiis:
Clarus vitae munditia,
Splendens miris prodigiis,
Dat toti mundo gaudia.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

De Opuscula of Kleinere Geschriften. — Het aantal zeker echte Opuscula. — Getuigenis dier Geschriften omtrent het karakter van den H. Thomas. — Overzicht van het geschrift Over het Vorstenbestuur. — Over het bestuur der Joden aan hertogin Adelheid van Brabant. — Enkele andere Kleine Werken. — Wederzijdsche weldaden. — Twee bekeeringen op het feest van 's Heeren geboorte.

Daar is een belangrijke reeks thomistische geschriften, die *Kleine Werken* — Opuscula — worden geheeten, deels omdat zij op zich beschouwd, deels omdat zij met de theologische en wijsgeerige *Summa* of met andere meesterstukken des Heiligen vergeleken minder omvangrijk en niet van zulk een kostelijk gehalte zijn.

Het aantal ontwijfelbaar echte *Opuscula* is ruim veertig. Petrus Rogerius, later Paus Clemens VI († 1352), noemt in zijne *Lofrede op den H. Thomas* dit getal, dat tevens met de lijst van Ptolomeus van Lucca overeenkomt en door andere zeer oude lijsten, b.v. door die van de Tocco wordt bevestigd. In vroege venetiaansche drukken en in den romeinschen van 1570 zijn ook twijfelachtige en zelfs ontwijfelbaar onechte *Kleinere Werken* opgenomen. Desgelijks in dien van Parma. Maar de uitgevers verklaarden daarbij, dat zij voor de echtheid der geheele verzameling niet konden instaan. De Rubeis heeft door zijne bondige Kritische Verhandelingen de zekere *Opuscula* behoorlijk vastgesteld. Zonder ongegrond te noemen wat aangaande ontdekkingen van nieuwe *Opuscula* door ernstige geleerden wordt beweerd, vinden

wij evenwel geene genoegzame reden om het aantal thomistische geschriften te verhoogen (1). Naar onze meening behoorden werken, als *Over de zielsvermogens* (2) of *Over het schoone en goede* (3), hoeveel waarde men ook aan hun inhoud toekenne, niet zonder meer met Thomas' naam te worden aangehaald (4).

De geschriften, die wij hier bespreken, handelen over allerlei onderwerpen: wijsgeerige, godgeleerde, zedekundige, sociale. Naar inhoud en omvang loopen zij dikwijls ver uit elkander. Daar zijn eenvoudige bijdragen voor lagere logica en beschouwingen van groote verheffing over moeilijke vraagstukken der metaphysica. Terwijl sommige *Opuscula* bijna een boekdeel vormen, zijn andere, *Over de bewegingen van het hart* b. v. en *Over de sterrenwichelarij* maar losse bladen; veelal zijn deze misschien te zeldzaam bestudeerde werken zeer belangrijke toelichtingen bij vraagstukken van hoogere wetenschap.

In hun groote verscheidenheid doen deze kleinere werken ons tevens zien, welk een vertrouwen allen stelden in Thomas. Uit de paleizen en de kloostercel, door diepzinnige wijzen en naïeve harten wordt de Heilige om licht en raad gebeden (5). Paus Urbanus IV, Hugo, koning van Cyprus, Adelheide van Brabant en Johannes van Vercelli, generaal der Dominikanen, verschijnen naast den eenvoudigen kloosterling Gerard van Besançon, die de vraag ter beantwoording voorlegt: of de kleine handen van het kindeken Jezus de sterren hebben geschapen (6).

Vele *Opuscula* zijn werken van dankbaarheid of van vriend-

---

(1) Ptol. Luc. XXII, 24; XXIII, 12—15. — Vgl. verder De Rubeis, Dissert. XVII—XXIII en M. de Wulf, Hist. de la Phil. médiévale (2e édit.), p. 326—328. In het Archiv für Lit. und Kirchengesch. des Mittelalters gaf Denifle een door hem te Stams gevonden kataloog, die nieuwe toelichtingen over de Opuscula bevat.

(2) De potentiis animae.

(3) De pulcro et bono, door Uccelli in 1869 te Napels naar handschriften uitgegeven.

(4) Hetzelfde geldt van de *Summa totius Logicae*; van *De usuris* en nog een paar dozijn andere geschriften, waarover De Rubeis' *Dissertationes*. — Zie ook F. Ehrle's voorafspraak bij Alamannus, Summa philosophiae (1891), tom. III, sect. VI; Jahrb. für Phil. und spec. Theol. XV—XXI.

(5) Ptol. Luc. H. E. L. XXIII, c. 11, zegt, dat Thomas de Opuscula schreef: secundum consultationes sibi factas a diversis Principibus et personis.

(6) Responsio de VI articulis ad Lectorem Bisuntinum. S. Thom. Aquin. Opp. t. XVI. p. 175. Edit. Parm.

schap; zeer duidelijk toonen zij, hoe gaarne de Heilige, steeds kwistig met de schatten zijner wetenschap, de dienaar van allen en hoe liefderijk zijn hart was.

Een gevoel van eerbied en welwillendheid kenmerkt de korte brieven, aan het begin of aan het einde van sommige der toegezonden handschriften geplaatst.

Het boek *Over het bestuur der Vorsten* biedt Thomas den koning van Cyprus aan met deze woorden: *Toen ik mij zelven afvroeg, hoe u iets aan te bieden, dat der koninklijke hoogheid waardig, voor mijnen staat en mijne roeping betamelijk was, meende ik, dat het beste zijn zou, voor den koning een boek te schrijven over het bestuur van den koning. Daarin wenschte ik den oorsprong der vorstelijke macht en de plichten eens konings naar de uitspraken der H. Schrift, de leer der wijsgeeren en het voorbeeld van goede vorsten met zorg te behandelen, zooverre mijne krachten gaan. Voor het begin, de ontwikkeling en de voltooiing van dit werk verlaat ik mij op Hem, die de Koning der koningen, de Heer der heerschers is, door wien de koningen regeeren, die God is, de groote Heer en de groote koning boven alle goden* (1).

Bij het toezenden van zijn geschrift *Over het bestuur der Joden* aan hertogin Adelheide schrijft de Heilige: *Den brief uwer Excellentie heb ik ontvangen en daaruit is mij klaar gebleken, welk een liefderijke zorg u voor het bestuur uwer onderdanen en hoe groote welwillendheid u jegens onze orde bezielt; ik heb God gedankt, die zoo schoone deugden in uw hart gelegd heeft. Aan uw verzoek om schriftelijk antwoord op enkele vragen, was het mij nochtans moeielijk te voldoen; niet alleen dewijl het lesgeven mij zooveel arbeids bezorgt, maar ook omdat ik u in deze zaken liever den raad van anderen zag vragen, die er meer bedreven in zijn. Het ware niettemin onvoegzaam uwen ijver niet willig ter zijde te staan of uwe goedheid met ondank te loonen; weshalve ik u hierbij, doch zonder af te dingen op het meer verlicht oordeel van anderen, mijne antwoorden toezend* (2).

Geen bezigheden weerhouden den Heilige van een liefdedienst. *Allerliefste broeder in Christus*, — zoo schrijft hij aan een

(1) S. Thom. Opp. t. XVI, p. 225. De regimine Principum.
(2) S. Thom. Opp. t. XVI, p. 292. De regimine Judaeorum.

zijner medebroeders — *uwen brief en de vragen, waarop gij antwoord wenscht, heb ik ontvangen. Ik ben met bezigheden overladen, maar om uwentwil heb ik de eerste gelegenheid tot het schrijven van een antwoord te baat genomen. Ziehier dan, geliefde Broeder, de gedachten, die mij zijn ingevallen; schenk mij er voor, bid ik u, de voorspraak uwer gebeden* (1). Elders schrijft hij: *Op een lange reeks van vragen wenscht gij binnen vier dagen antwoord. Ik zend het u ondanks mijne talrijke bezigheden; om aan de broederlijke liefde jegens u niet te ontbreken, heb ik mijn anderen arbeid een weinig verschoven* (2). Ook ditmaal vraagt hij voor zijn arbeid het gebed van zijnen broeder (3).

Een jeugdige vriend der wijsbegeerte uit Leuven ontvangt op zijn verzoek eene verklaring van het boek *Peri hermeneias*, een deel van Aristoteles' geschriften over Logica. Bij zijn wetenschappelijk geschenk voegt de Heilige het volgende briefje: *Aangewakkerd door den ijver, waarmede gij in uw jongelingsjaren niet de ijdelheid zoekt maar de wijsheid, en uit verlangen om uwen wensch te bevredigen heb ik, niettegenstaande de beslommeringen mijner talrijke bezigheden, eene verklaring geschreven van Aristoteles' zeer duister boek Peri hermeneias. Want ik meen het hooger wetenschappelijke, naar mijn vermogen, aan meergevorderden te moeten mededeelen, zonder aan jongeren hulpmiddelen tot vooruitgang te onthouden. Ontvang dus als een vriend van studie het klein geschenk van dezen kommentaar; wanneer gij er uw voordeel mede doet, kunt gij mij tot grootere dingen oproepen* (4).

Hulpvaardige vriendschap spreekt eveneens uit de begeleidende briefjes aan den heer van Bourg, toen hem de korte *Verhandeling over voorteekenen* werd toegezonden (5), en aan den

---

(1) S. Thom. Opp. t. XVI, p. 175—176. Responsio de VI articulis ad Lectorem Bisuntinum.

(2) Ad Lectorem Venetum. S. Thom. Opp. t. XVI, p. 169.

(3) Valeat caritas vestra diu, et pro hoc labore mihi orationum suffragia rependatis.

(4) Het opschrift van den brief luidt: Dilecto sibi Praeposito Lovaniensi frater Thomas de Aquino salutem et verae sapientiae incrementa.

(5) Tractatus de sortibus ad Dominum de Burgo. — Eene kleine aanduiding, dat dit werkje in Frankrijk zou geschreven zijn, wil men zien in het eerste hoofdstuk, waar de schrijver zegt: Nullus enim in Gallia existens forte aliquid

lector van Besançon met een *Antwoord over zes artikelen* (1).

Wij lazen de enkele hier vertaalde of alleen genoemde kleine epistelen met belangstelling, omdat wij geen brieven van den Heilige bezitten en wij dus zeer zelden een woord uit het gewone menschelijke leven van hem vernemen (2).

Met een zekere geestdrift van gehoorzaamheid beantwoordt hij de vragen zijner oversten. Onder de plechtige H. Mis van Woensdag in de Lijdensweek wordt den Heilige een brief overhandigd van den generaal zijner orde. Onmiddellijk alles ter zijde stellend, brengt hij met het vervaardigen van den opgedragen arbeid — *Een antwoord over twee en veertig geschilpunten* — den witten Donderdag door (3).

Deze kleine bijzonderheden, uit de begeleidende brieven der *Opuscula* verzameld, zijn toelichtingen door feiten van hetgeen de geschiedschrijvers, helaas! veelal niet dan in algemeene termen, nopens Thomas' goedhartigheid en gehoorzaamheid verhalen.

Bij al zijne goedhartigheid deed de Aquiner nooit afstand van het goed recht der wetenschap.

Inderdaad, hij toont, wanneer het hem raadzaam dunkt, aan zijne vrienden bescheiden hunne wetenschappelijke feilen. Nimmer verliest hij de nauwkeurigheid en de degelijkheid uit het oog. Daar een oppervlakkige termenkeuze en een onbestemde voordracht der behandelde vraagstukken verwarring baart, dringt hij er op aan, dat zij, die hem raadplegen, hunne zienswijze met redenen staven: zoo kon men eene rechtstreeksche wederlegging beproeven (4). Alle grenzen moeten afgebakend

---

inquirendum curat de his quae ad Indos pertinent. — Over Burgus Bourg, zie Rev. d. quest. hist. 1882, Juillet, p. 220.

(1) Responsio de VI articulis.

(2) De *Epistel aan Johannes* over de methode van studeeren werd reeds in 1330 op Thomas' naam gesteld, maar wordt niet als echt beschouwd. Vgl. De Rubeis, Diss. crit. XX, 5.

(3) S. Thom. Opp. t. XVI, p. 163. Responsio de XLII articulis. Het opschrift van den brief aan Johannes van Vercelli, den generaal der Orde, luidt: Reverendo in Christo Patri Fratri Joanni Magistro Ordinis Fratrum Praedicatorum, Frater Thomas de Aquino cum debita reverentia se ipsum ad obedientiam promptum etc.

(4) Responsio de VI articulis. S. Thom. Opp. t. XVI, p. 175; Ad Lectorem Venetum, l. c. p. 174.

blijven. „Vele der gestelde vragen behooren niet tot de Theologie," schreef hij zijnen generaal, Johan van Vercelli, toen deze hem, vermoedelijk uit naam van een bevriend geleerde, een groot aantal strijdvragen had voorgelegd (1). Ook dient men geloofsartikelen en menschelijke meeningen wel van elkander te onderscheiden; het algemeen gevoelen der grieksche of arabische wijsgeeren worde, wanneer het niet tegen de Openbaring strijdt, even min een geloofspunt als eene aan het geloof vijandige meening genoemd; men zij bij soortgelijke vraagstukken Sint-Augustinus' raad gedachtig: *Verneem ik, dat een Christen deze dingen — de leer der wijsgeeren namelijk over den hemel, de sterren, de bewegingen van zon en maan — niet weet en er zich verkeerde begrippen van vormt, dan blijf ik bij deze dwaling geduldig: immers het schaadt hem niet, daar hij van U, Heer en Schepper van ons allen, hiermee nog niets onwaardigs denkt, al blijven hem stand en aard der schepselen verholen; doch wel schaadt het, indien hij deze dwaalbegrippen als geloofsleer beschouwt en het waagt zijne onwetendheid hardnekkig te verdedigen.* — Men geve — vervolgt Thomas — door overdrijvingen den wijzen dezer wereld geen aanleiding om het geloof te smaden. De Heilige duldt geen afwijking van de wet, dat eene waarheid op degelijke wijze worde verkondigd. „Een prediker der waarheid moet zich niet tot onbekende fabelen wenden" schrijft de Heilige aan een zijner bekenden; en op de vraag, of de Moedermaagd, dagelijks tot Christus' opstanding, zevenmaal Simeon's voorzegging van het weezwaard in grievende smart overwoog, geeft hij ten antwoord: „zulke onbeduidende zaken moet men niet prediken, waar een zoo groote rijkdom van zékere waarheden voor de hand ligt (2)."

Tot de voornaamste *Kleine Werken* rekent men: drie verhandelingen over het kloosterleven; het *Officie van het H. Sacrament;* het boek: *Over het bestuur der Vorsten; Tegen de dwaling der Grieken;* de *Verklaring eeniger leerstukken tegen de Grieken en Saracenen; Over de eenheid van het Intellect* tegen Averroës

(1) Responsio ad XLII articulos. S. Thom. Opp. t. XVI, p. 168.

(2) Resp. ad Lect. Bisunt. S, Thom. Opp. t. XVI, p. 175. Non enim decet praedicatorem veritatis ad fabulas ignotas divertere. — Nec aestimo hujusmodi *frivola* esse praedicanda, ubi tanta suppetit copia praedicandi ea quae sunt certissimae veritatis.

en het *Compendium der Theologie* aan Reginald van Piperno (1). Het eigenaardige dier geschriften is niet uitsluitend hun hooge wetenschappelijke waarde, noch hun groote beteekenis voor het leven en den strijd van de XIII[de] eeuw, maar tevens en zeer voornamelijk, dat zij, voor hunnen tijd op doeltreffende wijze vervaardigd, een ongewoon helder licht verspreiden over vraagstukken, waarvoor zoovele tijdgenooten vruchteloos eenige opheldering zoeken, terwijl zij mat rondzwerven in een labyrint van altijd wederkeerende en door elkander warrende stelsels. Een leerzaam en stil gemoed zal daarenboven menige bladzijde dier te weinig bekende geschriften niet kunnen lezen zonder godsdienstige ontroering, als bij eene stem uit den hooge.

Enkele *Kleinere Werken* hebben wij reeds besproken; van eenige andere zal later gewag worden gemaakt. Allereerst vermelden wij hier de schoone verhandeling *Over het bestuur der Vorsten* (2).

Het geschrift, onder dezen titel aangeduid, bestaat uit vier boeken, maar alleen geheel het eerste boek en het tweede tot de helft van het vierde hoofdstuk zijn door den Heilige zelven vervaardigd. Het overige wordt aan een zijner leerlingen, en veelal aan Ptolomeus van Lucca, toegeschreven. Het werk, omtrent 1266 begonnen, was bestemd voor prins Hugo II, uit het huis van Lusignan. Toen de toekomstige koning van Cyprus ditzelfde jaar, op veertienjarigen leeftijd, met het aardsche leven zijn kroon en rijk verliet, brak Thomas zijne verhandeling af (3).

Voor de kennis der thomistische staatsleer is het boek *Over het bestuur der Vorsten* van zeer groote beteekenis.

De natuur zelve — zoo betoogt de Aquiner — heeft den mensch tot een maatschappelijk wezen gevormd. Met elkander vereenigd streven wij naar het algemeen welzijn. Voor de eenheid van dit maatschappelijk streven is een bestuur noodzakelijk. Dit bestuur kan in de handen eener menigte, of eeniger grooten

---

(1) Vgl. S. Thom. Opp. t. XV en XVI en S. Thomae Opuscula selecta (Lethielleux 1881), t. I en III.

(2) De regimine Principum.

(3) S. Thom. Aquin. Opp. t. XVI, p. 225. — Vgl. Ptol. Luc. H. E. XXIII, 13; Barth. Logoth.; Triveth; S. Antonin. etc. — Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. t. I. 336. — De Rubeis, Diss. in Opuscula, IV, 1. — Het Opusculum is afgewerkt door den H. Thomas tot: *Opportunum est igitur in conversatione humana* etc.

of eens enkelen berusten, en goed of kwaad geregeld zijn: goed, wanneer het algemeen welzijn, kwaad, wanneer louter het bijzonder belang der bestuurders beoogd wordt. In het eerste geval heeten de drie aangewezen regeeringsvormen republiek, aristocratie en koningschap; misbruikt dragen zij den naam van democratie, oligarchie en tyrannie (1). De monarchie schijnt voor het welzijn des volks de veiligste regeeringsvorm, doch ontaard, wordt het de hevigste ramp (2); derhalve waarborge men het éénhoofdig bestuur door deze drie veiligheidsmaatregelen: men verheffe tot monarch een man, die reden tot vertrouwen geeft, dat hij niet zijn bijzonder, maar het algemeen welzijn zal zoeken; men schikke het rijksbestuur zoo, dat den vorst de gelegenheid tot dwingelandij ontnomen worde; men tempere zijn macht genoegzaam, dat hij niet licht tot dwingelandij kan overslaan (3). Sluipt de dwingelandij ondanks deze voorzorgen op den troon, men wachte van geen sluipmoord heil, noch trede eigenmachtig tegen tyrannen op; wel is het geoorloofd in de tusschenkomst eener hoogere publieke macht, zoo deze bestaat, redding te zoeken. Is het juk dragelijk, dan zij men liever voor eene wijle duldzaam, dan dat men zich blootstelle aan zoo vele gevaren, als met het optreden tegen dwingelanden verbonden zijn. Bij zwaren dwang herinnere men zich met de eerste Christenen Sint-Petrus' vermaning, dat men ook aan de harde heeren gehoorzamen moet; men vertrouwe op God, die de harten der koningen in zijne hand heeft; men onthoude zich van zonden, opdat Hij de plage des dwingelands doe wijken (4).

---

(1) De regimine Principum, I, 1.

(2) De reg. Princ. I, 2—6.

(3) I, 6. — Primum autem est necessarium ut talis conditionis homo ab illis ad quos hoc spectat officium, promoveatur in regem, quod non sit probabile in tyrannidem declinare.... Deinde sic disponenda est regni gubernatio, ut regi jam instituto tyrannidis subtrahatur occasio. Simul etiam sic ejus temperetur potestas, ut in tyrannidem de facili declinare non possit. — De hier aangeduide leer vond hare meer voltooide uitdrukking in de theologische Summa I. II, quaestio 105, toegelicht door I. II, quaestio 97, 1.

(4) Esset autem hoc multitudini periculosum, et ejus rectoribus, si privata praesumptione aliqui attentarent praesidentium necem etiam tyrannorum. — Videtur autem magis contra tyrannorum saevitiam non privata praesumptione aliquorum, sed auctoritate publica procedendum. — Docet enim nos Petrus non bonis tantum et modestis, verum etiam dyscolis dominis reverenter subditos esse. Haec est enim gratia, si propter conscientiam Dei sustineat quis tristitias

Het geluk zijns volks moet het streven des vorsten zijn. Wat loon nu wacht den koning voor zijn zware plichten? Cicero en Aristoteles noemen eer en roem eene vorstelijke vergelding; dan, al is het beter de goedkeuring der welgezinden dan genot en goud te zoeken, de menschelijke goedkeuring alleen is voor het trouw vervullen der koninklijke plichten een te onbeduidend loon (1). God en het getuigenis van een rechtschapen en goed geweten, ziedaar eene waardige vergelding. „En onder dit opzicht geldt eer en roem als 's konings loon. Welke wereldsche en broze eer toch evenaart deze, dat de mensch een burger en huisgenoot Gods zij en onder Gods kinderen worde gerekend en met Christus deelgenoot worde aan het erfdeel van het hemelsch koninkrijk? Dit is de eer, waarvan David verlangend en bewonderend zeide: *uwe vrienden zijn zeer verheerlijkt.* En welke glorie van menschelijken roem kan vergeleken worden met een lof, die niet op bedriegelijke vleitaal en misleide menschelijke meeningen steunt, maar door het getuigenis des gewetens uitgesproken, met Gods getuigenis wordt bekrachtigd, die zijnen belijders heeft toegezegd, dat Hij hen zal belijden in de glorie des Vaders voor de Engelen Gods. Wie deze glorie nastreven, vinden haar en de menschelijke glorie, waarnaar zij niet streven, bovendien, gelijk Salomon, die de afgebeden wijsheid van den Heer verwierf en tevens beroemder dan andere koningen werd (2)." Om zijn uitmuntendheid is aan het koninklijk ambt een uitmuntend hemelloon weggelegd; hoe dwalen dus de dwingelanden, die aan aardsch gewin de rechtvaardigheid ten offer brengen, te meer, daar duurzame macht, rijkdom, eer en roem veel lichter aan goede vorsten ten deel vallen, terwijl tyrannen vaak hun doel missen en aan ontzettende gevaren blootstaan (3).

De koning leide het staatslichaam als de ziel. Hij zij een

---

patiens injuste. — Quod si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum est ad regem omnium Deum qui est adjutor in opportunitatibus in tribulatione.... Nec enim abbreviata manus ejus (Dei) est ut populum suum a tyrannis liberare non posset... Sed ut hoc beneficium populus a Deo consequi mereatur, debet a peccatis cessare... Tollenda est igitur culpa, ut cesset a tyrannorum plaga. I, 6.

(1) I, 7.

(2) I, 8.

(3) I, 9—11

plaatsvervanger Gods in de wereld. Daarom betaamt hem ijver voor de gerechtigheid, als aan den uitvoerder van zulk een hooge rechtsmacht; en hij leere zachtzinnigheid en goedertierenheid, daar hij al zijne onderdanen als ledematen van zijn eigen lichaam heeft aan te zien (1). De eerste vorsten van een rijk, wien het stichten van een nieuwen staat is opgelegd, behooren allereerst een gezonde, vruchtbare, schoon gelegen, goed verdedigbare landstreek voor hun volk te kiezen; daarna het gekozen oord met wijsheid te verdeelen: waar stad, of dorp, of burcht zal rijzen; waar wetenschap, oorlogswezen en koophandel zich het best zullen vestigen; waar voor de verschillende ambten een geschikte verblijfplaats zal zijn (2). Bij het bestuur van een aldus gevestigden staat houde iedere vorst steeds het oog gevestigd op het hoogere doel der maatschappij. Het hoogere doel nu der menschelijke samenleving is een leven naar de regels der deugd. Dit leven echter is niet het hoogste doel, maar een middel, om tot het hoogste, dat is, tot Gods bezit te geraken. Bij het streven naar dit allerhoogste doel berust het opperbevel in de handen van onzen oppersten Koning, Jezus Christus. Om tijdelijk en geestelijk niet met elkander te verwarren, vertrouwde Christus de leiding van het geestelijk leven aan zijn priesters toe, bijzonder aan den Opperpriester, zijnen Stedehouder en Petrus' opvolger, den Paus, aan wien daarom ook de vorst met betrekking tot het bovennatuurlijk doel onderdanigheid verschuldigd is (3). Doch het beheer aller tijdelijke zaken behoort den vorsten; zóó nochtans, dat zij bij hun bestuur nimmer 's menschen eeuwige bestemming uit het oog verliezen mogen (4).

(1) I, 12. Hoc igitur officium rex suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, et sicut Deus in mundo. Quae si diligenter recogitet, ex altero justitiae in eo zelus accenditur, dum considerat ad hoc se positum ut loco Dei judicium regno exerceat; ex altero vero mansuetudinis et clementiae lenitatem acquirit, dum reputat singulos qui suo subsunt regimini, sicut propria membra.

(2) I, 13.

(3) I, 14. — Virtuosa igitur vita est congregationis humanae finis .... sed quia homo vivendo secundum virtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione divina .... oportet eumdem finem esse multitudinis humanae qui est hominis unius. — Sed quia finem fruitionis divinae non consequitur homo per virtutem humanam, sed virtute divina .... perducere ad illum finem non humani erit, sed divini regiminis, etc.

(4) .... manifestum ex dictis fit, quod rex sicut dominio et regimini quod administratur per sacerdotis officium, subdi debet, ita praeesse debet omnibus humanis officiis, et ea imperio sui regiminis ordinare, etc. I, 15.

Een koning stichte het goede, handhave het en streve steeds naar volmaakter; — hij beware de eenheid des vredes, leide zijn volk tot goede daden en schenke het hiertoe behoorlijke hulpmiddelen; — hij drage zorg voor eene wijze aanstelling, verwisseling en opvolging der magistraten, houde door wijze wetten, door strafbepalingen en vergelding de kwaadwilligen in toom, de rechtschapen lieden in eere, en sterke het rijk tegen elken vijandelijken aanval. De koning verbetere wat ongeregeld is; vulle aan, waar hij tekortkomingen bespeurt; zoeke, wat hij vermag, te volmaken.

Ziedaar de algemeene stellingen over het koningschap (1).

Het tweede boek daalt tot bijzonderheden af: welke luchtstreek, welke bodem voor het stichten van steden de voorkeur verdient (2); wat beter onderhoudsmiddel is, eigen arbeid in een vruchtbaar gewest, of koophandel met vreemden (3); welke voordeelen een landstreek oplevert, waar eene breede vlakte zich uitstrekt, vruchtboomen bloeien, een nabijzijnd gebergte omhoogstijgt, schoone wouden tieren en waterstroomen den bodem besproeien (4). In zulke bekoorlijke oorden moet men steden bouwen. Zoo trekt men bewoners en houdt ze bijeen (5). Men houde echter maat. Want te veel genot schaadt de maatschappij. Dit denkbeeld, waarmee de schrijver zijn geschrift afbrak, ontwikkelt hij aldus. „In de eerste plaats, lieden, die voor het genot leven, worden stompzinnig; want het zoete der genietingen dringt langs de zinnen in de ziel, en belemmert aangaande de dingen van vermaak de vrijheid van oordeel. Hierom zeide Aristoteles, dat door het genot de voorzichtigheid van den rechter verloren gaat. Verder maakt overtollig genot afvallig van de rechtschapenheid en de deugd. Niets toch voert zoozeer tot buitensporigheid, die het juiste middel der deugd verbreekt, als vermaak. Vooreerst dewijl genot begeerig van aard is, waardoor het bij eene kleine genieting voortijlt naar de aanlokselen van schandelijke vermaken, gelijk droog hout door een weinig vuur in brand vliegt; vervolgens omdat genot de begeerte niet stilt, maar gesmaakt een

(1) I, 15.

(2) De reg. Principum, II, 1—2.

(3) II, 3.

(4) II, 4.

(5) II, 4: eo quod absque amoenitate vita hominis diu durare non possit.

feller dorst ontsteekt. De deugd brengt het derhalve mede, dat de menschen zich van overtollige genietingen onthouden. Want indien men het overtollige vermijdt, zal men gemakkelijker het juiste midden der deugd bereiken. Zij die zich onmatig aan het genot overgeven, worden weekelijk; zij zijn zonder moed voor het ondernemen van iets moeilijks; voor het torsen van arbeid en het trotseeren van gevaren. Zoo wordt krijgshaftigheid door genot zeer verzwakt, immers, gelijk Vegetius zegt in zijn boek over het Krijgswezen, hij ducht den dood weinig, die weet, dat het leven hem weinig genietingen schenkt. Eindelijk, wanneer de mensch verslapt door genot, wordt hij veelal traag; hij verzuimt studie en zaken, alleen op vermaken bedacht. Wat anderen verzamelden, wordt dan verkwist. Menschen, op die wijze tot armoede vervallen, kunnen toch niet meer buiten hun aangewende genietingen; zij geven zich over aan diefstal en roof, om tot voldoening hunner lusten zich het noodige te verschaffen. Te groote weelde derhalve van omgeving, of van welken aard ook, is voor de gemeenschap nadeelig (1).

Gerechtigheid, vrede, welvaart; plichten, krachten en eischen: van deze dingen toont de Aquiner in zijne beschouwingen zoo helder de grondbeginselen, dat zij voor de sociale ethiek nooit hare belangrijkheid zullen verliezen. Zonder iets van het aardsche te miskennen, ziet hij, hooger dan heidensche staatslieden en boven ons menschelijk zwoegen en streven, de heilige wetten en de bovennatuur, geestelijke en tijdelijke macht, gezag en vrijheid, priesterdom en koningschap. God en den mensch in hun waar verband beschouwend, ontwikkelt hij zijne verheven staatsleer, die het aardsche welzijn verzekert door het te vereenigen met een toekomend geluk; die vorst en volk in hun rechten handhaaft door hunne wederzijdsche plichten te bouwen op God. Grieksche en andere oude gemeenschapsvormen, die Thomas door Aristoteles of klassieke geschiedschrijvers kende, waren niet dezelfde menschelijke groepeeringen, als de Heilige in Italië, Frankrijk en Duitschland zoo krachtig tot ontwikkeling zag komen, en nog altijd zouden gezag en persoonlijke ondernemingsgeest voortgaan zich naar nieuwe verhoudingen maatschappelijk te verbinden; maar het waarachtig leven der volkeren zal voor zijne harmonische beweging moeten luisteren naar de

(1) II, 4.

hooge wet van orde, die de leidende gedachte is der verhandeling „Over het Vorstenbestuur”.

Een ander karakter dan het laatstgenoemde werk draagt het kleine geschrift, getiteld: *Over het bestuur der Joden aan de hertogin van Brabant* (1).

Toen hertog Hendrik III den 28 Februari 1261 te Leuven gestorven was, kwam het bestuur van Brabant, gedurende de minderjarigheid harer kinderen aan hertogin Adelheid, die nochtans in 1267 — zes jaren vóor haren dood (23 Oktober 1273) — van de voogdijschap en het bestuur afstand deed. Tusschen 1261 en 1267 stelde zij in een brief, dien wij niet meer bezitten, den haar sedert 1252 bekenden Aquiner (2) een achttal vragen omtrent regeeringsbeleid. Zij betroffen netelige zaken van praktijk, in verband met Jodendom, woeker, toekenning van ambten en cijnsheffing. Blijkbaar had de Heilige het antwoord liefst aan anderen overgelaten; hij mocht evenwel zijn dankbaarheidsplicht niet vergeten (3).

Bij de tegenwoordige wetgeving en tijdsomstandigheden zijn wij allicht geneigd de gematigdheid van Thomas' antwoorden omtrent het Jodendom te misduiden (4). Het is niettemin zeker, dat de Aquinaat voor hen, die arbeiden wilden, een gedragslijn van zachter bestuur wil gevolgd zien. Hij weet en zegt het, dat er ook buiten Israël woekerachtige praktijken bestaan en dat daartegen dezelfde maatregelen moeten gelden (5). Hij waarschuwt tegen hen, die afweer van joodsche misbruiken tot eene uitbuiting willen maken en stelt twee beginselen, die bij elke cijnsheffing, te eerbiedigen blijven: teruggave van onrechtvaardig

---

(1) De regimine Judaeorum ad Ducissam Brabantiae.

(2) Zie boven bl. 89—95.

(3) Aan het begin en aan het einde van zijn antwoord verklaart de Heilige, dat de zaak hem bezwaarlijk was. Het ware mij aangenamer — zegt hij — »ut super his requireretis aliorum consilium magis in talibus peritorum«, en aan het slot: »in quibus vobis non sic meam sententiam ingero quin magis suadeam peritiorum sententiam esse tenendam«.

(4) Vgl. Deploige, S. Thomas et la question juive.

(5) Daarom zegt Thomas, De regim. Judaeorum: Quod autem de judaeis dictum est, intelligendum est et de *cavorsinis* vel quibuscumque aliis insistentibus usurariae pravitati. — Deze *cavorsini* waren voor een groot deel italiaansche kooplieden, tegen wier woeker ook de H. Lodewijk door een edict van Januari 1268 optrad.

goed aan den wettigen eigenaar en het algemeen welzijn (1).

Het groote denkbeeld: *utilitas communis* of *algemeen welzijn* geeft den Heilige, ofschoon hij aan eene vorstin van goeden wil en nauwgezet geweten schrijft, deze strenge woorden in: „Gij vraagt mij, of u heffingen geoorloofd zijn tegenover uwe onderdanen. Bij deze zaak moet gij beschouwen, dat de vorsten dezer aarde door God gesteld zijn, niet om eigen gewin te zoeken, maar om het algemeen welzijn des volks te behartigen. Bij Ezechiël 22 immers worden eenige oversten aldus gelaakt: *Haar oversten in haar midden zijn als buit roovende wolven, om bloed te vergieten en zielen te verderven en uit geldzucht gewin na te jagen.* En elders zegt een profeet: *Wee den herders van Israël, die zich zelven weidden. Moeten niet de kudden door de herders geweid worden? De melk at gij, en met de wol kleeddet gij u, en wat vet was, slachttet gij, doch mijne kudde weiddet gij niet* (2)." Vervolgens erkent de schrijver, wat billijkerwijze den vorst toekomt, om aan het einde van dit antwoord nogmaals het volstrekt ongeoorloofde te verklaren van heffingen, die bepaalde grenzen overschrijden, „alleen uit hebzucht of voor ongeregelde en onmatige uitgaven" (3).

Verkoop van ambten, al neemt men ook alle maatregelen, dat het geschiede „zonder nadeel voor de onderdanen", behoort niet gedoogd te worden. Want het geschiedt menigmaal, dat beter geschikten voor zulke ambten te arm zijn om ze te koopen; en ook zij, die èn tot de beteren behooren èn rijk zijn, begeeren zulke betrekkingen niet, noch zijn er op uit, hun ambt tot een geldzaak te maken. Daardoor komen veelal de slechtere elementen aan landsposten, eerzuchtigen en geldjagers, waarschijnlijk tot verdrukking der onderdanen en met ontrouw aan de vorstelijke belangen (4).

---

(1) Vgl. H. J. A. M. Schaepman, St. Thomas van Aquino, bl. 11—17; Gayraud, L'Antisémitisme de Saint Thomas d'Aquin (1896); Thömes, Divi Thomae Aquinatis Opera et Praecepta, quid valeant ad res ecclesiasticas, politicas, sociales (1875); S. J. Fockema Andreae, Het Oud-Nederlandsch Burgerlijk Recht, D. I (1906), bl. 89—95.

(2) Ezech. XXXIV, 2.

(3) De regim. Judaeorum: Si vero velint exigere ultra id quod est institutum, pro sola libidine habendi aut propter inordinatas et immoderatas expensas, hoc eis omnino non licet.

(4) De regim. Judaeorum: Primo quidem quia contingit frequenter quod illi qui essent magis idonei ad hujusmodi officia exercenda, sunt pauperes ut

Maar weinige onder de *Kleinere Geschriften* gaan zoo rechtstreeks tot het leven als dat voor Hugo van Lusignan, koning van Cyprus en de enkele bladzijden voor hertogin Alix van Brabant. Groote waarde voor de middeleeuwsche geschiedenis hebben verder de drie werken, uitgelokt door den kloosterstrijd: éen daarvan kwam bl. 103 ter sprake; twee andere brengen wij later te berde. Het traktaat *tegen de Averroïsten,* dat te zijner plaatse zal behandeld worden, is een belangrijke episode uit een anderen strijd der middeleeuwsche wereld. Vermelden wij nog, terloops en als kleine bijdragen tot kennis van oude volksgebruiken, de beknopte geschriften *Over de ondoorgronde werken der natuur aan een* (verder onbekend) *ridder* (1); *Over voorteekenen aan den heer van Bourg* en *Wat de sterren ons zeggen,* voor frater Reginaldus, een ordebroeder van Thomas en sedert 1261 diens trouwen gezel (2). Deze drie: *Opuscula* toonen ons, hoe de Aquiner zich tegen bijgeloovige praktijken heeft aangekant en tevens getracht, zoover het hem mogelijk was, vèrstrekkende invloeden der ons omringende natuurkrachten op het menschelijk organisme te erkennen en daarvoor min of meer waarschijnlijke verklaringen na te sporen (3).

Het is ons goed, den H. Thomas niet enkel te beschouwen in de verhevenheid, waar hij schittert als een engel in de zon; wij zien hem ook gaarne in het voor allen toegankelijk verkeer van erkentelijkheid en vriendschap met zijn tijdgenooten. Weldaden schonk hij; weldaden ontving hij, niet voor zich, maar voor zijne broeders. Zoo schonk Mattheus de la Porta aan de Predikheeren eene kerk met huizen en hoven. Dit alles ter wille van Thomas. „Uit genegenheid voor de orde — zegt de schenkingsakte — en uit groote vriendschap voor dien eerbiedwaardigen man Frater Thomas van Aquino." — Bernard van Monte Cassino,

---

emere non possint, et si etiam sunt divites illi qui meliores sunt, talia officia non ambiunt nec inhiant ad lucra ex officio acquirenda. Etc. — Vgl. Brants, L'économie politique au Moyen-Age (1895).

(1) De occultis operibus naturae ad quemdam militem. Zie De Rubeis, Diss. crit. XXIV, 1.

(2) De sortibus ad dominum de Burgo en De judiciis astrorum ad fratrem Reginaldum. Zie De Rubeis, Diss. crit. XIX, 3.

(3) Van vakmannen nam hij daarbij gangbare meeningen over. Zoo b.v. zegt hij in *De judiciis astrorum*: Medici circa aegritudines criticos dies observant, qui determinantur secundum cursum solis et lunae.

door dezelfde gevoelens bewogen, bood den Dominikanen te San Germano een klooster aan (1).

Grooter blijdschap dan over deze stoffelijke gaven, vervulden den Heilige, toen hij eenmaal (1265?) het hooge Kerstfeest vierde bij kardinaal Richard Hannibaldi, een oom van kardinaal Hannibald Hannibaldi, den gewezen leerling en trouwen vriend, aan wien wij den Aquiner het tweede gedeelte zijner *Catena Aurea* zagen toehuldigen (2).

Uitgenoodigd door den kardinaal had Thomas zich van Rome en het Sint-Sabinaklooster naar den burcht la Molara begeven, die aan den voet der hoogten van Tusculum, het tegenwoordige Frascati, lag. Daar trof hij twee andere gasten, die er jaarlijks plachten te komen (3). Deze gasten waren twee aanzienlijke Israëlieten uit Rome, mannen van kunde en fortuin. De kardinaal deed het voorstel, dat de Heilige zich met hen zou onderhouden over hunne bekeering. Lang sprak de groote leeraar met hen over het oude Verbond en bewees uit de woorden veler profeten, dat de Heiland gekomen is. Hierop wenschte men tijd om te overwegen tot den volgenden dag.

Volgens een oud verhaal verzekerden de twee Israëlieten, dat zij, met Thomas de kapel binnengekomen om er over het geloof te handelen, in zich een algeheelen omkeer gevoelden, zoodra de Heilige begon te spreken, en dat zij ternauwernood in staat waren geweest om diens woorden te beantwoorden of hem te wederstreven 4).

Nu kwam de vooravond van Kerstmis, van het hooge feest, dat altijd Thomas' ziel in heilige vervoering bracht (5). En hij bad in den nacht van 's Heeren Geboorte om genade en licht

---

(1) Zie Touron, Vie de St. Thomas, p. 213; Boll. VII, 744, n°. 14.

(2) Boven bl. 144.

(3) Richard Hannibaldi was kardinaal sedert 1237. In den kerkelijken staat was de verhouding tusschen Christenen en Joden gunstiger dan elders. Wat het bedrijf dezer laatsten betreft, zegt de Aquiner in zijn antwoord aan de hertogin van Brabant: Melius enim esset ut Judaeos laborare compellerent ad proprium victum lucrandum, sicut in *partibus Italiae* faciunt, quam quod otiosi viventes solis usuris ditentur.

(4) Fragmentum Codicis Colbertini anecdotum, uitgegeven door Uccelli in La scienza e la fede. Vol. XXII (1873), p. 10—21.

5) De Tocco, IV, 23.

voor twee zielen, wier bekeering hij zoo vurig begeerde. Smeekend boog hij zich neder voor den Zoon Gods, dat het mocht dagen uit den hooge. En ziet, toen de Israëlieten volgens afspraak weder tot den leeraar kwamen, verklaarden zij zich overtuigd. Hun hart had zich geneigd tot den armen Koning van Bethlehem.

Altijd is de Kerstdag eene groote blijdschap. Om de weldaad der bekeeringen, die God in zijne Barmhartigheid had geschonken, vierde kardinaal Richard ditmaal het feest dubbel met eene groote vreugde (1).

Eere aan God — juichte Thomas' ziel in hemelschen vrede.

---

(1) De Tocco, IV, 23. — In het Fragmentum Codicis Colbertini anecdotum wordt het feit, op gezag van Nicolaus de Setia, prior van Anagni, en van andere Predikheeren in meer bijzonderheden verhaald, en Thomas' eerste onderhoud met de twee Israëlieten, vader en zoon, een dag vroeger gesteld. De kardinaal zou in tegenwoordigheid zijner twee joodsche gasten, die »specialiter familiares dicti Cardinalis« heeten, tot Thomas hebben gezegd: »frater Thomas dicatis de verbis vestris bonis et sanctis istis induratis Hebraeis«.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas van Aquino als prediker. — Invloed der prediking in de XIIe en XIIIe eeuw. — Stemming jegens het woord Gods bij het christenvolk, inzonderheid aan de universiteiten. — Voor welke toehoorders de Heilige predikte. — Zijne grondbeginselen. — Wat ons van zijne preeken bewaard bleef. — Enkele voorbeelden. — Invloed van Thomas' predikatiën op het volk. — De innerlijke bron van welsprekendheid.

Dikwerf en tot zijn laatsten levenstijd heeft de heilige leeraar van Aquino Gods woord gepredikt.

Het eerste bericht omtrent dezen priesterlijken arbeid betreft de preek van Palmzondag 1259, toen een pedel onbeschaamd Thomas' woorden onderbrak (1). De laatste bijzonderheden zijn van de Tocco, Johannes Blasius en Leonardus van Cajeta of Gaëta, die den Heilige in 1272—1273, dus kort voor diens dood, te Napels op den kansel zagen (2).

Hoe gaarne zouden wij dat vuur van hooger leven begrijpen, waaruit liefdevlammen van heilige en heiligende gedachten en gevoelens over de schare sloegen, met onverzettelijke kracht zondige neigingen verterend en wereldsche harten ontstekend in zuiverenden gloed!

Altijd zijn de eeuwige waarheden machtig en is de evangelie-

(1) Zie boven bl. 131—132.

(2) Proc. de vita, 58, 59, 70, 75. — Het woord »kansel« bezigen wij hier in ruimeren zin. Wat in de XIIIe eeuw als preekstoel diende, zie men bij Lecoy de la Marche, La Chaire française au moyen âge, spécialement au XIIIe siècle (2me édit. 1886), p. 229—232.

verkondiging schoon, zoo vaak groot geloof tot vurige geloovigen mag spreken uit de volheid des harten. In dit licht beschouwe men den Aquiner bij zijne prediking.

Verheffende dagen waren het, toen de H. Bernard van Clairvaux Europa's strijdbare mannen door zijn vlammend woord ontvonkte en aan Keizer Koenrad te Spiers de kruisvaan schonk. Naast den heiligen abt stonden Hugo van Sint-Victor, Raoul Ardent, Amedeus van Lausanne, Adam van Perseigne, Isaäc de l'Etoile, Petrus van Poitiers, de drie Geoffroy's van Babion, Mailros en Auxerre, wakkere dienaren des Heeren, die met hun priesterlijke taal de misdrijven hunner eeuw en de onverdelgbare macht des kwaads bestreden: waren zij geen redenaars als Demosthenes en Cicero, zij spraken een taal, naïef, bezield, vol leven, overtuiging en geestdrift van goed allooi, niet zelden verheven, — een taal, die tot boete, gerechtigheid, offervaardigheid en tot daden dreef (1). Van deze keurbende der XIIde eeuw namen de heilige Franciscus en Dominicus het woord des levens voor de XIIIde over, toen zij, geheel aan het aardsche onthecht, Christus den Gekruisten predikten. Indrukwekkend klonk de evangelische bazuin door alle christenlanden! Uit de seculiere geestelijkheid, uit de oude kloosterorden gingen welsprekende stemmen op, die doordrongen diep in het hart der volkeren. Nog hoogere kracht scheen de zonen van den H. Franciscus en Dominicus in het vuur van hunnen eersten ijver te bezielen. Op het onweerstaanbaar woord van den H. Bonaventura, Antonius van Padua en zooveel andere trouwe volgelingen des serafijnschen Vaders besloten duizenden het juk der zonden af te werpen. In heilige bondgenootschap streed de dominikaner orde naast deze wakkere legerschaar van den heiligen Assisiër voor Christus' naam. Onder Thomas' ordebroeders gaven Hendrik van Keulen, Jordanus van Saksen, Petrus van Verona, Johannes van Vicenza en Ambrosius Sansedonius het voorbeeld eener waarlijk apostolische prediking (2).

Uit den aard zelven der priesterlijke welsprekendheid blijkt haar tweevoudig doel, te weten, het verklaren van den gewijden tekst door de kerkvaderen en het ontvouwen der christelijke zedenleer. Een priester, die zich van deze dubbele roeping in

---

(1) Vgl. Bourgain, La Chaire française au XIIe siècle.

(2) Vgl. Lecoy de la Marche, La Chaire française au moyen âge, p. 110—205.

het predikambt behoorlijk wist te kwijten, vond in de XIIIde eeuw allerwegen gretige toehoorders, op wier geloovig hart het woord der prediking diepen indruk maakte: levendig geloof en onbedorvenheid van beginselen waren een geestelijke gemeenschap waardoor ijverige priesters en geheel het volk elkander in de taal der zielen verstonden. Woelden er in Thomas' tijdgenooten hartstochten, verslaafdheid aan wereldsche vermaken, lichtzinnigheid, daar waren tevens eene menigte onbedorven harten, een ernstig streven naar zelfbeheersching en, wat vooral zwaar weegt, zielroerende, heilige voorbeelden van berouw en bekeering, door het verkondigen der evangelische waarheid uitgewerkt (1).

Bijzonder trekt hier de universiteitswereld onze aandacht.

Niet altijd zien wij de beoefenaars der wetenschap in de geleerde collegezalen, of bij hun boeken en perkamenten in Aristoteles' metaphysica en andere bespiegelingen verdiept. Wanneer de duizenden studenten b.v. te Parijs hun door de stad verspreide huurkwartieren ontvloden, was het niet immer om met hunne makkers een wetenschappelijk gesprek te gaan aanknoopen, noch om bij het dalen der avondstilte langs de Seine-boorden en op de Pré-aux-Clercs diepzinnige vraagstukken te gaan overpeinzen (2); maar meer dan eens scheen de losbandigheid ontketend en werd de fransche hoofdstad verontrust door verkwisting, woestheid, drinkgelagen, lediggang met de daaraan verbonden uitspattingen van allerlei soort. Voor iederen landaard gold een ondeugd als schibboleth; de Engelschman was een dronkaard, de Franschman trotsch en verwijfd, de Duitscher wrevelig en een vriend van slemperij, de Normandiër ijdel, de Bourgondiër een woestaard en loshoofd, de Romein een muiter en een dief, de Siciliaan wreed, de Brabander een volledige roover, de Vlaming een verkwister, een zwelger en verwijfd (3). Soortgelijke algemeenheden en hekelwoorden zijn geen maatstaf voor de zedelijkheid eener universiteit; wij bezitten echter andere bewijzen genoeg, dat alle minnaren der wetenschap niet geheel en al den ouden Adam hadden afgelegd. Van tijd tot tijd brak de ruwheid los

---

(1) Vgl. Lecoy de la Marche, La Chaire française, p. 205—219; 269—289.

(2) Robert van Sorbon, De Conscientia. Vgl. Lecoy de la Marche, o. c. 450—467.

(3) Zie Raoul Ardent, in Epp. et Evangelia, *2a* pars; Bourgain, La Chaire française, p. 287. — Launoy, De Scholis celebrioribus, IV, 71; Hist. Jahrb. XIII.

onder de studenten, terwijl zij de nauwe, duistere straten der hoofdstad van hun nachtelijk gejoel en woeste liederen deden daveren, of bij den gloed hunner flambouwen en door den wijn verhit, bloedige proeven namen van het vuistrecht. Ook in de dagen van den H. Lodewijk en den H. Thomas van Aquino bestond het kwaad. En kon dit anders? Noodzakelijk bevonden zich onder de duizenden, die naar de akademische hoofdsteden stroomden, mannen zonder ernst, of zonder hoogeren ernst dan dien der eerzucht alleen; er kwamen jongelieden met goede bedoelingen maar zwak karakter; weelderig, weinig zelfstandig, weinig godsdienstig opgevoed, niet voorbereid om de verleiding mannelijk te wederstaan noch ingeënt tegen de besmetting.

Het priesterlijk woord had in die wereld toch een zending. Diep ontzag voor God en godsdienst onderhield zelfs bij hen, wier kracht in het nakomen der christelijke zedenwetten bezweek, een kiem van beter neigingen, een zeker onvernietigbaar plichtbesef. Daar heerschte geen sarcasme tegenover 's menschen eeuwige bestemming. Het geweten was niet stomp. Het geloof kwam de godsdienstige gedachte met een stemming van eerbied tegemoet.

Roelant van Cremona, stelde zich, na een schitterend banket, toen des avonds alle feestvreugde zweeg, de vraag: „wat rest mij van dit alles?" — 's Werelds ijdelheid trof hem als een bliksemstraal en de beroemde parijsche leeraar zeide de wereld vaarwel (1). Guerric van Metz hoorde in zijn studententijd het volgend lied onder zijn vensterraam langs de straten zingen:

Temps s'en vait,
Et rien n'ai fait;
Temps s'en vien,
Et ne fais rien (2).

---

(1) Ger. de Frach. Vitae Fratrum, VI, 7. Cum Magister R. Crem... in festo quodam haberet de scarleto novas et pretiosas vestes etc... in sero ad se reversus et tactus a Deo intrinsecus ait: ubi est festum quod fecimus, et laetitia illa tota quo abiit? Videns ergo quod, omnis mundi laetitia cito transit et in dolorem convertitur, sequenti die ordinem est ingressus.

(2) Vgl. Lecoy de la Marche, o. c. p. 480; Steph. van Bourbon († 1262) geeft van het XIIde eeuwsche volkslied dezen latijnschen tekst:

Tempus vadit
Et ego nil feci;
Tempus venit,
Et ego nil operor.

Hij beseft 's levens vluchtigheid en wijdt zich trouw aan Hem, die alleen ware duurzaamheid schenkt (1).

In zulke kringen was „de preek" een macht.

Velen, die later als lichten der kerkelijke en der burgerlijke maatschappij uitblonken, waren alléén of voornamelijk door de prediking in heiligen ijver ontstoken. Zoo won reeds de H. Bernardus in de parijsche scholen tal van kloosterlingen voor het boetvaardig Clairvaux. Jordanus van Saksen bevolkte kloosters met eene groote menigte universiteitsleden, die het zich tot een geluk rekenden het lidmaatschap der bedelorde te verwerven. Wij zien hem op één dag aan een en twintig studenten het dominikaner kloosterkleed schenken, terwijl duizend andere jongelieden hun oude studiemakkers bij deze aandoenlijke plechtigheid omringden: „veel tranen werden er gestort" — zegt de kroniekschrijver „want de kloosterlingen weenden van blijdschap, „en de wereldlingen van droefheid om het verlies en het afscheid „der hunnen" (2).

Aan de zedelijke vorming der parijsche studenten lieten de kloosterlingen van Saint-Jacques zich zeer veel gelegen liggen. Reeds onder den gelukzaligen Jordanus waren er *collationes* of avondpreeken uitsluitend voor de studenten der universiteit ingesteld, opdat de jongelieden 's avonds op de Zon- en Feestdagen hun tijd en wellicht hun deugd niet met ledigheid zouden verspillen. Onder anderen moet Albertus de Groote zulke *collationes* gehouden hebben (3).

Dat de H. Thomas van Aquino dikwerf voor studenten heeft gepredikt, schijnt niet te betwijfelen. Verder verkondigde hij Gods Woord nu eens aan medekloosterlingen dan weder aan de geheele vergadering van het geloovige volk.

Welke grondstellingen hij bij het predikambt volgde, kan ons deels uit algemeen erkende regels zijner eeuw, deels uit zijn eigen nadrukkelijke verklaring blijken.

---

(1) Ziehier eene goede logica van den dichter Serlon, die in de orde van Citeaux ging:

Linquo coax ranis, cras corvis vanaque vanis;
Ad logicam pergo, quae mortis non timet ergo.

(2) Ger. de Frach. Vitae Fratrum, III, 12.

(3) Quétif et Echard. Script. O. Praed., t. I, p. 97. — Ludovicus Valleol. zegt van Albertus Magnus: Ipse est, qui induxit consuetudinem de faciendis collationibus scholaribus. Vgl. Uccelli, S. Thom. Aquin. Sermones anecdoti, p. 17.

Hoeverre de middeleeuwsche priesterschap kennis droeg van een volledig stel klassieke regelen voor de gewijde welsprekendheid, of zich aan zulke regelen, al waren zij genoegzaam vastgesteld, verbonden rekende, hierover wagen wij het niet te beslissen. Zeker werden eenige hoofdbeginselen geëerbiedigd door alle priesters, wien hun heilige roeping ernstig ter harte ging. Waarheid, godsdienstig gevoelen, bevattelijkheid golden als de edelste eigenschappen van een verkondiger des geloofs. Met kracht streden de beste meesters tegen eene afwijkende richting, die het behagelijke, den zoeten klank of een wereldsche geleerdheid als hoogste doel bejaagde; Jezus' leer te doen zegepralen over de dwaling, de zonde en de wereldschgezindheid, daartoe riep God zijne priesters (1). Voor de Dominikanen der XIIIde eeuw, om ons bij dezen te bepalen, lag het kort begrip van hunnen prediktrant hierin, *dat men meer naar het nuttige dan naar het vernuftige had te streven; dat voorbeelden steeds de bewijsvoering behoorden te vergezellen; dat de priester voor zijne kunst en geleerdheid eene hoogere wijding moest zoeken in de genade Gods en een stichtenden levenswandel;* drie regels, door het gezag van den H. Dominicus, Jordanus van Saksen, Albertus den Grooten, Jacobus de Voragine, Humbert van Romans en door de ordewetten zelve geheiligd (2).

De H. Thomas werd door geen anderen geest bezield. „Gij zijt het licht der wereld" — zegt hij in zijn kommentaar op den H. Mattheus. — „Derhalve moet de verkondiger van Gods woord drie eigenschappen bezitten... vastheid, opdat hij niet afwijke van de waarheid; helderheid om niet duister te zijn bij het onderrichten; nuttigheid, opdat hij Gods glorie zoeke, niet de zijne" (3). Als de voornaamste kenbronnen van Christus' geopen-

---

(1) Predicatio non debet habere in se aliqua scurrilia vel puerilia, vel rimorum melodias vel metrorum consonantias que potius fuerunt ad aures audientium demulcendas quam ad animum informandum; debet habere predicatio pondus, ut virtute sententiarum animos auditorum emolliat et ad lacrimas moveat, excitet mentem, pariat contritionem, compluat doctrinis, intonet minis, blandiatur promissis, et ita tota tendat ad utilitatem proximorum. Vgl. naar Mss. lat. etc. Bourgain, La Chaire française, p. 50; 234—236, en Lecoy de la Marche, La Chaire française, p. 18—41.

(2) Lecoy de la Marche, La Société au XIIIme siècle, ch. VI; Mortier, Hist. des Maîtres gén. I, 497—518.

(3) .... Stabilitas, ut non deviet a veritate, ... claritas, ut non doceat cum

baarde wijsheid, die aan alle christelijke prediking ten grondslag ligt, zijn de H. Schrift en de H. Kerkvaderen iederen gewijden redenaar in de eerste plaats ter studie aangewezen; maar hierom alle redekunstige sieraden te bannen, den steun der ongewijde wetenschap geheel te versmaden, en den priester, die met het krachtig wapen der geleerdheid en welsprekendheid den toegang zocht naar het weerspannige gemoed zijner hoorderen, streng te vonnissen als een hater der eenvoudigheid van Christus' kruis — dit verwerpt de Heilige volstrekt. „Zij kanten zich — zeide hij van deze harde zedenmeesters — zij kanten zich tegen den H. Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Basilius, Gregorius, kortom tegen de lichten van Gods Kerk.... Wereldsche wijsheid en welsprekendheid met de H. Schrift te vereenen verdient òf lof òf blaam. Blaam in hem, die deze middelen uit roemzucht of als hoofdzaak bezigt, daar 't er hem toe leidt om te verzwijgen of te weerspreken, wat wereldsche wijsheid niet goedkeurt, zooals geloofsstukken, die boven 's menschen begrip gaan. Ook geldt dit voor hem, die de bewondering zijner hoorderen niet vraagt voor wát, maar voor hém, door wien 't gezegd wordt. — Prijsbaar is het gebruik van wereldsche wijsheid en welsprekendheid, als dit niet uit praalzucht geschiedt, maar om het heil der hoorderen, die somtijds langs dezen weg lichter en treffender onderwezen worden, of, zijn zij tegenstanders, overreed; verder, wanneer men deze middelen aan de hoofdzaak, de H. Schrift, dienstbaar en niet tot doel maakt; wanneer men aan de H. Schrift alles onderwerpt naar het apostolisch woord: *en wij alle verstand gevangen voeren onder de gehoorzaamheid van Christus.* Zoo zochten ook de apostelen welsprekend te zijn. En dit deed Sint-Augustinus zeggen, dat bij den H. Paulus de wijsheid voorging en de welsprekendheid volgde: de vooropgetreden wijsheid nu smaadde hare volgeling niet. Nog meer zochten de latere leeraren de wijsheid en de welsprekendheid der school... En dit is geen laakbare vermenging;.. maar hij, die de Schriftuurlessen, waardoor hij zijne toehoorderen verbeteren moet, naar hunne wenschen verzwakt, mengt zijne meening met den wijn der geopenbaarde waarheid en is een vervalscher" (1).

---

obscuritate, utilitas, ut quaerat Dei laudem et non suam. Comm. in Matth.; S. Thom. Opp. X, 56.

(1) Contra Impugnantes; S. Thom. Opp. XV, 56.

De Heilige volgde nog een ander beginsel, het schoonste maar moeilijkste van alle: nooit waagde hij het iets te prediken, wat hij zelf niet eerst beoefend had (1).

Goede grondbeginselen met hunne toepassing te vergelijken is voor onzen geest een genot. Dit doet ons het gemis van voldoend materiaal voor zulk eene vergelijking, terwijl het den Aquiner betreft, dubbel betreuren.

Daar is een bundel „Preeken", bestaande uit meer dan tweehonderd nummers: Zondagspreeken en Feestpreeken (2). Wij vorderen echter weinig met dit groot aantal. Want de echtheid der verschillende deelen is niet toereikend bewezen, terwijl er zich bovendien geen enkele preek onder bevindt in haar geheel. Het zijn schetsen, eenige uitgestippelde lijnen. Geen behoorlijke inleiding (exordium) en geen slotrede of peroratie. Het *Opusculum* — want de „Preeken" behooren tot de zoogenaamde *Kleine Werken* — is zelfs in zijn schralen vorm geen oorspronkelijk geschrift. Het behoort tot hetgeen men noemde *Reportata:* toehoorders hebben naar aanteekeningen of uit het geheugen verslagen samengesteld (3). Niets bewijst, dat deze schema's door Thomas zijn herzien. Eindelijk, Thomas bezigde gewoonlijk de latijnsche taal, wanneer hij voor vergaderingen van priesters, kloosterlingen of uitsluitend voor universiteitsleden het woord voerde, maar tot het volk sprak hij, zich regelende naar het algemeen gebruik en den eisch der dingen (4), in landstaal. De Tocco namelijk verhaalt, dat de Heilige preekte in het ideoom van zijn

(1) Non autem audebat aliquid dicere, nisi quod Deus dedisset eum implere. De Tocco, VIII, 49.

(2) Deze preeken zijn in het XVde deel der Parma-editie opgenomen onder de zeven »Opera praecipua«. — Van verschillende andere uitgaven vermelden wij nog die van kanunnik Raulx, Divi Thomae Aquinatis Sermones et Opuscula Concionatoria, — een werk, door Z. H. Paus Leo XIII den 23 October 1880 met een aanbevelend schrijven vereerd.

(3) Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 331 noemt, naar oude getuigen, Petrus van Andria als iemand, die ons van Thomas' preeken zulke verslagen heeft nagelaten.

(4) Vgl. Bourgain, La Chaire française au XIIIe siècle, p. 169—197; Lecoy de la Marche, La Chaire française au moyen âge, p. 233—269; Zeitschrift für Kath. Theol. 1894, p. 400 enz. — Intusschen bleven vele priesters hun preek schrijven in het latijn, schoon zij haar voordroegen in een levende taal. De macaronische preeken, d. i. preeken in een misvormende samenvoeging van latijn en landstaal zijn nooit zoo voorgedragen.

geboortegrond (1). Wat deze geschiedschrijver, die den leeraar van Aquino nooit dan te Napels hoorde, van het italiaansch bevestigt, doet ons met eenige waarschijnlijkheid gissen, dat Thomas, die immers ook te Parijs voor het volk preekte (2), zich daar van het fransch zal hebben bediend.

Eene welkome bijdrage tot kennis van S. Thomas' preektrant waren vijf door Uccelli voor het eerst uitgegeven *Sermones*, namelijk: een preek met bijbehoorende namiddagpreek (collatio) voor den 1sten Zondag na Driekoningen over Luc. II, 51 : *Jezus nam toe in wijsheid, en in ouderdom, en in genade bij God en de menschen ;* — een preek voor den 20sten Zondag na Pinksteren over Matth. XX, 11: *de koning trad nu binnen om de gasten te zien ;* — een preek voor den 3den Zondag na Sint-Petrus en Paulus met namiddagpreek over Matth. VII, 15—16: *Wacht u voor de valsche profeten, die in schaapskleederen tot u komen, maar inwendig grijpende wolven zijn. Aan hunne vruchten zult gij ze kennen ;* — een preek over het H. Sacrament; een preek voor Maria-Geboorte met namiddagpreek over Psalm XCVI, 11: *Licht gaat op voor den rechtvaardige, en voor de rechtschapenen van harte blijdschap* (3).

Wat wij vroeger bezaten, waren korte verslagen van ongeveer één bladzijde octavodruk; de vijf, of als gij wilt, acht opgesomde preeken zijn veel rijker uitgewerkt en veel levendiger, vooral die over: *Jezus nam toe in wijsheid*, enz., terwijl de toespraak over het H. Sacrament veeleer een jubellied dan een preek mag genoemd worden. Enkele andere leerredenen, waarvan pater da Fanna de handschriften ontdekte, — één te Parijs, een tweede te Bologna en een derde te Milaan uitgesproken, — toonen,

---

(1) De Tocco, VIII, 49. De schrijver geeft als reden, waarom Thomas *gewestelijk* italiaansch sprak, diens afgetrokkenheid aan: in illo suo vulgari natalis soli, quod propter continuum mentis raptum mutare non potuit.

(2) Alexander IV, in de bul *Ex alto* van 26 Juni 1259, zegt, dat Thomas op Palmzondag van dat jaar te Parijs preekte in tegenwoordigheid ook van het volk: »cleri et populi«.

(3) Uccelli, S. Thomae Aquin. et S. Bonaventurae Baln. Sermones anecdoti (Modena, 1869). — Ook de Parma-editie heeft deze preeken geheel overgenomen in t. XXIV. — Lecoy de la Marche, La Chaire française, p. 530 geeft eene aanwijzing der handschriften voor onuitgegeven preeken van den H. Thomas, en voegt bij de bovengenoemde er één over den H. Gregorius, naar deze tekstwoorden: *Zie, een wachter en heilige steeg af.* Dan. IV, 10.

naar het Lecoy de la Marche voorkomt, met die van Uccelli dezen familietrek: „een duidelijke ingenomenheid, overeenkomstig den tijdsmaak met verdeelingen, maar zonder dorheid; eene groote degelijkheid van leering; een onbetwistbaar talent van uiteenzetting, kortom een weerschijn van het genie, dat in de *Summa* schittert" (1).

Geven de nieuwgevonden *Sermones* ons dus de volle werkelijkheid? Wij mogen het betwijfelen. Immers zijn zelfs die leerredenen wel zoo uitgesproken als zij geschreven zijn (2)? En behelzen zij juist dat belangrijke deel van Thomas' priesterlijk woord, zijn apostolaat buiten akademische of kloosterlijke kringen en voor het geloovige volk in het algemeen? Wat de geschriften van den Aquiner ons hier niet dan hoogst onvolledig melden, mogen getuigenissen van tijdgenooten aanvullen.

Eerst trachten wij de *Sermones*, genomen zoo als zij voor ons liggen, in eenige bijzonderheden te beschrijven.

De schetsen, die ons van Sint-Thomas' leerredenen zijn toegekomen, zijn naar eene en dezelfde wijze bewerkt.

Bij de *Dominicales* of Zondagspreeken bestaat de inleiding uit eene verklaring van den letterlijken of den toepasselijken zin der gewoonlijk aan het evangelie of de epistelles ontleende tekstwoorden, waaruit verder de verdeeling wordt ontwikkeld. Op den eersten Zondag na Drie-Koningen b. v. luidt de gekozen tekst: *Ik en uw vader zochten u met droefheid*, Luc. II. Drie punten geeft hier de heilige redenaar aan: de personen, die zoeken; de wijze, waarop zij zoeken; den persoon, dien zij zoeken. Ieder punt zijner verdeelingen staaft hij met twee, drie, somtijds zelfs met acht redenen, allen door eene toepasselijke schriftuurplaats gesteund. De H. Schrift, in haar viervoudigen zin gebe-

---

(1) Lecoy de la Marche, La Chaire française, p. 123. — Vgl. over drie exordiums van S. Thomas A. Gardeil, in de Rev. Thomiste, 1893, p. 379—386. — De gelukkige vinders der handschriften van Thomas' preeken schijnen de echtheid der gevonden stukken niet in twijfel te trekken. Uccelli houdt het er zelfs voor, dat zijn in de bazeler boekerij gevonden MS. eener preek op den 20sten Zondag na Pinksteren een autograaf van den Heilige is.

(2) Deze twijfel wordt niet weggenomen, wanneer men ons bewijst, dat een of ander MS. van den Aquiner zelf is. — De onzekerheid wordt grooter, wanneer wij louter *reportata* vinden, gelijk Mandonnet, Siger de Brabant, p. 126 de preek op den 3den Zondag na Sint-Petrus en Paulus — en volgens den schrijver vermoedelijk van 20 Juli 1270 — zonder eenig voorbehoud noemt »la *reportatio* d'un auditeur.«

zigd, is van de geschetste leerredenen de kern. Voorbeelden, waarmee de middeleeuwsche redenaar zich immer den weg naar het hart zocht en wist te banen, zijn enkele malen, b. v. in de negende zondagspreek en de drie-en-dertigste feestpredikatie met enkele woorden aangestipt; zedelijke toepassingen en vermaningen tegen bestreden zonden of tot verheerlijkte deugden sluiten veelal de schets. Al missen nu de *Sermones* alle oratorische bewerking, zij bevatten degelijke denkbeelden, godsdienstige motieven, heilrijke lessen. Priesters, die er hun eigen krachten aan wilden beproeven, hebben er niet vruchteloos stof voor leerrijke, opwekkende preeken gezocht (1).

Voor de *Sermones Festivi* of Feestpredikatiën volgt de Heilige geen anderen trant dan voor de zondagspreek; men kan nochtans zeggen, dat zij veelal een meer symbolieke wijze van behandeling aanduiden. Eene voorliefde om zich van gelijkenissen en teekenachtige beeldspraak te bedienen en de zorg om de zedelijke onderwijzing voor den toehoorder bevattelijker, boeiender te maken door beelden, aan het dagelijksche leven en de zichtbare schepping ontleend, pasten volkomen tegenover het middeleeuwsche volk, dat eene schilderachtige, eenvoudige, treffende taal liefhad. Als vanzelf blijven Thomas' lofredenen op de Heiligen in dien toon. Zoo is de *H. Johannes* de Evangelist een adelaar om zijn scherpte van blik, om de snelheid van zijn vlucht, om zijn verhevenheid; de *H. Cecilia* eene schoone vrouw om de blankte van haar maagdom, om den blos van haar martelaarschap, om hare bevalligheid van gestalte; de *H. Petrus* een zon om zijn glans, zijn gloed en zijne vruchtbaarheid; de *H. Stephanus* draagt de viervoudige kroon: een zilveren om de heldere klaarheid zijns harten, een sterrelichten om zijne volmaakte wetenschap, een gouden om zijn blijdschap in God, een diamanten om het eeuwig heil. Ziehier eenige zinsneden der feestrede op de H. Maria Magdalena:

„*Mijn boog zal ik in de wolken des hemels stellen, die zal zijn tot een teeken des verbonds tusschen mij en de aarde.* Gen. IX. — Deze woorden zijn toepasselijk op de H. Maria Magdalena, om drie redenen in den regenboog afgebeeld: om

(1) Pater Gardeil getuigt het, waar hij spreekt over degenen, »qui, les (Thomas' *Sermones*) ayant pratiqués de longue date dans un but oratoire, leur ont emprunté plus d'une fois des plans solides et leurs meilleures inspirations.« Rev. Thom. 1893, p. 379.

zijn gedaante, om zijn doel, om zijn samenstelling. Immers is de regenboog een waterrijke wolk, die de zonnestralen weerkaatst. Deze regenwolk is de weenende Maria; *met hare tranen begon zij Zijne voeten te besproeien,* Luc. VII. De Zon is Christus. De zonnestraal Christus' genade, die op de regenwolk werd weerkaatst, toen zij in Maria's tranen viel. Om zijne gedaante is de regenboog het beeld der Heilige; want wij zien er azuur en rood en hij strekt de armen uit naar de aarde. Het azuur is Maria's deemoed; het rood hare liefde. Zij was deemoedig, *van achteren aan zijne voeten staande;* zij beminde, want het Evangelie zegt: *omdat zij veel bemind heeft.* Strekken de regenboogarmen zich naar de aarde uit, dit is Maria's groot medelijden met de zondaren. Want zij is voor zondaren eene heilige middelares en hunne voorspraak; want zij leerde meedoogendheid met den zondaar door eigen ondervinding (1)."

Wij meenen den lezer nog beter een denkbeeld van Thomas' *Sermones* te geven, door een geheele schets als voorbeeld te vertalen. Wij kiezen het kort verslag eener preek op Palmzondag, gehouden naar aanleiding van Philipp. II: *Die in de gestalte van God zijnde, het niet eenen roof achtte, evengelijk te zijn aan God; maar zichzelven heeft hij vernietigd.*

„In dezen epistel handelt de Apostel over drie zaken; 1°. over Christus' majesteit, *Die in de gestalte van God zijnde;* 2°. over zijne nederigheid, *zich zelven heeft hij vernietigd:* 3°. over de vrucht dier nederigheid, *daarom ook heeft God hem ten hoogste verhoogd.*

„Voor Christus' majesteit geeft de Apostel drie gronden. Hij wijst Christus' Godheid aan: *Die in de gestalte van God zijnde.* Was hij Godheid in de gestalte van God, dan was hij God; daarom lezen wij in de Handelingen: *God heeft den kinderen Israëls het woord gezonden, vrede aankondigend door Jezus Christus, deze is aller God.* — Ten tweede toont hij de kracht van Christus' Goddelijkheid met deze woorden: *geen roof;* dat is, hij was in waarheid God, en niet door roof, gelijk de duivel het zocht te zijn. Om deze reden zegt de Apostel: *Van wie de vaderen zijn, en uit wie naar het vleesch de Christus is, Die is over alles God te prijzen in eeuwigheid, amen, dat is, waarachtig.* — In de derde plaats Christus' eeuwigheid, daar hij zegt: *even-*

(1) S. Thom. Opp. XV, 220.

gelijk te zijn aan God. Elders lezen wij bij den H. Johannes, I: *In den aanvang was het Woord*, enz.

„Hierna staaft de Apostel Christus' nederigheid op drie wijzen. Eerst uit de aanneming der knechtsgestalte: *Hij heeft zich zelven vernietigd den vorm van een dienstknecht aannemende;* — vervolgens door het betoon eener volmaakte gehoorzaamheid: *Gehoorzaam geworden*, gelijk wij ook lezen bij Johannes, IV: *Ik ben niet gekomen om mijnen wil te doen;* — eindelijk door het verduren van een schandelijken dood: *tot den dood des kruises.* En in het Boek der Wijsheid: *Laten wij hem tot den schandelijksten dood veroordeelen.*

„In de derde plaats leeren wij, dat de vrucht van Christus' vernedering zijne verheffing was; na zijnen dood toch verscheen hij verheven over alle schepselen. Over de engelen, *opdat in den naam van Jezus alle knie zich buige van die in den hemel, en die onder de aarde zijn*, en Hebr. I: *dat Hem aanbidden alle engelen Gods;* — over de menschen: *van die op aarde zijn* en Coloss. I: *opdat Hij de eerstgeboren zij onder vele broederen;* — over de gevallen hemelgeesten, volgens Hebr. II: *Door den dood zou hij te niet doen, die de heerschappij des doods had, d. i. den duivel.* Zoo zegt de H. Augustinus: *Zijne hand, ongewapend en aan het kruis geklonken, beoorloogde de hellemachten.* Want Christus onderwierp aan zich door zijnen dood duivelen, menschen en engelen: *alles hebt gij aan zijne voeten nedergeworpen: niets heeft hij afgezonderd, hem ononderworpen.* Hebr. II. — Wie derhalve zalig wil worden, leere eerst ootmoedig zijn, *want wie zich vernedert, zal verheven worden*, Luc. II; *die zich vernedert*, *zal in de glorie zijn* (Job II), waartoe ons leide enz." (1).

Meer dan zulk een preekverslag bieden ons de reeds vermelde, het oorspronkelijke woord des gewijden redenaars meer nabijkomende preeken, als die over: *Jezus nam toe in wijsheid,* en: *Wacht u voor valsche profeten.* En bovendien, wanneer men *Prologi* of Vooratspraken heeft gelezen als die der kommentaren op Petrus Lombardus en verschillende Schriftuurboeken; wanneer men aan de samenstelling van het Officie over den H. Sacramentsdag en de gezangen *Pange lingua* of *Adoro te* denkt, dan wordt het ons zoo klaarblijkelijk, dat de Aquiner eene buitengewone gave bezat om de bewogenheid en opgetogenheid van zijn godsdienstig

(1) S. Thom. Opp. XV, 152.

gemoed trouw en waar uit te spreken in woorden, die onweerstaanbaar van ziel tot ziel moesten gaan.

Hoort, wat deze heilige prediker vermocht. Wij zwijgen van zijn optreden voor Paus Urbanus IV en de kardinalen, in consistorie vergaderd, en van predikatiën uitsluitend voor geestelijken en geletterden (1). Thomas van Aquino was de apostel van geheel het christenvolk. Paus Clemens IV beval daarom, dat de Heilige te Viterbo zou preeken voor de schare, samengestroomd op het plein Maria nuova. Te Rome zien wij hem Gods woord aan het volk verkondigen in de baziliek van Sint-Pieter of van Maria Maggiore. Te Napels predikte hij gedurende den Vastentijd iederen dag.

Nederigen en eenvoudigen zochten en gevoelden zijne taal.

Oude getuigen verhalen het ons, wanneer hij in Italië predikte, stroomde „eene groote menigte met godsvrucht" naar 's Heeren huis. Te Napels heeft Johannes Coppa hem iederen dag der Vasten een preek „zien en hooren" houden over het *Onze Vader*. Dagelijks trok de gansche stad naar de Predikheerenkerk en ging den man hooren, dien allen zoo hoogelijk vereerden *om zijne heiligheid*. Onder de lijdenspreeken, die Thomas te Rome hield, stortten de aanwezigen tranen om 's Heeren bittere smarten, maar toen hij op het hooge feest der Verrijzenis weder het woord voerde, deed hij de harten kloppen van blijdschap.

De H. Antoninus, samenvattende wat hij door oog- en oorgetuigen aangaande het apostolaat van den engelachtigen Leeraar geschreven vond, aarzelt niet te beweren: „Zijn woord was een brandende fakkel en ontstak de harten met goddelijk liefdevuur."

Kon het anders? Eene ziel, zoo vervuld van Christus' geest, moest alles worden voor allen.

De Tocco, die zoo dikwerf, onder de menigte, naar den hoogvereerden en heiligen priester had geluisterd, schatte zeer juist de geheime kracht dier tot bekeering en deugd stemmende welsprekendheid. Hij zegt: „Opgetogen in liefde tot God en het hart met naastenliefde vervuld, koos zich deze bewonderenswaardige Leeraar, om Gode welgevallig en het volk nuttig te zijn, zulk een prediktrant, dat hij niet optrad met de vernuftige

---

(1) Het handschrift van Troyes, n°. 1551 (XIVde eeuw): Sermo de Eucharistia, in Coena Domini, in consistorio, coram papa Urbano et cardinalibus. — Zie Lecoy de la Marche, La Chaire française, p. 530.

taal eener menschelijke wijsheid, maar in geest en kracht. Wat meer nieuwsgierigheid wekt dan nut sticht, vermeed hij en het redetwisten over te geleerde vraagstukken liet hij over aan de school." Dezelfde schrijver verzekert: „Men luisterde naar zijn woorden met zooveel eerbied, als ware hij een gezant uit den hemel" (1).

Aan de kracht van louter menschelijke hulpmiddelen den grooten invloed van Sint-Thomas' prediking toe te schrijven, ware Gods bijzondere tusschenkomst in dit schoone leven van wijsheid en heiligheid miskennen. De beroemde leeraar was een begenadigd priester met een waar apostolisch hart. Men gevoelde aan zijne taal, dat hij zooveel dichter dan gewone stervelingen bij de goddelijke Liefde woonde. „Dat ik maar den zoom van zijn kleed mocht aanraken en ik zou genezen zijn," sprak een arme lijderes na 't hooren van Thomas' prediking. In zijn boezem brandde het heilig vuur. Zijn voor God en het eeuwig heil ontvlamde ziel schonk hem overredingskracht en groot vermogen over de gemoederen. De priester, die des nachts met tranen en zuchten neergebogen lag in de plechtige stilte des heiligdoms; die zijn engelachtige ziel met nauwgezette zorg poogde vrij te bewaren of zoodra mogelijk te zuiveren van de allerkleinste zondesmet; die, dagelijks met liefderijke geestvervoering de verheven Geheimenissen vierend, bij het nuttigen van 's Heeren Lichaam en Bloed in bittere zielesmart gedompeld zijns Meesters grievend lijden herdacht; de priester, die, 's werelds broze ijdelheid met hart en ziel verzakend, brandend van verlangen het onsterfelijk leven zocht en niets meer vreesde dan wat Gods heilig oog mishagen kon; die, door zuivere menschenmin bezield, op zijn eigen armoedig leven nog voor den arme wist te besparen; die de schatten zijner wetenschap voor allen veil had en allen zoo gaarne deelachtig maakte aan de vreugde der Wijsheid; de priester, die — de geschiedenis getuigt het — dag aan dag voor rechtvaardigen en zondaars zijn vurig smeekgebed ten hemel zond en tranen van innig medelijden stortte bij de zonden zijner broederen, — zulk een man naar Gods hart sprak

(1) De Tocco, VIII, 49; en verder voor de hier meegedeelde bijzonderheden Proc. de Vita, n°. 58; 70, 75; Fragmentum Cod. Colbert. anecdotum, bij Uccelli, Due documenti inediti, p. 10; Ant. Sen. Chron. p. 88; Petrus Corret. bij Boll. XIII, Chron. II, p. 54; S. Antonini Opera, III, 651.

in geest en kracht uit den hooge en in woorden, waarvan geen ongewijde de zoete, geheimzinnige vertroosting nabootst of hergeeft.

Aldus trad hij op voor het volk van zijnen tijd. Verbeelden wij ons een preek, als waarvan wij de schets hebben meegedeeld, uitgewerkt en voorgedragen door zulk een man. Het is Palmzondag; Gods kerk huivert reeds bij de Hosannah's om het *Crucifigatur* der naderende lijdensweek. Daar verschijnt de nederige gravenzoon in het kleed zijner vrijwillig gekozen armoede voor de schare, waarin vele goede, godsdienstige verlangens, vele zonden, vele smarten, vele stille wenschen naar verlossing en bekeering samenzijn. De gewijde redenaar teekent zich met het heilig teeken des kruises en spreekt, vervuld van de groote liefdegeheimenis, die hij moet verkondigen, deze tekstwoorden uit: *Die in de gestalte van God zijnde zichzelven heeft vernietigd!* Eerst een of andere gebruikelijke groet. Eene duidelijke inleiding. Nu volgen gedachten op gedachten; het gevoel ontwaakt; allen zijn vermeesterd door hooger kracht. Het geloovige christenvolk, in zijn diepst leven getroffen, weent thans van medelijden en berouw; een wee, als uit het middeleeuwsche *Stabat Mater* klaagt, bekeert de harten. Maar vóór allen was het hart van den heiligen kloosterling, dien men Jezus' grenzelooze vernedering en liefde had hooren prediken, door medelijden jegens den goddelijken Meester bewogen. Weenen zijne toehoorderen, hij zelf heeft aan den voet der altaren eerst geweend.

Hij placht de H. Mis met zooveel godsvrucht te lezen, dat hij wegsmolt in tranen, — verhaalt ons de Tocco (1).

(1) De Tocco, VI, 30. — Volgens de Chronica antiqua conventus S. Catharinae de Pisis, uitgegeven door Prof. Bonaini in *Archivio Storico* van Florence, t. VI, p. II, 2, p. 412, zou de H. Thomas in zijne orde tot praedicator generalis zijn benoemd. Want wij lezen van Frater Proijnus, dat deze cum S. Thoma factus (fuit) praedicator generalis Neapolim in Capitulo MCCLX; et solum quatuor facti fuerunt. Dit kapittel te Napels was provinciaal.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas van Aquino en zijn innerlijk leven. — Karakterschets door een tijdgenoot. — S. Thomas' onschuld. — Zelfbeheersching. — Ootmoed. — Gehoorzaamheid. — Plichtbesef. — Ascetische lezing. — Gebed en H. H. Sacramenten. — Leven van liefde tot God. — Liefde tot de eenzaamheid en minzame omgang. — Welwillendheid ook jegens tegenstanders. — Dienstvaardigheid. — Medelijden met armen en zondaren. — Gevoelens van toewijding aan verwanten en vrienden. — De H. Thomas en de H. Bonaventura. — Vereering der Heiligen. — Godsvrucht tot de Moeder Gods. — Harmonie van geest en hart. — „Niets dan U, o Heer!"

Eerbiedig treden wij in de gewijde stilte eener van Gods genade vervulde ziel. Uitwendig zien wij haren arbeid onder de menschen; innerlijk vormt zij haar eeuwig leven, omgaande met God: zij wordt door Christus' reddende handen opgeheven uit de zeer droeve ellende der zonden. Tusschen de groote ergernissen blijft de heilige rein, op den weg dezer wereld goddelijke Liefde beantwoordend met een vlam van wederliefde, die zal voortbranden in de zuivere, beminde sferen van het vaderland. Maar weinig vermag de geschiedschrijver om dit hoogste leven, het inwendige, aan het nageslacht te melden. Hoe heiligen de dingen Gods schouwen en minnen blijft hun hoog geheim (1).

Toen de H. Thomas van Aquino den 6 December 1273, weinige maanden derhalve vóór zijn verscheiden, het H. Misoffer

(1) Vgl. S. Thom. Aquin. Summa theol. I. II, 109—114.

had opgedragen in de Sint-Nicolaaskapel te Napels, verklaarde hij zijnen trouwen gezel Reginaldus, dat hij verder van het schrijven afzag. Reginaldus, die zulk een besluit als onzinnig beschouwde, drong aan en drong nogmaals aan, dat Thomas zijne theologische Summa, „dat groote werk, ter eere Gods en tot verlichting der wereld ondernomen", toch niet onvoltooid zou laten liggen. Ten laatste liet de Heilige zich tot eene verklaring bewegen. Hij zeide: „Ik bezweer u bij den levenden, almachtigen God, bij uwe trouw jegens onze orde en bij uwe vriendschap, nimmer in mijn levenstijd iemand te openbaren, wat ik u zeggen zal. Al mijne geschriften schijnen mij stroohalmen, vergeleken met hetgeen ik heb aanschouwd en wat mij geopenbaard is. Nu dan vertrouw ik, dat met mijne leering ook mijn leven ten einde snelt" (1). Wat had hij *aanschouwd?* Hoorde hij *geheimvolle woorden, die het eenen mensch niet geoorloofd is te spreken?* (2)

Bescheidenheid derhalve betaamt ons, terwijl wij het inwendig leven van den grooten leeraar verhalen. Deze liet geen belijdenissen na; weinig schijnt hij over de verborgenheden zijns harten met anderen te hebben gesproken. Doch men heeft hem zien leven, en eerbiedig geven wij de door tijdgenooten ontvangen indrukken weer.

Koenraad van Suessa, die tusschen 1261 en 1264 geruimen tijd met Thomas in het klooster van Orvieto woonde, gaf voor het heiligverklaringsproces deze teekening van zijnen ontslapen ordebroeder: „Frater Thomas was een man van heilige zeden en stichtelijken wandel, vredelievend, matig, ootmoedig, kalm, godvruchtig, vol liefde tot beschouwing, maagdelijk kuisch; matig in spijs en drank zocht hij geen uitgelezen spijzen, en ook om betere kleeding bekreunde hij zich niet. Met groote godsvrucht las hij dagelijks de H. Mis, waarna hij een of twee andere Missen bijwoonde. Behalve den tijd, dien de natuur vergt voor rust, was hij immer bezig, hetzij met onderwijs, hetzij met studie, met gebed of het verkondigen van Gods woord" (3).

Alle getuigenissen — en zij zijn talrijk — dergenen, die korteren of langeren tijd met den Heilige mochten omgaan, staven deze

(1) De Tocco, VIII, 48. Bij Boll. in Proc. de vita, IX, 79 heeft het den schijn, dat Barthol. van Capua het boven verhaalde meedeelt, maar feitelijk is Thomas de Averna de getuige.

(2) II. Kor. XII, 4.

(3) Ap. Boll. in Proc. de vita, V, 47.

karakterschets (1). Eén trek wordt daarbij met groote liefde en altijd opnieuw uitgesproken, de verheven onschuld van Thomas' zeden. Raymundus Severus, dien de Aquiner te Parijs zeven jaren tot den innigsten getuige zijns gewetens had gekozen, verzekert, dat er nooit zelfs maar de lichtste schaduw over de engelreine ziel was heengegaan. — Reginaldus van Piperno, Thomas' toegewijde vriend en van 1261 tot het sterfuur des Heiligen, de vertrouweling van diens teederste zielsgeheimen, bevond den stervenden leeraar nog even onschuldig als een kind van vijf jaren (2). Diepe bewondering vervult bij het bevestigen dezer getuigenissen de taal van Thomas' leerling, Ptolomeus van Lucca (3).

Veel andere deugden sierden deze maagdelijke kroon.

De Heilige bezat in alles eene bewonderingswaardige zelfbeheersching, zoodat niets zijnen gemoedsvrede kon rooven; en deze gelijkmoedigheid wel verre van stoïcijnsche stugheid te zijn, was de vrucht zijner in God berustende deugd. Kalm zag hij neder op het aardsche, omdat hij zoo hoog was opgevoerd naar het hemelsche (4). Gestorven voor de wereld, was zijn leven verborgen met Christus voor God, wiens aanbiddelijken wil te volbrengen zijn dagelijksche spijze was. Liefde tot de versterving noopte hem tot streng en vrijwillig vasten; voor tafelgenot was hij geheel onverschillig; de karigste spijzen waren hem welkom. Werktuigelijk nuttigde hij het noodzakelijke, maar zijn hart was zoo weinig aan den disch, dat hij niet gewaar werd, wanneer men de gerechten van hem verwijderde, en dat hij zelfs den smaak der spijzen verloren had (5). Oprecht beminde hij de armoede en zijn nederigen staat. Abdijen, bisdommen werden hem aangeboden; hij weigerde ze. Zelfs in kleine zaken legde hij zich op de evangelische armoede toe. Bij het schrijven

---

(1) Vgl. b.v. Proc. de vita, 45 en 58.

(2) De Tocco, V, 28; Proc. de vita, VI, 50. — In genoemd *Proces* VII, 58 wordt door de Tocco als getuige, in de lijkrede te Fossa nova, genoemd Petrus de Sectia of de Sicia, »procurator der Predikheeren in Engeland«; maar de schrijver herroept dit in zijn *Vita*, V, 29 en stelt in de plaats van Petrus de Sectia: Reginaldus.

(3) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 8.

(4) De Tocco, V en X; Petrus de S. Felice, Barth. de Capua, Leon. de Cajatia, in Proc. de vita, n°. 19 et seqq.

(5) De Tocco, VI, 32 en 64; Petrus de S. Felice, in Proc. de vita, V, 45.

zijner beroemde *Summa tegen de Heidenen* b.v. bediende hij zich niet van het toen nog zeldzame papier, schoon hem dit voor de hand lag, maar bij voorkeur van geringe perkamentbladen (1). Wij herinneren ons, in welke stemming Thomas de bul zijner verheffing tot aartsbisschop ontving met de toezegging der kloosterinkomsten van de oude abdij S. Petrus ad Aram. Hij weigerde, en smeekte zóo dringend van alle verdere benoemingen vrij te blijven, dat Paus Clemens IV zwichtte (2). Des te hooger schatte hij de gehoorzaamheid. Dat een mensch om God aan een zijner medemenschen gehoorzaamt, gelijk Christus om wille van den mensch aan een mensch gehoorzaam was, hierin — zeide hij — lag het wezen van den kloosterstaat. Zijne daden leeren ons, met hoeveel eenvoud hij zich tot in de kleinste zaken gebonden hield aan het wettig gezag. Stichtend in zulk een roemrijk man is de volgende bijzonderheid. Toen hij reeds aan zijne theologische Summa werkte, wandelde Thomas, die zich tijdelijk te Bologna bevond, in beschouwingen verdiept door de kloostergaanderij. Een vreemde, eenvoudige broeder, die den Heilige niet kende, vroeg en verwierf toestemming om zaken in de stad te gaan regelen; de eerste kloosterling, — ordende de prior — dien hij ontmoette, zou hem vergezellen. De vreemdeling trof het eerst den Aquiner en zeide: goede frater, de prior wil, dat gij met mij gaat. Thomas neigde het hoofd en volgde zijn medebroeder, die, snel van gang en niet zachtzinnig van aard, den Heilige meermalen om zijn langzamer gang bestrafte. Deze verontschuldigde zich ootmoedig. Maar burgers ergerden zich en vroegen den vreemde, of hij wel wist, wien hij zoo door Bologna voortsleurde. Nu verontschuldigde zich de vreemdeling. Toen sommigen hierop verklaarden niet te begrijpen, hoe Thomas zich zoo kon vernederen, hernam deze, dat gehoorzaam zijn uit liefde tot God kloosterplicht en navolging van Christus is (3).

Die ootmoedige, gehoorzame was tevens de reus van arbeidskracht, het ongeloofelijk wonder van geweldig en omvangrijk werken. „Het schijnt inderdaad een wonderwerk Gods, — zegt

---

(1) Antonius de Brixia, in Proc. de vita, VII, 66. — Vgl. Uccelli, S. Thom. Aquin. Summa de Veritate Cath., Praef. p. XXVI en XXXI en Wattenbach, Das Schriftwesen im Mittelalter.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXII, 29; de Tocco, VII, 43. — Zie boven bl. 137.

(3) De Tocco V, 26.

de Tocco — dat de Heilige, binnen het kort tijdsbestek zijns levens, zoovele boeken dicteeren kon, zoovele vraagstukken afdoende behandelen, zoovele nieuwe dingen in zijne geschriften leeren. 't Is, als hadde niets dan het overwegen der gewijde Boeken zijnen tijd ingenomen. Hetzij onder den maaltijd, hetzij bij het wandelen, wat hij ook deed, altijd moet hij doordacht hebben, wat hij daarna schreef of schrijven liet" (1). Het is niet noodig hiervan veel te zeggen. Geheel dit levensverhaal spreekt. Met diep plichtbesef heeft Thomas zich van alle gewone en buitengewone priesterlijke bedieningen gekweten: wat hem zijn levensstaat en ambt oplegden niet alleen, maar gewenscht, ja maar eenigerwijze mogelijk maakten, kwam hij na, mannelijk, onvermoeid, nauwgezet, overvloedig. Elk punt van het wegvloeiende *nu* dezer aarde stelde hij op prijs als goud. Maar dit hoog plichtbesef was hem meer dan zelfbewustzijn en de volle kracht zijner persoonlijkheid, van zijn Ik. Hij zocht het te verinnigen tot liefde, tot hemelsche liefde. Daarvoor verwachtte hij Gods afgesmeekte genade. Hij trachtte dicht nabij zijnen God te blijven door de godsdienstige gebruiken en het ascetisme van het roomsche geloof.

Wat zou er van zijn hart ten laatste worden, indien alle levenskracht werd samengetrokken naar het verstand? Om dan de zorg voor zijne zaligheid niet te laten verslappen en de godsvrucht niet in zijne ziel te laten wegdorren, zocht hij dagelijksche stichting door het overwegen der H. Schriften. Bovendien ging er geen dag voorbij zonder het lezen van enkele bladzijden uit een geliefd ascetisch boek. Waarom hij tot dit doel Cassianus' *Verhandelingen* of *Collationes* gaarne uitverkoos, verklaren wij uit eene keurverwantschap tusschen hem, die het Hemelrijk met de geweldigen wilde veroveren en de heiligsten onder de oude woestijnbewoners, wier geestelijke lessen over bijna bovenaardsche reinheid van zeden en heldhaftig strijden om de kroon van evangelische volmaaktheid ons door Cassianus († 435) zijn bewaard (2). Toen die zoete geur en zuivere bekoorlijkheid van deugd uit de egyptische wildernissen opkwamen, had immers de H. Augustinus, diep in de ziel geroerd, reeds tot zijnen

(1) De Tocco, IV, 19.

(2) Vgl. Bardenhewer, Patrologie (1894), p. 486—488 en Stephan Schiwietz, Das morgenländische Mönchtum (1904).

vriend gezegd: „Waartoe willen wij toch met al ons werk geraken? Wat zoeken wij?... En wanneer zullen wij aan ons doel zijn? Doch de vriend van God, als ik wil, word ik onmiddellijk (1).” Somtijds vroeg men Thomas, wanneer hij zijn Cassianus las: *Waarom staakt gij toch uwe studiën om deze lezing?* en dan gaf hij ten antwoord: *Uit deze lezing put ik godsvrucht, die mij nieuwe kracht schenkt voor de studie* (2). Zoo had voordezen ook de H. Dominicus gedaan.

Waar het bij den Heilige bovenal op aankwam, was een volhardende geest van gebed. Reeds weten wij, dat hij zonder gebed niets ondernam, nooit den arbeid aanving. Gebed en arbeid waren in hem één (3). Naar het voorbeeld van den goddelijken Heiland, die den nacht biddende doorwaakte, had hij het stil en innig verkeer met den hemelschen Vader vurig lief. Daar zocht hij, daar vond hij voedsel voor zijne godsvrucht. Lange uren waren voor den zwaren arbeid, doch nimmer was de dag hem te kort om te aanbidden en alleen te zijn met den Allerhoogste. Dan bad hij met het levendig geloof, dat de ziel zijner ziel was. Het lijden van Christus doorwondde zijn hart. Hij zocht het huis Gods; het altaar en den troon der goddelijke Liefde; het hoogheilig Offer der Mis en de bruiloft des Lams. Daar wilde hij met Christus de bloedige wijnpers treden; met den Gekruiste mede lijden; alleen leven in Hem, dien de wereld vergeet.

Vroeger nog dan de broeders naar de vroege nachtgetijden kwamen, vluchtte Thomas heimelijk door het zwijgende klooster naar 's Heeren Tabernakelen. Hier, waar het een hemel op aarde is, stortte zijne ziel zich uit in dankzegging en lof der verborgene Godheid. Bij het eerste morgenkrieken bereidde hij zich om zoo waardig mogelijk in te gaan tot het altaar, tot den Heer, die zijne jeugd had verblijd met grooten vrede en goddelijke gunsten. Beducht niet rein genoeg te naderen en te mishagen aan Hem, dien geheel zijn hart bemint, knielt hij vaak aan de voeten van een zijner medepriesters neder, om door de rouwmoedige belijdenis zijner allerkleinste feilen nog zuiverder te verschijnen voor het aanschijn van den alzienden God. Geen enkelen dag verzuimt hij het vieren der heilige Geheimenis. Dan is hij zijn vurige

(1) S. Aug. Conf. VIII, 6; vgl. F. Erens, Aurelius Augustinus' Belijdenissen.
(2) De Tocco, IV, 22.
(3) De Tocco, VI, 31.

liefde niet langer meester, de eindelooze goedheid van den lijdenden Verlosser treft hem te overweldigend. Al zijn verstand is gekluisterd aan den God van matelooze ontferming. Het is geheel verslonden in de beschouwing van het eindeloos beminnenswaardig voorwerp zijner eenige liefde; het lichamelijk leven schijnt onderbroken, een zachte dauw van tranen zijgt neder op het met hemelschen glans omschenen gelaat. Hoe nietig was in die te snelle oogenblikken de ijdele wereld! Zóó dronk hij den kelk der zegening. Dan keerde hij tot de aarde terug, waar hem geen andere troost bleef, dan zijn gemoed bijwijlen lucht te geven door vurige verzuchtingen en tranen eener ongekende verteedering en door rusteloos te arbeiden voor zijnen Heer (1).

Liefde voor God was de grondtoon van Thomas' innerlijkst wezen. Wat hij leerde, heeft hij geleefd, de boven alles uitmuntende waarde der liefde (2).

Eens sprak hij tot zijne leerlingen en kloosterbroeders: „De „liefde pleegt den minnende in het beminde te herscheppen, zoo„dat wij nietswaardig en onbestendig worden, wanneer wij lage en „broze zaken beminnen: *zij zijn verfoeielijk geworden, als dat„gene, wat zij beminden*, zegt de profeet Oseas. Hebben wij „echter God lief, dan worden wij Goddelijk, want *die den Heer „aanhangt, is één geest. — Gelijk nu de ziel het leven des „lichaams is, aldus God dat der ziel,* zegt de H. Augustinus.... „Aldus werkt de ziel krachtig en volmaakt, wanneer zij werkt „door de liefde; en zonder de liefde werkt zij niet, *want die niet „bemint, blijft in den dood.* Zou dus iemand alle gaven des H. „Geestes bezitten zonder de liefde, hij hadde het leven niet. „Noch de genade der talen, noch die des geloofs, niets schenkt „zonder liefde het leven. Een lijk met goud en edelgesteente „getooid, blijft immers zonder leven.... *Die liefde tot God is „nimmer werkeloos: zij volbrengt groote dingen, waar zij aan„wezig is; weigert zij arbeid, dan is het de liefde niet, zegt de „H. Gregorius.* Een klaar bewijs van liefde dus is de vaardigheid „in het volbrengen van Gods bevel.... De liefde tot God is ook „een toeverlaat bij tegenheden; want hem, die de liefde bezit, „schaadt de rampspoed niet, maar brengt hem heil aan, gelijk

---

(1) De Tocco, V, 28; VI, 30, 34, 35.
(2) Summa theol. II. II, 23, 6.

„de H. Paulus leert; zelfs schijnen hem, die bemint, rampen en „tegenheden zoet, zooals wij onder ons bewaarheid zien. De „liefde eindelijk voert ter zaligheid: alleen aan hen, die Gods „liefde bezitten, wordt het altijddurend geluk belooft; en zonder „deze liefde is niets toereikend. *Voortaan is mij weggelegd de „kroon der rechtvaardigheid, welke de Heer mij geven zal in „dien dag, de rechtvaardige Rechter; niet echter alleen aan mij, „maar ook dengenen, die zijne verschijning liefhebben.* Alleen „de liefde, geen andere deugd veroorzaakt de verschillende „graden van eeuwige gelukzaligheid. Velen leefden in strenger „onthouding dan de Apostelen; zij nochtans muntten om de „voortreffelijkheid hunner liefde boven alles uit: *zij bezaten de „eerstelingen des geestes*" (1).

Dit zijn onderwijzingen. Zij waren goddelijk geweld, dat Thomas' ziel vermorzelde en haar in groote gebrokenheid deed smeeken

Peto quod petivit latro poenitens...

en:

Pie pellicane Jesu Domine
Me immundum munda tuo sanguine (2).

In hem, den Aquiner, dien sterken man naar geest en wil, was eene kinderlijke aandoenlijkheid. God schonk hem de troostrijke gave der tranen. De H. Geest bad in hem en verhief zijne ziel tot de geheimzinnige smart en de machtige vervoering der extase.

Dante noemt den Aquiner: *il buon fra Tomaso.* Dit stemt overeen met de geschiedenis, die voor Thomas' omgang met de menschen als hoofdkenmerk aanwijst: *goedheid.*

De groote denker was geen gezelschapsman. Hij was een minnaar der eenzaamheid. Overgegeven aan beschouwing wandelde hij wel in tuin of in kloostergaanderij, maar omgang, uitsluitend tot ontspanning, zocht hij weinig. Niettemin knoopte hij met zijn medebroeders of met vreemden gesprekken aan, wanneer dit hun tot troost of nut kon strekken, maar samenspraken met vrouwen ontweek hij gestreng (3). Zoo was hij voor zich. Een groot zwijger.

---

(1) S. Thom. Aq. In duo praecepta caritatis et in decem legis praecepta expositio. Edit. Parm. XVI, 98. — Vgl. De Rubeis, Diss. crit. VIII, 1.

(2) Zie boven bl. 145—149.

(3) Proc. de vita, n°. 42, 66, 77; de Tocco, VI, 50.

Anderen evenwel misgunde hij geoorloofde vermaken niet. Op verschillende plaatsen der theologische Summa stelt hij de *eutrapelia* of vroolijkheid onder de deugden en zegt, dat zij wordt geoefend in spel en scherts (1). Ieder zie toe, wat hem naar zijn staat, naar tijd en plaats betaamt; maar verheugenissen behoeft de mensch „als artsenij tegen de veelvuldige smarten en verdrietelijkheden" (2). Minzaamheid bij den omgang is een plicht, die volgt uit onzen aard als maatschappelijke wezens. Vriendelijkheid — *affabilitas* — is een stuk rechtvaardigheid (3). Naar deze woorden waren Thomas' werken.

Uit zijn bezield, zachtmoedig en minzaam gelaat straalde een glans van innerlijke liefde. Voor alle menschen was hij welwillend (4). Hij werd niet fel, wanneer de zienswijzen uiteenliepen. De theologische Summa, die wijdgaande verdediging van het katholiek geloof en naar zoovele kanten gerichte bestrijding van dwaalleer, werd geschreven als een *videtur*. En dit: *het schijnt*, waarmee de heilige leeraar telkens zijne meening voordraagt, is geen klank van een twijfelzieken geest, maar de natuurlijke toon van een bescheiden gemoed. Paus Benedictus XIV prees die welwillendheid. „Het verhoogt bijzonder den lof van „zulk een groot Leeraar, dat hij geen zijner tegenstanders bleek „gering te schatten, door te halen of te hoonen, maar allen „welwillend en bescheiden te bejegenen; want was hun taal „min of meer grof, dubbelzinnig, duister, dan gaf hij er zacht„zinnig en liefderijk een beteren zin aan. Vorderde het heil van „godsdienst en geloof, dat hij het gevoelen zijner tegenstanders „verwierp en wederlegde, dan nam hij hierbij zulk een be„scheidenheid in acht, dat hij even prijsbaar was in het bestrijden „zijner vijanden als in het verdedigen der katholieke waarheid (5)."

---

(1) Summa theol. I. II, 60, 5; II. II, 72, 1; etc. vooral II. II, 168, 2, waar wij ook lezen: quam (virtutem *eutrapeliae*) nos possumus dicere *jucunditatem*.

(2) Summa theol. II. II, 158, 2; I. II, 31, 5 en 6.

(3) II. II, 80, 1; 114, 1 en 2.

(4) De Tocco, IV, 37; Proc. de vita, IX, 77. — Zie boven bl. 117—120.

(5) Caeteras vero tanti Doctoris laudes id mirabiliter cumulat, quod adversariorum neminem parvipendere, vellicare, aut traducere visus sit, sed omnes officiose, ac perhumaniter demereri; nam si quid durius, ambiguum, obscurum eorum dictis subesset, id leniter benigneque interpretando, emolliebat, atque explicabat. Si autem religionis ac fidei causa postulabat, ut eorum sententiam exploderet, ac refutaret, tanta id praestabat modestia, ut non minorem ab iis

Laten wij beminnen met daden — was voor den Aquiner niet vruchteloos geschreven. Zijne dienstvaardigheid kende geen grenzen. Tijdgenooten verhalen het ons, en zijne weinige tot ons gekomen brieven zijn een toelichting bij het feit, dat hij niemands verzoek wilde afslaan (1). Hoe langer hoe hooger steeg zijn verlangen om voor zijn medemenschen te arbeiden, zoolang het dag was. Even ijverig heeft hij de waarheid als het geluk der wereld door de waarheid gezocht.

Zelf van nabij bekend met 's levens strijd en harde beproevingen, en bovenal onderwezen door den goddelijken Hoogepriester, die niet was als een zonder medelijden met onze zwakheden, toonde Thomas zich een man van groot mededoogen. Voor lichamelijke en geestelijke ellende, voor armen en zondaren werd zijn hart door ware deelneming bewogen. Van zijn kloosterlijke armoede, die streng was, ontzegde hij zich al het mogelijke om het lot zijner arme medemenschen te verzachten, en nimmer stelde hij tot morgen uit, wanneer hij heden hulp kon schenken. Voor zijne aalmoezen ging hij minder bij zijn eigen lichamelijke noodwendigheden dan bij zijn gevoelig hart te rade. Hij had den geest van Jezus Christus, den barmhartigen Samaritaan (2). Daarom vonden zondaren in hem altijd een zoo meedoogend gemoed. Hij verfoeide het versmaden van Gods wet, den dood der ziel, de zonde; waar het noodzakelijk scheen, trad hij met kracht en waardigen ijver op, doch nooit zonder innerlijke ontferming. Allen beter wanend dan zich zelven, geloofde hij niet licht, dat iemand misdaan had; was de schuld echter niet meer te loochenen, dan stortte hij tranen over de feilen van anderen, als waren het de zijne (3). Jegens zijn tegenstanders bleef hij van alle wraakzucht vrij, al verheelde hij somtijds zijne billijke verontwaardiging niet, wanneer het recht der waarheid en des

---

dissentiendo, quam catholicam veritatem asserendo, laudem mereretur, etc. — *Sollicita*, § 24; 9 Jul., 1753.

(1) De Tocco, VIII, 45; Proc. de vita, n°. 81. — Vgl. boven bl. 215—218.

(2) Erat miro modo compassivus pauperibus, qui de suis tunicis et rebus tam abundanter indigentibus consuetus erat tribuere, quantum sibi necesse fuerat abundare; nihil sibi reservans de rebus superfluis, sciebat esse danda ex praecepto Dominico supplendis defectibus alienis. De quibus ex scientia nihil sibi reservabat in crastinum, quod sciebat esse in necessitatis articulo opus cuiquam. De Tocco, VI, 37; vgl. Proc. de vita, II, 15.

(3) L. c.

christelijken levens werd aangerand. Over de vergevensgezindheid sprak hij aldus: „Indien uw vijand honger heeft, zegt de H. „Paulus, spijzig hem, indien hij dorst heeft, laaf hem: want aldus „zult gij vurige kolen op zijn hoofd vergaderen. En de H. „Augustinus zegt: geen krachtiger noodiging tot liefde dan eerst „te beminnen. Want niemand zoo hard, of hij wil met liefde „vergelden, al weigert hij in het schenken der liefde de eerste „te zijn .... Wij zullen (Gods barmhartigheid) verwerven, wanneer „wij door het eerst kwijt te schelden den vijand tot ons trekken, „want bij den H. Lucas lezen wij: met dezelfde maat, waarmede „gij meet, zal u wederom gemeten worden; vergeeft en u zal „vergeven worden, — en bij den H. Mattheus: Zalig zijn de „barmhartigen, want zij zullen barmhartigheid verwerven. En „geen grooter barmhartigheid dan vergeving te schenken aan „hen, die ons beleedigen" (1).

Deze groote naastenliefde welde uit de zuivere bronader van een geduldig en ootmoedig hart. „Twee middelen — sprak hij „tot zijn leerlingen — bewaren de vriendschap. In de eerste „plaats: geduld; want, gelijk de H. Schriftuur zegt, een gram- „moedig mensch ontsteekt krakeel. Daarna de nederigheid, de „oorzaak van 't geduld: daar God zegt; onder trotschen is immer „oneenigheid. Koestert men toch van zich zelven een hoogen „dunk en schat men zijnen broeder gering, dan zal men diens „gebreken niet kunnen dulden" (2).

Bijzondere liefde droeg de Aquiner zijn bloedverwanten toe. Hij had hen, om zich aan het Altaar en het zieleheil te wijden, allen verlaten, maar hun waarachtig geluk was het voorwerp zijner hartelijke bezorgdheid en het doel zijner vurige smeekgebeden. Zelfs jegens zijne meer verwijderde betrekkingen koesterde hij deze gevoelens van aanhankelijkheid. Ontviel hem een hunner door den dood, dan beval hij den gestorvene in het H. Misoffer en de gebeden van anderen aan en bad zelf voor de rust des ontslapenen. Niets ging hem meer ter harte dan het eeuwig heil zijner naaste verwanten, die gelijk hij in zijne geschriften betoogt, meer dan anderen aanspraak mogen maken op genegenheid en liefde. Zijn ordegenooten toonde hij altijd een broederhart. Bovendien had hij onder hen en in andere

(1) S. Thom. Aq. In praecepta legis, edit. Parm. XVI, 102.
(2) O. c. p. 101.

kringen dierbare vrienden, voor wier toewijding hij dankbaar, aan wier genegenheid hij zeer trouw was (1). Onder deze vrienden is vooral de H. Bonaventura in dichterlijke herinnering gebleven. Hij, de serafijnsche leeraar, de trouwste volgeling en de levensbeschrijver van Sint-Franciscus van Assisi; de uitverkorene, van wien zijn leermeester Alexander van Hales zeide, dat hij in Adam nooit scheen gezondigd te hebben, was door gelijkheid van deugd en genie met den engelachtigen Leeraar verbonden in eene liefde, als waarmede hemelingen elkander beminnen (2). Zoo hadden de serafijnsche vader Franciscus en de apostolische vader Dominicus elkander als dienaren Gods erkend. Hunne vriendschap leefde voort in hunne twee beroemde zonen. De roomsche Stedehouders hebben deze vriendschap der twee grootste middeleeuwsche leeraren met hunne lofspraak verheerlijkt. Van hen zeide Sixtus V: „Zij zijn twee olijven en twee brandende luchters „in Gods huis, die door de zalving der liefde en het licht der „wetenschap geheel de Kerk verlichten. Door een bijzondere „leiding van Gods voorzienigheid traden zij tegelijk, als twee „rijzende sterren, uit twee vermaarde kloosterorden te voorschijn. „Tijdgenooten, elkanders medescholieren in dezelfde studiën, met „elkander magister, beiden door Paus Gregorius X, die hen ter „Kerkvergadering opriep, geëerd, waren deze twee Heiligen „gedurende den pelgrimstocht dezes levens door broederlijke „liefde, geestelijke vriendschap en door deelneming aan heilige „werken zeer nauw vereenigd. Beiden naar het hemelsch vaderland getogen, smaken zij gelukkig en verheerlijkt het eindeloos „heil, waar zij met dezelfde liefderijkheid, naar wij vertrouwen, „voor ons, die zwoegen in dit tranendal, bidden en Gods bijstand „afsmeeken" (3). Glorierijke, vorstelijke zielen! gelijk zij elkander liefhadden bij hun leven, zoo werden zij ook niet gescheiden in den dood. Eenstemmig gingen zij hunnen weg door dit aardsche leven, en Jezus, de Gekruiste, ging met hen en vervulde

---

(1) Summa theol. II, II, 22—27; de Tocco, VII, 45; Proc. de vita, n°. 15; 81. — Vgl. boven bl. 85—86.

(2) Vgl. Sixtus IV, *Superna coelestis*, bij Boll. XXX, 795.

(3) Hi enim sunt duae olivae, et duo candelabra in domo Dei lucentia, qui et caritatis pinguedine, et scientiae luce totam Ecclesiam collustrant: hi singulari Dei providentia, eodem tempore, tanquam duae stellae orientes, ex duabus clarissimis Regularium Ordinum familiis prodierunt, etc. Bij Boll. XXX, 800. Vgl. daar, p. 796, ook de woorden van Sixtus IV.

hun hart, als eertijds het hart der twee reizigers naar Emmaus, met zijne goddelijke liefde. Gelukkig, wanneer wij van verre hen mogen volgen naar het land van liefde en vrede. Eenmaal, zoo verhaalt men, bezocht Thomas met een ordebroeder het franciskaner klooster, waar Bonaventura toen het schoone leven van den heiligen vader Franciscus schreef. Hij wierp een blik door het geopende venster der arme cel, waar zijn vriend verslonden was in de overweging, hoe Christus den liefderijke van Assisi aan zich had gelijkvormig gemaakt. Het geluk dezer beschouwing, dat hij zoo goed begreep, mocht hij niet onderbreken. „Laat een Heilige voor een Heilige werken", — zeide Thomas, terwijl hij zich eerbiedig verwijderde (1).

Vast geloof in de gemeenschap der Heiligen deed den engelachtigen Leeraar ook uitzien naar vrienden en beschermende liefde, boven deze wereld.

Hij had ze niet met zijne lichamelijke oogen aanschouwd de gezaligden, die met God zijn; toch waren zij voor hem eene even bezielende, vertroostende, bemoedigende werkelijkheid als zichtbare tegenwoordigheid van vrienden, broeders of eener liefderijke moeder ooit wezen kan.

Zijne zoo hoog gedachte heiligenvereering was eenvoudig als die van het volk. De H. Agnes, Martelares, den H. Petrus van Verona, den H. Dominicus, de groote Apostelen Petrus en Paulus en vooral Jezus' heilige Moeder vereerde hij met een kinderlijk vertrouwen. Bij duistere theologische vraagstukken riep hij de heilige Apostelen aan. Den H. Dominicus eerde hij als een liefderijken vader. In het jaar 1267, toen de tweede overbrenging der dierbare overblijfselen van dien H. Patriarch te Bologna plaats greep, kwam ook hij met de talrijke schare de plechtigheid bijwonen. Hij kuste het heilig gebeente, zoo doordrongen van de vreeze des Heeren. Op het graf van den naar God heengevaren ordestichter, dat als een bloemenveld geur van heiligheid uitwasemde, bleef hij dagen in het gebed verslonden: het scheen dat zijn geestdrift voor den apostolischen man en diens heilrijke daden zich niet verzadigen kon aan de groote godsvrucht, waarmee het heilig gebeente en de overdierbare assche hem als door een geheimzinnige kracht bezielden. Zijn edel-

(1) Galesinius, Vita B. Bonav. cap. III, 46; Boll. XXX, 810. — Vgl. ook Dante's Paradijs, XI en XII.

moedig hart klopte ook van levendige bewondering voor Sint-Petrus van Verona, die, om zijne wakkere verdediging der christelijke waarheid door het patareensche veemgericht veroordeeld, ten jare 1252 door het sluipmoordenaarsstaal der *credentes* als een groot geloofsheld bezweek. Te Milaan, waar hij zich in 1263 bevond, verheerlijkte Thomas het graf van zijnen gemartelden ordebroeder met eenige zinrijke versregelen (1). Van de heilige Martelares Agnes droeg de Angelicus eene reliek op zijn borst. Er ligt een teeder waas over deze eenvoudige godsvrucht van den engelachtigen Leeraar jegens het hemelsche kind, dat op dertienjarigen leeftijd haar onschuldig bloed, ter liefde van Jezus, vergoten had.

Met diep ontzag en innige toewijding eerde Thomas Gods heilige Moeder. Tusschen de strenge betoogen der wijsgeerige Summa — wij hebben het reeds vermeld — schreef hij meermalen de woorden: *Ave, Ave, Ave Maria!* Toen hij eenmaal een lofrede op de Moedermaagd hield, zag men den Heilige buiten zich zelven vervoerd van eerbied en liefde voor de onvolprezen Hemelkoningin. Bij alle moeielijkheden en gevaren wierp hij zich als een zoon in de armen van Maria's moederlijke barmhartigheid. Treffend schijnt ons het vroom gevoelen der oudheid, dat de smettelooze Koningin der engelen den Angelicus tot *haren* leeraar uitverkoos en hem zijne wetenschap verwierf, die hij met de maagdelijke lelietwijg van haar was komen afsmeeken (2). Uit welk een edelen wortel wies deze liefde voor het pronkjuweel der genade! Maria's luister is ontloken

---

(1) Vgl. Boll. XII, 692; Marchese, Scritti, II, 133. Het bedoelde grafschrift luidt:

Praeco, lucerna, pugil Christi, populi fideique
Hic silet, hic tegitur, jacet hic mactatus inique.
Vox ovibus dulcis, gratissima lux animorum,
Et verbi gladius, gladiis cecidit Catharorum.
Christus mirificat; populus devotus adorat.
Martyrioque fides Sanctum servata decorat.
Sed Christus nova signa loqui facit, ac novae turbae
Lux datur atque fides vulgata refulget in Urbe.

(2) Uccelli, S. Thom. Aquin. Summa de Verit. Cath., Praef. p. XXVI; Proc. de vita, VIII, 70. — De Tocco VI, 33 zegt van de H. Maagd.... Quae pie creditur Doctori *suo* singularem illam scientiam a filio impetrasse, quam petiit (B. Thomas) cum puritatis lilio.

uit haar bovennatuurlijk moederschap: zij is *Mater Dei*, zij is de Moeder Gods. (1) De Engel sprak tot haar: *De Heer is met u.* Een edeler woord kon tot haar niet gesproken worden. Het was billijk, dat de Engel de H. Maagd vereerde, dewijl zij de moeder des Heeren is, en dus Meesteresse (2).

Het is schoon boven dien geleerde, terwijl hij van den morgen tot den avond voor de wetenschap arbeidt, dagelijks den Hemel geopend te zien. Daar aanschouwt hij de engelenkoren en gezaligde reien en aller Koningin, in glorie elkander toeglanzend en tevens medelevend, als biddende liefde, met den achtergebleven pelgrim op aarde; en boven dit eeuwige leven van geluk en van liefde den heiligen Troon Gods, waaruit alle zaligheid nederstraalt.

Een geheiligde harmonie siert dit waarlijk christelijk leven van den engelachtigen Leeraar! Een evenwicht van verstand en hart, door een tijdgenoot aldus geteekend: „Verstand en hart wogen in hem tegen elkander op en versterkten elkander; zijne vurige gebeden voerden hem het heiligdom van Gods volmaaktheden binnen; en zijn verstand aanschouwde zoo hooge verborgenheden, opdat het hart op zijne beurt bij toenemende kennis in meerdere liefde zou ontvonken (3)."

Deze goede en getrouwe dienaar vond in God zijne vreugde, versmaadde de wereldsche genoegens, was zich niet van eenige groote zonde bewust: ziedaar de teekenen, die hem grond gaven tot een vast vertrouwen, dat hij leefde in de vriendschap Gods, dat hij was in de liefde. Een innerlijk gevoel van bovennatuurlijke zoetheid was hem bijna een zekere ervaring der tegenwoordigheid des Allerhoogsten in zijne ziel door de genade (4). De Heiland had hem als een merk van goddelijke gunst ingedrukt, kenbaar aan deze waarlijk christelijke stemming: *voor niets ter wereld iets te willen doen tegen Christus* (5).

---

(1) Cum igitur B. Virgo sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio latriae sed solum veneratio duliae; eminentius tamen, quam ceteris creaturis, in quantum est *mater Dei*. Summa theol. III, 25, 5.

(2) S. Thom. Expositio in Salutationem Angelicam: »Hoc autem verbum, *Dominus tecum*, est nobilius verbum quod sibi dici possit. Merito ergo Angelus reveretur Beatam Virginem, quia mater Domini, et ideo Domina est«.

(3) De Tocco, IV, 31.

(4) S. Thom. Summa theol. I. II, 112, 5; De veritate X, 10.

(5) S. Thom. In II Cor. XIII, lect. 2: Per quamdam tamen conjecturam nihil prohibet nos scire posse quod in caritate sumus: quando scilicet quis

Hoe één is deze ziel met den Oneindige geweest! Hoe engelrein in hare bedoelingen!

Niets kenschetst haar beter dan de woorden, uitgesproken in eene vervoering des geestes. — Thomas, wat loon verlangt gij? — vroeg eene geheimzinnige stem. En de Heilige, nedergeknield voor het kruis, hernam: *Niets, dan u, o Heer!*

---

invenit se taliter paratum et dispositum ut nullo modo propter aliquod temporale vellet aliquod facere contra Christum.

HET DERDE BOEK.

DE H. THOMAS VAN AQUINO VAN ZIJN TWEEDE PROFESSORAAT TE PARIJS TOT ZIJN DOOD TE FOSSA NOVA.

1269—1274.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

De H. Thomas vertrekt uit Rome naar Parijs. — Zijn advies voor het generaalkapittel zijner orde in 1269. — Nieuwe bestrijding van het kloosterleven door Gerard van Abbeville en Nicolaus van Lisieux. — De Heilige schrijft zijn boeken: „Over de volmaaktheid van het christelijk leven" en „Tegen degenen, die de lieden aftrekken van het kloosterleven". — Het kloosterleven in de geschiedenis der H. Kerk. — Averroïstische geest in de artistenfaculteit te Parijs. — Hoofddwalingen van het Averroïsme. — Siger van Brabant. — Zijn geschrift „Over de intellectueele ziel". — De Heilige schrijft zijne verhandeling „Over de eenheid des verstands tegen de Averroïsten". — Waardeering van dit werk. — Vriendschappelijke verhouding tusschen den Heilige en de Artisten. — S. Thomas en Siger van Brabant in Dante's Paradiso. — Een *Triomf* van St. Thomas door Francesco Traini.

Waarschijnlijk reeds in den herfst van 1268, en zeker vóor Paschen 1269 [1]), bevond Thomas van Aquino zich weder te Parijs. Zeven jaren had de Heilige Italië met zijn grooten geest van wijsheid en kloosterleven bezield [2]). Het waren zeven vruchtbare jaren geweest voor geheel de Christenheid. Nu kwam het uur, dat hij uit gehoorzaamheid de groote majesteit van Rome en

[1]) De gronden dezer tijdsbepaling zie men bij Mandonnet, Siger de Brabant, p. 99—104.

[2]) Dat Thomas in dien tijd eene reis zou gemaakt hebben naar Londen om er in 1263 het generaal kapittel zijner orde bij te wonen, is onjuist.

den vrede van Sint-Sabina moest verwisselen met de fransche hoofdstad, die hem als een wilde zee was geweest. Reginaldus, de trouwhartige gezel, trok mede naar het nieuwe vaderland.

Te Parijs heropenden zich voor de twee kloosterlingen de deuren van Saint-Jacques, waar de Aquiner zijn nieuwen arbeid begon als regent van een der twee dominikaner scholen en als leeraar der Universiteit. Het was weder de oude opgewektheid, zonder verflauwing of verzwakking. Een schoon leven, als een machtige stroom. Alleen reeds het groot getal en de hooge waarde van Thomas' geschriften uit dien tweeden parijschen leeraarstijd bewijzen het ons overvloedig.

De groote universiteitsstad was thans rustiger dan in 1256. Toch broeide er de lucht. En wij kunnen sommigen geschiedschrijvers wel toestemmen, dat dreigend gevaar van tweedracht en verwarrende dwaalleer een hoofdreden was, waarom Thomas uit zijn vaderland naar Parijs werd overgeplaatst.

Vooralsnog was het kalm.

In Mei 1269 kwamen afgevaardigden of *definitores* en hunne gezellen of *socii* uit alle dominikaner provincies naar Saint-Jacques en hielden daar ongestoord het generaal kapittel hunner orde. Afgevaardigden voor de romeinsche provincie waren Eufranon en Gerard, prior van Provence (1). Zijdelings nam niettemin ook Thomas deel aan de werkzaamheden der algemeene vergadering. Daar waren namelijk beginselen toe te lichten en vragen te beantwoorden naar aanleiding van een geschil tusschen een italiaanschen en een duitschen Dominikaan omtrent letterkundig eigendomsrecht. De Aquiner was een van de zes leden der commissie, die men benoemde om in dezen advies uit te brengen (2). Het blijkt uit het ons bewaarde antwoord, dat de moeilijkheid eener beslissing voornamelijk gelegen was in velerlei twijfelingen, die den plicht van het bewaren en de geoorloofdheid van het openbaren eeniger geheimen betroffen. Deze vraagstukken waren, door enkele praktijken der belanghebbende personen, toevallig aan het geschil vastgeraakt, doch tegelijkertijd zoozeer van algemeen belang, dat Thomas vóor het algemeen kapittel, omtrent Paschen 1269, of wellicht kort ná de kapittel-

(1) Douais, Acta capit. provinc. Ord. Fratrum Praed. p. 525.

(2) Zie Masetti, Monum. et Antiq. I, 363; Denifle, Chartul. I, 386; Mandonnet, O. c. 97—99. — Aan het gen. kap. van Milaan (1270) zond Thomas eene instructie over Barth. Turon.

dagen (1), ze moest behandelen in een *Quodlibet*, dat is, in een akademische voordracht, waarbij velerhande vragen, die de toehoorders op de vragenlijst hadden gebracht, met bewijzen en tegenbewijzen werden behandeld en zoo mogelijk beantwoord (2).

Eerlang zou er een veel ernstiger strijd uitbreken.

Te Parijs broeide van twee kanten onraad. De antikloosterlijke partij, te Anagni bedwongen (3), werd opnieuw woelig, en van een andere zijde kwam het Averroïsme in beweging. De Aquiner vond tegenover zich Willem van Saint-Amour en Siger van Brabant.

Willem van Saint-Amour, onredbaar met zijn scherpe vooroordeelen behept, en misschien aangewakkerd door de gedachte, dat Paus Clemens IV zijn landgenoot was, beproefde in 1266 nogmaals een uitval tegen de kloosterlingen. Hij zond namelijk door een zekeren magister Thomas (4) den H. Vader een nieuw geschrift, waarin zijn vroegere grieven in gewijzigden vorm werden herhaald. Duidelijk, maar met zeer zachtmoedige woorden tegenover den toch reeds zoo verbitterden en geknakten man, verwierp de Paus het boek van den dwalenden meester. Hij vermaande hem den 18 Oktober 1266, *dat het toegezonden boek, onder een nieuw kleursel, in wezen geheel aan het oude gelijk was; dat de schrijver onder den schijn van goed zich toch niet zou laten verleiden door hem, die bijwijlen het masker aanneemt van een engel des lichts* (5).

Tot steun van meester Willem trad eenigen tijd later — wellicht in 1268 — Gerard van Abbeville te voorschijn met eene verhandeling: *Tegen den vijand der christelijke volmaaktheid* (6).

---

(1) Mandonnet, Siger de Brabant, p. 102 vermoedt, dat wij het hier meegedeelde feit wel omtrent Kerstmis 1268 mogen stellen.

(2) S. Thom. Quodlib. I, quaest. 8, art. 15—16. — Het advies der commissie is in verschillende uitgaven van Thomas' werken afgedrukt met den titel: *De Secreto*, b.v. in de Parma-uitgave, t. XXIV, p. 235—236. Zie Denifle, Archiv für Litt. und Kirchengeschichte, II, 204—.

(3) Zie boven bl. 109.

(4) Volgens Denifle, Chartul., 499 wordt hier misschien Thomas van Cusello bedoeld.

(5) Denifle, Chartul., 459, waar tevens als waarschijnlijk wordt aangegeven, dat dit boek was het geschrift, bekend als *Liber de Antichristo et ejusdem ministris.*

(6) Contra adversarium perfectionis Christianae maxime prelatorum facultatumque ecclesiasticarum inimicum. Zie Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 335; Hist. litt. de la France, XXI, 487—491.

Deze leeraar in de godgeleerde faculteit te Parijs en aartsdiaken van Amiens bevestigt op zijn geweten, dat hij noch bepaalde personen noch eenige kloosterlingen tracht te bezwalken, maar hen te wederleggen, die, snooder dan Arius en Sabellius, zich als een volmaakter toonbeeld van heiligheid opwerpen dan Christus zelf was (1).

Geheel de wereld gevoelde, dat de twee bedelorden werden aangegrepen. Het was noodig, bij zulk een opzet, de openbare meening voor te lichten.

De H. Bonaventura, generaal der Franciskanen, en Johan Peckham, regent hunner studie te Parijs, gaven ieder een verweerschrift uit (2).

Van den kant der Dominikanen trad Thomas nogmaals in het perk. Zijn boek: *Over de volmaaktheid van het geestelijk leven* (3), is eene degelijke theologische verhandeling over het ware wezen der christelijke volkomenheid.

Eene korte voorafspraak ontvouwt het plan van dit werk: *Omdat eenige lieden zonder kennis van de volmaaktheid zich hebben aangematigd over den staat van volmaaktheid ongegronde meeningen te uiten, stellen wij ons ten doel over de volmaaktheid te handelen: wat de volmaaktheid is; hoe zij verkregen wordt; welke de staat der volmaaktheid is; wat hen betaamt, die dezen staat aanvaarden* (4).

Waarin dus is de volmaaktheid gelegen? — De Heilige antwoordt: „Voornamelijk bestaat het geestelijk leven in de liefde:

---

(1) Tantum sibi praesumptionis quidam homines assumpserunt, se ipsos amantes, sibimet ipsis placentes, ac suam, non Christi, justitiam praedicantes, ut cum dicat Apostolus, Estote imitatores mei, sicut et ego Christi, ipsi e contrario dicant: Estote imitatores nostri, in quibus non sumus imitatores Christi. — Testor conscientiam meam et Deum .... nolle me .... aliquibus personis detrahere, alicui ordini sive statui, sicut falso mihi imponitur, derogare .... sed quorumdam perfidorum doctrinam arguere, qui sapere anti-christi seductionem atque documentum videntur, dicendo Christum Dominum multa egisse, in quibus non debeat a viris perfectis imitari, sed contrarium quorumdam operum ejus perfectius sit sequi: quod nec Arius, Sabellius .... ausus est in Ecclesia praedicare. Hist. Litt. de la France, t. XXI, p. 488 en 490.

(2) De H. Bonaventura de *Apologia pauperum*, Peckham zijn *Tractatus pauperis contra insipientem*.

(3) De perfectione vitae spiritualis. — Het geschrift verscheen in 1269; zie Mandonnet, Siger de Brabant, p. 107.

(4) De perfectione vitae spiritualis. — S. Thom. Opp. XV, 76.

„wie haar derft, geldt in het geestelijke voor niets, gelijk de „Apostel zegt: — *Zoo ik de profetie heb, en weet de geheimenissen „alle, en alle de kennis, en zoo ik al het geloof heb, zoodat ik „bergen verzette, maar ik heb de liefde niet, ben ik niets.* Het- „zelfde leert de H. Apostel Johannes: *Wij weten, dat wij uit „den dood tot het leven zijn overgebracht, omdat wij de broeders „liefhebben.* Hij dus is in het geestelijk leven volmaakt, die „volmaakt is in de liefde.... Nu bestaat een tweevoudig liefde- „gebod; het eene om God, het tweede om den evenmensch te „beminnen. Tusschen deze twee geboden bestaat een zekere „orde, de orde der liefde. Want wat wij in de eerste plaats „beminnen moeten, is het hoogste goed, dat ons gelukkig maakt, „te weten God. In de tweede plaats moeten wij den evenmensch „liefhebben, die uit kracht des maatschappelijken levens in het „verwerven en deelen des geluks aan ons verbonden is. Daarom „betaamt het uit christelijke liefde den evenmensch zulk eene „genegenheid toe te dragen, dat wij met elkander gelukkig „zoeken te worden. Dezen liefderegel wijst de Heer ons in het „Evangelie: *Gij zult den Heer uwen God liefhebben, uit geheel „uw hart, uit geheel uwe ziel, en uit geheel uw verstand.* Dit „is het grootste en het eerste gebod. En het tweede, aan dit „gelijk, is: *Gij zult uwen naaste liefhebben als u zelven.* Zoo „dan bestaat de volmaaktheid van het geestelijk leven allereerst „in de liefde tot God, gelijk de Heer tot Abraham zeide: *Ik ben „de almachtige Heer: wandel voor mij en wees volmaakt.* Nu „komt men niet met lichamelijke schreden God nader, maar „door de neigingen des geestes. En in de tweede plaats bestaat „de volmaaktheid van het geestelijk leven in de naastenliefde; „waarom de Heer toen hij gezegd had: *Bemint uwe vijanden* „en er vele dingen, die de naastenliefde betreffen, had bijgevoegd, „aldus besloot: *Weest derhalve volmaakt, gelijk uw hemelsche „Vader volmaakt is* (1)."

Geen andere weg naar de volmaaktheid dan de weg der liefde. Dien weg kan men intusschen op verschillende wijzen bewandelen, onder andere door den kloosterlijken staat. De Heilige ontwikkelt thans met zijn gewone bondigheid van theologische kennis en een wijs gebruik der heilige Schrijvers de katholieke leer over de drie geloften van armoede, zuiverheid en gehoor-

(1) De perfectione vitae spiritualis, I—II.

zaamheid (1). Hij komt tot de gevolgtrekking, dat het kloosterleven bij uitstek een volmaakte *staat* is, omdat het doel daarvan niet alleen het beoefenen der volmaaktheid is, maar ook het aangaan eener verbintenis tot die volmaaktheid krachtens aan God afgelegde beloften (2). In andere levens*staten* vindt men deze plechtige toewijding aan Gods dienst niet: behalve in den bisschoppelijken *staat*. Immers uit kracht van zijn ambt is een bisschop gehouden zijne vijanden te beminnen en te dienen; doodsgevaar te trotseeren of zelfs den dood te ondergaan tot heil zijner evenmenschen; hun aan de geestelijke goederen deelachtig te maken. Daar nu anderen te volmaken grooter volmaaktheid vordert dan alleen voor zich zelven volmaakt te zijn, is de bisschoppelijke *staat* volmaakter dan die van welke kloosterorde ook (3). Wie Thomas' leer en leven hebben onderzocht, zullen bij deze verheffing van de bisschoppelijke waardigheid niet aan een behendigen kunstgreep denken, om het episkopaat te winnen, doch aan overtuiging; ook worden niet de bisschoppen, maar hun *staat* volmaakt genoemd (4). Noch bij de bisschoppelijke waardigheid, noch bij het kloosterleven is er sprake van

---

(1) De perfectione vitae spiritualis, c. IV—XIV.

(2) De perfectione vitae spiritualis, c. XV. Est autem considerandum, quod sicut supra praemisimus, perfectionis est non solum aliquod opus perfectum facere, sed etiam opus perfectum vovere: de utroque enim consilium datur, ut supra dictum est. — Sic ergo dum aliquis Deo vovet aliquod particulare opus, puta peregrinationem, aut jejunium, aut aliquod hujusmodi; *non simpliciter conditionem vel statum mutavit*, sed secundum aliquid tantum. Si vero totam vitam suam voto Deo obligavit, ut in operibus perfectionis ei deserviat jam simpliciter *conditionem vel statum perfectionis assumpsit.*

(3) Rursus autem ostensum est, tria pertinere ad perfectionem fraternae dilectionis; ut scilicet inimici diligantur, eisque serviatur, et ut aliquis animam suam pro fratribus ponat, vel exponendo se periculis mortis, vel etiam vitam suam totaliter ordinando in utilitatem proximorum, et quod proximis spiritualia impendantur.... Manifestum est autem majorem perfectionem requiri ad hoc quod aliquis perfectionem aliis tribuat, quam ad hoc quod aliquis in seipso perfectus sit.... Relinquitur ergo episcopalem statum majoris perfectionis esse quam sit status cujuscumque religionis. — De perf. vitae spirit. c. XVI—XVII.

(4) Wij zinspelen hier op de Hist. Litt. de la France, t. XXI, p. 492, die bijna niets van Sint-Thomas' verhandeling aangeeft, dan deze door niets gemotiveerde hekeling: L'ouvrage de Thomas nous a surtout paru remarquable par l'adresse avec laquelle on s'y ménage l'appui des évèques, déclarés hautement, malgré le droit qu'ils ont d'être riches, plus parfaits que les religieux eux-mêmes, etc.

de *personen*, het geldt een onderzoek, welke levens*staat* uit zijnen aard met de christelijke volmaaktheid nauwer verwant is.

Onverstandig en onrechtvaardig als de partijzucht pleegt te zijn, verwrong zij deze leer over de volkomenheid tot eene aanmatiging, alsof de kloosterlingen en de jonge bedelorden, en de nederige Bonaventura en Thomas voorop, zich zelven bij uitstek de volmaaktheid toeschreven en haar anderen ontzegden! Hoe kon zulk een buitensporige dwaasheid in iemands bedoeling liggen? Zeer wel wist de engelachtige Leeraar, dat er buiten de kloostermuren duizenden heiligen en onder de strenge pij zeer nalatige vervullers hunner beloften geleefd hadden. „Het „blijkt" — zegt hij, „dat er volmaakte *lieden* zijn, die den *staat* „der volmaaktheid niet hebben omhelsd; en dat er den *staat* „van volmaaktheid omhelsd hebben, die geen volmaakte *lieden* „zijn (1)." En is de staat der seculiere priesters minder veilig dan die der reguliere, te grooter blijkt hun deugd, wanneer zij zonder zonde leven (2). Nog eens, van den *staat* is er sprake; het vraagstuk omtrent de persoonlijke verdiensten blijft geheel buiten den gevoerden redetwist: een gehuwde leek kan bij God hooger in verdiensten aangeschreven staan dan een priester, een bisschop of een kloosterling (3).

Bij zijn afgewerkt betoog voegde Thomas zes nieuwe hoofdstukken, tot wederlegging van tegenwerpingen, die hem nog waren ter oore gekomen. Het schoone boek werd daardoor vollediger en belangrijker voor de geschiedenis.

De geheele verhandeling ademt de gewone zakelijkheid en waardigheid van den Aquiner, die zich nochtans beklaagt over de partijzieke opgewondenheid, waardoor zijne tegenstanders noch hun eigen beweringen, noch de daarop gegeven antwoorden bezadigd overwogen (4). De Heilige hoopte door redelijkheid,

---

(1) De perf. vitae spir. c. XVI.

(2) De perf. vitae spir. c. XX. — Doch de Heilige laat hierop terstond volgen: Et quamvis quilibet sapiens magis eligeret esse tantae virtutis ut etiam inter pericula quaecumque illaesus posset persistere, nullus tamen nisi insipiens statum periculosiorem *ex hoc ipso* statui securiori praeferret.

(3) O. c. XXIV.

(4) O. c. XXI. — Verum quidam contentionis studio agitati, neque quae dicunt neque quae audiunt, debite ponderantes, adhuc conantur praedictis contradicentes obviare, quorum obviationes postquam praemissa conscripseram, ad me pervenerunt.

niet door het voeden der muitkoorts, een gewenschten uitslag te bereiken. „Wij hebben geantwoord — zoo besluit hij zijn geschrift — en ons van schimp onthouden, want, gelijk er ge„schreven staat: *die dwaasheden spreekt is onverstandig;* en: *„alle dwazen mengen zich in dwaasheden.* Mocht iemand tegen „mij willen schrijven, het zal mij allerwelkomst zijn. Nimmer „komt de waarheid beter uit en wordt de dwaling beter weder„legd dan door het bestrijden der tegenspraak, volgens Salomon's „woorden: *IJzer scherpt ijzer, en de blik des eenen scherpt den „blik des anderen.* Maar tusschen ons en hen rechte God, die „is gezegend in de eeuwen der eeuwen (1)."

Daar kwam een tegenschrift. Het heette: *Over de volmaaktheid en uitmuntendheid van den staat der geestelijken.* De schrijver was Nicolaus van Lisieux, een partijgenoot van Willem van St. Amour en bevriend met Gerard van Abbeville (2). — Hem, Nicolaus, was een geschrift in handen gekomen: *Over de volmaaktheid van het geestelijk leven,* vervaardigd door zekeren Predikheer; een boek, waarin de heilige, kerkelijke hierarchie wordt omvergehaald en het gewone priesterschap verlaagd. Hij meende nu de katholieke leer te moeten verdedigen tegen vijanden, die op hunne volmaaktheden roemen. Daartoe bewogen hem de uitdaging van den schrijver en de broederlijke liefde (3). —

De schrijver beweert vervolgens, dat Thomas de ketterijen van Pelagius, Vigilantius, Joviniaan, Demophilus, Berengarius vernieuwt, en daarbij de dwalingen der Joden en Farizeërs; hij onderwerpt verder zijn boek aan Rome's oordeel en herhaalt, dat bij dezen strijd de kerkelijke hierarchie, het aanzien der overheid en de achtbaarheid der priesterschap zijn ingezet; aan

---

(1) O. c. XXVI. — Voor de weerlegging van hen, die den kloosterlingen het studeeren, toedienen der H.H. Sacramenten, enz. tot een verwijt maakten, beroept de Heilige zich op zijn vroeger werk tegen Willem van Saint-Amour. — Zie boven bl. 103—109.

(2) Nicolaus Lexoviensis, De perfectione et excellentia status clericorum. — Algemeen en ook in de *Hist. litt. de la France*, XXI, 492 werd het boek aan Gerard van Abbeville toegeschreven. Uit het Chartularium van Denifle-Chatelain, I, 498 blijkt, dat Nicolaus de schrijver is.

(3) Cum in manus nostras quidam libellus, qui intitulatur de Perfectione vitae spiritualis, devenisset, a quodam fratre Predicatore editus, etc. — Elders noemt Nicolaus den Aquiner „magnum magistrum". — Zie Denifle, Chartul. I, 498; Hist. litt. de la France, XXI, 492—493.

het einde smeekt hij vergiffenis zijner zonden van Hem, die de lof en glorie is der goede priesters (1).

Aldus werkte Nicolaus van Lisieux voor de denkbeelden van meester Willem van St. Amour, en toonde hij zich de rechterhand van meester Gerard van Abbeville. Deze versterkte het geschrevene door het levende woord en verdedigde zijne zaak in akademische lessen (2).

Thomas zag geen reden tot nieuw schriftelijk verweer. Doch het was in de XIIIe eeuw niet anders dan ten tijde van den H. Paulus; altijd waren er menschen, *door de golven geslingerd, en rondgevoerd met iederen wind der leering* (3). Ziende, dat sommigen zich van de zaak, die hij als rechtvaardig beschouwde, hoe langer hoe meer vervreemdden, besloot de Heilige toch een derde werk te schrijven, dat den titel voert: *Tegen de leer van hen, die de lieden van het kloosterleven aftrekken* (4).

Dit boek is eene aanvulling der twee vroegere pleidooien voor den kloosterstaat (5).

Het uitgangspunt van het betoog is eene grondwaarheid der christelijke zedenleer.

„Het doel van den christelijken godsdienst — zegt Thomas — „schijnt hoofdzakelijk te zijn den mensch van het aardsche los „te maken en voor de geestelijke goederen te bezielen. Hierom „heeft de bewerker en voltrekker des geloofs, Jezus, bij zijne „komst in deze wereld door woord en daad zijnen volgelingen de „verachting der wereldsche goederen geleerd .... Hij werd geboren „uit eene maagdelijke moeder, die, schoon zij immer maagd „bleef, toch was uitgehuwelijkt aan eenen werkman; en zoo „deed hij ieder spoor van edele afkomst verdwijnen. Hij werd „geboren te Bethlehem, een onbeduidend stadje in Juda, en wilde

(1) Hist. litt. de la France, XXI, 494.

(2) Denifle, Chart. I, 497 geeft hieromtrent het authentieke bericht van Nicolaus van Lisieux zelven.

(3) Ephes. IV, 14.

(4) In de oude, voor Thomas' canonisatie-proces opgestelde lijst van diens werken, wordt dit geschrift aldus vermeld: Contra doctrinam retrahentium a religione, *contra Geraldos*. Dit laatste woord schijnt eenigen grond te geven aan de meening, dat Thomas zijn geschrift niet rechtstreeks tegen Nicolaus maar tegen Gerard richtte.

(5) Zie bl. 103 en 268. Thomas verwijst cap. XII naar zijn boek: De perfectione vitae spiritualis, en cap. XXVI naar zijn: Contra impugnantes.

„niet, dat iemand op den luister eener aardsche stede roemen „zou. Hij werd arm, wien alles toebehoort, die alles schiep, „opdat niemand die in hem gelooft, op aardschen rijkdom zou „durven bogen. Hij wilde geen koningschap van de menschen, „daar hij den weg der nederigheid aanwees. Die alles spijzigt, „hongerde; die alle lafenis schiep, leed dorst; hij leed vermoeienis, „die ons de weg ten hemel was; hij werd gekruisigd, die onze „pijnen wegnam; de verwekker der dooden stierf.... Zijnen „leerlingen gaf hij als eerste zaligheid de armoede des geestes, „en dat hierin ook de weg der volmaaktheid ligt, toonde hij „door Zijne woorden tot den jongeling: *Wilt gij volmaakt zijn, „ga en verkoop al wat gij hebt, en geef het den armen; en kom, „volg mij* (1)."

Dit strekt tot verheerlijking der evangelische raden, „waartegen in Frankrijk telkens nieuwe Vigilantiussen opstaan" (2). Thomas zegt, op te komen tegen de volgende dwalingen: ten eerste, dat men alleen na volleerd te zijn in Gods geboden aan de evangelische raden mag denken, waardoor knapen, zondaren en bekeerlingen tot het geloof iedere toegang tot het klooster werd afgesloten (3); vervolgens, dat niemand den kloosterstaat moest omhelzen, dan na veler raad te hebben ingewonnen, wat op een onderwerping der religieuze roeping aan het veelal afkeurend oordeel van wereldschgezinden neerkwam; verder, dat men zich niet door gelofte tot het aanvaarden van het kloosterleven behoorde te verbinden; eindelijk, dat de belofte van armoede, vooral gelijk de bedelorden haar aflegden, laakbaar is. De heilige Leeraar behandelt deze vier dwalingen achtereenvolgens op deze wijze: hij vangt aan met een uiteenzetting der tegengestelde bewijsgronden; verklaart en staaft daarna zijn eigen stelling en beantwoordt ten laatste de aangevoerde bewijzen der tegenpartij. Overal door de uitspraken van Gods gewijde Boeken, door de leer der heilige Vaderen en zijn eigen bondig oordeel voorgelicht, houdt hij met vasten gang het pad der ware beginselen. De buitensporige strengheid der bovenvermelde dwalingen brengt

---

(1) Contra retrahentes a religionis ingressu, c. I.

(2) Insurgunt enim iterato in Gallia novi Vigilantii. L. c.

(3) De Heilige loochent deze stelling als beginsel. In bijzondere gevallen toch richt de voorzichtigheid haar oordeel naar de omstandigheden. — Wat de knapen betreft, spreekt hij niet *de voto solemni*, maar »de voto simplici, quo aliqui ad religionem ex devotione se obligant." Cap. XIII.

hij binnen de grenzen der gematigdheid terug. Bij het ontwikkelen zijner bewijzen legt hij nogmaals er den klemtoon op, dat het wezen der christelijke volmaaktheid bestaat in Christus' tweevoudige liefdewet (1).

Weinig heeft de litteratuur over den kloosterstaat opgeleverd, wat met Sint-Thomas' drie verdedigingsschriften over de bedelorden kan wedijveren. De kloeke handhaving van het goed recht der evangelische raden en der groote kloosterinstellingen was een weldaad voor de XIII[de] eeuw, die, schoon met een levendig besef des Christendoms bezield, nochtans in sommige heilrijke uitingen des christelijken levens werd bedreigd door een valsch Aristotelisme; door een voorgewend ascetisme en nagebootste mystiek, waarmee vele, deels overgestrenge, deels allerlosbandigste ketterijen verwant waren; door een gevaarlijke weelderigheid, die in de hohenstaufensche levensopvatting, de lichtzinnigheid van vele troubadours en menestrelen, de dartelheid van rijk geworden poorters en genotzieke edelen steun vond. Deden kloostervijanden zich te goed aan de sophismen van Willem van Saint-Amour, Gerard van Abbeville en Nicolaus van Lisieux; schaterlachten zij bij de verdachte spotternijen van den *Reinardus* en bij de hekelingen, uit de pen van weinig kiesche zedenmeesters gevloeid; dienden misbruiken, hier en daar abdij en bedecel binnengeslopen of er door simonistische grooten binnengedreven, kwaadwilligen tot voorwendsel; in Albertus den Grooten, Bonaventura en Thomas van Aquino verhieven zich mannen, die van nabij en met veel ondervinding konden oordeelen, en bevoegd om het kloosterleven te schatten naar zijn wezen en het naar zijn innerlijke waardigheid voor te staan.

Alle christeneeuwen legden met hen getuigenis af.

Uit de wildernissen van Syrië en Opper-Egypte wierp het kloosterleven zijn lichtglans over de diepbedorven grieksch-romeinsche beschaving; waar de woestijnleeuw uitging op roof, ontloken de bloemen van Christus. Uit de eenzaamheid steeg het gebed der boetvaardigen ten Hemel; uit de stille wijkplaats van moedige zelfbeheersching, bewonderenswaardige gewetensreinheid en door ootmoed gesterkte liefde tot God, traden Hieronymus, Basilius, Athanasius en Chrysostomus met hun kloeke deugd en wijsheid in het strijdperk des levens.

---

(1) O. c. cap. VI.

Gedurende de vandaalsche verwoesting schreef Sint-Augustinus zijn gulden regel voor den kloosterstaat. Toen trad de H. Benedictus van Nursia op. Zijne heilige zonen doordrongen de germaansche stammen van den christelijken geest, die bij een reusachtige worsteling tegen zinnelijkheid en woestheid als een herscheppend levensbeginsel voor toekomstige tijden in het geschokt Europa bewaard bleef. Ook het groene hout werd door de buien aangetast; maar de benedictijner kloosterstam, bij het stormen der karolingische tijden gehavend, botte uit in nieuwe, krachtige loten. Clugny, Camaldoli, Vallombrosa werden bloeiende lusthoven van hemelsche deugd. Naast de stichtingen van Berno, Romuald en Johan Gualberto verrees graaf Stephanus van Auvergne met „de goede lieden van Grandmont." Bruno, (†1191) kanselier van Rheims, schiep bij Grenoble zijne *Chartreuse;* diepverborgen, ontoegankelijke dalen boden een schuilplaats aan de heilige boetelingen, die bij water en brood en ruwe kruiden hemelblijdschap smaakten door hunne gewetensreinheid en den goddelijken vrede huns harten. Citeaux blonk heinde en verre door zijn zuivere zeden. Een schaar van bourgondische edellieden herschiepen het Absinthedal (vallée d'Absinthe) in Klarendal. Daar waakte de verheven geest van Sint-Bernard van Clairvaux (†1153). De H. Norbertus van Xanten († 1134) verhief de verlaten vallei Prémontré tot een niet minder roemrijke bakermat van evangelische volkomenheid; met Sint-Bruno en Sint-Bernard vormt hij een heldhaftig driemanschap van kloosterdeugd. Al deze mannen van gebed en stille beschouwing hadden het geheim verstaan, Europa zedelijk en daarmee maatschappelijk te verheffen. Hun heilig voorbeeld en dat hunner volgelingen ontstak alle standen, van den daglooner tot den baron en den prelaat, in ijver en liefde voor het ideaal der christelijke volmaaktheid en prikkelde het edel verlangen van duizenden naar zedelijke reinheid. Van Italië tot Zweden, van het westen tot het oosten werd Europa door het sterkend voorbeeld hunner edelmoedige zelfverloochening en heldhaftige verzaking aan het aardsche geadeld. Onberekenbare diensten bewezen zij aan den godsdienst, de maatschappelijke orde, de wetenschap en de kunst, aan vorst en volk. En aan hun zijde stonden mannen, die nog kloeker in het leven optraden ter liefde van God en van het hemelsch koninkrijk Door hooger geest gedreven, gorden de ridders van

Sint-Jan het slagzwaard aan. Onbezweken kampen de wakkere kastiliaansche ridderorden van Santiago, Alcantara en Calatrava voor het Kruis. Johan van Matha en Petrus Nolasquez ontfermen zich over de met saraceensche boeien gekluisterde Christenen; aan armen, kranken, pelgrims zijn religieuze orden gewijd; de twee groote bedelorden van Sint-Franciscus en Sint-Dominicus verbinden aan de prediking en de wetenschap hun werkzaam leven. Zelfs de vrouwelijke zwakheid schroomde het klooster niet, maar blonk er door bewonderenswaardige volharding in een leven van versterving, toewijding en liefde. De H. Marcella met hare patricische vrouwen van den Aventijn schaart zich naast de H. Scholastica met hare gezellinnen; de angelsaksische jonkvrouw Lioba zingt het hemelsch bruilofstlied met Sint-Elisabeth van Thüringen. Zoo waren langs den kruisweg der evangelische raden en van den kloosterregel tallooze zonen en dochters der Kerk Gods heiligen berg opgeklommen en het was voor het Katholicisme een zegen, dat een man, zoo ervaren in het geestelijk leven en brandend van oprechten ijver voor alle volmaaktheid der zielen, den op zich eerbiedwaardigen en heiligen kloosterstaat met diepe overtuiging en ridderlijken moed bleef verdedigen als een der schoonste levensvormen van de evangelische leer.

Naar verschillende kanten baande de dwaling, die Thomas bestreed, zich een weg. Zelfs jonge scholieren joeg men tegen de kloosterlingen in het harnas. Vandaar wellicht het verontwaardigde slot van het laatst besproken geschrift. „Ziedaar — zegt de schrijver — wat mij voor den geest kwam tegen de valsche en verderfelijke leer dergenen, die de menschen van den kloosterstaat aftrekken. Wil iemand deze stellingen tegenspreken, hij beuzele niet voor knapen, maar schrijve, en make zijn geschrift openbaar, opdat verstandige lieden oordeelen, wat waar zij, en opdat de dwaling kunne bestreden worden door het gezag van waarheid (1)."

Hetzelfde jaar 1270, waarin deze woorden werden geschreven,

---

(1) Haec igitur sunt quae ad praesens scribenda occurrunt contra erroneam et pestiferam doctrinam avertentium homines a religionis ingressu. Si quis autem his contradicere voluerit, non coram pueris garriat, sed scribat, et scripturam proponat in publico, ut ab intelligenti dijudicari possit quid verum sit, et ut quod erroneum est auctoritate veritatis confutetur.

brachten Thomas' toehoorders de vraag van den dag ook ter sprake voor de akademische *Quodlibeta*, die professoren tegen het naderend Paaschfeest plachten te houden. Het derde ons bewaarde *Quodlibetum* des Aquiners toont, hoe hij toen tegenover de universiteitsleden, magisters en studenten, over het kloostervraagstuk gesproken heeft. Een zwakke naklank van den strijd vernemen wij nog uit het vijfde *Quodlibetum*, dat omstreeks Kerstmis 1271 gegeven werd (1).

Nog wegens een anderen strijd is het jaar 1270 gedenkwaardig.

De aristotelische studie, waardoor Albertus van Keulen, Thomas van Aquino en beider leerlingen hun wetenschappelijk inzicht verrijkten zonder schade voor hun godsdienstig leven, werd in de artisten-faculteit en voor studenten van het *quadrivium* menigmaal een gevaar. Het hoogste kerkelijk gezag had dit gevaar zien naderen en getracht alles ten goede te leiden (2).

Maar de zeer talrijke en over het algemeen nog jeugdige artisten te Parijs volgden, uit den aard der zaak, niet altijd de leiding eener hoogere rede. In hun wijsgeerige wereld bruisten het hartstochtelijk leven van allerlei nationaliteiten en de onstuimigheid der opkomende denkkracht door elkander. De geest van Averroës en averroïstische leeraren joegen het schuimende water nog hooger op.

In 1270 stond de H. Thomas tegenover een uitbarsting van den averroïstischen geest.

Die geest was een stelsel en een stemming.

Averroës, de andalusische kadi werd in de XIIIde eeuw een geleerde voor alle christenlanden. De kommentaren op Aristoteles, die de beroemde wijsgeer in Marokko, te Sevilla en te Cordova schreef, werden gemeengoed der latijnsche wereld door de vertalingen van Michaël Scot, die aan het hof van Frederik II leefde en bij den keizerlijken bewonderaar van Averroës' kommentaren in het verspreiden zijner overzetting machtigen steun vond.

Averroës werd *de* Commentator. Tot nadeel der wetenschap en van den godsdienst namen sommigen, die zonder eenige kritiek Aristoteles als de volstrekte waarheid beschouwden, alle verklaringen van Averroës voor geheel en eenig echte munt

---

(1) Quodlib. III, art. 11—17; V, 25—27. — Vgl. Denifle, Chartul. I, 498; Mandonnet, Siger de Brabant, p. 100—103.

(2) Zie boven bl. 184—185.

aan. Alexander IV zag wel, dat dit draven een verderf van menigen Christen kon worden. Daarom beval hij Albertus den Grooten, toen deze in 1256 aan het pauselijk hof verbleef, Averroës' leer te wederleggen; een opdracht, waaraan wij het geschrift danken : *Over de eenheid des verstands tegen Averroës* (1).

Van lieverlede openbaarden zich onder Averroës' blinde bewonderaars groote dwalingen. Het Averroïsme begon een meer afgeteekenden vorm te verkrijgen. Dertien stellingen, den 10 December 1270 door Stephanus Tempier, bisschop van Parijs, veroordeeld, bevatten onder andere de loochening van 's menschen vrijen wil en persoonlijke onsterfelijkheid, van Gods alwetendheid en voorzienigheid, en als kern de bewering, dat *het verstand aller menschen numeriek één en hetzelfde is* (2).

Het Averroïsme was niet enkel eene *dwaalleer* op wijsgeerig gebied; bij velen was het tevens eene zeer onchristelijke *stemming*.

Averroës had zich niet tot een zuiver wijsgeerig gebied bepaald. Over geloof en rede, openbaring en wijsbegeerte waren zijne gevoelens die van een man, wiens verstand de mohammedaansche leer als eene ongerijmdheid verwierp, maar die om met vorst en volk op goeden voet te blijven, den Islam welstaanshalve

---

(1) De unitate intellectus contra Averroem. Albertus zelf verhaalt ons dien oorsprong van dit werk, in zijne Summa theol. II, 77, memb. 3.

(2) Ziehier de lijst der dertien veroordeelde dwalingen, afgedrukt bij Denifle Chatelain, Chartul. I, 487.

Primus articulus est: Quod intellectus omnium hominum est unus et idem numero.

2. Quod ista est falsa vel impropria: Homo intelligit.
3. Quod voluntas hominis ex necessitate vult et eligit.
4. Quod omnia, quae hic in inferioribus aguntur, subsunt necessitati corporum celestium.
5. Quod mundus est eternus.
6. Quod nunquam fuit primus homo.
7. Quod anima, quae est forma hominis secundum quod homo, corrumpitur corrupto corpore.
8. Quod anima post mortem separata non patitur ab igne corporeo.
9. Quod liberum arbitrium est potentia passiva, non activa; et quod neccessitate movetur ab appetibili.
10. Quod Deus non cognoscit singularia.
11. Quod Deus non cognoscit alia a se.
12. Quod humani actus non reguntur providentia Dei.
13. Quod Deus non potest dare immortalitatem vel incorruptionem rei corruptibili vel mortali.

beleed. Hij verbond deze stemming met eene eigenaardige geloofsphilosophie: voor het volk de godsdienstige symbolen, voor den wijsgeer de onvervalschte waarheid. Rechtstreeks betrof deze theorie den muzelmanschen godsdienst; zijdelings den israëlitischen en het Christendom (1), met het gevolg, dat christelijke lezers, wier geloofsleven oppervlakkig of wier nadenken onrijp was, het onderscheid tusschen de beweerde openbaring van Mohammed en de goddelijke wet van Jezus Christus voorbijzagen en werden aangestoken door een *oneerbiedige* stemming tegen *hun* geloof en door een groote luchthartigheid in hunne beschouwingen over *christelijke* openbaring en rede

Te Parijs vond het Averroïsme twee leiders in Siger van Brabant en Boëtius van Dacië (2).

Tegen hen treedt de Aquiner op; hoofdzakelijk tegen Siger.

Siger van Brabant, langen tijd met Siger van Kortrijk vereenzelvigd, verschijnt in de geschiedenis niet vóor het jaar 1266 (3). Toen woedde er een strijd onder de parijsche *artisten,* die, gelijk wij weten, in *vier natiën* waren verdeeld. De Franschen hadden tegen zich de Normandiërs, Engelschen en Picardiërs, en onder dezen, als een der geweldadigste aanvoerders, meester Siger. Overigens bestudeerde en onderwees hij in zijne faculteit wijsbegeerte op averroïstischen grondslag. Talrijk waren zijne aanhangers onder studenten van *Garlande*, het artistenkwartier, waartoe ook de woelige *rue de Fouare* behoorde (4). Met alle kracht werden geheel antichristelijke stellingen verdedigd. Het geloof — erkende men — leerde het tegendeel. Maar dit bezwaar scheen gering. Men noemde met Averroës waarheid wat men met het Evangelie dwaling noemde, of omgekeerd. Waartoe zulk een beginsel leiden zou, blijkt uit de dwalingen, die tegen

---

(1) In den tegen het laatst der XIIIe eeuw door den Augustijn Aegidius van Rome vervaardigden *Tractatus de erroribus philosophorum* wordt aan Averroës, *den commentator*, onder andere deze dwaling toegeschreven: Quod nulla lex est vera, licet possit esse utilis. — Zie Mandonnet, Siger de Brabant, Appendices, p. 11.

(2) Wie deze Boëtius was, is nog niet genoegzaam opgehelderd. Zie Denifle. Chartul. I, 556.

(3) Dat de Tocco, hier de feiten en jaartallen verwarrend, hem zonder eenigen grond reeds vroeger aan de zijde van Willem van St. Amour laat optreden, is, boven bl. 102, reeds gezegd.

(4) Clos de Garlande of vicus Garlandiae. Zie Denifle, Die Univ. des Mittelalters, I, 667.

1277 door de Kerk moesten veroordeeld worden. Het is onbewimpeld heidendom: de godgeleerdheid berust op fabelen; de eenige wijzen dezer wereld zijn de wijsgeeren; het Christendom staat de wetenschap in den weg; daar is geen geluk behalve in deze wereld; de dood is het einde van alles; om zijne begrafenis behoeft niemand zich te bekreunen; biechten moet men alleen voor den schijn; men behoeft niet te bidden; hoererij is geen zonde (1). Zulke vruchten droeg de averroïstische stemming.

Siger van Brabant mag men de smet eener zoo verregaande ontchristelijking niet aanwrijven. Hem behooren wij te beoordeelen naar de zekere gegevens zijner geschriften.

In 1270 verscheen zijne verhandeling: *Over de intellectieve ziel* (2). Het werk was een openbaring van den averroïstischen geest; bewoog Thomas van Aquino tot eene wederlegging en noopte het kerkelijk gezag, den 10 December van genoemd jaar, tot eene boven reeds medegedeelde veroordeeling van averroïstische stellingen.

De hoofddwaling in het betoog van Siger van Brabant was die der *eenheid des verstands*. Dat wij allen één verstand zouden deelen, — één niet soortelijk, en ook niet om de eenheid derzelfde eerste beginselen, die ons denken regelen; maar numeriek één, één voor geheel het menschelijk geslacht, deze naar pantheïsme trekkende bewering stond gelijk met loochening der persoonlijke onsterfelijkheid.

Het waarlijk geestelijk werk van denken — zoo beweerde men immers — geschiedt niet door velen en door ieder afzonderlijk, maar in alle gaande en komende individuën dezer aarde door een enkel wezen, *intellekt* genaamd (3).

---

(1) Denifle, Chart. I, 552—553; Mandonnet, Siger de Brabant, 226—233.

(2) Quaestiones de Anima intellectiva. — Dit geschrift is afgedrukt in Mandonnet's meermalen aangehaald werk: *Siger de Brabant*, waar ons bovendien de tekst van vijf andere, nooit uitgegeven, geschriften van Siger geschonken wordt. — Van Siger's *Impossibilia* bezitten wij eene volledige uitgave in Baeumker, *Die Impossibilia des Siger von Brabant.*

(3) Siger van Brabant laat het onbestemd, maar in Thomas' weerlegging wordt het scherper en volkomen naar den geest der tegenstanders uitgedrukt, dat de redetwist eigenlijk betreft het vermogen, dat *intellectus possibilis* genoemd wordt en waardoor ieder mensch de eigenlijke denkakt stelt, gelijk de Aquiner in zijn kommentaar *Over de Ziel*, in het zevende hoofdstuk van het derde

De mensch vergaat; onvergankelijk is alleen het gemeenschappelijk verstand — *intellectus*.

Voor de levenspraktijk zocht Siger deze droeve gevolgtrekking te ontwijken door zijne toevlucht te nemen tot het christelijk geloof, dat de onsterfelijkheidsleer bewaarde tegen de verwoesting der averroïstische wijsbegeerte. Dit bracht evenwel in de verhandeling van den parijschen leeraar: *Over de intellectieve ziel*, eene tweede dwaling naar voren, de theorie namelijk van tegenstrijdige waarheden. Hoe menigmaal had ook de Aquiner bewezen, dat er eene tweevoudige waarheid is, zonder echter die tweeheid als een tegenspraak van waarheden te verklaren, doch enkel als een verschil der wezens in hun vatbaarheid voor die waarheden. God ziet en doorschouwt met zijn *oneindige* wijsheid dingen, die voor het *eindig* begrip ondoorgrondelijk zijn. Dit is de grond der mysteriën. Doch geheimenissen des geloofs en doorgrondelijkheden onzer rede zijn één waarheid in God. Daar is geen dubbele, in den zin van tegenstrijdige, waarheid (1).

Wanneer men den drang der idee tot daad vergeet, beschouwt men sommige bespiegelingen van wijsgeeren gaarne als louter schoolsche oefeningen of akademische beschouwingen zonder gevolg. Nevel om de kruin van het gebergte. De averroïstische wijsbegeerte, die in Siger te Parijs haar invloedrijksten leeraar vond, leverde een nieuw voorbeeld van het tegendeel. Langs de lagere hellingen kwam de wolk neerdrijven en den klaren dag verduisteren in de dalen, waar het volk leeft en handelt. Zoo wist men destijds te verhalen, hoe de averroïstische idee daad werd in een ter dood verwezen krijger. Ondervraagd, of hij niet verlangde, dat zijne ziel van misdaden mocht gezuiverd worden, hernam hij, dat hem dit niets kon deren: was de ziel van St. Petrus zalig, dan zou ook hij de zaligheid verwerven. Dit zeide hij, steunend op de numerieke eenheid des verstands, waaruit hij besloot tot een gelijkheid van lot hiernamaals (2).

Het geval moge waar zijn of verdicht, de Aquiner hield zich

Boek zegt: *Intellectus possibilis est quo hic homo formaliter intelligit.* — Over den schijnbaar zoo vreemden, maar feitelijk diepen zin van den term *possibilis*, vgl. S. Thom. C. Gent. II, 62 en 76; Summa theol. I, 54, 4.

(1) Vgl. boven bl. 159.

(2) De Tocco, IV, 19: Si anima B. Petri est salva et ego salvabor; quia si uno intellectu cognoscimus, uno fine exitii finiemur.

overtuigd, dat er een leering verspreid werd, die aan het zedelijkheidsbesef een knak moest toebrengen (1).

De van jaar tot jaar toenemende losbandigheid van levensbeschouwing onder averroïstischen invloed leert ons, welk een juisten blik hij op den toestand had.

De wijsgeerige Summa en het voltooide deel der theologische bevatten reeds nadrukkelijke stellingen tegen Averroës (2). Wat hij thans om zich heen elken dag te zien en te hooren kreeg, bewoog Thomas het kwaad te bestrijden in den bepaalden vorm, dien het door Siger van Brabant en diens partijgenooten te Parijs aannam.

Allerwaarschijnlijkst in den loop van het jaar 1270 gaf de Aquiner zijn nieuw geschrift uit. *Over de eenheid des verstands tegen de Averroïsten,* heet het; dat de parijsche Averroïsten en hun invloedrijke leeraar bedoeld zijn, toonen de handschriften en het feit, dat Thomas' en Siger's verhandeling duidelijk evenwijdig loopen (3). Geschreven met ijvergloed en opgewektheid wordt dit wijsgeerig betoog onder Thomas' *Opuscula* of *Kleine werken* om zijn hoog wetenschappelijk gehalte, om zijn tintelende voorstelling en veelzijdigheid van toelichting met alle recht tot de allerbeste gerekend.

„Gelijk alle menschen — zoo begint de inleiding — van nature begeeren de waarheid te kennen, aldus is er ook een natuurlijk verlangen in den mensch om dwalingen te ontvluchten, en deze, wanneer de gelegenheid zich voordoet, te wederleggen." Veel heeft hij, Thomas, vroeger tegen de eenheid des verstands

---

(1) S. Thom. De unitate intellectus: Substracta enim ab omnibus diversitate intellectus, qui solus inter partes animae incorruptibilis et immortalis apparet, sequitur post mortem nihil de animabus hominum remanere nisi unitatem intellectus; et sic tollitur retributio proemiorum et poenarum, et diversitas earumdem.

(2) Zie C. Gent, II. 59, enz.; Summa theol. I—II, 50, 4; 51, 3. — Vgl. ook de Quaest. disp. De spirit. Creaturis, art. 9—10, van welk geschrift het mij echter onzeker schijnt, of het kort vóor of niet lang na de verhandeling tegen de parijsche Averroïsten geschreven werd.

(3) Eenige oude handschriften hebben den titel: Contra Averroïstas Parisienses'; — Contra magistros Parisienses. Zie Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 334. — Denifle, Chartul. I, 487 noemt een handschrift met den titel: Tractatus fr. Thome contra mag. Sigerum de unitate intellectus. Vgl. den kataloog van Thomas' werken bij Uccelli, Duo documenti inediti, en Mandonnet, Siger de Brabant, p. 127—129.

geschreven; daar inmiddels de dwaling voortdurend weerstand biedt, onderneemt hij opnieuw haar te bestrijden. Het betreft toch eene dwaling die den christelijken geest aantast: dit behoeft geen bewijs. Bewijzen wil hij alleen, dat de genoemde stelling niet minder tegen de wijsgeerige beginselen dan tegen de geloofsleer aandruischt. Daar zijn er, die voor hunne valsche bewering woorden van peripatetische wijsgeeren aanvoeren, wier boeken zij echter nooit onder de oogen hebben gehad (1). Doch zij hebben Aristoteles gelezen. Daarom zal diens leer tegen hen worden uiteengezet.

Met de bescheiden voor zich beproeft nu de schrijver zijne lezers te overtuigen, dat de stichter der peripatetische school altijd de ziel als het levensbeginsel van het menschelijk lichaam heeft beschouwd, en het verstand in zijn geheel als een deel der ziel en als een bij ieder individu behoorende, afzonderlijke proprieteit. Beroemde commentatoren van Aristoteles, Themistius (2), Theophrast, Alexander, Avicenna en Algazel verschijnen om te getuigen, dat deze verklaring van de aristotelische gedachte vertrouwbaar is. Hun gezag bevestigt tegelijkertijd eene gestrenge kritiek van den schrijver op Averroës, te weten dat deze minder als een Aristotelist dan als een bederver der aristotelische wijsbegeerte moet worden aangezien (3).

Wij kunnen ons wel voorstellen, dat de commentatoren niet altegader bereid zullen zijn om het oordeel van den Aquiner over Averroës geheel te onderschrijven: maar, de klare uiteenzetting van het tegenover Siger behandelde vraagpunt; de bondige bewijzen en juiste gedachten, die de Aquiner uit eigen nadenken over 's menschen geestelijke werkzaamheid te voorschijn brengt; kortom, de wetenschap en de scherpzinnigheid, waarmee de met ruimen blik overschouwde documenten zijn toegelicht, maken dit geschrift tegen eene parijsche dwaling

---

(1) S. Thom. De unit. intellectus: Peripateticorum verba sectari se dicunt, quorum libros in hac materia nunquam viderunt.

(2) In oudere gedrukte exemplaren van Thomas' geschrift kwamen eenige aanhalingen uit Themistius voor naar de latijnsche overzetting van Hermolaus Barbarus, doch deze plaatsen waren wijzigingen van een uitgever, terwijl de oudere handschriften den tekst bewaren van dezelfde plaatsen uit Themistius, maar in de door Thomas gebezigde vertaling. Vgl. De Rubeis, Diss. crit. XIX, 2.

(3) S. Thomas, De unit. intellectus: qui (Averroes) non tam fuit Peripateticus quam Peripateticae philosophiae depravator.

van de dertiende eeuw tot een duurzame winst der spiritualistische wijsbegeerte. En dit is een zegen, waarvoor wij God dankbaar zijn, dat zijne liefde aan de wereld zoovele schatten van wijsheid schonk, die door geen roest worden verteerd.

Stelselmatig hield Thomas zijn betoog geheel naar wijsgeerige gegevens (1). Nauwgezet raadpleegde hij de hem toegankelijke bronnen van grieksche en arabische schrijvers, en hij klaagt sommigen aan, die niets hebben gelezen dan Averroës en verder boudweg verzekeren, dat alle grieksche en arabische wijsgeeren juist dachten als deze commentator (2).

Aan het einde zijner verhandeling gekomen, uit de Heilige toch in enkele woorden zijne verontwaardiging over de onchristelijke stemming, waarvan de averroïstische leiders in leer en daad blijk gaven.

Hij laakt het vooreerst, dat door lieden, die Christenen waren, zoo weinig eerbied werd betoond jegens hun geloof. Zij spraken, als ging hun de christelijke leer niets aan (3). — Een ander dwaalbegrip was de leer der tweevoudige waarheid, zoo verstaan, dat de rede het ongerijmde bewees van wat voor het geloof waarheid was, of omgekeerd. „Erger nog — zegt de Heilige — is de stelling: *Door de rede besluit ik noodzakelijk, dat het verstand éen in getal is; vastelijk echter neem ik het tegenovergestelde aan door het geloof.* Aldus zou het geloof dingen leeren, waarvan het tegendeel noodzakelijk bewezen wordt. Daar nu met noodzakelijkheid alleen datgene kan worden bewezen wat noodzakelijk waar is en waarvan het tegendeel onwaar is en onmogelijk, volgt uit het gestelde beginsel, dat iets onwaars en onmogelijks geloofsleer is. Dit echter kan zelfs God niet bewerken. Ziedaar dus iets wat voor geloovige ooren onverdragelijk klinkt." — Eindelijk, het is niet zonder groote vermetelheid, dat men

(1) S. Thom. De unit. intellectus, bij het begin: Nec id nunc agendum est ut positionem praedictam ostendamus erroneam, quia repugnet veritati fidei christianae: hoc enim cuique satis in promptu apparere potest. — En aan het einde: Haec igitur sunt quae in destructionem praedicti erroris conscripsimus, non per documenta fidei, sed per ipsorum Philosophorum rationes et dicta.

(2) L. c. Mirum est quomodo aliqui solum commentum Averrois videntes, praenuntiare praesumunt, quod ipse dixit, hoc sensisse omnes Philosophos Graecos et Arabes.

(3) Est etiam majori admiratione, vel etiam indignatione dignum, quod aliquis Christianum se profitens tam irreverenter de christiana fide loqui praesumpserit. — En verder: alienum se innuit ab hac lege.

dingen, die louter tot het geloof behooren, binnen het gebied dezer wijsgeerige redetwisten trekt.

Thomas besluit zijn vlugschrift met de uitnoodiging tot een ruiterlijken strijd. Niet in sluiphoeken of voor knapen, die voor ingewikkelde zaken geen rijp oordeel hebben, moet de zaak worden uitgestreden, maar men stelle geschrift tegen geschrift. „Dan zal men — zoo heet het verder — niet alleen mij, die de minste ben, maar vele anderen, die de waarheid liefhebben, tegenover zich vinden, om aan de dwaling weerstand te bieden of de onkunde voor te lichten (1).

Een brief van Aegidius van Lessines (?) die omtrent dezen tijd tot Thomas' huisgenooten in Saint-Jacques behoorde, bewijst inderdaad, dat er te Parijs genoeg strijdbare mannen waren, die het averroïstisch kwaad trachtten tegen te gaan (2). Uit Keulen zond Albertus de Groote, door denzelfden Aegidius daartoe genoodigd, eene beoordeeling van vijftien averroïstische stellingen (3). En deze beoordeeling, die eene strenge veroordeeling was, weerhield allicht vele wankelenden van den val en kan voor onnadenkend verdwaalden een licht zijn geweest, dat hen terugriep naar den goeden weg. Nochtans, dat Thomas' deel aan dezen strijd het kwaad nog sterker beteugelde, laat zich hooren. Hij bevond zich te Parijs, dus op de eigenlijke kampplaats; zijn aanzien, voornamelijk in de faculteit der artisten, was zeer groot (4); zijne genialiteit als wijsgeer ging vergezeld van een door niemand overtroffen vertrouwdheid met Aristoteles en

(1) Si quis autem gloriabundus de falsi nominis scientia velit contra haec quae scripsimus, aliquid dicere; non loquatur in angulis, nec coram pueris, qui nesciunt de causis arduis judicare; sed contra hoc scriptum scribat, si audet; et inveniet non solum me, qui aliorum sum minimus, sed multos alios, qui veritatis sunt cultores, per quos ejus errori resistetur, vel ignorantiae consuletur.

(2) Aegidius schrijft aan Albertus den Grooten over de averroïstische stellingen: »Articulos, quos in scolis proponunt magistri Parisius, qui in philosophia majores putantur, vestrae paternitati tanquam vero intellectu illuminato transmittere dignum duxi, ut eos jam *in multis congregationibus impugnatos* vos otio vestri imperii terminetis.« Denifle, Chartul. I, 487.

(3) Zie Mandonnet, Siger de Brabant, p. 70 etc. In de *Appendices*, p. 13—16 Albertus' antwoord, getiteld: De quindecim problematibus.

(4) Ook door Siger van Brabant in zijn *Quaestiones de anima intellectiva* III, wordt Thomas als een groot wijsgeer erkend: praecipui viri in philosophia *Albertus* et *Thomas*.

eene door weinigen geëvenaarde bekendheid met de beste kommentaren. En ijverig als hij voor de zielen was, zal hij ongetwijfeld zijne krachten niet hebben gespaard. Het verdwijnen van den eerbied voor Christus' openbaring en de godsdienstig-zedelijke verwildering, waartoe het Averroïsme dreigde te voeren, trof te diep zijn geloovig gemoed. In den toon van het geschrift: *Over de eenheid des verstands*, hoort men zijne verontwaardiging.

Een preek, voor de universiteitsleden, waarschijnlijk 20 Juli 1270, gehouden, laakt eveneens met gestrengheid de ergernis, door het verdedigen van Averroës' antichristelijke beweringen veroorzaakt. Zij, die op deze wijze zielen in twijfelingen doen vervallen, waaruit zij ze niet redden, mogen zich herinneren, dat zij verplicht zijn, de berokkende schade te herstellen, gelijk er geschreven staat: *Als iemand eenen put opent en graaft en dien niet dekt, en rund of ezel daarin vallen, zal de eigenaar van den put den prijs der dieren betalen"* (1).

De wijsheid, ijver en heiligheid van Thomas vermochten veel tegen de dwaling, — in zooverre namelijk God zich gewaardigt door menschen en hunne zwakke krachten hindernissen tegen zijne inwendige genadewerking en heiligende bekeering te verwijderen.

Toch blijft, bij Gods onnaspeurlijke leiding der zedelijke wereld, ook aan de duisternis haar uur.

Nog geen zeven jaren waren er verstreken sedert Thomas' bestrijding te Parijs en sedert den spoedig hierop gevolgde veroordeeling van averroïstische stellingen door den parijschen bisschop Stephanus Tempier, toen niet alleen deze laatste zich tot eene tweede veroordeeling gedwongen zag, maar zelfs in Engeland Robert van Kilwardby, aartsbisschop van Canterbury, zijne stem tegen dezelfde dwaalleer meende te moeten verheffen: te Oxford en met instemming aller magisters der oxfordsche universiteit ging hij den 18 Maart 1277 over tot eene kerkelijke uitspraak, waardoor een aantal met Averroïsme samenhangende beweringen getroffen werden (2).

Onwillekeurig loopt men bij het vernemen van zulke strenge

---

(1) Exod. XXII, 33—34. — Zie Uccelli, S. Thom. Aq. et S. Bonav. Balneor. Sermones anecdoti, p. 71. — Quodl. II, 13 en III, 23 staan in meer verwijderd verband met het Averroïsme; vgl. Denifle, Chartul. I, 487.

(2) Denifle, Chartul. I, 558—560.

maatregelen gevaar, zich overdreven voorstellingen te vormen van den omvang des kwaads. Gelukkig ontbreekt het niet aan gegevens, die eene overheerschende katholieke gezindheid der artistenfaculteit openbaren. In het kort zij hier gewezen op een feit, dat luide spreekt. Wij bedoelen de zeer hartelijke verhouding tusschen die faculteit in haar geheel en Thomas, den bestrijder van meester Siger van Brabant.

In 1272, toen de Heilige naar Italië werd teruggeroepen, droeg het afscheid van den kant der artisten een vriendschappelijk karakter. Thomas moest beloven, dat hij aan de faculteit verschillende ontworpen geschriften, zoodra hij ze voltooid had, zou toezenden, bijzonder een kommentaar op Simplicius, een anderen op Aristoteles' werk *Over den hemel en de wereld,* eene verklaring van Plato's *Timeus*, en nog meer werken, bijzonder over logica (1). Uit den brief, door den rector en de magisters der parijsche artistenfaculteit aan het generaal dominikaner kapittel van Florence (12 Juni 1272) gericht, spreekt hetzelfde vertrouwen en dezelfde goede gezindheid. Dringend verzoekt men, dat de overheid der Predikheeren Thomas aan de parijsche universiteit zou wedergeven. Twee jaren daarna betuigde men openbaar en eenstemmig zijn leedwezen, dat dit niet was toegestaan (2). Het rouwbeklag — in den bovenvermelden brief van 2 Mei 1274 — over Thomas' dood moge wat opgeschroefd zijn in woordkeuze, de gevoelens zijn waar en goed. Het verdwijnen van de *morgenster* — „stella matutina" — werd klaarblijkelijk door de wijsgeerige wereld te Parijs als een zwaar verlies gevoeld, en de wijze, waarop men de rechten der fransche universiteitsstad doet gelden om het graf en gebeente

---

(1) Dit melden de rector en de professoren der artisten in hun brief van 2 Mei 1274 aan het generaal kapittel der Dominikanen te Lyon. Zie Denifle, Chartul. I, 505: nobis benivolentia vestra cito communicari procuret... specialiter (scripta) super librum *Simplicii*, super librum *de celo et mundo;* et *expositionem Tymei* Platonis, ac librum *de aquarum conductibus* et *ingeniis erigendis;* de quibus nobis mittendis speciali promissione fecerat mentionem. Si qua similiter ad loycam pertinentia composuit, sicut quando recessit a nobis humiliter petivimus ab eodem, ea vestra benignitas nostro communicare collegio dignetur.

(2) .... quem (fr. Thomam de Aquino) a vestro collegio generali Capitulo vestro Florentie celebrato, licet requisissemus instanter, proh dolor, non potuimus obtinere. Denifle, Chart. I, 504.

van den grooten leeraar te bezitten, toont oprechten eerbied en trouwe verknochtheid (1).

Wilde Dante deze goede verstandhouding zinnebeeldig voorstellen in zijne *Divina Commedia?*

De hooge zanger, met Beatrix de zon inzwevende, ziet zich door jubelende uitverkorenen omkranst. Thomas van Aquino stelt met hemelsche hoffelijkheid aan den vreemden bezoeker van het Paradijs zijne genooten voor en onder hen, met loffelijke woorden, *la luce eterna di Sigieri*, Siger in het eeuwig licht (2).

Welke beweegredenen had de Aquiner om den man, wiens leer hij als eene gevaarlijke dwaling op aarde telkens had moeten verwerpen, in den hemel als eenen leeraar der waarheid te prijzen? De verklaarders van Dante mogen deze vraag, in verband met de nieuwste gegevens aangaande meester Siger, beantwoorden. Meer dan waarschijnlijk geeft Dante aan zijn sympathie den vorm eener lofspraak door den Aquiner (3).

Thomas is en blijft, verder gezwegen over Siger van Brabant, de machtige voorvechter der christelijke waarheid bij den strijd, dien zij te voeren had tegen arabisch-aristotelische wijsbegeerte en vele door deze opgeroepen antichristelijke machten.

Sylvester Maurus, die scherpzinnige Aristotelist, stelt den Aquiner voor als een held, die den arabischen wijsgeeren de Herculesknots ontwrong, waarmee zij de Christenheid dreigden; wat de geleerde Jezuïet hier teekent in renaissance-stijl, hebben

(1) .... tanti clerici, tanti patris, tanti doctoris memoriam, non existentes ingrati, devotum habentes affectum, quem vivum non potuimus rehabere, ipsius jam defuncti a vobis ossa humiliter pro maximo munere postulamus, quoniam omnino est indecens et indignum, ut altera (natio) aut alius locus, quam omnium studiorum nobilissima Parisiensis civitas, quae ipsum prius educavit, nutrivit et fovit, et postmodum ab eodem nutrimenta et ineffabilia fomenta suscepit, ossa haec humata et sepulta habeat et detineat. — Chartul. l. c.

(2) Il Paradiso, X, 133—138:

Questi, onde a me ritorna il tuo riguardo,
E il lume d'uno spirto, che in pensieri
Gravi, a morire gli parve esser tardo.

Essa è la luce eterna di Sigieri,
Che, leggendo nel vico degli strami,
Sillogizzò invidiosi veri.

(3) Vgl. Mandonnet, Siger de Brabant, p. 293—318 en, naar Baeumker, M. de Wulf, Hist. de la philos. médiévale (2e édit. 1905), p. 414.

oude meesters op hunne wijze geschilderd in schoone *Triomfen* van St. Thomas. Daar is b.v. het bekend tafereel van Francesco Traini in de Sint-Catharinakerk te Pisa. Door een lichtkrans omluisterd is de heilige Leeraar op een troon gezeteld, terwijl God uit den hooge zijnen dienaar zegent en diens hoofd met een drievoudigen lichtstraal beschijnt. Mozes, Paulus en de vier Evangelisten zweven den verheerlijkte ter zijde en gloren diens slapen met hun licht. Van Plato en Aristoteles, die zich in een lagere sfeer bevinden, straalt ook licht uit naar hun glorierijken leerling: doch hun glans verheldert alleen het benedengedeelte van diens gelaat. Averroës ligt verslagen voor Thomas' voeten neder; de *groote kommentaar* (1) van den Cordovaan schijnt door den engel van Aquino met een bliksemstraal getroffen (2).

Eenige jaren na Traini, omtrent 1360, schilderde Taddeo Gaddi Thomas' *triomf* in de kapittelzaal of de zoogenaamde kapel der Spanjaarden van het aan kunstherinneringen rijke florentijnsche klooster Santa Maria Novella: Averroës, kenbaar aan zijn tulband, ligt verslagen tusschen twee andere verwonnen dwaalleeraren, Arius en Sabellius (3). Te Rome in de Minerva, waar Filippino Lippi zijn schoone *Disputa* van St. Thomas heeft geschilderd; in de Galleria te Florence, waar een onbekende de *School* van S. Thomas (4) naar fra Angelico's manier heeft geschetst en in andere werken van mindere waarde, wordt de zegepraal van ware wijsheid over valsche wijsbegeerte door Thomas' overwinning op Averroës verzinnelijkt.

---

(1) Dante, Inferno, IV noemt Averroës' hoofdwerk: *il gran commento.*

(2) Vgl. Grimouärd de S. Laurent, Guide de l'art Chrét. I, 417. — In een *Triomf* van St. Thomas, door Benozzo Gozzoli voor de kathedraal van Pisa geschilderd en thans te Parijs in het Louvre, neemt Willem van S. Amour de plaats in van Averroës.

(3) Zie Berthier, Le Triomphe de Saint Thomas peint par Taddeo Gaddi.

(4) Hier verschijnt Averroës tusschen Sabellius en Willem van Saint Amour.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

NIEUWE WERKZAAMHEID VAN DEN H. THOMAS ALS LEERAAR. — LESSEN OVER ST. PAULUS' BRIEVEN. — LOF VAN DEN APOSTEL; ALGEMEEN PLAN; METHODE: HET GELUK DER UITVERKORENEN. — LESSEN OVER HET EVANGELIE VAN DEN H. JOHANNES: WAARDEERING VAN EEN TOT ONS GEKOMEN KOMMENTAAR. — OP GOD VERTROUWEN EN ARBEIDEN. — PLECHTIGE DISPUTEN AAN DE PARIJSCHE UNIVERSITEIT. — *Quaestiones disputatae:* OVER DE MACHT GODS; OVER DE GEESTELIJKE SCHEPSELEN. — *Disputationes de quolibet.* — TWAALF QUODLIBETA VAN DEN HEILIGE. — WAARDEERING VAN DIT WERK. — DE REDETWIST MET JOH. PECKHAM. — DE HEILIGE GERAADPLEEGD IN EEN VRAAGSTUK AANGAANDE DE H. EUCHARISTIE — EEN VISIOEN.

Paus Gregorius de Groote zegt, dat de heiligen, door hetgeen zij onderwijzen, leeren beminnen (1). Niets anders leert de H. Thomas in zijne ons bekende woorden: *de studie der wijsheid vooral verbindt ons door vriendschap met God* (2).

Eene levende bron dier wijsheid en liefde was de studie en het onderwijzen der H. Schriften.

De lessen der hoogere Schriftuurwetenschap waren volgens de akademische studieregeling, waarvan wij elders gewag maakten (3), het eerewerk hoofdzakelijk der magisters. Getrouw aan deze wet opende de Heilige, omtrent 1270, te Parijs eene

(1) Greg. M. Hom. in Ezechielem.

(2) S. Thom. C. Gent. I, 2: sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam conjungit.

(3) Zie boven bl. 72 en 130.

nieuwe volgreeks van exegetische lessen over de paulinische brieven.

De *Catena aurea* en een afzonderlijke kommentaar op Sint-Mattheus hadden voor de evangelische geschiedenis en leering een schat van wijze en stichtelijke verklaringen geschonken. Met eerbiedig verlangen om zich het hooge werk niet onwaardig te toonen, begon Thomas nu zijn toehoorders het heiligdom der apostolische onderwijzingen binnen te voeren. Want, behalve het Evangelie — zeide hij — was er geen boek aanbevelenswaardiger dan Paulus' brieven (1). Voor zijne diepgeloovige en uit het geloof levende ziel was de Apostel het wegsleepend voorbeeld van diepen geloofsijver en in Christus verslonden liefde. De wonderrijke epistelen waren hem zoo volkomen het woord des levens. Paulus, gedood door de stoffelijke macht, blijft onsterfelijke waarheden uitroepen voor de weerbarstige volkeren en Gods wijsheid en kracht verkondigen in de taal des strijders, die het jeugdig Christendom hoog verhief tegenover alle valsche wetenschap van joodsche en heidensche miskenning. Naar verheven doorschouwing van Gods wereldplan en geopenbaarde waarheid grifte deze ongeëvenaarde prediker der genade in zijne brieven onuitwischbare grondstellingen der geloofs- en zedenleer en der christelijke wijsbegeerte. Zijne hand hielp Christus' Kerk stichten; zijne stem riep over de wereld wat verdeeld was tot eenheid en van alle zijden dwalende schapen samen onder den éenen staf en liefde des Heeren (2).

Den Apostel leest men tot stichting; men bestudeert hem ook tot onderrichting. Het laatste was de bedoeling van Thomas' parijsche Schriftuurlessen, die, later te Napels voortgezet, ons de kostelijke nalatenschap bezorgden van thomistische kommentaren op de veertien paulinische brieven (3).

De kommentaren zijn deels door den Aquiner zelven geschreven, te weten: die op den brief aan de *Romeinen;* op den eersten brief aan de *Korinthiërs*, — tot het elfde hoofdstuk, naar sommigen meenen, tot en met het laatste, volgens anderen; en op de tien eerste hoofdstukken van den brief aan de *Hebreërs*.

(1) De Tocco, IV, 18: Scripsit super Epistolas Pauli omnes, quarum scripturam praeter Evangelium super omnes commendabat.

(2) Sint-Chrysostomus, De laudibus S. Pauli.

(3) De Tocco, IV, 18; Ptol. Luc. H. E. XXIII, 15; Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 330.

Al het overige is door pater Reginaldus naar zijns meesters lessen geschreven en door dezen zelven gezien, verbeterd en goedgekeurd (1).

Aan het hoofd der epistelen, schoon niet naar tijdsorde der vervaardiging, staat de *epistel aan de Romeinen.* Vóor dezen epistel plaatste de Heilige een algemeene inleiding tot verheerlijking van zijnen held en tot aanwijzing van het onderling verband der gezamenlijke brieven.

Deze is mij een uitverkoren vat, om mijnen naam te dragen voor Heidenen, enz. (2). In deze woorden ligt de kiem eener merkwaardige lofspraak. „In welken zin de H. Paulus een vat „genoemd wordt, duiden deze woorden van den Ecclesiasticus „aan; *als een sterk gouden vat, met allerlei edelgesteente ver-„rijkt.* Hij was een gouden vat om den glans zijner wijsheid, „waarom op hem toepasselijk is: *En het goud dezes lands is „zeer goed,* want de wijsheid *heeft grooter waarde dan alle „schatten.* Zoo legt de H. Petrus het getuigenis af: *gelijk ook „onze zeer geliefde broeder Paulus, naar de hem gegeven wijs-„heid, u geschreven heeft.* Hij was een sterk vat door de kracht „der liefde, waarvan het Hooglied zegt: *Sterk als de dood is „de liefde;* en zelf sprak hij: *ik ben verzekerd, dat noch dood, „noch leven ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods.* Hij „was een met allerlei edelgesteente verrijkt vat, dat is met allerlei „deugden, waarover hij aan de Korinthiërs schrijft: *indien iemand „op dezen grondslag opbouwt, goud, zilver, edelgesteente;* en „elders: *Want onze roem is deze, de getuigenis van ons gewe-„ten, dat wij in eenvoudigheid des harten en oprechtheid Gods, „en niet in vleeschelijke wijsheid, maar in Gods genade verkeerd „hebben in deze wereld.* Hij schonk ons een alleruitmuntendste „leer over de geheimenissen Gods; hij verheerlijkte voortreffelijk „de liefde; hij onderwees de menschheid in velerlei deugden . . . (3).

„Dit vat was met kostelijk vocht gevuld, d. i. met Christus' „naam: waarvan het Hooglied zegt: *uw naam is een uitgegoten*

---

(1) Zie Quétif et Echard, l. c.; De Rubeis, Dissert. crit. VI, 1.

(2) Hand. IX, p. 15. — De Heilige herleidt zijn lof tot vier hoofdzaken, die hij bij het begin zijner Voorafspraak met deze woorden aangeeft: Homines in sacra scriptura inveniuntur vasis comparati propter quatuor, sc., propter constitutionem, repletionem, usum, et fructum.

(3) Eccl. I; Gen. II; Prov. III; II Petr. III; Cant. VIII; Rom. VIII; I Cor. III; II Cor. I.

„*olie*. Des heet het: *opdat hij drage mijnen naam*. Want geheel „was (de Apostel) van dezen naam vervuld, gelijk de Schriftuur „zegt: *ik zal op hem mijnen naam schrijven*. Die naam vervulde „zijn hart: *wie zal ons scheiden van Christus? indien iemand „niet bemint onzen Heere Jezus Christus, die zij verbannen;* „die naam geheel zijn leven: *Ik leef echter, niet meer ik, maar „in mij leeft Christus*.

„Dit vat was voor een edel gebruik bestemd, want 's Heeren „naam, op grooten afstand van de menschen verwijderd, moest „er door worden aangebracht.... Die naam is verre van ons „door de zonde: *het heil is verre van de goddeloozen;* verre „door de beneveling van ons verstand, gelijk de Schrift zegt: „*dat zij zagen van verre;* en elders: *ik zie hem, maar niet nu; „ik aanschouw hem, maar niet nabij*. Gelijk nu de Engelen ons, „die van God verwijderd zijn, de goddelijke verlichting aanbrach„ten, en gelijk in het oude Verbond na Mozes de Profeten aan „het volk de wet overleverden, volgens deze woorden: *gedenkt „der wet van Mozes, mijnen dienaar;* niet anders lezen wij in „het nieuw Verbond na het Evangelie de apostolische brieven. „Immers, wat zij van den Heer hadden ontvangen, hebben de „Apostelen den geloovigen overgeleverd, volgens deze woorden: „*ik heb van den Heere ontvangen, hetgeen ik u ook heb over„geleverd* (1).

„De gelukzalige Paulus nu droeg Christus' naam; èn wel in „zijn lichaam, door de navolging van Jezus' wandel en lijden, „gelijk hij zegt: *de merkteekenen van Christus Jezus draag ik „in mijn lichaam*. In zijnen mond, daar hij in zijn epistelen „onophoudelijk Christus noemt. Nu *uit den overvloed des harten „spreekt de mond* (Matth. XII). En aldus is hij te vergelijken „met de duive van het boek der Schepping, die *naar de arke „wederkeerde met een olijventwijg in haren bek*. Daar nu de „olijf het beeld der goedertierenheid is, kan men in den olijven„twijg den naam van Jezus Christus zien, die ook goedertieren„heid beduidt, volgens deze evangelische woorden: *gij zult zijnen „naam heeten Jezus, want Hij zal zijn volk van hunne zonden „verlossen*. Deze twijg met groenende bladeren bracht hij in de „arke, d. i. de Kerk, toen hij hare kracht en beduidenis, bij het „ontvouwen van Christus' genade en erbarming, menigerleiwijze

(1) Cant. I; Apoc. III; I Corinth. II; Rom. VIII; I Cor. XVI; Gal. II.

„verklaarde, en hierom sprak hij: *daarom heb ik barmhartigheid „verkregen, opdat in mij, den eersten, Christus Jezus al zijne „lankmoedigheid zoude betoonen* (1).

„Er zijn ook nuttelooze vaten, hetzij van de zonde, hetzij om „de dwaling.... De gelukzalige Paulus echter was van zonde „en dwaling vrij, en dus een uitverkoren, nuttig vat, gelijk er „geschreven staat: *zoo dan iemand zich zelven gezuiverd zal „hebben van deze, zal hij een vat tot eere zijn geheiligd, en zeer „nuttig den Heere.* Zulk een nuttig vat was hij tegenover de „Heidenen, als hun leeraar: *leeraar der Heidenen in geloof en „waarheid;* en tegenover de vorsten, wien hij, als aan Agrippa, „aan Nero en diens grooten, het geloof predikte, gelijk hij den „Philippensers schrijft: *het mij wedervarene heeft veeleer tot „vooruitgang van het Evangelie gestrekt: zoodat mijne banden „in Christus openbaar geworden zijn in geheel het Pretorium.* „Is. XLIX: *De koningen zullen het zien en de vorsten opstaan.* „— En tegenover de kinderen Israël's: *doch Saulus nam in kracht „te meer toe, en wederlegde de Joden, die in Damascus woon„den, stavende, dat deze de Christus is* (2).

Na deze homiletische inleiding begint de Heilige de epistelen te behandelen als een bijna volledige theologie (3), waarvan het hoofddenkbeeld is *Christus' genade.*

De *genade* kan men beschouwen in Christus, haar *Hoofd*, en dit vormt den inhoud van den zendbrief aan de Hebreërs; — in de *voornaamste ledematen* van Christus' geheimzinnig lichaam: in de geestelijke en tijdelijke machtvoerders, en hierover spreken de epistelen aan Timotheus, Titus en Philemon; — in *alle* leden van het geheimzinnig lichaam, en dit geschiedt door de negen overige brieven.

Alle brieven te zamen behelzen de genadeleer naar deze volorde: de brief aan de Hebreërs handelt over de genade in haren oorsprong, Jezus Christus; de brief aan de Romeinen over

---

(1) Ps. CXVIII; Hebr. XI; Num. XXIV; Malach. IV; I Cor. XI; Gal. VI; Matth. XI; Genes. VIII; Matth. I; I Tim. I.

(2) II Tim. II; I Tim. II; Act. XVI; Phil. I; Act. IX. — Vgl. den *Proloog* ad Romanos.

(3) .... sicut inter scripturas veteris testamenti, maxime frequentantur in ecclesia Psalmi David, ita in novo testamento frequentantur epistolae Pauli...., in utraque scriptura fere tota Theologiae continetur doctrina.

de genade in het algemeen; de eerste brief aan de Korinthiërs over de genade in de heilige Sacramenten, de tweede over de bedienaren dezer genadebrengende Sacramenten; de brief aan de Galaters over het onteeren der sacramenteele genadekracht door het bijbehouden der oudtestamentische Sacramenten. — De overige epistelen beschouwen de uitwerkselen der genade in Gods Kerk: zoo handelt de brief aan de Ephesiërs over de stichting, — die aan de Philippensers over de bevestiging en uitbreiding, — die aan de Kolossensers over de tegenwoordige, — die aan de Thessalonicensers over de toekomstige vervolgingen der kerkelijke Eenheid. De eerste brief aan Timotheus geeft vermaningen over het onderwijzen en besturen der Kerk, de tweede is een aanwakkering tot standvastigheid bij de vervolgingen. In den brief aan Titus komt de verdediging der Kerk tegen de dwaalleeraren, in dien aan Philemon komen de plichten van wereldlijke overheden ter sprake (1).

Dat niet alle inhoudsverscheidenheid der paulinische epistelen, maar alleen het hoofddenkbeeld van Paulus' leven en prediking door dit systematisch overzicht wordt aangegeven, blijkt genoegzaam.

In alle brieven heerscht een vaste methode. Uit een schoonen, toepasselijken Schriftuurtekst wordt voor elken brief een belangrijke *Prologus* ontwikkeld. Niet zonder het bekende „ten eerste", „ten tweede", enz., waarmee men toenmaals bij eene betrekkelijke schaarschte van handboeken het geheugen steun gaf, volgen nu de deels dogmatische, deels polemische, deels zedenkundige ophelderingen. Den samenhang der denkbeelden in het volle licht te plaatsen, blijkt een hoofdstreven des Aquiners; hij drijft dit tot in de kleinste bijzonderheden door, niets schat hij gering, geen enkele zinsnede ontsnapt aan zijne nauwkeurig logische uiteenzetting. Woorden en zinsneden, die eerst als verborgen lagen, worden eensklaps zichtbaar. Steeds objectief, smeedt de schrijver niet zelf de leer der H. Schrift, maar spoort haar op, en toont er wetenschappelijk het logisch verband van (2), zoodat eerst iedere epistel afzonderlijk en later alle epistelen met elkander als één schoon geheel verschijnen.

Hoewel Thomas' genie zich misschien het luisterrijkst open-

---

(1) Prol. ad. Rom.

(2) Dr. Werner, der H. Thomas, p. 251.

baart in zijne beschouwingen over de christelijke genadeleer (1), geeft toch de doorgaande geest van bondige nauwgezetheid, van orde en van vromen eerbied voor Gods H. Woord ook aan de overige deelen zijner verklaring eene groote waarde. Een zeldzame vertrouwdheid met de overige Schriftuurboeken en de gevoelens der kerkvaderen komt den godgeleerden commentator op iedere bladzijde te stade hier tot het uiteenzetten der katholieke leer, daar om oude en nieuwe dwalingen te weerleggen. In zijne altijd streng wetenschappelijke taal ligt toch die onnavolgbare zalving, waardoor godsdienstige harten zich tot God getrokken voelen. De katholieke ascesis kan op dezen akker uitgelezen tarwe vinden.

Ziehier een voorbeeld van Sint-Thomas' methode. — *Een iegelijk zal zijn loon ontvangen naar zijnen arbeid.* (1 Kor. III, 8.)

„De Apostel sprak eerst over den staat van Gods bedienaren, „hier handelt hij over hunne vergelding. In de eerste plaats „wijst hij op het loon der goede bedienaren . . . . Hij, die „plant, is wel niets, noch hij die besproeit, nochtans plant en „besproeit men niet te vergeefs, maar *een iegelijk zal zijn loon „ontvangen naar zijnen arbeid.* Want ofschoon hij, die wasdom „geeft, God is, en Hij alleen inwendig arbeidt, kent hij toch „aan hen, die op het uitwendige arbeiden, hun loon toe, gelijk „er geschreven staat: *weerhoud uwe stem van weenen, en uwe „oogen van tranen, want er is loon voor uwen arbeid.* En dit „loon is God zelf, volgens deze woorden: *Ik ben uw beschermer, „en uw loon zeer groot.* Zij worden in het Evangelie geprezen, „die arbeiden voor dit loon: *hoevele huurlingen hebben, in mijns „vaders huis, brood in overvloed.* Maar wie in 's Heeren werk „arbeidt om een ander loon, verdient geen lof, daar er ge„schreven staat: *doch de huurling vliedt, omdat hij een huurling „is, en zich om de schapen niet bekommert.* Dit loon nu is „allen gemeen en behoort aan ieder in het bijzonder. Allen „gemeen, daar het Dezelfde is, dien allen aanschouwen zullen

---

(1) De genadeleer geeft vooral aan den kommentaar op den brief aan de Romeinen groote beteekenis. Erasmus, in zijn Annot. op dezen brief, zegt van Thomas' kommentaar: *meo quidem animo nullus est recentium theologorum, cui par sit diligentia cui sanius ingenium, cui solidior eruditio.*

Zie ook K. Krogh-Tonning, De gratia Christi et de libero arbitrio S. Thomae Aquinatis doctrina (Christianiae, 1898), p. 87.

„en genieten, namelijk God, gelijk de Schriftuur zegt: *dan zult „gij in den Almachtige u verlustigen, en heffen tot God uw „aanzicht op. Te dien dage zal de Heer der heirscharen een „heerlijke kroon en prachtige diadeem wezen voor zijn volk.* Aldus „wordt in het Evangelie allen arbeiders één tienling geschonken.

„Dit loon zal ook eigen zijn aan ieder in 't bijzonder, overmits „de eene naar de hem vastgestelde mate helderder aanschouwen „zal en volkomener genieten dan de andere. Daarom worden „door den profeet Daniël, zij, die onderwezen zijn, vergeleken „bij den zonneglans aan het uitspansel, en die velen tot „gerechtigheid vormden, bij de sterren. Ook lezen wij; *in „mijns Vaders huis zijn vele woningen*, en de Apostel zegt „te dezer plaatse van zijn epistel: *een iegelijk zal zijn loon „ontvangen.* En de Psalmist: *van den arbeid uwer handen zult „gij u voeden: gelukkig zijt gij en het zal u welgaan.* Intusschen „bestaat hier geen juiste verhouding van arbeids-hoeveelheid tot „loon; immers zegt de Apostel: *het tegenwoordig tijdelijke en „lichte onzer verdrukking werkt eene onmetelijke, overtreffende „zwaarte van heerlijkheid in ons.* Alleen zoodanige verhouding „bestaat er, dat waar meer arbeids is, ook meer loon zal wezen.

„Drievoudig kan men dien arbeid beschouwen. In de eerste „plaats als het werk der goddelijke liefde, waaraan het loon „der hoofdvergelding is verbonden, d. i. het genieten en aan„schouwen van God, volgens den H. Johannes: *die mij lief heeft „zal van mijnen vader geliefd worden, en ik zal hem liefheb„ben, en mijzelven aan hem openbaren.* Wie derhalve uit groote „liefde arbeidt, al doorstaat hij minder arbeids, zal aan de hoofd„vergelding ruimer worden deelachtig gemaakt. In de tweede „plaats komt de aard van 't werk: gelijk toch in de menschelijke „zaken hij meer beloond wordt, die het waardigste werk verricht, „een bouwmeester b.v. meer dan een werkman, al arbeidt gene „lichamelijk minder; zoo zal ook in het goddelijke hij, die zich „aan edeler werk gewijd heeft, al arbeidde hij lichamelijk minder, „grooter vergelding erlangen, schoon uitsluitend in een *bijkomend* „voorrecht. Zoo verwerven leeraren, maagden en martelaren de „*aureola* (1). In de derde plaats komt de hoeveelheid arbeids

(1) Deze *aureola*, den leeraren, martelaren en maagden toegekend, staat tegenover de *aurea*, die door Thomas wordt genoemd: praemium essentiale hominis, quod est ejus beatitudo, consistit in perfecta conjunctione animae ad Deum, in quantum eo perfecte fruitur, ut viso et amato perfecte. Hoc autem

„ter sprake en op tweederlei wijze. Want somtijds is meer arbeid „meer loon waardig, bijzonder wat de kwijtschelding van straffen „betreft, wanneer iemand b.v. langduriger vast of verder ter „bedevaart trekt; ook verdient meer arbeid meer vreugde, gelijk „het boek der Wijsheid zegt, dat God den gerechtigen het loon „van hunnen arbeid schonk. Bijwijlen nochtans wordt de arbeid „grooter door zwakte van wil: want wat wij naar onzen eigen „wil doen, daarin worden wij minder van den arbeid gewaar. „En zulk een grootere arbeid zal het loon niet vermeerderen, „maar verminderen. De profeet immers zegt: *zij stijgen op met „vleugelen als de arenden, zij loopen en worden niet moede, „zij wandelen en worden niet mat* (1)."

Hierna worden deze paulinistische leeringen ontwikkeld: hoe ieder, zoo het werk, dat hij heeft opgebouwd, blijft, loon zal erlangen; in welken zin de wijsheid dezer wereld dwaasheid is bij God; hoe wij niet moeten oordeelen vóor den tijd, tot de Heer komt, die èn het verborgene der duisternis aan het licht brengen èn de raadslagen der harten openbaren zal, en dat alsdan aan een iegelijk de lof zal geworden van God; eindelijk, hoe de Apostel schrijft: „als een uitvaagsel der wereld zijn wij geworden, van allen een voetwisch tot nu toe." — „*Tot nu toe,* „— zegt de heilige commentator — doch eenmaal zal hieraan „een einde komen, wanneer de zondaren zeggen zullen: *dezen „zijn het, die wij eertijds bespotten en tot een voorwerp maakten „van schimp*: en dan uitroepen: *hoe worden zij thans gerekend „onder de kinderen Gods* (2)."

Een ander aandenken aan Thomas' leerambt in dit tijdvak is zijn *Kommentaar op het St. Johannes-Evangelie.*

De Heilige heeft van dezen kommentaar alleen de vijf eerste hoofdstukken zelf geschreven. Toch beschouwt men hem met reden als den vervaardiger van het geheel. Want Reginaldus, de trouwe socius boekte het overige naar de lessen des meesters, die het werk van zijnen begaafden leerling zelf herzag en verbe-

---

praemium metaphorice corona dicitur, vel aurea; — de *aureola* zelve is quoddam privilegiatum praemium, privilegiatae victoriae respondens. Zie In IV Sent. XLIX, quaest. V.

(1) S. Thom. In I Cor. III, lect. 2. — Jer. XXXI; Gen. XV; Luc. XV; Joan. X; Job XXII; Is. XXVIII; Matth. XX; Dan. XII; Joan. XIV; Ps. CXXVII; II Cor. IV; Joan. XIV; Sap. X; Isaias XL.

(2) S. Thom. In I Cor. IV, lect. 2.

terde (1). Reginaldus werd bij zijnen arbeid, — „een druivenlezing na den wijnoogst," zegt hij — door het edel verlangen bewogen, om eenigen zijner medebroeders en den parijschen kanunnik Adenulph daarmee van dienst te zijn; hij vertrouwt, dat de lezer Gode lof, zijnen meester dank brengen en den schrijver kwijtschelding zijner tekortkomingen en liefderijk een gebed schenken zal (2).

In Isaïas' woorden: *Ik zag den Heer zitten op een hoogen en verheven troon, en de geheele aarde was vol van zijne majesteit en de slepen zijns gewaads vervulden den tempel,* — vindt de Angelicus zijne gronddenkbeelden voor een welsprekenden Proloog. Het is het statige voorhof, waardoor hij den lezer het apostolisch heiligdom binnenvoert. De eigenlijke kommentaar, bijzonder in de eerste vijf hoofdstukken, is vervuld van heilige wijsheid. Indien boeken meer naar hun gehalte dan naar hunne dagteekening werden uitgekozen, indien een onredelijke schroom voor wat meer dan gewonen verstandsarbeid vraagt, niet een zwak der menschheid was; zou zulk een uitmuntend werk veel algemeener worden geraadpleegd, om den diepen leerstelligen zin van het vierde Evangelie te doorgronden. Het verheven Evangelie, in de *Catena Aurea* zoo treffend toegelicht, wordt in dezen nieuwen kommentaar met een overvloedig gebruik van andere Schriftuurboeken en talrijke, vaak zeer gelukkige aanhalingen uit de voornaamste kerkleeraren bewonderenswaardig verklaard. Het: *In den aanvang was het Woord;* Jezus' samenspraak met de Samaritaansche; de toezegging van het Manna des nieuwen Verbonds; het hoogepriesterlijk gebed; het: *weid mijne lammeren;* kortom geheel dit schoone Evangelieverhaal met zijn rijkdom van hemelsche contemplatie wordt voor onzen geest nog rijker en dieper, wanneer wij het overwegen in het

---

(1) Item postilla super Joannem, de qua ipse super V capitula proprio stylo notavit: totum aliud reportatio fuit, sed correctum per ipsum. Ptol. Luc. H. E. XXIII, c. 15; de Tocco, IV, n. 17. — Dat Reginaldus de reportator van het overige deel des werks was, blijkt uit Barth. Logoth., Bern. Guidonis, Sint-Anton. en uit Mss. Zie Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 382.

(2) Daar Adenulph te Parijs woonde en Reginaldus, die ten jare 1260 nog in de romeinsche Sint-Sabina studeerde, niet vóór 1269 in de fransche hoofdstad kwam, berekent men, dat de kommentaar op Johannes tusschen 1269 en 1272, toen Reginaldus met Thomas weder naar Italië toog, moet geschreven zijn. Vgl. Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 325 en 382.

licht van den Angelicus (1). De theologische wetenschap openbaart zich telkens in menigerlei denkbeelden, die, kort in strenge vormen aangegeven, bij een vluchtige lezing den geest ontglippen, maar bij rustige overweging het verstand door hunne juistheid, diepte en verhevenheid levendig treffen. Lieten zijn wetenschappelijk doel en vastgesteld schrijfplan den Heilige geen welsprekende uitweidingen toe, noch aandoenlijke ontboezemingen, gelijk die, waarmede vele mystieken van goed allooi het vroom gemoed zoo vaak verheffen of tot teerheid stemmen; toch boog zich onwillekeurig 's meesters stem naar den verheven toon van vrede, genade en troost, waaraan men den Apostel erkent, die aan Jezus' goddelijk Hart gerust heeft.

Wellicht is deze kentrek van Thomas' kommentaar in de volgende aanhaling zichtbaar.

Jezus sprak tot zijne Apostelen: *Dit heb ik tot u gesproken, opdat gij in mij moogt vrede hebben. In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar weest welgemoed! Ik heb de wereld overwonnen* (2). Hiermee doelt de goddelijke Heiland, volgens den Aquiner, op de heilzaamheid en noodzakelijkheid zijner leer. Ziehier, hoe deze gedachte wordt uiteengezet.

„De heilzaamheid zijner leering is de vrede — (Jezus zegt): „gij zult zoover gebracht worden, dat gij mij alleen laat, en ik „onderhoud u nopens mijne leer, opdat gij niet van mij zoudt „verwijderd blijven; al wat ik tot u gesproken heb, is hiertoe „bestemd, dat gij, tot mij wedergekeerd, in mij moogt vrede „hebben. Het doel nu van het Evangelie is vrede in Christus; „*die uwe wet beminnen, hebben grooten vrede,* zegt de Psalmist. „Immers staat de vrede des harten tegenover den angst, uit „het nijpen en klimmen der rampen ontstaan; wereldschgezinde „lieden, niet door de liefde met God vereenigd, verduren zulke „kwellingen zonder vrede; de heiligen daarentegen, die Gods „liefde in het hart dragen, lijden wel kwellingen van de wereld, „doch Christus' vrede woont in hun hart. Mijne ziel wil zich „laten troosten (door wereldsche zaken); maar toen ik aan God

---

(1) Voor den *Angelicus* is de heilige Evangelist Johannes de leeraar der contemplatie .... »caeteri Evangelistae — zegt hij — informant nos in eorum Evangeliis, quantum ad vitam activam, sed Joannes in suo Evangelio informat nos etiam quantum ad vitam contemplativam.” — S. Thom. In Joannem, Prologus.

(2) Joh. XVI, 33.

„dacht, verblijdde ik mij. Eerst kondigt (Jezus) de toekomstige „kwellingen aan, vervolgens wapent hij ons daartegen met „vertrouwen. *In de wereld* d. i. van wereldschgezinde lieden, „*zult gij verdrukking hebben, doch verwondert u niet, zoo de* „*wereld u haat, want ik heb u uitverkoren van de wereld,* „*daarom haat de wereld u.... vertrouwt, ik heb de wereld over-* „*wonnen.* Immers is hij onze bevrijder. *Hij heeft mij van de* „*vlammen gered,* zegt de H. Schrift. Het is, als sprak hij: Neemt „uw toevlucht tot mij en gij zult den vrede bezitten; en wel „omdat ik de wereld verwonnen heb, die u kwelt. Christus „verwon de wereld, door haar de wapenen te ontrukken. De „wapens der wereld zijn hare begeerlijkheden: *alwat in de* „*wereld is,* zegt de H. Johannes, *is begeerlijkheid des vleesches,* „*begeerlijkheid der oogen, en hoovaardij des levens.* Christus „overwon den rijkdom door armoede: *ik ben ellendig en arm; de* „*Zoon des Menschen heeft niets, waar hij het hoofd neder-* „*legge;* — de eer verwon hij door nederigheid: *leert van mij* „*dat ik zachtmoedig en ootmoedig van harte ben*; — de vermaken „door lijden en arbeid: *hij is gehoorzaam geworden tot den* „*dood, tot den dood des kruises*; *ellendig ben ik en in verdruk-* „*kingen van mijne jeugd af.* Wie derhalve dit alles zoo over- „wint, verwint de wereld; en dit vermag het geloof, *want dit* „*is de overwinning, die de wereld overwint, ons geloof.* En daar „het geloof de wezenlijkheid is der zaken, die gehoopt worden, „dat is, der geestelijke en eeuwige goederen, leert het ons de „vleeschelijke en voorbijgaande versmaden (1)." —

Bijzonderheden aangaande de Schriftuurlessen, waarover wij in dit hoofdstuk spraken, zijn niet tot ons gekomen. Alleen bevestigt een oude oorkonde voor dit bijzonder geval wat ons in het algemeen genoegzaam bekend was; wij bedoelen den geest van geloof en vroom vertrouwen op God, die Thomas bij zijne geliefde studie der Heilige Boeken bezielde en hem licht deed zoeken bij Hem, die de Heer aller wetenschap is. Zoo gebeurde het bij het schrijven der bovengenoemde kommentaren op den H. Paulus. Somtijds scheen de zin van den gewijden tekst den Aquiner zeer duister. Hij zond dan zijne schrijvers

---

(1) S. Thom. In Joann. XVI, lect. 8.

heen. Hij knielde dan neder in de eenzaamheid en bad. Wat duister was, werd daarna helder (1).

Zulke kleine trekken teekenen bij den voortgang van Thomas' jaren de gestadige vereeniging van innerlijk en uiterlijk leven onder werking des geloofs.

Stichtelijke vermaningen zeggen ons dikwerf, dat de wetenschap des Aquiners eene vrucht des gebeds was. Ongetwijfeld. En van véel gebed. Wie toch gevoelde dieper dan onze Heilige, dat alleen God wasdom schenkt (2)? Doch wie christelijk bidt, zal ook arbeiden naar vermogen. En zoo werkte en zwoegde onze Heilige als een man, die wel weet, dat hij niet als de vogelen het zaaien en maaien mocht overlaten aan anderen.

Een voornaam deel van Thomas' arbeid bestond in het houden dier wetenschappelijke oefeningen, waaraan men destijds den naam gaf van redetwisten, *disputare*. Een oud geschiedschrijver zegt ons, met welk godsdienstig plichtbesef de Heilige dit werk ter harte nam. De Tocco namelijk verhaalt, dat de groote leeraar, telkens wanneer hij zijne voorbereiding begon tot studeeren, *disputeeren*, lesgeven, schrijven, dicteeren, zich biddend nederwierp en licht afsmeekte van God (3).

Dit *disputeeren* vormde te Parijs en elders een bijzonder plechtig deel van het akademisch programma.

Daar waren twee soorten van openbare redetwisten: *disputationes* zonder meer en *disputationes de quolibet*, dat is, over allerlei.

Eerst een en ander over de *disputen* der eerste soort. Reeds vroeger maakten wij gewag van zoogenaamde *Quaestiones disputatae* (4), die niets anders waren dan in laatsten vorm gebrachte en voor het publiek geredigeerde *disputationes*. Het was wettelijk gebruik, dat de magister bij deze akademische oefening zelf het vraagstuk van den redetwist — de *materia disputanda* — uitkoos en vaststelde. Binnen een bepaald tijdsverloop behoorde hij het dispuut, gelijk het zich had afgesponnen, met voor en tegen op schrift te brengen. Welke waarde eene op die wijze

---

(1) Lud. Vall. bij Quétif et Echard, I, 330: Super quas epistolas cum Parisiis scriberet, et quippiam sibi obscurius occurrebat, emissis scriptoribus in oratione se prosternebat, et tunc clarum illi erat quod obscurum ante erat.

(2) I Kor. III, 7 en daarbij S. Thomas' kommentaar.

(3) De Tocco, VI, 31.

(4) Zie boven bl. 129 en 179.

ontstane verhandeling — *Quaestio disputata* — als zuiver wetenschappelijk werk verkreeg, hing bijgevolg goeddeels van den leeraar af, die bij het college met dispuut had voorgezeten. Het geschrift gaf de bedenkingen, in de collegezaal voorgesteld door de tegenpartij; het gaf ook de bewijzen, daar voorgedragen door de medestanders: maar de magister kon, met volkomen behoud van den zin, aan die bedenkingen en bewijzen min of meer logische scherpte, samenhang, klaarheid schenken: zijn werk was het, eene eigenlijke oplossing van het vraagstuk te geven, de gestelde moeilijkheden te beantwoorden, de bewijzen te onderwerpen aan zijne kritiek en het verspreide materiaal te verbinden tot één geordend geheel.

Tien *Quaestiones disputatae* „Over de macht Gods" en één „Over de geestelijke Schepselen" geven een zeer vertrouwbaar beeld van de hoogte, waartoe de magisteriale disputen door Thomas te Parijs werden opgevoerd.

De tien *Quaestiones* over de macht Gods (1), die samen ruim tachtig artikelen behelzen, betreffen de macht Gods; de voortbrengingskracht in God; de schepping en de onderhouding der geschapen wezens; de wonderen; de enkelvoudigheid van Gods wezen; de drievuldigheid der goddelijke Personen. Bij zijn betoog over de schepping heeft de schrijver een hoofdstuk gevoegd over den baaierdtoestand van *Genesis* I, 2. Overeenkomstig zijne gewone vereeniging van eerbied voor de H. Schrift met vrees voor overdrijving, vermaant de Aquiner ons, geloofszaken niet met louter menschelijke meeningen te verwarren: dit ware, zegt hij, de waarheid prijsgeven aan het spotten des ongeloofs (2).

De éene *Quaestio*: Over de geestelijke Schepselen, in elf

(1) De Rubeis, Diss. crit. XI, 2 bewijst, dat deze *Quaestiones* gedurende Thomas' tweede professoraat te Parijs geschreven zijn.

(2) S. Thom. De potentia IV, 1: ... aliud (malum) ne quidquid verum aliquis esse crediderit, statim velit asserere, hoc ad veritatem fidei pertinere, quia, ut Augustinus dicit (10 Conf.), *obest, si ad ipsam doctrinae pietatis formam pertinere arbitretur falsum, scilicet quod credit, et pertinacius affirmare audeat quod ignorat.* Propter hoc autem obesse dicit, quia ab infidelibus veritas fidei irridetur, cum ab aliquo simplici et fideli tamquam ad fidem pertinens proponitur aliquod quod certissimimis documentis falsum esse ostenditur. — Het tweede artikel der *Quaest. Disp. De Potentia* IV, van *Secundum vero alios Sanctos*, tot het einde is naar Sint-Thomas' werken door Vinc. Bandelli vervaardigd.

Vgl. De Rubeis, Dissert. crit. XI, 3.

artikelen gesplitst, wil dieper doordringen in een aantal boeiende vragen der geestenleer. De menschelijke ziel en de engelen, en bovenal beider betrekking tot de stoffelijke dingen, vormen den belangrijken inhoud van dit geschrift. Zijne beteekenis voor de geschiedenis ontleent het in de eerste plaats aan eene krachtige wederlegging dier averroïstische dwaling aangaande de eenheid des verstands, waarvan de Heilige — en wij zagen hoe wijselijk — veel schade voor het christelijk godsdienstleven duchtte (1).

De andere soort van plechtige akademische redetwisten waren de *disputationes de quolibet* of *disputen over allerlei*. Hier bracht niet de magister de door hem zelven gestelde vraagstukken op den katheder mede: de hoorders, zoowel magisters als studenten, brachten ter tafel wat zij goedvonden — *quod libebat*, en droegen hunne bewijzen voor. Daartegenover had de magister een tweevoudigen plicht te vervullen. In de eerste bijeenkomst sprak hij, na het betoog der aanwezigen te hebben aangehoord, kort en bondig zijne meening over een vraagstuk uit, en beantwoordde de aangevoerde bewijsgronden (2); twee dagen later zette hij in eene tweede vergadering de bewijzen voor zijn eigen leer uiteen en kreeg het dispuut zijn beslag (3).

Deze wetenschappelijke oefeningen werden, althans aan de parijsche universiteit, in den regel elk schooljaar tweemaal

(1) S. Thom. De spiritualibus Creaturis, art. 9. — Art. 9 ad 10 komen ook de woorden voor: *sicut fluvius Sequana* non est hic fluvius propter hanc aquam fluentem, etc., welke vergelijking, aan *de Seine* ontleend, ons bevestigde in de meening, dat de oude getuigen Bartholomeus Logotetha en Triveth, tegen Ptolomeus van Lucca, het geschrift *Over de geestelijke Schepselen* naar waarheid onder Thomas' werken rangschikten, die te Parijs — en dàn blijkens alle aanduidingen niet vóor 1261, doch na 1268 — vervaardigd zijn. Wij hebben echter aan genoemd intrinsiek bewijs nooit zoo groote waarde gehecht als G. von Hertling, Hist. Jahrbuch V, 143—145. — M. Wittmann, Die Stellung des Hl. Thomas von Aquin zu Avencebrol, p. 38, meent, dat ook de gang der polemiek tegen Avencebrol meebrengt het werk na 1268 te stellen.

(2) Dit deed ook wel een baccalaureus onder toezicht van een magister.

(3) Het werk van den eersten dag noemde men *disputare*, dat van den tweeden *determinare*. Zoo verhaalt de Tocco IX, 52: Parisiis in scholis cum deberet (fr. Thomas) *determinare* in *crastina die* coram Universitate, quam *pridie disputaverat* quaestionem; etc. De Tocco spreekt hier over Parijs en over een feit uit Thomas' tweede professoraat, want fr. Reginaldus, die eerst nà Thomas' eerste professoraat diens socius werd, is er mede gemoeid. — Vgl. Denifle, Chart. II, 693; Mandonnet, Siger de Brabant, 99—100.

gehouden. De vastgestelde tijd was de Vasten en de Advent, dus omstreeks Paschen en het Kerstfeest (1).

De magister door wien zulk een dispuut was gehouden, gaf na afloop aan het behandelde zooveel mogelijk een ordelijken vorm. Voor den handel gereedgemaakt kwamen de disputen vervolgens bij de uitgevers-vervaardigers van handschriften — in de studentenwijk, en werden daar te koop gelegd met den titel: *Quodlibeta.*

Zulke *Quodlibeta* zijn er volgens de gedrukte uitgaven van Thomas' werken twaalf, doch maar elf volgens oude katalogen en handschriften. Mettertijd namelijk is een der oorspronkelijke *Quodlibeta* in tweeën gesplitst (2). De zes eerste *Quodlibeta,* gelijk wij ze in de bestaande uitgaven lezen, zijn te Parijs ontstaan, en wel, de eerste en tweede omtrent Paschen en Kerstmis, 1269; de derde omtrent Paschen 1270; de vierde tegen Kerstmis 1270 of Paschen van het volgende jaar; de vijfde tegen Kerstmis 1271; de zesde zal van Paschen 1272 wezen (3). Daar verder Nicolaus Triveth in zijn *Chronicon* verhaalt, dat zes *Quodlibeta* te Parijs vervaardigd zijn en vijf in Italië, mag men aannemen, dat de vijf — in druk zes — laatste, tusschen 1272 en 1274, het sterfjaar van den Heilige, geschreven zijn.

Wanneer iemand de honderden artikelen van Thomas' *Quodlibeta* doorbladert, treft hem terstond de bonte verscheidenheid der behandelde vraagstukken. Men ziet, welk een ruim gebruik er gemaakt werd van de vrijheid om *allerlei* ter sprake te brengen. De ondervragers waren blijkbaar van verschillende stemming. Velen vroegen uit verlangen naar kennis; anderen uit strijdlust of uit wrevel of alleen om te vragen. De groote meester, die allen antwoord schonk, hief door zijne *determinatio* alles op tot de hoogte zijner edele liefde voor waarheid. En door de vrije deelneming van velerlei belangstellenden verkreeg het resultaat der redetwisten iets schilderachtigs. Alles komt hier uit het leven. Gij hoort er de weetgierigheid van een geloovigen

---

(1) Denifle, Archiv für Lit. und kirchengesch. des Mittelalters, III, 320.

(2) Zie De Rubeis, Diss. crit. XI, 4; Mandonnet, Siger de Brabant, p. 100; M. Wittmann, Die Stellung des H. Thomas von Aquin zu Avencebrol, p. 38.

(3) Zie bij Mandonnet, Siger de Brabant, p. 100—101 deze tijdsbepalingen gestaafd door handschriften.

ijd, toen men gaarne vragen stelde omtrent 's menschen geeselijk en zedelijk bestaan en de toekomende wereld.

Hier zijn eenige voorbeelden.

Verdient een kruisvaarder, voor zijn vertrek naar het H. Land gestorven, den vollen aflaat? Kan een echtgenoot tegen den wil zijner gade en voor hare deugd duchtende ten kruistocht gaan? Wat is een gelukkiger dood, bij zijn vertrek naar over zee te sterven of bij den terugkeer uit het Heilige Land? Kan het verheerlijkte lichaam der gezaligden met een ander lichaam op dezelfde plaats zijn? Kan de ziel, na hare scheiding van het lichaam, lijden door een stoffelijk vuur? Kan de eene spoediger ontslagen worden dan de andere, wanneer twee zielen te gelijk nederdalen in het louteringsvuur? Draagt de afgestorven ziel kennis van anderen? Stoort het de rust der ontslapenen, wanneer het uitdeelen der door hem voorgeschreven aalmoezen wordt vertraagd? Zullen de lichamen der van God verworpenen onbederfelijk zijn? Zullen zij zonder misvormdheid verrijzen? Zullen geween en de worm hen kwellen? Zien de veroordeelden na het jongste gericht de glorie der rechtvaardigen? Bestaat het geluk der heiligen voornamelijk in het verstand (1)? En vele vragen meer over de ziel, de engelen, de tegenwoordigheid van Christus in het H. Sacrament, over den lijdenden en verheerlijkten Christus en het goddelijk Wezen. Anderen stelden praktische vragen over het burgerlijk leven, over de plichten van leeraren, studenten, gehuwden, kloosterlingen, priesters, bisschoppen. Somtijds denkt men meer aan een grilligen inval dan aan een vraag van wetenschap. Het twintigste artikel van *Quodlibetum* XII gelijkt een oostersch raadsel. Het luidt: wat is sterker de wijn, eene vrouw, een koning of de waarheid (2)? Doch de gulheid van den *buon fra Tomaso* zag zulke afwijkingen somtijds over 't hoofd en zijn geest wist onbeduidende vragen

---

(1) Quodl. II, art. 16; IV, 11; V, 14; I; 21, 22; II, 13, 14; III, 23; III, 21, 2, VI, 13; VII, 11—13; VIII, 16—20. Vgl. met de onjuiste voorstellingen van vele onkatholieke geschiedschrijvers over de kruistochtaflaten en zondenvergeving, wat de H. Thomas tot het verdienen van dien aflaat noodzakelijk noemt. Hij zegt: Ad hoc ergo quod indulgentia alicui valeat.... Tertio requiritur ut sit in *statu caritatis* ille qui indulgentiam percipere vult. — De aflaat wordt verleend: *vere poenitentibus* et confessis. — Verder: indulgentia non excusat a *contritione* et confessione.

(2) Vgl. het apocriefe boek Esdras, III, 4.

met de groote beginselen van zijn leerstelsel in verband te brengen.

Als een weerschijn van het leven, dat zich in de XIIIe eeuw langs de Seine bewoog, zijn de *Quodlibeta* niet zonder geschiedkundig belang. Zij zijn van groote waarde voor de kennis van het Thomisme. Niet om de methode. Deze is de gewone, die wij bij den Aquiner genoegzaam kennen: het zijn *Quaestiones,* verdeeld in artikels; ieder artikel begint met het stellen van bedenkingen, gaat over tot het bewijzen der verdedigde waarheid en eindigt met een antwoord op de aanvankelijk geopperde bezwaren. De waarde der hier besproken geschriften bestaat in de vele zeer wetenschappelijke vraagstukken, die er naast meer populaire worden behandeld. Theologisch-wijsgeerige en praktische vraagstukken. De scherpzinnigheid en diepte van het theoretisch gedeelte, de bondigheid en voorzichtigheid van het praktische zijn den schrijver zooveler meer grootsche werken waardig. Nergens verloochent zich het bekende streven van den Heilige om niet enkel te onderzoeken, *of* iets is, maar om ook eenigermate te achterhalen, *hoe* het is, altijd eerbiediglijk en met diepgevoelde erkentenis van het mysterie, dat ons uit het wezen der Godheid genadig werd geopenbaard.

Dit streven naar zien en begrijpen wordt bovendien in het vierde *Quodlibetum* nadrukkelijk als een gezond beginsel van godgeleerd onderwijs uitgesproken (1).

Bij een dezer akademische *redetwisten* schijnt de Heilige zijne broeders en vrienden nog meer dan gewoonlijk te hebben gesticht door zijn ootmoedigheid en edele rust. Dit geschiedde in een dispuut, wellicht van Maart 1270, toen een der talrijke aanwezigen de schijnbaar buitensporige, maar feitelijk listig berekende vraag opwierp, of het oog van Christus na diens dood werkelijk nog een oog kon worden genoemd (2). Het antwoord, zou het op een beginsel steunen, dwong Thomas tot het uitspreken zijner

---

(1) Quodlibet, IV, 18: Quaedam enim disputatio ordinatur ad removendum dubitationem an ita sit; et in tali disputatione theologica maxime utendum est auctoritatibus, quas recipiunt illi cum quibus disputatur.... Quaedam vero disputatio est magistralis in scholis non ad removendum errorem, sed ad instruendum auditores ut inducantur ad intellectum veritatis quam intendit: et tunc oportet rationibus inniti investigantibus veritatis radicem, et facientibus scire quomodo sit verum quod dicitur.

(2) Quodl. III, 4. — Zie Mandonnet, Siger de Brabant, p. 114.

psychologische leer aangaande de eenheid van wezensvorm (forma specifica) in den mensch. De wezensvorm geeft aan een wezen zijn eigenlijken aard. 's Menschen wezensvorm is de redelijke ziel; door haar en door haar alleen is het lichaam waarlijk een *menschelijk* lichaam, en het oog een *menschelijk* oog. Wanneer dan bij den dood de redelijke ziel van het lichaam scheidt, bestaat het menschelijk lichaam, en dienvolgens het menschelijk oog, niet meer naar zijn specifiek menschelijken aard. En dit geldt ook van Christus, die waarachtig mensch was, nadat Hij gestorven was (1). Zijn heilig lichaam, nooit gescheiden van den goddelijken *persoon* des Woords, was aan het kruis en in het graf numeriek hetzelfde, maar om de scheiding der *ziel*, onderging het de verandering, die het onderscheid maakt tusschen levend en dood (2). Maar, hetzij de bovengenoemde vraag, hetzij een andere er aanleiding toe gaf, ontwijfelbaar is het, dat de door Thomas zoo standvastig verdedigde leer *over de eenheid van wezensvorm in den mensch* een steen des aanstoots werd.

Men bewees het den Heilige duidelijk door heftig verzet op een zijner groote dispuutdagen (3).

De aanval kwam ditmaal van de machtigste zijde. Stephanus Tempier, de bisschop van Parijs, en magisters der theologische faculteit namen aan de bestrijding deel. Ja, zelfs ordebroeders van den Heilige. Onder de magisters voerde vooral Johannes Peckham het woord (†1292), de engelsche Franciskaan, die te Oxford zijn doctorstitel verworven had en nu als regent de school zijner ordebroeders te Parijs bestuurde. Deze geleerde was ongetwijfeld een overtuigd tegenstander van Thomas, in

---

(1) Quodl. III, 4: Ratio autem definitiva cujuslibet speciei sumitur a forma specifica ipsius. Forma autem specifica hominis est anima rationalis; unde remota anima rationali, non potest remanere homo univoce, sed aequivoce tantum. Oportet autem idem accipere in partibus quod est in toto: .... unde separata anima a corpore, sicut non dicitur homo nisi aequivoce ita nec dicitur oculus nisi aequivoce .... Sicut ergo Christus in triduo mortis propter separationem animae a corpore, quae est vera corruptio (niet: destructio), non dicitur fuisse homo univoce sed homo mortuus, ita nec oculus ejus in triduo mortis fuit univoce oculus, sed aequivoce, sicut oculus mortuus.

(2) Quodl. IV, 8. Vgl. I, 6; II, 1; III, 1.

(3) Joh. Peckham, een der aanwezige bestrijders van Thomas' leer, getuigt in zijn brief van 1 Juni 1285, dat de strijd ging »de unitate formae«. — Denifle, Chartul. I, 634.

menig onderdeel van diens wijsgeerig-theologisch stelsel, doch niets schijnt hij zoo verwerpelijk te hebben geacht als de stelling, die thans van alle kanten werd aangegrepen. Dit bleek herhaaldelijk na zijn verheffing op den aartsbisschoppelijken zetel van Canterbury in 1279 (1). Wij kunnen evenwel niet beweren, dat de verbitterende taal, waarmee de Heilige bij het bedoelde dispuut werd aangevallen, van Peckham zou zijn uitgegaan. Daar is over deze zaak niet genoeg eenstemmigheid in de berichten (2). Alleen bevestigden tegenstanders en vrienden, dat Thomas trouw bleef aan het evangelisch Toonbeeld van zachtmoedigheid en nederigheid (3).

Dat velen de gelegenheid van een openbaar dispuut aangrepen om den Aquiner hard te vallen, ontsproot niet uit eene veete tegen zijn persoon, of kloosterstaat. Het kwam voort uit een stelsel, dat den schoonen naam draagt van *Augustinisme.*

In een volgend hoofdstuk hierover meer.

Eerst verhalen wij een feit, dat bewijst, hoezeer de Heilige veler vertrouwen bezat, en dat ook zijn gemoedsleven schildert.

Tusschen parijsche magisters was oneenigheid gerezen over Christus' sacramenteele tegenwoordigheid, wat de afmetingen *(dimensiones)* van het lichaam onzes Heeren en het blijven der uiterlijke gedaanten *(accidentia)* zonder zelfstandigheid *(subjectum)* betreft. Men was eenparig van gevoelen, dit diepzinnig theologisch vraagstuk aan Thomas' oordeel te moeten onderwerpen en zijn einduitspraak te mogen beschouwen „als waar, overeenkomstig het geloof en aannemelijk voor de rede". Zoo dikwerf

---

(1) Zie zijne drie brieven bij Denifle, Chartul. I, no. 517, 518, 523.

(2) In het heiligverklaringsproces getuigde Barth. van Capua: se audivisse a pluribus Fratribus Praedicatoribus fide dignis, quod Fr. Joannes de Pizano (Peckham) Ordinis Fratrum Minorum, qui fuit postea Archiepiscopus Cantuariensis, quantumque dictus Fr. Joannes exasperaret eumdem Fratrem Thomam verbis ampullosis et tumidis, numquam tamen ipse Fr. Thomas restrinxit verbum humilitatis; sed semper cum dulcedine et humanitate respondit. Boll. VII, 710. — Peckham daarentegen schreef den 1 Juni 1285 aan den bisschop van Lincoln, dat alleen hij dien dag frater Thomas was bijgesprongen, zoover de waarheid het toeliet: nos soli eidem adstitimus, ipsum, prout salva veritate potuimus, defensando. Denifle, Chart. I, 634.

(3) Boll. l. c. — Bij Peckham in den juist aangehaalden brief heet Thomas »doctor humilis«. Zie ook den brief van 1 Januari 1285, waar de Aquiner eveneens om zijn ootmoed geprezen en »sanctae memoriae« genoemd wordt.

immers had men zijn scherpzinnigheid in het ontdekken en helderheid in het voorstellen der waarheid gezien (1).

Niets kon den engelachtigen Leeraar heiliger zijn dan te arbeiden tot verheffing van 's Heeren glorierijk Lichaam en kostelijk Bloed, *gloriosi Corporis Sanguinisque pretiosi.*

Naar zijn loffelijk, vroom gebruik smeekte hij vóor dien arbeid godvruchtig 's Hemels bijstand af.

Hij doorlas daarna de hem voorgelegde perkamenten; want om de belangrijkheid van het vraagstuk, de verscheidenheid der gevoelens, en de diepzinnigheid der verheven stoffe hadden alle leeraren een schriftelijk verslag hunner met gronden gestaafde meening aan Thomas' onderzoek voorgelegd. Daar stijgt de snelle geest omhoog. Meenende tot de waarheid omtrent het eucharistisch leerpunt te zijn doorgedrongen, brengt hij zijn edele denkbeelden in den vorm van zijn beknopten, klaren stijl. Uit eerbiedige nauwgezetheid waagt hij het echter niet den vergaderden magisters zijne zienswijze mee te deelen, zonder nogmaals den goddelijken Meester in vurige smeekgebeden te ondervragen.

Met een kinderlijk vertrouwen bezield, wierp de engel van Aquino zich voor het heilig Tabernakel, waar zijn verstand reeds zoo menigwerf licht, zijn hart zooveel troost had gevonden. In verheven eenvoud legde hij er als een gehoorzaam leerling de geschreven verhandeling aan zijns Meesters voeten neer. Toen strekte hij zijne handen naar het kruisbeeld uit en bad: *Heer Jezus Christus, die waarachtig in dit wonderrijk Sacrament tegenwoordig zijt, en als maker alles regelt; dien ik zoek te kennen en naar waarheid te verkondigen; U smeek ik ootmoedig het mij duidelijk te willen openbaren, indien ik door U en over U de waarheid geschreven heb.* Daar zweefde de Heiland boven de neergelegde bladen zijnen smeekenden dienaar tegemoet met de woorden: *Gij hebt goed over het Sacrament mijns Lichaams geschreven* (2). — Nog lang bleef de Heilige in het gebed ver-

---

(1) De Tocco IX, 53: in hanc omnes (Magistri) sententiam convenerunt, ut quidquid super hoc praedictus Doctor frater Thomas diceret, et sententialiter definiret, hoc ab omnibus teneretur ut verum, et consonum fidei, et persuabile ratione: de quo experti fuerant in aliis, quod subtilius in omni quaestione veritatem attingeret, et clarius edoceret. — Vgl. Quodl. V, 11; VII, 8—10.

(2) De Tocco, IX, 53: Quem Doctorem orantem cum praedictus ejus socius cum aliquibus aliis Fratribus observarent, subito viderunt Christum ante dictum Doctorem super quaternum, quem scripserat, stare, et Fr. Thomae dicere:

slonden; een onuitsprekelijke vervoering maakte zich van zijne ziel meester; zijn Heer en God trok hem met onweerstaanbaar geweld. De Tocco verhaalt, dat Reginaldus, de trouwe socius, en vele kloosterlingen van Saint Jacques het lichaam des Heiligen, als door de zielekracht weggevoerd, een ellemaat hoog boven de aarde zagen zweven (1).

Verlicht en versterkt door God, bracht Thomas zijn met redenen omkleede zienswijze voor de vergaderde leeraren. Het levendig bewustzijn der waarheid bezielde hem: hij sprak met groote blijdschap en helderheid (2).

Wat het bovennatuurlijke der hemelsche verschijning en van andere feiten betreft, die reeds in dit levensverhaal meegedeeld zijn of nog zullen worden, staat het onwedersprekelijk allen vrij, gelijk andere geschiedkundige feiten, zoo ook Gods bijzondere genadeblijken aan de heiligen naar verstandige wetten eener gezonde kritiek te toetsen. Niemand echter vergete, dat onze alledaagschheid geen juiste maatstaf is bij het beoordeelen van hen, wier godsdienstig leven zoo hoog boven onze aardsche gangen verheven was; dat 's Hemels buitengewone gunstbewijzen van Gods almacht niet meer arbeids vragen dan het instandhouden der door een vrije daad geschapen wereld; dat de eeuwige Liefde gaarne afdaalt tot hen, die hun God met hart en ziel beminnen; kortom, dat God wonderbaar is in zijne heiligen.

Bene de hoc mei Corporis Sacramento scripsisti, et de quaestione tibi praeposita bene et veraciter determinasti: sicut ab homine in via potest intelligi, et humanitus diffiniri.«

(1) De Tocco l. c. Door dezen schrijver worden als eerste getuigen van het feit genoemd »socius (fr. Reginaldus) cum aliquibus aliis Fratribus«. Dezen riepen: »ad prodigium intuendum Priorem conventus (S. Jacobi) et plures alios«. Later trad als *testis ab auditu* Martinus Scola op, »de provincia Hispaniae, vir magnae devotionis et famae, qui audivit a Fratre, qui praedictam vidit mirabilem visionem.«

(2) De Tocco, IX, 53. — Vgl. Uccelli, Intorno all'autografo di S. Tommaso d'Aquino sugli accidenti Eucaristici; de schrijver verwijst tot vergelijking naar Thomas' bekend Opusculum, getiteld: Responsio de articulis XXXVI ad lectorem Venetum, art. 31—35.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

AUGUSTINISME IN DE XIIIe EEUW. — DE H. THOMAS VAN AQUINO EN HET AUGUSTINISME VAN ZIJN TIJD. — GEMATIGD INTELLECTUALISME. — NIEUWE KOMMENTAREN OP WIJSGEERIGE WERKEN. — PROCLUS. — THOMAS TE GAST BIJ KONING LODEWIJK IX. — DE H. LODEWIJK EN DE H. THOMAS VAN AQUINO.

Augustinisme heet eene kerkelijk-wetenschappelijke richting, die tegenover sommige min of meer onder aristotelischen invloed ontwikkelde leeringen een aantal stellingen, hoofdzakelijk op wijsgeerig en meest op zielkundig gebied, als oude, door het gezag van den heiligen kerkvader Augustinus verzekerde wijsheid volgde en, somtijds niet zonder hartstocht en voortvarendheid, tot heerschappij trachtte te brengen.

Zeer bekende zoogenaamd augustijnsche stellingen waren: de hylemorphische samenstelling der geestenwereld, dat is de verbinding van een stoffelijk beginsel met den onstoffelijken wezensvorm ook bij de engelen; de veelheid van wezensvorm, en niet van éen enkelen, in den mensch; de zelfstandige identiteit der ziel en harer vermogens; de verhevenheid van den wil boven het verstand (1). Daar waren nog andere stellingen. Doch

(1) Joh. Peckham, aartsbisschop van Canterbury, in zijn brief van 1 Juni 1285 aan den bisschop van Lincoln, hekelt de nieuwe leer, quae quicquid docet Augustinus de regulis aeternis, de luce incommutabili, de potentiis animae, de rationibus seminalibus inditis materiae, et consimilibus innumeris, destruit pro viribus et enervat, pugnas verborum inferens toti mundo. Zie Denifle-Chatelain, Chartul. Univ. Paris. I, 634; vgl. 558—560 en 626—627. — Over de *rationes aeternae* S. Thom. Summa theol. I, 84, 5; over de *rationes seminales* I, 115, 2.

men werd tot het Augustinisme gerekend, ook al onderschreef men ze niet alle; zelfs is het moeilijk scherp te bepalen, welke leerpunten onmisbaar werden geacht om tot de ware volgelingen te behooren (1). Dit is één duistere zijde van het Augustinisme. Een tweede donkere kant is de verwarring omtrent den augustijnschen oorsprong van verschillende stellingen. Men beriep zich op teksten, die of valschelijk aan den kerkvader werden toegeschreven, of eene andere dan de beweerde verklaring toelieten en wellicht eischten. Bovendien is de joodsch-arabische invloed van Avencebrol niet te ontkennen. Nieuwere schrijvers hebben veler oordeel nog meer verduisterd door algemeen van tegenstelling tusschen Augustinisme en Aristotelisme te spreken, hoewel niemand loochenen kan, dat aanhangers der eerstgenoemde richting, de H. Bonaventura b.v., en Rogier Baco en Duns Scotus aristotelische denkbeelden overnamen, zelfs tot wijziging en verbetering van augustijnsch genoemde leerstukken. Eindelijk, wanneer men den strijd van het Augustinisme, die wezenlijk tegen den leeraar van Aquino en diens school gericht was, in zijne historische beteekenis wil verstaan, zoeke men andere drijfveeren dezer worsteling dan naijver tusschen seculiere geestelijken en Franciskanen eenerzijds en Dominikanen andererzijds: redetwisten, lang voortgezet en gevoerd door velen, benevelen altijd de rede en doen hartstocht gisten tot overdreven daden en bittere woorden, maar in den grond der zaak ging het bij dien strijd der XIIIe eeuw om de waarheid: hooge wetenschappelijke ernst bezielde niet minder mannen als Bonaventura, Mattheus van Aquasparta en Duns Scotus, die vóor, dan Albertus Magnus, S. Thomas en Aegidius van Lessines, die tegen streden (2).

(1) Vgl. over het Augustinisme Ehrle, Zeitschrift für kath. Theologie, 1889 en Archiv für Kirchengeschichte des Mittelalters, V. — Mandonnet Siger de Brabant, p. 64—66; 256—258. — De Wulf, Hist. de la Phil. médiévale; Le traité des formes de Gilles de Lessines; Augustinisme et Aristotélisme au XIIIe siècle in de Rev. Néoscol. 1901. — Portalié, L'Augustinisme et son développement hist. in de Dictionnaire de Théol. cath. — Grabmann, Die Erkenntnislehre des Kard. Matth. von Aquasparta, p. 19—25.

(2) Zie S. Bonav. Opera omnia (ed. Quaracchi, I, Prolegomena, een Index locorum, in quibus dissentiunt S. Thomas et S. Bonaventura. — Grabmann, Die Erkenntnislehre des Kard. Matth. von Aquasparta. — De Wulf, Hist. de phil. médiév. (2e éd.), 377—382; 394—407 en Vacant, Etudes comparées sur la phil. de S. Thomas d'Aquin et sur celle de Duns Scot. — Felder. Gesch. der wissenschaftl. Studien im Franciskanerorden (1904).

De engelachtige Leeraar verschijnt in dien strijd met hooge eere. Hij was een der grootste bewonderaars en volgelingen van den H. Augustinus. Niet alleen bestond tusschen de twee groote dienaren Gods een diepe verwantschap van innerlijke vroomheid, van onwaardigheidsgevoel tegenover den Allerheiligste van brandende liefde voor God en de menschen; ook de diepzinnige leering, de genadeleer bovenal, van den onsterfelijken kerkvader is op den jongeren meester overgegaan (1). Honderden malen wordt in Thomas' geschriften Augustinus aangehaald, hetzij bij zuiver godgeleerde betoogen over de H. Drievuldigheid, Menschwording, genade, voorbeschikking, hetzij bij louter wijsgeerige vraagpunten, in de eerste plaats van de kennisleer (2). Hier en daar kon de Aquiner uitspraken van zijnen vereerden meester, gelijk zij daar lagen, niet met de waarheid of zijn eigen wetenschappelijke overtuiging rijmen: in deze gevallen zocht hij gaarne, zoolang het hem mogelijk voorkwam, een verzoenende uitlegging, liever dan dat hij den heiligen bisschop opzettelijk aanviel en diens meening verwierp. Augustinus heet bij Thomas *de voortreffelijke onder de leeraren* (3).

Die overeenstemming der twee geniale mannen leefde als eene populaire herinnering voort in een aan Albertus den Grooten toegeschreven visioen. Nadat deze vrome grijsaard, smartelijk getroffen door den te vroegen dood van zijn beminden leerling, reeds dikwijls tot den H. Augustinus had gebeden om verlicht te worden aangaande Thomas' verheerlijkten staat hierboven, verschenen hem twee eerbiedwaarde mannen in wonderbaren glans en plechtgewaad, Thomas en Augustinus. De kerkvader getuigde: „deze is mijn zoon, die de leer der apostelen en *de mijne in alles* gevolgd heeft en die de Kerk Gods heeft verlicht door zijne leer (4)." Toen verklaarde deze Heilige de symboliek

(1) Zie K. Krogh-Tonning, De gratia Christi et de libero arbitrio S. Thomae Aquinatis doctrina (Christiania, 1898); M, Notton, Harnack und Thomas von Aquin, Eine dogmengeschichtliche Studie über die Gnadenlehre (Paderborn, 1906).

(2) Vgl. von Hertling, Augustinus-Citate bei Thomas von Aquin, in de Sitzungsberichten der phil. Klasse der Kgl. Bayer. Akademie der Wissenschaften, 1904, H. IV, 535—602.

(3) Thom. Contra errores Graecorum, Prooemium: in uno egregio Doctorum Augustino.

(4) Proc. de vita, VII, 66: Ipse enim est filius meus, qui doctrinam Apostolicam et meam in omnibus est secutus, et Ecclesiam Dei sua doctrina illuminavit.

van Thomas' eerekleed: het edelgesteente, waarmede diens mantel bezaaid was, beduidde zijne vele geschriften; de groote zeer lichtende steen op de borst in het bijzonder de zuiverheid zijner bedoeling (1). Thomas' glorie was aan die van Augustinus gelijk, haar alleen nog overtreffend door een aureool van maagdelijkheid (2).

Zoo zag het vroom geloof de twee uitverkoren mannen bij God verheerlijkt.

Maar op aarde vergat de Aquiner nooit het groot verschil tusschen hetgeen Augustinus had geleerd als getuige van het aloud katholiek geloof en de meeningen, die de kerkvader voordroeg, alleen op grond van wat hij in wijsgeerige scholen vernomen had. Wanneer sommigen den Aquiner uitspraken dezer laatste soort tegenwierpen, was zijn antwoord: zulke getuigenissen bewijzen niet veel (3). Intusschen begon zijn strijd tegen het Augustinisme niet als een weerlegging van stellingen, door den H. Augustinus verdedigd. De aanleiding tot het geschil was de *Fons vitae,* dat is *De levensbron,* een gevierd geschrift van Avencebrol. Hier vond Thomas de leer, dat ook voor de geesten of engelen een stoffelijk wezensbestanddeel moet aangenomen worden en dat de mensch niet éen maar drie substantieele vormen of zielen heeft (4). De opmerking is gemaakt, dat de Heilige deze in den joodsch-arabischen wijsgeer gewraakte beweringen niet zoo gedurig wederlegd zou hebben, wanneer in de christelijke maatschappij niemand zich om deze dwalingen

---

(1) De verschijning wordt aldus beschreven: Thomas, in zijn ordekleed, coronam portabat in capite auream, intextam lapidibus pretiosis, et habebat circa collum duos annulos, argenteum et aureum, et in pectore habebat magnum lapidem pretiosum, qui Ecclesiam illuminabat: cappam vero gestabat insertam per totum lapidibus pretiosis; tunicam vero et caputium candoris nivei.

(2) .... mihi in gloria est aequalis, excepto quod ipse in Virginitatis aureola me excedit. — Het negende Responsorium der dominikaansche Getijden voor het Officie van den H. Thomas luidt als volgt: Sertum gestans cum torque duplici, gemmis ornata cernitur, ex monili fulgoris coelici lux emissa mundo diffunditur, Augustinus fratri sic loquitur: Thomas mihi par est in gloria, virginali praestans munditia.

(3) S. Thom. In II Sent. XIII, I, 3 ad 1: Augustinus non intendit hoc asserere, quasi fidei conveniens, sed sicut utens his quae philosophiam addiscens audierat. Et ideo illae auctoritates parum cogunt.

(4) Zie M. Wittmann, Die Stellung des H. Thomas von Aquin zu Avencebrol, p. 33—67.

hadde bekreund. Ontegenzeggelijk. En toen de Aquiner bovendien zag, dat christengeleerden de christelijke oudheid als gezag aanvoerden, hield hij uitdrukkelijk rekening met den stand van het geding en wederlegde in zijn negende *Quodlibetum* en in zijne verhandeling *Over de geestelijke Schepselen*, op verzoenende wijze de schijnbaar strijdige getuigenissen van den H. Augustinus voor de stoffelijkheid der engelen (1). Hij toont, en met grond, dat de kerkvader overdrachtelijk spreekt en de potentialiteit of volmaakbaarheid der zuivere geesten *materia* noemt (2). Het verweer voor de eenheid van wezensvorm of ziel in iederen mensch viel licht. Al mochten tegenstanders het zóo ver brengen, dat drie jaren na Thomas' dood een ordebroeder, Robert Kilwardby, aartsbisschop van Canterbury, het thomistische leerpunt veroordeelde (3); wat men op Augustinus' gezag onzen Heilige tegenwierp was weinig meer dan een of andere tekst, dien deze als onecht afwees en daarenboven zonder moeite kon ontzenuwen (4).

Geschiedschrijvers van de wijsbegeerte hebben veel andere bijzonderheden ontvouwd, waarnaar Thomas' verhouding tot het Augustinisme kan worden beoordeeld. Met nieuwe studie van nog onuitgegeven scholastieke werken zal nieuw licht over dit vraagstuk komen. Eén ding staat inmiddels vast: de Aquiner heeft het zijn en handelen der menschelijke natuur dieper en scherper dan zijne tegenstanders doorschouwd; deels vage deels verwarde beginselen heeft hij tot klaarheid en eenheid gebracht.

In de katholieke wereld, waar hij, naast schrandere verdedigers, gedurende zijn leven en vele jaren na zijnen dood zoovele begaafde bestrijders vond, werden talrijke anti-augustijnsch ge-

---

(1) Quodl. IX, 6; De spiritualibus creaturis, 1. Daarentegen wordt in de Summa theol. I, 50, 2 van Augustinus nog niet gewaagd, wel van Boetius.

(2) S. Thom. Quodl. IX, 6 ad 7 bezigt tot schetsing der ware zienswijze van den H. Augustinus het woord *quasi materia*, een term door dien leeraar zelven, De Genesi ad litteram, VII, 6, no. 9 aangeduid; vgl. Confessiones, XII, 6.

(3) Bij Denifle, Chartul. Univ. Paris. I, 559. De veroordeelde stelling luidt in een akte van 18 Maart 1277: vegetativa, sensitiva et intellectiva sunt una forma simplex. — Over de latere hulde aan Thomas zie Mandonnet, Siger de Brabant, 253—255.

(4) S. Thom. De spirit creaturis, art. 3 ad 6: liber ille non est Augustini, nec est multum authenticus, et in hoc verbo satis impropric loquitur, etc. Vgl. S. Thom C. Gent. II, 58; Summa theol. I, 76, 3; Quodl. XI, 5; Comp. Theol. cap. 90.

waande leeringen ten slotte als ware meeningen erkend en algemeen gehuldigd.

Alleen in de strijdvraag, aan welk vermogen de voorrang toekomt, aan den wil of aan de rede, schijnt de tegenstelling tusschen Augustinus en Thomas zich nog altijd zeer sterk te doen gevoelen.

Zeggen wij te veel, wanneer wij het bestaan eener zoo scherpe tegenstelling onbewezen noemen?

Eene eerste vergelijking van de geschriften der twee heilige leeraren laat een diepen indruk na van verschil. Augustinus schrijft met vuur, Thomas met licht. De eerste snelt naar de waarheid met alle krachten zijner ziel en sleept den wil mede; de tweede gaat den kalmen gang der loutere rede en tracht helderheid te brengen voor het verstand. De eene is de beminnende van het goede en schoone der waarheid, die zijn hart heeft gewond; de andere dient haar in heiligen eerbied en zou vreezen, dat haar een enkel haar van het hoofd werd gekrenkt. Als *schrijvers* gaan de bisschop van Hippo en de Aquiner even zeer vaneen als Plato en Aristoteles; in *theorie* en bij de praktische waardebepaling van den wil stemmen de twee heiligen samen. Op zich beschouwd is het verstand, volgens Thomas, wel het hoogere vermogen; maar de wil, wanneer deze een goed nastreeft, dat edeler dan de menschelijke ziel is, wordt meer geadeld door dit goed te willen dan het verstand door het te kennen. „Daarom — zegt de Aquiner — gaat de liefde Gods boven de kennis Gods (1)." En ofschoon men den wil niet kan losmaken van de rede, is toch in den wil als in haar eigen subject de liefde (2), — de *caritas*, die de groote beweegkracht is aller deugden (3). Het verstand zelf, al heeft het zijn eigen criterium in

(1) S. Thom. Summa theol. I, 82, 3: melior est amor Dei quam cognitio. — In De verit. XXII, 11: Tripliciter potest sumi comparatio intellectus ad voluntatem.Uno modo absolute et in universali...Alio modo per respectum ad res naturales sensibiles... Tertio modo in respectu ad res divinas, quae sunt anima superiores; et sic velle est eminentius quam intelligere, sicut velle Deum et amare quam cognoscere: quia scilicet divina bonitas perfectius est in ipso Deo prout a voluntate desideratur, quam sit participata in nobis prout ab intellectu concipitur.

(2) Summa theol. II. II, 24. 1.

(3) Quaest. disp. de Virtutibus, II, 3: cum omnes aliae virtutes ordinentur ad finem caritatis, ipsa imperat actus omnium virtutum, et ex hoc dicitur motor earum.

de innerlijke of uiterlijke klaarblijkelijkheid der dingen, wordt door den wil tot werken bewogen, en de kennis der waarheid hangt grootelijks af van het oprechte willen en de welgeordende liefde (1). Van Johannes den Boetgezant staat geschreven: *Hij was een brandende en lichtende fakkel.* Een *brandende* — zegt Thomas —: want gelijk een fakkel geen licht kan geven, wanneer zij niet eerst wordt ontstoken, aldus kan de geestelijke fakkel geen licht geven, zoo zij niet eerst brandt en ontstoken wordt door het vuur der liefde. Branden gaat lichten vooraf, omdat kennis der waarheid wordt gegeven door gloed van liefde. *Zoo iemand mij liefheeft, hij zal mijn woord onderhouden, en mijn Vader zal hem liefhebben: en wij zullen tot hem komen en woning bij hem maken* (2). Daar zijn voor het christengeloof redelijke en objectieve gronden: niettemin is het gelooven, onder Gods genadewerking, zoowel een richting van den wil naar het goede als van het verstand naar het ware. Zonder willen geen geloof (3). Een bedorven wil verduistert het hemelsche licht; maar de weg der hoogere waarheid wordt geëffend voor nederigen en reinen van harte (4). Ziedaar beginselen, die in de thomistische psychologie onomstootbaar zijn. In de *wetenschap* richt Thomas zich zeer uitsluitend tot het verstand; voor den geheelen omvang des *levens* zag en leerde hij, dat verstand en wil moeten samengaan. Zijn intellectualisme verkleint de waarde en invloed der streefvermogens niet. Met Augustinus leert hij, dat de waarheid gezocht en gevonden en behouden wordt door liefde (5).

De wereld van zijn tijd vroeg den Aquiner ander werk dan de vierde of vijfde eeuw zijnen bewonderenswaardigen voorganger gevraagd had.

Griekenland bracht nieuw leven in de westersche beschaving.

---

(1) De virtutibus II, 3 ad 12: etiam ipsum intellectum movet voluntas, inquantum est operativus.

(2) S. Thom. In Joan. V, 34: sicut lucerna lucere non potest nisi igne accendatur, ita lucerna spiritualis non lucet nisi prius ardeat et inflammetur igne caritatis. Et ideo ardor praemittitur illustrationi, qua per ardorem caritatis datur cognitio veritatis. Vgl. Joh. XIV, 23.

(3) S. Thom. Summa theol. II, II, 4, 5; 6, 1 ad 3, en op veel andere plaatsen. L. c. q. IV, 2 ad 1: qui (actus fidei) dicitur consistere in credentium voluntate in quantum ex imperio voluntatis intellectus credibilibus assentit.

(4) Summa theol. II. II, 162, 3 ad 1; In Matth. V, 8.

(5) Zie boven bl. 250—256.

De geesten verdrongen elkander om den scherpzinnigsten denker van Hellas of om degenen, die zich voor tolken van den herleefden wijsgeer uitgaven. Wij weten, hoe groot toen de verwarring en het gevaar eener onchristelijke *renaissance* werd (1). Alle bijzondere vraagstukken der godsdienstig-zedelijke orde en bovenal het algemeener en meer omvattende vraagstuk der harmonieën tusschen geloof en rede werden in streng-wijsgeerige vormen besproken. Thomas geroepen om in de redeneerende wereld het heldere woord der vernieuwde wijsbegeerte en der christelijke waarheid te doen hooren, moest, strenger dan vele christelijke voorgangers het hadden gewild of beproefd, de meer ideale en affectieve beschouwing ter zijde laten en bij methodisch navorschen der gegevens vast en systematisch helpen opbouwen de wijsgeerige en godgeleerde wetenschap zijner eeuw.

Te Parijs, waar hij voortwerkte aan zijn theologische Summa en het tweede deel daarvoor geheel ten einde bracht (2), ondernam de Heilige nog omvangrijk werk van zuiver wijsgeerigen aard.

Veel kon volgens hem, den Aquiner, eene degelijke logica bijdragen tot vorming van den wijsgeer en in het algemeen van ieder wetenschappelijk man. In de XIIIe eeuw onderscheidde men de logica in oude en nieuwe: *vetus et nova*. Daar was geen tegenstelling, doch oud *en* nieuw vormden een geheel. Porphyrius' *Inleiding* tot de Kategorieën van Aristoteles vormde met Aristoteles' *Peri hermeneias* en Boetius' *Divisiones* en *Topica,* de oude logica; de nieuwe bestond uit Aristoteles' *Topica, Elenchi*, *Eerste* en *Tweede Analytica* (4). Thomas verrijkte de logica met een zakelijke verklaring der *Peri hermeneias*, een reeds vroeg in het latijn vertaald geschrift van Aristoteles, waarin deze den *volzin* niet taalkundig of rhetorisch beschouwt, maar als uitdrukking van waarheid of dwaling. Deze kommentaar en die van Aristoteles' *Tweede Analytiek* of Leer van het demonstratief syllogisme, behelzen het voornaamste wat de Aquiner ons tot ontwikkeling der logica, als wetenschap, heeft nagelaten (5).

(1) Zie boven bl. 150—157.

(2) Zie boven bl. 197.

(3) S. Thom. Anal. poster. I, 1, no. 3. Hier wordt de logica genoemd »ars artium, quia in actu rationis nos dirigit, a quo omnes artes procedunt«.

(4) Denifle, Chart. U. P. I, 278—279; Rashdall, Univ. of Europe I, 61; 434—435. Het woord *nieuw* sloeg op de eerst tegen 1240 meer algemeen bekende gedeelten van Aristoteles' *Organon* of gezamenlijke werken over Logica.

(5) Zie boven bl. 217.

Beide kommentaren zijn naar opzettelijk vervaardigde vertalingen, onder vergelijking met den griekschen tekst en met scherpzinnig begrip der vaak duistere uitspraken van den wijsgeer geschreven.

Hoe volkomen de Heilige zich in den aristotelischen geest wist in te denken, blijkt nog meer uit den kommentaar op de vier boeken: *Over den Hemel* (1). Het werk te Parijs begonnen, en wellicht, 1272—1274, in Italië voortgezet, gaat niet verder dan het tweede hoofdstuk — bij Thomas de achtste *lectio* — van het derde boek. Nauwkeurigheid, rijkdom en duidelijkheid maken het helaas! onvoltooide werk tot een meesterstuk en, gelijk zulke bevoegde beoordeelaars als de nieuwste uitgevers verklaren, tot een in zijn soort volmaakten kommentaar (2). Andere bouwstoffen dan de natuurwetenschap zijner eeuw aanbood vond de schrijver niet om zijn onderwerp overvloediger toe te lichten; het heeft intusschen ook zijn waarde hem te hooren verklaren, dat de toenmalige natuurwetenschap niet als onveranderlijk moest worden beschouwd en dat men vooruitgang mocht verwachten (3).

Eene niet onbelangrijke ontdekking deed de Heilige op geschiedkundig gebied. Het boek: *De causis* of *Over de Oorzaken*, ging langen tijd door voor een werk van Aristoteles. Albertus de Groote noemde een Israëliet David als den schrijver (4). Thomas zag,

---

(1) De tijdsbepaling is voor de *Tweede Analytiek* geheel onbepaald. Misschien volgde deze kommentaar dien op het boek *Peri hermeneias;* uit de Leonina I, 2, p. 112-114 blijkt, dat hij in een groot aantal handschriften verspreid was. — Logische onderwerpen worden door Thomas ook behandeld in de authentieke geschriften: De quatuor oppositis; De propositionibus modalibus; De demonstratione en De fallaciis. Zonder grond worden aan den Heilige toegeschreven de werken: De natura syllogismorum; Totius logicae Aristotelis Summa en De inventione medii. Zie De Rubeis, Diss XXIV.

(2) Thomas koos als titel: *De Caelo et Mundo*, om den inhoud vollediger aan te wijzen.

(3) S. Thom. Aq. Opera omnia (Edit. Leonina), III, p. VII. — Voor de tijdsbepaling zie Denifle, Chart. I, 505. — Ptol. Luc. H. E. XXIII, 11 zegt, dat de kommentaar werd geschreven onder het Pausschap van Gregorius X. Nu stierf Clemens IV den 29 Nov. 1268, maar Gregorius X werd eerst gekozen den 1 September 1271; en wij weten niet juist, hoeverre de twee jaren en negen maanden van dit *interregnum* door Ptolomeus in zijn opgave zijn meegerekend.

(4) Alb. M. De causis lib. II, tr. 1, cap. 1: David Judaeus quidam ex dictis Arist. Avic. Algaz. et Alpharab. *congregavit*. Vgl. J. Bach, Des Alb. M. Verhältniss zu der Erkenntnisslehre, p. 184.

dat het werk in het grieksch niet bestond, maar alleen in het arabisch; dat de latijnsche tekst van den arabischen stamde, die zelf niet anders was dan een uittreksel uit een grieksch werk van Proclus, getiteld: *Theologische onderrichting.* (1). De groote ideeën, waaraan hij zijn kracht en leven wijdde, bewogen den Aquiner om Proclus' leer *Over de Oorzaken* toe te lichten. Het platonisch opstijgen naar de eerste Bron van alle wezen en waarheid doet hem zelven de wieken uitslaan van heilig verlangen; in zijne ziel juicht het evangelisch ideaal: *Dit is het eeuwig leven, dat zij U kennen den waren God* (2). De H. Augustinus had van de Platonisten het goede overgenomen, wat met het geloof in strijd kwam verbeterd (3). Waarom zou hij, Thomas, dit groote voorbeeld niet navolgen? Hij heeft het nagevolgd tot bescherming en vermeerdering der christelijke wetenschap. De pantheïstische gedachten van Proclus worden uitgezuiverd; waar diens mystiek in het ijle dreigt te verzweven, wordt zij weerhouden. De schoone neoplatonische gedachten, waarin levend licht van waarheid is, leven met nieuwe kracht. Neoplatonische leering wordt aanleiding tot christelijke wijsheid. Schoone denkbeelden over God, ziel, geestenrijk; over het werken aller zedelijke schepselen en de allen doordringende kracht van het eerste, ongeschapen, oneindige Wezen zijn schooner dan bij Proclus uitgesproken in de verklaring van Thomas. En deze besluit zijn kommentaar over de *Oorzaken* met dankzegging „aan den almachtigen God, aller dingen eerste Oorzaak."

Tot schade der wetenschap zijn andere door Thomas ontworpen kommentaren òf louter plannen gebleven òf verloren gegaan. Aldus eene verklaring van een der geschriften — waarschijnlijk de *Kategorieën* — van Simplicius, den begaafden Neoplatonist, die in de eerste helft der zesde eeuw door zijn kommentaren

(1) S. Thom. Liber de Causis, lect. I. — Deze *Elementatio theologica* is de Στοιχείωσις θεολογική van Proclus (411—485), den hoofdvertegenwoordiger van atheensch Neoplatonisme. Blijkens handschriften voltooide Willem van Moerbeke den 15 Juni 1268 te Viterbo eene vertaling der geheele *Elementatio.* Zie De Rubeis, Diss. XXIII, 3. Thomas' kommentaar heeft *Elevatio* in plaats van *Elementatio.*

Vgl. O. Bardenhewer, Jahresbericht der Görres-Gesellschaft, 1879.

(2) S. Thom. Lib. de Causis, lect. 1.

(3) S. Thom. Summa theol. I, 84, 5.

op Aristoteles had uitgeblonken. Van grooter gewicht zou een kommentaar op den *Timeus* geweest zijn (1). Plato zet in dezen beroemden dialoog zijn stelsel uiteen aangaande de verhouding tusschen God en de wereld; over het eeuwige zijn en het wordende; het geestelijke en het zintuiglijk waarneembare; de harmonie en de schoonheid, in het ongeordende gebracht door den wereldformeerder; de goddelijke idee, zich openbarend in het geheel en elk afzonderlijk deel, alles scheppend, bezielend.

Wat de Aquiner over Plato dacht, is thans verspreid over zijne geschriften en zijn oordeel schijnt nu eens door aristotelische kritiek, dan weder door waardeering in Augustinus' geest geleid. Een kommentaar op den inhoudrijken *Timeus* zou te mythische, te weinig gegronde, bijna tegenstrijdige en pantheïstischgekleurde voorstellingen van den dialoog in wetenschappelijke eenheid hebben toegelicht en aan Plato's, met de christelijke wijsbegeerte vaak zoo nauw verwante, leering zou fijn relief zijn gegeven (2).

Daar zijn nog meer bladzijden in het groote boek van Thomas' wetenschap onbeschreven of onvoltooid gebleven. Hoe gaarne zouden wij hier de zwijgenden hooren spreken! Doch stelt de tijd niet aan alles grenzen, ook aan de werkkracht van genieën?

De Heilige heeft gearbeid wat hij kon. Heeft zelfs wel ooit een genie meer gearbeid dan hij?

Zijn geest werkte steeds met hooge spanning. Hoe verslonden dit diepe verstand kon zijn in het najagen der waarheid, zegt ons een anekdote, opgeteekend door de Tocco.

Het geschiedde omtrent 1270, dat koning Lodewijk IX den geleerden kloosterling te Parijs aan zijnen disch noodigde. Thomas' ootmoed ontweek, was het mogelijk, de paleizen. Zijn ijver voor de wetenschap liet hem nimmer vrij en thans boeide hem meer dan ooit de theologische *Summa*, waarvan hij het tweede deel voltooide: derhalve vroeg hij verontschuldiging, daar hij niet

---

(1) Over Thomas' kennis van het grieksch zie Phil. Jahrb. 1895; Jahrbuch für Phil. und spec. Theologie, 1896; Berthier, Le triomphe de S. Thomas (1897), p. 127—136.

(2) Vgl. V. Lipperheide, Thomas van Aquino und die platonische Ideenlehre (1890), K. Krogh-Tonning, Essays (1906), p. 3—119; G. Fraccaroli, Platone: il Timeo (1906). — Zie over S. Thomas' verhouding tot Plato boven bl. 188—193 en over het altaarstuk van Traini te Pisa bl. 290.

komen kon. Maar de vorst nam den prior ter hand, zoodat de geleerde zijn studeercel en folianten verlaten moest en 's konings gast zijn. Het viel echter gemakkelijker Thomas' lichaam dan zijn geest naar het paleis te lokken. Eensklaps, toen de genoodigden bij den koning aanzaten, sloeg hij op den disch en zeide: „dat beslist tegen de Manicheërs!" — De prior, met deze onhoofsche alleenspraak begaan, nam zijnen confrater bij den mantel en zeide: „bedenk, magister, dat gij ten hove zijt bij den koning van Frankrijk." De Heilige, tot zich zelven, of juister, tot den koning wedergekeerd, boog zich voor den vorst en bad om verontschuldiging voor zijne afgetrokkenheid. Maar de edele gastheer, die deze onvrijwillige bespiegeling van den beroemdsten leeraar zijner hoofdstad wist te begrijpen, redde zijnen vriend heuschelijk uit deze ongelegenheid: hij beval zijnen geheimschrijver aanteekening te houden van het gevonden bewijs, dat doorsloeg tegen de Manicheërs (1). Twee of drie jaren later overviel Thomas een dergelijke afgetrokkenheid, toen hij met een kardinaal-legaat te gast was bij den aartsbisschop van Capua (2).

Terecht schrijft Cicero: „Niets schoons komt tot stand dan door zorg en een zeker vuur van liefde (3)." Liefdevuur voor de wetenschap, zelf ontstoken en brandend onder nog hoogeren liefdegloed voor God en de zielen, bracht den Aquiner tot al sterker samentrekking zijner geesteskrachten. Vertrouwde vrienden waren bekend met dezen hooggestemden levenstoon. En niemand gevoelde daarvoor meer dan koning Lodewijk de Heilige, die Thomas groote vriendschap toedroeg.

Fra Angelico heeft op zijne kroning der Hemelkoningin, een kunstwerk tot het parijsche *Louvre* behoorend, den heiligen Koning en den engelachtigen Leeraar, aan elkanders zijde knielend, geschilderd: Thomas verklaart den Vorst de heilige plechtigheid, waarover musiceerende hemelgeesten hunne blijdschap door het verblijf der gezaligden uitbazuinen. Een heime-

---

(1) De Tocco, VII, p. 44. Dit aanteekening houden van goede antwoorden is niet vreemd in het leven van Lodewijk IX. Joinville verhaalt ons: eenmaal riep de koning hem en zeide: »Seneschal, quel chose est Dieu? Et je lui dis: Sire ce l'est si bonne chose que meilleure ne peut être. Vraiment, dist-il, c'est bien repondu; que ceste reponse que vous avez faite, es escripte en cest livre que je tiens en ma main.«

(2) De Tocco, l. c.

(3) Cicero, De Oratore, I, 30.

lijke werking van Angelico's hemelschen kunstenaarsgeest heeft hier de geschiedkundige waarheid naar het leven getroffen.

Lodewijk IX, die Frankrijk's wetenschappelijke grootheid als een der drie bladen van de koningslelie beschouwde, sterkte de studiën, zoo wel der parijsche universiteit (1) als der bloeiendste kloostercolleges (2) zijner hoofdstad met milde geschenken. Zijne hofbibliotheek, waaraan de geëerde naam van den Dominikaan Vincent van Beauvais († 1264) is verbonden, was voor Thomas nimmer gesloten, en zonder twijfel gaf onze Heilige hier nauwlettender acht dan aan 's vorsten disch, waar het ideaal zijner theologische *Summa* hem te zeer aftrok. Bij de moeilijkste toestanden riep Lodewijk Thomas' raad in, en wij zagen paleisboden nog kort voor het invallen van den nacht naar Saint-Jacques spoeden, om 's Meesters oordeel te vernemen (3). Nauwer nog dan door deze natuurlijke verwantschap waren het hart des konings en dat van den leeraar vereenigd door den bovennatuurlijken band van Gods liefde. Welk een verheffend schouwspel, wanneer wij met onze verbeelding die aandoenlijke godsdienstplechtigheden bijwonen der Sainte-Chapelle waar deze twee rechtgeaarde, verheven zielen, bij de schoone melodieën der kerkmuziek (4), inwendig en als bij wisselbeurt de lijdenshymne of het zegelied der goddelijke liefde zongen! —

Koning Lodewijk IX was het toonbeeld van den regeerder, die niet zich zelven zoekt, maar het heil zijner onderdanen. Met wijsheid, kracht, liefde. Hij was de rechtvaardige; hij was een beschermer der zwakken. In hem ging het idyllische der oude

---

(1) Vgl. Boll. t. XXXIX, p. 503—504.

(2) De koning sprak eenmaal over de aalmoezen, aan de beste klooster-studiehuizen geschonken, aldus: »O Deus, quam bene reputo hanc eleemosynam esse erogatam tot ac tantis fratribus, qui de toto corde ad istos conventus Paris. pro studio sacrae doctrinae confluunt: Godefr. de Bello-Loco, in Vita S. Lud. p. 28.

(3) Vgl. boven, bl. 131.

(4) Zie F. Clément, Chants de la Sainte-Chapelle. — Dat de H. Thomas de plechtigheden in de Heilige Kapel bijwoonde, volgt zeer waarschijnlijk uit de woorden van den XIIIden eeuwschen geschiedschrijver: venerabilis Rex in dicto sacello tres quotannis stabilivit solemnitates. Primae solemnitati interesse voluit conventum fratrum Praedicatorum Parisiensium; secundae conventum fratrum Minorum; tertiae interesse jubebat quosdam ex utrisque fratribus ante dictis. In Vita B. Lud. auctore conf. Reg. Marg., c. IV, n. 44; ap. Boll. t. XXXIX, p. 583.

herderkoningen harmonisch samen met het epische van een held uit den besten riddertijd: hij was even eenvoudig als hoffelijk, ernstig in den raad en gul in den omgang. Van kindsbeen af stond zijn grootmoedig hart voor alles open, wat in hemel en op aarde waardig door een Christen gewenscht en bemind wordt, zonder dat deze diepe gevoeligheid ooit afgescheiden was van mannelijke wilskracht om het beminde met daden te dienen. De innige liefde van den heiligen koning voor zijn gade, moeder, kinderen, vrienden en volk gaven een onweerstaanbare bekoorlijkheid aan zijn huiselijk leven. In het vervullen zijner koninklijke plichten was hij dapper, rechtvaardig en vroom, somtijds tot zekere gestrengheid hellend, doch licht door wijzen raad te weerhouden en steeds tot goedheid en edelmoedigheid geneigd. Maar de bijna onstuimige strijder van Damiate en Taillebourg, de wijze wetgever, die recht sprak onder den eik van Vincennes, de vader des volks, die bij Sidon zijn ontzette rijksgrooten in het begraven der eenzaam bezweken pestlijders voorging, bouwde tevens de *Sainte-Chapelle* en las in zijne stille uren gaarne *De stad Gods* van Sint-Augustinus. Onder zijne regeering bloeide Frankrijk in eenheid, macht, goede wetten, vrijheid, welvaart, kunst en wetenschap. Schitterden twee rampspoedige overzeesche tochten meer door heldenmoed en onbezweken standvastigheid dan door strategie en krijgsgeluk; zelfs in kerker en boeien dwong de verwonnen koning zijn vijanden tot ontzag, terwijl hij in Europa door alle gekroonde hoofden werd geëerbiedigd. Doch de vrome vorst achtte het grooter eer Christus' trouwe dienaar te zijn. Naar de plaats, waar hij door den H. Doop werd herboren, noemde hij zich Lodewijk van Poissy, en als een oprecht godsdienstig Christen vreesde hij ter wereld niets behalve het overtreden van 's Heeren heilige wet. Het haren boetkleed, de kastijdingen, het vasten schroomde hij niet; menig nachtelijk uur lag hij met vurige smeekgebeden neergeknield aan den voet des Altaars. De heilige overblijfselen van Jezus' lijden, doornenkroon en kruis, vereerde hij met grooten ootmoed en berouw; met levendige godsvrucht over de gezegende relieken neergebogen besproeide hij ze met zijne tranen (1). Christus met voorliefde in diens waardige bedienaren en lijdende ledematen vereerend, stichtte

(1) Zie boven bl. 81.

hij kerken en kloosters, was overmild voor zijn arme medemenschen en diende vaak bedelaars en ellendige kranken met eigen hand. Zoo beminde hij God en de menschen; zocht het goede en vermeed het kwaad. De Christus was zijn voorbeeld; het leven van zijn geloof, zijne hoop en liefde; de Koning zijns harten. De fransche koningskroon viel in het stof, maar in Gods Kerk, wier trouwe zoon de H. Lodewijk was, schitteren zijne deugden en zijne ziel leeft in het hemelsch Paradijs (1).

Het was een droevig jaar, toen deze uitmuntende vorst zijn land verliet, voor immer.

Van stad tot stad, van burcht tot burcht, klonk door Frankrijk de heilige wapenkreet; een naklank uit lang vervlogen dagen, toen Urbanus II en Peter van Amiens den donder vernamen van het verheven: *God wil het;* toen Sint-Bernard in de domkerk van Spiers den Rijn tot den heiligen oorlog opriep, en in vervoering voor Jezus' maagdelijke Moeder, bij het smeeklied: *Salve Regina* dat teeder slotakkoord voegde: *o clemens, o pia, o dulcis virgo Maria.* De zonen van Clovis en Charlemagne togen naar Tunis om er met hun koning het triomfeeren van den muzelmanschen standaard te stuiten.

Den 14den Maart van het jaar onzes Heeren 1270 begaf zich de dappere vorst naar St. Denis, de eeuwenoude abdij. Zijne rijkszaken waren geregeld. De pauselijke legaat schonk hem den pelgrimsstaf; van den abt ontving hij de rijksvaan. Dag van edelmoedigheid! van benijdenswaardige liefde voor Hem, die het kruis en een doornenkrans droeg! maar ook, dag van rouw en naderend lijden! — Den 15 Maart zag de koning nog eenmaal zijne stad Parijs. 's Morgens daarna zeide hij te Vincennes een laatst vaarwel aan Margaretha, die in tranen wegsmolt: de koningin zou den trouwen koning niet wederzien. De beste der vorsten ontsliep in God den 25 Augustus van datzelfde jaar. In den nacht vóor zijnen dood zuchtte de stervende: „O Jeruzalem!

---

(1) In zijn *Testament* liet de H. Lodewijk zijnen zoon onder andere schoone lessen ook deze na: Chier fiuz, je t'enseigne, que tu soies tousjours devot à l'eglise de Rome, et au souverain Evesque, nostre pere, c'est le Pape: et i porte reverence, et enneur, si comme tu dois fere à ton Pere espirituel. — Vgl. Boll. XXXIX, 514.

O Jeruzalem!" (1) — Sedert dien dag was Frankrijk minder schoon.

Vóor zijn afrikaanschen kruistocht was de godvreezende koning zich in de gebeden der kloosterlingen van Saint-Jacques komen aanbevelen. De heilige vorst en de heilige leeraar namen afscheid van elkander.

De smartelijke mare van 's konings dood moet Thomas diep in de ziel getroffen hebben. Wat was er toch bestendig buiten het waarachtig vaderland! Maar godsdienstige zielen zagen in de herhaalde blijken van 's levens broosheid steeds nieuwe wenken om den Oneindige te zoeken.

De Christenheid beware de herinnering aan de twee helden van deugd, die in geheel verschillenden levensstaat de leer toepasten: heiligheid bestaat hierin, dat de mensch zich zelven en zijne daden wijde aan God (2).

---

(1) Ipsa nocte, quae praecedebat diem, qua mortuus est, inter quiescendum suspiravit, submissaque voce dixit: »O Jerusalem! O Jerusalem!« Die Lunae, postridie festum sancti Bartholomaei, beatus Rex manus conjunctas ad caelum tetendit, et dixit: »Optime Domine Deus, miserere populi hujus, qui hic subsistit, eumque ad patriam suam reduc, ne incidat in manus inimicorum suorum, neque cogatur negare nomen sanctum tuum.« Exiguo post haec intervallo beatus Rex haec verba latine dixit: »Pater in manus tuas commendo spiritum meum.« His dictis, deinceps non est amplius locutus. — Vita B. Ludov., auctore anonymo reginae Marg. conf. XVI, n. 164, ap. Boll. XXXIX, 615. — Vgl. behalve de tijdgenooten, door de Bollandisten uitgegeven, Lecoy de la Marche, Saint Louis, son gouvernement et sa politique; M. Sepet, Saint Louis en Elie Berger, Hist. de Blanche de Castille.

(2) S. Thom. II. II, 81, 8: Sanctitas dicitur per quam mens hominis seipsam et suos actus applicat Deo.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Paus Gregorius X. — Terugkomst van den H. Thomas van Aquino in Italië. — Eene genezing op de voorbede der H. Agnes. — Thomas onderwijst de godgeleerdheid aan de universiteit van Napels. — Portret van den Heilige. — Machtige werkzaamheid van zijnen geest. — Te gast bij den aartsbisschop van Capua. — Voordrachten over de H. Schriftuur. — Isaias. — Jeremias. — Psalmen. — Kommentaren op twee geschriften van Anicius Boëtius. — Kommentaar op het boek *Over de namen van God* van „Dionysius den Areopagiet".

Het jaar 1272 bracht aan de Christenheid eene groote vreugde. Nadat de H. Stoel bijna drie jaren had lediggestaan, was den 1 September 1271 tot Paus gekozen de aartsdiaken Theobald Visconti, die den naam aannam van Gregorius X en voor de wereld een heilige vredevorst werd. Den 27 Februari 1272 uit Ptolomaïs, waar hij met Eduard van Engeland verwijlde, te Viterbo aangekomen, werd Christus' nieuwe plaatsbekleeder eenige weken later (27 Maart) te Rome gekroond. Een gezegend verlangen om te herstellen, wat de nooit werkelooze macht des kwaads gestadig verwart, trok zijnen wijzen geest inzonderheid naar Duitschland, Italië en Palestina. Duitschland herademde, toen graaf Rudolph van Habsburg, met eenparige stemmen gekozen, te Aken als Keizer gekroond werd (24 Okt. 1273). De groote kerkvergadering, den 7 Mei 1274 te Lyon geopend, deed in het door schisma verduisterde Oosten nieuw licht doorbreken; voor Zuid-Italië, waar het staufensche huis zich ten gronde had gericht, gaf Karel van Anjou, schoon diens hart in zedelijke

grootheid verre beneden zijnen koninklijken broeder Lodewijk bleef, nog altijd uitzicht en vertrouwen, dat hij Paus Gregorius' zeer wijze wenken volgen en zich, als een waardig vorst, voor het doordrijvend rijksbestuur hoeden zou, dat hem later de kroon afrukte en haar nederwierp in het bloed der siciliaansche Vespers (1).

Onder Gregorius X moest de H. Thomas van Aquino Parijs verlaten. Den leerstoel, waar zijne wijsheid zoo vaak had uitgeblonken, liet hij open voor zijnen deugdzamen en geleerden ordebroeder Romanus de Rossi, een neef van Paus Nicolaus III (2). Nog in den Vastentijd 1272 schijnt de Heilige een akademisch dispuut — een *Quodlibet* — gehouden te hebben te Parijs, waar inmiddels wederom eene staking der universiteitslessen was uitgebroken; maar in Juni was hij zeker naar Italië teruggekeerd, wat blijkt uit den brief, dien de rector en professoren der parijsche letterkundige faculteit — *facultas artium* — naar het algemeen kapittel der Dominikanen opzonden, dat den 12 Juni 1272 te Florence geopend werd. De brief behelsde een verzoek dat echter moest wordon afgewezen: vergeefs werd Thomas voor de universiteit van Parijs teruggevraagd (3). De Dominikanen, in hunne provinciale vergadering, die eveneens te Florence en onmiddellijk na het generaal kapittel gehouden werd, stelden de hoogere theologische studie voor de romeinsche ordeprovincie geheel in zijne hand: hij had volmacht om de plaats te bepalen voor de studiehuizen; om de geschikte studenten uit te kiezen en hun getal vast te stellen (4). Het kan zijn, dat de Heilige om

(1) Om onder de toskaansche Guelfen een onredelijken partijwrevel te lenigen schreef Paus Gregorius hun deze woorden: Ghibellinus est, at christianus, at civis, at proximus. Ergo haec tot et tam valida conjunctionis nomina Ghibellino succumbent? Et id unum atque inane nomen (quod quid significet, nemo intelligit) plus valebit ad odium, quam ista omnia tam clare et tam solide expressa ad charitatem?

(2) De Tocco, 45: Ptol. Luc. H. E. XXIII, 16.

(3) Mandonnet, Siger de Brabant, p. 215 toont aan, dat de Heilige niet in 1271, maar eerst in 1272 naar Italië vertrok. Het verzoekschrift, naar het algemeen kapittel te Florence gezonden, blijkt uit een brief, afgedrukt bij Denifle, Chart. I, 504, waarin de parijsche professoren schrijven: Eum, quem a vestro collegio generali Capitulo vestro Florentiae celebrato, licet requisissemus instanter, proh dolor, non potuimus obtinere.

(4) Studium generale theologiae quantum ad locum et personas et numerum studentium committimus plenarie fratri Thomae de Aquino. Douais, Acta capit. prov. p. 531; Denifle, Chart. I, 505.

zich van dien last te kwijten toen spoedig Perugia, Pisa, Viterbo en Florence bezocht, maar zijn vaste verblijf was aanvankelijk Rome (1). Doch niet lang. Karel van Anjou, die den 31 Juli professoren en studenten van Parijs en Orleans opriep om naar Napels te komen, versterkte wellicht Thomas' voornemen om de theologische studie zijner orde in deze stad te vestigen. Den 15 Oktober 1272 was de keuze beslist: dien dag wees de koning Thomas, „bestemd om te Napels de godgeleerdheid te onderwijzen", eene maandwedde toe, zoolang dit leerambt duren zou, van een once goud (2). Sedert 1266 werkte de vorst aan de hervorming zijner napelsche universiteit (3); hem moest het verheugen thans in de theologische faculteit zulk een groot meester op den leeraarstoel te zien.

Na een laatste gebed in de oude, eerbiedwaarde Sint-Sabina steeg Thomas nog eenmaal den Aventijn af. Met twee ordebroeders, Ptolomeus van Lucca en Reginaldus van Piperno, begaf hij zich op weg naar Napels (4).

De Heilige ging langs Frascati om den burcht la Molara aan te doen en van zijnen boezemvriend kardinaal Richard afscheid te nemen (5). Hier overviel hem en zijnen goeden gezel Reginaldus de koorts. Thomas zelf was buiten gevaar, maar zijn gezel was hevig aangetast en diens toestand kwam den artsen zorgwekkend voor. De Heilige, die zijn kranken vriend trouw bezocht om hem te troosten en te bemoedigen, werd eenmaal aangegrepen door eene buitengewone beweging van kinderlijk vertrouwen op God. Hij vermaande Reginald met levendige godsvrucht de voorbede in te roepen der H. Agnes; richtte zelf een vurig smeekgebed tot de maagdelijke Martelares; nam de reliek der heilige jonkvrouw van zijnen hals en legde die biddend op de borst van zijn lijdenden vriend. Eensklaps herkreeg Reginaldus, tegen de verwachting der artsen, de gezondheid (6).

(1) Masetti, Monumenta et Antiquitates, I, 136—137.

(2) Del Giudice, Codice diplomatico del regno di Carlo I e Carlo II d'Angiò, I, 257; bij Mandonnet, Siger de Brabant, 218.

(3) Denifle, Die Universitäten des Mittelalters, I, 460.

(4) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 10. Vgl. De Rubeis, Diss. crit. XI, 2.

(5) Zie boven bl. 229.

(6) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 10: curatus est ultra spem medicorum; de Tocco, IX, 51: infirmus sanus et hilaris in lecto resedit; Proc. de vita, VII, 60: et immediate curatus est.

Tot dankbare herinnering wilde Thomas, dat het feest der H. Agnes — 21 Januari — jaarlijks plechtig zou worden gevierd en dat zijne kloosterbroeders dien dag behoorlijk onthaald zouden worden. En zoo geschiedde het te Napels in 1273 (1).

Nu trok men verder zuidwaards. Het landschap, waar den Aquiner 's levens morgen was opgegaan, schitterde nog in de laatste herfstzon. Eens was het hier zooveel anders. Wat hadden dood en tijd al geslecht, ginds in den stamburcht op de hoogte van Rocca Secca! Niemand echter vermoedde, dat de dood dien peinzenden pelgrim zoo van nabij volgde, dat Thomas weldra van zijn broeders zou heengaan. Zij was nog ongebogen die hooge gestalte en die werkzame geest vroeg nog naar geen rust.

Tot hiertoe spraken wij niet over het uiterlijke van den Heilige. Een vertrouwbaar geschilderd of geteekend portret van Thomas is ons niet bekend. Noch die der X1V^de^ eeuw — van Traini te Pisa; van Taddeo Gaddi en Orcagna in S. Maria Novella te Florence; noch die der XV^de^ — van fra Angelico, b.v. in de kapittelzaal van S. Marco te Florence; van onbekenden in de Minerva te Rome en bij de ongeschoeide Karmelieten te Viterbo (2) — kunnen als authentiek beschouwd worden (3). Eene kleine schadeloosstelling geven ons tijdgenooten, die het uiterlijke voorkomen van den Heilige, hoofdzakelijk zooals zij hem in deze laatste levensjaren te Napels zagen, met een paar trekken hebben geteekend. De Tocco getuigt, dat Thomas groot en recht van gestalte was; gebruind van gelaatskleur; groot van hoofd en

---

(1) Ptol. Luc. l. c.: Propter quam causam disposuerat singulis annis facere festum solemne cum bona refectione Fratrum: quod et illo anno fecit Neapoli.

(2) In zijne verhandelingen, getiteld: *Dell Iconografia di S. Thomaso d'Aquino* en *Il Codice delle Bibbia Vulgata in molti luoghi di proprio pugno annotata da S. Tommaso d'Aquino* beweert Uccelli, dat dit stuk eene zeer goede kopie was van een portret, door Francesco di Giacomo geschilderd. Dit portret zou eene muurschildering geweest zijn van het dominikaner klooster S. Maria di Gradi te Viterbo. Wij laten deze bewering voor hetgeen zij is. In elk geval is het werk van Francesco di Giacomo spoorloos verdwenen. Wat Uccelli de kopie noemt, is sedert eenige jaren, naar men vermoedt bij eene verder onbekende familie, opgeborgen. Maar velen hebben deze schilderij gezien en men bezit er zeer vele kopieën van, geschilderd, gravures, photografieën.

(3) Vgl. Keppler. St. Thomas in der mittelalterlichen Malerei; in de Hist. pol. Blätter, 1881, p. 885—897.

een weinig kaal; teer van vleesch bij mannelijken moed (1). Deze gedaante der stoffelijkheid werd verheerlijkt door aantrekkende uitstraling eener schoone ziel van genie, onschuld en liefde. Den Heilige te hooren en aan te zien vervulde ieders hart met bijzondere vertroosting en geestelijke blijdschap (2).

De verstandswerking van dezen man greep zoo aan, dat de zeer groote gevoeligheid van zijn lichamelijk leven er bijna door verslonden werd.

Tot blijk hiervan eenige trekken.

Eenmaal zou de Heilige op raad der artsen eene brandoperatie aan den voet ondergaan. „Waarschuw mij — sprak hij tot fr. Reginaldus — wanneer men komen zal." Tegen den bepaalden tijd strekte hij zijn voet op een gespreid rustbed uit en geraakte in zulk een afgetrokkenheid van geest, dat hem het branden niets deerde; althans was zijn smartgevoel aan geen enkele lichaamsbeweging zichtbaar. — Korten tijd vóor een aderlating, waaraan Thomas zich te Parijs naar toenmalig gebruik onderwierp, verhief hij zich tot zulk een aandachtige bespiegeling, dat hij er zelfs niet door verstrooid werd, toen het laatmes de ader trof. Bij het dicteeren van zijnen kommentaar op Boëtius' boek: *Over de Drieëenheid*, beval hij zijnen schrijver hem in geen geval uit zijne beschouwing te roepen; zoo arbeidde men vlijtig voort, tot een kaarslicht, door den leeraar ter hand genomen, zonder dat deze eenig blijk van gevoel gaf, tusschen zijne vingeren wegsmolt (3). — En toch — zoo verhaalt de oude levensbeschrijver — was hij bijzonder fijngevoelig en zeer vatbaar voor lichamelijke smart. Maar wanneer hij zich tot het beschouwen der waarheid keerde, geraakte hij buiten de zichtbare orde. Wij zagen hem immers ook geheel in zijn geestelijke wereld verdwijnen, terwijl hij de gast was van koning Lodewijk (4).

---

(1) De Tocco, VII, 39. — In het Processus de vita, 15, 19, 42, 45 geven getuigen deze schetsen: fuit (Fr. Thomas) magnae staturae et pinguis, et calvus supra frontem; — fuit magnae staturae, et calvus, grossus et brunus; — erat magnae staturae, et calvus in fronte; — fuit magnae staturae, et fuit grossus et calvus in fronte. — De *Vita S. Thomae*, bij de Editio Piana (1570) der werken van S. Thomas, geeft een meer gedetailleerde beschrijving dan de oude getuigen en overdrijft sommige trekken.

(2) De Tocco, VI, 37. — Zie boven bl. 254—257.

(3) De Tocco, VIII, p. 48.

(4) Zie boven bl. 324.

Het verstand van den Aquiner werkte wonderbaar vast en snel. Hem stonden drie, somtijds vier schrijvers ter zijde, en hij, door God verlicht, hield hen allen bezig, voor ieder hunner eene verschillende stof dicteerend. Moge het feit ons bevreemden, vertrouwbare getuigen, de schrijvers zelven namelijk en Reginaldus van Piperno, de gezel van onzen Heilige, bevestigen de waarheid van ons verhaal door hunne stellige verzekering. Zij zagen zijn verstand als een stroom, die zich in vele takken uitstort (1). Tot in den slaap schijnt die gespannen denkkracht eenigen tijd te hebben voortgewerkt. Zoo geschiedde het, dat de Heilige, vermoeid door het langdurig dicteeren, eene wijle insluimerde en dan niettemin geregeld voortging met de behandelde stof, terwijl de schrijvers zijne uitgesproken gedachten bleven opteekenen. Dit althans verhaalde Evenus Garuith, een Brit, en een der secretarissen (2). En men paste dan de woorden toe van het Hooglied: *Ik slaap, maar mijn hart waakt.*

Te Napels in zijnen nieuwen werkkring bleef de onverstoorbare denker zich zelven gelijk.

Thomas' komst werd door de hoofdstad blijde begroet. Nu bezat men den onvolprezen man, die men onder Paus Clemens IV vruchteloos op den aartsbisschoppelijken zetel had gewenscht, als leeraar. Het volk en de adel juichten; de universiteit bracht Karel van Anjou voor diens medewerking haar openlijken dank; de koning vereerde Thomas, gelijk wij zeiden, een once gouds maandelijks; de napolitaansche studenten zochten met geestdrift den grooten leeraar (3). Deze ging voort zich aan zijn ernstige plichten te wijden.

Geheel in God en zijne studiën verslonden en in den diepsten ootmoed bevestigd, bekreunde 's Heeren getrouwe dienaar zich

---

(1) Nam ut vera relatione sui socii et suorum studentium scriptorum veraciter est compertum, quod praedictus Doctor de diversis materiis tribus scriptoribus et aliquando quatuor in sua camera eodem tempore, spiritu revelante, dictitabat. De Tocco, IV, 18.

(2) Terzelfder plaatse: .. postquam dictaverat (B. Thom.) sibi (Eveno Garuith) et duobus aliis scriptoribus, tanquam fessus prae labore dictandi, ponebat se dictus Doctor pro pausationis gratia ad quietem, in qua etiam dormiendo dictabat. De cujus ore dormientis, quae audiebat praedictus scriptor, redigebat in scriptis, continuando materiam, de qua ante scripserat, etc.

(3) Ces. Eug. Neap. Sacr., p. 268, bij Touron, La vie de S. Thomas, p. 226; de Tocco, X, 61.

thans even weinig als weleer om aardsche glorie. Buiten het rijk der hoogere wetenschap bewoog hij zich vaak geheel als een vreemdeling. Zijne afgetrokkenheid van al het aardsche en zijn onbedwingbare werklust duurden voort (1). Zoo werd hij eenmaal aan den disch genoodigd van Marinus († 1285), den aartsbisschop van Capua, bij wien ook de kardinaal-legaat van Sicilië te gast kwam. De legaat wenschte een gemeenzaam onderhoud met den godvreezenden leeraar, wiens faam in alle landen was doorgedrongen, en de Heilige verscheen aan den bisschoppelijken maaltijd. Doch in overpeinzingen verdiept, scheen hij geheel alleen. Plotseling blonk een straal van blijdschap over zijn gelaat, terwijl hij uitriep: „dat zocht ik!" — Toen riep de bisschop zijn vroegeren leermeester uit diens hooge bespiegelingen, en loste den kardinaal het raadsel dezer weinig hoofsche manieren op. Met diep ontzag verontschuldigde zich Thomas tegenover den prins der Kerk: na veel peinzens had hij een schoone bewijsvoering opgespoord; daarom had men zijn gelaat verheugd gezien (2).

Dag en nacht leefde Thomas te Napels voor zijn edele roeping. Hij gaf zijne bewonderenswaardige lessen; schreef nieuwe werken; predikte; ging allen in levensernst, arbeidzaamheid en strenge plichtsbetrachting voor; leidde als regent de kloosterstudiën en als professor een gedeelte der universiteit. Tusschen het gewoel en het schitterend leven der halfoostersche stad overwoog hij in zijne stille eenzaamheid van *S. Domenico Maggiore* de woorden Gods tot de menschheid.

Daar het verklaren der H. Boeken het voorrecht was van studiehoofden en andere magisters (3), nam Thomas ook te Napels, naast anderen wetenschappelijken arbeid, voor zijn deel het geven van voordrachten over de H. Schrift. Hij behandelde, hetzij van den leeraarszetel hetzij in stichtelijke onderwijzingen voor zijn ordebroeders, eenige brieven van den H. Paulus; Isaias, Jeremias en de Psalmen. Deze verklaringen zijn, wat haar voornaamsten inhoud betreft, ons bewaard als kommentaren of postillen. Wij

(1) Proc. de vita, V, 42. — Een codex (XIVe eeuw) der Summa theol. I, II, te Madrid, Arch. Acad. Hist. Nacion, no. 80, heeft deze aanteekening: semper (beatus thomas de aquino) secum habebat quatuor scriptores et in dubiis semper orabat.

(2) De Tocco, VII, 44.

(3) Zie boven bl. 130.

zullen hier, dewijl vroeger reeds over de kommentaren op den H. Paulus gesproken is (1), alleen stilstaan bij die der oudtestamentische Boeken.

Met veel toewijding en vurige beden bewerkte Thomas zijne verklaring van Isaïas (2). Dezen profeet viert hij als den man, die, door het ontsluieren eener gelukkige toekomst, Sion's weenenden troostte; als den ziener bij uitnemendheid, die hoofdzakelijk over de verschijning van Gods Zoon heeft geschreven, en op wien hij daarom aan het hoofd eener leerrijke Vooraf-spraak Habacuc's woorden toepast: *Schrijf het gezicht op en graveer het op tafelen, opdat men toeloope om het te lezen; want het gezicht is nog verre, en zal ten einde verschijnen* (3). Geheel het Boek van den Profeet bestaat, volgens onzen Heilige, uit twee deelen: het eerste is eene bedreiging der goddelijke Rechtvaardigheid tot ondergang der zondaren; het tweede, dat aanvangt met het veertigste hoofdstuk, eene vertroosting der goddelijke Barmhartigheid tot opstanding der rechtvaardigen (4). De Heilige stelt zich een dubbel oogwit. In de eerste plaats geeft hij door ontleding en verbinding een klaar begrip van Isaïas' gedachtengang, zoowel wat de bijzonderheden als wat het geheel betreft; in de tweede plaats toont hij het verband aan tusschen den Profeet en het Evangelie, tusschen het woord van Amos' zoon en de geheele Openbaring van het oude en het nieuwe Verbond. Men vindt hier wederom dat overvloedig, vaak wonderschoon gebruik der H. Schrift. Op één enkele profetische note legt hij een vol akkoord; één gedachte wekt in zijnen geest drie, vier gedachten op, die door eene eigenaardige schoonheid uitmunten. Al is er, wat de voorstelling betreft, geen vergelijking denkbaar tusschen Thomas' zinrijk proza en Isaïas' stoute poëzie; toch ontbreekt aan de scholastieke wijsheid van dezen kommentaar geenszins de unctie van den H. Geest.

Zoo beschrijft de Profeet in zielroerende taal den Messias „als

---

(1) Zie boven bl. 292.

(2) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 15; de Tocco, IV, 18 en VI, 32. — Cornelius a Lapide, die in den kommentaar op Isaïas' judaïzeerende plaatsen meende te bespeuren, is wederlegd door Quétif et Echard, Script. Ord. Pr. I, 324, en door De Rubeis, Diss. crit. III, 1.

(3) In Isaiam, Prol.; S. Thom. Opp. XIV, 427.

(4) O. c. cap. I, p. 431.

den geringste der mannen, een man van smarten." Op zijne wijze heeft Thomas deze gedachte uitgedrukt.

„*Den geringste*, — zegt hij — daar Christus de geringste was, „ten eerste om zijne bittere smarten: *O gij allen, die voorbijgaat „op weg, aanschouwt toch en ziet of er een smart is aan mijne „smart gelijk.* Klaaglied. I: 12. — Ten tweede, om zijnen schande-„lijken dood: *Laat ons Hem tot den schandelijken dood veroor-„deelen.* Wijsheid II: 20. — Ten derde, om de groote misdaad, „Hem aangetegen: *Ik ben dwazer dan iemand, en menschen-„wijsheid bezit ik niet.* Spreuk. XXX: 2. — *Een man van smarten*, „omdat Christus vol smarten was. Ten eerste, om de hevigheid „zijner kwalen: *Van de voetzool af tot aan het hoofd is er niets „gezonds in Hem.* Is. I: 6. — Ten tweede, tot mededeeling zijner „genade: *Van zijnen overvloed hebben wij allen ontvangen, genade „voor genade.* Joh. I: 16. — Om ons aan zich te verplichten: „*Daarom is Christus gestorven ... opdat wij, gerechtvaardigd „door Zijne genade, erfgenaam zouden worden naar de hoop des „eeuwigen levens.* II Kor. V: 15; Tit. III: 7. — Daarom moeten „wij Jezus' lijden gedachtig zijn. *De rechtvaardige komt om en „er is niemand die het ter harte neemt.* Is. LVII: 1. De mensch „moet in Christus' lijden eerst de liefde herdenken, om weder „te beminnen, volgens het Hooglied VIII: 6: *Druk mij als een „zegel op uw hart.* Ten tweede de bitterheid van dit lijden, om „tot medelijden te worden bewogen: *Gedenk mijne ellende „en mijne ballingschap, aan den alsem en de gal.* Klaagl. III: 19. „Ten derde de kracht, om kloek te lijden: *Overdenkt hem, die „van de zondaren zoodanig eene tegenspraak tegen zich heeft „verduurd, opdat gij niet moede wordt, in uwe zielen bezwijkende.* „Ten vierde, de vruchten van Christus' lijden, om dankbaarheid „te bewijzen: *Den palmboom zal ik beklimmen en zijne vruchten „plukken.* Hoogl. VII: 8. — De lijdende Christus moest eenmaal „schitteren van heerlijkheid. *Tot dat haar rechtvaardige gelijk „een lichtglans aanbreekt*, (zegt) Isaïas, LXII: 1, dewijl Christus „uitblinkt, als het beeld des Vaders: *Daar hij het afschijnsel is „zijner glorie en het evenbeeld zijner zelfstandigheid.* Hebr. I: 3. „Ten tweede, in het licht der heiligen: *In heiligen luister uit „den schoot, vóór de morgenster, verwekte Ik u.* Ps. CIX: 3. „Ten derde, door de volheid zijner glorie: *Zijn aangezicht „blonk als de zon.* Matth. XVII: 2. Ten vierde, door de zuiver-„heid zijner leering: *De volkeren zullen wandelen in uw licht*

„en de koningen in den glans uwer opkomst. Is. LX : 3 (1)."

Deze wijze van kommenteeren is ongetwijfeld zeer beknopt en eenvoudig. Toch verheft zij, bij een rustige beschouwing, den grondtekst, terwijl de Schriftuur door de Schriftuur wordt verklaard.

Zoo mogelijk nog korter is de verklaring van Jeremias. Naar aanleiding van II Mach. XV : 14: *Deze is de beminnaar zijner broederen en van het volk Israël; hij is het, die veel voor het volk bidt en voor geheel de heilige stad, Jeremias Gods Profeet,* beschrijft de Aquiner in eene schoone Voorafspraak Jeremias als een man vol profetische waardigheid, broederlijke liefde, medelijdende goedheid; als den man Gods, die op Jeruzalem's puinen de ongerechtigheden zijns volks heeft beweend (2). Den hoofdinhoud van Jeremias' *Prophetia* en *Threni* brengt hij terug tot eene aankondiging der joodsche gevangenschap en een jammerklacht hierover in de Klaagliederen (3). Veel schaarscher dan in de meeste overige thomistische kommentaren zijn hier de steeds zoo schoone dogmatische, wijsgeerige en zedenkundige uiteenzettingen; doch het duidelijk aanwijzen van den profetischen gedachtengang is geenszins verzuimd, en aan de belangrijkste plaatsen, zelfs aan afzonderlijke woorden, zijn leerrijke, schoon veelal uiterst korte, bemerkingen verbonden. Zoo schreef de Heilige bij Jer. XIV : 19: *Wij wachtten op vrede, doch er kwam niets goeds*, deze kantteekening: „Er is een valsche vrede, „volgens Wijsh. XIV : 22: *in een zwaren kamp van onwetendheid „levende, gaven zij aan zoo veelvuldig en groot een kwaad den „naam van vrede;* een bedriegelijke vrede, naar Ps. XXVII : 3: *„die hunne naaste vrienden toespreken, terwijl zij kwaad stoken „in hunne harten;* een voorbijgaande vrede, I Thess. V : 3: *want „wanneer zij zeggen zullen: Vrede en veiligheid! dan zal „onverhoeds het bederf hen overvallen."*

Na de postillen op Jeremias, misschien nog voor een deel hiermede gelijktijdig, gaf de heilige leeraar in 1273 en tegen

---

(1) Comm. in Isaiam, LIII, LVII, LXII; S. Thom. Opp. XIV, 553, 560, 568.

(2) S. Thom. Opp., t. XIV, p. 577—578. — Vgl. Quétif et Echard, Script. Ord. Pr. I, 324.

(3) De verklaring der Klaagliederen is volledig. Aan die der Profetie ontbreken de tien laatste hoofdstukken; »morte praeventus complere non portuit,« leest men in verschillende uitgaven van Sint-Thomas' werken.

het laatst zijns levens eene uiteenzetting van het *Boek der Psalmen*. Zijne aanteekeningen bij Isaïas en Jeremias bracht hij, volgens de beste bescheiden, zelf op schrift; die bij de Psalmen zijn vermoedelijk door Reginaldus van Piperno, naar Thomas' voorlezingen, in haar tegenwoordigen vorm opgesteld (1).

Deze kommentaar beschouwt koning David als den schrijver van alle Psalmen. Het Boek geldt onzen Heilige als een boek des gebeds bij uitnemenheid. Wie van harte psalmodieert, bereidt den weg des Heeren tot het hart. Het doel der psalmodie is de vereeniging der ziel met God, als met den heilige en allerhoogste (2). Met Paulus' Brieven worden David's Psalmen in de kerk het meest gebruikt. Dat God juist aan twee bekeerlingen, aan twee getuigen zijner Barmhartigheid deze geschriften ingaf, noemde Thomas voor zondaars een reden tot vertrouwen (3).

De Psalmen – zoo verklaart de Heilige ons zijn opvatting van dit onschatbaar Schriftuurboek — de Psalmen bevatten èn de verhaalde feiten èn de vermaningen der overige gewijde schrijvers in den vorm van een loflied en een gebed; het is een hymnenboek of het boek van koning David's alleenspraak over Christus: hier leert het hart God met opgetogenheid verheerlijken. De kommentaar zelf is bewerkt naar Thomas' ons reeds bekenden ontleedtrant. Alom bespeurt hij thema's en motieven en hierin, hoe talrijk zij zijn mogen, weder de eenheid. De honderdvijftig psalmen verdeelt hij in drie vijftigtallen, die den drievoudigen toestand des geloovigen volks vertegenwoordigen. Het eerste vijftigtal, waaraan de boetestaat beantwoordt, vindt zijn slotakkoord in den smeekenden: Miserere; het tweede, een uiting van het leven der gerechtigheid, besluit met den ijverenden: Misericordiam et judicium; *van goedertierenheid en recht wil ik U ter eere zingen, Heere;* het derde, de tolk eener in Gods heerlijkheid triomf vierende ziel, eindigt met het jubelen van: Laudate; *Looft den Heer in zijn heiligdom! . . . Al wat adem heeft, love den Heer.* Deze drie vijftigtallen zijn wederom in tientallen verdeeld. Vervolgens daalt de heilige commentator

(1) De Rubeis, Dissert. crit. III, 1—3; II, 2.

(2) S. Thom. In Psalm. Prooeminm: vox psalmodiae, si cum intentione cordis agitur, omnipotenti Deo per eam ad cor iter paratur, ut intentae animae aut prophetiae mysteria, aut gratiam compunctionis infundat. Finis ergo est, ut anima conjungatur Deo, sicut sancto et excelso.

(3) S. Thom. In omnes S. Pauli Epistolas, Prologus.

van psalm tot psalm, van zinsnede tot zinsnede, ja, dikwerf van woord tot woord, en brengt gestadig als uit zoovele verholen aderen goudkorrels te voorschijn. Op het spoor van den H. Hieronymus volgt de Aquiner bij deze psalmverklaring een vasten stelregel: alom worden afschaduwingen van Christus en van Christus' Kerk gevonden, naar het apostolisch woord, *alles is hun wedervaren in voorbeelding.* Dientengevolge gaat de beschouwing der typen met de verklaring van den gewonnen Schriftuurzin hand aan hand. De held van Davids' heilige zangen is Jezus Christus. Het volle licht der nieuwe Wet valt door Thomas' theologisch bedoelde verklaringen op de schaduwen des ouden Verbonds. Van den Messias gaven de Profeten getuigenis, maar zij zijn eerst na Christus' lijden volkomen begrepen (1); nu vereenen David en Paulus hunne stem tot verheerlijking van den Christus, die zetelt aan 's Vaders rechterhand.

Het Boek der Psalmen, door den Angelicus verklaard, kan men bijna een kort begrip der katholieke godgeleerdheid noemen. Wie zich door de veel te weinig gewaardeerde vormen der school niet laat weerhouden, zal er uitmuntende lessen van christelijke levenswijsheid vinden; heilige gedachten, die de ziel vervullen van godsdienstig ontzag en aanbidding; den waren weg tot het psalmgebed, als tot een bron van berouw en vermorzeling, van berusting en ijver, van vertrouwen en ootmoed, van dagelijksch verkeer des harten met God.

Sint-Thomas kommentaar is afgebroken bij den een-en-vijftigsten Psalm (2). De Heilige schreef zijne psalmverklaring „tegen het einde zijns levens," verhaalt de H. Antoninus; en zoo scheen ook dit werk bestemd om onze aardsche broosheid te verkondigen.

Hier blijven ons nog drie andere kommentaren te vermelden, die naar onze gissing in Thomas' laatste levensjaren vervaardigd

---

(1) .... aperta est (sacra scriptura) post passionem, quia eam jam intelligentes considerant, et discernunt quomodo prophetiae sint exponendae. In Ps. XXI; S. Thom. Opp. t. XIV, p. 221.

(2) Uccelli heeft in 1875 te Napels uitgegeven: Esposizione inedita dé Salmi LII, LIII e LIV di San Tommaso d'Aquino. De uitgave geschiedde naar een codex in het Grande regio Archivio van Napels, en deze codex eindigt aldus: Explicit postilla super partem Psalterii secundum fratrem Thomam de Aquino Ordinis Praedicatorum, quia non invenitur plus in exemplari fratris Raynaldi de Piperno, qui fuit socius fratris Thomae usque ad mortem et habuit omnia scripta sua.

zijn. Deze uiteenzettingen betreffen wijsgeerig-godgeleerde werken, waaraan de Middeleeuwen groot gezag toekenden.

Belangwekkend voor ons is allereerst op een aan Anicius Boëtius (470—426) toegeschreven boek *Over de Drievuldigheid* (1). Het wordt betwijfeld, of de wijze patriciër en consul, die later bij koning Theodorik in ongenade viel, dit traktaat geschreven heeft; maar onafhankelijk van Boëtius' auteurschap bezitten wij in Thomas' kommentaar een schoon betoog over weten en gelooven en over de *beginselen*, waarnaar wij over de verhouding tusschen geloof en rede moeten oordeelen. Van de leer der H. Drievuldigheid is in den kommentaar weinig sprake.

Zes hoofdstukken of *quaestiones,* ieder in vier artikelen gesplitst; bij elk artikel eerst bedenkingen, daarna verdediging van eigen stelling, eindelijk antwoord op de voorgedragen bedenkingen, ziedaar de techniek van het geschrift (2). De verklaring wordt ingeleid door een schets van 's menschen kenvermogen ten opzichte der natuurlijke en der bovennatuurlijke waarheid.

„Bezwaard — zegt de Aquiner — door onze lichamelijke be- „derfelijkheid, kan de natuurlijke blik van 's menschen verstand „zich niet vestigen op der waarheid eerste lichtbron, waarin „alle dingen zeer kenbaar zijn; dus moet onze natuurlijke denk- „kracht van het uitwerksel tot de oorzaak, van de schepselen „tot God gaan. Zoo zegt de H. Paulus: *het onzichtbare van Hem „wordt, van de schepping der wereld, uit de werken verstaan „en gezien;* en het boek der Wijsheid: *uit de grootheid en schoon- „heid van het geschapene kan de Schepper daarvan klaarblij- „kelijk verstaan worden;* en Job: *heel het menschdom staart er „op, ieder ziet het van verre.* Nu ligt er tusschen de schepselen, „waardoor onze natuurlijke kracht God kent, en God zelven „een oneindige afstand. Daar dus het oog omtrent verre voor- „werpen lichtelijk dwaalt, vervallen de schepselen bij het streven „naar de wetenschap Gods in dwalingen, waarom de H. Schrift „de schepselen een valstrik voor de voeten der dwazen noemt,

---

(1) De Rubeis, Dissert. crit. VIII, 4; Ptol. Luc. H. E. XXIII, 14; de Tocco, IV, 18.

(2) De zes hoofdstukken zijn deze: De divinorum cognitione. — De manifestatione divinae cognitionis. — De his quae pertinent ad cognitionem fidei. — De his quae ad causam pluralitatis pertinent. — De divisione speculativae scientiae. — De modis quos speculativae scientiae attribuit (Boetius).

„terwijl David zegt: *zij bezweken bij hunne verzinningen*. Daarom „toonde God den menschen een anderen, veiligen weg en stortte „hun door het geloof kennis in de ziel, zoodat de Apostel zegt: „*niemand kent, wat Gods is, dan de Geest Gods; ons echter* „*heeft God het geopenbaard door zijnen Geest*, en door dien „Geest gelooven wij, hebbende denzelfden Geest des geloofs, „volgens hetgeen er geschreven staat: *ik heb geloofd, daarom* „*heb ik gesproken*, gelooven ook wij, en daarom spreken wij ook. „Gelijk dan in de natuurlijke orde het begin onzer wetenschap „de langs het zintuig bereikte kennis van 't schepsel is, zoo is „het beginsel der bovennatuurlijke wetenschap de door het „geloof ingestorte kennis der eerste waarheid. Vandaar een „tweevoudige orde. De wijsgeeren immers, die de natuurlijke „wetenschap beoefenen, vangen met de schepselen aan; daaren- „tegen gaat bij de godgeleerden de beschouwing van God die „der schepselen vooraf (1)."

Deze weinige woorden zijn een beknopte herhaling van hetgeen reeds vroeger omtrent Thomas' leer over de verhouding tusschen geloof en rede werd vermeld. Wat onze natuurlijke denkkracht vermag, hoe noodzakelijk voor de kennis van God en godsdienst het geloof is, welke diensten 's menschen rede bewijzen kan aan het geopenbaarde woord Gods, hoe vurig onze geest naar wijsheid moet streven, hierover en over menig ideologisch vraagstuk spreekt deze kommentaar op Boëtius zoo bondig en klaar, dat men, zelfs na het lezen der beide *Summa's*, niet zonder vrucht dit kleine geschrift zal bestudeeren.

Ook thans verloochent de Angelicus zijn karakter van christelijk denker niet. Is naar God streven 's menschen bestemming, zoo betaamt het met hart en ziel, is 't mogelijk, zich op het beschouwen en bespiegelen der goddelijke dingen toe te leggen, gelijk de psalm zegt: *Mij is het goed God aan te kleven* (2). Alleen hoede men zich voor verwaandheid, als waren wij bekwaam het goddelijke volmaakt te doorgronden; voor stoornis

---

(1) In Boet. Prol.; S. Thom. Opp. t. XVII, 349.

(2) S. Thom. In Boet. de Trin. II, 1. .... cum perfectio hominis consistat in conjunctione ad Deum, oportet quod homo ex omnibus quae in ipso sunt, quantum potest ad divina innitatur et adducatur, ut intellectus contemplationi, et ratio inquisitioni divinorum vacet, secundum illud Psal. 72, 28: *Mihi adhaerere Deo bonum est.*

der orde, wanneer wij, waar het bovennatuurlijke waarheden geldt, niet het geloof door de rede, maar de rede door het geloof zouden laten volgen; voor overschatting zijner begripsvermogens daar de H. Paulus een iegelijk vermaant *niet hooger van zich te denken, dan hij behoort te denken, maar met bedachtzaamheid te denken, en zoo als God aan een iegelijk de mate des geloofs heeft toebereid* (1). Nopens het gebruik en het misbruik der wijsbegeerte bij eene wetenschappelijke behandeling der geloofsleer, geeft wellicht geen ander werk des Heiligen een vollediger overzicht zijner grondstellingen dan de kommentaar op Boëtius. Ook hier verkondigt Thomas een beginsel, dat ons de volkomen verzoening tusschen aarde en hemel, tusschen tijd en eeuwigheid als in een naderend verschiet aankondigt: *de genade verwoest niet, maar veredelt de natuur; dus dooft het geloof ons natuurlijk redelicht niet* (2). Wat de theologische *Summa* zoo veelzijdig en ruim toepast, is bij het kommenteeren van Boëtius in beginselen beknopt uiteengezet (3).

Van een ander aan Boëtius toegeschreven werk, dat *De Hebdomadibus* (4) heet, heeft de Aquiner niet meer toegelicht dan een

---

(1) L. c. — Verder zegt de Heilige: utentes philosophia in sacra Scriptura possunt dupliciter errare. Uno modo utendo his quae sunt contra fidem, quae non sunt philosophiae, sed potius error vel abusus ejus .... Alio modo, ut ea quae sunt fidei, includantur sub metis philisophiae, ut si nihil aliquis credere velit nisi quod per philosophiam haberi potest; cum e converso philosophia sit ad metas fidei redigenda, secundum illud Apostoli 2 Corinth. 10, 5: *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* — In Boet. de Trin. II, 3.

(2) .... dona gratiarum hoc modo naturae adduntur quod eam non tollunt, sed magis perficiunt unde et lumen fidei, quod nobis gratis infunditur, non destruit lumen naturalis cognitionis nobis naturaliter inditum. — In Boet. de Trin. II, 3.

(3) Voor het onderwijs der godgeleerde wetenschap stelt de Heilige deze wijze regels: .... verba docentis ita debent esse moderata ut proficiant, non noceant audienti .... Quaedam vero sunt, quae proposita manifeste auditoribus nocent; quod quidem contingit dupliciter. Uno modo, si arcana fidei infidelibus fidem abhorentibus denudentur; eis enim veniunt in derisum .... Secundo autem modo si aliqua subtilia rudibus proponantur, ex quibus perfecte non apprehensis materiam sumant errandi. — O. c. II, 4.

(4) *De Hebdomadibus* is een titel, aan het gelijknamig boek van Varro ontleend. Varro's werk bevatte *zeven* levensbeelden van beroemde mannen, en Boëtius' geschrift zeven uitgelezen, ingewikkelde vraagstukken. De H. Thomas, die in zijn handschrift wellicht *Ecdomadibus* las, dacht waarschijnlijk aan ἐκδίδωμι en kwam zoo tot de vertaling: *editiones; conceptiones*, welke vertaling

fragment. De kommentaar beslaat maar enkele bladzijden, doch wijsgeerige lezers zullen er schoone denkbeelden vinden over het zijn en het goede, voor zooverre dit als eene mededeeling van het ongeschapen Goed in de schepselen bestaat. Want over deze diepzinnige waarheid handelen tekst en verklaring. In den Proloog verkondigt Thomas nogmaals het troostrijke der God beschouwende wijsheid, die naar de H. Schrift *zoeter dan honig* genoemd wordt. Welk een overgroote blijdschap door deze beschouwing der waarheid in het hart des heiligen Leeraars gestort werd, blijkt uit die telkens herhaalde, hartelijke lofspraak.

Boven Boëtius, hoezeer men tegen hem opzag, stelden middeleeuwsche scholastieken en mystieken Dionysius, die de Areopagiet wordt genoemd. De raadselachtige, van wien men thans beter weet, wie hij niet dan wie hij wel is, werd tot den tijd van Laurentius Valla († 1457) algemeen vereenzelvigd met den geleerden Athener, die Paulus aanhing, nadat deze zijn onsterfelijke rede op den Areopaag had gehouden (1). Ontzag voor den bekeerling van den grooten apostel stemde tot hooger bewondering van het schoone, tot zachter beoordeeling en gunstiger verklaring van het onjuist klinkende en duistere in Dionysius' geheimzinnige werken. Hugo van S. Victor, Albertus de Groote, Alexander van Hales en Ulrich van Straatsburg luisterden naar het woord van den vermeenden Areopagiet. Tweemaal verheerlijkt Dante hem in de gloriesferen van het Paradijs (2).

Den Aquiner herriep Dionysius de gelukkige jaren van zijn jeugd en verborgen leven, toen hij te Keulen meester Albertus het boek: *Over de namen Gods*, hoorde verklaren (3). Veel had hij sedert dien tijd de geschriften overwogen van den mystieken godgeleerde. Gelijk allen zag ook Thomas in Dionysius den *leerling van Paulus*, en in het licht dezer overtuiging beschouwde hij geheel de „areopagitische" leer van hare schoonste zijde. Dikwerf en in vele werken van onzen Heilige worden dionysi-

---

overigens vrij goed met den inhoud van het verklaarde werk strookt. Vgl. Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 341 en Berthier, Le triomphe de S. Thomas, p. 135—136.

Over de *hebdomaden* in het algemeen zie W. H. Roscher, Die Hebdomadenlehren der griechischen Philosophen und Aerzte (1906).

(1) Hand. XVII, 34.

(2) Parasido, X, 115—118; XXVIII, 130—133.

(3) Zie boven bl. 60—63.

aansche teksten aangehaald (1). Ten laatste schreef hij, wellicht naar zijne universiteitslessen te Napels, een kommentaar, om velen aan eene zoo bewonderde wijsheid deelachtig te maken.

Deze kommentaar, de eenige, dien Thomas over Dionysius naliet, betreft het boek, getiteld: *Over de namen van God* (2). Als grondtekst koos hij de latijnsche vertaling, die Johannes Sarracenus, abt der reguliere kanunniken te Vercelli, omtrent 1150 vervaardigde (3).

Vóór alles en op de eerste bladzijde der verklaring worden wij ingewijd in het geheim om dit geheel eigenaardige boek: *Over de namen Gods*, te verstaan. *Dionysius' leer is christelijk, zijn schrijfwijze en termen zijn die der Platonisten*: ziedaar Thomas' opvatting, die in hoofdzaak door voortgezet onderzoek meer en meer wordt bekrachtigd.

Dat er verwantschap van voorstelling en spreekwijzen bestaat, niet enkel tusschen Dionysius en de Platonisten in het algemeen, maar zeer bijzonder tusschen dien schrijver en latere Neoplatonisten als Plotinus en vooral Proclus, dit zou eerst door onze tijdgenooten nauwkeuriger worden vastgesteld (4). De Aquiner ontleedt verder zijn leidend denkbeeld en toont, welke bezwaren het recht begrip der dionysiaansche geschriften in den weg staan. De Areopagiet, daar hij het spotten des ongeloofs wil voorkomen, omhult zijne gedachten opzettelijk met een duisteren stijl; hij spreekt, alsof de ideeën, waarnaar de dingen gemaakt zijn, even zoovele op zich bestaande wezens waren; veelal bezigt hij om overigens afdoende bewijsgronden aan te duiden zeer

---

(1) B. Corderius, S. Dionysii Areopagitae opera omnia, t. I, p. X—XII geeft van deze teksten een overzicht.

(2) In zijne andere werken neemt de Heilige nu eens de nieuwere vertaling van Sarracenus, dan weder de oudere van Scotus Eriugena († 877 ?). In de Summa theol. I, 56, 1 ad I verbetert hij de oude vertaling door de nieuwe; III, 19, 1 ad 1 en elders geeft hij een andere en meer nauwkeurige overzetting dan die van Scotus en Sarracenus.

(3) De Rubeis, Dissert. crit. VIII, 3 bewijst de ontwijfelbare echtheid van dezen kommentaar. De twijfel van M. de Wulf, Rev. Néoscol. 1895, p. 191, en de weglating, in diens Hist. de la Phil. médiév. (2 édit) p. 327, schijnen ongegrond.

(4) Zie H. Koch, Pseudo-Dionysius Areopagita in seinen Beziehungen zum Neuplatonismus und Mysterienwesen (1900); J. Stiglmayr, Der Neuplatoniker Proklus als Vorlage des sogen. Dionysius Areopagita in der Lehre vom Uebel. Hist. Jahrb. 1895.

weinig woorden, of zelfs maar één enkel woord, terwijl elders, waar men oppervlakkig zijn stijl alleen als een weelderigen woordenvloed zou aanzien, diepzinnige waarheden daarin schuilen (1). Den zakelijken inhoud heeft Thomas met veel piëteit en scherpzinnigheid uit deze duisternissen bevrijd. In de heilige kracht van zijn christelijk geloof doet hij schepping en genade zegevieren. *God, die hemel en aarde schiep,* scheidt dwaling van waarheid in de pantheïstische emanatieleer; *Christus wiens genade tot de goddelijke aanschouwing leidt,* voert de zielen van de fantastische tot de ware zuivering en extase. Met zijn neoplatonischen titel (2) bracht het verklaarde geschrift neoplatonische voorstellingen mede aangaande de *Namen* Gods. Die *Namen* waren beelden en voorhangsels; mystieke tusschenkomst van hoogere wezens moest den verborgen zin ontsluieren. Een symbolisch-allegorisch karakter beheerschte elk woord, elken term, waarin de mensch over de goddelijke eigenschappen spreekt. Averechts verstaan wischt deze theorie, zoo eerbiedig in schijn, de kenbaarheid Gods geheel uit en laat voor redelijke kennis niets over dan een vaag agnosticisme; wijselijk verklaard doet zij den mensch gevoelen, hoe stamelend zijne wetenschap is tegenover den Oneindige. Dionysius zelf trachtte een christelijken zin aan de neoplatonische voorstelling te geven; de kommentaar van den engelachtigen Leeraar ontwikkelt de christelijke gedachte veel zuiverder en toont even duidelijk de onvervalschte bronnen aan eener veilige kennis van God als die eener heilige aanbidding.

De toon van Thomas' kommentaar blijft van het begin tot het einde streng didactisch. Was er dus geen mystieke aantrekkelijkheid voor den Heilige in een boek van liefde en verlangen naar God als Dionysius' werk *Over de goddelijke Namen?* Wij weten, dat niemand oprechter dan hij zich kon verblijden in het verheerlijken van God als het Goed, het Licht, de Schoonheid, de Liefde, het Leven, de Wijsheid, het Heil, den Heilige der Heiligen, den Koning der Koningen, den Heer der Heeren, den God der Goden, den alleen Volmaakte. En dit geschiedt in den kommentaar van een geschrift, dat de groote leeraar genoeg

(1) S. Thom. In Dion. De div. Nominibus, Prol.

(2) H. Koch, Pseudo-Dion. Areop. in seinen Beziehungen zum Neuplatonismus und Mysterienwesen, p. 9 noemt verschillende neoplatonische geschriften over de *Namen Gods.*

bewonderde om zijne toelichting aldus te besluiten: „Wij, die met onze verklaring diep beneden het werk van den zaligen Dionysius blijven, vragen terechtwijzing voor onze feilen. Is er nochtans iets goeds in onzen arbeid, dan zij de eere aan den Gever aller gaven, den drieëenigen God, die leeft en heerscht door alle eeuwen der eeuwen. Amen."

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

LAATSTE WETENSCHAPPELIJKE ARBEID VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINO. — KOMMENTAAR OP ARISTOTELES' *Over Voortbrenging en Vergaan.* — KOMMENTAAR OP ARISTOTELES' POLITIEK. — VERHANDELING „OVER DE NATUUR DER ENGELEN". — HET „KORT BEGRIP DER THEOLOGIE" VOOR FRATER REGINALDUS. — DE HEILIGE STAAKT HET SCHRIJVEN ZIJNER THEOLOGISCHE SUMMA. — GEHEIMZINNIG VOORGEVOEL VAN HET NADERENDE LEVENSEINDE. — DE HEILIGE GAAT ZIJNE ZUSTER, DE GRAVIN VAN SANSEVERINO, BEZOEKEN. — HIJ VERKLAART, WAAROM HIJ NIETS MEER SCHRIJVEN ZAL.

De H. Thomas van Aquino naderde zijn vijftigste levensjaar. God, die dit jaar had gemerkt voor het hemelsche kroningsfeest, zag de avondschaduwen zich verlengen over den akker waar zijn goede en trouwe knecht arbeidde. Doch in het oog der menschen was het nog lang dag. De Heilige werd niet moede in den beminden dienst der waarheid. Hij diende de wijsbegeerte en de godgeleerdheid; zijn krachten en zijn tijd behoorden God, aan zijn ordebroeders en vrienden; aan zijn leerlingen en allen, die de wetenschap liefhadden.

De geschiedenis maakt melding van vijf werken, aan wier voltooiing de Heilige zijn laatsten levenstijd en kracht besteedde. Telkens volledigt de geschiedenis haar bericht met het zwaarmoedige: *onvoltooid.* Onvoltooid bleven die schoone werken. Toch zijn alle gestempeld door het genie. Van verzwakte scheppingskracht geen zweem, maar overal volheid van opborrelend leven. De volle waterkruiken braken bij de bron.

Noemen wij voorop een kommentaar op Aristoteles' geschrift: *Over Voortbrenging en Vergaan.*

De Tocco zag Thomas te Napels deze verklaring schrijven; het was — meende hij — diens laatste wijsgeerige arbeid (1). Het werk is niet verder authentiek dan tot en met het zeventiende hoofdstuk (lectio) van het eerste Boek; wel is een deel van het vier-en-twintigste hoofdstuk letterlijk de tekst van den Aquiner, maar dit fragment is niets anders dan het door een onbekende hier ingelaschte geschrift: *Over de mengeling der Elementen* (2). Het onvoltooide geschrift heeft de groote verdienste, dat de aristotelische leer over de zelfstandigheidsverandering diepzinnig en scherp wordt uiteengezet en toegelicht. Tegenover alle atomistische stelsels, die alleen door gewijzigde samenvoeging of scheiding van stofdeeltjes alle mogelijke veranderingen der wezens willen verklaren, wordt hier in het verschijnsel der veranderingen veel verder doorgedrongen en de richting aangewezen, waarin men bij het onderzoek naar zelfstandige, en dus andere dan toevallige, veranderingen der dingen op vasten grond voort kan gaan. Naarmate wijsbegeerte en natuurwetenschappen in onzen tijd meer onbevangen naar samenwerking zullen streven, zal Thomas' laatste kommentaar, wat de hierin toegelichte *beginselen* aangaat, meer vruchtbaar blijken voor dieper begrip der ons omringende wereld.

Ptolemeus van Lucca rangschikt onder de geschriften, die onze Heilige het laatst op het getouw zette, ook eene verklaring van Aristoteles' *Politiek* (3). Maar wat van de acht gekommenteerde Boeken met zekerheid aan Thomas kan worden toegeschreven, bepaalt zich tot het eerste en tweede Boek en de zes eerste hoofdstukken (lectiones) van het derde (4). In dit zeker

(1) De Tocco, Proc. de vita, 58: dixit, quod vidit eum (Fr. Thomam) scribentem super librum de Generatione et corruptione, quod credit fuisse ultimum opus suum in philosophia.

(2) Het eerst hebben de uitgevers der Leonina, t. III, p. XXI—XXV dit alles met afdoende bewijzen aan het licht gebracht. Onder andere toonen zij een goeden codex van Oxford uit de XIIIe eeuw, waarin na de zeventiende *lectio* is aangeteekend: Hic terminatur expositio fr. Thomae de Aquino. Het ingelaschte geschrift is Thomas' Opusculum, getiteld: De mixtione Elementorum ad Magistrum Philippum de Castro Caeli.

(3) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 11.

(4) De Rubeis, Dissert. crit. XXIII, 3. De schrijver meent echter met Echard, dat de oude getuigen wel grond geven om de vier eerste Boeken geheel als

authentiek gedeelte worden vele stellingen behandeld, die onze aandacht overwaard zijn: de verschillende soorten van gemeenschap en hare elementen; het bezit; de handel, enz. De moeilijkheid bij het bestudeeren wordt hier echter verzwaard door twee oorzaken. Ten eerste ziet men niet altijd, wat de kommentaar ons geeft, Thomas' eigen meening en volkomen instemming of enkel eene uiteenzetting van den aristotelischen tekst. In de tweede plaats blijven sommige termen, b.v. *servus*, dat zoowel *slaaf* naar oudheidensche als *dienstbare* volgens christelijke opvatting beduiden kan, wat den klank betreft behouden, doch stilzwijgend wordt daaraan eene beteekenis gehecht, die zulke termen door christelijke zeden en middeleeuwsche instellingen hadden verkregen. Beschouwen wij den kommentaar op zich, dan moeten wij, ondanks die stille omzetting eeniger heidensche gedachten, Thomas in deze verklaring der *Politiek* wederom huldigen om zijn fijn begrip en oorspronkelijke methode van toelichting der grieksche wijsbegeerte. Men kent den Aquiner niet, wanneer men hem alleen kent als theoloog.

Behalve Thomas' kommentaren op Aristoteles, die wij, zooveel mogelijk naar chronologische volgorde, reeds hebben vermeld, zijn er enkele andere, voor wier samenstelling wij geen tijd kunnen bepalen. Wij noemen ze hier zonder tot bijzonderheden af te dalen. Van het geschrift: *Over de Ziel*, een der schoonst geordende werken van den wijsgeer, heeft de Heilige het tweede en derde Boek zelf met toelichtingen verrijkt; de kommentaar van het eerste Boek is niet onmiddellijk Thomas' werk, doch bestaat uit aanteekeningen van Reginaldus naar de lessen van den meester. De zoogenaamde: *Parva naturalia* (1), zijn acht kleine verhandelingen, die Aristoteles gelegenheid gaven om, na de meer algemeene beginselen, onderdeelen der zielkunde en hiermee geheel zijn psychologisch stelsel uiteen te zetten. Nu weten wij met zekerheid, dat de kommentaren op de twee

---

Thomas' werk te beschouwen. Geheel onbewezen schijnt de uitspraak van Frh. von Hertling, Phil. Jahrb. 1898, p. 457, »dass von dem Commentar zur Politik nur das erste Buch und einige Capitel des zweiten von ihm (Thomas) herrühren".

(1) De eerste oorsprong van dezen titel ligt in het duister. Bij Albertus Magnus en Thomas van Aquino vond men de benaming niet; wel reeds bij Thomas' leerling Aegidius Colonna.

verhandelingen *Over de zintuigen en het zintuiglijk gekende* en *Over geheugen en herinnening* het werk van den Aquiner zijn. De echtheid van den kommentaar op de verhandeling *Over slapen en waken* is zeer waarschijnlijk, voor de vijf overige nummers der *Parva Naturalia* schijnt het ons niet mogelijk een authentieken kommentaar aan te wijzen (1).

In een bovengenoemden brief der parijsche artistenfaculteit aan de Dominikanen (2) wordt den H. Thomas ook het plan toegeschreven om een werk uit te geven: *Over waterleiding* enz. Van een soortgelijk werk vond men geen enkel spoor (3).

Onvoltooid, maar onbetwistbaar echt is een metaphysische verhandeling, door den Heilige ondernomen ter liefde van Reginaldus, die als socius hem dagelijks met ware broederlijkheid velerhande diensten bewees. Het geschrift, een der *Opuscula*, draagt dezen titel: *Over de onstoffelijke zelfstandigheden of de natuur der Engelen* (4).

„Nu wij — zoo luidt een kort woord vooraf — den feestdag der Engelen niet kunnen medevieren, mag deze voor de godsvrucht bestemde tijd toch niet werkeloos voorbijgaan; maar wat aan onzen koordienst ontbreekt, moet door schrijven worden vergoed" (5). — Men neemt aan, dat deze woorden op den Sint-Michaëlsdag en de ziekte wijzen, die, gelijk wij zagen, den heiligen leeraar tusschen Rome en Napels overviel. Zijn vroege dood liet Thomas den tijd niet, om het geschrift, dat eveneens als een vriendschapsblijk voor den schranderen Reginaldus bestemd was, te voleinden (6).

De Angelicus poogt in zijne verhandeling eenigermate het

---

(1) De Rubeis, Dissert. crit. XXIII, 3. De latijnsche titels der vier vermelde kommentaren luiden: De anima; De sensu et sensato; De memoria et reminiscentia; De somno et vigilia.

(2) Zie bl. 288.

(3) Wat de woorden: »de aquarum conductibus et ingeniis erigendis" in den brief beteekenen is raadselachtig. In Quétif et Echard I, 287 lezen wij: »*De ingeniis erigendis* interpretor machinas ad aquas vel alia gravia attollenda, ut supra ubi de Alberto Magno, cui simile opus tribuunt, annotabam".

(4) De substantiis separatis seu de Angelorum natura. De authenticiteit is geheel zeker. Vgl. De Rubeis, Dissert. crit. XVIII, 3.

(5) Quia Sacris Angelorum solemniis interesse non possumus, non debet nobis devotionis tempus transire in vacuum; sed quod psallendi officio subtrahitur, scribendi studio compensetur. — S. Th. Opp. XVI, 183.

(6) Zie boven bl. 215.

beeld der uitmuntende engelennatuur te schetsen. Daarom ondervraagt hij eerst de grieksche en arabische wijsgeeren: Plato, Aristoteles, Avicenna, Avencebrol en de Platonisten, om hunne menschelijke gissingen aan het geloof te toetsen, het goede te behouden en de dwaling te wederleggen (1). Hij bestrijdt ook de origenistische meening, dat ontrouwe hemelgeesten door God tot een lichaam zouden verwezen zijn, en het dualisme der Manicheërs (2). Langzamerhand voert de Heilige zijne lezers tot een nauwkeuriger begrip der engelen op. Hij begint met Schriftuurteksten en aanhalingen uit de kerkvaderen te staven, wat het Christendom over den oorsprong, het wezen, het onderscheid en het bestuur der zuivere hemelgeesten leert. Bij het twintigste hoofdstuk, dat waarschijnlijk over de negen engelenkoren zou handelen, breekt het betoog eensklaps af.

Dit schoone boekje zou men, naar titel en opdracht te oordeelen, allicht beschouwen als eene devoot-wetenschappelijke bespiegeling voor den stillen kloosterling, die van zijne cel nieuwe uitzichten zoekt op de hemelsche gewesten. Het traktaat: *Over de Engelen*, kan aan zulke verlangens hebben voldaan; doch geschreven was het voor den ruimeren kring der wereld. Het toonde den tijdgenooten eenige zeer actueele hypothesen der wijsgeeren over de geestenwereld; het schonk eene kritiek, met onbekrompen waardeering, der uiteengaande meeningen; eene ernstige wederlegging van Avencebrol in diens leer over de stoffelijke samenstelling der engelen; eene bevestiging van de groote waarheden, dat ook de zuivere geesten God als hunnen *Schepper* moeten erkennen; dat de goddelijke *Voorzienigheid* over 's menschen lot waakt; dat in de geestelijke wezens niet meer dan *één levensbeginsel* of substantieele vorm kan worden aangenomen (3). Het geschenk voor Reginaldus was eene gave voor allen. Ook voor ons.

Aan „zijnen zeer geliefden zoon Reginaldus" liet de Heilige een nog kostelijker gedachtenis na in het geschrift, dat Ptolomeus

---

(1) De Angelorum natura, c. I—XII. — .... incipiendum videtur ab his quae de Angelis antiquitus humana conjectura aestimavit; ut si quid invenerimus fidei consonum, accipiamus; quae vero doctrinae repugnant catholicae, refutemus. S. Thom. Opp. XVI, 183.

(2) O. c. XII en XVI.

(3) Zie M. Wittmann, Die Stellung des H. Thomas von Aquin zu Avencebrol, p. 28—37.

van Lucca eene verhandeling *Over geloof en hoop* (1), de Tocco *Kort begrip der Theologie* of *Compendium Theologiae* noemt (2).

Omstreeks 421 vervaardigde de H. Augustinus voor een leek te Rome, die hem een handboek der katholieke leer had gevraagd, zijn *Enchiridion* of *Boek over geloof, hoop en liefde*. Naar dit voorbeeld is ook het *Handboek* voor pater Reginaldus ontworpen; één grondgedachte bezielt beide geschriften, deze namelijk, dat het christelijk leven geen anderen degelijken grondslag kan hebben dan dien van geloof, hoop en liefde (3).

Aldus wordt in het *Compendium* (4) alles tot drie hoofdzaken herleid: tot geloof, hoop en liefde; en uit elke dezer drie deelen ontwikkelen zich, als vele kleinere uit eenige zware takken, een groot aantal hoofdstukken. Wat de mensch te gelooven heeft, is in enkele geloofsartikelen; wat hij mag hopen in het *Onze Vader*; wat hij beminnen moet in het éene gebod der liefde door het eeuwig Woord des Vaders voor allen beknoptelijk samengevat (5). En dezen korten inhoud der christelijke leer begint de Heilige wetenschappelijk, maar zoo beknopt mogelijk, voor zijnen vriend te verklaren. De bewerking draagt een sprekend thomistisch karakter. Hier is dogmatiek in lapidairstijl (6).

Het eerste deel telt tweehonderd zes en veertig hoofdstukken. Van het bestaan en de eigenschappen Gods en de eenheid der goddelijke natuur klimt het betoog geleidelijk tot eene beschouwing der aanbiddenswaardige Drieëenheid, om daarna weder af te dalen tot een allerschoonste wijsgeerige bespiegeling van het Scheppingswerk. Hieraan knoopt zich een zeer breedvoerige anthropologische verhandeling vast. De mensch met zijn denken

---

(1) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 11. — De schrijver spreekt alleen van »geloof en hoop", omdat het laatste deel, over de liefde, ontbreekt.

(2) De Tocco, IV, 18. — Thomas zelf in zijn Prooemium noemt zijn werk »compendiosam doctrinam de Christiana Religione".

(3) S. Aug. Enchiridion, III; S. Thom. Comp. Theol. Prooemium.

(4) Men onderscheide het bovengenoemd *Compendium Theologiae* van een gelijknamig geschrift, dat door sommigen geheel bezijden de waarheid aan S. Thomas is toegeschreven. De H. Antoninus zegt: Compendium quoddam Theologiae, quod incipit, *Theologicae facultatis*, quod etiam B. Thomae aliqui intitulant, non est ejus etc. Chron. III, XVIII, 8, § 2. De H. Antoninus houdt den engelschen Dominikaan Thomas Sutton voor den schrijver; anderen Ulrich van Straatsburg. — De Rubeis, Dissert. crit. XVII, 4.

(5) Comp. Theol. I; S. Thom. Opp. XVI, 1.

(6) Aldus F. Abert in zijne uitgave van het Compendium (1896), p. 15.

en willen, met zijn goede en kwade neigingen, met zijn krachten in de orde der natuur en zijne verheffing tot een bovennatuurlijk leven door Gods genade; de hoogere leiding des Hemels, die zich uitstrekt over geheel ons aardsch bestaan en ons naar waarde zal vergelden aan gene zijde des grafs; het uitzicht op het zaligend aanschouwen des Oneindigen, dat de godvreezenden wacht en het oordeel, dat de goddeloozen dreigt; de toekomende opstanding en het erfelijk kwaad, dat onze natuur sedert den zondeval aankleeft, — deze vraagstukken vormen den overgang tot een volledige reeks betoogen over Christus' menschwording, leven, lijden, sterven en zegepraal. Eenige beschouwingen over den Godmensch, als Rechter van levenden en dooden ten oordeel gezeten, sluiten het eerste deel van het *Compendium*. Men zou de methode van dit theologisch werk het tegenovergestelde der *Quaestiones disputatae* kunnen noemen: daar is een allerbreedste, hier een uiterst beknopte bewerking; daar een ontwikkeling aller wetenschappelijke krachten, hier een beperking tot het allernoodzakelijkste beoogd. Niet dikwerf heeft een tegenstander het woord; de strenge scholastieke vormen schijnen hier in een gemoedelijken eenvoud van voordracht over te gaan. Tegenover Thomas' groote theologische scheppingen zoudt gij dit geschrift eene miniatuur noemen, doch eene miniatuur, wier fijnheid en zuiverheid van kleuren en lijnen duidelijk verraadt, welk een meesterhand het penseel heeft gevoerd.

Het tweede deel van het *Compendium* handelt in eenige hoofdstukken over het gebed; daarna over de woorden: *Onze Vader, — die in de hemelen zijt, — geheiligd zij uw naam.* — Bij de tweede vraag over het gebed des Heeren: *laat toekomen uw rijk!* richt de Heilige zijne blikken naar het hemelsch vaderland. Wij zien hem uitweiden over de toekomende glorie, en erkennen aan de stem zijns harten, waar zijn schat is.

„Den Heiligen wordt onder zeker opzicht een volmaakte kennis „(*comprehensio*) van God toegezegd.... Terwijl wij nog wonen „in het lichaam, zijn wij nog verwijderd van den Heer; want „wij wandelen in geloof en niet in aanschouwing (1), en aldus is „ons streven naar Hem als naar iets wat verre ligt. Doch wanneer „wij in aanschouwing zien, zullen wij Hem als tegenwoordig „bezitten, gelijk de bruid van het Hooglied, zoekende dien hare

(1) II Kor. V, 6.

„ziel bemint en hem vindend, uitroept: *Ik bezit hem en zal hem „niet meer verliezen* (1). Dit opperste goed besluit in zich een „immerdurende, volkomen blijdschap, gelijk de Heer zegt: *Vraagt „en gij zult verkrijgen, opdat uwe vreugde volkomen zij.* Om „een schepsel nu kan men geen volmaakte blijdschap smaken, „maar om God alleen, in wien de geheele volheid van alle goed „berust.... *Ik beschik u het rijk, gelijk mijn Vader het mij heeft „beschikt: dat gij aan mijne tafel eet en drinkt in mijn rijk,* „zegt de Heer; niet, als kan er bij de gezaligden van stoffelijke „spijzen sprake zijn; maar deze maaltijd beduidt de verkwikkende „vreugde, die God in zich zelven vindt en de Heiligen in God... „Door de zalige aanschouwing zal de mensch God als tegen- „woordig bezitten; en die beschouwing tevens het hart geheel „van goddelijke liefde doen branden. Want ontsteekt het schoone „en goede de liefde, dan kan God, de Schoonheid en Goedheid „zelve, niet zonder liefde worden aanschouwd (2). Uit de volkomen „kennis zal daarom volkomen liefde volgen; en, gelijk Paus Gre- „gorius zegt, het liefdevuur, dat hier begint te branden, zal nog „meer ontvlammen, wanneer men het voorwerp der liefde aan- „schouwen zal. Hoe grooter de liefde is, des te meer blijdschap „brengt iemands tegenwoordigheid aan; en aldus zal dit toe- „komende geluk, èn om het bezit van God èn om het verslonden „zijn aller zielskrachten in God, volkomen wezen. En dit is het „toppunt van menschelijk heil; waarom de H. Augustinus zegt, „dat *het geluk bestaat in de blijdschap over de waarheid* (3). Met „die hemelvreugde zal den mensch tevens alle heil toestroomen „en alle rouw van hem wijken. Daarboven zal volmaakte vrede „heerschen; daarom vestigen wij onze uitzichten op dit gezegend „koninkrijk (4). En niet vruchteloos. Want tot dit rijk kunnen „wij geraken, en de Heer roept ons toe: *Vreest niet, gij klein „kuddeken! want het heeft uwen Vader behaagd, u het rijk te „geven.* Deze mogelijkheid om het hemelrijk te verwerven *blijkt „uit een klaar voorbeeld*" (5).

Hier schreef de Heilige niet verder. Hij zou weldra door God als zulk *een voorbeeld* worden gesteld voor geheel de wereld.

---

(1) Compendium Theol. II, 9; S. Thom. Opp. XVI, 84.
(2) Dion. De div. Nom. cap. 4.
(3) S. Aug. Conf. X.
(4) S. Thom. Comp. Theol. II, 10.
(5) O. c. II, 11: Secundo ostenditur hoc esse possibile ex evidenti exemplo.

Nog altijd werkte de geniale meester aan de theologische Summa, zijn kathedraal. Reeds was het derde en laatste deel van het godgewijde monument verre gevorderd. De negentigste *Quaestio*, handelend over de verdeeling der Boetvaardigheid in berouw, belijdenis en voldoening, was voltooid. Toen wendde de groote denker en kunstenaar eensklaps en geheimzinnig zijn gelaat van het meesterwerk af.

Terwijl de engelachtige Leeraar den 6 December 1273 in de Sint-Nicolauskapel het H. Misoffer opdroeg, moeten onbegrijpelijke gewaarwordingen zijne ziel hebben vermeesterd. Immer gewoon terstond na zijne dankgebeden de studiën te hervatten, scheen hij thans plotseling van alle wetenschap te hebben afgezien. Pater Reginaldus, hierover zeer verbaasd, ondervroeg zijnen heiligen ordebroeder, waarom deze zijne Summa, een tot Gods eer en tot verlichting der wereld ondernomen geschrift, onafgewerkt liggen liet? De Heilige gaf ten antwoord: „het is mij onmogelijk." — Reginaldus, dit alles onverklaarbaar achtend, begon zich af te vragen, of Thomas' geest bij 't aanhoudend studeeren wellicht het spoor bijster geworden was. Daarom hield hij aan, den Heilige tot vernieuwden arbeid nopend. Maar deze — men wist niet onder den indruk van welk hooger wedervaren — hernam: „Raynald, het is mij niet mogelijk; mijne „geschriften schijnen mij nietswaardig als stroohalmen" (1).

Weinig tijds daarna gaf hij zijnen goeden socius te verstaan, dat hij zijne geliefde zuster, de gravin van Sanseverino, ging bezoeken. Toen Thomas en Reginaldus het adellijk slot naderden, kwam de gravin haren broeder tegemoet. Daar deze ternauwernood sprak en geheel in geestvervoering scheen, vroeg de liefderijke zuster angstig: „Wat is dit?" — Reginald begon haar te verhalen, wat hij wist; maar gelijk nu had hij den magister nog nimmer gezien (2). Een uur later ontwaakte de Heilige uit

---

(1) .... et dum idem fr. Raynaldus videret, quod ipse fr. Thomas cessaverat scribere, dixit ei: Pater, quomodo dimisistis opus tam grande, quod ad laudem Dei et illuminationem mundi coepistis? Cui respondit dictus Fr. Thomas: Non possum. Idem vero Fr. Raynaldus timens, ne propter multum studium aliquam incurrisset amentiam, instabat semper, quod idem Fr. Thomas continuaret scripta, et similiter ipse Fr. Thomas respondit: Raynalde, non possum: quia omnia, quae scripsi, videntur mihi paleae. — Barth. de Capua, in Proc. de vita, IX, 79. — Zie boven bl. 248.

(2) Barth. de Capua, l. c.; de Tocco, VIII, 48.

dien afgetrokken en opgetogen zieletoestand. Zijn verknochte medebroeder zocht nu de allerkrachtigste beweegredenen, om het hart van zijnen vriend tot bekentenissen te vermurwen. Ten laatste liet de Heilige zich bewegen. Hij zeide: „Ik bezweer „u bij den levenden, almachtigen God, bij uwe trouw jegens „onze orde en bij uwe vriendschap, dat gij nimmer bij mijn „levenstijd aan iemand openbaart, wat ik u zeggen zal.” — Hierop ging hij voort: „Al mijne geschriften schijnen mij stroo-„halmen, vergeleken met hetgeen ik heb aanschouwd en wat „mij geopenbaard is. Nu dan vertrouw ik op mijn God, dat met „mijne leering ook mijn leven ten einde snelt” (1).

Eenigen tijd daarna zeide de Heilige zijne bedroefde zuster vaarwel, en keerde terug naar Napels.

Met het schrijven was en bleef het gedaan.

De H. Schrift heeft Israël's groote heimwee naar het vaderland en naar het verre heiligdom uitgeklaagd in een psalm der ballingschap. Daar zitten de weenenden neder aan Babylon's stroomen. Zij denken aan Sion, en *hingen hun speeltuigen op*. Een tijdgenoot teekent, naar dit oude heimwee, Thomas' geheimzinnig zwijgen met dit éćne woord: *hij hing zijn schrijftuig op* (2).

---

(1) Barth. de Capua, l. c. — De Tocco, l. c.: et hoc spero in Deo meo, quod sicut doctrinae, sic cito finis erit vitae.

(2) Proc. de vita, IX, 79: suspendit organa scriptionis. — Psalm CXXXII, 2 luidt in de Vulgata: suspendimus organa nostra.

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Het innerlijk leven van den H. Thomas van Aquino in zijn laatsten levenstijd. — Geheimzinnig voorgevoel van den naderenden dood. — Oude berichten omtrent visioenen waarin den Heilige zijn einde wordt aangekondigd. — De hemelsche verschijning in de Sint-Nicolauskapel te Napels. — Op weg naar de kerkvergadering van Lyon. — Ziekte van den Heilige op het kasteel van Magenza. — De fabel der vergiftiging.

Het leeraarsambt van den H. Thomas te Napels, het laatste zijns levens, spoedt ten einde (1). Ook zal het geloovige volk, dat naar zijne preeken stroomde, de stem van den voorbeeldigen

---

(1) Carnevali, Vita di S. Tommaso d'Aquino (1882), p. 170—171, verhaalt, dat de Heilige, gedurende zijn professoraat te Napels, eenigen tijd naar Salerno ging, waar de Predikheeren een klooster hadden, genaamd S. Maria della Porta. Daar zou Thomas openbare lessen hebben gegeven. Antonius Mazza, Urbis Salernitanae historia (1681), zegt, dat genoemd klooster de cel, eene belangrijke boekerij en een perkamenten codex van den grooten leeraar bezat. Zie Burmann, Thesaurus antiq. t. IX, cap. VII, p. 34. Carnavali gewaagt verder van een in hetzelfde klooster bewaarde bel, waarmee weleer de studenten naar Thomas' lessen werden geroepen en waarover later eene legende ontstond, die de schrijver aldus vermeldt. »E fama che inseguito il predetto campanello, stando affisso al muro senza cordicella sonasse di per sè ad annunziare due o tre giorni innanzi la morte di qualche religioso o di qualche altra persona inferma ivi dimorante.« — Abbas Ughellus, Ital. Sacr. de episc. et archiep. Salerni, t. VII bericht, dat Mattheus de Porta, bij beschikking van 25 Maart 1272, gebouwen en tuinen aan de Dominikanen schonk voor een klooster, en dat wel »ob amorem quem gerebat Venerabili Viro fratri Thomae de Aquino, ejus Magistro, Ordinis Praedicatorum, ac religioso fratri Euphranoni ejusdem Ordinis carissimo Consobrino". — Op een verblijf te Salerno wijst ook de Tocco, VI, 34.

priester niet meer vernemen (1). Alleen de groote wijsheid van Thomas' deugd zal blijven spreken tot alles volbracht is. Werpen wij, voor deze heilige leidsman heengaat, nogmaals een blik op dat inwendige leven, waardoor hij geleerden en ongeletterden zoo rijkelijk tot onderwijzing strekt.

Over Thomas' laatsten levenstijd zijn tot ons berichten overgekomen van vele vrome mannen, die te Napels en elders met den Heilige hebben geleefd en omgegaan. Geen schooner lof dan hun eenstemmige bewondering. De Tocco verhaalt, welken indruk de persoonlijke omgang met den Angelicus in het napolitaansche Sint-Dominicusklooster op hem maakte. Hij zegt: „Thomas was een zachtzinnig man, ootmoedig, onthecht aan al „het aardsche, zeer onschuldig en zoo zuiver als een pasgeboren „kind". Jacob van Cajazzo, die omtrent 1273 te Capua en te Napels den Heilige had gadegeslagen, gaf in het heiligverklaringsproces, waar hij ondervraagd werd, ten antwoord, wat wij reeds van elders weten, „dat Thomas een contemplatief man was, los „van 't aardsche, tot het hemelsche getrokken, een minnaar der „eenzaamheid, zeer onberispelijk en zuiver van zeden, zeer matig „en sober; dat hij dagelijks na 't opdragen zijner H. Mis eene „tweede bijwoonde en daarna, zonder zich rust te gunnen, den „den tijd met bidden, studeeren en schrijven doorbracht". Hetzelfde verhaalt de Dominikaan Petrus van San-Felice, die te Napels een jaar Thomas' leerling was en dezen in de cel en het koor, op den leerstoel en den kansel leerde bewonderen. Niets had den leerling meer getroffen dan zijns Meesters ootmoed, eenvoud in kleeding en ijver voor aller onschuld (2). Leonard van Gaëta gewaagt in het getuigenverhoor tegenover de kardinalen nog bijzonder van het nachtwaken en de onverstoorbare kalmte des Heiligen (3). Met de jaren schijnt Thomas' vroeger reeds besproken opgetogenheid van geest nog te zijn toegenomen. Aan den napolitaanschen kloosterdisch vergat hij geheel en al de spijzen. De protonotarius van het siciliaansche koninkrijk, die vaak gelegenheden zocht om den engelachtigen Leeraar te

---

(1) Over de prediking van den Heilige te Napels zie boven, bl. 244, en Fragmentum Cod. Colbert. bij Uccelli, Due documenti inediti, p. 18.

(2) Proc. de vita, VII, n°. 58 en 59; 42 en 45.

(3) Proc. de vita, VIII, n. 75. Zie ook het getuigenis van Petrus de Caputi, in het Fragm. Colbert. bij Uccelli, o. c. p. 16.

zien of te spreken, vond immer denzelfden man terug, die, vreemd aan dit lage stof, steeds in beschouwing van het hoogere was verslonden (1). Aanschouwt dien verheven geleerde te Napels. Nog vóór het uur der Nachtgetijden sloeg, zong de Heilige het inwendig lied der goddelijke liefde, juichend, dankend, aanbiddend, weenend en met het licht van Gods aanschijn overstroomd. In den morgenstond vierde hij met teedere vervoering de H. Geheimen, bracht God zijnen dank en ving den slechts door gebeden onderbroken, dagelijkschen arbeid aan; dan onderwees hij voor de universiteit, predikte tot groote stichting zijner talrijke hoorderen in de kloosterkerk, of schreef nieuwe artikelen bij zijne theologische Summa. Eenmaal 's daags nam hij een soberen maaltijd (2). Somtijds begaf hij zich op het terras of liet zich door zijne medebroeders naar den kloostertuin troonen, voor eene korte verpoozing (3). En wanneer de avondstond zijn schemer wierp over de aarde en het bedrijf der menschen, bad hij met de kloosterschaar naar oud gebruik zijn *Confiteor* of schuldbelijdenis en den psalm: *Wie in de bescherming van den Allerhoogste woont*. Als in zijn jongelingstijd herhaalde het koor de hymne:

Te lucis ante terminum
Rerum Creator poscimus,
Ut solita clementia
Sis praesul ad custodiam.

En meezingend het nooit verouderende *Salve Regina,* smeekte hij de Koningin en Moeder van barmhartigheid, dat zij hem na de ballingschap mocht toonen de gezegende vrucht haars lichaams, Jezus.

Zoo volgden de dagen elkander. God stortte den gewijden hoorn der zuiverste mystiek uit over dien koninklijken minnaar der wijsheid. Waren de oudste getuigen goed ingelicht, dan werd de engelachtige Leeraar zelfs met hemelsche verschijningen en bovennatuurlijke openbaringen bevoorrecht. In het vermelden ook dezer hooge gunsten zullen wij trachten een trouwe tolk

(1) Proc. de vita, V, n. 45; IX, n. 75: Et ipse testis (Barth. Logoth.) vidit frequenter dictum fr. Thomam, quem libenter aspiciebat quandocumque poterat, semper abstractum et remotum a quibuslibet implicationibus temporalibus, respicientem semper superiora.

(2) Proc. de vita, VIII, 70.

(3) Proc. de vita, 41—43; 77; — de Tocco, cap. V—VI.

der oude oorkonden te zijn, opdat de lezer naar waarheid beslisse.

Het gebeurde, terwijl Thomas zijne kantteekeningen op Isaïas gaf, dat een plaats uit diens verheven Profetie den Heilige, wat moeite hij zich mocht getroosten, zeer duister bleef. Op God vertrouwend, smeekte Thomas met vasten en gebeden licht van Omhoog. Weder ging een dag in smeekingen voorbij. Des avonds hoorde Reginaldus den meester, wiens verzorging hem was toevertrouwd, een samenspraak houden; hij wist echter niet met wien, noch zocht te onderscheiden waarover. Eindelijk lag het geheele klooster weder in een diep zwijgen verzonken. Thomas, tot Reginaldus gekomen, zeide: „Sta op, mijn zoon! ontsteek een „licht en neem het begonnen handschrift over Isaïas, om het „schrijven te vervolgen. De Heilige dicteerde, als las hij uit een „boek". Reginaldus schreef. Na geruimen tijd sprak de heilige Leeraar: „Begeef u ter rust, mijn zoon, nog blijft u tijds genoeg". — Doch Reginald wenschte het geheim te weten. „Ik ga niet van „hier, alvorens gij mij zegt, met wien gij hebt gesproken," — zeide hij. Schoon Thomas weigerde het geheim te openbaren, hield de trouwe socius aan en bezwoer zijnen Meester bij den naam van God. Uit eerbied voor dien aanbiddelijken naam, week de Heilige ten laatste. „Mijn zoon", zeide hij, „gij hebt „mijne droefheid aanschouwd. Met tranen bad ik God om licht, „en dezen nacht heeft Hij zich mijner ontfermd. Zijne Apostelen „Petrus en Paulus heeft Hij afgezonden; zij hebben mij onder„richt." — Bij deze woorden stroomde Thomas een vloed van tranen langs het gelaat; bij zijn leven mocht Reginald met niemand over dit voorval spreken. — Zoo luidt het verhaal van de Tocco (1).

Nog meer dan vroeger werd de Angelicus in zijn laatste levensmaanden met wonderbare geestvervoeringen begunstigd. Reginald en een andere Dominikaan, Jacobus, verzekerden, dat zij in de Predikheerenkerk te Salerno hun heiligen ordebroeder van de aarde opgeheven hebben gezien, terwijl hij des nachts voor het altaar Gods eindelooze liefde aanbad (2). Het H. Sacrament bleef

---

(1) De Tocco, VI, 32; Proc. de vita, VII, 59. De Tocco beroept zich op Franciscus de Amore, vicarius van den bisschop van Nola; de vicarius beriep zich op fr. Reginaldus, die hem, naar zijne verzekering, het feit had medegedeeld.

(2) De Tocco, VI, 34.

voor den Engel van Aquino een bron van onuitsprekelijk heil. Zoo droeg hij ten jare 1273 op Passiezondag in de napolitaansche kloosterkerk de heilige Geheimen op; vele ridders woonden de verheven godsdienstoefening bij. Alles in den heiligen priester toonde den diepsten eerbied en de levendigste godsvrucht aan. Na de Consecratie geraakte hij geheel in geestverrukking. Hij bad de liturgische gebeden niet verder. Stom en opgetogen stond hij daar in aanbidding verslonden; een dauw van tranen besproeide zijn gelaat: Jezus' bitter lijden had het diepst zijner ziel gewond. Eindelijk wekten de omstaande broeders hem uit dezen onuitsprekelijken toestand. Eenige ridders en kloosterlingen vroegen na het H. Offer, wat den Heilige wedervaren was; doch Thomas bewaarde al deze dingen in zijn hart (1). — Eenige dagen te voren woonde hij, als gewoonlijk, in de kloosterkerk het *Completorium* of avondkoor bij. Na Simeon's lofzang: „Laat nu, o Heer! Uwen dienaar gaan „in vrede," zong of bad men Notker's smeeklied: *Media vita. — Te midden des levens wandelen wij in den dood: wien zoeken wij als helper dan U, Heer? Die om onze zonden billijk vertoornd zijt: Heilige God, Heilige Sterke, Heilige en barmhartige Heiland, geef ons aan geen bitteren dood ten prooi. Verstoot ons niet in onzen ouderdom; wanneer de krachten ons begeven, verlaat ons niet, o Heer!* Bij: „Ne projicias", *Verwerp ons niet in onzen ouderdom; wanneer de krachten ons begeven*, was Thomas' geheele ziel in het gebed verslonden. Tranen biggelden langs zijn gelaat (2). Wat ging er om in het engelachtig gemoed? Smeekte het weenend om een genadig oordeel? Gevoelde het, dat de ouderdom reeds zoo vroeg gekomen was? dat de aardsche kracht bezweek? Weende het stille vreugdetranen om het naderend einde van den pelgrimstocht?

Eén trek keert in verschillende berichten omtrent Thomas ten deel gevallen visioenen weder: de aankondiging, dat de loop welhaast volbracht was.

Dit begon reeds in de laatste jaren te Parijs. Daar, zegt men, verscheen den Aquiner zijne ontslapen zuster, de vrome abdis van Sint-Maria te Capua, en openbaarde, hoe zij, tot het lou-

(1) De Tocco, VI, 30.

(2) Media vita in morte sumus: quem quaerimus adjutorem, nisi te Domine? Qui pro peccatis nostris juste irasceris: Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte et misericors Salvator, amarae morti ne tradas nos. Ne projicias nos in tempore senectutis: cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos Domine.

teringsvuur verwezen, door het onbloedig Offer spoedige slaking uit hare banden hoopte; weshalve Thomas zijnen leerlingen de nog van God verwijderde bloedverwante aanbeval (1). Kort daarna, toen de Heilige uit Frankrijk naar de romeinsche Sint-Sabina was teruggekeerd, verscheen de nu verheerlijkte zuster wederom aan haren dierbaren broeder. Zij was opgestegen naar het hemelsch Paradijs; haar broeder Landulf boette nog in de louteringsplaats; haar andere broeder Raynald juichte reeds in den hemelschen vrede. Toen vroeg Thomas naar zijn eigen lot. Zijne zuster hernam: „Spoedig zult gij met ons zijn; grooter glorie is „u bereid dan de onze." En zij vermaande haren broeder tot waakzame volharding (2).

Frater Romanus, uit het huis van Orsini, een door deugd en geleerdheid uitmuntend kloosterling, die den Angelicus in het leeraarsambt te Parijs opgevolgd, maar ettelijke maanden later reeds in Gods heilige vriendschap ontslapen was, verscheen zijnen grooten voorganger in een droomgezicht (3). Toen Thomas zijnen vriend ondervroeg omtrent diens eeuwig lot, hernam deze, dat hij gelukkig was. Nu vroeg hem de engelachtige Leeraar, of de aanschouwing van Gods Wezen in het hemelsch Paradijs geschiedde, gelijk men dit op aarde onderwees. Glimlachend gaf Romanus ten antwoord, dat het op nog edeler wijze geschiedt, en Thomas zelf dit eerlang zou weten (4). — Zoo verhaalt ons Ptolomeus van Lucca, Sint-Thomas' leerling; hij vernam het feit uit den mond van den Heilige zelven, toen deze er te Napels met zekere blijdschap over sprak (5).

Godsdienstige mannen uit alle tijden hebben zich levendig tot het goede bewogen gevoeld door het verhaal, dat ons bewaard bleef omtrent een ander visioen in de Sint-Nicolauskapel te

(1) De Tocco, VI, 30.

(2) De Tocco, VIII, 45. Unde fertur quod ipso existente Parisiis, apparuit ei imaginaria visione soror sua, etc.

(3) De Tocco, l. c. — Vgl. ook Barth. Logoth. in Proc. de vita, IX, 78.

(4) Hic (fr. Romanus) vir magnae fuit excellentiae in vita et doctrina .... de quo dictus Doctor Thomas talem habuit visionem. Apparuit enim ei Frater Romanus in somno etc. Ptol. Luc. H. E. XXIII, 16. — Wat de Tocco hierover en wat hij VIII, 47 verhaalt, schijnen anachronismen. Wat Gerard van Frachet vóór 1260 plaatst, brengt hij over naar 1271—1274. Vgl. Quétif et Echard, Script. Ord. Praed. I, 282 en boven bl. 330.

(5) Hanc autem visionem ego audivi Neapoli ab ipso referri, et cum quadam laetitia. Ptol. Luc. l. c.

Napels. De Tocco, die ons een soortgelijke verschijning berichtte, geschied te Parijs (1), beroept zich op een ooggetuige, Dominicus van Caserta. Bespeurend, dat Thomas zich naar de kerk begaf, vóór iemand zich daar bevond, en dat hij haastig naar zijne cel wederkeerde om van niemand gezien te worden, besloot Dominicus den Heilige in stilte te bespieden. Wat hij toen zag, verhaalt de Tocco aldus. Terwijl de heilige leeraar bad en weende tot den gekruisten Heiland, zweefde zijn lichaam boven de aarde. Op eenmaal klonk het van het kruisbeeld: „Thomas! gij hebt goed over mij geschreven; wat loon wenscht gij voor uwen arbeid?" — De Heilige antwoordde: „Heer, niets dan u" (2). Destijds schreef hij in de theologische Summa over Christus' lijden en opstanding, — voegt de schrijver bij zijn verhaal (3).

Langs den geheimzinnigen kruisladder trachtte Thomas den Hemel te beklimmen. De strijdende Kerk echter hoopte hem lang op aarde te behouden tot een steun en een voorbeeld. Dit wenschte meer dan allen Paus Gregorius X.

Onder blijde vooruitzichten was het jaar onzes Heeren 1274 aangebroken. De Islam en het oostersch schisma zouden wellicht in hun vijandig bedrijf worden gestuit.

Toen Gregorius te Saint-Jean-d'Acre zijne verkiezing tot Christus' Stedehouderschap vernam, riep hij in zijne afscheidspreek het Heilige Land met David toe: „Jeruzalem, zoo ik u vergete, dan „worde mijne rechterhand vergeten! Dat mijne tong kleve aan „mijn gehemelte, zoo ik uwer niet gedenke, zoo ik Jeruzalem „niet stelle als toppunt mijner vreugde". — De ernst dezer schoone woorden bleek uit nog schooner daden. Zedelijke kracht en stoffelijke middelen, kerkvoogden en vorsten, geleerden en

---

(1) Zie boven bl. 311.

(2) De Tocco, VI, 35: Thoma bene scripsisti de me, quam recipies pro tuo labore mercedem? Qui respondit: Domine non nisi te. — De tegenwoordige kerk S. Domenico maggiore is eerst in 1289 gebouwd. Ook de cel en de leszaal van Thomas, die men te Napels zoo noemt, zijn niet meer de oorspronkelijke bouw. Als kruis der wonderbare toespraak toont men een schilderstuk, waarop Christus aan het kruis tusschen de H. Maagd en den H. Johannes. — Vgl. Henr. de Hervordia, Chronicon, p. 205 en 239.

(3) Pio, Delle vite degli uomini illustri di S. Domenico, 226—227, en Raffaele Can. Carnavali, Vita di S. Tommaso d'Aquino, p. 150, verhalen, dat de H. Thomas een derde: *Gij hebt goed geschreven*, vernam te Orvieto, bij het schrijven van zijn Officie van het H. Sacrament. De Dominikanen in hun kerk te Orvieto bewaren een groot kruisbeeld, genaamd: Il Crocifisso di S. Tommaso.

ridders, het werd alles opgeroepen en bewogen voor Jeruzalem's herstel. In Mei zou de groote kerkvergadering te Lyon samenkomen. Het grieksche schisma zou er zijn gezanten zenden, en door eerlijke onderwerping aan Rome's wettig gezag medejuichen op het christenfeest van eenheid en verbroedering. De scheidsmuur tusschen Azië en Europa moest uiteenstorten. Geen tyrannenarm zal Juda langer klemmen in slavernij, maar Jeruzalem's tinnen zullen schitteren van vredeglans, als een blijde bode van christelijke beschaving voor Azië en Afrika. Hoe vurig haakten alle grootmoedige harten naar deze toekomst!

Christus' heilige Stedehouder spaarde niets, om tot zijn verheven doel te geraken. Alle lichten der Kerk riep hij naar Lyon: hij steunde bijzonder op den geleerden Petrus van Tarentaise, later Paus Innocentius V, en op de twee heilige leeraren Bonaventura en Thomas van Aquino.

Geroepen door het hoog gezag begon de Aquiner zijn verren pelgrimstocht van Napels naar Lyon. Gelijk hem door het Opperhoofd der Kerk bevolen was, nam hij zijn op bevel van Paus Urbanus IV geschreven *Verhandeling tegen de Grieken* met zich (1). Hij verliet de stad en *S. Domenico maggiore*. Verlaten stond de roemrijke zetel van den onvergelijkelijken Leeraar (2). Thomas en zijn reisgenoot Reginaldus gingen over den Volturno naar Teano. Daar voegden zich Willem, deken van Teano, en abt Roffried bij de pelgrims. Niet verre van Teano aan den weg van Burgo Novo werd onze Heilige, vermoedelijk in diep nadenken of in gebed verzonken, bijna aan 't hoofd gekwetst door een over den weg nederhangenden boom. Terstond snelden zijne reisgenooten toe. Op Reginaldus' vraag, of hij letsel bekomen had, antwoordde Thomas: weinig (3).

Middelerwijl geraakte Reginald met zijnen heiligen vriend in een vertrouwelijke samenspraak. „Pater, zoo zijt gij op weg naar „de kerkvergadering; daar zal veel goeds voor de Kerk, voor

---

(1) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 8; Annal. ad ann. 1274. — De Tocco, X, 57. — Abbas Nicolaus en Barth. van Capua, Proc. de vita, II, 8 en IX, 79.

(2) Een marmeren gedenksteen bewaart te Napels de herinnering aan den grooten leeraar. Het opschrift luidt: Viator, huc ingrediens siste gradum, atque venerare hanc imaginem et cathedram in qua sedens Mag. ille Thomas de Aquino de Neap. cum frequente, ut par erat, auditorum concursu, et illius saeculi felicitate admirabili, doctrinam Theologicam docebat. — Zie bl. 364, noot 2.

(3) Proc. de vita, IX, 78.

„onze orde en voor het siciliaansche koninkrijk tot stand komen." — Thomas antwoordde: „Geve God, dat er veel goeds worde „gesticht." — „Dan zult gij en frater Bonaventura kardinaal „worden en uwe orde tot luister strekken," hernam Reginaldus. — Doch Thomas zeide: „In geen staat kan ik onze orde beter dienen dan in den mijnen." — De trouwe socius sprak: „dit zeg „ik niet om uwentwille, maar om het algemeen welzijn." — Terstond onderbrak de Heilige zijnen vriend en zeide: „Houd „er u van verzekerd, in eeuwigheid zal ik niet van staat ver„anderen" (1). — Het was een beslist antwoord. Weldra naderde men het kasteel van Magenza.

Op het kasteel woonde gravin Francesca, eene bloedverwante des Heiligen en met den graaf van Ceccano gehuwd. Thomas bracht hier van tijd tot tijd een bezoek en in het gastvrij huis kon men door een weinig rust zijne krachten voor de reis herstellen (2). In Magenza's nabijheid lag de cistercienser abdij Fossa Nova, die onder het patronaat der graven van Ceccano stond. Zoodra de vrome kloosterlingen vernamen, dat de wereldberoemde, heilige leeraar in de nabuurschap was aangekomen, begaf zich de prior Jacob van Florentino met drie kloosterlingen, Petrus van Monte-San-Giovanni, Johannes van Piedimonte en fra Fidelio, naar Magenza. Daar verkeerden zij vier of vijf dagen met den Heilige. Zij aanschouwden van nabij dien eerbiedwaardigen dienaar Gods; zijne groote deugd; zijn engelachtige godsvrucht, vooral bij het vieren der heilige Geheimen (3).

Helaas! deze kloosterlingen van Fossa Nova waren met den graaf en de gravin van Ceccano en fr. Reginaldus ook de eerste getuigen van het werk des doods, die de lichaamskrachten des Heiligen begon te sloopen. Die dierbare kring van bloedverwanten en vrienden vermocht weinig tegen de toenemende krankte. Een algemeene verzwakking overviel Thomas; de eetlust week geheel. Eenmaal echter gaf de Heilige zijn verlangen te kennen naar een visch, die hij in Frankrijk meermalen gegeten had, maar die in Italië moeilijk verkrijgbaar was. Juist bracht een koopman

---

(1) Tunc replicavit idem fr. Raynaldus: Pater non dico hoc pro vobis, sed pro bono communi. Statim idem fr. Thomas intercidit verbum, et respondit Raynaldo: Sis securus, quod ego numquam in perpetuum mutabo statum. Barth. de Capua, l. c.

(2) Proc. de vita, II, 13.

(3) Fr. Petrus de Castro Montis-S. Joannis, Proc. de vita, VI, 49.

uit Terracina zijn visch te koop, en zie, men vond tot ieders verbazing, wat de kranke wenschte. Allen zagen hierin een blijk van Gods liefderijke vaderzorg tot verheerlijking van zijnen heiligen dienaar. Maar Thomas klaagde zich van te groote begeerlijkheid aan en weigerde aanvankelijk de hem aangeboden spijze; ten laatste gaf hij toe (1). Zijn arts, Johannes de Guidone, zijne bloedverwanten en vrienden bleven hem liefderijk verzorgen en na eenige dagen rust scheen de levenskracht zich te herstellen. Men besloot de reis te vervolgen.

Men heeft gevraagd: Wat knakte zoo plotseling Thomas' levensbloei? Was hier geweld in 't spel? Zij, die Thomas' verblijf te Magenza naar eigen ondervinding verhalen, geven tot deze vooronderstelling geenerlei grond (2). Dante en Johannes Villani echter wekten boos gerucht tegen koning Karel van Anjou. Volgens den dichter der *Divina Commedia* zond de siciliaansche koning zijn slachtoffer Conradijn Thomas als zoenoffer na (3). In Villani's verhaal pleegt een koninklijk arts dezen moord, om zijnen vorst te behagen (4). Oude commentatoren van Dante en andere latere schrijvers verzuimen niet deze aanklacht vollediger te maken, te schakeeren en uit te werken tot een dramatisch tafereel.

Vóor zijn vertrek naar de lyonneesche kerkvergadering zou onze Heilige door Karel van Anjou ten afscheidsmaal zijn genoodigd. De vorst vreesde, dat Thomas kardinaal, ja, Paus worden en hem om zijn wanbestuur krachtig tegenwerken zou; dat de beroemde leeraar zelfs buiten deze waardigheden zijn overgrooten

---

(1) .... dixit (fr. Thomas) medico: Magister melius est, quod divinae providentiae me committam, quam quod de his piscibus divina concessis potentia, quos nimio desiderio concupivi, manducare praesumam. De Tocco, X, 57. — Vgl. Petrus de Castro Montis-S. Joannis, Proc. de vita, VI, 50 en Année Dominicaine, 1901, Avril, p. 172.

(2) Vgl. Ptol. Luc., Annal. ad ann. 1274 en Hist. Eccl. XXIII, 8; de Tocco, X, 57; Abbas Nicolaus, Barth. de Capua, Petrus de Castro M.-S. Joannis, bij de Boll. t. VII, p. 686, 711 en 700.

(3) Carlo venne in Italia, e per ammenda
Vittima fe' di Conradino e poi
Ripinse al ciel Tommaso per ammenda. (Purgatorio, Canto XX.)

(4) .... andando lui a corte di Papa a Concilio a Leone, *si dice* che per un Tisiciano del detto Re, per veleno li mise in confetti, il fece morire, credendone piacere al Re Carlo, etc. Giovanni Villani, Hist. IX, 2, 18. Men geve wel acht op het: *si dice*. — Dante's *Purgatorio* was voltooid omtrent 1314; Villani stierf 1348.

invloed tegen een vorst zou keeren, die — zoo beweert men — den Aquiners vijandig gezind was, en bovendien de heiligste rechtsbeginselen van Thomas' geschrift: *Over het Vorstenbestuur*, verguisd en in het aangezicht geslagen had. Derhalve noodigde Karel den kloosterling aan zijnen disch. De koning sprak: „wat zult gij den Paus nopens mij zeggen?" — „De waarheid," — gaf de Heilige ten antwoord. Een arts meende den koning te behagen door gif in Thomas' spijze te mengen. Volgens andere geruchten werd eene voetwonde, waaraan de Heilige leed, vergiftigd (1). Blijkbaar vond de haat hier nijdige geruchten uit en deed ze gelooven. Doch even vast staat het, dat Ptolomeus van Lucca èn in zijne *Annalen* èn in zijn *Kerkelijke geschiedenis*; dat de Tocco in zijn *Leven* en in de *Heiligverklarings-processtukken*; dat de kloosterlingen van Fossa Nova vele bijzonderheden omtrent de laatste levensdagen en het sterven des Heiligen verhalen, maar van een vergiftiging of van een moord hoegenaamd niets weten; dat hun getuigenis het tegenovergestelde van een geweldigen dood bewijst (2). Dit gezag wordt voorzeker niet opgewogen door Villani's: *men zegt*, noch door Dante's dichterlijke hekeling; waarom het *Elogium* der Parma-editie, Tiraboschi en anderen geheel de vergiftigingsgeschiedenis naar het gebied der fabelen hebben verwezen (3).

Nu volgen wij den Heilige op zijnen laatsten weg. Naar Fossa Nova.

---

(1) Zie over het bovenstaande Uccelli, Delle differente sentenze sulla morte dell' Aquinate: La Scienza et la Fede, vol XXXIX, p. 209 en 313. Uccelli meldt bijzonderheden genoeg, doch wat de oudste bronnen van Sint-Thomas' levensgeschiedenis, d. i. wat hier de hoofdzaak betreft, schijnt hij onvolledig, zeer onnauwkeurig, zelfs geheel met de waarheid in strijd.

(2) Vgl. Ptol. Luc. Annal. ad ann. 1274 en Hist. Eccl. XXIII, 8—9; de Tocco; Proc. de vita en Fragm. Colbert. bij Uccelli, Due docum. p. 11.

(3) Sed hanc esse fabellam liberiori genio confectam, multa suadent. Elogium Historicum; S. Thom. Opp. t. I, p. XXVIII, waar ook deze woorden zijn aangehaald van Tiraboschi, Storia della Letteratura Italiana, L. II, c. 1: Molto meno ho creduto degna di esame la popolar voce che sulla morte di S. Tommaso corse allora tra alcuni. Vgl. ook Majocchi, S. Tommaso d'Aquino mori di veleno, Modena, tipogr. dell' Immac. Concezione, die de beschuldiging tegen Karel van Anjou eveneens verwerpt.

(4) Proc. de vita, VII, 58—59.

VIJF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Reis naar Fossa Nova. — Een theologisch advies voor den abt van Monte Cassino. — „Deze is mijn rustplaats". — Hartelijke verpleging. — Korte verklaring van het Hooglied. — Voorbeeldig ziekbed. — De H. Teerspijze. — Het H. Oliesel. — Dood van den Heilige. — Uitvaart. — Rouw. — Heiligverklaring. — Overbrenging der relieken naar Toulouse.

Drie kilometers van Piperno, ligt, aan de rivier Ufente, in een eenzaam en weinig bewoond dal de abdij van Fossa Nova. De landstreek heeft niet den naam van bijzonder gezond te zijn; maar het klooster, door wouden omgeven, was voor den H. Thomas en zijne gezellen een plaats van bekoorlijke stilte en rust.

De Heilige, die nog van Napels naar Magenza, ouder gewoonte, te voet had gereisd, steeg nu met den prior der abdij en allen, die met hem waren, te paard (1). Bij zijne aankomst in het stadje Cassino, werd hij uitgenoodigd op den berg van zijn eersten leertijd, waar abt Bernardus Ayglerius (1263—1282) het klooster, dat een der schoonste ingevingen van den H. Benedictus was, met wijze zorg bestuurde. Doch Thomas besteeg den berg niet. Hij verontschuldigde zich wegens het groote breviergebed en het langdurige vasten (2). De Heilige gevoelde zich vermoeid en bleef in het klooster, dat de Benedictijnen aan den voet van den berg bezaten. Toch wilde men zich de nabijheid van den leeraar ten nutte maken. De kloosterlingen van Monte Cassino konden geen bevredigende verklaring vinden voor een tekst van den H.

(1) Proc. de vita, VI, 49.

(2) Epistola S. Thom. Aq. ad Bernardum Abbatem Casinensem (Typis Montis Casini, 1875): »prolixitas divini officii et jejunii prolongatio«.

Gregorius den Grooten. In diens *Verklaring van het boek Job* of *Moralium libri* gaf de uiteenzetting van Job XXII, 16: *Die vóór hunnen tijd weggerukt zijn, en door eenen vloed ten gronde toe omvergeworpen,* aanleiding tot redetwist omtrent wetenschap Gods en menschelijke vrijheid. De abt liet den *codex* van Gregorius' *Moralia* beneden brengen. Thomas deed zijn antwoord schrijven om den tekst van Gregorius heen. Hij groet aan het einde abt Bernard namens fr. Reginaldus (1).

Kort daarna was men bij de Cisterciënsers. De graaf en de gravin van Ceccano hadden het patronaat van de abdij. Uit liefderijke bezorgheid voor haren heiligen bloedverwant had de gravin er op aangedrongen, dat Thomas zich bij Sint-Benedictus' gastvrije zonen enkele dagen verpoozen zou (2). Gaarne werd deze wensch door den Heilige ingewilligd. Hij was voor zijnen toestand niet blind. „Komt de Heer mij bezoeken," — zeide hij — „dan is het beter, dat Hij mij in een klooster vinde (3)." Als kloosterling had hij geleefd, voor het kloosterleven had hij gestreden, in een klooster wilde hij zijne oogen voor den aardschen dag sluiten. Hij gaf aan Fossa Nova's stille abdij de voorkeur boven de burchtzalen van Magenza.

De abt van Fossa Nova bood den Angelicus met allerloffelijkste gulheid de gastvrijheid aan. Bij zijne komst vond Thomas een talrijke broederschaar aan de kloosterpoort en werd hij met vreugdeblijken ingehaald. Het eerst begaf men zich naar het huis Gods. Hier aanbad de Engel van Aquino — wie zegt met welke gevoelens! — de verborgen Majesteit des Heeren in het allerheiligste Altaargeheim. Nu leidde men den dierbaren gast in de spreekzaal. Toen de Heilige, door cisterciënser en dominikaner kloosterlingen omringd, hier binnentrad, sloeg hij zijne hand aan den deurstijl en zeide, terwijl hij het woord inzonderheid tot zijnen vriend Reginaldus richtte: „Reginald, mijn zoon, *deze* „*is mijn rustplaats voor eeuwig; hier wil ik wonen, want haar* „*koos ik uit* (4)." — Zoo sprak hij omtrent den 7den Februari

---

(1) De codex, geschreven met fraaie lombardische letter, en Thomas' antwoord worden bewaard in de abdij van Monte Cassino.

(2) De Tocco, X, 58. — Ptol. Luc. Annal. ad ann. 1274.

(3) .... dixit (fr. Thomas)....: Si Dominus voluerit me visitare, melius est, quod reperior in domo Religiosorum, quam in domibus saecularium. Proc. de vita, II, 8.

(4) Proc. de vita, 8, 15, 49, 80; de Tocco, X, 58.

1274. Een maand later had de ziekte hare zending volbracht en het aardsche huis gesloopt (1). Gelukkig hij, in wien de dood alleen de lichaamsbanden vond te verbreken! Goud, genot of menschengunst had onze Heilige nimmer nagejaagd; en toen de glorie zijne schreden onafscheidelijk bleef volgen, had hij er zijn hart niet aan gehecht. Nooit had hij op iets anders roem gedragen, dan op het Kruis van onzen Heer Jezus Christus: zijne Liefde was niet van deze aarde, maar wachtte hem in de hemelsche vreugde.

Met Gods heiligen vrede in het hart droeg Thomas gelaten zijne smarten. Was het hem eene beproeving te meer, dat hij niet in een klooster zijner orde sterven mocht, hij vond voor dit leed overvloedigen troost in de aanwezigheid eeniger dierbare ordebroeders en in de hartelijke zorg der goede kloosterlingen, bij wie hij gastvrijheid vond.

Deze gastvrijheid, een der vele bekoorlijke zijden van het middeleeuwsche kloosterleven, uitte zich jegens den liefderijken leeraar met naïeve geestdrift. Fr. Thomas was een Heilige; dit begrepen allen. Hem werd dan de woonkamer van den abt zelven afgestaan. Wanneer de goedhartige kloosterbroeders in hunne bosschen hout tot verwarming van hunnen kranken gast gingen kappen, mochten hun ezels of muildieren geen dienst doen; maar „om hunne groote godsvrucht voor zulk een heilig man" torsten zij de brandstof op hunne schouderen naar de abdij (2). Doch deze nieuwe soort van hulde kwetste Thomas' nederigheid. „Waar heb ik het aan verdiend, — zeide hij — dat dienaren Gods „zulke lasten van verre aandragen om een mensch te dienen (3)?" Hoe verlangde zijn rechtschapen hart zich voor zooveel goedheid dankbaar te toonen! Nu wenschten de zonen van den H. Benedictus vurig een wetenschappelijk geschenk tot altijddurend aandenken aan dit bezoek. De Heilige verzamelde daarom zijne snel afnemende krachten en begon voor eenige kloosterlingen Salomon's Hooglied te verklaren (4). Aanvankelijk schrikte Thomas, volgens

(1) Abbas Nicolaus, in Proc. de vita, II, 8.

(2) Abbas Nicolaus, l. c. — Et dum idem Fr. Thomas jaceret infirmus, monachi dicti monasterii ob magnam devotionem, quam habebant ad ipsum pro igne faciendo, sibi non arbitrantes congruum, quod animalia bruta portarent ligna ad usum tanti viri. Vgl. ook de Tocco, X, 58.

(3) De Tocco, l. c; Proc. de vita, l. c.

(4) De Tocco, l. c.

het verhaal van Sixtus van Siena, terug voor zulk een verheven werk; en toen men hem op het voorbeeld van den H. Bernardus wees, antwoordde hij: „Geef mij Bernardus' ziel en „ik zal u eene verklaring geven, die zijnen geest ademt (1)." Eindelijk ontsloot zich nog eenmaal de mond van dezen eenmaal zoo welsprekenden leeraar: hij wilde een bewijs geven van zijne broederlijke liefde en erkentelijkheid.

De samenstemmende overlevering van Israël en der katholieke Kerk zag in Salomon's Hooglied steeds een heilige beeldspraak van hooger waarheden. Reine zielen: Origenes, Ambrosius, Gregorius de Groote, Beda, Bernardus van Clairvaux en Thomas van Aquino, vlogen als nijvere bijen door dezen welriekenden lusthof van bloem op bloem, om een overvloed van hemelsche zoetheid en liefelijke spijze voor godminnende harten te garen. Met oosterschen kleurengloed zijn in den vorstelijken bruidegom en volschoone bruid verheven geheimenissen gemaald: de teedere liefde van Christus voor zijne Kerk; de heilige vriendschap tusschen de vrijgekochte ziel en God, haren Heiland; de smetteloze schoonheid van Jezus' genadigste Moeder. Gods geest heeft dit alles vóor eeuwen bezongen door verrukkelijke liederen eener van jeugd en onschuld blozende liefde. Heeft Christus, volgens den H. Paulus, zijne Kerk lief als eene bruid; zag de profeet op Patmos het nieuw Jeruzalem uit den hemel nederdalen gelijk eene bruid getooid voor haren bruidegom; wordt 's Heeren barmhartigheid en in de Menschwording geopenbaarde liefde op Gods gewijde Bladen geschilderd onder het beeld dier trouwste verknochtheid, waarom de man zelfs zijn vader en moeder verlaat; nergens schonk deze eindelooze Liefde ons een zoo dichterlijk en van jeugd schitterend beeld harer teederste vervoering als in het Hooglied. De heilige kerkleeraren hebben het aldus verstaan; doch zij vroegen voor hunne verklaringen een blik, door geen zinnelijkheid beneveld, maar helder en rein, om het beeld in zijne oorspronkelijke zuiverheid op te vangen; zij vroegen een hart, dat niet door het beeld, maar door den geest dezer mystieke liefdezangen het levendigst werd getroffen.

In Thomas' ziel was alles jong gebleven. Een groote liefde was hem verschenen in het land, waar nu zijn einde kwam: ginds op den berg Cassino ging de Heilige der Heiligen hem

---

(1) Sixt. Sen. Biblioth. Sancta, L. IV.

voorbij, toen hij vroeg: *Wat is God?* (1) Nadien had hij wetenschap en aanbidding gezocht; maar in beide was liefde. Liefde was de wetenschap en wat met hare beoefening verband houdt; immers kon hij getuigen: *vooral de studie der wijsheid verbindt door vriendschap met God* (2). Liefde was het bidden, en hij zeide: *vooral dit moeten wij vragen in het gebed, dat wij worden vereenigd met God, volgens den psalm: Eéne zaak heb ik den Heer gevraagd; naar die zal ik streven: te wonen in 's Heeren huis alle dagen mijns levens* (3). Waar kon de jonge liefde van het Hooglied zich rijker vergeestelijken dan in zulk eene ziel, staande op den drempel des eeuwigen levens? De Cisterciënsers vroegen derhalve met reden, dat de Heilige zou spreken over het symbolische Lied. Doch vermoedelijk kon de al verzwakkende pelgrim toen alleen eene beknopte verklaring geven van eenige plaatsen (4). Het is echter geheel zeker, dat Thomas vroeger een kommentaar op het Boek der Gezangen geschreven heeft. Als toepasselijk voor dezen laatsten levenstijd, nu hij de ongeschapen wijsheid toeriep: *Laat mij hooren uwe stem! want uw stem is zoet, en uw gelaat zoo bekoorlijk;* vertalen wij hier eene enkele bladzijde van dien vroegeren kommentaar en wel de verklaring bij Hooglied I, 4: *Wij juichen, wij verheugen ons in u! uwe liefde gedachtig meer dan den wijn.* Uit deze vreugde bij het herdenken blijkt, dat er geen teleurstelling uit de gesmaakte blijdschap volgde. „Dit toch is het onderscheid tusschen de zinnelijke en „de geestelijke goederen, dat de zinnelijke, voor men ze verwerft, „groot schijnen, maar gelijk Sint-Augustinus en Aristoteles „zeggen, zoodra men ze bezit, in waarde dalen, zoodat ieder bij „het erlangen der zinnelijke goederen door teleurstelling wordt „getroffen. Dit geldt niet van de geestelijke goederen; wie ze „bezit, wordt er al meer en meer door geboeid, allermeest, door „het opperste Goed, dat God zelf is. De oorzaak, dat de zinnelijke „goederen deze kortstondige vreugde en deze teleurstelling baren,

---

(1) Zie boven bl. 16.

(2) C. Gent. I, 1: Sapientiae studium praecipue Deo per amicitiam conjungit.

(3) Summa theol. II. II, 83, 1 ad 2: hoc praecipue est in oratione petendum, ut Deo uniamur; secundum illud Psalm.: Unam petii a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae. — Ps. XXVI, 4.

(4) De Tocco, X, 58: rogatus ab aliquibus monachis, qui capere poterant, ut aliquid memoriale suae scientiae eis in fine relinqueret, breviter eis exposuit Cantica Canticorum.

„schuilt hierin, dat zij niet vreugdebrengend zijn uit hunnen „aard; hun aantrekkelijkheid ontleenen zij aan een bedorven „begeerte. Daar deze begeerte van de veranderlijke natuur „afhangt, derft, wat eerst bekoorde, bij een omkeer in deze „natuur, zijn aantrekkelijkheid. De geestelijke goederen echter „zijn in zich zelve wenschelijk en bijgevolg verblijdend, daar „wij er toe gedreven worden door het verhevenste en uitmun„tendste in onze natuur. Daarom trekken deze goederen ons van „de ijdelheden af; zij baren ons nimmer walging, maar worden „altijd nog bekoorlijker, dan zij aanvankelijk schenen (1)." — De heilige kloosterling kende deze toenemende bekoorlijkheid reeds. Spoedig zou God zelf zijn overgroot loon zijn! De winter was voorbij, de slagregen over. De bloemen vertoonden zich op het land; de tijd des gezangs was genaderd; de wijngaardbloesem verspreidde zijn geur. De Zon der gerechtigheid begon heerlijk op te dagen.

Twee kleine vertrekken der abdij van Fossa Nova bleven in eere als oude verblijfplaats en sterfkamer van den H. Thomas. Een dezer kamers is tot kapel ingericht en het altaar heeft een bas-relief van Bernini, voorstellende den Heilige, terwijl hij van zijn ziekbed aan de kloosterlingen het Hooglied verklaart. Dit feit wordt tevens aangeduid in het volgende opschrift:

Sanctus Thomas
Ut cantando moreretur
Et moriendo cantaret,
Rogatu monachorum Fossaenovae
Cantica Canticorum exponens,
Majori amoris vi
Quam morbi
Ad coelum rapitur (2).

Als een welriekend brandoffer van lijdende liefde waren Thomas' laatste levensdagen voor zijnen Schepper. Neergeworpen op de stervenssponde, bleef hij het toonbeeld van een waarachtig

(1) In Cant. Cant. c. I; S. Thom. Opp. XIV, 392. — Onze aanhaling is uit den kommentaar, beginnende met: *Sonet vox tua*. Voor de authenticiteit van dezen kommentaar bestaan ons erachtens zeer goede bewijzen. Anderen meenen, dat de kommentaar, beginnende met: *Salomon inspiratus*, Thomas' werk is. — De Rubeis, Dissert. crit. II, 2; Quétif et Echard, Script. O. P. I, 323.

(2) Carnevali, Vita di S. Tommaso, p. 309.

Christen. Octavianus en Nicolaus van Piperno, twee kloosterlingen van Fossa Nova, legden er in het heiligverklaringsproces getuigenis van af, hoe deemoedig, goedaardig, zachtzinnig de Heilige tot zijnen dood toe zich jegens allen toonde (1). Tusschen den algemeenen rouw was zijne ziel alleen verheugd. Toen fr. Reginald, diep verslagen bij het dagelijks zekerder dreigend doodsgevaar en zijne grievende smart niet langer meester, eenmaal in tranen losbarstte, vroeg Thomas, die zijnen goeden vriend wilde troosten: „Waarom zijt gij aldus bedroefd?" — Reginald, die zijne billijke droefheid over het verlies van zijnen leeraar, vriend en heiligen ordebroeder en de ware oorzaak zijner smart verzweeg, sprak van de kerkvergadering te Lyon en den kardinaalshoed en den steun, dien Thomas zijne orde en het huis van Aquino nog zou kunnen schenken. Schoon bijna stervend, poogde onze Heilige den bedroefde liefderijk te troosten en zeide: „Mijn „zoon, treur hierover niet. Onder andere zegeningen heb ik God „ook hierom gebeden, dat hij mijne onwaardigheid in mijnen „nederigen staat uit deze wereld zou wegnemen. Had ik al meer „wetenschap kunnen vergaderen en er anderen mede tot dienst „zijn, nu heeft God zich gewaardigd mij eene hoogere weten„schap te openbaren. Ik verwierf dus grooter gunsten dan andere „leeraren; zij moesten langer in dit leven achterblijven, terwijl „ik spoediger de eeuwige vertroostingen binnenga. Wees dus „getroost, mijn zoon; daar ik in alles tevreden ben (2)."

Door het vuur der beproeving was de Engel van Aquino gelijk goud van alle kleine smetten gelouterd. Maar niemand besefte levendiger dan hij Gods volmaakte Heiligheid. Met den waren christelijken geest bezield, wenschte hij nederig en boetvaardig te sterven. Hij riep dan fr. Reginaldus aan zijn sterfbed om door eene rouwmoedige belijdenis aller feilen van zijn geheele leven Gods groote barmhartigheid over zich af te roepen. Reginald hoorde deze rouwmoedige biecht en de oprechte bekentenis aller tekortkomingen en zonden, waarvan Thomas' diepe nederigheid zich voor God schuldig vond. — Er was, volgens het getuigenis van den trouwhartigen leerling, niet meer schuld in zijnen heiligen meester dan in een vijfjarig kind te ontdekken (3).

(1) Proc. de vita, 15 en 19.

(2) De Tocco X, 64: dulcis ille Doctor, memor talis discipuli, in ultimis constitutus, ipsum voluit consolari etc.

(3) De Tocco, X, 64; Proc. de vita, 49.

Den 4 Maart, drie dagen vóor zijnen dood, wenschte de Heilige, wien de veege lichaamskracht al meer ontzonk, het allerheiligst Sacrament als teerspijze te ontvangen (1). De blijde zegepraal was nabij. God, die zijnen uitverkoren dienaar sedert het eerste oogenblik van diens bestaan met bijzondere liefde tot zich had geroepen; die hem gesterkt had op de paden des heils, om het geloof niet te verzaken en 's Heeren aanbiddelijken naam te bewaren in zijn hart, zou hem thans een nieuwen naam en een verborgen manna schenken, om door alle eeuwen met de zonen Gods te juichen in het onvergankelijk koninkrijk. Thomas ging op naar Horeb, den berg Gods. Het hemelsch Brood, waarvan hij de verborgen geneugten door zijne leer ontvouwd, door biddende hymnen verheerlijkt, en in zijne zuivere ziel zoo menigmaal gesmaakt had, was zijne kracht in dit uiterst oogenblik! Zie den onvergetelijken Leeraar in zijn laatsten strijd. Rondom zijn sterfbed knielen zonen van den H. Benedictus, Franciscus (2) en Dominicus. Ernstig en ingetogen nadert de abt met zijne kloosterlingen; hij draagt de Hemelspijze, die den pelgrim het onderpand schenkt des onsterfelijken levens. Uitgeput naar het lichaam, doch sterk naar de ziel, werpt de Heilige zich voor zijnen goddelijken Meester ter aarde. Weenend van teedere aandoeningen verheerlijkt hij in het diep besef zijner onwaardigheid den verborgen God van genade en barmhartigheid. Geheel zijne ziel snelt Hem tegen, wiens glorie en wiens bezit het eenig doel was geweest van zijnen pelgrimstocht.

Naar het oud gebruik vroeg de abt, of Thomas geloofde, dat in het hoogheilig Geheim tegenwoordig is de waarachtige Zoon Gods, geboren uit de Moedermaagd, gestorven aan het kruishout, ten derden dage verrezen. Met klare stem, groote godsvrucht en weenend gaf de Heilige ten antwoord: „Ik geloof waarachtig en „geheel zeker, dat dit de waarachtige God en mensch is, de Zoon „van God den Vader en der maagdelijke Moeder, dit geloof ik

---

(1) Deinde cum coepisset praedictus Doctor nimia debilitate deficere, et sui exitum de hac vita praescire, cum magna devotione petiit exhiberi sibi christianae peregrinationis viaticum Sacrosanctum Christi Corporis Sacramentum. De Tocco, X, 59. — De dagteekening blijkt uit Petrus de Castro M. S. Joann. in Proc. de vita, 49.

(2) Proc. de vita, 49: ante susceptionem ipsius Corporis Christi multa decora verba dixit de ipso Corpore Christi coram toto conventu dicti monasterii, et multis de Ordine Praedicatorum et Minorum.

„met mijn ziel, dit belijd ik met den mond (1)." Toen gaf hij zich nog een oogenblik aan de levendigste godsvrucht over, en nuttigde het H. Lichaam des Heeren bij het spreken dezer woorden: *Ik nuttig U, losprijs mijner ziel, uit liefde voor wien ik gestudeerd, gewaakt, gearbeid heb; u heb ik gepredikt, u geleeraard, nimmer heb ik iets tegen u gesproken. Ook hecht ik mij niet hardnekkig aan mijne gevoelens, maar, heb ik over dit Sacrament iets kwaads gezegd, ik onderwerp het geheel ter verbetering aan de Heilige, Roomsche Kerk, als wier gehoorzame zoon ik dit leven verlaat* (2).

Den volgenden dag vroeg de Heilige het Sacrament des Oliesels. Terwijl hem dit troostrijk Sacrament als eene nieuwe sterking voor den laatsten strijd werd toegediend, antwoordde hij zelf op de kerkelijke gebeden (3). Volkomen onderworpen aan Gods H. Wil bracht hij het offer van zijn leven. Zijne zuivere ziel vloeide over van blijdschap en was niet ontsteld door de verschrikkingen des doods (4). De Heilige bleef opgetogen in hemelsche beschouwingen; hij zocht zijne hulp bij den Heer en juichte in de bescherming van Gods vleugelen. Zoo verbeidde zijne schoone ziel den Heer.

De zesde Maart ging voorbij. Toen de morgenzon den volgenden dag haar eerste stralen op het gezegend *Terra di Lavoro* wierp (5), verliet de engelachtige Leeraar het aardsche tranendal (6). Zijne

(1) .... libera voce, attenta devotione, et cum lacrymis sic respondit: Si major scientia, quam fidei de hoc Sacramento in vita hac haberi potest, in illa respondeo, quod verum credo, et pro certo scio hunc verum Deum esse et hominem, Dei Patris et Virginis Matris filium, et sic credo animo, et confiteor verbo, sicut Sacerdos proposuit de hoc Sanctissimo Sacramento. De Tocco, X, n. 59. — Vgl. Ptol. Luc. H. E. XXIII, 9.

(2) De Tocco, l. c. Abbas Nicolaus, fr. Fresolino, Petrus de Castro M. S. Joann. en Barth. Logoth. in Proc de vita, 8, 10, 49 en 80.

(3) Joann. de Adelasia de Piperno, in Proc. de vita, 27; de Tocco, X, 59.

(4) De Tocco, X, n. 66. — Vgl. ook over de laatste levensdagen des Heiligen, S. Anton. Chron. t. III, tit. XXIII, § 11.

(5) Carnevali, Vita di S. Tommaso, p. 306 verzekert: Vuola un antica tradizione che il raggio del sole nascente, entrando per la finestra, andasse a percutere il petto del moriente santo Dottore.

(6) Ptol. Luc. H. E. XXIII, 8.... ibique (Foss. Nov.) sua aggravata est aegritudo. Unde cum multa devotione et mentis puritate, et corporis, qua semper floruit... ex hac luce transit ad Christum. — Id. Annal. ad ann. 1274.... declinavit ad Monasterium Fossae-Novae, ibidemque mortuus est, et sepultus cum multa devotione. — De Tocco, X, 69... tam laetanter exivit de corpore, quam mirabiliter videbatur vivere extra corpus. — Volgens Sixt. Sen. Bibl. Sanct. IV, nam Thomas' stem bij het sterven eensklaps eene ongemeene kracht

schoone ziel werd opgenomen in den vrede van Gods eeuwige Tabernakelen. Ontbonden van het sterfelijk stof en vereenigd met Christus, woonde hij thans in 's Heeren huis, om Hem te prijzen in eeuwigheid. Hij was begeerig geweest en had gesmacht van verlangen naar de voorhoven des Hemels. Nu juichte zijn hart in het bezit van den levenden God: de aardsche dingen met allen strijd en smart waren voorbijgegaan.

Het eeuwig Alleluia was begonnen.

Treurend en verlaten stonden de kloosterlingen van Fossa Nova bij de droeve sponde, waar de engelachtige Leeraar zich voor eeuwig had te ruste gelegd. Met diep ontzag en godsdienstigen eerbied bewees men de laatste hulde aan het lichaam, dat het edelmoedig werktuig der allerschoonste deugden en eene bevoorrechte woonstede des H. Geestes geweest was. Met vrome gebeden droegen de treurende kloosterlingen den dierbaren schat naar hunne kerk. Een zoon van den serafynschen Franciscus, de bisschop van Terracina, snelde met vele zijner ordebroeders naar de abdij, en vierde bij de uitvaart plechtig de H. Geheimen. De trouwhartige Reginaldus sprak over zijn heiligen leeraar en vriend de lijkrede uit, maar zijne stem verstikte in tranen; hij vluchtte naar de eenzaamheid, en weende bitter over den dierbaren meester, die hem verlaten had.

Men schonk den engelachtigen Leeraar een graf voor het altaar.

Thomas van Aquino was zijn vijftigste levensjaar ingetreden. Zijn vroege dood trof geheel de wereld. Albertus de Groote, reeds een tachtigjarige grijsaard, vernam, zegt men, door hooger ingeving dit pijnlijk verlies en stortte tranen van droefheid en rouw over zijnen veelgeliefden zoon in Christus. De aartsbisschop van Capua kon zich, nog langen tijd daarna, niet van weenen onthouden bij het uitspreken alleen van Thomas' naam. De parijsche universiteit was met smart vervuld; het huis van Aquino verloor zijn hoogsten glans; de dominikaner orde haar heiligst voorbeeld; Christus' Stedehouder en de lyoneesche Vaderen waren in hun oogappel getroffen: geheel Europa gevoelde dien fellen slag. „Geen wonder; — roept een oud „geschiedschrijver uit — het licht der wetenschap was verduisterd,

aan; de Heilige richtte zijne blikken hemelwaarts en gaf zijnen geest aan zijnen Schepper weder onder het uitspreken dezer woorden van het Hooglied: Veni dilecte mi, egrediamur in hortum.

„de bloem der onschuld afgevallen, de tolk der wijsheid verstomd, „het toonbeeld van heiligheid verdwenen."

Het nageslacht heeft den engelachtigen Leeraar niet vergeten. Den 18 Juli 1323 nam Paus Johannes XXII, te Avignon, Thomas van Aquino plechtig op onder het getal der heiligen (1). Pius V bevestigde voor den Heilige den titel van *Doctor Angelicus*. Leo XIII verhief hem tot Beschermheilige aller katholieke scholen.

De Dominikanen beijverden zich om den wetenschappelijken geest van hunnen beminden ordebroeder trouw te blijven. Zij kenden dagen van geestelijke beproeving, verzwakking en herleving; doch zelfs in de moeilijkste tijden onderhielden zij het vuur der thomistische wijsheid en nooit ontbraken waarlijk kloosterlijke mannen, die den Heilige van Aquino nastreefden op het pad van een waarachtig ascetisch leven en die van klooster tot klooster het ideaal terugbrachten eener evangelische vereeniging van leer en voorbeeld. Maar het pijnde allen als een doorn in het oog, dat Thomas' dierbaar gebeente bij de Cisterciënsers te Fossa Nova rustte en niet in een huis zijner eigen orde. Hij is „caro et frater noster", *ons eigen vleesch en onze broeder*, — zeide Elias Raymond, toen deze bij Paus Urbanus V zijne aanspraken op de laatste overblijfselen van den Heilige wilde doen gelden (2). De Opperpriester, zelf Benedictijn, gevoelde die reden. Hij bepaalde in een bul van 16 Juni 1368, dat het lichaam van den engelachtigen Leeraar zou rusten in de dominikaner kerk te Toulouse (3). Met groote behoedzaamheid en liefde brachten de Dominikanen hun gezegenden schat uit Italië naar Frankrijk. Het reliekschrijn, waarop Urbanus' wapen geschilderd en zijne toestemmingsbul vastgespijkerd was,

---

(1) Urbanus V, Bulla *Redemptionem misit*. Zie Bullarium Ord. Praed. II, 159. Den 14 Juli 1323 had de Paus, in eene lofrede op Thomas, naar aanleiding van den tekst: *Scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum*, van den glorierijken leeraar gezegd, dat deze »tot fecerat miracula quot scripserat articulos«. Quétif et Echard, Script. O. P. I. 163.

(2) Vgl. voor de geschiedenis van St. Thomas' relieken, Cartier, Hist. des reliques de S. Thomas d'Aquin' 1854; Masetti, Commentario storico critico intorno al corpo, ed alle reliquie dell' Angelico dottore S. Tommaso d'Aquino, 1874; Douais, les Reliques de S. Thomas d'Aquin, 1903; Mortier, Hist. des Maîtres généraux, t. III (1907), p. 407—422.

(3) Bull. Ord. Praed. II, 258. Enkele deelen der relieken werden aan de familie van den Aquiner en aan sommige kerken afgestaan.

werd in een reiszak gehuld en gedragen door een ezel. Twee gewone kloosterlingen vergezelden het kleinood. De generaal der orde en zijne gezellen volgden op eenige uren afstand. Den 21 Augustus was men te Viterbo, den 24 December te Prouille, waar de relieken, terwijl men de feestelijkheden der blijde inkomste te Toulouse behoorlijk wenschte te regelen, tot 26 Januari 1369 bij de Dominikanessen verbleven. Toen trok men naar de jubelende stad. Den 28 Januari was het daar een weergalooze vreugde. Bisschoppen en prinsen, edellieden, priesters, kloosterlingen van allerlei orden, honderdvijftig duizend mannen, vrouwen, kinderen juichten den trouwen dienaar Gods toe, terwijl zijn stoffelijke overblijfselen werden heengedragen naar de kloosterkerk. Het geloof aan de gemeenschap der Heiligen bracht allen in geestdrift, deed alle harten blijder kloppen op het godsdienstig feest. Oude schrijvers verhalen van wonderen, die Thomas, steeds begaan met geestelijk en lichamelijk lijden zijner medemenschen, op den tocht van Prouille naar Toulouse in den hemel had afgesmeekt. Treffend is het bericht, dat te Montgiscard een kind werd genezen, dat tegelijk doof, stom en blind was (1).

Sedert de fransche revolutie rust de heilige leeraar in de baziliek Saint-Sernin, te Toulouse, maar niet meer bij zijne ordebroeders. Meer dan eens heeft de tijd kostbaar kunstwerk verwoest, waarin het vereerd gebeente bewaard werd. Maar de godsvrucht herschiep telkens wat andere machten hadden te niet gedaan. Eén sieraad bleef onverwoestbaar: de eerbied en de liefde der katholieke Kerk voor den grooten dienaar der hemelsche Wijsheid.

De eeuwen zullen nieuwe lauwerkransen dragen naar Thomas' roemrijk graf, doch God alleen kroont zijnen Heilige met onvergankelijke glorie, waaraan ons allen deelachtig make Jezus Christus, onze Heer, wien zij lof en aanbidding in alle eeuwigheid. Amen.

---

(1) Mortier, Hist. des Maîtres gén. III, 429.

BRONNEN

VOOR HET LEVEN VAN DEN H. THOMAS VAN AQUINO.

1⁰. Gerhardus de Fracheto, Ord. Praed. Lemovicensis. Hij schreef 1256—1260: **Vitae Fratrum Ord. Praed.** Edit. Reichert, 1896. Vgl. over dit werk Th. Wehofer, Jahrbuch für Philos. und spekul. Theol. XI, 17—41.

2⁰. Thomas Cantimpratanus, Ord. Praed. Hij schreef omtrent denzelfden tijd als Gerhard: **Bonum universale de apibus,** of: **Liber apum.** Edit. Duaci, 1597. — Vgl. A. Kaufmann, *Thomas von Chantimpré* (1899).

3⁰. Ptolomaeus (Tholomaeus) Luccensis, Ord. Praed. Hij was een leerling, vriend en tijdelijk ook biechtvader van den H. Thomas. Hij voltooide vóór 1300: **Hist. Eccles.** Edit. Muratori in *Scriptores Rerum Ital.* tom. XI.

4⁰. Guillelmus de Tocco, Ord. Praed. Hij was Thomas' leerling te Napels, dus in diens laatsten levenstijd. Hij schreef in de eerste jaren der XIVe eeuw en zeker vóor het einde van 1319: **Vita Fr. Thomae Aquinatis.** Edit. Bolland. *Acta Sanctorum* Martii t. I.

Daar zijn behalve het keulsche handschrift van Willem van Tocco, dat de Bollandisten volgden, twee oude handschriften (± 1350) van diens *Vita* met een veel beteren, maar in niets *wezenlijks* afwijkenden tekst. Deze handschriften zijn de florentijnsche codex I. VII, 27 en de londensche (British Museum) codex Burney 349. Twee andere codices van de XVe eeuw, te Munchen en te Trier, zijn van geringer waarde.

5⁰. **Processus inquisitionis factae super vita, conversatione et miraculis fratris Thomae de Aquino a. 1319,** door ons aange-

haald als: *Proc. de vita.* — De Bollandisten hebben t. I Martii dit *Proces* afgedrukt, maar niet in zijn geheel; vgl. Baluzius, *Vitae Paparum Avenionensium*, I, 165; II, 7. De gaping begint bij Boll. no. 84, onmiddelijk na de woorden: *per illum modum vel quasi, quem dixerat ipse Dei electus.* Wat hierop volgt is niet meer het getuigenis van Bartholomeus van Capua, maar van fr. Thomas de Averna, genaamd de Nigra. Het ontbrekende gedeelte is naar den codex colbertinus (nat. bibliotheek van Parijs) in 1873 door Uccelli uitgegeven in een geschrift, dat als titel voert: *Due documenti iuediti per la vita di S. Tommaso d'Aquino.*

Daar is een tweede **Processus inquisitionis,** en wel van het jaar 1321, als codex 3113 bewaard in de nationale bibliotheek van Parijs. Het behelst alleen mirakelen van den Heilige; alle zijn andere dan die in het proces van 1319 worden vermeld.

6⁰. Bernardus Guidonis, Ord. Praed. (1261—1331). Hij schreef na 1319 zijn **Vita S. Thom. de Aquino.** Dit geschrift is een samenvoeging van de Tocco en de canonisatie-akten. Dit werk van Bernard Gui is nog nooit in druk verschenen, maar er zijn goede handschriften van, veel meer dan Léopold Delisle aangeeft in zijn uitmuntend boek: *Notice sur les manuscrits de Bernard Gui* (1879). — Een codex (H. S. 395) der utrechtsche universiteits-bibliotheek bevat een *Vita* van den H. Thomas door een Anonymus. Dit *Leven* heeft niets belangrijks wat de Tocco niet reeds heeft. Alleen worden in een aanhangsel enkele legendaire bijzonderheden vermeld aangaande Thomas' dood. Een codex van omstreeks 1350 in het British Museum — de utrechtsche is een eeuw jonger — behelst evenmin iets nieuws.

7⁰. Galvagnus de la Flamma, Ord. Praed. (1283—1340). Hij schreef: **Chronica Ordinis Praedicatorum usque ad annum 1330.** Edit. Reichert, 1897.

8⁰. Henricus de Hervordia († 1370): **Liber de Rebus Memorabilioribus sive Chronicon.** Edit. Potthast, 1859.

9⁰. Acta capitulorum generalium Ordinis Fratrum Praedicatorum. Vol. I. Edit. Reichert, 1898.

10⁰. **Denifle-Chatelain, Chartularium Universitatis Parisiensis,** Tom. I (1889) en Tom. II (1891).

11⁰. S. Thom. Aquin. **Opera omnia.**

12⁰. Verdere opgaven bij Quétif et Echard, *Scriptores Ordinis*

Praed. en in de *Bibliotheca Hagiografica latina antiquae et mediae aetatis* (1901), uitgegeven door Socii Bollandiani.

13°. Voor de Geschriften van den H. Thomas van Aquino zijn de beste bronnen aangeduid en bewerkt door De Rubeis, *Dissertationes criticae,* Edit. Leonina, 1882. Hierbij komt de door Denifle te Stams ontdekte kataloog; zie Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters, II (1886). — De door Uccelli in 1873 uitgegeven lijst is een fragment van het canonisatieproces (1319). De lijst was reeds afgedrukt bij Baluzius, *Vitae Paparum Avenionensium,* t. II en komt geheel overeen met die van Nicolaus Trivet († 1328).

ALPHABETISCH REGISTER.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

T.

X.